

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

4-те видання, доповнене і перероблене

Київ – 2016

УДК 34(477)
ББК 67.9(4Ук)75

Н 11

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-г від 10.08.2006 р.)*

*Рекомендовано вченою радою Національної академії управління
(Протокол № 2 від 28.05.2015 р.)*

Рецензенти:

Ю.О. Заїка – доктор юридичних наук, професор.

Р.А. Калюжний – доктор юридичних наук, професор.

Б.М. Гоголь – кандидат юридичних наук, доцент.

Колектив авторів:

Ю.В. Нікітін – завідувач кафедри кримінального права, криминології та кримінально-процесуального права Національної академії управління, доктор юридичних наук, професор.

С.С. Бичкова – завідувач кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

А.Г. Чубенко – директор Державного навчального закладу післядипломної освіти «Навчально-методичний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу в сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму», доктор юридичних наук, професор.

В.К. Матвійчук – завідувач кафедри цивільного та господарського права Національної академії управління, доктор юридичних наук, професор.

Е.О. Гіда – завідувач кафедри теорії та історії держави і права Національної академії управління, доктор юридичних наук, професор.

Т.П. Устименко – професор кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Н.О. Чучкова – доцент кафедри приватно-правових дисциплін Приватного вищого навчального закладу «Університет сучасних знань», кандидат юридичних наук.

Н 11 **Нотаріат в Україні:** навчальний посібник / Ю.В. Нікітін, С.С. Бичкова, А.Г. Чубенко, В.К. Матвійчук, Е.О. Гіда, Т.П. Устименко, Н.О. Чучкова. – 4-те вид., доп. і перероб. / За заг. ред. докт. юрид. наук, професора Ю. В. Нікітіна. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2016. – 586 с.

ISBN 978-966-8406-93-5

Навчальний посібник розроблено у відповідності до положень Конституції України, Цивільного та Цивільного процесуального кодексів, Закону України «Про нотаріат», Інструкції «Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» та інших нормативно-правових актів України. Структура і зміст навчального посібника визначаються програмою навчального курсу «Нотаріат в Україні», який вивчається студентами юридичних факультетів вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-8406-93-5

УДК 34(477)

ББК 67.9(4Ук)75

© Л.С. Сміян, Ю.В. Нікітін, П.Г. Хоменко, 2007, 2008, 2009.

© КНТ, 2007, 2008, 2009.

© Колектив авторів, доп. і перероб., 2016

© ВНЗ «Національна академія управління», 2016

ЗМІСТ

Передмова	8
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА	11
Глава 1. НОТАРІАТ В УКРАЇНІ	11
§ 1. Поняття і функції нотаріату	11
§ 2. Виникнення і розвиток нотаріату як правового інституту	14
§ 3. Латинський нотаріат	28
Глава 2. ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА І ПРИНЦИПИ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА	31
§ 1. Поняття нотаріального процесуального права	31
§ 2. Нотаріальний процес, його зміст та стадії	33
§ 3. Джерела правового регулювання нотаріального процесуального права	34
§ 4. Система нотаріального процесуального права	38
§ 5. Принципи нотаріального процесуального права	38
Глава 3. НОТАРІУС	41
§ 1. Вимоги до посади нотаріуса	41
§ 2. Стаж роботи	44
§ 3. Складання кваліфікаційного іспиту	46
§ 4. Свідectво про право на заняття нотаріальною діяльністю	47
§ 5. Присяга нотаріуса	52
§ 6. Права і обов'язки нотаріуса	53
§ 7. Етика нотаріуса	56
Глава 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ	59
§ 1. Система нотаріальних органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії в Україні	59
§ 2. Організація діяльності державних нотаріальних контор	60
§ 3. Організація роботи приватних нотаріусів	61
§ 4. Організація діяльності державних нотаріальних архівів	69
§ 5. Організація роботи посадових осіб, на яких покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії	71
§ 6. Вчинення нотаріальних дій консульськими установами України ...	74
§ 7. Роль органів юстиції щодо регулювання діяльності нотаріату	75
§ 8. Організація діяльності Нотаріальної палати України	78
Глава 5. КОМПЕТЕНЦІЯ НОТАРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ	80
§ 1. Поняття компетенції нотаріальних органів	80

§ 2. Предметна компетенція нотаріальних органів та посадових осіб	81
§ 3. Територіальна компетенція нотаріальних органів і посадових осіб	87
Глава 6. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ ..	89
§ 1. Поняття нотаріальної дії та загальні правила її вчинення	89
§ 2. Місце і строки вчинення нотаріальних дій	90
§ 3. Порядок встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії	92
§ 4. Визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб і перевірка цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб, перевірка повноважень представника фізичної або юридичної особи ..	93
§ 5. Підписання нотаріально посвідчуваних документів	96
§ 6. Витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій	97
§ 7. Вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій	98
§ 8. Заходи, що вживаються нотаріусом або посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії, при виявленні порушення законодавства	99
§ 9. Відмова у вчиненні нотаріальної дії	99
§ 10. Поняття і види нотаріальних актів	101
§ 11. Нотаріальне діловодство	103
§ 12. Оплата нотаріальних дій	111
ОСОБЛИВА ЧАСТИНА	118
Глава 7. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПОСВІДЧЕННЯ ПРАВОЧИНІВ	118
§ 1. Поняття правочину та вимоги до його дійсності	118
§ 2. Характеристика загальних правил посвідчення правочинів	121
§ 3. Особливості посвідчення правочинів щодо розпорядження майном, що є у спільній власності	127
§ 4. Посвідчення правочинів щодо відчуження нерухомого майна	131
§ 5. Посвідчення договорів про відчуження об'єктів незавершеного будівництва	139
§ 6. Посвідчення правочинів щодо відчуження земельних ділянок	140
§ 7. Посвідчення договорів відчуження транспортних засобів	149
§ 8. Посвідчення договорів про приватизацію майна державних підприємств	153
§ 9. Посвідчення договорів найму або позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), найму або позички транспортних засобів, договорів лізингу	161

§ 10. Посвідчення договорів найму (оренди) житла для проживання	165
§ 11. Посвідчення договору застави (іпотеки)	166
§ 12. Посвідчення установчих договорів господарських товариств ...	176
§ 13. Посвідчення договорів ренти	177
§ 14. Посвідчення договору довічного утримання (догляду) та договорів про надання утримання	179
§ 15. Договір управління майном	182
§ 16. Представництво і довіреність	185
§ 17. Посвідчення договорів доручення	188
§ 18. Шлюбний договір	189
§ 19. Спадковий договір	191
§ 20. Посвідчення заповітів	194
Глава 8. ВИДАЧА СВДОЦТВА ВИКОНАВЦЮ ЗАПОВІТУ	201
§ 1. Порядок призначення та обов'язки виконавця заповіту	201
§ 2. Порядок видачі свідоцтва виконавцю заповіту	203
Глава 9. ВИДАЧА СВДОЦТВА ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ	204
§ 1. Загальні положення про спадкування	204
§ 2. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину	209
Глава 10. ОХОРОННІ НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ	215
§ 1. Встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме	215
§ 2. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та їх процесуальний порядок	218
Глава 11. ВИДАЧА СВДОЦТВА ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТКУ В СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЖЖЯ	225
§ 1. Поняття і значення видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя	225
§ 2. Порядок видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя	227
Глава 12. ВИДАЧА СВДОЦТВА ПРО ПРИДБАННЯ АРЕШТОВАНОГО НЕРУХОМОГО МАЙНА, А ТАКОЖ ЗАСТАВЛЕНОГО МАЙНА З ПРИЛЮДНИХ ТОРГІВ (АУКЦІОНІВ). ВИДАЧА СВДОЦТВА ПРО ПРИДБАННЯ МАЙНА, ЩО Є ПРЕДМЕТОМ ІПОТЕКИ	229
§ 1. Видача свідоцтва про придбання арештованого нерухомого майна, а також заставленого майна з прилюдних торгів (аукціонів)	229
§ 2. Видача свідоцтва про придбання майна, що є предметом іпотеки	232

Глава 13. НАКЛАДАННЯ ТА ЗНЯТТЯ ЗАБОРОНИ ЩОДО ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА (МАЙНОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО) І ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДЕРЖАВНІЙ РЕЄСТРАЦІЇ	234
§ 1. Поняття і підстави накладання заборони відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно) і транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації	234
§ 2. Процесуальний порядок накладання заборони відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно) і транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації	236
Глава 14. ЗАСВІДЧЕННЯ ВІРНОСТІ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ І ВИТЯГІВ З НИХ, СПРАВЖНОСТІ ПІДПИСІВ І ВІРНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ	240
§ 1. Засвідчення вірності копій документів та витягів з них	240
§ 2. Засвідчення справжності підпису на документах	243
§ 3. Засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу	244
Глава 15. НОТАРІАЛЬНЕ ПОСВІДЧЕННЯ БЕЗСПІРНИХ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ	246
§ 1. Посвідчення факту, що фізична особа є живою, та факту перебування її в певному місці	246
§ 2. Посвідчення часу пред'явлення документів	247
Глава 16. ПЕРЕДАЧА ЗАЯВ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	249
§ 1. Поняття і значення передачі заяв фізичних та юридичних осіб	249
§ 2. Процесуальний порядок передачі заяв	250
Глава 17. ПРИЙНЯТТЯ В ДЕПОЗИТ ГРОШОВИХ СУМ І ЦІННИХ ПАПЕРІВ, ПРИЙНЯТТЯ ДОКУМЕНТІВ НА ЗБЕРІГАННЯ	252
§ 1. Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів	252
§ 2. Прийняття документів на зберігання	258
Глава 18. ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ	260
§ 1. Поняття і значення виконавчого напису	260
§ 2. Умови і порядок вчинення виконавчих написів	261
§ 3. Процесуальний порядок вчинення виконавчих написів за конкретними видами заборгованостей	268
Глава 19. ВЧИНЕННЯ ПРОТЕСТІВ ВЕКСЕЛІВ	282
§ 1. Поняття та значення векселя	282
§ 2. Порядок вчинення протестів векселів	285

Глава 20. ВЧИНЕННЯ МОРСЬКИХ ПРОТЕСТІВ	291
§ 1. Поняття і значення вчинення морських протестів	291
§ 2. Процесуальний порядок вчинення морських протестів	292
Глава 21. ЗАСТОСУВАННЯ НОТАРІУСОМ ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ. МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ	296
Тести	298
Загальна частина	298
Особлива частина	303
Список використаних і рекомендованих джерел	306
Додатки	310
Додаток 1. Про затвердження правил професійної етики нотаріусів України	310
Додаток 2. Про нотаріат	319
Додаток 3. Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України	378
Додаток 4. Про затвердження положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України	490
Додатки до Положення	548

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі проблеми побудови правової держави, забезпечення охорони прав і законних інтересів людини і громадянина, імплементації норм міжнародного права ставлять перед суспільством нові складні завдання. Перехід до ринкової форми господарювання, створення нових видів економічної діяльності потребують внесення істотних коректив в правове регулювання економічних відносин, формування і розвиток нових інститутів, до яких відноситься і відносно новий, як для України, інститут нотаріату.

Роль нотаріату в правовому забезпеченні економічних відносин підтверджено світовою практикою. Це пояснюється тим, що діяльність нотаріату відчутно впливає на різні аспекти суспільного життя. Від якості його роботи залежать нормальне функціонування цивільного обороту країни, ефективність охорони і захисту майнових прав та законних інтересів громадян і організацій. Активне залучення нотаріату в регулювання економічних відносин створює більшу стійкість і гарантованість в поведінці учасників цивільних правовідносин, дає можливість скоротити кількість правопорушень, ліквідує об'єктивні передумови їх вчинення.

На практиці нотаріус є найбільш доступним захисником прав і законних інтересів громадян, здатним юридично закріпити майнові й особисті немайнові права учасників безспірних правовідносин.

Відбулись суттєві зміни й щодо посади нотаріуса. За останнє десятиріччя престиж професії нотаріуса значно зріс. За таких умов надзвичайно важливим питанням є підготовка висококваліфікованих нотаріусів з високими моральними якостями і відчуттям особистої відповідальності за свою діяльність.

Все це потребує як посилення правового регулювання господарських відносин, так і вдосконалення правового регулювання діяльності нотаріальних органів. Основна складність у вирішенні вказаної проблеми полягає у правильному виборі основних напрямків подальшого вдосконалення діяльності нотаріату в Україні, а це значною мірою залежить від готовності суспільства сприйняти новації, що пропонуються у сфері реформування нотаріату і в правовій політиці держави відносно його подальшого розвитку.

Підготовка четвертого видання навчального посібника «Нотаріат в Україні» обумовлена низкою, як внутрішніх, так і зовнішніх обставин. По-пер-

ше, навчальний матеріал потребує узгодження зі змінами, внесеними до основних кодексів України, зокрема, Цивільного кодексу від 16 січня 2003 р., Цивільного процесуального кодексу від 18 березня 2004 р., Земельного кодексу від 25 жовтня 2001 р., Сімейного кодексу від 10 січня 2002 р., Господарського кодексу від 16 січня 2003 р., Господарського процесуального кодексу від 6 листопада 1991 р. Будучи найважливішими джерелами матеріального і процесуального права, вони суттєво впливають на правове регулювання соціально-економічних відносин в Україні, і безпосередньо стосуються нотаріальної діяльності.

По-друге, протягом 2009-2015 рр. Верховною Радою України внесено значну кількість змін та доповнень до Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. у зв'язку з прийняттям нових законів чи зміною вже чинних. Найбільш суттєві зміни до Закону України «Про нотаріат» були внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення та спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок та речових прав на нерухоме майно» від 4 липня 2012 р. Цим Законом нотаріусам надано право здійснювати функції державного реєстратора прав на нерухоме майно відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. Ратифікація 10 липня 2010 р. Конвенції про запровадження системи реєстрації заповітів від 16 травня 1972 р., прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р., законів України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 1 липня 2010 р., «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 р. також вплинули на порядок вчинення нотаріальних дій та викликали необхідність у внесенні змін та доповнень до навчального посібника.

По-третє, Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. було затверджено новий Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Цей Порядок замінив Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджену в 1994 р. Новий Порядок є більш деталізованим у порівнянні з Інструкцією та вносить низку змін до порядку вчинення нотаріальних дій.

Ці та інші зміни, внесені законодавцем, потребують відповідного висвітлення в учбовій літературі.

По-четверте, у виданих раніше підручниках з нотаріату, на думку авторів, недостатньо висвітлена історія розвитку нотаріату в Україні та в деяких розвинутих європейських країнах, зокрема, проблеми правової політики держави відносно нотаріату, його сучасні організаційно-правові основи в контексті порівняльно-правового вивчення світового і вітчизняного досві-

ду, що є дуже важливим на сучасному етапі узгодження норм нотаріально-процесуального права України з європейськими стандартами.

Слід також відзначити, що впровадження інституту нотаріату в нашій державі після тривалої перерви має і позитивні моменти – це можливість використовувати досвід інших країн, зокрема, тих, що об'єднались в Міжнародний союз латинського нотаріату. Цей союз вирішує, зокрема, питання вдосконалення та уніфікації національного нотаріального законодавства, обміну досвідом між країнами-учасниками, забезпечення незалежності професії нотаріуса.

Структура і зміст посібника визначається програмою навчального курсу «Нотаріат в Україні». У ньому відображено сучасний стан нотаріальних правовідносин, а також досягнення науки і правозастосовчої діяльності нотаріату. Посібник розроблено відповідно до положень Конституції України, Цивільного та Цивільного процесуального кодексів, Закону України «Про нотаріат», Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. та інших нормативно-правових актів України.

Навчальний посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів юридичних факультетів вищих навчальних закладів України, наукових робітників, а також нотаріусів.

Автори висловлюють щире подяку доктору юридичних наук, професору Ю.О. Заїкі, доктору юридичних наук, професору Р.А. Калюжному та кандидату юридичних наук, доценту Б.М. Гоголю за рецензування рукопису навчального посібника.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ГЛАВА 1. НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

§ 1. Поняття і функції нотаріату

У вітчизняній юридичній науці на сучасному етапі не сформовано єдиного погляду на поняття нотаріату. Так, можна виділити щонайменше три основні точки зору відносно визначення цього правового інституту. Найбільш поширеним в юридичній літературі є **законодавче визначення нотаріату** як системи органів та посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. При цьому, на думку деяких авторів, наведене поняття включає **суб'єктивну сторону** поняття «нотаріат» як сукупності існуючих органів і посадових осіб, яким надано повноваження вчиняти нотаріальні дії, та **об'єктивну сторону** цього поняття – коло нотаріальних дій, які відповідні органи та посадові особи можуть вчиняти згідно з чинним законодавством, тобто посвідчення прав, а також фактів що мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій, передбачених законом¹.

Але останнім часом наведена дефініція піддається в спеціальній літературі серйозній критиці, оскільки у ній визначено лише організаційну структуру та загальну спрямованість нотаріату як системи, орієнтованої на вчинення низки нотаріальних дій, проте не розкривається нерозривний правовий зв'язок нотаріату зі спеціальною процедурою, не підкреслюється характер взаємовідносин системи нотаріальних органів з державою². Тому під поняттям «нотаріат» цими авторами пропонується розуміти структуру нотаріальних органів, на яку покладається правоохоронна і правозахисна державна функція,

¹ Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000 р. – С. 7-8.

² Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: А.С.К., 2001. – С. 37.

що має здійснюватись відповідно до змісту нотаріального процесу і процедури, передбаченої чинним законодавством України.

Незважаючи на те, що у вказане поняття нотаріату було внесено низку важливих додаткових ознак, які роблять його більш повним, авторам все ж не вдалось повністю уникнути деяких недоліків.

Щоб зрозуміти сутність поняття, яке досліджується, потрібно порівняти його з суміжними правовими інститутами та виділити тотожність і відмінність з такими інститутами. Провести розмежування можна за допомогою характерних ознак нотаріату, які притаманні тільки йому. Більш поглиблене вивчення показує, що поняття нотаріату має багато значень, серед яких можна виділити принаймні чотири:

- нотаріат як система органів і посадових осіб;
- нотаріат як галузь (підгалузь) права;
- нотаріат як галузь законодавства;
- нотаріат як навчальна дисципліна.

Враховуючи зазначене, найбільш повним і науково обґрунтованим є, на нашу думку, таке визначення. **Нотаріат в Україні** – це правовий інститут, покликаний забезпечувати позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад, а також держави шляхом вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами.

У наведеному визначенні вказані всі характерні риси нотаріату як правового інституту: **позасудова** правова охорона та захист прав, свобод і законних інтересів, **безспірність** правовідносин, щодо яких вчиняються нотаріальні дії, здійснення нотаріальних дій **уповноваженими** на те органами та посадовими особами, а також закріплені функції нотаріату: **охорони та захисту**.

Основні функції нотаріату необхідно виділити для визначення його загальних та специфічних завдань. Як можна побачити, сучасні теоретичні джерела, присвячені інституту нотаріату, в основному визначають функції нотаріату залежно від того місця в правовій системі України, куди вони відносять нотаріат. З огляду на це, цікавою та обґрунтованою є позиція С. Я. Фурси та Є. І. Фурси, які відносять нотаріат до правоохоронних та правозахисних органів залежно від виконуваних ним функцій³.

Функції нотаріату як правоохоронного та правозахисного інституту полягають в наступному:

³ Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: А.С.К., 2001. – С. 12.

1. *Охорона та захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, територіальних громад, а також держави.* Слід відзначити, що в юридичній літературі набрала досить великого розмаху дискусія щодо того, з чим пов'язана діяльність нотаріальних органів: з охороною чи з захистом прав та законних інтересів громадян. Розмежування взаємопов'язаних понять «охорона» і «захист», на думку вчених, лежить в площині моменту настання порушення цих прав та інтересів. Дійсно, охорона – це потенційна можливість захисту прав та інтересів громадян, коли фактично відсутнє їх порушення, оспорення чи невизнання, тоді як захист може розглядатись як конкретна дія, яка виникає з початком правопорушення. Нотаріальні органи в основному виконують правоохоронну функцію, але нотаріальна діяльність може бути й засобом захисту прав. Таким чином, нотаріальні дії забезпечують захист і охорону важливих прав та інтересів громадян і організацій, які пов'язані з їхнім життям і діяльністю, стосуються їхніх майнових прав та гарантують подальшу реалізацію інших суттєвих прав.

2. Нотаріус, застосовуючи норми матеріального і процесуального права, впливає на правовідносини між суб'єктами, наприклад, встановлюючи в договорі конкретні права та обов'язки сторін, а отже, має місце *праворегулююча* функція нотаріату.

3. Також нотаріат виділяється як орган, який має право аналізувати вимоги закону і робити висновки щодо можливості або неможливості застосувати відповідне положення законодавства для виконання покладених на нього функцій і реалізації волевиявлення громадян⁴. Це входить в поняття *правоаналізуючої* функції. Нотаріус має право визначати межі дозволеної поведінки у врегульованих законом правовідносинах у випадку, коли надається можливість для декількох альтернативних варіантів правової поведінки, а також тоді, коли такі правовідносини взагалі не мають аналогів.

4. Підтверджуючи законність і достовірність нотаріальної дії, нотаріус виконує й іншу важливу функцію – *запобігає можливим правопорушенням*. Так, скажімо, якщо нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулися заінтересовані особи, не відповідає закону, нотаріус відмовить у її вчиненні, запобігши в такий спосіб правопорушенням і можливим негативним наслідкам для цих осіб⁵.

5. Функція запобігання правопорушенням шляхом *підвищення правосвідомості та правової обізнаності громадян* виконується також через пра-

⁴ Фурса С.Я., Фурса С.І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: А.С.К., 2001. – С. 37.

⁵ Радзівеська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівеської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 10.

вові консультації, роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії. Адже саме на нотаріуса покладається виконання державного завдання сприяти громадянам у правильному, юридично грамотному здійсненні їх прав, оскільки юридично необізнаній особі важко знайти шляхи для правильного та законного волевиявлення.

6. Можливість нотаріальної практики *впливати на законотворчість* передбачає те, що під час застосування законодавства нотаріусами впливають певні неузгодженості, прогалини, які потребують вирішення. В ідеалі, нотаріальна діяльність впливатиме на подальше вдосконалення не тільки нотаріального процесуального законодавства, але і норм матеріального права.

§ 2. Виникнення і розвиток нотаріату як правового інституту

Історичний досвід свідчить, що діяльність нотаріуса нерозривно пов'язана з судовою діяльністю, оскільки нотаріуси, найчастіше знаходились при судах, реєстрували угоди, виконували роль судових секретарів і самі були претендентами на судові посади. В процесі розвитку цього інституту нотаріуси вирішували низку важливих завдань – забезпечення стабільності цивільного обороту, зниження судового навантаження за рахунок зменшення кількості суперечок про недійсність правочинів, вирішення конфліктів без втручання суду на підставі складеного нотаріусом документа, що підлягає примусовому виконанню. В той же час діяльність нотаріуса служила і для підвищення юридичної обізнаності населення, оскільки в процесі цієї діяльності роз'яснювалося значення всіх положень угод, законодавства і наслідків їх застосування, наміри здійснення нотаріальних дій сторін узгоджувались з чинним законодавством.

Виникнення певних зародків нотаріату в період античності і раннього середньовіччя дозволяє дійти висновку про його тісний зв'язок з суспільним устроєм, сімейним, спадковим і речовим правом. Істотною передумовою виникнення і розвитку нотаріату була наявність писемності і розвинутих товарно-грошових відносин.

Спершу нотаріат виник як різновид адміністративної діяльності. Так, у Стародавньому Вавилоні, Єгипті, Іудеї існували писарі-канцеляристи, які вели численні прибутково-витратні книги, періодично складали кадастр усіх земель в країні, переписували населення і його майно. Окремі посадові особи, що забезпечували формування доказів в Стародавньому Єгипті, називались агрономами, а в Греції – ієромемнеси чи епістати, і були священнослужителями.

Одні з перших форм нотаріату можна знайти і в старовірській державі. На підставі аналізу прадавніх рукописів, історики дійшли висновку,

що ізраїльтяни познайомилися з писемністю, коли знаходилися в Єгипті, і стали активно використовувати її в державних справах та в судочинстві. Приблизно до середини II тисячоліття до н.е. про книги і державні письмові акти згадується вже як про звичне явище.

За деякими джерелами, нотаріат як інститут має давні традиції в історії Греції, де розвинувшись за законодавством Солона, він розквітнув в епоху еллінізму, особливо за часів Птоломея, а пізніше через Єгипет потрапив до Риму, де його подальший розвиток відбувався під впливом еллінського законодавства, зміцнів у Візантії за допомогою відомих законів Юстиніана та, головним чином, завдяки першій главі Книги Епарха Імператора Лео VI Мудрого, яка становить перший в історії Нотаріальний Кодекс.

Але більш традиційно виникнення власне нотаріату відносять до **часів Стародавнього Риму в період республіки** (приблизно III ст. до н.е.), коли з'являються службові особи, обов'язком яких було підведення правового випадку під ту чи іншу формулу (в давньоримському праві панував суворий формалізм, а тому дотримання формул було обов'язковим для всіх, хто звертався до судових установ). До таких осіб належали передусім численні писарі, частина з яких перебувала на службі у посадових осіб римського управління і суду. В період імперії такі писарі почали об'єднуватись у канцелярії при римських магістратах зі складною бюрократичною організацією. Поряд із офіційними, існували приватні писарі (іноді – раби), які відігравали роль своєрідних власних юрисконсультів у приватних осіб. Згодом виник ще окремий клас вільних людей – табеліони, які, не перебуваючи на державній службі, також займалися складанням юридичних актів і судових документів для замовників та отримували за це винагороду. Свою діяльність вони здійснювали в конторах, що розташовувались у визначених публічних місцях. У літературі їх вказують разом з юрисконсультами і адвокатами, отже їх суспільний статус був досить високим.

Проте діяльність табеліонів, незважаючи на неухильний нагляд державної влади в особі дефензорів, не є тотожною сучасній діяльності нотаріусів, оскільки вчинювані табеліонами акти не мали юридичної вірогідності, а отже не були наділені жодними перевагами перед звичайними приватними документами.

Спільність із сучасним нотаріатом мав інший інститут римського права, а саме надання табеліональних документів до суду із занесенням їх до протоколу. Такому посвідченню підлягали не лише угоди, вчинення яких у такій формі передбачалося законом (дарування на великі суми, судові заповіти), а й інші документи, залежно від волі сторін на це. Окрім засвідчення приватних актів, що надавало їм особливої сили і значення безспірних документів, надавалась також юридична допомога сторонам.

Слід відзначити, що саме слово «нотаріус» походить від латинського «notaе», яке перекладається як особливі стенографічні знаки, що використовуються в листі під диктування.

Табеліони і нотарії (тобто писці) – зародок того величезного інституту, який, отримавши в Італії широку організацію з боку законодавства і нове ім'я «нотаріат», разом з римським правом акцептований і асимільований європейськими державними системами. Тим не менш, точно визначити час виникнення цього інституту не уявляється можливим.

Розвинувшись в Римській імперії, інститут табеліонату зберігся й після навали варварів. Так, деякі законодавчі акти (наприклад Едикт Ротарі (643 р.), закон Лиутпранда (713-755 р.) встановлюють обов'язковість дотримання певної письмової форми для найважливіших угод і визначають коло осіб, що здійснюють їх складання (так звані канцелярії), та, крім цього, присутні в судових засіданнях, здійснюють ведення протоколів, складають судові рішення і документи про найважливіші угоди, що відбувалися на народних зборах, керуючись в своїй діяльності формулами, виробленими ще під час Римської імперії⁶.

Нотаріат в Європі. Розвал Римської імперії не викликав суттєвих реформ у внутрішньому устрої раніше підвладних їй земель. Крім того, істотне збільшення цивільного обороту потребувало стабільного і безконфліктного характеру відносин, а це можливо досягти тільки шляхом зменшення кількості незаконних і недійсних угод. За таких умов найважливішим методом вирішення вказаної проблеми була обов'язкова участь неупередженого і юридично грамотного, призначеного державою, арбітра, тобто нотаріуса.

У зв'язку з тим, що в історії Європи тривалим був період церковної юрисдикції з певної категорії справ, існував так званий церковний нотаріат. Спочатку (приблизно III ст. н. е.) при єпископах, а згодом при абатах й інших церковних урядниках під час їх бесід із народом були присутні спеціальні особи (нотаріуси), зобов'язані записувати такі бесіди і складати протоколи. Створивши інститут нотаріату, який відповідав потребам церковного управління, церква надавала послуги населенню, а також призначала нотаріусів для вирішення питань простих мирян. Таким чином, світський нотаріат так би мовити одержав визнання від верховної церковної влади.

Аналіз історії розвитку інституту нотаріату в Європі показує, що ті нотаріальні установи, які склалися під час правління Карла Великого, пустили глибоке коріння та досягли повного розвитку лише в Італії, де вони знайш-

⁶ Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс. – Х.: Консум., 1999. – С. 6.

ли сприятливий для себе ґрунт, підготовлений римським правом. У Франції ж і в Німеччині такі установи проіснували недовго і вже згодом, після розпаду імперії, повністю занепали. Таке становище нотаріату в цих країнах продовжувалось до того часу, поки в XII ст. Франція, а у XIV ст. Німеччина не провели рецесію нотаріального інституту в тому вигляді, в якому він існував в Італії (обов'язкова авторизація нотаріусів; вимоги до кандидатів на посаду: стать, вік, моральні критерії, складання іспиту; організація нотаріальних корпорацій, які здійснювали нагляд за діяльністю її членів).

У франкській державі було створено королівську канцелярію, до складу якої входило декілька нотаріусів. Очолював канцелярію референдарій, а згодом – канцлер. Крім того, при Каролінгах була утворена особлива канцелярія при вищому судовому органі, члени якої, нотаріуси, крім контра-сигнування королівських грамот і дипломів, посвідчували також і приватні документи, в результаті чого останні набували характеру публічних актів. Значення їх було настільки великим, що оспорювання таких документів заборонялося під страхом смертної кари. На місцях в окремих судових і адміністративних органах також перебували нотаріуси, які вносились у списки імператорської канцелярії. Таким чином, провінційний нотаріат із вільної професії перетворився в державну посаду, яка авторизувалася самим імператором.

Першу ж реформу у французькому нотаріаті провів Людовік IX Святий, який в 1270 р. запровадив 60 посад нотаріусів при Паризькій судовій палаті. У 1300 і 1302 рр. Філіп IV Красивий, залишивши за собою право призначати нотаріусів, розповсюдив цей інститут на всю Францію. Королівським указом 1304 р. створюється реєстр, в який кожен нотаріус повинен був вносити заповіти, договори, а також розміри зборів за виконані ним дії. При Франциску I і Генріху II (XVI ст.) потреби королівської скарбниці викликають зростання кількості нотаріусів шляхом розподілу нотаріальних функцій. Нотаріуси складають оригінали документів, табеліони – засвідчують копії з оригіналу і просто копії; охоронці печаток ставлять печатки для надання актам обов'язкової сили, а охоронці записів забезпечують збереження документів. В 1597 р. Генріх IV і в 1706 р. Людовик XIV об'єднують ці різноманітні функції у рамках однієї посади. Розрізнялися королівські нотаріуси, компетенція яких розповсюджувалася на судові округи (за винятком нотаріусів Парижа, Орлеана, Монпельє, які були повноважними в межах усієї Франції), і сеньйоральні, яких призначали сеньйори. В такому вигляді інститут французького нотаріату проіснував до Великої Французької революції, коли 27 вересня – 6 жовтня 1791 р. був обнародований закон, який разом із скасуванням феодальної системи позбавив сеньйорів права

призначення нотаріусів, відмінив купівлю-продаж посади нотаріуса і встановив єдину для всіх територію діяльності – департамент. Закон 16 березня 1803 р. вважається основоположним законом французького нотаріату⁷.

У Німеччині появу нотаріусів італійського типу відносять до XIV ст. Імператор Максиміліан I в 1512 р. видав перший нотаріальний статут, який детально регламентував діяльність нотаріусів. Подальший розвиток цього інституту відбувався шляхом прийняття окремих партикулярних законів для різних місцевостей Німецької імперії, яка в той час була роздробленою. На початку XIX ст. в деяких німецьких державах відбувається рецепція французького права, що мала значний вплив на розвиток інституту нотаріату. В Німеччині поступово починають з'являтися різноманітні законодавчі акти, зразком для яких був французький закон 1803 р. Аналіз німецьких законів кінця XIX – початку XX ст., які регулювали діяльність нотаріату, свідчить, що вони в багатьох положеннях запозичили основні принципи французького нотаріату (можливість безпосереднього примусового виконання нотаріальних актів, пожиттєвий характер посади нотаріуса та ін.). Разом з тим, спостерігається відсутність чіткої межі між спірною і безспірною юрисдикцією, внаслідок чого нотаріуси були підпорядковані нагляду судових установ, яким було надано деякі нотаріальні функції⁸. Вся багатотисячолітня історія нотаріальних органів в Європі підтверджує той факт, що цей інститут, на відміну від спірної судової юрисдикції, розвивався як безспірна публічна юрисдикція.

Збереження за римським правом його первісного значення справило значний вплив на правові системи новостворених об'єднань, в результаті чого в країнах Європи отримала свій розвиток система латинського нотаріату. Ця система передбачала, що нотаріуси, будучи особами вільної професії, здійснювали свої функції як представники держави.

До початку XX ст. в законодавстві більшості європейських країн були розроблені єдині принципи визначення поняття «нотаріус». У Франції нотаріус є особою вільної професії, за яким держава визнає функції офіційної особи з повноваженнями надавати актам і контрактам такий же ступінь достовірності як і документам, виданим державними органами.

Щодо розвитку нотаріату в країнах, де склалася англосаксонська система права («common law»), то слід зазначити, що певної самостійної структури та системи нотаріальних органів в цих країнах сформовано не було. Це пояснюється відмінністю самої правової системи прецедентного права та

⁷ Ясінька Л. Виникнення та розвиток нотаріату / Інтернет видання "Юриспруденція online". – 08.09.2004.

⁸ Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотариат и нотариальный процесс: Учебник. – Харьков: Консум, 1999. – 240 с.

незначною доказовою силою письмових документів – за загальним правилом, для дійсності договорів особливої форми не було потрібно. При цьому не сформувалося поняття, яке б точно відповідало континентальному «публічному документу». Вчинення нотаріальних дій покладалося на суддів та судових чиновників, однак фактично існували й нотаріуси, які вчиняли за бажанням осіб, що звернулися до них, різноманітні акти цивільного права, зберігали оригінали актів, посвідчували певні обставини та дати.

Також було б доцільним ознайомлення з досвідом становлення нотаріату в таких країнах як **Польща та Румунія**.

Нотаріат в Польщі спершу було запозичено з Італії та впроваджено завдяки впливу католицької церкви ще в XV ст., коли канцлер Ян Замойській отримав від Ватикану привілей для навчання публічних нотаріусів в Замойській академії. Цей рік став відліковою точкою переходу від канонічного права до системи римського нотаріату. Під час численних територіальних змін в різні часи функціонували різні системи нотаріату. Після Другої світової війни, за часів Польської Народної Республіки, згідно з законом від 1951 р., нотаріат стає державним органом під наглядом міністерства юстиції. В 1989 р. в Польщі було прийнято закон про нотаріат, який відмінив дію закону 1951 р., та впроваджено систему органів нотаріату, подібну до сучасної системи нотаріату в Україні. Існували державні нотаріальні контори та нотаріуси, що здійснювали індивідуальну нотаріальну практику. 14 лютого 1991 р. було прийнято новий закон, яким було визначено дворічний перехідний період до приватного нотаріату⁹.

На території Румунії перші форми нотаріальної організації з'явилися у XIII ст. Сучасна система нотаріату в Румунії формувалася наступним чином. В 1950 р. було започатковано систему державного нотаріату. Державні нотаріуси були організовані як адміністративні органи зі специфічними повноваженнями безконфліктної процедури. Нотаріальна діяльність координувалася Міністерством юстиції, а державні нотаріуси були віднесені до державних службовців. З прийняттям закону про приватний нотаріат та нотаріальну діяльність було закладено основи для переходу до функціонування єдиного нотаріату на приватних засадах. Ця «заміна» відбулася миттєво, «за одну ніч», без запровадження будь-якого перехідного періоду чи змішаної системи нотаріату. Якщо 16 листопада 1995 р. нотаріальна діяльність була в компетенції держави, то наступного дня, 17 листопада, ці функції отримали були передані приватним нотаріусам. Однак незважаючи на досить широку

⁹ Радшиевский Б. Організація нотаріату в Польщі // Нотаріат для вас. – 2001. – № 5. – С. 16.

автономію, приватні нотаріуси здійснюють свою діяльність під егідою Міністерства юстиції¹⁰.

Внаслідок такого перетворення якість нотаріальних послуг в Румунії поліпшилась, кількість вчинюваних нотаріальних дій зросла, державний бюджет був звільнений від витрат на утримання офісів державних нотаріатів, в той час, як надходження до державного бюджету від діяльності нотаріусів збільшились, нарешті, зайнятість в нотаріальній сфері зросла майже в 10 разів.

В Росії деякі функції нотаріату спершу виконували церковні органи. Так, про зберігання різного роду договорів і інших документів в православних храмах свідчать пам'ятники російського права – Новгородські і Псковські судові грамоти.

Виникнення і становлення нотаріату в Росії свідчить про те, що його найбільш загальні закономірності виникнення і розвитку, як і в інших країнах, тісно пов'язані з розвитком цивільного обороту. Його початкове призначення полягає в забезпеченні потреб суспільства у сприянні громадянам в здійсненні операцій і юридичному закріпленні прав. Наділення нотаріуса функціями незалежного державного арбітра спричинило визнання за документами, складеними з участю нотаріуса, статусу публічних, тобто таких що мають підвищений ступінь довір'я і внаслідок цього підвищену доказову і виконавчу силу.

Перший етап історії нотаріату дореволюційної Росії розпочався з XV ст., а саме з виникнення інституту так званих «площадних піддячих» – своерідних професійних писарів, які спеціалізувалися на оформленні угод, пов'язаних з переходом прав на окремі види майна та оформленням їх належним чином, за умов додержання якої документація й набувала характеру безспірної.

Цей період характеризувався вільним розвитком інституту площадних піддячих під номінальним контролем держави, пов'язаним із призначення «на площу» указом царя. Особа, що бажала бути площадним піддячим, подавала царю чолобитну з проханням про призначення, при цьому виборні старости повинні були дати йому моральну та ділову характеристику, а вся корпорація професійних писарів несла за члена свої громади кругову поруку у випадку заподіяння ним шкоди¹¹.

У XVII-XVIII ст. державне регулювання нотаріальної діяльності зазнає численних змін. За часів царювання Петра I інститут площадних піддячих

¹⁰ Становлення вільного нотаріату в Румунії // Нотаріат для вас. – 2001. – № 12. – С. 6.

¹¹ *Полтавская Н., Кузнецов В.* Нотариат: Курс лекций. – М.: Институт международного права и экономики им. А.С. Грибоедова, 1999. – С. 5.

було скасовано і їх місце зайняли кріпосні писарі. Документи оформлювались в Палаті кріпосних справ, пізніше – в Юстицколегії та у губернаторів¹². Однак проявлена чиновниками абсолютна некомпетентність та випадки хабарництва, примусили Петра I повернути кріпосні справи до відання площадних підданих з встановленням суворого нагляду за їх діяльністю та повною залежністю від урядових органів. Цей період характеризується також і тим, що формування нотаріальних органів та порядок вчинення нотаріальних дій визначається окремими наказами царя. У 1775 р. за наказом Катерини II нотаріальні функції було покладено на суди, а в подальшому неодноразово передавались різним установам (цивільним, повітовим судам, кріпосним відділенням). Нормативно-правове регулювання нотаріальної діяльності у цей час носить децентралізований, несистемний та суперечливий характер.

Другий етап розпочався одночасно із судовою реформою 1864 р.: приймається Положення про нотаріальну частину (1866 р.), основною метою якого було відокремлення нотаріальної частини від судової. В Росії виникли дві відособлені нотаріальні установи: кріпосна (якій приділялась особлива увага з боку держави) та власне нотаріальна. Згідно з Положенням в містах почали засновуватись посади нотаріусів, які перебували під віданням судів і призначалися на посади старшими головами судової палати за поданням голів окружних судів. У місцевостях, де присутність нотаріуса визнавалася необхідною, але бажаючих зайняти вакансію не було, передбачалося призначення нотаріуса від уряду. Нотаріус, що призначався від уряду, був державним службовцем, користувався такими ж привілеями та правами як і секретар окружного суду, винагорода йому призначалася на розсуд міністерства юстиції¹³.

Наприкінці XIX ст. в Російській імперії склалися чотири групи органів і посадовців, що мали право вчиняти нотаріальні дії:

- 1) публічні (городові) нотаріуси;
- 2) біржові маклери і нотаріуси, корабельні маклери;
- 3) вузькоспеціалізовані маклери: судноплавних справ, державного комерційного банку, приватні, слуг і робочого люду, цехові, ремісничих управ тощо;
- 4) магістрати, ратуші, думи, митні урядовці, станові пристави, торгові словесні суди.

Заборонялося призначати нотаріусами людей безграмотних. Кандидати на посаду нотаріусів відбиралися з числа урядовців на основі спеціального конкурсу. Після призначення на посаду вони приносили присягу.

¹² Правовые основы деятельности нотариата / Под ред. В. Аргунова. – М.: Издательство БЕК, 1994 г. – С. 15.

¹³ Козьяков Ю.М. Нотаріат: історія та сучасність (короткий огляд) // Нотаріат для вас. – 1997. – № 3. – С. 12.

При виконанні нотаріальних обов'язків було необхідно:

- встановити особу сторін;
- перевірити правоздатність і дієздатність сторін;
- перевірити автентичність договору і встановити його відповідність чинному законодавству;
- записати договір в книгу (реєстр);
- стягнути мита і збори;
- на оригіналі договору вчинити напис, що містить час засвідчення і номер, за яким його було записано в книгу (реєстр).

Після Лютневої революції 1917 р. нотаріат певний час діяв без будь-яких змін. Однак Тимчасовий уряд намагався заборонити операції з нерухомістю і землею, проте під тиском був вимушений відмовитися від своїх намірів. Загалом, дії що відносилися до компетенції нотаріату в період 1917-1921 рр. виконували, залежно від змісту акту, різні органи радянської влади на місцях: відділи юстиції, соціального забезпечення, відділи записів актів цивільного стану і ін.

Разом з тим, розвиток господарського життя країни вимагав встановлення державного контролю за законністю вчинюваних договорів і операцій. В здійсненні такого контролю істотне значення мав нотаріат як особливий інститут в системі органів радянської юстиції. 4 жовтня 1922 р. РНК РРФСР видав Положення про державний нотаріат, на підставі якого в містах були встановлені нотаріальні контори на чолі з нотаріусами. Нагляд за діяльністю нотаріусів здійснювала президія губернських рад народних суддів, а керівництво нотаріату належало НКЮ РРФСР.

Нотаріат в СРСР – державний орган, на який покладено оформлення і засвідчення операцій і актів, а також посвідчення фактів, що мають юридичне значення. Згідно з законодавством, нотаріат в СРСР мав на меті зміцнення соціалістичної законності, охорону соціалістичної власності і особистої власності громадян, захист особистих і майнових прав громадян, а також прав і законних інтересів державних установ, підприємств і суспільних організацій.

На нотаріальні органи покладалося здійснення і засвідчення договорів і операцій, здійснення протестів векселів, посвідчення безспірних обставин і реєстрація арештів. Положення про нотаріат 1922 р. заклало основи нотаріату, що функціонував в умовах переходу від капіталізму до соціалізму. Проте 1923 р. було затверджено нове Положення про державний нотаріат. Це Положення значно розширило коло повноважень нотаріальних контор і узгодило ці повноваження з нормами цивільного законодавства.

Радянський нотаріат був включений до складу органів юстиції. Організація і керівництво нотаріатом була покладена на органи судового управлін-

ня. В 30-50-ті рр. ХХ ст. в нотаріальне законодавство часто вносилися зміни, нерідко без відповідних об'єктивних передумов.

До 1926 р. нотаріальна діяльність в СРСР регулювалося законодавством союзних республік. Першим загальносоюзним актом була ухвала ЦВК і РНК СРСР 14 травня 1926 р. «Про основні принципи організації державного нотаріату». На основі цієї ухвали були видані положення про нотаріат, окремо кожною із союзних республік.

Нагляд і керівництво нотаріатом здійснювали Міністерство юстиції СРСР, міністерства юстиції союзних республік і їх місцеві органи. Відзначимо, що багато наказів і інструкцій Міністерства юстиції СРСР і Міністерства юстиції УРСР з питань нотаріальної діяльності діють донині, в частині, в якій вони не суперечать Конституції України.

До видання нотаріальних органів було віднесене: посвідчення операцій, видача виконавчих написів, здійснення протестів, засвідчення вірності копій документів і автентичності підписів на документах, видача заставних свідоцтв, отримання в депозит предметів зобов'язань, вживання заходів з охорони спадщини і видача свідоцтв про спадщину, забезпечення доказів, видача свідоцтв про визнання особи безвісно відсутньою. Як правило, нотаріальні дії вчинялися нотаріусом в нотаріальній конторі. За межами контори нотаріус міг вчиняти нотаріальні дії на підставі прохання сторони в разі неможливості її з'явитися в контору з поважної причини. При вчиненні нотаріальної дії нотаріус зобов'язаний був перевірити законність операції або документа, а також упевнитися в правоздатності і дієздатності осіб, що беруть участь в операції, і власноручності їх підпису під документами. Також нотаріуси зобов'язані дотримуватись таємниці вчинюваних ними нотаріальних дій, довідки щодо нотаріальних дій видавалися тільки учасникам операцій та на вимогу прокуратури і судових органів.

В сільських місцевостях, де не було нотаріальних контор, деякі нотаріальні дії (посвідчення договорів контракції, операцій на суму до 500 крб., засвідчення копій документів, підписів на них і ін.) виконувалися сільськими радами. Скарги на дії нотаріусів надходили до народного суду за місцем знаходження нотаріальної контори і розглядалися судом у судовому засіданні з викликом заінтересованих осіб.

Нотаріальне посвідчення операцій, видача виконавчих написів, засвідчення копій документів й інші нотаріальні дії надавали достовірності документам, актам, упереджували спори та забезпечували можливість доказування в суді, сприяючи тим самим забезпеченню законності.

19 липня 1973 р. був прийнятий Закон про державний нотаріат в СРСР. Цей Закон містив норми про задачі й організацію нотаріату в СРСР, принци-

пи його діяльності, компетенцію, загальні правила здійснення нотаріальних дій і застосування законодавства про нотаріат до іноземців і осіб без громадянства. Однак, незважаючи на велику роботу нотаріусів з надання правової допомоги населенню, роль нотаріату в економічному житті країни залишалась в цілому незначною. У зв'язку з відсутністю інституту приватної власності нотаріат виступав як придаток до правової системи держави. В більшості випадків його роль зводилася до посвідчення невеликої кількості операцій та оформлення документів про спадщину.

Нотаріат в Україні. В Київській Русі до відання церкви належали майже всі цивільні справи, в тому числі про спадщину, опіку, затвердження духовниць тощо. Для цього при єпископах, як свідчать Номоканон і статuti Володимира, Ярослава і інших київських князів, створювались особливі посади – владики тисяцькі і намісники. Деякі з них роз'їжджали по підвідомчим єпископу областях і здійснювали там «управу». Крім того, при самому єпископі знаходилися священники і диякони, номофілакси і хартофілакси як хранителі книг, грамот і діловодства. Для вирішення цивільних справ, підвідомчих церковному суду, при єпископському дворі постійно знаходилися бояри владик і слуги як світські судді і діловоди. В такому вигляді зароджується на Русі нотаріальна діяльність, тісно пов'язана з церковною владою.

В Новгородській феодальній республіці посадник і тисяцькі мали свою печатку, яка прикладалась до договірних, дарованих й інших новгородських грамот, що свідчить про їх посвідчувально-нотаріальний характер.

«Закон судний людям», виданий Володимиром, разом з його Статутом містив низку норм з цивільного права і процесу, в тому числі про спадщину, заповіти, опіку. У ньому, наприклад, передбачалось, що заповіт має законну силу, якщо він написаний у присутності не менше семи свідків. У свідки обиралися люди, які заслуговували на довіру. При складанні заповіту заповідач повинен знаходитися у повному розумі і твердій пам'яті. В заповіті він зобов'язаний вказати душеприказчиків і опікунів, які б після смерті виконали його волю.

Доки Україна входила до складу Російської імперії, розвиток нотаріального законодавства і діловодства імперії позначався на відповідних процесах в Україні. У Російській імперії першої половини ХІХ ст. не було поділу влади на судову і нотаріальну. Це відбулось з затвердженням 14 квітня 1866 р. Положення про нотаріальну частину. В основу проекту були покладені положення про нотаріат Франції від 16 березня 1807 р., положення про нотаріат Австрії від 21 травня 1855 р. та положення про нотаріат Баварії від 1861 р. Відповідно до цього Положення нотаріат виокремлювався від судової гілки влади для здійснення актів та інших несудових дій. У містах вво-

дилися посади нотаріусів, котрі призначалися головою судової палати на підставі конкурсу з числа чиновників. Нотаріус мав складати присягу, а також вносити страхову заставу на випадок заподіяння шкоди клієнтові помилковими діями.

Після Жовтневої революції коло повноважень нотаріасу звужилося, він став державним. У 1921, 1923 та 1928 рр. в Україні було прийнято декілька законодавчих актів про нотаріат, які регулювали діяльність державного нотаріату. 25 грудня 1974 р. Верховною Радою Української РСР вперше в історії України було прийнято вищий акт державної влади, котрий регулював діяльність нотаріальних органів – Закон УРСР «Про державний нотаріат» (введений у дію з 1 травня 1975 р.). Цей Закон збільшив перелік нотаріальних дій більше ніж до 20 різноманітних видів. Однак нотаріат залишався незначним додатком правової системи країни. Основним видом його діяльності (більш ніж 70 % нотаріальних дій) було посвідчення копій документів, у той час, як у країнах із розвинутою правовою системою посвідчення копій документів становило 7-10 % від усіх нотаріальних дій¹⁴.

У нашій країні за роки радянської влади нотаріат втратив своє значення, позаяк було скасовано приватну власність на землю, на засоби виробництва. Серед правоохоронних органів він посідав останнє місце, бо його діяльність в основному стосувалася людини, її власності, її прав та інтересів. Людині з вищою юридичною освітою працювати в нотаріальній конторі було не престижно: низька заробітна платня, непристосовані для роботи приміщення, відсутність необхідних технічних засобів, одноманітна і нецікава робота.

Нині в системі органів, які здійснюють правоохоронну функцію, нотаріату відведено важливе місце. Його роль, значення, авторитет невпинно зростають із розвитком нашої державності, що обумовлюється новими економічними відносинами, виникненням приватної власності на засоби виробництва, на землю. Особливо це стосується підприємницької діяльності, пов'язаної з оформленням і реєстрацією договорів, створенням різних форм власності та угод щодо цієї власності. Це спричинило виникнення великої кількості угод, раніше невідомих нашому законодавству, ускладнило їх посвідчення. Відтак виникла потреба в подальшому регулюванні нотаріальних діяльності, підвищенні кваліфікації нотаріусів та їхньої відповідальності. Адже саме від якості роботи нотаріальних органів залежить правильне функціонування цивільного обороту в господарстві, ефективність захисту майнових прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб.

¹⁴ Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник, 2-ге видання, стереотипне / За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 7.

Нового імпульсу розвитку правової системи України, в тому числі й інституту нотаріату, надало проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. З переходом суспільства до ринкових відносин, законодавчим визнанням рівноправності всіх форм власності, розвитком підприємницької діяльності і процесів приватизації виникла необхідність у запровадженні інституту приватного нотаріату і, відповідно, законодавчого закріплення положень, які надавали б можливість вирішувати питання нотаріальної діяльності без допомоги державних органів.

2 вересня 1993 р. було прийнято Закон України «Про нотаріат», основним і революційним положенням якого було створення інституту приватного нотаріату¹⁵.

Необхідність у побудові нової системи нотаріату зумовлювалась низкою обставин. На нотаріат поклалися нові завдання з оформленням договорів приватизації державного майна, в цивільно-правовий обіг вводилися нові об'єкти, яких не знало національне цивільне право до періоду перебування, обсяг завдань, що покладался на державний нотаріат, перевищив усі допустимі нормативи, у зв'язку з чим дедалі відчутнішою ставала нестача кадрів. Громадяни чи представники юридичних осіб нерідко не могли вчасно отримати допомогу нотаріуса через їхнє надмірне завантаження. Тому назріла необхідність зробити більш доступною нотаріальну діяльність. Вирішити всі ці питання простим збільшенням кількості працівників державних нотаріальних контор виявлялось неможливим. Це потребувало значних коштів на утримання приміщень державних нотаріальних контор і заробітну плату державним нотаріусам. У зв'язку з цим й виникла ідея запровадити інститут приватного нотаріату.

Роль нотаріату у системі захисту прав людини і громадянина за останні роки значно зросла. На сьогодні діяльність нотаріусів не обмежується представленням відбитка державної печатки на документі. Вони посвідчують різноманітні факти, угоди, доручення, достовірність підписів на документах, пред'являють чеки до платежу, ведуть спадкові справи, роз'яснюють громадянам та юридичним особам їхні права та обов'язки, а також наслідки невиконання умов договору, вчиняють інші дії, які дають можливість громадянам реалізувати свої права та законні інтереси, гарантовані Конституцією України.

Роз'яснення громадянам їх прав і обов'язків як до, так і після вчинення нотаріальних дій, а також роз'яснення наслідків невиконання умов договору є однією з найважливіших функцій нотаріуса, адже він має виступати як неупереджений радник і захисник прав та законних інтересів сторін уго-

¹⁵ Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.

ди й усіх осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Законодавство України поклало на нотаріусів важливі повноваження щодо посвідчення угод відчуження квартир, жилих будинків, коштовного майна, автотранспорту усіх видів, розширивши правові підстави набувачів цього майна; з'явилися угоди, пов'язані з придбанням права власності на землю, землекористуванням і землеволодінням; розширено діапазон заставного права та інших угод.

Європейський досвід свідчить, що більшість юридичних послуг у цивільному обороті надається нотаріусами. Вони власною діяльністю формують систему належних юридично достовірних доказів у межах безспірних правовідносин, що є важливим для континентальної системи права. Саме нотаріуси відіграють значну роль у виробленні практики застосування нового законодавства, на них покладена функція «забезпечення життя нових кодексів». Саме тому для того, щоб реалізувати прагнення України увійти до європейського простору, наша держава повинна була створити належні умови для функціонування нотаріату.

З моменту прийняття 2 вересня 1993 р. Закону України «Про нотаріат» було напрацьовано достатній досвід зі встановлення більш вимогливого і в той же час виваженого підходу до організації здійснення нотаріальної діяльності та її державного регулювання.

Однак незважаючи на поступове наближення України до стандартів правового суспільства, традиційно болючими довгий час були питання самоврядування нотаріусів, визначення принципів організації та здійснення нотаріальної діяльності, її самофінансування, встановлення нотаріальних округів, граничної чисельності нотаріусів, заміщення нотаріуса, статусу виконуючого обов'язки нотаріуса тощо. Проблемою також була неузгодженість норм чинного Закону України «Про нотаріат» із Сімейним і Цивільним кодексами України. Менш нагальною, але не менш болючою була проблема завершення процесу реформування нотаріату в Україні та запровадження єдиного нотаріату відповідно до нових економічних, соціальних і політичних умов суспільства.

Здійснення послідовних кроків з реформування нотаріату, зокрема створення Національної палати України, яка є єдиним органом самоорганізації та регулювання нотаріальної діяльності в країні, запровадження обов'язкових до виконання Правил професійної етики нотаріусів України та ін., дало можливість Україні в особі Нотаріальної палати України 9 жовтня 2013 р. увійти до складу Міжнародного союзу латинського нотаріату. Членство України в цій організації дозволить українським нотаріусам ближче ознайомитися з міжнародним досвідом ведення нотаріальних справ, постійно обмінюватися

практичним досвідом із європейськими колегами, а також сприятиме гармонізації та уніфікації українських нотаріальних документів із міжнародними.

§ 3. Латинський нотаріат

Головна відмінність нотаріуса від представників інших юридичних професій полягає в його статусі, специфіка якого полягає в тому, що він об'єднує приватні й публічні начала. Наприклад, організація діяльності нотаріуса здійснюється ним самостійно під його матеріальну відповідальність, але при цьому засвідчені ним факти і документи набувають офіційного характеру, тобто підтверджені державою. Разом з тим, слід мати на увазі, що в деяких країнах, зокрема, в Україні, Росії, Німеччині інститути державного нотаріату діють нарівні з приватним нотаріатом.

Латинський нотаріат є системою, яка передбачає здійснення нотаріусом публічної функції в результаті отримання від держави права надавати документам силу публічного акту. В той же час, нотаріус організовує свою роботу як особа вільної професії. Такий нотаріат в літературі називають «*вільним нотаріатом*». Вільний нотаріат практикується в більшості країн світу.

На міжнародній арені латинський нотаріат представлений *Міжнародним союзом латинського нотаріату* (МСЛН), що на сьогодні об'єднує 89 держав світу, серед них Україна, Російська Федерація, Німеччина, Австрія, Бразилія, Китай, Центрально-Африканська Республіка, Іспанія, Франція, Італія, Японія, Лондон (Великобританія), Люксембург тощо. Ця міжнародна неурядова організація була утворена 2 жовтня 1948 р. у м. Буенос-Айресі (Аргентина) на зустрічі представників національних нотаріальних організацій з метою представництва нотаріату в міжнародних організаціях; співпраці з національними, в тому числі нотаріальними, організаціями; вивчення та вдосконалення права в області нотаріальної діяльності; поширення принципів Латинського нотаріату; організації міжнародних конгресів тощо. Як уже було зазначено, Україна увійшла до складу МСЛН 9 жовтня 2013 р.

Латинський нотаріат базується на традиції римського права. В країнах, що входять до МСЛН, як і в Україні, діє континентальна (романо-германська) правова система, в якій письмовим доказам надається пріоритетне значення, а нотаріально оформлені документи отримують публічне визнання і підвищену доказову силу. При цьому, в більшості країн латинського нотаріату акти нотаріусів мають й виконавчу силу.

Питанням нотаріату присвячено багато уваги в Європейському союзі. Зокрема, в резолюції Європейського парламенту констатується, що ство-

рення єдиного загальноєвропейського ринку посприяло активізації нотаріальної діяльності в усіх державах – членах Союзу.

Вільний нотаріат є єдиною формою нотаріату, яка відповідає потребам демократичної держави. Він не є частиною адміністративної системи і наділений особливим повноваженням держави у сфері охорони й захисту прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб. Юридичні гарантії та безпека, що надаються нотаріальними процедурами, не є зайвими формальностями й бар'єрами в цивільному та комерційному обороті, а навпаки, роблять ці відносини захищеними та передбачуваними.

Сучасний Латинський нотаріат базується на таких принципах:

- нотаріус діє від імені держави, але підкоряється тільки закону;
- функція латинського нотаріату – служіння державі, яке нотаріус здійснює незалежно, без входження до системи органів державної влади;
- нотаріус забезпечує неупереджену кваліфіковану юридичну допомогу; законність, справедливість і публічну достовірність приватних актів;
- акти нотаріуса мають особливу доказову, а часто й виконавчу силу;
- діяльність нотаріуса знаходиться у сфері безспірної юрисдикції, сприяє попередженню спорів і конфліктів;
- як радник нотаріус виявляє справжню волю осіб, що звернулись до нього, і відображає її в юридичному акті;
- нотаріус зобов'язаний бути членом централізованої організації – нотаріальної палати; чисельність посад нотаріусів підлягає квотуванню;
- нотаріус несе повну майнову відповідальність за професійні помилки;
- нотаріус зобов'язаний застрахувати професійні ризики;
- нотаріус жорстко зв'язаний не тільки законом, але і нормами професійної етики.

Ці принципи покликані виключити можливість незаконного втручання державних органів та посадових осіб у діяльність нотаріусів, підвищити кваліфікацію нотаріусів, забезпечити збереження таємниці нотаріальних дій тощо.

Разом з тим, свобода нотаріальної діяльності в рамках латинського нотаріату допускає контроль з боку держави, яка делегувала нотаріусам свої повноваження у сфері надання приватним актам характеру публічних. Держава, зокрема, регламентує порядок призначення на посаду нотаріуса, бере участь у визначенні кількості нотаріусів, встановлює ставки стягнутого мита і кримінальну відповідальність за істотні порушення в професійній діяльності нотаріуса, контролює дотримання нотаріусами законів і інших нормативно-правових актів, держава уповноважена ставити питання про позбавлення права здійснювати нотаріальну діяльність через систему судових органів, вона встановлює низку інших обмежень, наприклад, в можли-

вості нотаріуса займатися іншою діяльністю, здійсненні нотаріальних дій в рамках нотаріального округу, в рекламі.

Функції нотаріуса латинської системи можуть бути стисло описані таким чином:

- встановлення особи громадян, присутніх при укладенні договору;
- встановлення повноважень сторін на ведення переговорів;
- дослідження волі сторін;
- тлумачення волі сторін;
- перевірка свободи і відсутність стороннього впливу на волю сторін;
- перевірка можливості розпоряджитися предметом договору;
- встановлення відповідності волі сторін нормам чинного законодавства;
- вираження волі сторін в письмовому документі, що просто і ясно виражає його незаперечне юридичне значення;
- редагування юридично правильного документа, що відповідає по формі і змісту меті укладення договору;
- приведення волі сторін у відповідність з економічною, юридичною, соціальною системою для того, щоб її виконання виявилось можливим в рамках встановленого юридичного порядку; ця відповідність забезпечується також гласністю легальних актів, при повному дотриманні встановленого порядку;
- діяльність як юридичного радника сторін;
- збереження професійної незалежності.

Заповіді Латинського нотаріату, викладені в доповіді еквадорської делегації нотаріусів на пленарному засіданні 89 Міжнародного конгресу латинського нотаріату в Мексиці в 1965 р., мають неабиякий вплив на діяльність нотаріусів і поважаються нарівні з законодавчо закріпленими правилами:

1. Поважай своє міністерство.
2. Утримайся, якщо навіть найменший сумнів робить незрозумілими твої дії.
3. Віддавай належне Правді.
4. Дій обачно.
5. Вивчай прискіпливо.
6. Радься з Честю.
7. Керуйся Справедливістю.
8. Обмежуйся Законом.
9. Працюй з Гідністю.
10. Пам'ятай, що твоя місія полягає в тому, щоб не було спорів між людьми.

ГЛАВА 2. ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА І ПРИНЦИПИ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

§ 1. Поняття нотаріального процесуального права

У суспільстві існує багато різних за своїм змістом відносин, серед яких правові відносини займають своє особливе місце. Адже головною ознакою моделі держави, що характеризується як правова, виступає саме ознака високої правової урегульованості суспільних відносин. Правові відносини є результатом дії вимог норм права на відносини між різними суб'єктами. Регулюючий вплив права на суспільні відносини полягає в тому, що воно в своїх нормах конструє модель обов'язкової або дозволеної поведінки різних учасників цих відносин. Це знаходить свій вираз у наданні одним учасникам суспільних відносин певних прав і в накладенні на інших певних обов'язків, пов'язуючи їх тим самим взаємними правами і обов'язками, що спрямовує їхню поведінку в тих чи інших напрямках. Правове регулювання обумовлене деякими об'єктивними та суб'єктивними факторами, до яких, крім рівня економічного розвитку суспільства, рівня зрілості та стійкості суспільних відносин, можна віднести рівень визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання, однорідність суспільно необхідних відносин, що виникають у різних сферах суспільного життя, та інші критерії. Таким чином, можна зробити висновок про те, що предмет правового регулювання – це сукупність якісно однорідних відносин у певній сфері суспільного життя, що врегульовані за допомогою правових норм.

Слід відзначити, що в юридичній літературі висловлювалась думка про те, що до нотаріальних правовідносин мають увійти як правовідносини, які безпосередньо належать до нотаріального процесу – нотаріальні процесуальні правовідносини, так і нотаріально-адміністративні правовідносини, що стосуються організаційної структури нотаріату, визначають взаємовідносини між нотаріальними органами і регулюються законодавством про нотаріат. Об'єднання цих правовідносин в одне поняття пов'язано з тим, що нотаріат є структурою, що не тільки забезпечує вчинення нотаріальних дій у визначеному законодавством порядку, а й взаємодіє з іншими державними структурами, забезпечує своє самооновлення.

Таким чином, **нотаріальні процесуальні правовідносини** – це суспільні відносини, які виникають між особами, що вчиняють нотаріальні дії, та особами, що звертаються за вчиненням нотаріальних дій у порядку, передбаченому законодавством про нотаріат.

Нотаріальні процесуальні правовідносини мають такі ознаки:

– наявність обов'язкового суб'єкта – нотаріуса або інших органів чи осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій;

– встановлення меж компетенції нотаріуса, наданих йому державою, що визначаються нормами національного та міжнародного законодавства;

– правоохоронний та правозахисний характер діяльності нотаріату;

– добровільність вступу в нотаріальні процесуальні правовідносини, укладення та посвідчення договорів;

– безспірний характер нотаріальних процесуальних правовідносин, тобто безспірність юридичних фактів і прав, на яких засновується нотаріальне провадження;

– письмова форма реєстрації нотаріальних дій і нотаріального діловодства.

Для регулювання відносин у сфері нотаріальної діяльності держава встановлює спеціальні норми, сукупність яких утворює галузь права – **нотаріальне процесуальне право**. Отже, нотаріальне процесуальне право – це система правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають в процесі здійснення нотаріальних дій між нотаріальними органами та особами, які звертаються за вчиненням цих дій. Нотаріальне процесуальне право має специфічні, притаманні тільки йому предмет і метод правового регулювання. **Предметом нотаріального процесуального права** є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення нотаріальних дій між нотаріальними органами та особами, які звертаються за вчиненням цих дій, що врегульовані нормами нотаріального процесу. Методом правового регулювання таких відносин є особливий спосіб впливу норм права на однорідні суспільні відносини.

У науці немає єдиної думки щодо місця нотаріального процесуального права в системі права України. Це викликає багато суперечок. Одні вчені вважають, що нотаріальне процесуальне право є частиною цивільного процесуального права та забезпечує в несудовій формі захист цивільних прав та охоронюваних законом інтересів. Інші науковці стверджують, що нотаріальне процесуальне право споріднене з адміністративним процесуальним правом, оскільки нотаріальні органи є органами державного управління, а також тому що організаційній структурі нотаріату властиві деякі ознаки адміністративних правовідносин, зокрема, загальна підпорядкованість осіб, що вчиняють нотаріальні дії, Міністерству юстиції України як керівному та кон-

тролюючому органу державної влади. Нарешті третя група вчених допускає, що нотаріальне процесуальне право є самостійною галуззю права, оскільки діяльність нотаріальних органів і посадових осіб має безспірний характер, а під час вчинення нотаріальних дій не використовується змагальна форма судового процесу.

Тому керуючись структурною побудовою нотаріату і характером здійснення нотаріальних дій, є всі підстави вважати, що нотаріальне процесуальне право є самостійною галуззю права, яка має тісний зв'язок з іншими галузями матеріального і процесуального права, зокрема, цивільним, цивільним процесуальним, сімейним, земельним, житловим та адміністративним правом.

§ 2. Нотаріальний процес, його зміст та стадії

Нотаріальний процес – це врегульована нормами нотаріального процесуального права діяльність нотаріальних органів, що здійснюється у визначеному процесуальному порядку. Змістом цієї діяльності є сукупність взаємних прав та обов'язків суб'єктів процесу – нотаріальних органів і осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Об'єднані нотаріальними правовідносинами, ці суб'єкти здійснюють процесуальні дії, спрямовані на досягнення відповідної мети.

Метою нотаріального процесу є надання суспільним відносинам визначеної законом форми, яка забезпечить охорону прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Нотаріальний процес складається з низки послідовних взаємопов'язаних стадій. **Першою стадією нотаріального процесу** є *порушення нотаріального провадження*. Порушення провадження відбувається шляхом звернення особи до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії. Ця стадія також передбачає перевірку нотаріусом наявності всіх передумов для вчинення нотаріальної дії. Зокрема, нотаріус встановлює особу, яка звернулась до нотаріуса, на основі відомостей паспорта чи інших документів, передбачених законодавством, перевіряє її дієздатність, а у разі звернення особи через представника – перевіряє повноваження представника.

Друга стадія нотаріального процесу – *підготовка вчинення нотаріальної дії, яка не завжди є обов'язковою*. Зміст цієї стадії полягає у витребуванні додаткових документів чи одержанні відомостей від фізичних або юридичних осіб, органів державної влади, а також перевірку й правовій експертизі поданих для вчинення нотаріальних дій документів.

Третьою стадією нотаріального провадження є *вчинення або відмова у вчиненні нотаріальної дії*. Після проходження двох попередніх стадій

на підставі перевірки та оцінки поданих документів нотаріус робить висновок про обставини, які дозволяють або не дозволяють йому вчинити нотаріальну дію. Вчинення нотаріальної дії оформлюється нотаріальним актом (договором, свідоцтвом, іншим документом).

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, має право відмовити у їх вчиненні у випадку, передбаченому ст. 49 Закону України «Про нотаріат», наприклад, якщо вчинення нотаріальної дії суперечить законодавству України, правочин, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, зазначеним у їх статуті чи положенні, або виходить за межі їх діяльності, не подано відомості (інформацію) та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії тощо. Причини відмови на вимогу особи, якій було відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, мають бути викладені у письмово-письмовій формі.

Слід відзначити, що деякі нотаріальні дії характеризуються значними часовими межами, що надає їм характеру неодноразової дії, а певного розтягнутого у часі процесу. До таких дій належать, наприклад, охорона спадкового майна, прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів, прийняття документів на зберігання. Проте незалежно від того, скільки процесуальних дій вчиняє нотаріус для здійснення окремої нотаріальної дії, вона все одно складає зміст однієї стадії.

Четвертою стадією є реєстрація вчиненої нотаріальної дії. Згідно зі ст. 52 Закону України «Про нотаріат», усі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами чи посадовими особами органів місцевого самоврядування, реєструються в реєстрах для реєстрації нотаріальних дій. Для деяких нотаріальних дій обов'язковою є реєстрація в державних реєстрах, наприклад в Спадковому реєстрі.

П'ята стадія, яка не є обов'язковою, – це оскарження нотаріальних дій або відмова в їх вчиненні. У разі, якщо заінтересована особа вважає, що нотаріус неправильно вчинив нотаріальну дію або неправильно відмовив їй у вчиненні нотаріальної дії, вона вправі подати про це скаргу до суду.

§ 3. Джерела правового регулювання нотаріального процесуального права

Джерела правового регулювання нотаріального процесуального права – це нормативно-правові акти, які регулюють організацію і компетенцію нотаріальних органів, а також процесуальний порядок вчинення ними нотаріальних дій.

Принципове значення для нотаріату в Україні мають положення **Конституції України**. Слід зазначити, що в Конституції немає норм, які б без-

посередньо стосувались здійснення нотаріальної діяльності, проте в ній закріплено низку важливих положень, зокрема, непорушність права приватної власності, право кожного володіти, користуватись і розпоряджатись своєю власністю, що набувається в порядку, визначеному законом, право користуватись для задоволення своїх потреб об'єктами права державної і комунальної власності відповідно до закону.

Основні питання діяльності нотаріальних органів і посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, врегульовано **Законом України «Про нотаріат»** від 2 вересня 1993 р., що набрав чинності 1 січня 1994 р. Необхідність прийняття закону про нотаріат була обумовлена переходом України до ринкових відносин, виникненням приватної власності, створенням нових видів економічної діяльності тощо.

За історію свого існування Закон України «Про нотаріат» зазнав багатьох змін. Поштовхом до проведення нотаріальної реформи став Закон України «Про внесення змін до Закону України про нотаріат» від 1 жовтня 2008 р., яким було зрівняно повноваження державних і приватних нотаріусів в частині оформлення спадкових справ. Змінами від 6 вересня 2012 р. було підвищено вимоги до особи, що бажає зайняти посаду нотаріуса (збільшено мінімальний стаж роботи у сфері права до шести років, з яких не менше трьох років роботи помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори). Змінами від 4 липня 2012 р. розширено повноваження нотаріуса шляхом покладення на нього нової функції державного реєстратора прав на нерухоме майно. Останні зміни до Закону України «Про нотаріат» внесені 20 жовтня 2014 р.

Крім того, нотаріуси під час вчинення нотаріальних дій керуються нормами цивільного, цивільного процесуального, сімейного, земельного, господарського права. Найбільший вплив на нотаріальний процес має цивільне право, норми якого і повинні втілюватись на практиці за допомогою нотаріальної діяльності. Отже, важливими джерелами правового регулювання нотаріального процесуального права є **Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р., Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р., Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р., Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р., Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.**

Джерелами правового регулювання нотаріального процесуального права є також окремі закони, зокрема, Закон України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 р., Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 р., Закон України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р., Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 15 травня 1996 р., Закон

України «Про обіг векселів в Україні» від 5 квітня 2001 р., Закон України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 р., Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. та ін.

Значну роль у регулюванні діяльності нотаріату відіграють **постанови Верховної Ради України**, наприклад, «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 24 грудня 1993 р., «Про ратифікацію Угоди про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності» від 19 грудня 1992 р. і т.д.

Особливе місце в регулюванні нотаріальної практики мають **укази Президента України**: «Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій» від 10 липня 1998 р., «Про врегулювання діяльності нотаріату в Україні» від 23 серпня 1998 р., «Про Консульський статут України» від 2 квітня 1994 р.

Джерелом правового регулювання нотаріального процесуального права також є **постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України**. Зокрема, постанова «Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату» від 31 серпня 2011 р., постанова «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» від 29 червня 1999 р., постанова «Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю» від 22 лютого 1994 р., постанова «Про порядок посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених» від 15 червня 1994 р. та деякі інші підзаконні акти.

До важливих джерел правового регулювання нотаріального процесуального права належать **накази Міністерства юстиції України**, якими затверджені: Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22 лютого 2012 р., Правила ведення нотаріального діловодства від 22 грудня 2012 р., Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності від 23 березня 2011 р., Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса від 22 березня 2011 р., Положення про державний нотаріальний архів від 18 травня 2009 р. та ін.

Також слід згадати Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затверджене **спільним наказом** Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 р.

Крім названих актів, важливу роль в правовому регулюванні нотаріального процесуального права відіграють **постанови Пленуму Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду**

цивільних і кримінальних справ, незважаючи на те, що такі правозастосовні акти не є джерелами правового регулювання. Серед постанов Пленуму Верховного Суду України слід назвати такі: «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні» від 31 січня 1992 р.; «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р.; «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 16 квітня 2004 р.

Відповідно до законодавства України та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, нотаріуси застосовують також норми міжнародного права. Так, якщо міжнародними договорами України встановлені інші положення щодо здійснення нотаріальних дій, ніж ті, що містяться в національному законодавстві, застосовуються норми міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Питання вчинення нотаріальних дій за кордоном визначаються **консульськими конвенціями, міжнародними угодами**, що їх уклала Україна з іншими державами. Порядок вчинення нотаріальних дій дипломатичними представництвами і консульськими установами України регулюється Законом України «Про нотаріат», Консульським статутом України від 2 квітня 1994 р., Положенням про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах і консульських установах України, затвердженим спільним наказом Міністерства юстиції та Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 р., та іншими нормативно-правовими актами нашої держави.

Слід відзначити, що Україна, будучи членом Ради Європи та згідно з Указом Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 р., одним із напрямів своєї діяльності вбачає забезпечення правової гармонізації нормативно-правових актів України до вимог ЄС. Тому зближення правових систем європейських країн має значний вплив на формування національного законодавства. Це положення також повинно суттєво впливати і на законодавство про нотаріат, яке на разі потребує удосконалення. Так, в Україні 1 січня 2004 р. набули чинності Цивільний, Сімейний кодекси, 18 березня 2004 р. був прийнятий новий Цивільний процесуальний кодекс України, які містять багато новел та значним чином відображаються на нотаріальній діяльності. Проте й досі в Україні діє Закон України «Про нотаріат» 1993 р. Наразі назріла необхідність у прийнятті нового закону про нотаріат, що має забезпечити підвищення рівня захисту цивільно-правових прав громадян України, юридичних осіб та держави в цілому.

§ 4. Система нотаріального процесуального права

Системою нотаріального процесуального права є сукупність правових норм нотаріального процесуального права, розміщених у певній послідовності. Правові норми, що в сукупності утворюють систему нотаріального процесуального права, згруповані у такий спосіб, щоб забезпечити більш глибоке вивчення та удосконалення змісту нормативно-правової бази, яка регулює нотаріальні правовідносини в Україні.

Правові норми нотаріального процесуального права можна поділити на загальні та особливі. Загальні норми становлять загальну частину нотаріального процесуального права, до якої входять поняття нотаріату та його функцій, законодавство про нотаріат, положення про нотаріальне процесуальне право, його джерела, нотаріальний процес, а також організаційна структура нотаріальних органів, їх компетенція та загальні правила вчинення нотаріальних дій.

До особливої частини можна віднести порядок вчинення окремих нотаріальних дій, а також застосування законодавства інших держав та міжнародних договорів у нотаріальній практиці.

§ 5. Принципи нотаріального процесуального права

Принципи нотаріального процесуального права – це керівні положення, на яких базується нотаріальне процесуальне право, організація і здійснення нотаріальної діяльності. Значення принципів полягає у визначенні основних засад організації та діяльності нотаріату як окремого правового інституту, а також у тому, що:

- сукупність принципів нотаріального процесуального права є індивідуалізуючою ознакою саме цієї галузі права;
- вони є взаємопов'язаною і взаємоузгодженою системою, в якій порушення одного з принципів тягне за собою порушення інших;
- вони є основою тлумачення змісту законодавства у сфері нотаріальної діяльності.

Серед принципів нотаріального процесуального права можна назвати такі: законності, обґрунтованості нотаріальних актів, неупередженості, сприяння громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав і законних інтересів, дотримання таємниці вчинення нотаріальних дій, національної мови.

Принцип законності. У своїй діяльності нотаріуси та посадові особи зобов'язані дотримуватися норм чинного законодавства. Це значить, що, дотримуючись правильного процесуального порядку вчинення нотаріальних дій, нотаріус керується нормами процесуального і матеріального права.

Крім того, нотаріуси повинні вимагати дотримання законності від усіх осіб, які звертаються до нього за вчиненням нотаріальних дій. Це досягається можливістю нотаріуса відмовитися від вчинення дій, що суперечать закону, або не прийняти документи, оформлені з порушенням закону. Відповідно до ст. 51 Закону України «Про нотаріат» нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, у разі виявлення під час вчинення нотаріальних дій порушення законодавства негайно повідомляє про це відповідні правоохоронні органи для вжиття необхідних заходів.

Правовою гарантією реалізації цього принципу є можливість оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні в суді.

Зміст **принципу обґрунтованості нотаріальних актів** полягає в тому, що дії нотаріуса ґрунтуються на дійсних обставинах, підтверджених необхідними для цього документами. Так, нотаріус встановлює особу громадянина, що звернувся за вчиненням нотаріальних дій, з'ясовує дієздатність громадян і перевіряє правоздатність юридичних осіб, а в разі наявності – повноваження представника фізичної чи юридичної особи. Нотаріус має право витребувати від підприємств, установ і організацій додаткові відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. При посвідченні угод і вчиненні деяких інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством України, перевіряється справжність підписів учасників угод та інших осіб, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії.

Правовою гарантією здійснення принципу неупередженості є те, що існують обмеження у праві вчинення нотаріальних дій з метою запобігання необ'єктивності нотаріуса, використання ним свого службового становища для задоволення особистих інтересів. До таких обмежень, зокрема, належить заборона нотаріусу вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, а також на ім'я і від імені свого чоловіка, дружини, родичів тощо.

Основоположним принципом діяльності нотаріуса є **принцип сприяння громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їхніх прав та захисті законних інтересів**. Це сприяння може відбуватись шляхом надання роз'яснень заінтересованим особам щодо їхніх прав і обов'язків, консультацій правового характеру, попередження про наслідки вчинюваних нотаріальних дій тощо. Роз'яснення громадянам їхніх прав і обов'язків як до, так і після вчинення нотаріальних дій, а також роз'яснення несумлінного виконання обумовлених у документах умов є однією з найважливіших функцій нотаріуса. Адже він має виступати як неупереджений радник і захисник прав усіх сторін угоди та всіх осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій. Також нотаріус на прохання заінтересованих осіб складає проекти заяв або угод, надає копії документів або виписки з них.

Не менш важливу роль відіграє і те, що **нотаріус зобов'язаний зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій**. Значення цього принципу полягає в забезпеченні конфіденційності інформації, яку надає нотаріусу особа, що звернулась за вчиненням нотаріальних дій. Дотримання цього принципу означає, що нотаріус не вправі розголошувати відомості, що стосуються не тільки самої дії, а й факту її здійснення – саме тому довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються тільки громадянам та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

Крім того, дія цього принципу поширюється не тільки на нотаріусів, а й на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків (секретарі, друкарки, практиканти, помічники нотаріуса тощо). Принцип поширюється на вказаних осіб навіть тоді, коли вони вже не працюють у нотаріальній конторі або вийшли на пенсію.

Чинним законодавством передбачено і певні винятки з цього правила. Так, в окремих випадках документи можуть видаватись на письмову вимогу суду, прокуратури, органів дізнання і слідства у зв'язку з конкретними справами, що знаходяться в їх провадженні, а на письмову вимогу органів податкової служби можуть видаватись довідки, документи і копії з них для визначення правильності стягнення державного мита та для цілей оподаткування.

У разі порушення таємниці вчинюваних нотаріальних дій винні особи несуть відповідальність у порядку, встановленому законодавством України (відшкодування матеріальної та моральної шкоди).

Під **принципом національної мови** розуміють те, що нотаріальне провадження здійснюється українською мовою. В необхідних випадках для забезпечення дотримання цього принципу тексти оформлюваних документів мають бути перекладені особі, що звернулась за вчиненням нотаріальних дій, нотаріусом або перекладачем.

ГЛАВА 3. НОТАРІУС

§ 1. Вимоги до посади нотаріуса

Першоджерелом слова «нотаріус» є середньовічне латинське «notarius» – писар, скорописець, секретар. Саме слово «notarius» походить від латинського «noto» – відзначаю, позначаю, пишу, а воно у свою чергу – від слова «nota» – знак, відмітка, помітка. У словнику В. Даля слово «нотаріус» визначено таким чином: «присяжный чиновник, свидетельствующий договоры, обязательства и другие сделки между частными людьми; что маклер для купцов».

Нотаріус – це посадова особа, наділена повноваженнями вчиняти нотаріальні дії, передбачені законом. При здійсненні нотаріальної діяльності нотаріус як особа, яка виконує делеговані їй державою функції, шляхом надання кваліфікованих юридичних порад забезпечує дотримання єдності інтересів громадян та держави. Водночас, нотаріус несе відповідальність за вчинення нотаріальних дій відповідно до законодавства України.

Враховуючи те, що нотаріальну діяльність здійснює уповноважена державою особа від імені держави, яка надала їй такі повноваження, законодавством встановлено досить жорсткі вимоги до посади нотаріуса. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про нотаріат»:

1. Нотаріусом може бути тільки громадянин України, тому втрата особою громадянства України є підставою для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

2. Нотаріус повинен мати вищу юридичну освіту.

3. Обов'язковою умовою для набуття статусу нотаріуса є володіння державною мовою.

4. Нотаріус повинен мати також стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки.

5. Для визначення рівня професійної підготовки осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, наступним етапом є складання кваліфікаційного іспиту.

6. Після складання іспиту потрібно одержати свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, яке є підставою для призначення

на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

7. Особа, яка має намір розпочати нотаріальну діяльність, не повинна мати судимість. Винесення обвинувального вироку суду щодо нотаріуса також є підставою для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

8. Не може бути нотаріусом особа, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду.

9. Нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності.

Таким чином забезпечується принцип незалежності і неупередженості нотаріуса, усувається можливість впливу інших осіб на виконання нотаріусом своїх прямих обов'язків. Законом передбачені винятки з цього правила (абз. 3 ст. 4 Закону України «Про нотаріат»), які стосуються надання права нотаріусам складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів і вписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій та консультації правового характеру. Ці права безпосередньо стосуються компетенції нотаріуса і сприяють законному та об'єктивному вчиненню кожної конкретної нотаріальної дії.

Порівняльний аналіз вимог законодавства різних держав до осіб, які прагнуть займатися нотаріальною діяльністю, свідчить про наявність певних відмінностей у правовому регулюванні відповідного питання. Так, відповідно до закону про нотаріат Голландії від 1842 р., нотаріуси призначаються на посаду королевою, але не є державними службовцями. Нотаріус займає посаду довічно, проте може бути відправлений у відставку з підстав, вказаних у законі. Кандидат в нотаріуси повинен мати ступінь магістра права, причому в університетах існують програми з нотаріального права та відділи нотаріального права на юридичних факультетах.

В Італії професія нотаріуса належить до переліку так званих «захищених професій», що передбачає включення нотаріусів до спеціальних реєстрів, проведення контролю при допуску до них, контролю організації і здійснення нотаріальної діяльності. Заняття «захищеною професією» без дотримання всіх умов є незаконним і тягне за собою кримінальну відповідальність.

Робота нотаріуса в Італії стоїть на першому місці серед усіх «захищених вільних професій» через своє особливе значення для суспільства. Но-

таріус у системі вільного нотаріату є гарантом правового захисту і законності, компетентним і неупередженим радником сторін, він запобігає порушенням закону, спорам і розбіжностям, є помічником держави у зборі податків.

Слід відзначити, що в англо-саксонській правовій системі в багатьох випадках не існує нотаріату як окремого виду діяльності або діяльність нотаріуса суміщається з адвокатською. У Сполучених Штатах Америки взагалі не існує окремої професії, ідентичної європейському нотаріусу. Американський термін «notary public» не має нічого спільного з нотаріатом у нашому розумінні. Ця особа не засвідчує правильності фактів, що містяться в документі, а всього лише свідчить, що саме та чи інша особа підписала документ. У більшості штатів кожен бажаючий віком від 18 років може стати «notary public», склавши нескладний тест. Секретар у американському суді, який приводить свідків до присяги та веде запис свідчень, теж вважається нотаріусом. Більшість нотаріусів – секретарі у юридичних фірмах, судах, банках та страхових компаніях. На відміну від цього, професійним і досвідченим юристом, що володіє широкими повноваженнями, є цивільний нотаріус (civillaw notary) штату Флорида. У 1998 році в штаті Флорида з метою розвитку міжнародних відносин було розпочато створення системи цивільного нотаріату, заснованої на досвіді європейських держав. Цивільний нотаріус Флориди – це професійний юрист, що практикує як мінімум 5 років і має відповідну репутацію. Для того, щоб одержати статус цивільного нотаріуса Флориди, необхідно успішно скласти комплексний державний іспит і бути призначеним на таку посаду державним департаментом.

В Польщі нотаріуса призначає міністр юстиції за заявою заінтересованої особи та за рекомендацією регіональної ради нотаріальної палати. Нотаріусом може бути громадянин Польщі віком від 26 років, який має вищу юридичну освіту, пройшов нотаріальне стажування, склав нотаріальний іспит та працював помічником нотаріуса не менше двох років. Винятки встановлені для професорів юриспруденції, суддів, прокурорів та адвокатів, які працювали на займаній посаді не менше трьох років.

Обов'язком польського нотаріуса є участь у заходах загальнонаціональної Нотаріальної ради та регіональних нотаріальних палат. До компетенції нотаріальної палати входить надання характеристики – рекомендації щодо претендента на посаду нотаріуса, нагляд за виконанням нотаріусами своїх обов'язків, організація навчання стажистів нотаріуса та ін. Контроль за діяльністю нотаріуса здійснюють органи нотаріального самоврядування, міністерство юстиції через президентів апеляційних судів.

§ 2. Стаж роботи

Як зазначалося вище, для зайняття посади нотаріуса громадянину України, який претендує на цю посаду, необхідно здобути стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки.

Правовий аналіз останніх змін до Закону України «Про нотаріат» дозволяє дійти висновку про підвищення вимог до стажу роботи кандидата в нотаріуса. По-перше, загальний стаж роботи збільшився з трьох до шести років. По-друге, замість вимоги проходження стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса протягом одного року (до 2008 р. – протягом шести місяців), з 2012 р. з'явилась вимога пропрацювати три роки помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори. І по-третє, на помічника нотаріуса покладено додаткові обов'язки. Відповідно до абз. 5 ст. 13 чинної редакції Закону України «Про нотаріат» помічник нотаріуса зобов'язаний, зокрема, дотримуватися нотаріальної таємниці. Указане підтверджує, що правовий статус помічника нотаріуса відрізняється від правового статусу свого попередника – стажиста нотаріуса, посада якого існувала до внесених Законом України від 6 вересня 2012 р. № 5208-VI змін до Закону України «Про нотаріат».

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про нотаріат» **помічником нотаріуса** може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як три роки.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про нотаріат», мінімальний **строк виконання функцій помічника нотаріуса** для кандидата в нотаріуса становить три роки. Слід відзначити, що незалежно від причин скороченню він не підлягає; навіть об'єктивні умови, такі як хвороба, вагітність, робота за спеціальністю в минулому, достатній рівень підготовки, не впливають на цей строк.

До посади помічника нотаріуса не допускаються особи, які мають судимість, обмежені у дієздатності або визнані недієздатними за рішенням суду.

Добір кандидатів і прийняття на роботу помічника приватного нотаріуса є виключним правом нотаріуса. З помічником нотаріуса укладається трудовий договір. Нотаріус може мати одного помічника. Слід зазначити, що попередньою редакцією Закону України «Про нотаріат» не було встановлено граничної кількості помічників нотаріуса.

Законом України «Про нотаріат» на помічника нотаріуса покладаються деякі обмеження. Так, помічник нотаріуса не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань,

перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності. Помічнику нотаріуса забороняється використовувати свій статус з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

Окрім обмежень, Закон покладає на помічника нотаріуса низку **обов'язків**. Помічник нотаріуса зобов'язаний:

- 1) виконувати свої професійні обов'язки відповідно до Закону України «Про нотаріат» та трудового договору, укладеного з нотаріусом;
- 2) дотримуватися нотаріальної таємниці;
- 3) дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса;
- 4) постійно підвищувати свій професійний рівень.

За дорученням нотаріуса його помічник може виконувати такі **повноваження**:

- 1) брати участь у прийомі фізичних осіб та представників юридичних осіб;
- 2) брати участь у складенні проектів правочинів, свідоцтв, інших документів, пов'язаних із вчиненням нотаріальних дій, і статистичних звітів;
- 3) вносити записи до реєстру для реєстрації нотаріальних дій;
- 4) вести діловодство та архів нотаріуса;
- 5) готувати та надсилати запити до підприємств, установ і організацій щодо відомостей та документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій, а також виконує іншу допоміжну і технічну роботу. Помічник нотаріуса не має права підписувати нотаріальні документи та використовувати печатку нотаріуса.

Завершуючи аналіз такої вимоги до кандидата в нотаріуса, як наявність відповідного стажу роботи у сфері права, зазначимо, що відповідно до роз'яснень Міністерства юстиції України (Листи Міністерства юстиції України від 30 вересня 2009 року № 31-32/310 та від 4 березня 2014 р. № 2755-0-33-14/13.1) **до стажу роботи у сфері права зараховується** період роботи на посадах з реалізацією повноважень, пов'язаних з правоохоронними, правовиконавчими, правоустановчими функціями. За змістом робота у сфері права передбачає розробку або застосування норм права і носить систематичний характер. Це період роботи в органах державної влади (у тому числі судах, органах юстиції, прокуратури), нотаріату, адвокатури, місцевого самоврядування, у профспілкових комітетах та інших громадських організаціях, на підприємствах, в установах, організаціях будь-якої форми власності. Стаж роботи у сфері права визначається на підставі записів у трудовій книжці.

§ 3. Складання кваліфікаційного іспиту

Відповідно до положень ст. 10 Закону України «Про нотаріат», а також постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату» від 31 серпня 2011 р. № 923 рішення про допуск чи відмову в допуску до складання кваліфікаційного іспиту конкретної особи приймається Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату за результатами розгляду подання відповідного головного управління юстиції.

Порядок допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату визначений Наказом Міністерства юстиції України від 28 липня 2011 р. № 926/19664 (далі – Порядок).

Відповідно до вказаного Порядку особа, яка має намір скласти кваліфікаційний іспит, не пізніше ніж за двадцять днів до дня проведення кваліфікаційного іспиту особисто подає **до відповідного головного управління юстиції заяву** на ім'я начальника головного управління юстиції про внесення до Комісії подання про допуск цієї особи до кваліфікаційного іспиту. Заява підлягає реєстрації в установленому порядку. **До заяви долучаються визначені в п. 6 Порядку документи**, зокрема, оригінал та копія диплома про повну вищу юридичну освіту; оригінал та копія довідки про відсутність судимості; трудова книжка та копія трудової книжки, якщо особа на час подачі документів не працює; копія трудової книжки, завірена за місцем роботи, якщо особа на час подачі документів працює; паспорт громадянина України та копії першої, другої сторінок паспорта громадянина України та сторінки, на якій проставлено штамп про реєстрацію місця проживання фізичної особи.

Якщо особою подано всі передбачені Порядком документи, їх копії формуються відповідальною особою управління юстиції **в особову справу** особи, яка має намір скласти кваліфікаційний іспит, і **разом з поданням надсилаються до Міністерства юстиції України**. Єдиною підставою для відмови головних управлінь юстиції в підготовці та направленні до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату подання про допуск особи до складання кваліфікаційного іспиту може бути ненадання особою всіх передбачених цим Порядком документів.

Вища кваліфікаційна комісія нотаріату на підставі подання управління юстиції в строк не пізніше ніж за п'ять днів до проведення кваліфікаційного іспиту **розглядає подані заінтересованими особами документи** та приймає рішення про допуск до складання кваліфікаційного іспиту чи відмову у такому допуску.

Кваліфікаційний іспит здійснюється у вигляді електронного анонімного тестування. Екзаменаційні завдання формуються безпосередньо

системою для кожної особи індивідуально шляхом генерування у довільній формі переліку тестових питань та завдань. Електронне анонімне тестування складається з теоретичної та практичної частин. Загальний час електронного анонімного тестування становить чотири години.

Теоретична частина електронного анонімного тестування включає в себе дев'яносто тестових питань. Особам, які за результатами виконання теоретичної частини електронного анонімного тестування набрали не менше сімдесяти двох балів, разом з повідомленням про результати її виконання системою видається код доступу до практичної частини електронного анонімного тестування. **Практична частина** електронного анонімного тестування включає в себе такі завдання: п'ять проєктів нотаріальних документів; п'ять задач. Оцінювання теоретичної і практичної частин електронного анонімного тестування здійснюється системою. Практична частина електронного анонімного тестування вважається виконаною, а особа такою, що склала кваліфікаційний іспит, якщо за результатами її виконання набрано не менше сорока балів.

За результатами проведеного кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату складається екзаменаційна відомість, протокол та приймається рішення про видачу або відмову у видачі Міністерством юстиції України свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Прийняте рішення оголошується одразу після закінчення іспиту і у п'ятиденний строк разом з особовими справами осіб, допущених до нотаріальної діяльності, передаються до Департаменту нотаріату та фінансового моніторингу Міністерства юстиції України для видачі таким особам свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Особам, які не склали кваліфікаційний іспит, Вища кваліфікаційна комісія нотаріату в п'ятиденний строк надсилає витяг з рішення про відмову у видачі Міністерством юстиції України свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Особи, які не склали кваліфікаційний іспит, допускаються до наступного його складання не раніше ніж через рік за поданням відповідного головного управління юстиції.

§ 4. Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю – це документ, що видається Міністерством юстиції України на підставі рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про видачу свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності.

Порядок видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю врегульовано положеннями Закону України «Про нотаріат», а також наказом Міністерства юстиції України від 11 липня 2012 р. № 1043/5.

Вказаними нормативно-правовими актами передбачено, що свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України на підставі рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату, що зберігається в справах Департаменту нотаріату, банкрутства та функціонування центрального засвідчувального органу.

Свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю може бути видано особам, які відповідають вимогам ст. 3 Закону України «Про нотаріат», а також, у передбачених законом випадках, особам, які пройшли стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса, та склали кваліфікаційний іспит. З урахуванням сказаного, таке свідоцтво може бути видане громадянину України, який має повну вищу юридичну освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, або у передбаченому Законом України «Про нотаріат» випадку успішно пройшов стажування протягом одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса та склав кваліфікаційний іспит.

Свідоцтво є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або для реєстрації приватної нотаріальної діяльності. За видачу свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю вноситься плата, розмір якої визначено постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1994 р. № 102. Згідно з цією постановою за видачу свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю встановлена плата у розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що на сьогодні складає 170 грн., а за видачу повторного свідоцтва – в розмірі 50 відсотків від цієї суми.

Особа, яка має намір **одержати свідоцтво**, подає до Міністерства юстиції України **заяву про видачу свідоцтва**. До заяви **додаються**: документ про внесення плати за видачу свідоцтва (квитанція, видана банком, або платіжне доручення з відміткою банку), фотокопія диплома про повну вищу юридичну освіту, фотокопія трудової книжки; фотокопія паспорта. Якщо заяву подано особисто (а не поштою) уповноважена особа структурного підрозділу Міністерства юстиції України, до компетенції якого належить питання нотаріату, встановлює особу заявника за паспортом громадянина України, про що проставляє відмітку на заяві. У разі якщо заява направляється поштою, підпис особи на ній має бути нотаріально засвідчений.

Документи щодо видачі свідоцтва розглядаються Департаментом протягом 15 днів з дня їх надходження. **Розглянувши заяву, Міністерство юстиції України може прийняти одне з трьох рішень (підготувати висновок):**

- 1) про видачу свідоцтва;
- 2) про залишення заяви без розгляду;
- 3) про відмову у видачі свідоцтва.

Висновок про відмову у видачі свідоцтва готується у разі невідповідності поданих документів законодавству та у випадку, коли на дату звернення особи до Міністерства юстиції України виникли обставини, що перешкоджають одержанню свідоцтв, а саме: втрата особою громадянства України; набрання законної сили обвинувальним вироком суду; набрання законної сили рішенням суду про визнання особи недієздатною, обмежено дієздатною або винесення ухвали про застосування до неї примусових заходів медичного характеру. У такому випадку Міністерством юстиції України готується висновок про відмову у видачі свідоцтва, який є підставою для підготовки проекту наказу про відмову у видачі такого свідоцтва. Відмова у видачі свідоцтва може бути оскаржена в суді у порядку адміністративного судочинства.

Якщо заявник не додав до заява передбачені Порядком документи або якщо подані документи оформлені з порушенням встановлених вимог, Міністерство юстиції України **залишає таку заяву без розгляду** і повідомляє про це заявника.

У разі надання повного комплекту документів та відповідності їх законодавству Міністерством юстиції України готується **висновок про видачу свідоцтва**, який є підставою для підготовки проекту наказу про видачу такого свідоцтва. На підставі наказу видається свідоцтво за формою, встановленою відповідним Порядком. Це свідоцтво реєструється в Журналі реєстрації виданих свідоцтв про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Свідоцтво може бути анульоване Міністерством юстиції України у випадках, передбачених статтею 12 Закону України «Про нотаріат».

Передбачені законодавством підстави анулювання свідоцтва спрямовані на забезпечення належного порядку вчинення нотаріальних дій; їх реалізація дає можливість усунути від нотаріальної діяльності тих нотаріусів, які порушують закон або через об'єктивні, незалежні від них обставини не можуть проводити цю діяльність.

Свідоцтво може бути анульовано лише за рішенням компетентного органу. Можливість анулювати свідоцтво за власною ініціативою нотаріуса була скасована у 2012 р.

За рішенням Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату, прийнятим на підставі подання Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, **свідоцтво може бути анульованим у таких випадках:**

а) втрати громадянства України або виїзду за межі України на постійне проживання;

б) винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;

в) винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили. Це може бути тоді, коли нотаріус вчинив суспільно небезпечне діяння в стані неосудності або в стані осудності, але захворів до винесення вироку на душевну хворобу;

г) закриття кримінального провадження щодо нотаріуса з **нереабілітуючих підстав**. Нереабілітуючі підстави – такі підстави, коли винність нотаріуса у вчиненні злочину підтверджена зібраними у справі доказами, але через певні передбачені законом обставини він звільняється від кримінальної відповідальності. Це, наприклад, зміна обстановки, внаслідок чого вчинене діяння втрачає характер суспільно небезпечного, притягнення нотаріуса до адміністративної відповідальності, закінчення строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, акт амністії, акт помилування. В усіх цих випадках до уваги береться той факт, що нотаріус вчинив злочин, але звільняється від кримінальної відповідальності;

д) винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, яка виконує обов'язки нотаріуса, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, оголошення її померлою. Якщо нотаріус зловживає спиртними напоями або наркотичними речовинами і цим ставить себе і свою сім'ю в тяжке матеріальне становище, то за рішенням суду він визнається обмежено дієздатним, а таке рішення, що набрало законної сили, є підставою анулювання свідоцтва. Нотаріус, обмежений у своїй дієздатності, не може обіймати таку посаду, де потрібні неупередженість, непідкупність і логічне мислення, а людина, обмежена в дієздатності, може зазнати різних негативних впливів. Визнання нотаріуса недієздатним може відбутись унаслідок душевної хвороби останнього. Людина, яка знаходиться в такому стані, не усвідомлює своїх дій і не може ними керувати;

е) **неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян.** Ця підстава є правовою гарантією забезпечення законності вчи-

нення нотаріальних дій і передбачає відповідальність нотаріуса за систематичне порушення ним чинного законодавства під час вчинення нотаріальних дій або одноразове грубе порушення закону, що завдало шкоди названим суб'єктам. Тут мова йде про зафіксовані неодноразові порушення закону, про систематичні порушення. Отже, одне порушення закону, яке не завдало шкоди інтересам держави, організацій і громадян, не буде підставою для анулювання свідоцтва. Водночас, одне, але грубе порушення закону, яке завдало шкоди названим інтересам, є підставою для його анулювання. Підтвердженням завданої шкоди, а значить, і підтвердженням грубого порушення закону буде рішення суду про стягнення збитків;

є) **невідповідності нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності.** Анулювання свідоцтва у зв'язку з невідповідністю нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності, можливе у разі наявності фізичних вад нотаріуса. Але реалізація цієї підстави можлива тільки тоді, коли є медичний висновок про те, що за станом здоров'я нотаріус не може виконувати свої професійні обов'язки;

ж) **заняття підприємницькою, адвокатською діяльністю, набуття статусу засновника адвокатських об'єднань, перебування на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконання іншої оплачуваної роботи, крім викладацької, наукової і творчої діяльності.** Як вже зазначалось, необхідність забезпечення об'єктивності й незалежності нотаріуса під час вчинення нотаріальних дій вимагає, щоб нотаріус не перебував у штаті інших державних, приватних і громадських організацій, не був підприємцем і посередником і взагалі не виконував іншої оплачуваної роботи. Порушення цієї вимоги є підставою для анулювання свідоцтва. Праця в інших організаціях, а також заняття підприємництвом впливали б на законність та об'єктивність вчинюваних нотаріусом дій;

з) **порушення вимог щодо додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій.** Додержання таємниці вчинюваних нотаріальних дій є одним із принципів діяльності нотаріуса, що забезпечує його авторитет і перешкоджає виникненню несприятливих наслідків для осіб, які звернулися до нотаріуса;

и) **вчинення нотаріальних дій на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників відповідної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників відповідного виконавчого комітету (якщо нота-**

ріальні дії вчиняються посадовою особою органу місцевого самоврядування). Указана підстава для анулювання свідоцтва впливає з порушення нотаріусом вимог ст. 9 Закону України «Про нотаріат», яка встановлює обмеження у праві вчинення нотаріальних дій, коли нотаріус має певну заінтересованість у їх вчиненні. Вимоги ст. 9 Закону встановлені з метою забезпечення об'єктивності і законності при вчиненні нотаріальних дій;

і) набрання законної сили рішенням суду про порушення нотаріусом вимог законодавства при вчиненні ним нотаріальної дії;

ї) знищення чи втрати нотаріусом або з його вини архіву нотаріуса або окремих документів;

й) неодноразового порушення нотаріусом правил професійної етики, затверджених Міністерством юстиції України.

Окрім зазначених підстав за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату, прийнятим на підставі подання Нотаріальної палати України, свідоцтво може бути анульовано також у разі неодноразового порушення нотаріусом правил професійної етики.

Правовою гарантією захисту прав нотаріуса при анулюванні свідоцтва є його право оскаржити ці дії в судовому порядку.

§ 5. Присяга нотаріуса

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про нотаріат» особа, якій вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, в Головному управлінні юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управліннях юстиції в областях, містах Києві та Севастополі в урочистій обстановці приносить присягу такого змісту: *«Урочисто присягаю виконувати обов'язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса»*.

Урочиста присяга тісно пов'язана з етичною стороною діяльності нотаріуса. В ній відображені як положення, які знайшли своє закріплення в законодавстві про нотаріат, зокрема, виконання обов'язків згідно з законом, охорона прав і законних інтересів громадян і організацій, збереження таємниці нотаріальних дій, так і положення моральноетичного характеру – сумлінність, чесність, повага до високого звання нотаріуса. Присяга має важливе психологічне значення в становленні нотаріуса як професіонала. Коли особа приносить присягу, вона відчуває свою приналежність до професійного кола нотаріусів, що має певні етичні принципи, та усвідомлює моральну відповідальність за її виконання. Порушуючи присягу, нотаріус

зраджує не лише тих, хто звернувся до нього і довірився йому, а насамперед себе. Виконуючи довірені йому державою нотаріальні дії, нотаріус зобов'язаний бути чесним, правдивим, не переслідувати особистої вигоди, адже це протизаконно та аморально¹.

§ 6. Права і обов'язки нотаріуса

Права та обов'язки нотаріуса є реалізацією принципу сприяння громадянам та організаціям у здійсненні їхніх прав і захисті законних інтересів.

Основні права нотаріуса закріплені в ст. 4 Закону України «Про нотаріат». Відповідно до вказаної правової норми нотаріус має право: витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також за вчинення приватними нотаріусами нотаріальних дій; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права.

Особливого значення зараз набуває право нотаріуса складати проекти угод і заяв. Якщо раніше було невелике, обмежене коло угод, вчинення яких не викликало труднощів, бо існував установлений зразок для кожного виду, то зараз посвідчення угод вимагає творчого підходу до їх складання, співпраці нотаріуса і заінтересованих осіб. Тому громадяни та представники юридичних осіб дедалі частіше звертаються до нотаріуса, аби впевнитися в тому, що угода чи заява відповідатиме чинному законодавству².

При вчиненні нотаріальних дій часто виникає потреба мати копії необхідних документів чи виписок із них. Якщо їх не подали заінтересовані особи, то нотаріус на їх прохання має право виготовити копії документів. Скажімо, для видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріус може на прохання заінтересованих осіб виготовити копії з оригіналів свідоцтв про народження і про шлюб.

Юридична необізнаність заінтересованих осіб може спричинити шкоду чи меншу вигоду від вчинюваної нотаріальної дії або вплинути на суб'єк-

¹ Радзівєська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 39.

² Радзівєська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 40.

тивні права інших осіб. Тому нотаріус має право давати роз'яснення з питань вчинення конкретної нотаріальної дії, а також консультації правового характеру. Наприклад, посвідчуючи заповіт, нотаріус роз'яснює заповідачеві про право певних осіб мати обов'язкову частку в спадковому майні; посвідчуючи договір про відчуження будинку, що на праві загальної часткової власності належить декільком особам, – про переважне право купівлі; посвідчуючи договір дарування квартири, нотаріус роз'яснює наслідки посвідчення такого договору і може порадити скласти заповіт або договір довічного утримання, якщо правові наслідки укладення договору дарування квартири не влаштовують заінтересовану особу.

Наказом Міністерства юстиції України від 4 січня 1998 р. затверджено «Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру», яке отримало великий резонанс в юридичних колах. Згідно з цим Положенням, надання консультацій та роз'яснень з питань чинного законодавства, надання усних і письмових довідок з законодавства, складання заяв, проектів угод та інших документів розглядаються як додаткові послуги правового й технічного характеру.

У Положенні підкреслюється, що надання додаткових послуг, не пов'язаних з вчинюваними нотаріальними діями, не є здійсненням нотаріусами юридичної практики і не має на меті отримання прибутку.

Уся плата за надання державними нотаріусами правової допомоги та послуг технічного характеру використовується на покриття витрат, пов'язаних з організацією надання правової допомоги та послуг технічного характеру, у тому числі на оплату праці додатково залучених працівників нотаріату, крім державних службовців. Ці кошти також можуть бути використані на покриття витрат, які повною мірою незабезпечені загальним фондом державного бюджету на утримання державних нотаріальних установ.

Це Примірне положення, з точки зору практики його застосування, викликає певні питання. По-перше, незрозумілим є надання нотаріусами додаткових послуг правового характеру, не пов'язаних з вчинюваними нотаріальними діями. По-друге, невизначеними є поняття та критерії визначення фактичних витрат на забезпечення якісного і термінового обслуговування. Фактично, оплата за ці додаткові послуги значно перевищує розмір державного мита. І чи не повинен нотаріус виконувати всі нотаріальні дії якісно і терміново?

Звісно, як додаткові можна було б ще розглядати послуги технічного характеру, за які справлялася б невелика плата. І це було б виправдано. Трагування ж додаткових послуг правового характеру саме в такий спосіб

суперечить самій природі державного нотаріату і є прикритим засобом отримання додаткового значного прибутку за рахунок заінтересованих осіб³.

Із Закону України «Про нотаріат» також випливає що нотаріуси мають право об'єднуватись у регіональні, загальнодержавні, міжнародні спілки та асоціації. Слід відзначити, що в переважній більшості країн латинського нотаріату об'єднання нотаріусів в спілку є їх обов'язком і має на меті не тільки кращий захист прав і інтересів самих працівників нотаріальних органів, але й осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій, вдосконалення роботи нотаріусів тощо.

Також нотаріус вправі відмовити у вчиненні нотаріальної дії з підстав, передбачених ст. 49 Закону України «Про нотаріат».

Якщо справжність поданого документа викликає сумніви, нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, вправі затримати цей документ і направити його на експертизу (ст. 51 Закону України «Про нотаріат»).

Обов'язки нотаріуса досить повно перелічені в ст. 5 Закону України «Про нотаріат». Так, нотаріуси зобов'язані здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до цього Закону і принесеної присяги, дотримуватися правил професійної етики; сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду; зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій; відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам; вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса відповідно до встановлених правил; дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, не допускати їх пошкодження чи знищення; надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі при здійсненні ними повноважень щодо контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства; постійно підвищувати свій професійний рівень, а у випадках, передбачених пунктом 3 частини першої статті 29-1 цього Закону, проходити підвищення кваліфікації; виконувати інші обов'язки, передбачені законом.

Слід зазначити, що вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус повинен дотримуватись не тільки Закону України «Про нотаріат» та інших норм процесуального права, але й додержуватись норм матеріального права.

³ Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 42.

Нотаріус повинен також працювати відповідно до принесеної присяги, а отже, виконувати обов'язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з совістю.

Нотаріус зобов'язаний сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їхніх прав і захисті законних інтересів. Це означає, що він повинен: правильно встановити дійсне волевиявлення сторін, мету, яку вони переслідують, вчиняючи нотаріальну дію; перевірити всі подані документи щодо їх достовірності, допустимості й належності; роз'яснити заінтересованим особам їх права й обов'язки, попередити про наслідки вчинюваної нотаріальної дії, щоб запобігти проблемам, які можуть виникнути якщо особи не будуть повністю обізнані з усіма аспектами вчинюваних ними нотаріальних дій. Так, наприклад, якщо особи звертаються за посвідченням договору дарування будинку, нотаріус зобов'язаний встановити чи дійсно волевиявлення цих осіб спрямоване на укладання саме договору дарування, а не, наприклад, довічного утримання, роз'яснити права та обов'язки сторін за цим договором, необхідність державної реєстрації нерухомого майна, сплати державного мита тощо.

На зміст нотаріальної дії часто може впливати юридична необізнаність, помилкова оцінка конкретної правової ситуації, непередбачуваність поведінки заінтересованих осіб та інші обставини. Тому дуже важливого значення набуває обов'язок нотаріуса попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій, щоб ці обставини не використовувалися їм на шкоду. Цей обов'язок нотаріуса вельми сприяє запобіганню правопорушенням і реальному захисту суб'єктивних прав громадян та організацій⁴.

Також на нотаріуса покладено обов'язок зі збереження таємниці вчинення нотаріальних дій, що є основоположним принципом діяльності нотаріату, який закріплено в ст. 8 Закону України «Про нотаріат». Дотримання нотаріусом цього обов'язку має на меті запобігти негативним наслідкам, які можуть виникнути для особи у зв'язку з вчиненням нею певної нотаріальної дії. Особливо це стосується таких правочинів, як заповіти та договори дарування.

§ 7. Етика нотаріуса

Право, законність – це інститути соціального життя, що тісно пов'язані з суспільною мораллю, вони втілюють її ідеали та принципи. Втілення в життя правових норм багато у чому залежить від моральної озброєності нотаріусів, від дотримання ними вимог професійної етики.

⁴ Радзієвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзієвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 42-43.

Останнім часом дедалі актуальнішим стає питання етики нотаріуса. У зв'язку з цим слід згадати ім'я професора Горшенєва В. М., який вважається засновником науки «Юридична деонтологія». Ще у 1988 р. було опубліковано авторським колективом за його участю навчальний посібник, де послідовно викладено предмет, функції нової науки, принципи та її роль у системі юридичних знань. Горшенєв В.М. зробив спробу узагальнити всю інформацію про кваліфікаційні вимоги до юриста, розглянувши професію юриста за такими аспектами: а) юрист як особа; б) юрист як політичний діяч; в) юрист як спеціаліст; г) юрист як носій високих моральних якостей; д) естетична культура юриста.

Діяльність нотаріуса вирізняється серед інших цілою низкою специфічних властивостей, зумовлених роллю, яку вони відіграють у житті суспільства. Охорона прав і законних інтересів громадян є змістом повсякденної діяльності нотаріусів і, разом з тим, їхнім професійним обов'язком. Саме висококваліфіковані нотаріуси, які мають високу правосвідомість, чітке розуміння своєї відповідальності за долі людей, здатні ефективно впливати на зміцнення законності та правопорядку в державі. Необхідність виконання нотаріусами цих важливих завдань ставить перед ними особливо високі вимоги до особистих якостей. Таким чином, етика нотаріуса охоплює одночасно і загальні моральні принципи, і особливі вимоги, властиві цій професії.

Так, важливою умовою кваліфікованого здійснення нотаріусами своїх професійних обов'язків є усвідомлення та використання у своїй діяльності загальних моральних принципів. Моральні принципи об'єднують та систематизують всю моральну діяльність, виступають фактором стабільності, визначають головну лінію поведінки.

Насамперед нотаріус має глибоко усвідомлювати, що свою місію він виконує, будучи наділений високою довірою суспільства і держави, а тому йому мають бути притаманні такі риси, як порядність, чесність, безкорисливість, об'єктивність, прагнення до самовдосконалення. Характерною ознакою відданості нотаріуса своїй справі є загострене почуття справедливості. Це передусім означає небайдужість до проблем інших людей, оскільки, на відміну від інших громадян, нотаріус як правозахисник спроможний активно й ефективно допомагати людям у захисті їхніх прав та інтересів.

Окремо слід назвати принципи гуманізму, демократизму, законності в роботі нотаріуса. Суть цих принципів у сфері юридичної діяльності означає:

- сприйняття людини як вищої цінності;
- забезпечення свободи та захисту гідності особи, права на щастя, на духовний розвиток;
- повага до особистих якостей;

– рівне ставлення та повага до чоловіка та жінки, повага до ідеалів людини, вікових, національних та інших ознак, політичних поглядів тощо.

По-друге, специфічною рисою діяльності нотаріуса є повсякденне зіткнення з найрізноманітнішими життєвими ситуаціями, що вимагає знання психології, комунікативності, вміння розібратись у складних обставинах, дохідливо і переконливо роз'яснити суть та наслідки вчинюваних нотаріальних дій. З іншого боку, відповідальність посади нотаріуса містить у собі потенційну небезпеку професійної деградації, що виявляється в бюрократизмі, формалізмі, втраті самоконтролю, безвідповідальному ставленні до справи, прояві грубості, не людяності. Все це породжує серед громадян недоброзичливе ставлення, недовіру до юристів в цілому.

Таким чином, юрист – це не тільки професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, а й високоморальна людина, глибоко переконана у винятковому значенні права і законності для суспільства, яка використовує свої повноваження задля захисту прав і законних інтересів громадян.

Слід відзначити, що в професійних колах довгий час дискутувалось питання законодавчого врегулювання етики нотаріуса. В решті решт, у 2013 р. Наказом Міністерства юстиції України від 4 жовтня 2013 р. № 2104/5 було затверджено Правила професійної етики нотаріусів України. Ці Правила розроблені відповідно до ст. 5 Закону України «Про нотаріат» і визначають принципи професійної етики нотаріуса, якими нотаріус має керуватися у відносинах з державними органами, фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами.

Відповідно до вказаних Правил основні принципами професійної діяльності нотаріусів є: незалежність, законність, об'єктивність та неупередженість, конфіденційність, добросовісність, чесність, повага до професії та культура поведінки.

Виконання нотаріусами закріплених в Правилах професійної етики принципів та інших морально-етичних зобов'язань забезпечить довіру суспільства та громадян до нотаріусів; забезпечить ефективність виконання завдань і функцій органів нотаріату; підвищить авторитет нотаріату та репутацію нотаріусів; розширить можливості впливу громадськості на якість діяльності нотаріусів; а також інформування фізичних та юридичних осіб про поведінку, яку вони мають право очікувати від нотаріусів.

ГЛАВА 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

§ 1. Система нотаріальних органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії в Україні

Чинний Закон України «Про нотаріат» передбачає поділ нотаріусів на державних, які працюють у державних нотаріальних конторах і державних нотаріальних архівах, та нотаріусів, які займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватних нотаріусів).

Слід наголосити, що запровадження інституту приватного нотаріату з одночасним збереженням державного був викликаний об'єктивною необхідністю, що склалася на момент прийняття закону. Під час переходу України до ринкових правовідносин державний нотаріат переживав труднощі, викликані недостатнім фінансуванням та зростанням обсягу завдань, покладених на нотаріусів, внаслідок збільшення дукоментообігу. Невисока заробітна плата, погане матеріально-технічне забезпечення, неможливість вчасно завірити документи, отримати консультації, нестача коштів в державі для збільшення кількості державних нотаріальних контор стало вказувати на потребу в започаткуванні приватного нотаріату. Таким чином, аргументами на користь появи «вільного» нотаріату стали зменшення навантаження на державних нотаріусів, зручність для осіб, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій, самофінансування нотаріусами своєї нотаріальної діяльності, а також можливість утворення ними додаткових робочих місць і сплата податків до бюджету.

Враховуючи вказані труднощі, з якими стикається державний нотаріат, деякі вчені вважають за необхідне повністю ліквідувати державні нотаріальні контори. Вони стверджують, що державні нотаріальні контори утримуються за рахунок бюджету, тому їхнє існування – додатковий тягар для бюджету, тоді як приватні нотаріуси здійснюють свою діяльність на засадах самоврядування. Прихильники ж існування державних нотаріальних контор пов'язують їх існування з можливістю незаможних верств населення отримати нотаріальну допомогу. Проте, слід відзначити, що співіснування державних та приватних нотаріальних контор доведено часом і виправдано багатьма факторами. Зокрема, аргументами на користь існування саме такої

системи нотаріальних органів є позитивний вплив конкуренції між приватними і державними нотаріусами, що відображається на якості і вартості послуг, той факт, що приватні нотаріуси не оберуть невідповідний нотаріальний округ, існування недоліків в законодавстві, недостатній контроль з боку держави за діяльністю приватних нотаріусів.

Отже, вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною практикою (приватні нотаріуси). Слід відзначити, що документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу.

В обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі діють державні нотаріальні архіви, які є складовою частиною Національного архівного фонду і здійснюють тимчасове зберігання нотаріальних документів.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії, передбачені ст. 37 Закону України «Про нотаріат», вчиняються уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування.

Крім того, певні нотаріальні дії (посвідчення заповітів і доручень), згідно із ст. 40 Закону України «Про нотаріат», можуть вчинятись головними лікарями лікарень, лікувальних закладів, санаторіїв тощо; капітанами та начальниками експедицій; командирами (начальниками) військових частин, об'єднань, установ і закладів; начальниками місць позбавлення волі та іншими посадовими особами, зазначеними в цій статті.

Вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, – на дипломатичні представництва України.

Контроль за організацією нотаріату, перевірка організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства здійснюються Міністерством юстиції України, Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

§ 2. Організація діяльності державних нотаріальних контор

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про нотаріат», державні нотаріальні контори відкриваються і ліквідуються Міністерством юстиції України. Штати державних нотаріальних контор затверджуються Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі в межах

встановленої для державних нотаріальних контор штатної чисельності і фонду заробітної плати.

Призначення на посаду державного нотаріуса і завідуючого державною нотаріальною конторою та звільнення з посади провадиться Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі. Очолює державну нотаріальну контору завідуючий, який призначається із числа осіб, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Державна нотаріальна контора є юридичною особою, яка створюється та реєструється у встановленому законом порядку. Державний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером.

Державні нотаріальні контори утримуються за рахунок державного бюджету. За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених чинним законодавством, а за надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру справляється окрема плата у розмірах, що встановлюються Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі. Кошти, одержані від надання таких додаткових послуг, спрямовуються до Державного бюджету України.

Державна нотаріальна контора відповідає за заподіяну особі шкоду, спричинену незаконними чи недбалими діями державного нотаріуса, в порядку, передбаченому законодавством України. Нотаріус відповідає перед нотаріальною конторою в порядку регресу.

Керівництво державними нотаріальними конторами здійснюється Міністерством юстиції України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, державними адміністраціями областей, міст Києва та Севастополя.

§ 3. Організація роботи приватних нотаріусів

Для організації приватної нотаріальної діяльності особа, яка має намір займатись нотаріальною діяльністю повинна, по-перше, відповідати вимогам до посади нотаріуса, по-друге, отримати свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю, по-третє, зареєструвати діяльність у встановленому чинним законодавством порядку. Про порядок отримання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю вже детально говорилось у Розділі 3 цього підручника.

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі на підставі заяви особи, яка має свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, та акта про сертифікацію про відповідність робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановленим цим Законом умовам. У заяві зазначається назва нотаріального округу, в якому особа буде займатися нотаріальною діяльністю. Реєстрація здійснюється відповідно до Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 березня 2011 р. № 871/5.

Реєстраційне посвідчення про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності видається управлінням юстиції у семиденний строк після подання заяви. Про видане реєстраційне посвідчення управління юстиції протягом п'яти робочих днів з дня реєстрації приватної нотаріальної діяльності повідомляє відповідний орган державної податкової інспекції за місцем постійного проживання приватного нотаріуса.

У реєстраційному посвідченні вказуються назва управління юстиції, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса та назва нотаріального округу. Адреса розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса зазначається в додатку до реєстраційного посвідчення.

Приватний нотаріус повинен мати своє робоче місце в межах нотаріального округу. Нотаріальний округ визначається управлінням юстиції за заявою нотаріуса відповідно до адміністративно-територіального поділу України. В містах, що мають районний поділ, округом діяльності нотаріуса є територія відповідного міста. Кількість приватних нотаріусів в окрузі визначається Міністерством юстиції України залежно від чисельності населення й інших даних.

Робоче місце приватного нотаріуса відповідно до ст. 25 Закону України «Про нотаріат» має відповідати таким умовам:

- 1) забезпечувати дотримання нотаріальної таємниці;
- 2) давати можливість кожному приватному нотаріусу, який здійснює нотаріальну діяльність, одночасно та незалежно від іншого приватного нотаріуса здійснювати нотаріальну діяльність;
- 3) бути захищеним від несанкціонованого проникнення;
- 4) бути забезпеченим сейфом для зберігання печаток, штампів, металевою шафою для зберігання архіву нотаріуса;
- 5) кількість кімнат у приміщенні, де знаходиться робоче місце (контора) приватного нотаріуса, не може бути меншою, ніж кількість приватних нотаріусів, які здійснюють нотаріальну діяльність у його межах;

б) бути пристосованим для роботи технічного персоналу з документами у відокремленій від нотаріуса кімнаті.

До початку нотаріальної діяльності приватним нотаріусом, а також у разі зміни адреси розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса, Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі протягом 15 днів з моменту отримання заяви про зміну адреси розташування робочого місця (контори) проводиться перевірка відповідності робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановленим цим Законом умовам, за результатами якої складається акт про сертифікацію робочого місця (контори) приватного нотаріуса або акт про відмову у сертифікації робочого місця (контори) приватного нотаріуса.

Приватний нотаріус може здійснювати нотаріальну діяльність лише за наявності акта про сертифікацію робочого місця (контори) приватного нотаріуса або рішення суду, яке набрало законної сили, яким визнано незаконним акт про відмову у сертифікації робочого місця (контори) приватного нотаріуса.

Про зміну адреси робочого місця (контори) приватний нотаріус зобов'язаний протягом трьох робочих днів повідомити Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

З метою дотримання умов робочого місця (контори) приватного нотаріуса, встановлених вищезазначеною ст. 25 Закону України «Про нотаріат», це робоче місце (контора) має відповідати низці вимог, визначених у Положенні про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності, затвердженому наказом Міністерства юстиції України від 23 березня 2011 р. № 888/5.

Приміщення, яке є робочим місцем нотаріуса, має відповідати вимогам щодо збереження таємниці вчинюваних нотаріальних дій відповідно до ст. 8 Закону України «Про нотаріат». Так, у приміщенні не можуть перебувати, здійснювати професійну діяльність особи, діяльність яких не пов'язана з учиненням нотаріальних дій чи наданням додаткових послуг правового чи технічного характеру, пов'язаних з ними, крім осіб, які за договорами (угодами, контрактами) з приватним нотаріусом виконують роботи із забезпечення діяльності приватного нотаріуса (установлення та обслуговування оргтехніки, охоронного обладнання тощо). Приватний нотаріус, який займає приміщення на підставі договору про співпрацю з іншим нотаріусом, не вправі працювати в одній кімнаті з особами, які працюють з приватним нотаріусом на підставі цивільно-правових, трудових договорів (помічники) та з

особами, діяльність яких не пов'язана з учиненням нотаріальних дій. Якщо стіни робочого кабінету зроблені з металопластикових або інших конструкцій, вони повинні бути непрозорими.

Крім того, вимоги Закону стосуються забезпечення можливості кожного приватного нотаріуса, який здійснює нотаріальну діяльність, одночасно та незалежно від іншого приватного нотаріуса здійснювати нотаріальну діяльність. Для цього вищезазначеним Положенням про вимоги до робочого місця нотаріуса встановлені такі вимоги: приватний нотаріус має право мати лише одне приміщення для розміщення робочого місця (контори), яке повинно знаходитись у межах нотаріального округу, в якому здійснюється нотаріальна діяльність. Доступ до приміщення приватного нотаріуса має бути вільним для відвідувачів. Не допускається розміщення робочого місця (контори) приватного нотаріуса у підвальних приміщеннях, кіосках чи інших тимчасових спорудах. Приватний нотаріус має здійснювати прийом громадян в окремому робочому кабінеті. Прийом громадян проводиться не менше п'яти годин на день і п'яти робочих днів на тиждень. Кожен нотаріус повинен мати окремий робочий кабінет площею не менше 10 квадратних метрів.

Вказане Положення встановлює й інші вимоги до робочого місця нотаріуса.

Після отримання реєстраційного посвідчення приватний нотаріус зобов'язаний розпочати нотаріальну діяльність протягом 30 робочих днів після видачі реєстраційного посвідчення. У разі коли нотаріус не розпочав роботу в установленний строк без поважних на те причин, реєстраційне посвідчення за наказом Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі анулюється.

Крім вищесказаного, нотаріус до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю відповідно до ст. 28 Закону України «Про нотаріат» зобов'язаний укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди внаслідок вчиненої нотаріальної дії здійснення функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно.

Приватний нотаріус має печатку із зображенням Державного Герба України, яка містить слова «приватний нотаріус», його прізвище, ім'я та по батькові, назву нотаріального округу. Печатка приватного нотаріуса виготовляється та знищується у порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та громадянином або юридичною особою. Оплата додаткових послуг правового характеру,

що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, провадиться за домовленістю сторін.

Законодавство передбачає особливий порядок заміщення приватного нотаріуса, якщо він має намір припинити виконання своїх обов'язків на строк, визначений статтями 29-1 та 29-2 Закону України «Про нотаріат», що включає: обов'язок повідомити про це управління юстиції, можливість укласти угоду з іншим приватним нотаріусом про своє заміщення та заборону виконання своїх службових обов'язків в період їх виконання особою, яка тимчасово його заміщує.

Отже, нотаріальна діяльність приватного нотаріуса тимчасово зупиняється на час дії таких обставин:

1) якщо приватний нотаріус не має приміщення для розміщення робочого місця або це приміщення не відповідає встановленим цим Законом умовам, – до усунення цих недоліків, але не більше 60 днів з дня виявлення цього порушення;

2) якщо приватний нотаріус не уклав договір про страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса або розмір страхової суми не відповідає вимогам цього Закону, – до усунення цих недоліків, але не більше 30 днів з дня виявлення цього порушення;

3) якщо приватний нотаріус при вчиненні нотаріальних дій неодноразово порушував правила нотаріального діловодства, – до закінчення строку проходження підвищення кваліфікації (не більше двох тижнів);

4) у разі необґрунтованої відмови приватного нотаріуса від надання Міністерству юстиції України, Головному управлінню юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі в порядку, передбаченому цим Законом, документів для перевірки організації нотаріальної діяльності та виконання правил нотаріального діловодства – до усунення цієї обставини;

5) у разі заміщення приватного нотаріуса в порядку, передбаченому цим Законом, – на строк такого заміщення;

6) у разі ненадання інформації приватним нотаріусом органам та особам, зазначеним у частинах п'ятій – восьмій, десятій статті 8 цього Закону, – до усунення цієї обставини;

7) у разі обрання нотаріуса на посаду, зайняття якої несумісне зі здійсненням нотаріальної діяльності;

8) Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі надіслали до Міністерства юстиції України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю – до вирішення питання по суті, але не більш як на шість місяців.

Також приватний нотаріус вправі зупинити нотаріальну діяльність за власним бажанням на строк, що не перевищує двох місяців протягом календарного року, або на більший строк за наявності поважних причин (вагітність, догляд за дитиною, хвороба тощо).

Про зупинення нотаріальної діяльності на строк більше трьох днів приватний нотаріус зобов'язаний не пізніше ніж за один робочий день до дня зупинення нотаріальної діяльності письмово повідомити Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі із зазначенням причин та строку відсутності.

Приватна нотаріальна діяльність припиняється, а реєстраційне посвідчення анулюється управліннями юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у випадках:

- 1) подання приватним нотаріусом письмової заяви про припинення нотаріальної діяльності;
- 2) анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю;
- 3) неусунення приватним нотаріусом без поважних причин порушень, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої ст. 29-1 цього Закону;
- 4) смерть приватного нотаріуса або оголошення його померлим у порядку, встановленому законом;
- 5) припинення громадянства України або виїзд за межі України на постійне проживання;
- 6) призначення приватного нотаріуса на посаду, зайняття якої несумісне зі здійсненням нотаріальної діяльності;
- 7) невиконання приватним нотаріусом наказу Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі про зупинення його нотаріальної діяльності, за винятком випадків оскарження приватним нотаріусом такого наказу;
- 8) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким приватний нотаріус засуджений за навмисний злочин;
- 8-1) набрання законної сили судовим рішенням, відповідно до якого нотаріуса притягнуто до відповідальності за адміністративне корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції»;
- 9) набрання законної сили рішенням суду про визнання приватного нотаріуса недієздатним, обмежено дієздатним або про застосування до нього примусових заходів медичного характеру;

10) набрання законної сили рішенням суду про визнання приватного нотаріуса безвісно відсутнім.

Приватний нотаріус зобов'язаний припинити нотаріальну діяльність з моменту отримання копії наказу про припинення його нотаріальної діяльності.

Особа, нотаріальна діяльність якої припинена, зобов'язана протягом одного місяця з дня одержання копії наказу передати до відповідного державного нотаріального архіву всі документи нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса. У разі якщо цей строк є недостатнім, він може бути продовжений рішенням Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, але лише один раз і не більше ніж на місяць.

У разі неможливості або відмови приватного нотаріуса особисто здійснити передачу документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса у встановлені строки цей обов'язок покладається на Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, яке в разі необхідності залучає до цього представників органів внутрішніх справ.

Порядок та умови здачі і знищення особистої печатки приватного нотаріуса встановлюються і забезпечуються спеціально уповноваженими органами з питань дозвільної системи.

Припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса означає припинення дії реєстраційного посвідчення.

Наказ про припинення нотаріальної діяльності може бути оскаржений приватним нотаріусом до Міністерства юстиції України або до суду. Оскарження цього наказу приватним нотаріусом зупиняє реалізацію положень, передбачених частинами п'ятою і шостою цієї статті.

Міністерство юстиції України, Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі **проводять перевірку організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса**, дотримання ним порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства за певний період. Перевірка роботи приватних нотаріусів має на меті забезпечення виконання завдань, що стоять перед приватними нотаріусами шляхом виявлення помилок та недоліків, поглибленого аналізу причин, які їх породжують, а також надання необхідної допомоги в їх усуненні. Здійснюється така перевірка відповідно до Порядку проведення перевірки організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних

дій та виконання правил нотаріального діловодства, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 17 лютого 2014 р. № 357/5.

Відповідно до зазначеного Порядку такі перевірки можуть бути плановими і позаплановими. Планова перевірка – це комплексна перевірка організації роботи державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій і виконання правил нотаріального діловодства.

Позапланова перевірка – це не запланована Міністерством юстиції, головним управлінням юстиції комплексна, цільова або контрольна перевірка організації роботи державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, дотримання державними і приватними нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання ними правил нотаріального діловодства, а також перевірка за зверненнями фізичних і юридичних осіб.

Планова комплексна перевірка здійснюється не частіше одного разу на два роки. При визначенні періодичності здійснення планової комплексної перевірки враховуються результати попередньої комплексної перевірки, навантаження (кількість вчинених нотаріальних дій), відсутність обґрунтованих скарг на роботу нотаріуса протягом строку, що підлягає перевірці, професійний рівень нотаріуса. Строк проведення планової комплексної перевірки може бути продовжено не більше ніж на один рік після спливу двох років з часу проведення останньої планової комплексної перевірки.

Проведення перевірки здійснюється уповноваженими представниками Міністерства юстиції, головного управління юстиції, діяльність яких безпосередньо пов'язана з контролем за організацією нотаріату і нотаріальної діяльності в Україні. До перевірки можуть залучатись працівники територіальних органів юстиції, діяльність яких безпосередньо пов'язана з контролем за організацією нотаріату і нотаріальної діяльності в Україні, а також нотаріуси, які мають високий професійний рівень та достатній досвід практичної роботи не менше 10 років, та працівники державного нотаріального архіву.

За наслідками перевірки комісія протягом п'яти робочих днів з часу закінчення перевірки складає довідку про результати проведеної перевірки із зазначенням оцінки роботи нотаріуса та з викладеними у ній висновками і рекомендаціями.

Залежно від наслідків перевірки на підставі висновків комісії Міністерство юстиції, головне управління юстиції видає наказ, у якому встановлюється строк для усунення виявлених порушень та помилок.

Строк, який надається нотаріусу для усунення виявлених під час перевірки порушень та помилок, визначається у кожному випадку окремо, але не більше одного місяця з дня отримання наказу.

Після закінчення строку, встановленого для усунення порушень та помилок, нотаріус, діяльність якого перевірялась, зобов'язаний письмово повідомити про заходи, які були вжиті ним для усунення цих порушень і помилок, та надати письмові пояснення, якщо виявлені порушення та помилки усунути неможливо.

§ 4. Організація діяльності державних нотаріальних архівів

Відповідно до статті 23 Закону України «Про нотаріат» державні нотаріальні архіви заснуються в обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі для тимчасового (до 75 років) централізованого зберігання та використання відомостей, що містяться в них, передачі документів до відповідного державного архіву, надання методичної та практичної допомоги державним нотаріальним конторам, приватним нотаріусам, органам місцевого самоврядування, посадові особи яких вчиняють нотаріальні дії та дії, прирівнювані до нотаріально посвідчених (фондоутворювачі), з питань організації роботи з документами.

Питання організації діяльності та компетенція державного нотаріального архіву визначаються Положенням про державний нотаріальний архів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 18 травня 2009 р. № 870/5.

Архів створюється і ліквідується Міністерством юстиції України. Штат архіву затверджується Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі в межах встановленої для архіву штатної чисельності і фонду заробітної плати. Керівництво архівом, матеріально-технічне, кадрове забезпечення, а також забезпечення архіву необхідним приміщенням, охороною та обладнанням здійснює управління юстиції.

Архів є юридичною особою і має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Основними завданнями архіву є:

- комплектування документами, склад яких передбачено Положенням;
- забезпечення збереження та використання відомостей, що містяться в документах, які знаходяться на зберіганні;
- створення і вдосконалення довідкового апарату до документів;
- здійснення контролю за зберіганням документів та обліково-довідкового апарату до документів, які зберігаються у фондоутворювачів;

– підготовка та своєчасна передача документів, внесених до Національного архівного фонду на зберігання, до відповідного державного архіву з додержанням вимог, передбачених нормативно-правовими актами Держкомархіву України.

Архів відповідно до покладених на нього завдань здійснює такі основні функції:

– приймає від фондоутворювачів на зберігання документи нотаріально-діловодства, сформовані відповідно до вимог, встановлених Законом, Правилами ведення нотаріального діловодства, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 31 грудня 2008 р. № 2368/5;

– приймає на зберігання заповіти, що надійшли від посадових осіб, зазначених у ст. 40 Закону України «Про нотаріат»;

– узгоджує описи справ постійного, тривалого (понад 10 років) зберігання, акти про вилучення для знищення документів, не внесених до Національного архівного фонду, які подаються на розгляд експертної комісії відповідного управління юстиції;

– організовує та здійснює зберігання документів, створює систему облікових документів архіву;

– перевіряє наявність і стан справ постійного зберігання, що зберігаються в архіві;

– проводить заходи щодо забезпечення режиму секретності;

– створює та вдосконалює довідковий апарат до архівних документів, що зберігаються в архіві;

– створює та організовує зберігання страхового фонду;

– виявляє унікальні документи;

– проводить експертизу цінності документів, що знаходяться в архіві, та надає методичну допомогу експертній комісії, створеній при відповідному управлінні юстиції, фондоутворювачам у проведенні експертизи цінності документів;

– надає методичну допомогу фондоутворювачам з упорядкування нотаріальних документів та передачі їх на зберігання в архів;

– складає списки фондоутворювачів, які передають документи до архіву, приймає ці документи на зберігання після закінчення строків їх тимчасового зберігання у фондоутворювачів;

– складає графіки приймання від фондоутворювачів документів на зберігання;

– інформує управління юстиції про стан роботи з документами та вносить пропозиції щодо її поліпшення;

– здійснює підготовку документів Національного архівного фонду та у встановленому порядку своєчасно передає документи, що знаходяться в архіві,

і довідковий апарат до них на постійне зберігання до відповідного архіву з додержанням вимог нормативно-правових актів Держкомархіву України;

– на договірних засадах виконує роботи, пов'язані з упорядкуванням документів, та з інших питань, пов'язаних з архівною справою і діловодством;

– веде прийом громадян з питань, що входять до компетенції архіву;

– веде встановлену статистичну і бухгалтерську звітність;

– бере участь у проведенні перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів та виконання ними правил ведення нотаріального діловодства;

– здійснює внесення відомостей до Спадкового реєстру про нотаріально посвідчені заповіти та заповіти, прирівнювані до нотаріально посвідчених, які надійшли на зберігання до архіву, веде алфавітні книги обліку заповітів;

– видає дублікати документів, що зберігаються в архіві, за письмовою заявою фізичних та юридичних осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія;

– у випадках, передбачених законодавством, вносить відповідні відомості до Єдиних та Державних реєстрів;

– засвідчує вірність копій (фотокопій) і виписок з документів, які знаходяться на зберіганні в архіві, проставляє службові відмітки про скасування заповітів, довіреностей, зняття заборон відчуження нерухомого майна, розірвання (припинення дії) договорів довічного утримання, ренти, спадкових та інших договорів тощо;

– видає архівні довідки про наявність у документах архіву відомостей, що стосуються предмета запиту, із зазначенням пошукових даних документів на запити юридичних та фізичних осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії;

– видає довідки про вчинені нотаріальні дії та копії документів, що знаходяться на зберіганні в архіві, фізичним та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії;

– видає довідки про вчинені нотаріальні дії та інші документи на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів дізнання і досудового слідства у зв'язку з цивільними, господарськими, адміністративними або кримінальними справами, справами про адміністративні правопорушення, що знаходяться в провадженні цих органів, з додержанням вимог статей 8, 8 1 Закону.

§ 5. Організація роботи посадових осіб, на яких покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії

Відповідно до ст. 37 Закону України «Про нотаріат» у населених пунктах, де немає нотаріусів, певні, визначені цією статтею нотаріальні дії вчиня-

ють уповноважені на це посадові особи органу місцевого самоврядування. Такі посадові особи:

- 1) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;
- 2) посвідчують заповіти (крім секретних);
- 3) видають дублікати посвідчених ними документів;
- 4) засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них;
- 5) засвідчують справжність підпису на документах.

Слід зауважити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо деяких питань спадкування» від 20 жовтня 2014 р. внесено низку змін до Закону України «Про нотаріат», які набудуть чинності з 1 січня 2016 р. Так, у ст. 37 цього Закону замість формулювання «у населених пунктах, де немає нотаріусів» з'явиться фраза «у сільських населених пунктах», а також, що більш суттєво, будуть розширені повноваження посадових осіб органу місцевого самоврядування. Окрім названих вище нотаріальних дій, такі особи матимуть право видавати свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя. Разом з цим, враховуючи складність вчинення вказаних нотаріальних дій, Законом зроблено застереження, що такі дії вчинятимуть уповноважені посадові особи органу місцевого самоврядування, які мають вищу юридичну освіту, досвід роботи у галузі права не менше трьох років, пройшли протягом року стажування у державній нотаріальній конторі або приватного нотаріуса, завершили навчання щодо роботи з єдиними та державними реєстрами, що функціонують в системі Міністерства юстиції України, та склали іспит із спадкового права у порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Безпосередньо нотаріальні дії вчиняють посадові особи, на яких за рішенням відповідного органу місцевого самоврядування покладено вчинення цих дій. Діяльність цих осіб з вчинення нотаріальних дій регулюється Порядком вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 11 листопада 2011 р. № 3306/5.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про нотаріат» посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, – законодавством Республіки Крим, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Вчиняючи нотаріальні дії, ці посадові особи також повинні керуватись тими самими принципами, що і нотаріуси – щодо таємниці вчинення нотарі-

альних дій, відповідальності за свої дії тощо; вони повинні сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

Нотаріальні дії вчиняються в приміщенні органу місцевого самоврядування. В окремих випадках, коли громадянин не може з'явитися в зазначене приміщення, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаним приміщенням.

Якщо нотаріальна дія вчиняється поза приміщенням органу місцевого самоврядування, то в посвідчувальному написі на документі і в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій записується місце вчинення нотаріальної дії із зазначенням адреси, а також причини, з якої нотаріальна дія вчиняється поза приміщенням органу місцевого самоврядування (наприклад: «У зв'язку з хворобою заповідача заповіт посвідчено за адресою: село Жовтневе Переяслав-Хмельницького району Київської області, вул. Шкільна, 3, кв. 8»).

Нотаріальні дії вчиняються після їх оплати в день подачі всіх необхідних документів.

Відповідно до ст. 46 Закону України «Про нотаріат» посадові особи органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, мають право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості й документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про нотаріат» посадова особа органу місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету. Посадові особи органів місцевого самоврядування не вправі вчиняти нотаріальні дії також на ім'я і від імені даного виконавчого комітету. У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються в будь-якій іншій державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса чи у виконавчому комітеті іншої сільської, селищної, міської Ради народних депутатів. Посадові особи, перелічені у ст. 40 Закону України «Про нотаріат», не вправі посвідчувати заповіти та доручення на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка або своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер). Нотаріальні і прірівняні до них дії, вчинені з порушенням встановлених цією статтею правил, є недійсними.

§ 6. Вчинення нотаріальних дій консульськими установами України

Законодавство України передбачає вчинення нотаріальних дій за кордоном консульськими установами, а також дипломатичними представництвами України у випадках, передбачених законодавством. Порядок вчинення нотаріальних дій консульствами регулюється Консульським статутом України, затвердженим Указом Президента України від 2 квітня 1994 р. № 127/94, та Положенням про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженим спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310.

Безпосереднє вчинення нотаріальних дій покладається на консульських посадових осіб, які працюють у дипломатичних представництвах та консульських установах України.

Консули відповідно до ст. 7 Закону України «Про нотаріат» у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства закордонних справ України та іншими нормативно-правовими актами.

Консули зобов'язані дотримуватися таємниці нотаріальних дій та відомостей, одержаних ними у зв'язку з їх учиненням.

Консули зобов'язані здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до Консульського статуту України, Закону України «Про нотаріат», сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їхніх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права й обов'язки, попереджати про наслідки нотаріальних дій, що вчиняються (для того, щоб юридична необізнаність не могла їм зашкодити), зберігати в таємниці відомості, одержані ними у зв'язку з учиненням нотаріальних дій, відмовляти у вчиненні нотаріальної дії у разі її невідповідності законодавству України або чинним міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Консул не має права вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені своєї (свого) дружини (чоловіка), її (його) родичів по прямій лінії.

Мова нотаріального діловодства визначається відповідно до ст. 10 Конституції України та ст. 16 Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 р. Указані положення передбачають, що нотаріальне діловодство в Україні здійснюється державною мовою. Якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не володіє державною мовою, за її заявою тексти оформлюваних документів мають бути перекладені нотаріусом або перекладачем мовою, якою вона володіє.

Нотаріальні дії вчиняються у приміщенні дипломатичного представництва та консульської установи. В окремих випадках, коли фізична особа не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості вчинюваних нотаріальних дій, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями, але в межах території діяльності дипломатичного представництва або консульської установи, у межах консульського округу.

Якщо нотаріальна дія вчиняється поза приміщенням дипломатичного представництва чи консульської установи України, у посвідчувальному написі та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій записується місце вчинення нотаріальної дії (удома, у лікарні тощо) із зазначенням адреси, а також часу вчинення нотаріальної дії та причин, з яких нотаріальна дія була вчинена поза вказаними приміщеннями.

Нотаріальні дії вчинюються в день пред'явлення всіх необхідних для цього документів, сплати консульського збору і відшкодування фактичних витрат.

При цьому вчинення нотаріальної дії може бути відкладене в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб або направлення документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону консул повинен упевнитись у відсутності в зацікавлених осіб заперечень проти вчинення цієї дії.

Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії у цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

За заявою зацікавленої особи, яка бажає звернутися до суду для оспорування права або факту, про посвідчення яких просить інша зацікавлена особа, учинення нотаріальної дії повинно бути відкладене на строк не більше десяти днів.

Якщо за цей строк від суду не буде одержано повідомлення про надходження заяви, нотаріальна дія повинна бути вчинена.

У разі одержання від суду через Міністерство закордонних справ України повідомлення про надходження заяви зацікавленої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша зацікавлена особа, учинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

§ 7. Роль органів юстиції щодо регулювання діяльності нотаріату

Відповідно до чинного законодавства, органами юстиції здійснюється керівництво державними нотаріальними конторами і архівами та контроль за діяльністю приватних нотаріусів. У своїй діяльності органи юстиції керуються Положенням про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в

Автономній Республіці Крим, обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції та Положенням про районні, районні в містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 30 серпня 2000 р. № 36/5, а також Положенням про Головні територіальні управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 23 червня 2011 р. № 1707/5.

Відповідно до Положення, затвердженого наказом Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі належить, зокрема, забезпечення роботи нотаріату.

Відповідно до цього завдання головне територіальне управління юстиції:

– організовує роботу установ нотаріату, перевіряє їх діяльність і вживає заходів до її поліпшення, здійснює керівництво державними нотаріальними конторами та перевірку організації нотаріальної діяльності державних і приватних нотаріусів, контролює дотримання нотаріусами порядку вчинення нотаріальних дій та виконання ними правил нотаріального діловодства, забезпечує роботу комісії з питань застосування санкцій за порушення вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»;

– забезпечує і контролює діяльність нотаріального архіву щодо зберігання нотаріальних документів; визначає нотаріальний округ, реєструє приватну нотаріальну діяльність, веде та зберігає реєстраційні справи приватних нотаріусів, уносить зміни в реєстраційне посвідчення та анулює його, контролює дотримання вимог щодо організації робочого місця приватного нотаріуса;

– уносить подання до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про допуск осіб до складання кваліфікаційного іспиту на право на зайняття нотаріальною діяльністю; зупиняє, припиняє діяльність нотаріусів, готує обґрунтовані подання на розгляд Міністерства юстиції щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю;

– встановлює розміри плати за надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру;

– контролює обіг спеціальних бланків нотаріальних документів;

– контролює своєчасність та правильність унесення нотаріусами записів до Єдиних реєстрів, що діють у системі нотаріату;

– здійснює аналітично-методичне забезпечення нотаріальної діяльності, узагальнює та регулює нотаріальну практику, готує для нотаріусів роз'яс-

нення в межах своєї компетенції, забезпечує надання нотаріусам методичної допомоги у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень;

– уносить подання до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату про допуск осіб, приватна нотаріальна діяльність яких не здійснювалася протягом трьох років після отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю і які не працювали нотаріусами, консультантами державної нотаріальної контори чи помічниками (консультантами) приватних нотаріусів, не були посадовими особами, які здійснюють керівництво та контроль за діяльністю нотаріату та які повинні підтвердити свою кваліфікацію шляхом складання нового кваліфікаційного іспиту в порядку, встановленому чинним законодавством, до подання заяви про реєстрацію нотаріальної діяльності;

– забезпечує ведення Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів, Єдиного реєстру нотаріусів, Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Спадкового реєстру, Єдиного реєстру довіреностей, Державного реєстру актів цивільного стану громадян;

– Державного реєстру речових прав на нерухоме майно;

– Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців; Єдиного реєстру громадських формувань, Реєстру громадських об'єднань, Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності;

– забезпечує надання методичної допомоги державним реєстраторам, нотаріусам як спеціальним суб'єктам, на яких покладаються функції державного реєстратора прав на нерухоме майно та їх обтяжень, іншим державним службовцям та працівникам структурних підрозділів районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних, міжрайонних управлінь юстиції, органів державної реєстрації актів цивільного стану у визначених сферах діяльності (п. п. 4.38-4.48, 4.60 Положення).

При Міністерстві юстиції України утворюється **Вища кваліфікаційна комісія нотаріату** (далі – Комісія), завданням якої є визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, та вирішення питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Вища кваліфікаційна комісія діє відповідно до Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату, затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 923.

Основними завданнями Комісії є: визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю; вирішення питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Комісія відповідно до покладених на неї завдань:

– розглядає подання Головного управління юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі про допуск осіб, які мають намір скласти кваліфікаційний іспит на право на зайняття нотаріальною діяльністю, до його складення;

– забезпечує проведення кваліфікаційного іспиту на право на зайняття нотаріальною діяльністю;

– розглядає подання головних управлінь юстиції або Нотаріальної палати України про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Строк повноважень персонального складу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату становить три роки, починаючи з дня його затвердження.

До складу Комісії входить чотири представники Мін'юсту та сім нотаріусів України, делегованих Нотаріальною палатою України.

Засідання Комісії проводиться у разі потреби. Дату, час і місце проведення засідання Комісії визначає її голова.

Засідання Комісії вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менш як дві третини її членів.

Комісія має право в межах своїх повноважень одержувати на свій запит необхідну інформацію від головних управлінь юстиції, а також інших державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності та їх посадових осіб.

Матеріально-технічне та інформаційне забезпечення діяльності Комісії здійснює Мін'юст.

§ 8. Організація діяльності Нотаріальної палати України

Відповідно до положень ст. 16 Закону України «Про нотаріат» професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через Нотаріальну палату України (далі – НПУ) та її органи.

Нотаріальну палату України створено рішенням Першого установчого з'їзду нотаріусів України від 29 березня 2013 року. До заснування НПУ починаючи з 1993 р. діяла Українська нотаріальна палата.

НПУ є недержавною неприбутковою професійною організацією, яка об'єднує всіх нотаріусів України на засадах обов'язкового членства. Діяльність НПУ здійснюється відповідно до законодавства та її статуту. Повноваження НПУ визначаються Законом України «Про нотаріат» та її статутом.

Метою діяльності НПУ є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них Законом України «Про нотаріат»

обов'язків і забезпечення їхніх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, втілення та застосування фундаментальних принципів системи нотаріату латинського типу, а також принципів нотаріальної етики, положень латинського нотаріату, захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів та надання їм методичної допомоги, захист інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса.

Згідно з пунктом 3.2. Статуту НПУ з моменту державної реєстрації НПУ її членами стають всі нотаріуси, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах або здійснюють приватну нотаріальну діяльність. Згода нотаріуса на набуття членства в НПУ не потребується.

Членами НПУ можуть бути особи, які отримали свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

На виконання покладених на неї завдань НПУ наділена певними повноваженнями, а саме: представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах; забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів; участь у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю; забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників; контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження. Палата видає журнали «Нотаріат України», «Нотаріат для Вас» та «Бюлетень нотаріальної практики», в яких публікуються матеріали, призначені для нотаріусів. Також існує сайт НПУ в Інтернеті – <http://npu.in.ua>.

ГЛАВА 5. КОМПЕТЕНЦІЯ НОТАРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

§ 1. Поняття компетенції нотаріальних органів

Термін «компетенція» походить від латинського «competentia», під яким розуміють коло повноважень, набуті знання, досвід, яке в свою чергу походить від «competo» – відповідаю, підхожу.

Компетенція нотаріальних органів – коло повноважень нотаріальних органів відповідно до чинного законодавства. Слід зазначити, що до повноважень нотаріуса належить не тільки вчинення певної нотаріальної дії, а й коло прав та обов'язків, наданих нотаріусу чи відповідній посадовій особі законом. До таких повноважень, зокрема, належать витребування від підприємств, установ, організацій необхідних документів, встановлення особи громадянина і перевірка його дієздатності, встановлення дійсного волевиявлення сторін при посвідченні правочинів, за певних обставин – відкладання чи зупинення вчинення нотаріальної дії, правові консультації тощо.

Таким чином, поняття компетенції нотаріальних органів є досить об'ємним поняттям, що включає в себе коло нотаріальних дій, визначених у ст. 34 Закону України «Про нотаріат» та в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, а також сукупність прав та обов'язків щодо вчинення таких дій.

Проте відзначимо, що законодавство про нотаріат не містить норм, що встановлюють загальні правила підвідомчості справ окремим нотаріальним органам. У чинному Законі «Про нотаріат» прямо перелічуються нотаріальні дії, які в сукупності складають компетенцію нотаріальних органів. Нотаріальні органи мають право на вчинення лише тих дій, що віднесені цим Законом до їх компетенції. Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо вона підлягає вчиненню іншим нотаріусом чи іншою посадовою особою.

Оскільки нотаріальну діяльність здійснює уповноважена державою особа, якій делеговані певні повноваження на вчинення нотаріальних дій, дотримання положень щодо компетенції гарантує насамперед належний захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, дотримання прин-

ципів законності, об'єктивності та неупередженості при здійсненні таких повноважень.

Компетенцію нотаріальних органів можна поділити на два види:

– **предметну компетенцію**, яка дозволяє розмежувати коло нотаріальних дій між державними нотаріальними конторами, приватними нотаріусами, консульськими установами та посадовими особами органів місцевого самоврядування;

– **територіальну компетенцію**, що пов'язана з розмежуванням нотаріальних дій з урахуванням території їх вчинення (нотаріальні округи).

§ 2. Предметна компетенція нотаріальних органів та посадових осіб

Згідно зі ст. 34 Закону України «Про нотаріат», нотаріуси вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності тощо);
- 2) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;
- 3) видають свідоцтва про право на спадщину;
- 4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя;
- 5) видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів);
- 6) видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися;
- 7) провадять опис майна фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою або місце перебування якої невідоме;
- 8) видають дублікати нотаріальних документів, що зберігаються у справах нотаріуса;
- 9) накладають заборону щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягає державній реєстрації;
- 10) засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них;
- 11) засвідчують справжність підпису на документах;
- 12) засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 13) посвідчують факт, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту;
- 14) посвідчують факт, що фізична особа є живою;
- 15) посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці;
- 16) посвідчують час пред'явлення документів;
- 17) передають заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам;

- 18) приймають у депозит грошові суми та цінні папери;
- 19) вчиняють виконавчі написи;
- 20) вчиняють протести векселів;
- 21) вчиняють морські протести;
- 22) приймають на зберігання документи.

На нотаріусів може бути покладено вчинення інших нотаріальних дій згідно із законом, оскільки цей перелік не є вичерпним. Так, у міжнародних договорах про правову допомогу, укладених Україною, передбачається вчинення деяких нотаріальних дій, що невідомі українському законодавству. Наприклад, розкриття та оголошення заповіту, складеного за формою, передбаченою законодавством іноземної держави і поданого нотаріусові після смерті заповідача, а також забезпечення доказів, необхідних для ведення справ в органах іноземних держав¹.

Слід зазначити, що у вчиненні нотаріальних дій приватні і державні нотаріуси мають рівні права та однакові обов'язки; вони вчиняють нотаріальні дії від імені держави, і документи, складені приватними нотаріусами, мають таку саму юридичну силу, як і документи, складені державним нотаріусом.

Приватний нотаріус має право посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення та вчиняє всі інші нотаріальні дії, що вчиняються в державних нотаріальних конторах. Раніше компетенція приватних нотаріусів порівняно з державними нотаріусами, незважаючи на сучасну тенденцію до уніфікації, була звуженою. Так, згідно з п. 3 чинної на момент існування обмежень Інструкції про вчинення нотаріальних дій, приватні нотаріуси не мали права:

- видавати свідоцтва про право на спадщину;
- видавати свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя;
- вживати заходів до охорони спадкового майна;
- видавати свідоцтва виконавцю заповіту в разі, якщо заповідач не призначив виконавця заповіту або якщо виконавець відмовився від виконання заповіту чи був усунений від його виконання.

Тим не менш, Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» від 1 жовтня 2008 р. встановлює одну умову (п. 7 Прикінцевих та перехідних положень): нотаріуси, які на день набрання чинності цим Законом займаються приватною нотаріальною діяльністю, допускаються до вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного

Ст. 102 Закону України «Про нотаріат».

з подружжя, лише після обов'язкового підвищення рівня кваліфікації із спадкового права в порядку, встановленому Міністерством юстиції України. Від обов'язкового підвищення рівня кваліфікації із спадкового права звільняються приватні нотаріуси, які мають стаж нотаріальної діяльності не менше 10 років.

Державні нотаріуси в **державних нотаріальних архівах** видають дублікати і засвідчують вірність копій і виписок з документів, які зберігаються в справах цих архівів, а також скасовують заповіти, довіреності, розривають (припиняють дію) договорів довічного утримання, ренти, спадкових та інших договорів, знімають заборону відчуження.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, уповноважені на це **посадові особи органу місцевого самоврядування** вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;
- 2) посвідчують заповіти (крім секретних);
- 3) видають дублікати посвідчених ними документів;
- 4) засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них;
- 5) засвідчують справжність підпису на документах.

З 1 січня 2016 р. у зв'язку з внесеними Законом України від 20 жовтня 2014 р. змінами до Закону України «Про нотаріат» вказані особи також матимуть право видавати свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя. При чому такі нотаріальні дії зможуть вчиняти лише ті посадові особи органу місцевого самоврядування, які мають вищу юридичну освіту, досвід роботи у галузі права не менше трьох років, пройшли протягом року стажування у державній нотаріальній конторі або приватного нотаріуса, завершили навчання щодо роботи з єдиними та державними реєстрами, що функціонують в системі Міністерства юстиції України, та склали іспит із спадкового права у порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Разом з цим, зазначені посадові особи органів місцевого самоврядування не мають права на оформлення документів, призначених для використання за межами державного кордону.

Консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії:

1) посвідчують угоди (договори, заповіти, довіреності тощо), крім іпотечних договорів, угод про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні;

- 2) вживають заходів до охорони спадкового майна;
- 3) видають свідоцтва про право на спадщину;
- 4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя;

- 5) засвідчують вірність копій документів і виписок з них;
- 6) засвідчують справжність підпису на документах;
- 7) засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 8) посвідчують факт, що громадянин є живим;
- 9) посвідчують факт знаходження громадянина в певному місці;
- 10) посвідчують тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;
- 11) посвідчують час пред'явлення документів;
- 12) приймають в депозит грошові суми і цінні папери;
- 13) вчиняють виконавчі написи;
- 14) приймають на зберігання документи;
- 15) вчиняють морські протести;
- 16) видають дублікати посвідчених ними документів.

Той факт, що консульські установи діють на території інших держав, у деяких випадках обмежує їх компетенцію порівняно з компетенцією інших нотаріальних органів. Тому вони не мають права на вчинення деяких нотаріальних дій, а саме: посвідчення договорів про відчуження нерухомості, що знаходиться в Україні, накладання заборон на відчуження нерухомості тощо. Проте консульські установи України мають право вчиняти певні нотаріальні дії відносно іноземних громадян як у випадку, коли договори укладались на території України, так і коли договори укладались на території інших держав, якщо це випливає з міжнародних договорів і конвенцій, у яких бере участь наша держава.

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консульськими установами України. Так, відповідно до абз. 2 п. 1.6. Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, на прохання фізичних чи юридичних осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій, консули мають право витребувати від установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення цих нотаріальних дій, складати проекти правочинів і заяв, виготовляти копії (фотокопії) документів та витягів з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій.

Консульський статут України та вказане вище Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України передбачають також, що:

– консул вживає заходів для охорони майна, що залишилося після смерті громадянина України. Якщо залишене майно повністю або частково складається з предметів, що можуть зіпсуватись, а так само при надмірній дорожнечі зберігання такого майна консул має право продати це майно і надіслати виручені гроші за належністю. (ст. 36 Статуту);

– консул має право приймати спадкове майно для передачі спадкоємцям, які перебувають в Україні. (ст. 37 Статуту);

– консул може приймати на зберігання гроші, коштовності, цінні папери і документи, які належать громадянам України. У разі смерті особи, якій належало майно, здане на зберігання, до такого майна застосовуються положення статті 36 цього Статуту. (ст. 38 Статуту);

– консул негайно передає у Міністерство закордонних справ України всі відомі йому дані про таку спадщину і можливих спадкоємців, якщо йому стане відомо про спадщину, яка відкрилася на користь громадян України (ст. 51 Статуту);

– консул приймає від капітана заяву про загибель або пошкодження судна чи вантажу, або про допущене пошкодження іншого судна і вантажу, а також складає на прохання капітана судна акт про морський протест (ст. 79 Статуту);

– консул вживає всіх залежних від нього заходів для охорони повітряного судна, що зазнало аварії чи зробило вимушену посадку, вантажів і речових доказів, які свідчать про характер події, і надає допомогу спеціалістам України у розслідуванні льотної події. (ст. 85 Статуту), а також щодо засобів автомобільного, залізничного транспорту і суден річкового флоту (ст. 88 Статуту).

З метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян законом передбачається право **окремих посадових осіб** посвідчувати заповіти та доручення, що прирівнюються до нотаріально посвідчених. Вчинення цих нотаріальних дій може бути зумовлено їх терміновістю, відсутністю можливості звернутись до органів нотаріату або специфікою місцезнаходження особи, яка бажає вчинити таку нотаріальну дію (у місцях позбавлення волі, в експедиції чи в плаванні), якщо поблизу немає нотаріуса.

Згідно зі ст. 40 Закону України «Про нотаріат», До нотаріально посвідчених заповітів (крім секретних) прирівнюються:

– заповіти осіб, які перебувають на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також осіб, які проживають у будинках для осіб похилого віку та інвалідів, посвідчені головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями цих лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальниками госпіталів, директорами або головними лікарями будинків для осіб похилого віку та інвалідів;

– заповіти осіб, які перебувають під час плавання на морських, річкових судах, що ходять під прапором України, посвідчені капітанами цих суден;

– заповіти осіб, які перебувають у пошукових або інших експедиціях, посвідчені начальниками цих експедицій;

– заповіти військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріусів чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також заповіти працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

– заповіти осіб, які тримаються в установах виконання покарань, посвідчені начальниками таких установ;

– заповіти осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах, посвідчені начальниками слідчих ізоляторів.

До нотаріально посвідчених довіреностей прирівнюються:

– довіреності військовослужбовців або інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками цих закладів, їх заступниками з медичної частини, старшими або черговими лікарями;

– довіреності військовослужбовців, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також довіреності працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

– довіреності осіб, які тримаються в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, посвідчені начальниками таких установ чи слідчих ізоляторів;

– довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами.

При цьому законодавство передбачає певні правила щодо посвідчення таких правочинів. Так, посадові особи, перелічені в ч. 1 ст. 40 Закону про нотаріат, зобов'язані негайно передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів у державний нотаріальний архів за місцем проживання заповідача.

Капітани морських суден зобов'язані передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів капітанові морського порту або консулові України в іноземному порту для подальшого надсилання їх до державного нотаріального архіву за місцем проживання заповідача.

Державна нотаріальна контора передає одержаний нею примірник заповіту на зберігання у відповідний державний нотаріальний архів з повідомленням про це заповідача та посадової особи, яка посвідчила заповіт. У разі якщо заповідач не мав місця проживання в Україні або місце проживання заповідача невідоме, заповіт надсилається до Київського державного нотаріального архіву.

Державний нотаріус державного нотаріального архіву зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, та залишити у себе отриманий ним примірник заповіту з повідомленням про це заповідача та посадової особи, яка посвідчила заповіт. У разі встановлення невідповідності заповіту законні державний нотаріус державного нотаріального архіву повідомляє про це заповідача і посадову особу, яка посвідчила заповіт. Посвідчення заповітів і довіреностей посадовими особами, зазначеними в цій статті, проводиться з дотриманням вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів.

§ 3. Територіальна компетенція нотаріальних органів і посадових осіб

Визначення компетенції нотаріального органу не закінчується на з'ясуванні загального кола нотаріальних дій, віднесених до його повноважень. Необхідно також визначити територіальну компетенцію, тобто з'ясувати, яка саме державна нотаріальна контора, приватний нотаріус чи посадова особа мають право вчиняти конкретну нотаріальну дію.

Територіальна компетенція – це розмежування кола нотаріальних дій між нотаріальними органами з урахуванням території їх діяльності.

За загальним правилом територіальної компетенції, нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування, за винятком випадків, передбачених Законом (ст. 41 Закону України «Про нотаріат»). До таких винятків належать:

1. Згідно зі ст. 9 Закону, нотаріус та посадова особа органу місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету. Посадові особи органів місцевого самоврядування не вправі вчиняти нотаріальні дії також на ім'я і від імені даного виконавчого комітету. У зазначених випадках нотаріальні дії

вчиняються в будь-якій іншій державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса чи у виконавчому комітеті іншої сільської, селищної, міської Ради народних депутатів.

2. Посвідчення правочинів щодо відчуження, іпотеки житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, а також правочинів щодо відчуження, застави транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації, провадиться **за місцезнаходженням (місцем реєстрації) цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін відповідного правочину** (ст. 55 Закону про нотаріат).

3. **За місцем відкриття спадщини** нотаріус вживає заходів до охорони спадкового майна (ст. 60 Закону про нотаріат) та здійснює припинення охорони такого майна (ст. 65 Закону), видає свідоцтво про право на спадщину на майно, що переходить за правом спадкоємства до спадкоємців або держави (ст. 66 Закону), видає свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них (ст. 71 Закону).

4. **За місцезнаходженням будинку (квартири)** нотаріус оформлює придбання жилого будинку (квартири) з прилюдних торгів шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання жилого будинку (квартири) (ст. 72 Закону).

5. **За місцем розташування жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна чи місцем розташування земельної ділянки або за місцезнаходженням однієї із сторін правочину** нотаріуси накладають заборону їх відчуження (ст. 73 Закону).

6. **За місцем виконання зобов'язання** нотаріус здійснює прийняття від боржника в депозит грошових сум і цінних паперів (ст. 85 Закону).

Крім того, згідно зі ст. 103 Закону України «Про нотаріат» якщо міжнародний договір відносить до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріуси вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, встановлюваному Міністерством юстиції України.

ГЛАВА 6. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

§ 1. Поняття нотаріальної дії та загальні правила її вчинення

У чинному нотаріальному законодавстві не надано визначення поняття нотаріальної дії, хоча цей термін широко використовується. Під нотаріальною дією автор пропонує розуміти посвідчення безспірних прав та фактів, що мають юридичне значення, а також вчинення інших дій, спрямованих на позасудову охорону прав і інтересів осіб, що належать до повноважень нотаріальних органів. Окрім того, нотаріальна дія є окремою дією нотаріуса чи іншої уповноваженої особи, вчинення якої не є підприємницькою діяльністю, немає на меті одержання прибутку та здійснюється в інтересах особи, яка звернулася за її вчиненням.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на такі категорії осіб: державні (у державних нотаріальних конторах та архівах) та приватні нотаріуси, посадові особи органу місцевого самоврядування, консульські установи України. Нотаріуси та інші посадові особи вчиняють нотаріальні дії в порядку та з дотриманням правил, встановлених чинним законодавством та норм міжнародного права. Правила вчинення та реєстрації нотаріальних дій, юридична сила актів є однаковими для державних та приватних нотаріусів.

Звичайно, окремі нотаріальні дії різняться сукупністю вимог до їх вчинення, але існують певні **загальні правила нотаріального провадження**, до яких слід віднести:

- 1) місце і строки вчинення нотаріальних дій;
- 2) встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії;
- 3) визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб і перевірка цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб, перевірка повноважень представника фізичної або юридичної особи;
- 4) встановлення волевиявлення та дійсних намірів особи при вчиненні нотаріальних дій;
- 5) підписання нотаріально посвідчуваних правочинів, заяв та інших документів;
- 6) витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії;

- 7) заходи, що вживаються нотаріусами та іншими посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії при виявленні порушень закону;
- 8) відмова у вчиненні нотаріальних дій;
- 9) оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні;
- 10) нотаріальне діловодство;
- 11) оплата нотаріальних дій.

Вчинена нотаріальна дія є безспірним фактом, що не потребує додаткового доказу в суді, інших органах державної влади та місцевого самоврядування, а також на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, якщо рішенням суду, що вступило в законну силу, не було встановлено іншого.

§ 2. Місце і строки вчинення нотаріальних дій

Місце вчинення нотаріальних дій. Нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування, за винятком випадків, передбачених Законом України «Про нотаріат» (до уваги беруться правила предметної і територіальної компетенції).

Нотаріальні дії вчиняються в приміщенні державної нотаріальної контори, в державному нотаріальному архіві, приміщенні, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, чи приміщенні органів місцевого самоврядування. В окремих випадках, коли громадянин не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості посвідчуваної угоди, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями (ст. 41 Закону України «Про нотаріат»), але в межах діяльності нотаріуса – нотаріального округу.

Нотаріус не вправі здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу, за винятком заміщення інших нотаріусів у випадках, передбачених законодавством.

Нотаріальний округ – територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і в межах якого знаходиться державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (контора) приватного нотаріуса.

Нотаріальні округи визначаються відповідно до адміністративно-територіального устрою України. У містах з районним поділом округом діяльності нотаріуса є вся територія міста. У разі зміни адміністративно-територіального поділу України, в результаті якого розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса увійшло до іншого нотаріального округу,

нотаріальна діяльність відповідних нотаріусів повинна бути зареєстрована в цьому нотаріальному окрузі.

Якщо нотаріальна дія вчинюється поза приміщенням державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приміщенням, яке є робочим місцем (конторою) приватного нотаріуса, у посвідчувальному написі та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій зазначається місце вчинення нотаріальної дії (удома, у лікарні, за місцезнаходженням юридичної особи тощо) із зазначенням адреси, а також причин, з яких нотаріальна дія була вчинена поза вказаними приміщеннями (п. 3 гл. 1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України).

Потреба у вчиненні нотаріальних дій поза приміщенням державної нотаріальної контори (нотаріального архіву), приміщенням, що є місцем роботи приватного нотаріуса, виникає в більшості випадків з поважних причин, до яких належать захворювання, інвалідність, похилий вік особи, яка звертається до нотаріуса. На практиці таким чином найчастіше посвідчуються заповіти, договори довічного утримання, дарування, довіреності. Слід відзначити, що в такому випадку нотаріусу відшкодовуються фактичні транспортні витрати, здійсненим для виїзду у визначене місце.

Строки вчинення нотаріальних дій. За загальним правилом, нотаріальні дії вчиняються після їх оплати, а також, у передбачених законом випадках, після сплати до бюджету податку з доходів фізичних осіб та в день подачі всіх необхідних документів. Однак, за певних обставин, можливе відкладення чи зупинення вчинення нотаріальної дії.

Відкладання нотаріальної дії можливе з ініціативи нотаріуса чи іншої уповноваженої особи, а також з ініціативи заінтересованих осіб.

Підставами для відкладення вчинення нотаріальної дії з ініціативи нотаріуса є:

1. Необхідність витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб У такий спосіб нотаріуси сприяють додержанню принципів законності та об'єктивності вчинення нотаріальної дії, допомагають громадянам та юридичним особам у здійсненні їхніх прав та законних інтересів.

2. Надсилання документів на експертизу, якщо у нотаріуса виникають сумніви щодо достовірності документів.

3. Необхідність впевнитись у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії, наприклад, коли відповідно до закону нотаріус повинен отримати згоду інших співвласників на відчуження одним зі співвласників своєї частки в спільному майні.

В будь-якому випадку строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії в цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

За обґрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулася до суду та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

Законами України можуть бути встановлені також інші підстави для відкладення або зупинення вчинення нотаріальних дій.

§ 3. Порядок встановлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії

Не допускається вчинення нотаріальної дії у разі відсутності осіб – її учасників або їх уповноважених представників. Обов'язковим правилом є те, що нотаріуси при вчиненні нотаріальної дії встановлюють особу учасників цивільних відносин, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії.

Встановлення особи здійснюється за паспортом громадянина України або за іншими документами, які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії. Перелік цих документів вказаний у ст. 43 Закону України «Про нотаріат». Це, зокрема:

1. **Паспорти** – паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний чи службовий паспорт, а також національний паспорт іноземця чи документ, що його замінює, із зазначенням законності перебування в Україні (віза).

2. **Посвідчення особи** – посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи. Але посвідчення водія, особи моряка, інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи, не можуть бути використані громадянином України для встановлення його особи під час укладення правочинів.

Встановлення особи, що не досягла 16-річного віку, здійснюється за свідоцтвом про народження і підтвердженням одного з батьків, що ця особа є його дитиною. При укладенні правочину неповнолітньою особою нотаріусом витребується заява батьків (одного з них – у разі документально підтвердженої смерті, позбавлення батьківських прав або права опіки другого з батьків, а також у разі коли запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проводився за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини були записані за її вказівкою чи взагалі відсутні у

свідоцтві про народження відомості про батька) про згоду на вчинення правочину неповнолітнім.

У разі якщо за фізичну особу, яка внаслідок фізичної вади або хвороби не може власноручно підписати правочин і заяву або інший документ підписує інша фізична особа, нотаріус установлює особу громадянина, що бере участь у нотаріальній дії, і особу громадянина, який підписався за нього.

§ 4. Визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб і перевірка цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб, перевірка повноважень представника фізичної або юридичної особи

При посвідченні правочинів перевіряється обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, які є сторонами правочину.

Щоб правоздатний громадянин міг своїми власними діями реалізувати належні йому права та обов'язки, він повинен розуміти значення своїх дій та керувати ними. Це можливо лише з досягненням певного віку і за відсутності хвороб, які позбавляють людину можливості діяти розсудливо. Внаслідок цього закон встановлює таку категорію, як дієздатність.

Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними.

Цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. (абз. 2, ч. 1 ст. 30 Цивільного кодексу України).

Набуття дієздатності залежить від віку і стану здоров'я. Вона виникає у повному обсязі з настанням повноліття, тобто після досягнення 18-річного віку. У певних випадках повна цивільна дієздатність може бути надана неповнолітній особі за рішенням органу опіки та піклування чи суду. Такі випадки передбачені ст. 35 ЦК України.

Визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної особи здійснюється за паспортом громадянина України або іншими документами, передбаченими ст. 43 Закону України «Про нотаріат» (крім посвідчення водія, особи моряка, інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, виданого за місцем роботи фізичної особи), які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії (ст. 44 Закону України «Про нотаріат»).

Малолітні особи (до 14 років – ст. 31 ЦК України) мають часткову дієздатність. Вони можуть самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. В усіх інших випадках за малолітніх правочини укладають від їхнього імені батьки (усиновлювачі) або опікуни. Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду.

Неповнолітні особи (від 14 до 18 років – ст. 32 ЦК України) мають неповну цивільну дієздатність. Вони можуть самостійно вчиняти дрібні побутові правочини, здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами (але можуть бути обмежені в користуванні ними), бути учасниками (засновниками) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи, самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку). Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону; за порушення договору, укладеного за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника. Якщо у неповнолітньої особи недостатньо майна для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть її батьки (усиновлювачі) або піклувальник. Неповнолітня особа несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі, відповідно до ст. 1179 ЦК України.

Тобто нотаріус, перевіряючи дієздатність, повинен перевірити вік громадян, що звернулись за посвідченням угоди, шляхом перевірки документів, в яких вказано вік цих осіб.

Щодо повнолітніх громадян, то в разі наявності у нотаріуса сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний звернутися до органу опіки та піклування за місцем проживання відповідної фізичної особи для встановлення факту відсутності опіки або піклування над такою фізичною особою.

Відповідно до ст. 39 ЦК України фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.. Вказане правило свідчить про те, що громадянин може бути позбавлений цивільної дієздатності з урахуванням його психічного стану і неможливості розсудливо вести свої справи. Визнання громадянина недієздатним можливе лише в судовому порядку.

Над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка. Правочини від імені такої особи та в її інтересах вчиняє її опікун. Відповідальність за шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, несе її опікун.

За певних умов (одужання, значне поліпшення здоров'я) цивільна дієздатність особи може бути поновлена дієздатності за рішенням суду.

Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи можливе лише у випадках і в порядку, передбачених законом (ч. 2 ст. 30 ЦК України). Внаслідок обмеження цивільної дієздатності громадянин позбавляється можливості своїми діями набувати певні цивільні права і створювати певні цивільні обов'язки, які він міг набувати і створювати. Таким чином, йдеться про зменшення обсягу дієздатності, який мала фізична особа.

Суд може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Суд також може обмежити цивільну дієздатність фізичної особи, якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Стаття 37 ЦК України передбачає, що над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування в інтересах забезпечення інтересів особи, цивільна дієздатність якої обмежена, а також членів її сім'ї. Така особа може самостійно вчиняти лише дрібні побутові правочини. Правочини щодо розпорядження майном та інші правочини, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за згодою піклувальника.

В усіх вищезазначених випадках нотаріус повинен перевірити законність повноважень представників малолітніх, неповнолітніх, недієздатних чи обмежено дієздатних осіб. Нотаріусом встановлюється особа представника, а також перевіряється дієздатність представника відповідно до вимог ст. 44 Закону про нотаріат.

Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин також мають цивільну правоздатність і цивільну дієздатність. Оскільки юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону (ст. ст. 91-92 ЦК України), нотаріус перевіряє цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи, від імені якої діє уповноважений орган та/або посадова особа, на підставі установчих документів юридичної особи. У такий спосіб нотаріус перевіряє чи відповідає нотаріальна дія обсягу цивільної правоздатності і дієздатності юридичної особи.

При вчиненні нотаріальної дії представником юридичної особи нотаріус перевіряє законність повноважень представника, що мають підтверджуватись відповідною довіреністю.

Нотаріус не вимагає довіреності від керівника такої юридичної особи, якщо статут чи інший установчий документ надає йому право укладати договори; від нього вимагається лише документ, що посвідчує його службове становище.

Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, нотаріусу подається документ, у якому закріплено повноваження даного органу та розподіл обов'язків між його членами. (статут, установчий договір і т. ін.)

За наявності сумнівів щодо поданих документів він може витребувати від цієї юридичної особи, державного реєстратора, органів державної податкової служби, інших органів, установ та фізичних осіб додаткові відомості або документи.

§ 5. Підписання нотаріально посвідчуваних документів

При посвідченні правочинів та вчиненні інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством, перевіряється справжність підписів учасників правочинів та інших осіб, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії.

За загальним правилом, підписання правочинів, заяв та інших документів здійснюється в присутності нотаріуса або уповноваженої посадової особи, а якщо документ був підписаний без їхньої участі, – громадянин повинен особисто підтвердити, що це його підпис.

Якщо фізична особа внаслідок фізичної вади, хвороби або іншої причини (наприклад, неписьменна) не може власноручно підписати документ, то за її дорученням у її присутності та в присутності нотаріуса цей документ може підписати інша особа, яка визначається зазначеною фізичною особою. Про причини, з яких фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не мала змоги підписати документ, зазначається у тексті документа та в посвідчувальному написі. Правочин за особу, яка не може підписати його, не може підписувати особа, на користь або за участю якої його посвідчено.

Якщо фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, має вади зору або з інших причин не має змоги самостійно прочитати документ, нотаріус уголос прочитає їй текст документа, про що на документі робиться відповідна відмітка.

Якщо глуха, німа або глухоніма фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, письменна, вона має прочитати документ і підписати його. Якщо така особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписати документ, то при вчиненні нотаріальної дії обов'язково повинна бути присутня особа (сурдоперекладач), яка володіє технікою спілкування з глухою, німою або глухонімою особою і може підтвердити своїм

підписом, що зміст правочину, заяви чи іншого документа відповідає волевиявленню та дійсним намірам учасника нотаріальної дії. Підпис особи (сурдоперекладача) проставляється після тексту документа.

Застосування електронного цифрового підпису (Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 р. № 852IV) на правочинах здійснюється нотаріусом за наявності технічних можливостей роботи з електронними документами на підставі попередньої письмової згоди підписувача на застосування електронного цифрового підпису. Заява повинна містити перелік правочинів, на яких застосовуватиметься електронний цифровий підпис. У разі застосування електронного цифрового підпису нотаріус повинен встановити особу підписувача та перевірити його правоздатність і дієздатність.

Перевірка цілісності електронного документа здійснюється шляхом перевірки електронного цифрового підпису.

Як оригінал електронного документа не може бути застосоване свідоцтво про право на спадщину; документ, який, відповідно до законодавства, може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, крім випадків існування централізованого сховища оригіналів електронних документів та інших випадків, передбачених законом.

Чинність і належність відкритого ключа підписувачу перевіряється за допомогою посиленого сертифіката ключа, виданого акредитованим центром сертифікації ключів. Посилений сертифікат ключа, крім обов'язкових даних, які містяться в сертифікаті ключа, повинен мати ознаку посиленого сертифіката ключа (ст. 6 Закону України «Про електронний цифровий підпис»). Посилений сертифікат ключа може бути як в електронній формі, так і у формі документа на папері.

§ 6. Витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій

Нотаріуси витребовують від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії. Витребування документів здійснюється у випадку реальної необхідності для дотримання вимог законності та обґрунтованості вчинення нотаріальних дій нотаріусом. При цьому, такі відомості та (або) документи повинні бути подані в строк, вказаний нотаріусом. Проте цей строк не може перевищувати одного місяця. Неподання відомостей та документів на вимогу нотаріуса є підставою для відклення, зупинення вчинення нотаріальної дії або відмови у її вчиненні.

Отримана на запит відповідь становить нотаріальну таємницю і зберігається в архіві нотаріуса, який здійснював запит.

У разі неможливості отримання необхідних відомостей та (або) документів нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії.

§ 7. Вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій

За загальним правилом, усі необхідні для вчинення нотаріальної дії документи подаються нотаріусу громадянином, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії. До цих документів пред'являється низка вимог з тим, щоб їх справжність не викликала сумніву.

Документи, викладені на двох і більше аркушах, що подаються для вчинення нотаріальної дії, повинні бути з'єднані у спосіб, що унеможливило їх роз'єднання без порушення цілісності, із зазначенням кількості прошитих (прошнурованих), пронумерованих і скріплених аркушів, з проставлянням підпису та печатки нотаріуса.

Тексти нотаріально посвідчуваних правочинів, заяв, засвідчуваних копій (фотокопій) документів і витягів з них, тексти перекладів та заяв повинні бути написані зрозуміло і чітко, дати, що стосуються змісту посвідчуваних правочинів, повинні бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб та їх ідентифікаційний код за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – без скорочень із зазначенням їх місцезнаходження. Прізвища, імена та по батькові фізичних осіб, їх місце проживання та реєстраційний номер облікової картки платника податків за даними Державного реєстру фізичних осіб платників податків, крім уповноважених представників юридичних осіб, повинні бути написані повністю, а у випадках, передбачених законами, – із зазначенням дати їх народження.

Нотаріуси не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, тексти яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також документи, написані олівцем. Дописки, закреслені слова чи інші виправлення, які є в документах, що подаються для вчинення нотаріальних дій, повинні бути застережені підписом відповідної посадової особи і печаткою установи, підприємства або організації (у разі наявності) чи особи, яка видала документ. При цьому виправлення повинні бути зроблені таким чином, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане, а потім виправлене чи закреслене.

Не приймаються порвані документи та документи, викладені на двох і більше окремих аркушах, якщо аркуші не з'єднані у спосіб, що унеможливило їх роз'єднання без порушення цілісності, не пронумеровані і не

скріплені підписом відповідної посадової особи та печаткою юридичної особи (у разі наявності), яка видала документ.

§ 8. Заходи, що вживаються нотаріусом або посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії, при виявленні порушення законодавства

У разі виявлення нотаріусом, що ним допущено помилку при вчиненні нотаріальної дії або що вчинена нотаріальна дія не відповідає законодавству, нотаріус зобов'язаний повідомити про це сторони (осіб), стосовно яких вчинено нотаріальну дію, для вжиття заходів щодо скасування зазначеної нотаріальної дії відповідно до законодавства.

Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нотаріус вправі затримати цей документ і направити його до експертної установи (експерта) для проведення відповідної експертизи.

§ 9. Відмова у вчиненні нотаріальної дії

Нотаріус чи інша посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, має право відмовити у їх вчиненні, що є гарантією дотримання законності. Підстави для відмови, зазначені в ст. 49 Закону України «Про нотаріат», можна умовно поділити на дві групи.

До першої групи належать підстави, які взагалі унеможливають вчинення нотаріальної дії. Це випадки, коли:

- 1) вчинення дії не входить до компетенції нотаріальних органів взагалі;
- 2) вчинення дії суперечить законодавству України;
- 3) для вчинення нотаріальної дії подані документи, що суперечать закону або містять відомості, що принижують честь і гідність громадян;
- 4) правочин, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, зазначеним у їх статуті чи положенні, або виходить за межі їх діяльності.

До другої групи належать підстави, які не дають можливості вчинити необхідну дію в даний момент, але після їх усунення, вчинення нотаріальної дії стає можливим. Це, зокрема:

- 1) звернення за вчиненням нотаріальної дії, що не входить до компетенції даного нотаріуса чи посадової особи;
- 2) не подання відомостей (інформації) та документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії;

3) у нотаріуса є сумніви у тому, що фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, усвідомлює значення, зміст, правові наслідки цієї дії або ця особа діє під впливом насильства;

4) з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулася особа, яка в установленому порядку визнана недієздатною, або уповноважений представник не має необхідних повноважень;

5) особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, не внесла плату за її вчинення або платежі, пов'язані з її вчиненням.

На вимогу особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, зобов'язані викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження. Про відмову у вчиненні нотаріальної дії нотаріус протягом трьох робочих днів виносить відповідну постанову, у якій зазначаються:

1) дата винесення постанови;

2) прізвище, ініціали нотаріуса, який виніс постанову, найменування та місцезнаходження державної нотаріальної контори або найменування нотаріального округу та адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса;

3) прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, місце її проживання або найменування і місцезнаходження юридичної особи;

4) про вчинення якої нотаріальної дії просила особа, що звернулася до нотаріуса (короткий зміст прохання);

5) причини відмови у вчиненні нотаріальної дії з посиланням на чинне законодавство;

6) порядок і строки оскарження відмови з посиланням на норми цивільного процесуального законодавства.

Нотаріусу забороняється безпідставно відмовляти у вчиненні нотаріальної дії.

Відмова нотаріуса у вчиненні нотаріальної дії або неправильне її вчинення можуть бути оскаржені в суді.

Скарги на дії консульської установи України розглядаються в порядку підлеглості (ст. 19 Консульського статуту України) і подаються на ім'я диппредставника України в країні перебування або до Міністерства закордонних справ. Такі скарги розглядаються в порядку, встановленому Консульським статутом України.

Право подати скаргу на нотаріальну дію або відмову у вчиненні нотаріальної дії мають особи, щодо яких або за дорученням яких вчиняється нотаріальна дія, громадяни та організації, що брали безпосередню участь у вчиненні цієї нотаріальної дії, або якщо вона зачіпає їхні інтереси; право на по-

рушення справи має і прокурор, який подає заяву про захист прав та інтересів інших осіб.

Скарги на нотаріальну дію або відмову у вчиненні нотаріальної дії слід відрізняти від скарг на дії нотаріуса чи посадової особи, що не належать до сутності нотаріальних функцій та розглядаються в порядку адміністративного провадження. Спір про право, заснований на вчиненій нотаріальній дії, розглядається судом у порядку позовного провадження.

§ 10. Поняття і види нотаріальних актів

Нотаріус чи інша посадова особа, які вчиняють нотаріальні дії, видають або посвідчують документи, що є підтвердженням вчинення конкретної нотаріальної дії. Ця діяльність охоплюється поняттям «нотаріальні акти»¹, хоча цей термін і не вживається в законодавстві про нотаріат. Отже, **нотаріальний акт** – це підтвердження вчинення нотаріальної дії.

Так, при посвідченні правочинів, засвідченні вірності копій (фотокопій) документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, при посвідченні часу пред'явлення документа, при видачі дублікатів тощо на відповідних документах вчиняються **посвідчувальні написи**.

Посвідчувальний напис повинен бути написаний чітко і ясно, без підчисток, вільні місця – прокреслені, дописки та інші виправлення – застережені. Для вчинення посвідчувальних написів можуть застосовуватись спеціальні штампи з текстом напису.

Посвідчувальний напис може бути розміщений як на лицьовому боці оформлюваного документа, так і на його звороті. Якщо посвідчувальний напис не вміщується на нотаріально оформлюваному документі, він має бути продовжений на прикріпленому до документа спеціальному бланку нотаріального документа, якщо нотаріальна дія вчинялась на спеціальному бланку нотаріального документа. У цьому випадку аркуші, на яких викладено текст документа, і аркуш із продовженням посвідчувального напису скріплюються у спосіб, що унеможливило їх роз'єднання без порушення цілісності. Аркуші повинні бути пронумеровані, кількість їх скріплена підписом нотаріуса і його печаткою. При цьому нотаріус повинен проставити печатку таким чином, щоб части на її відбитка була на підклеєному аркуші.

¹ Радзівєвська Л. К., Пасічник С. Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 89.

Для напису про засвідчення вірності копії (фотокопії) документа, а також для напису на дублікаті документа прикріплення і підклейка аркушів не допускаються.

Про вчинення **виконавчого напису** свідчить власне виконавчий напис, що вчиняється нотаріусами на документах, які встановлюють заборгованість. Якщо виконавчий напис не вміщується на документі, що встановлює заборгованість, то він має бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа спеціальному бланку.

У разі не оплати за векселем нотаріус здійснює таку нотаріальну дію, як **протест векселя**. Ця нотаріальна дія офіційно засвідчує факт повної неоплати за векселем. Протести векселів вчиняються нотаріусом відповідно до Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі, Закону України «Про обіг векселів в Україні». Протест векселів підтверджується актом про протест векселя про неоплату, у неакцепті – про недатування акцепту.

На підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, перебування його у певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, про прийняття на зберігання документів видаються відповідні **свідчення**, форми яких затверджуються Міністерством юстиції України.

У разі втрати або зіпсування документа, посвідченого або виданого нотаріусом, за письмовою заявою осіб, за дорученням яких або щодо яких учинялася нотаріальна дія, нотаріусом видається **дублікат** утраченого або зіпсованого документа. Видача дубліка та втраченого документа здійснюється державним нотаріальним архівом. До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом, дублікат утраченого або зіпсованого документа видається нотаріусом за місцем його зберігання. Державний нотаріус державного нотаріального архіву видає також дублікати заповітів, які надійшли на зберігання від посадових осіб, зазначених у ст. 40 Закону про нотаріат.

Дублікат документа повинен містити весь текст посвідченого або виданого документа, оригінал якого вважається таким, що втратив чинність. На дублікаті документа робиться відмітка про те, що він має силу оригіналу, і вчиняється посвідчувальний напис. Крім того, про видачу дубліката нотаріус робить відмітку на примірнику документа, який зберігається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

Прийняття у **депозит** нотаріуса грошових сум та цінних паперів підтверджується видачею квитанції.

Вчинення морського протесту відповідно до чинного законодавства оформлюється **актом про морський протест**.

Про здійснення охоронних заходів щодо спадкового чи іншого майна складається **опис майна**.

У передбачених законом випадках на підтвердження здійснення сплати державного мита або податку з доходів громадян особам, які здійснили таку оплату, видаються платіжні документи. У цьому разі нотаріус у реєстрі для реєстрації нотаріальних дій записує найменування документа, його номер, дату та найменування установи банку, в якому здійснено платіж. Фотокопія платіжного документа долучається до примірника правочину, що залишається у справах нотаріуса.

§ 11. Нотаріальне діловодство

У системі органів нотаріату нотаріальне діловодство займає особливе місце, що зумовлено його завданням. Чітка і правильна організація діловодства в нотаріальних конторах має важливе значення для організації якісного й оперативного обслуговування населення, додержання вимог законодавства щодо законності, обґрунтованості та оперативності роботи нотаріуса, сприяння громадянам та юридичним особам у здійсненні їхніх прав і законних інтересів, дотримання таємниці вчинення нотаріальних дій.

Нотаріальне діловодство є об'ємним поняттям, що охоплює коло питань, пов'язаних з веденням документування управлінської діяльності установ державного нотаріату, прийманням, розглядом і реєстрацією кореспонденції, складанням і оформленням службових документів, контролем за виконанням документів, складанням номенклатури та формуванням справ, а також постачанням, зберіганням та обліком спеціальних бланків нотаріальних документів тощо.

Нотаріальне діловодство регулюється Правилами ведення нотаріального діловодства, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 р. № 3253/5. Ці Правила встановлюють порядок документування нотаріальної діяльності та зберігання архіву і визначають порядок організації роботи з документами в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах, приватними нотаріусами.

Порядок складання нотаріальних свідоцтв і посвідчувальних написів, ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, а також інших книг, пов'язаних із вчиненням нотаріальних дій, регулюється Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України і вказівками по заповненню форм реєстрів для реєстрації нотаріальних дій, нотаріальних свідоцтв і посвідчувальних написів на правочинах і засвідчуваних документах.

Відповідальним за організацію діловодства та архіву при здійсненні приватним нотаріусом нотаріальної діяльності, є нотаріус, а в державних

нотаріальних конторах і державних нотаріальних архівах – завідуючі, які їх очолюють. У державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві, де парцює кілька осіб, ведення діловодства й архіву наказом завідуючого покладається на одного з працівників. Приватний нотаріус може покласти організацію діловодства та архіву на особу, яка перебуває з ним у трудових відносинах.

При звільненні або переході на іншу роботу державного нотаріуса чи особи, на яку покладено організацію діловодства та архіву в конторі, справи і документи, що знаходяться в діловодстві, передаються особі, яка приймає документи. Для приймання – передавання документів діловодства контори наказом завідувача контори призначається комісія у складі трьох осіб, яка перевіряє наявність і стан документів, про що складається акт приймання-передавання. При звільненні особи, відповідальної за організацію діловодства та архіву, приватний нотаріус зобов'язаний перевірити наявність і стан документів, про що складається відповідна довідка.

Діловодство ведеться українською мовою.

Складання та оформлення організаційно-розпорядчих документів. Склад реквізитів організаційно-розпорядчої документації та порядок їх розташування встановлюють ДСТУ 4163-2003 «Державна уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів» та Типова інструкція з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1242.

Службові документи оформлюються на бланках контори, архіву, приватного нотаріуса. Складання документів на папері довільного формату не допускається. Для виготовлення бланків використовується папір форматів А4 (210 x 297 мм) та А5 (148 x 210 мм).

Невід'ємною складовою нотаріального діловодства та документаційного забезпечення нотаріального процесу є спеціальні бланки нотаріальних документів, що використовуються нотаріусами виключно під час вчинення нотаріальних дій.

Постачання, витрачання, зберігання, організація обігу спеціальних бланків нотаріальних документів і звітування про їх використання здійснюються згідно з Порядком витрачання, зберігання, обігу спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2009 р. № 812, Наказом Міністерства юстиції України «Про організаційні заходи з постачання, зберігання, обігу, обліку спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності

про їх використання» від 4 листопада 2009 р. № 2053/5, а також Положенням про порядок постачання, зберігання, обліку та звітності витрачання спеціальних бланків документів інформаційної системи Міністерства юстиції України, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 14 липня 2004 р. № 67/5

Для забезпечення юридичної сили документа необхідна наявність обов'язкових для даного виду документа **реквізитів** та дотримання порядку їх розміщення.

Службові документи повинні мати такі обов'язкові реквізити: назву установи, назву виду документа, дату, реєстраційний індекс документа, заголовки до тексту, текст, підпис.

Назва виду документа має бути зазначена на всіх документах, за винятком листів.

До кожного документа, що друкується на папері формату А4, незалежно від його призначення, складається *заголовок*, який повинен бути максимально стислим і ємним, точно відображати зміст документа та відповідати на питання «Про що документ?». Заголовки не складаються до текстів телефонogram, повідомлень і до документів, які друкуються на папері формату А5.

Документ адресується установі, її структурному підрозділу або конкретній посадовій особі. *Поштова адреса кореспондента* вказується повністю після назви установи, якій надсилається документ. У разі надсилання документа громадянину зазначають адресу одержувача в називному відмінку у такій послідовності: прізвище, ім'я та по батькові, найменування вулиці, номер будинку, квартири, найменування населеного пункту, району, області, поштовий індекс.

Датою документа є дата його підписання або затвердження. Дата на документі проставляється арабськими цифрами в один рядок у послідовності: число, місяць, рік, які розділяються крапками. Наприклад, 15 листопада 2010 р. слід писати: 15.11.2010.

У текстах нормативно-правових актів і документів, що містять відомості фінансового характеру, застосовується словесно-цифровий спосіб оформлення дат: «24 вересня 2008 року».

До складу *підпису* входять: найменування посади особи, яка підписує документ (повне, якщо документ оформлено не на бланку, і скорочене – на документі, складеному на бланку), особистий підпис та його розшифровка.

Оформлюючи нотаріальний документ, нотаріус зобов'язаний свій підпис скріпити *печаткою*. Печатка проставляється на документі, оформленому у зв'язку з вчиненням нотаріальної дії, передбаченої чинним законодавством, а також на запитах про витребування документів про надання відомостей,

необхідних для вчинення нотаріальних дій, довідках про повернення платежів (державного мита, платежів до Пенсійного фонду тощо) та інших документах, на яких проставлення відбитка печатки є обов'язковим.

Якщо документ має *додатки*, повна назва яких наводиться в його тексті, то в додатку слід вказати лише кількість аркушів і число примірників, наприклад: «Додаток на 5 арк. у 2 прим.».

Виконавчі написи вчиняються нотаріусами на документах, які встановлюють заборгованість. Якщо виконавчий напис не вміщується на документі, що встановлює заборгованість, то він має бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа спеціальному бланку. При вчиненні протестів векселів відповідні відмітки виконуються на цих документах.

Слід відзначити, що **документи, на підставі яких вчинено нотаріальну дію, долучаються до примірника правочину, свідоцтва про право на спадщину та ін., і залишаються у справах нотаріуса.**

Оригінали документів (наприклад, акти цивільного стану про народження, шлюб, смерть) повертаються особам, що їх подали, а в нотаріуса залишаються їх копії (*фотокопії*).

Копії (фотокопії) подаються заінтересованими особами або на їхнє прохання виготовляються нотаріусом чи іншим працівником нотаріальної контори або особою, яка перебуває у трудових відносинах з нотаріусом. На таких копіях нотаріус робить напис «З оригіналом згідно», ставить дату і свій підпис, які скріплює печаткою.

Документи, що посвідчують фізичних осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій, їхніх представників або представників юридичних осіб, повертаються особам, що їх подали, у реєстрі записуються найменування документа, його номер, дата видачі й найменування установи, яка видала документ.

Якщо фізична особа звернулася за засвідченням правильності копій (фотокопій) документа чи виписок з документа, нотаріус встановлює її особу і робить у реєстрі відмітку «Особу встановлено».

Складання та оформлення нотаріальних документів. Тексти договорів, заповітів, довіреностей, свідоцтв, актів про морські протести та протести векселів, перекладів у разі засвідчення нотаріусом вірності перекладу документа з однієї мови на іншу, заяв, на яких нотаріусом засвідчується справжність підпису, за винятком тих примірників, що залишаються у справах нотаріуса, а також дублікатів нотаріальних документів, викладаються на спеціальних бланках нотаріальних документів.

Для реєстрації (обліку) нотаріальних документів і документів, на підставі яких вчиняються нотаріальні дії, конторою, приватним нотаріусом, заводяться книги і журнали, передбачені типовою номенклатурою справ.

На документі, що видається нотаріусом, чи в посвідчувальному написі зазначається номер, за яким нотаріальна дія зареєстрована в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій. Дата запису в реєстрі повинна відповідати даті вчинення нотаріальної дії і даті складання документа.

Оформлення документа включає його підписання. Свій підпис на документі нотаріус скріплює печаткою. Текст нотаріально оформлюваного документа (договору, заповіту, довіреності, заяви тощо) повинен бути викладений зрозуміло, чітко, грамотно, не повинен мати підчисток, з дотриманням вимог чинного законодавства.

Про всі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами, робиться запис у реєстрах **для реєстрації нотаріальних дій**, форми яких затверджено Правилами ведення нотаріального діловодства (наказом Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 р. № 3253/5). Згідно з цими Правилами розрізняють два види реєстрів: власне для реєстрації нотаріальних дій і для реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна, а також арештів, накладених на таке майно судами, слідчими органами, і реєстрації зняття таких заборон та арештів.

На початку нотаріальної діяльності або на початку діловодного року кожний нотаріус має право на отримання одночасно двох реєстрів, зареєстрованих у Журналі. Реєстри використовуються нотаріусом у суворій послідовності відповідно до реєстраційних номерів. Цей номер присвоюється головним управлінням юстиції і складається із шестизначної цифри.

Реєстри повинні бути прошиті, кількість аркушів пронумеровано та скріплено підписом і печаткою завідувача контори, архіву, приватного нотаріуса.

Кожний нотаріус веде один реєстр для реєстрації нотаріальних дій, нумерація в якому починається у перший робочий день нового року і закінчується в останній робочий день цього року. Заведення та ведення нотаріусом одночасно більше ніж одного реєстру для реєстрації нотаріальних дій забороняється. Реєстри для реєстрації нотаріальних дій, не закінчені в попередньому році, не можуть використовуватися нотаріусом у наступному році.

У багатоскладовій державній нотаріальній конторі кожний нотаріус веде окремий реєстр. Кожному реєстру присвоюється свій індекс, який має збігатися з номером печатки державного нотаріуса. При цьому запис на оформленому нотаріусом документі здійснюється у вигляді такого набору цифр: 1-2, 3-4, 12-1 тощо, де перша цифра означає індекс реєстру державного нотаріуса, а друга цифра – порядковий номер запису нотаріальної дії у реєстрі.

Записи, що здійснюються при реєстрації нотаріальних дій державним нотаріусом в односкладовій державній нотаріальній конторі чи приватним нотаріусом, складаються з однієї цифри, яка відповідає порядковому номеру нотаріальної дії (1, 2, 3, 10 тощо).

Записи в Реєстрі проводяться особисто нотаріусом чи в його присутності працівником державної нотаріальної контори або особою, що перебуває у трудових відносинах з приватним нотаріусом.

За відсутності нотаріуса на робочому місці Реєстр зберігається у сейфі, використання його іншими особами та внесення записів до Реєстру забороняється.

Дописки і виправлення, зроблені в Реєстрі, повинні бути застережені нотаріусом і скріплені його підписом та печаткою.

Для обліку документів та контролю за їх виконанням у нотаріальній конторі ведуть такі книги і журнали:

- алфавітну книгу обліку заповітів;
- алфавітну книгу спадкових справ;
- алфавітну книгу обліку договорів;
- алфавітну книгу обліку реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна, а також арештів, накладених на таке майно судами, слідчими органами, і реєстрація зняття таких заборон та арештів;
- книгу обліку і реєстрації спадкових справ;
- книгу обліку заяв про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме;
- книгу обліку цінностей при вжитті заходів щодо охорони спадкового майна;
- книгу обліку договорів на управління спадщиною;
- книгу обліку викликів нотаріуса для вчинення нотаріальних дій поза приміщенням державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приміщенням, яке є робочим місцем приватного нотаріуса;
- журнал реєстрації звернень, що надійшли під час прийому фізичних та юридичних осіб;
- книгу обліку літератури;
- книгу реєстрації наказів з особового складу;
- книгу обліку видачі документів з архіву для ознайомлення;
- журнал реєстрації вхідних документів;
- журнал реєстрації вихідних документів;
- книгу реєстрації наказів з адміністративно-господарських питань;
- розносну книгу для місцевої кореспонденції;

Контроль за виконанням документів. Завідувач контори, архіву, приватний нотаріус особисто контролюють виконання документів, що надійшли від Міністерства юстиції України, управління юстиції, інших державних органів, та зобов'язані своєчасно надавати відомості про їх виконання.

Завідувачем контори, архіву, приватним нотаріусом можуть бути поставлені на контроль також інші документи.

Для здійснення контролю за виконанням документів використовується контрольна папка. Документи, які перебувають на контролі до повного виконання, вміщуються у контрольну папку.

Окремо слід сказати про ведення номенклатури справ у нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, відповідно до якої здійснюється формування справ (нарядів).

Номенклатура справ – це систематизований перелік найменувань справ, створюваних у діловодстві установи, оформлений у відповідному порядку із зазначенням строків їх зберігання.

Номенклатура справ (нарядів) складається на підставі Типової номенклатури справ державної нотаріальної контори та приватного нотаріуса, що є додатком до Правил ведення нотаріального діловодства. Відповідальність за складання номенклатури справ покладається на завідувача контори, приватного нотаріуса.

З Типової номенклатури в номенклатуру справ переносяться справи (наряди), реєстри, книги, журнали тощо. Не допускається включення до номенклатури справ, не передбачених Типовою номенклатурою. Форма номенклатури справ повинна відповідати формі Типової номенклатури.

До номенклатури повинні бути включені всі справи (наряди), які ведуться нотаріусами, а також реєстри, книги, журнали.

Номенклатура справ складається у двох примірниках (перший примірник номенклатури залишається у відповідній справі (наряді) контори, приватного нотаріуса, а другий примірник передається до державного нотаріального архіву). Номенклатура справ щороку, не пізніше грудня, переглядається, уточнюється, передруковується та складається у двох примірниках, після чого затверджується завідувачем контори, приватним нотаріусом строком на один діловодний рік та запроваджується в дію з 1 січня нового року.

У кінці року номенклатура справ обов'язково закривається підсумковим записом, у якому зазначаються кількість і категорії фактично заведених за рік справ. Підсумковий запис скріплюється підписом завідувача державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса та їх печаткою.

Примірник номенклатури справ контори, приватного нотаріуса, закритий підсумковим записом про кількість і категорії фактично заведених за рік справ, надається конторою, приватним нотаріусом до відповідного державного нотаріального архіву при погодженні ним описів справ постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання.

На відміну від інших документів, заяви про прийняття спадщини; заяви про відмову від спадщини; заяви про відкликання заяви про прийняття спадщини або заяви про відмову від спадщини; заяви про видачу свідоцтва про право на спадщину; заяви про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя; заяви спадкоємця про одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі); претензії кредиторів, а також заяви про вжиття заходів до охорони спадкового майна, за яким були вжиті ці заходи; заяви про відкриття спадщини та укладання договору на управління спадщиною; заява виконавця заповіту про відмову від здійснення своїх повноважень; заява відказодержувача про відмову від заповідального відказування тощо реєструються в книзі обліку і реєстрації спадкових справ і формуються у **спадковій справі**. Спадковій справі присвоюється номер, який складається з порядкового номера, за яким вона зареєстрована в книзі обліку і реєстрації спадкових справ, та зазначається через дріб (дефіс) рік, у якому вона заведена.

Формування спадкової справи передбачає групування документів, на підставі яких було відкрито спадкову справу та видано свідоцтво про право на спадщину. У спадкову справу вміщуються тільки оригінали документів, а у випадках, передбачених законодавством, – копії з документів, оформлені та засвідчені в установленому порядку. Кожна спадкова справа являє собою окремий наряд (справу), має внутрішній опис, нумерується, оформлюється титульним аркушем та прошивається.

По закінченні року посадова особа, яка відповідає за діловодство в державній нотаріальній конторі, приватний нотаріус провадить **підготовку справ до архівного зберігання**.

На зберігання до державного нотаріального архіву передаються справи (наряди) нотаріальних документів постійного і тривалого (понад 10 років) зберігання в упорядкованому стані, а також закінчені у діловодстві документи довідкового та облікового характеру згідно з відповідними номенклатурами справ. Контора передає справи (наряди) нотаріальних документів через два роки після закінчення десятирічного строку їх зберігання у відповідній державній нотаріальній конторі згідно з графіком, затвердженим завідувачем державного нотаріального архіву.

Справи (наряди) нотаріальних документів та архів приватного нотаріуса передаються до державного нотаріального архіву тільки у разі припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса (у тому числі у зв'язку з анулюванням свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю).

При підготовці документів нотаріального діловодства для передачі на зберігання до державного нотаріального архіву перевіряється правильність

формування документів у справи (наряди), оформлення справ (нарядів) та відповідність їх типовій номенклатурі.

Підготовка й оформлення нотаріальних документів та групування їх у справи (наряди) для архівного зберігання *приватного нотаріуса* включають перевірку правильності формування документів у справи, наявність та відповідність вимогам законодавства документів, долучених до примірника нотаріально оформленого документа, а у передбачених законодавством випадках – копій з документів, які необхідні для вчинення нотаріальних дій, наявність печаток, підписів, номерів тощо, а також оформлення справ (нарядів) та відповідність їх номенклатурі.

Документи нотаріального діловодства та архів приватного нотаріуса є власністю держави і перебувають у володінні та користуванні приватного нотаріуса у зв'язку із здійсненням ним нотаріальної діяльності.

Оформлення справ постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання передбачає нумерацію аркушів у справі, складання (у необхідних випадках) внутрішнього опису документів справи, засвідчувального напису справи, підшивання або опрацювання справи, оформлення обкладинки (титульного аркуша) справи.

Контора, нотаріус зобов'язані передати справи (наряди) на зберігання до державного нотаріального архіву згідно із затвердженими описами справ. Описи справ складаються за встановленою формою. Опис складається з річних розділів і є переліком назв справ (нарядів) з включенням необхідних відомостей про їх склад і зміст.

При передаванні конторою, нотаріусом документів нотаріального діловодства на зберігання до державного нотаріального архіву складається акт приймання-передавання.

§ 12. Оплата нотаріальних дій

За вчинення нотаріальних дій нотаріуси та інші посадові особи, які уповноважені вчиняти нотаріальні дії, справляють:

– державне мито, що стягується за вчинення нотаріальних дій державними нотаріусами;

– плату за надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру у розмірах, що встановлюються Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі. Кошти, одержані від надання таких додаткових послуг, спря-

мовуються до Державного бюджету України. (ст. 19 Закону України «Про нотаріат»);

– плату за вчинення нотаріальних дій приватними нотаріусами, розмір якої визначається за домовленістю між приватним нотаріусом та фізичною або юридичною особою, але не меншу від розміру ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії;

– оплату додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, стягнуту за домовленістю сторін (ст. 31 Закону України «Про нотаріат»);

Розмір державного мита за вчинення нотаріальних дій встановлено у Декреті Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21 січня 1993 р. № 7-93. Відповідно до вказаного Декрету державне мито справляється за вчинення нотаріальних дій у таких розмірах: (табл. 1).

Таблиця 1

Сплата державного мита за вчинення деяких нотаріальних дій

Назва нотаріальної дії	Розмір державного мита
а) за посвідчення договорів відчуження житлових будинків, квартир, кімнат, дач, садових будинків, гаражів, а також інших об'єктів нерухомого майна, які перебувають у власності громадянина, що здійснює таке відчуження	1 відсоток суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян
б) за посвідчення договорів відчуження земельних ділянок, які перебувають у власності громадянина, що здійснює таке відчуження	1 відсоток суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
в) за посвідчення договорів купівлі продажу майна державних підприємств, а також за посвідчення договорів застави	0,1 відсотка вартості майна, що викупується
г) за посвідчення договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів:	
дітям, одному з подружжя, батькам	1 неоподатковуваний мінімум доходів громадян
іншим особам	5 -«-
д) за посвідчення інших договорів, що підлягають оцінці	1 відсоток суми договору, але не менше 1 неоподаткованого мінімуму доходів громадян
е) за посвідчення установчих (засновницьких) договорів, інших установчих документів юридичної, особи, договорів поділу майна, договорів поруки та інших угод, що не підлягають оцінці	1 неоподатковуваний мінімум доходів громадян
є) за посвідчення заповітів	0,05 -«-

Назва нотаріальної дії	Розмір державного мита
ж) за видачу свідоцтва про право на спадщину	2 неоподаткованих мінімуми доходів громадян
з) за видачу подружжю свідоцтва про право власності на частку в спільному майні, нажитому за час шлюбу	0,03 неоподаткованого мінімуму доходів громадян
и) за посвідчення доручень на право користування і розпорядження майном, крім транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, та здійснення кредитних операцій:	
дітям, одному з подружжя, батькам	0,03 -«-
іншим громадянам	0,1 -«-
і) за посвідчення доручень на право користування і розпорядження транспортними засобами:	
дітям, одному з подружжя, батькам	0,1 -«-
іншим громадянам	0,3 -«-
ї) за посвідчення загальних доручень на право користування майном, включаючи транспортні засоби	мито визначається за ставками, передбаченими відповідно підпунктами «и» або «і» цього пункту
й) за посвідчення інших доручень	0,02 неоподаткованого мінімуму доходів громадян
к) за життя заходів до охорони спадкового майна	2 -«-
л) за вчинення морського протесту	0,3 -«-
м) за вчинення протестів векселів, пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків	0,3 -«-
н) за засвідчення вірності перекладу документа з однієї мови на іншу (за сторінку)	0,3 -«-
о) за вчинення виконавчих написів	1 відсоток суми, що стягується, або 1 відсоток вартості майна, яке підлягає витребуванню, але не менше 3 неоподаткованих мінімумів доходів громадян і не більше 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян
п) за засвідчення вірності копій документів та витягів з них (за сторінку)	0,01 неоподаткованого мінімуму доходів громадян
р) за засвідчення справжності кожного підпису на документах, у тому числі справжності підпису перекладача (за кожний документ)	0,02 -«-

Назва нотаріальної дії	Розмір державного мита
с) за передачу заяв громадян, державних установ, підприємств та організацій, фермерських господарств, колективних сільськогосподарських підприємств, кооперативних, об'єднань, об'єднань громадян іншим громадянам, державним установам, підприємствам і організаціям, фермерським господарствам, колективним сільськогосподарським підприємствам, іншим кооперативним об'єднанням та об'єднанням громадян і вчинення інших нотаріальних дій, крім зазначених у підпунктах «а» - «с» цього пункту	0,03 неоподаткованого мінімуму доходів громадян
т) за видачу дублікатів нотаріально посвідчених документів	0,03 -«-
у) за нотаріальне посвідчення договорів:	0,01 відсотка від грошової оцінки земельної ділянки, яка встановлюється за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.
застави	0,01 відсотка предмета застави, але не менше 5 неоподаткованих мінімумів доходів громадян і не більше 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян
оренди (суборенди) об'єктів нерухомості	0,01 відсотка суми договору, але не менше 5 неоподаткованих мінімумів доходів громадян і не більше 50 неоподаткованих мінімумів доходів
оренди (суборенди) земельних ділянок	0,01 відсотка від грошової оцінки земельної ділянки, яка встановлюється за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.
	У разі відсутності грошової оцінки земель - 1 відсоток суми договору, але не менше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян
ф) за посвідчення іпотечних договорів, а також за посвідчення договорів відступлення права вимоги за іпотечними договорами	0,01 відсотка вартості предмета іпотеки, зазначеної в іпотечному договорі.
За нотаріальні та інші дії, вчинювані за межами нотаріальної контори, виконавчого комітету сільської, селищної, міської Рад народних депутатів за місцем надання послуги	у розмірі встановлених ставок за відповідні дії (крім цього сплачуються фактичні витрати, пов'язані з виїздом для вчинення дій)

Чинне законодавство передбачає, що низка осіб мають пільги щодо сплати державного мита. Так, ст. 4 Декрету КМУ «Про державне мито» встановлює, що від сплати державного мита звільняються:

1) громадяни – за видачу їм свідоцтв про право на спадщину:

– на майно осіб, які загинули при захисті СРСР, і України, у зв'язку з виконанням інших державних чи громадських обов'язків або з виконанням обов'язку громадянина щодо врятування життя людей, охорони громадського порядку та боротьби із злочинністю, охорони власності громадян або колективної чи державної власності, а також осіб, які загинули або померли внаслідок захворювання, пов'язаного з Чорнобильською катастрофою;

– на майно осіб, реабілітованих у встановленому порядку;

– на житловий будинок, пай у житлово-будівельному кооперативі, квартири, що належала спадкодавцеві на праві приватної власності, якщо вони проживали в цьому будинку, квартирі протягом шести місяців з дня смерті спадкодавця;

– на житлові будинки в сільській місцевості за умови, що ці громадяни постійно проживатимуть у цих будинках і працюватимуть у сільській місцевості;

- на вклади в установах Ощадбанку та в інших кредитних установах, на страхові суми за договорами особистого й майнового страхування, облігації державних позик та інші цінні папери, суми заробітної плати, авторське право, суми авторського гонорару і винагород за відкриття, винахід, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин та раціоналізаторські пропозиції;

– на майно осіб фермерського господарства, якщо вони є членами цього господарства;

2) громадяни – за посвідчення їхніх заповітів і договорів дарування майна на користь держави, а також на користь державних підприємств, установ і організацій;

3) громадяни, віднесені до першої та другої категорій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи;

4) громадяни, віднесені до третьої категорії постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, – які постійно проживають до відселення чи самостійного переселення або постійно працюють на території зон відчуження, безумовного (обов'язкового) і гарантованого добровільного відселення, за умови, що вони за станом на 1 січня 1993 р. прожили або відпрацювали у зоні безумовного (обов'язкового) відселення не менше двох років, а у зоні гарантованого добровільного відселення не менше трьох років;

5) громадяни, віднесені до категорії 4 потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи, які постійно працюють і проживають або постійно

проживають на території зони посиленого радіоекологічного контролю, за умови, що за станом на 1 січня 1993 р. вони прожили або відпрацювали в цій зоні не менше чотирьох років;

6) інваліди Великої Вітчизняної війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку особи;

7) інваліди I та II груп;

8) фінансові органи та державні податкові інспекції – за видачу їм свідоцтв і дублікатів свідоцтв про право держави на спадщину та документів, необхідних для одержання цих свідоцтв, за вчинення державними нотаріальними конторами виконавчих написів про стягнення податків, платежів, зборів і недоїмок;

9) Національний банк України та його установи, за винятком госпрозрахункових;

10) Пенсійний фонд України, його підприємства, установи й організації; Фонд України соціального захисту інвалідів і його відділення; органи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

11) державні органи приватизації – за вчинення нотаріусами виконавчих написів про стягнення заборгованості з орендної плати, а також за проведення аукціонів, за операцій з цінними паперами;

12) громадяни, власники земельних часток (паїв), яким виділили в натурі (на місцевості) земельні ділянки, за посвідчення договорів міни земельних ділянок;

13) органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування – за державну реєстрацію права власності держави, територіальної громади на земельні ділянки, яке виникло відповідно до закону;

Окрім цього, згідно зі ст. 5 Декрету, місцевим радам народних депутатів надається право встановлювати додаткові пільги для окремих платників щодо сплати держмита, яке зараховується до місцевих бюджетів, а центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної бюджетної політики, – щодо державного мита, яке зараховується до державного бюджету України.

Згідно з Примірним положенням про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 4 січня 1998 р. № 3/5

державні нотаріуси мають право надавати додаткові послуги правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також надавати послуги технічного характеру. Надання державними нотаріусами додаткових послуг правового та технічного характеру за своїм змістом є правовою допомогою та послугами з технічного виготовлення документів і не має на меті отримання прибутку.

Правова допомога надається шляхом роз'яснень з питань чинного законодавства, консультацій правового характеру, усних та письмових довідок із законодавства, складання заяв, проектів правочинів та інших документів, а також надання консультацій та послуг з нарахування доходів (прибутків) при посвідченні договорів купівлі-продажу, міни нерухомого та рухомого майна.

Перед наданням правової допомоги, а також послуг технічного характеру нотаріус зобов'язаний дати роз'яснення щодо умов їх оплати.

Оплата правової допомоги та послуг технічного характеру справляється в розмірах, які встановлюються з урахуванням фактичних витрат на забезпечення якісного та термінового обслуговування громадян, підприємств, організацій та установ.

Плата за надання правової допомоги та послуг технічного характеру здійснюється шляхом безготівкового перерахунку на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в органах Державного казначейства у встановленому чинним законодавством порядку.

Від сплати за надання правової допомоги звільняються інваліди Великої Вітчизняної війни; інваліди 1-ї та 2-ї груп; громадяни – за надання їм правової допомоги, необхідної для призначення та одержання державних допомог та пенсій, фонди підтримки індивідуального житлового будівництва на селі (республіканський, обласні, міський) – за надання їм правової допомоги при посвідченні договорів іпотеки.

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій, а також за надання послуг технічного характеру справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між приватним нотаріусом та фізичною або юридичною особою, але не меншу від розміру ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії. Оплата додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, провадиться за домовленістю сторін.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

ГЛАВА 7. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПОСВІДЧЕННЯ ПРАВОЧИНІВ

§ 1. Поняття правочину та вимоги до його дійсності

Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків¹ (п. 1 ст. 202 ЦК України).

Правочин є найбільш розповсюдженою підставою виникнення цивільних прав та обов'язків¹. За своєю правовою природою він є юридичним фактом, тобто конкретною обставиною реальної дійсності, з якою норми цивільного права пов'язують виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочин має низку ознак, зокрема, він є вольовим актом, тобто вольовою дією особи, спрямованою на настання певного цивільно-правового результату; є правомірним (породжує ті наслідки, яких прагнуть сторони і які відповідають вимогам законності); має певну мету, заради якої вчиняється, і яка має бути досяжною та законною.

Окремо слід сказати про вимоги, які висуваються до правочину для того, щоб він був визнаний дійсним. Це, зокрема:

1) **законність змісту правочину** – зміст правочину не може суперечити ЦК України, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам;

2) наявність у особи, яка вчиняє правочин, необхідного обсягу цивільної дієздатності;

3) **свобода волевиявлення учасника правочину і його відповідність внутрішній волі** – особа має бути вільна від чинників, що впливали б на свободу її волевиявлення (обман, примус);

¹ Цивільне право України: Підручник. Т.2 / За заг. ред. Я.М. Шевченка. – К.: Ін Юре, 2003. – С. 227.

4) **відповідність форми правочину вимогам закону** – вчинення правочину відповідно в усній, простій письмовій чи в нотаріально посвідчуваній формі, оскільки у певних випадках недодержання форми правочину тягне за собою його недійсність;

5) **відповідна спрямованість правочину** – мета вчинення правочину має відповідати вимогам законності та досяжності;

6) **захист прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей** – правочини, що вчиняються батьками (усиновлювачами), не можуть суперечити їхнім правам та інтересам.

Залежно від кількості сторін правочини можуть бути односторонніми, двосторонніми чи багатосторонніми. **Одностороннім правочином** є той, для вчинення якого необхідне волевиявлення однієї сторони (наприклад, дарування або заповіт). Для **двостороннього правочину** характерне зустрічне волевиявлення двох сторін (наприклад, договір купівлі-продажу, міни). У **багатосторонніх правочинах** є вольові дії трьох або більше сторін (наприклад, установчі договори тощо). Багатосторонні правочини слід відрізняти від тих двосторонніх, в яких одна сторона може бути представлена кількома особами.

Форма вчинення правочинів є способом зовнішнього виразу волі особи, що звернулася за його вчиненням. Правочини можуть укладатись в усній або письмовій формі; остання може бути простою та нотаріально посвідченою.

Чинне законодавство передбачає **перелік правочинів, які посвідчуються нотаріально**. Значення нотаріального посвідчення правочинів полягає в тому, що найбільш важливі для суспільства правочини набувають юридичної вірогідності. Це означає, що посвідчений нотаріусом правочин отримувє визнання держави, а отже, і її захист.

Відтак, обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають:

– договори про відчуження (купівля-продаж, міна, дарування, пожертва, рента, довічне утримання, спадковий договір) нерухомого майна (ст. 657, 715, 719, 729, 732, 745, 1304 ЦК України);

– іпотечні договори, договори про заставу транспортних засобів, космічних об'єктів (ст. 18 Закону України «Про іпотеку», ст. 13 Закону України «Про заставу», ст. 577 ЦК України);

– договори про спільну часткову власність на земельну ділянку; купівлю-продаж земельних ділянок, про перехід права власності та про передачу права власності на земельні ділянки; про обмін земельними ділянками, які виділені єдиним масивом у природі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) (ст. 88, 128, 132, 142 Земельного кодексу України, ст. 14 Закону

України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)»);

– договори купівлі-продажу (приватизації) державного майна, відчуження приватизованого майна (ст. 27 Закону України «Про приватизацію державного майна», ст. 23 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»);

– договори про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя; про надання утримання; про припинення права утримання взамін набуття права на нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати; шлюбні договори; договори між подружжям про розмір та строки виплати аліментів на дитину; договори про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно (ст. 69, 78, 89, 94, 109, 189, 190 Сімейного кодексу України);

– договори найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) строком на один рік і більше (ст. 793 ЦК України);

– договори найму транспортних засобів за участю фізичної особи, договори позички транспортного засобу, в якому хоча б однією стороною є фізична особа (ст. 799, 828 ЦК України);

– договори про створення акціонерних товариств, якщо товариства створюються фізичними особами (ст. 153 ЦК України);

– договори управління нерухомим майном (ст. 1031 ЦК України);

– договори про зміну черговості одержання права на спадкування (ст. 1259 ЦК України); заповіти (ст.ст. 1247, 1249 ЦК України);

– довіреності на укладання правочинів, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо юридичних осіб, за винятком випадків, коли законом або спеціальними правилами допущена інша форма довіреності; довіреність, що видається в порядку передоручення (ст. 245 ЦК України);

– інші правочини, для яких чинним законодавством передбачена обов'язкова нотаріальна форма.

За бажанням сторін посвідчуються й інші правочини, для яких законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми, як, наприклад, договори про порядок володіння та користування спільним майном, про визначення часток або про зміну часток тощо; це називають **добровільним нотаріальним посвідченням**. Таке бажання зрозуміле, враховуючи існуючі переваги нотаріально посвідченої форми правочину.

Нотаріально посвідчений правочин має більшу гарантованість та стабільність завдяки тому, що при його посвідченні перевіряються правоздатність та дієздатність усіх сторін, подані ними документи. Нотаріус дає правову кваліфікацію відносинам, що виникають між сторонами, які звер-

нулися за вчиненням нотаріальної дії, і відповідність дійсного волевиявлення сторін змісту правочину. Це захищає осіб, що звернулись за вчиненням нотаріальної дії, від помилок при здійсненні їхньої волі, чітко розмежовує їхні права та обов'язки. Крім того, нотаріус попереджає про можливі правові наслідки правочину; виступає як юридичний радник сторін, щоб їхня необізнаність не зашкодила їм у здійсненні їхніх прав та інтересів. Це в цілому робить взаємовідносини сторін зрозумілими та визначеними.

Переваги нотаріальної форми полягають і в тому, що нотаріус зобов'язаний перевірити законність і достовірність правочину. Особа, яка уклала нотаріально посвідчений правочин, має право вимагати від іншої сторони правочину виконання зобов'язань у безспірному порядку².

Нотаріальне посвідчення правочинів має полегшувати доказування в разі виникнення спору, оскільки доводить сам факт вчинення правочину, його зміст тощо. Слід зазначити, що факт вчинення правочину, який вимагає обов'язкового нотаріального посвідчення, не можна довести жодним іншим способом, окрім нотаріального посвідчення.

Крім того, нотаріальне посвідчення дає змогу в разі втрати договору отримати його дублікат, і втрата оригіналу не зашкодить особі у здійсненні її прав, цим фактом не зможе скористатись недобросовісна сторона.

§ 2. Характеристика загальних правил посвідчення правочинів

При посвідченні правочинів від нотаріуса вимагається не тільки дотримуватись загального порядку вчинення нотаріальних дій та правил діловодства, він зобов'язаний перевірити також питання, що стосуються самого правочину. На думку С. Я. Фурси, до таких питань належать два основні положення: перевірка відповідності правочину вимогам законності та відповідність правочину дійсним намірам сторін. С. Я. Фурса пропонує під умовами відповідності правочину вимогам законності розуміти об'єктивні вимоги закону, які не можуть змінюватися умовами правочину.

Тобто, нотаріус повно і всебічно аналізує правовідносини, до яких належить конкретний правочин, надає їм правову кваліфікацію і відповідно до цього встановлює, чи відповідає зміст правочину цим вимогам.

Зокрема, **недійсними** за чинним законодавством слід вважати такі правочини:

² Фурса С. Я., Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. теорія і практика: Навч. посібник для студ. Вищ. навч. закл. – К.: А.С.К, 2001. – С. 295.

– вчинені з недотриманням вимог дійсності правочину – якщо його мета суперечить інтересам держави і суспільства; у разі порушення правомочном особистих або майнових прав неповнолітніх дітей; погіршення положення однієї зі сторін; якщо правочин спрямований на використання власності всупереч закону;

– односторонні правочини та договори, укладені з недодержанням вимоги закону про нотаріальне посвідчення, окрім випадків, прямо передбачених законом (ст. 219, 220 ЦК України);

– вчинені малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (без схвалення батьків, усиновлювачів чи опікуна), окрім випадків, передбачених законом (ст. 221 ЦК України);

– вчинені неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (без згоди батьків, усиновлювачів або піклувальників), окрім випадків, передбачених законом (ст. 222 ЦК України);

– вчинені громадянином, обмеженим у цивільній дієздатності, за межами його цивільної дієздатності (ст. 223 ЦК України);

– вчинені без дозволу органів опіки і піклування (ст. 224 ЦК України);

– вчинені дієздатним громадянином, не здатним усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними (ст. 225 ЦК України);

– вчинені недієздатним громадянином (ст. 226 ЦК України);

– вчинені юридичною особою, без відповідного дозволу (ст. 227 ЦК України);

– що порушують публічний порядок (ст. 228 ЦК України);

– вчинені під впливом помилки, що має істотне значення, обману, насильства, тяжкої обставини (ст. 229, 231, 233 ЦК України);

– вчинені в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною (ст. 232 ЦК України);

– фіктивний (вчинений без наміру створення обумовлених ним наслідків) і удаваний (вчинений з наміром приховання іншого правочину) правочини (ст. 234, 235 ЦК України).

Нотаріуси повинні перевіряти надані особами проекти правочинів на відповідність їх умов вимогам чинного законодавства. За наявності підстав вважати, що особи намагаються вчинити незаконний правочин, нотаріус повинен пояснити сторонам вимоги закону, наслідки їх дій. Слід зазначити, що в більшості випадків сторони, що звернулись за посвідченням правочину, просто не усвідомлюють свої помилки внаслідок недостатньої правової обізнаності, а не діють зловмисно.

При посвідченні правочинів нотаріуси повинні знати перелік об'єктів, що не можуть бути відчужені фізичними та юридичними особами, а також об'єктів, для яких передбачений спеціальний порядок набуття чи відчужен-

ня. Так, постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 р. визначається майно, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, а також майно, для якого передбачений спеціальний порядок набуття права власності громадянами. До *майна, забороненого до обігу*, тобто такого, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, належить:

1. Зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї, зазначеної в додатку N 2, і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси.

2. Вибухові речовини й засоби вибуху. Всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва.

3. Бойові отруйні речовини.

4. Наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря).

5. Протиградові установки.

6. Державні еталони одиниць фізичних величин.

7. Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

8. Електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії.

Обмеженими в обігу є такі предмети:

– вогнепальна гладкоствольна мисливська зброя – з дозволу органів внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 21-річного;

– вогнепальна мисливська нарізна зброя (мисливські карабіни, гвинтівки, комбіновану зброю з нарізними стволами) – з дозволу органів внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 25-річного віку;

– газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, – з дозволу органів внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-ти річного віку;

– холодна зброя та пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду – з дозволу органів внутрішніх справ за місцем проживання особам, які досягли 18-річного віку

– об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури, – з дозволу спеціально уповноважених державних органів охорони пам'яток історії та культури (Мінкультури, Мінінвестбудом і Головархівом України);

– радіоактивні речовини – з дозволу Державного комітету України з ядерної та радіаційної безпеки у разі наявності висновку органів територіальної санітарно-епідеміологічної служби про можливість використання цих речовин майбутнім власником в існуючих у нього умовах.

Правочини про відчуження та заставу майна, що підлягає обов'язковій реєстрації (житлові будинки, автотранспортні засоби), посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно, за наявності на них запису про реєстрацію.

Правочини щодо майна, яке не потребує спеціальної реєстрації, посвідчуються без витребування документів, які встановлюють право власності.

Наступним кроком є встановлення нотаріусом відповідності між волевиявленням сторін і змістом правочину. Тобто нотаріус встановлює, яких саме наслідків бажають досягти сторони при вчиненні правочину, чи не помилилися вони в суті правочину. Для цього нотаріус має детально з'ясувати волю сторін, всі суттєві моменти правочину, роз'яснити сторонам його умови, а також права, обов'язки та відповідальність, що впливають з правочину. Отримання роз'яснень нотаріуса та засвідчення цього шляхом проставлення підписів у реєстрі нотаріальних дій унеможлиблює в подальшому визнання правочину недійсним внаслідок обману чи помилки.

Крім того, дотримання відповідності правочинів дійсним намірам сторін і вимогам законності пов'язано не тільки з можливістю скасування укладеного правочину, а й з відповідальністю нотаріуса за наслідки вчинюваної нотаріальної дії. Законом України «Про нотаріат» передбачено, що нотаріус повинен відмовляти у вчиненні нотаріальної дії, яка суперечить закону. Недотримання вимог закону є підставою для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Наступним моментом вчинення правочину є встановлення особи громадянина, перевірка його дієздатності; перевірка правоздатності та дієздатності юридичних осіб, а також перевірка повноважень представників. З'ясування цих питань відбувається в порядку, передбаченому у Законі України «Про нотаріат», про що вже йшлося у шостій главі. Слід лише відзначити, що правочини за малолітніх та недієздатних осіб вчиняють їхні батьки (усиновлювачі) чи опікуни (ст. 67 ЦК України), а неповнолітні і особи, цивільна дієздатність яких обмежена, мають отримати згоду батьків (усиновлювачів) чи піклувальників. Нотаріус повинен вимагати від опікуна отримання дозволу органу опіки і піклування на вчинення певних правочинів від імені підопічного, а від піклувальника – дозволу на надання згоди на вчинення від імені підопічного таких правочинів, зокрема, договорів, що потребують нотаріального посвідчення і спеціальної реєстрації.

Справжність підпису батьків, усиновлювачів або піклувальників на заяві про їхню згоду на посвідчення правочинів від імені осіб повинна бути засвідчена нотаріально. Батьки, усиновлювачі або піклувальники можуть особисто подати заяву нотаріусу.

Якщо за посвідченням правочину звертається юридична особа, нотаріус перевіряє її правоздатність та дієздатність шляхом перевірки документів, про які вже йшлося у попередній главі, – статуту, установчих документів тощо. Якщо правочин вчиняється за участю представника, нотаріус перевіряє його повноваження, які мають бути оформлені дорученнями. Нотаріус знайомиться з оригіналом доручення і робить висновок про обсяг повноважень представника. Для керівника юридичної особи такого доручення не вимагається, ним подається лише документ, що посвідчує його посаду; якщо від імені юридичної особи звертається колегіальний орган – витребується документ, що підтверджує його повноваження.

Крім того, нотаріус має право витребувати від громадян, підприємств, установ, організацій, а також державних органів документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії. Це, зокрема, документи на майно, що підлягає реєстрації, акти цивільного стану, згоди, дозволи заінтересованих осіб тощо.

Визначивши справжні наміри сторін, відповідність правочину чинному законодавству, установивши особу громадян, їхню дієздатність, а також правоздатність і дієздатність юридичних осіб, перевіrivши повноваження представників та розглянувши інші необхідні документи, нотаріус розглядає проект правочину, що подається сторонами. Зазначимо, що нотаріус може скласти проект правочину на прохання сторін. Угода укладається не менш ніж у двох примірниках, один з яких залишається в справах нотаріуса.

Важливим питанням при посвідченні правочинів є їх підписання. Всі примірники повинні бути власноручно підписані учасниками правочину перед вчиненням посвідчувального напису. Підпис учасника правочину на примірнику звіряється з його підписом у паспорті. Якщо фізична особа внаслідок фізичної вади або хвороби не може власноручно підписати документ, то за її дорученням у її присутності та в присутності нотаріуса цей документ може підписати інша особа.

Якщо відчужується нерухоме майно, яке є спільним сумісним майном подружжя і правовстановлюючий документ оформлений на ім'я одного з подружжя, вчинення правочину нотаріусом можливе лише за наявності письмової згоди другого з подружжя. Справжність підпису другого з подружжя на заяві про таку згоду має бути нотаріально засвідчена..

Якщо в заяві про згоду на відчуження спільного майна зазначено прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, найменування юридичної особи,

на відчуження якого дається згода, нотаріус при посвідченні відповідного договору зобов'язаний перевірити додержання умов, зазначених у такій заяві. Якщо з поданих нотаріусові документів неможливо встановити час і підстави набуття майна, яке відчужується чи заставляється, а чоловік або дружина особи, на ім'я якої це майно зареєстровано, ухиляється від надання письмової згоди на його відчуження, то особа, на ім'я якої майно зареєстроване, може, відповідно до ст. 84 Закону України «Про нотаріат», передати заяву своєму чоловікові чи дружині з пропозицією з'явитися до нотаріуса для визначення частки чоловіка (дружини) в цьому майні. В такому разі, якщо ця особа не з'явиться до нотаріуса у визначений строк і протягом місяця після одержання заяви не надішле своїх заперечень, нотаріус може посвідчити правочин від імені особи, на ім'я якої це майно зареєстровано.

Правочин щодо розпорядження майном може бути посвідчений нотаріусом без згоди другого з подружжя у разі, якщо з правостановлюючого документа, договору, укладеного між подружжям, акта цивільного стану про укладення шлюбу та інших документів випливає, що зазначене майно є особистою приватною власністю одного з подружжя, тобто набуто до реєстрації шлюбу, за час шлюбу, але на умовах, передбачених шлюбним або іншим договором, укладеним між подружжям, за договором дарування, або в порядку спадкування, або за кошти, які належали їй (йому) особисто, тощо. Про перевірку цих обставин нотаріус робить відмітку на примірнику правочину, що залишається в матеріалах нотаріальної справи, з посиланням на реквізити відповідних документів, якщо ці документи не приєднуються до примірника такого правочину.

Документи, в яких викладено зміст правочинів, що посвідчуються в нотаріальному порядку, виготовляються нотаріусом не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, а інші, що мають силу оригіналу, видаються сторонам.

Посвідчувальний напис вчиняється на всіх примірниках правочину. Посвідчувальні написи вчиняються в чітко визначених формах, які викладені у Правилах ведення нотаріального діловодства, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 р. № 3253/5. Посвідчувальний напис є підтвердженням нотаріуса посвідчення правочину та містить перелік його дій.

Якщо сторони нотаріально посвідченого правочину бажають його розірвати, це можливо зробити в нотаріальному порядку. Договір сторін про розірвання нотаріально посвідченого договору здійснюється шляхом складання окремого договору. Договір про розірвання договору підписується

сторонами і посвідчується нотаріусом. На всіх наданих нотаріусу примірниках основного договору проставляється відмітка про його розірвання, у якій зазначаються номер за реєстром та дата посвідчення договору про розірвання, проставляється нотаріусом підпис і скріплюється його печаткою.

У разі одержання рішення суду про визнання нотаріально посвідченого договору недійсним нотаріус проставляє про це відмітку на примірнику договору, який зберігається в матеріалах нотаріальної справи, долучивши до нього копію рішення суду, а також проставляє відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і, при можливості, на всіх інших примірниках договору. Правовстановлюючий документ повертається відчужувачу майна. Державне мито чи плата за посвідчення договору про відчуження майна при його зміні або розірванні сторонам не повертається.

Слід відзначити, що ст. 640 ЦК України передбачено, що договір, який підлягає нотаріальному посвідченню, є укладеним з дня такого посвідчення.

Разом з тим, право власності на нерухоме майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації відповідно до закону, виникає з моменту державної реєстрації (ст. 331 ЦК України).

§ 3. Особливості посвідчення правочинів щодо розпорядження майном, що є у спільній власності

Право спільної власності регулюється ст.ст. 355-367 ЦК України, а особливості посвідчення правочинів щодо розпорядження таким майном встановлені пунктами 4-6 глави 1 розділу 2 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. П. 4 Порядку присвячений особливостям посвідчення правочину щодо розпорядження майном, що є спільною сумісною власністю, зокрема подружжя; п. 5 закріплює положення щодо реалізація переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності, п. 6 встановлює порядок володіння та користування спільним майном або конкретними його частинами та укладення договорів про визначення розміру часток, зміну розміру часток, а також виділення частки в натурі.

Статті 356 та 368 ЦК України визначають поняття спільної часткової та спільної сумісної власності. Згідно зі ст. 356 ЦК України власність двох чи більше осіб із визначенням часток кожного з них у праві власності є спільною частковою власністю. Відповідно до ст. 368 ЦК України спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності є спільною сумісною власністю.

Спільна власність виникає в таких випадках, як спільне придбання

майна, приватизація, спадкування майна декількома особами. Характерною ознакою спільної власності є множинність суб'єктів та єдність об'єкта.

Право спільної часткової власності на земельну ділянку виникає при добровільному об'єднанні власниками належних їм земельних ділянок, придбанні у власність на підставі цивільно-правових угод та порядку спадкування земельної ділянки двома чи більше особами за рішенням суду. Саме множинність суб'єктів цих відносин зумовлює особливості правового регулювання розпорядження ними своїм правом для узгодження їхньої поведінки.

Учасники спільної часткової власності мають частку в праві власності на спільне майно, що означає не частку майна в натурі, а арифметично виражену частку у праві на все майно (*ідеальна частка*). Розмір таких часток визначається з урахуванням багатьох обставин, зокрема, вкладу співвласників у це майно, у його придбання, спорудження, виготовлення тощо. Якщо ж співвласники домовились про умови та порядок поділу спільного майна, може бути визначена реальна частка – частка в натурі, що закріплюється за конкретним власником.

Об'єктами спільної часткової власності можуть бути земельні ділянки, будинки, квартири, дачі, інше нерухоме майно та інші речі, не заборонені законом.

Суб'єктами права спільної часткової власності (співвласниками) можуть бути юридичні та фізичні особи, територіальні громади, а також держава.

Особливістю здійснення права спільної часткової власності є *переважне право купівлі частки* – встановлене законом право купівлі частки у праві спільної часткової власності іншими співвласниками.

Право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю.

Володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою, що перебуває у спільній частковій власності, здійснюються за згодою всіх співвласників згідно з договором про спільну часткову власність на земельну ділянку, що є невід'ємною частиною правовстановлювального документа, або судовим рішенням у разі недосягнення згоди.

У разі якщо один з учасників спільної часткової власності продає належну йому частку в спільній власності іншій особі, нотаріус повинен упевнитись у тому, що продавець у письмовій формі **повідомив усіх інших учасників спільної часткової власності** (як фізичних, так і юридичних осіб) про свій намір продати свою частку іншій особі із зазначенням ціни та інших умов, на яких продається ця частка.

Передача співвласником свого переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності іншій особі не допускається.

Доказом повідомлення учасників спільної часткової власності про подальший продаж частки в спільному майні є або свідоцтво, видане нотаріусом, про передачу їм заяви продавця, або заява учасників спільної часткової власності про відмову від здійснення права переважної купівлі частки майна, що продається (із зазначенням ціни та інших умов продажу цієї частки). Справжність підпису на заяві має бути засвідчена нотаріально.

Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права переважної купівлі може бути викладена на окремому стандартному білому аркуші паперу з одночасною реєстрацією в журналі реєстрації вхідних документів або на спеціальному бланку нотаріальних документів (за бажанням зазначеного учасника).

Якщо вказана заява передана особисто учаснику спільної часткової власності нотаріусом, який посвідчує договір, то свідоцтво про передачу заяви не видається, при цьому примірник заяви з написом нотаріуса про її вручення додається до примірника договору купівлі-продажу частки відчужуваного майна, який залишається в матеріалах нотаріальної справи.

При одержанні від учасників спільної часткової власності **письмової відповіді** на повідомлення про продаж ця відповідь додається до примірника договору, що залишається у матеріалах нотаріальної справи.

При посвідченні договорів довічного утримання (догляду); спадково-го договору; дарування; ренти (якщо майно передається безоплатно); пожертви, міни; міни частки майна або відчуження частки майна, виділеної за згодою співвласників чи за рішенням суду, а також у разі продажу частки у праві власності на майно з публічних торгів (аукціону), правила цього пункту не застосовуються.

Якщо решта учасників спільної часткової власності **відмовиться від здійснення права переважної купівлі** або не здійснить цього права щодо нерухомого майна протягом одного місяця, а щодо іншого майна – протягом десяти днів з дня одержання повідомлення про намір і умови продажу, то нотаріус після одержання заяви про відмову або після спливу встановленого терміну може посвідчити договір купівлі-продажу частки спільного майна іншій особі.

Договір купівлі-продажу частки спільного майна іншій особі може бути посвідчений нотаріусом за наявності відомостей про те, що учасники спільної часткової власності відмовились одержати надіслані на їх адресу заяви продавця про його намір продати свою частку. Про цю обставину повинна свідчити зроблена на зворотному повідомленні відмітка органу зв'язку.

Договір купівлі-продажу частки спільного майна іншій особі може бути посвідчений також у разі, якщо адреса інших учасників спільної часткової власності невідома. На підтвердження цього повинен бути наданий документ відповідного компетентного органу (довідкової служби, адресно-довідкового бюро тощо). Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права переважної купівлі або фактична відмова учасника спільної часткової власності, який протягом установленого строку не здійснив свого права на переважну купівлю, дійсна протягом трьох місяців. Цей строк обчислюється з дня подання заяви про відмову від права переважної купівлі або з дня, наступного за останнім днем зазначеного місячного (десятиденного) терміну.

У разі посвідчення договору купівлі-продажу частки спільного майна за більшу ціну порівняно з тією, що була запропонована в переданому повідомленні, але з дотриманням інших визначених умов, подання доказів повторного повідомлення учасників спільної часткової власності не вимагається.

У тексті договору про відчуження частки майна вказуються **арифметичні (у простих дробах) частки**.

У договорі про відчуження власником частки майна за бажанням сторін може бути встановлено порядок володіння та користування конкретними його частинами відповідно до розміру частки кожного з співвласників.

У договорі про відчуження власником частки майна за бажанням сторін може бути встановлено порядок володіння та користування конкретними його частинами відповідно до розміру частки кожного зі співвласників.

У договорі про відчуження одним з учасників спільної часткової власності належної йому частки майна порядок володіння та користування конкретними його частинами може бути вказаний лише за наявності відповідного договору між учасниками спільної часткової власності про порядок володіння та користування майном або за їх письмовою згодою чи за наявності судового рішення про порядок володіння та користування майном (конкретними його частинами).

Договір про порядок володіння та користування спільним майном або конкретними його частинами, крім того, може бути оформлений шляхом складання самостійного документа, який є невід'ємною частиною правовстановлюючого документа (при укладанні договору щодо порядку володіння та користування майном, яке підлягає реєстрації).

Договір може бути укладений між усіма учасниками спільної часткової власності або між кількома з них. В останньому випадку необхідна письмова згода всіх учасників спільної часткової власності про встановлення порядку володіння та користування майном або конкретними його частинами.

При посвідченні самостійних (без посвідчення договору про відчуження) договорів про порядок володіння та користування майном, право на яке підлягає державній реєстрації, вимагається правостановлюючий документ. Правостановлюючий документ після його огляду повертається власникові, а в тексті правочину зазначаються найменування цього документа, номер і дата його видачі та найменування юридичної особи, що його видала.

Учасники спільної часткової власності вправі укладати договори про визначення розміру часток, зміну розміру часток, а також виділення частки в натурі (поділу). Укладення таких договорів є необхідним у випадках, передбачених законом (ст. 67 Сімейного кодексу України, ст. ст. 88, 133 Земельного кодексу України тощо).

Договір про визначення часток, зміну розміру часток є невід'ємною частиною правостановлюючого документа. При цьому нотаріус або підшиває один примірник такого договору до правостановлюючого документа, або вчиняє на цьому документі службову відмітку щодо посвідчення договору про визначення, зміну розміру часток.

Договори про виділ частки в натурі майна (поділ), право власності на яке підлягає реєстрації, посвідчуються нотаріусом на підставі документів, що встановлюють право власності на таке майно.

Одночасно з посвідченням договору про виділ частки в натурі (поділ) житлового будинку, будівлі або споруди нотаріусом посвідчується договір про виділ частки в натурі на місцевості земельної ділянки. Для посвідчення останнього разом з іншими документами нотаріусу подається нотаріально посвідчений договір про спільну часткову власність на земельну ділянку.

Укладення договору про виділ частки в натурі припиняє спільну часткову власність для особи (осіб), частка якої виділяється за цим договором. Укладення договору про поділ спільного майна припиняє спільну власність для усіх співвласників. У посвідчувальному написі нотаріусом зазначається про необхідність реєстрації прав за цим договором у порядку, встановленому чинним законодавством.

Якщо між учасниками спільної часткової власності виникають спори щодо визначення, зміни розміру часток, а також виділу частки спільного майна в натурі (поділу), нотаріус відмовляє у вчиненні такої нотаріальної дії і роз'яснює заінтересованим особам їх право звернутися до суду для вирішення цих спорів.

§ 4. Посвідчення правочинів щодо відчуження нерухомого майна

Розмежування речей на рухомі та нерухомі в українському законодавстві

пов'язано з тим значенням, яке має для суспільства нерухоме майно, а отже, з необхідністю введення певних обмежень у праві приватної власності на нього. Проте чинне законодавство досі не дає чіткого визначення поняття нерухомості, а містить лише перелік такого майна.

Основним критерієм для розмежування нерухомих і рухомих речей є їх зв'язок з землею³; так, відповідно до ст. 181 ЦК України, до нерухомих речей (нерухомого майна, нерухомості) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без знецінення та зміни їх призначення. Рухомими речами є речі, які можна вільно переміщати у просторі.

До обмежень у праві власності на нерухоме майно належать більш складний порядок набуття, переходу і припинення права власності на таке майно у вигляді встановлення обов'язкового нотаріального посвідчення і державної реєстрації права власності на таке майно.

Під поняттям «**відчуження нерухомості**» слід розуміти здійснення правочинів, спрямованих на передачу права власності від однієї особи до іншої.

Враховуючи значні відмінності у порядку реєстрації та нотаріального посвідчення угод про відчуження нерухомих речей, у цьому параграфі буде розглянутий порядок відчуження таких об'єктів нерухомості, як житлові будинки, квартири, садові будинки, дачі, гаражі тощо. Перелічені об'єкти об'єднує, зокрема, те, що вони підлягають **обов'язковій державній реєстрації**. Спільним для них є також те, що під час їх відчуження нотаріус вимагає схожі документи, перевіряє однакові відомості.

Однією з особливостей посвідчення правочинів з нерухомим майном є те, що ця нотаріальна дія провадиться за місцем знаходження такого майна.

При **посвідченні правочинів з нерухомим майном**, як і при посвідченні будь-яких правочинів, нотаріус перевіряє таке.

По-перше, **нотаріус перевіряє відповідність правочину вимогам законності та дійсним намірам сторін**.

По-друге, **нотаріус повинен встановити особу громадян, обсяг їхньої дієздатності, наявність відповідних дозволів, перевірити правоздатність і дієздатність юридичних осіб, повноваження представників та розглянути інші необхідні документи**, про що вже детально йшлося в § 2 цієї глави.

По-третє, **нотаріус повинен перевірити документи, що підтверджують право власності (довірчої власності) на майно, що відчужується**

³ Цивільне право України. Підручник / За заг. ред. Я.М. Шевченко. – К.: Ін Юре, 2003. – Т. 1. – Ст. 111.

ся, та, у передбачених законодавством випадках, документів, що підтверджують державну реєстрацію прав на це майно в осіб, які його відчужують. Також нотаріус повинен перевірити відсутність заборони відчуження або арешту майна за даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Згідно з п.п. 1.2 пункту 1 глави 2 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України право власності на житловий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, інші будівлі і споруди, що відчужуються, може бути підтверджено, зокрема, одним з таких документів або їх дублікатів:

- нотаріально посвідченим договором купівлі-продажу, пожертви, довічного утримання (догляду), ренти, дарування, міни, спадковим договором;
- свідоцтвом про придбання арештованого нерухомого майна з публічних торгів (аукціонів);
- свідоцтвом про придбання заставленого майна на аукціоні (публічних торгах);
- свідоцтвом про право власності на об'єкти нерухомого майна;
- свідоцтвом про право на спадщину;
- свідоцтвом про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- договором про поділ спадкового майна;
- договором про припинення права на утримання за умови набуття права на нерухоме майно;
- договором про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно;
- договором про виділення частки в натурі (поділ);
- іпотечним договором, договором про задоволення вимог іпотекодержателя, якщо умовами таких договорів передбачено передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки;
- рішенням суду;
- договором купівлі-продажу, зареєстрованим на біржі, укладеним відповідно до вимог законодавства, за наявності відмітки на ньому про реєстрацію відповідних прав тощо.

Отже, коли до нотаріуса звертаються за посвідченням правочину щодо відчуження нерухомого майна, нотаріус зобов'язаний витребувати один з названих вище документів, що підтверджують право власності на це майно.

У ст. 182 ЦК України зазначається, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обтяження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації. Державна реєстрація прав на нерухомість є публічною, здійснюється відповідним органом, який зобов'язаний

надавати інформацію про реєстрацію та зареєстровані права в порядку, встановленому законом.

Донедавна існувала складна система реєстрації прав на нерухомість. Реєстрацію речових прав на об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельних ділянках, проводили бюро технічної інвентаризації: на земельні ділянки – територіальні органи земельних ресурсів, реєстрація іпотек та обтяжень речових прав на нерухоме майно здійснювалась нотаріусами, а свідоцтва про право власності на будівлі та споруди видавалися органами місцевого самоврядування. Указана система передбачала, що різні права на різні типи об'єктів нерухомого майна реєструвалися шляхом внесення відповідних записів до різних реєстрів: Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та Державного реєстру іпотек різними суб'єктами. Така система не задовільняла потреб суспільства, а тому була змінена. З 1 січня 2013 р. відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» запроваджена нова система державної реєстрації речових прав на нерухоме майно за принципом «єдиного вікна», основною метою якої є спрощення процедури державної реєстрації прав та максимальне скорочення інстанцій, до яких необхідно звертатися з метою набуття права власності на нерухоме майно. Після вдосконалення системи державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, відомості про речові права на нерухоме майно та їх обтяження вносяться до єдиного Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику з питань державної реєстрації, зокрема, речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень є Державна реєстраційна служба України. Вона була створена в 2010 р. і діє на підставі Положення про Державну реєстраційну службу України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 219.

Безпосереднє здійснення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та надання інформації про державну реєстрацію прав та їх обтяжень з Державного реєстру прав відповідно до закону покладено на районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні, міжрайонні управління юстиції (підпункти 12.15 та 12.16 пункту 12 Положення про районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні, міжрайонні управління юстиції, затвердженого наказом Міністерства юстиції від 23 червня 2011 р. № 1707/5).

Крім того, указаними змінами до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» на нотаріуса як

спеціального суб'єкта покладені функції державного реєстратора речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Забезпечення нотаріусом державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень за нотаріально посвідченим правочиним, виданим свідоцтвом здійснюється шляхом реєстрації нотаріусом в єдиних та державних реєстрах відомостей про посвідчений ним правочин чи видане свідоцтво і подання заяви та всіх документів, необхідних для державної реєстрації речових прав та їх обтяжень.

Законодавець наділив нотаріуса окремими повноваженнями державного реєстратора прав на нерухоме майно, які виникають у результаті нотаріальних дій, а саме: нотаріус здійснює державну реєстрацію прав власності, реєстрація яких була проведена раніше, тобто до 1 січня 2013 р., а також здійснює державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно в результаті нотаріальної дії з такими об'єктами. Також нотаріусу безпосередньо при вчиненні нотаріальної дії надана можливість отримати витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Таким чином, перевагами оновленої системи державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, зокрема, є:

- проведення державної реєстрації речових прав на об'єкти нерухомого майна в єдиній інформаційній системі – Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;

- скорочення кількості інстанцій, до яких необхідно звертатися з метою набуття прав на нерухомість;

- скорочення строків проведення державної реєстрації прав (так, наразі державна реєстрація речових прав без видачі свідоцтва про право власності на нерухоме майно проводиться у строк, що не перевищує п'яти робочих днів; державна реєстрація права власності (надання відмови в ній) на підприємство як єдиний майновий комплекс та в разі, якщо їй передує видача свідоцтва про право власності на нерухоме майно, проводиться у строк, що не перевищує чотирнадцяти робочих днів; державна реєстрація прав, їх обтяжень у результаті вчинення нотаріальної дії (надання відмови в ній) проводиться одночасно з вчиненням такої дії);

- встановлення фіксованої плати за реєстрацію речових прав на нерухомість по всій території України;

- значне скорочення переліку документів, необхідних для проведення державної реєстрації прав на нерухоме майно.

З 12 лютого 2014 р. набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 868 «Про затвердження Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень і Порядку надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно».

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. **державна реєстрація речових прав на нерухоме майно** полягає в офіційному визнанні і підтвердженні державою фактів виникнення, переходу або припинення прав на нерухоме майно, обтяження таких прав шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Державний реєстр речових прав на нерухоме майно – єдина державна інформаційна система, що містить відомості про права на нерухоме майно, їх обтяження, а також про об'єкти та суб'єктів цих прав.

У ст. 4 Закону зазначається, що *обов'язковій державній реєстрації підлягають* речові права та обтяження на нерухоме майно, розміщене на території України, що належить фізичним та юридичним особам, державі в особі органів, уповноважених управляти державним майном, іноземцям та особам без громадянства, іноземним юридичним особам, міжнародним організаціям, іноземним державам, а також територіальним громадам в особі органів місцевого самоврядування, а саме:

1) право власності на нерухоме майно;

2) право володіння; право користування (сервітут); право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); право забудови земельної ділянки (суперфіцій); право господарського відання; право оперативного управління; право постійного користування та право оренди земельної ділянки; право користування (найму, оренди) будівлею або іншими капітальними спорудами, їх окремими частинами; іпотека; довірче управління майном;

3) інші речові права відповідно до закону;

4) податкова застава, предметом якої є нерухоме майно, та інші обтяження.

Окремо потрібно розглянути реєстрацію правочинів щодо нерухомості. Так, відповідно до ст. 210 ЦК України, Правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. До таких правочинів належать, зокрема: договір купівлі-продажу, міни земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку, квартири чи іншого нерухомого майна (ст. 657, 716 ЦК України), договір передачі нерухомості під виплату ренти (ст. 723 ЦК України), договір довічного утримання з передачею нерухомості (ст. 745 ЦК України), договір найму (оренди) будівлі чи іншої капітальної споруди на строк більше року (ст. 794, 828 ЦК України) і договір управління нерухомим майном (ст. 1031 ЦК України). При чому такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації. Раніше такі правочини реєструвалися у Державному реєстрі правочинів, однак з 1 січня 2013 р. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно

та їх обтяжень» скасував необхідність реєстрації правочинів (договорів) поряд із реєстрацією права.

Таким чином, відповідний документ, що підтверджує право власності на нерухоме майно, повинен бути зареєстрований у порядку, передбаченому законом. Про те, на підставі якого з документів нотаріусом встановлено право власності відчужувача на об'єкт нерухомості, зазначається в тексті правочину; в посвідчувальному написі нотаріус також вказує, що він перевірів, кому належить відчужувана нерухомість.

По-четверте, згідно зі ст. 55 Закону України «Про нотаріат», при посвідченні угод про відчуження або заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна **перевіряється відсутність заборони відчуження або арешту майна.**

Як уже зазначалось, на сьогоднішній день відомості про обтяження вносяться до єдиного Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. У Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» під обтяженням речових прав на нерухоме майно (обтяженням нерухомого майна) розуміють заборону розпоряджатися та/або користуватися нерухомим майном, яка встановлена або законом, або актами уповноважених на це органів державної влади, їх посадових осіб або яка виникає на підставі договорів.

Державна реєстрація обмежень речових прав проводиться в день надходження заяви та документів, необхідних для державної реєстрації обтяжень. Датою і часом державної реєстрації обтяжень вважається дата і час реєстрації відповідної заяви.

Державна реєстрація обтяжень здійснюється на підставі:

- встановленої законом заборони користування та/або розпорядження нерухомим майном;
- рішень судів, що набрали законної сили;
- ухвали слідчого судді, суду, постанови державного виконавця про накладення арешту на нерухоме майно;
- накладення заборони на відчуження нерухомого майна нотаріусом;
- рішення органу місцевого самоврядування про віднесення об'єктів нерухомого майна до застарілого житлового фонду;
- інших актів відповідних державних органів та посадових осіб згідно із законом;
- договорів, укладених у порядку, встановленому законом.

При підготовці до посвідчення правочинів про відчуження нерухомого майна нотаріусом перевіряється відсутність заборони відчуження або арешту майна за даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

В разі наявності заборони угода про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується лише у разі згоди кредитора і набувача на переведення боргу на набувача. В такому випадку нотаріус вимагає від кредитора відповідну довідку (заяву).

При посвідченні правочинів щодо відчуження об'єкта нерухомого майна, серед співвласників якого є неповнолітні діти, їхні батьки (усиновлювачі) чи опікуни або представляють їхні інтереси (до досягнення 14-річного віку), або дають свою згоду на підписання ними договору (від 15 до 18 років). У будь-якому випадку для посвідчення договорів потрібен письмовий дозвіл органу опіки та піклування, на території якого розташований об'єкт нерухомого майна у формі витягу з рішення відповідної районної, районної у містах Києві та Севастополі державної адміністрації, відповідного виконавчого органу міських, районних у містах, сільських, селищних рад. Відсутність такого дозволу на відчуження нерухомого майна, що розглядається, може бути підставою для визнання правочину недійсним у разі виникнення судового спору.

Якщо органи опіки та піклування при цьому зобов'язують батьків, піклувальників або опікунів внести суму за продане нерухоме майно на банківський рахунок неповнолітньої чи недієздатної особи, нотаріус повинен перевірити виконання цієї вимоги і вказати про це в тексті договору.

Якщо відчужується нерухоме майно, яке є спільним сумісним майном подружжя, укладання правочину нотаріусом можливе лише за наявності письмової згоди другого з подружжя. Ця згода оформлюється або при особистому з'явленні особи до нотаріуса, який посвідчує угоду, або подається заявою, в якій справжність підпису засвідчена в установленому порядку. Підпис на заяві про згоду на відчуження нерухомості завіряється у нотаріуса.

По-п'яте, крім правовстановлюючого документа на житловий будинок, квартиру садибу та інше нерухоме майно, якщо воно підлягає реєстрації, долучається витяг із Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. У разі якщо подані документи не містять усіх передбачених законодавством відомостей або в таких документах міститься суперечлива інформація, нотаріус може запитувати від відповідних суб'єктів (органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які видавали такі документи) інформацію (довідки, копії документів тощо), необхідну для вчинення нотаріальної дії та/або проведення державної реєстрації прав та їх обтяжень.

Якщо з поданих нотаріусу документів випливає, що житловий будинок, будівля, споруда тощо збудовані (або будуються) на земельній ділянці,

що не була відведена для цієї мети, нотаріус відмовляє в посвідченні договору відчуження житлового будинку та іншого нерухомого майна.

§ 5. Посвідчення договорів про відчуження об'єктів незавершеного будівництва

Якщо до нотаріуса звертаються за посвідченням договору відчуження житлового будинку, будівництво якого не завершено, то вчинення цієї нотаріальної дії має свої особливості. Так, право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва. Якщо це передбачено договором або законом, право власності на таке майно може виникати з моменту прийняття його до експлуатації. А якщо законом передбачена державна реєстрація зазначеного майна, право власності на нього виникає з моменту такої реєстрації.

До завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна). Ці матеріали та обладнання можуть бути предметом відчуження за умови надання нотаріусу відповідних правовстановлюючих документів.

Договір відчуження об'єкта незавершеного будівництва може бути укладено за умови, що право власності на нього зареєстровано органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно.

При посвідченні договору про відчуження об'єкта незавершеного будівництва нотаріусові подається витяг про державну реєстрацію прав, виданий органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, разом з документом, на підставі якого проводиться будівництво (дозвіл на виконання будівельних робіт, декларація про початок виконання будівельних робіт, будівельний паспорт тощо), та документ, що підтверджує право на земельну ділянку.

Для посвідчення договору відчуження об'єкта незавершеного будівництва нотаріус виготовляє витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, який залишається у справах нотаріуса.

Посвідчення договорів про відчуження об'єктів незавершеного будівництва здійснюється нотаріусом з дотриманням загальних вимог законодавства, що застосовується при відчуженні нерухомого майна.

Нотаріус відмовляє у посвідченні договору відчуження об'єкта незавершеного будівництва, придбаного шляхом приватизації, та земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт (ст. 19 Закону України «Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва»). При цьо-

му нотаріус роз'яснює сторонам, що договір про відчуження може бути посвідчений після завершення будівництва, введення об'єкта в експлуатацію.

§ 6. Посвідчення правочинів щодо відчуження земельних ділянок

Основними нормативними актами, які регулюють земельні відносини в Україні, є Конституція України, Земельний кодекс України від 1 січня 2002 р., Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р., закони України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р., «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р., «Про іпотеку» від 5 червня 2003 р., «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» від 5 червня 2003 р., укази президента України, зокрема, «Про порядок паювання земель, що передані в колективну власність сільськогосподарським підприємствам та організаціям» від 8 серпня 1995 р. тощо.

У п. 1 ст. 373 Цивільного кодексу України зазначено, що земля є основним національним багатством, яке перебуває під особливою охороною держави. Конституція України закріплює право власності українського народу на землю та інші природні ресурси.

Право власності на землю – це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками. Право власності на земельну ділянку (землю) набувається і здійснюється відповідно до закону.

Земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, визначеними щодо неї правами. За Цивільним кодексом України, право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

Суб'єктами права власності на землю в Україні є: фізичні особи, юридичні особи (на землі приватної власності), держава (через відповідні органи державної влади – на землі державної власності), територіальні громади (безпосередньо або через органи місцевого самоврядування – на землі комунальної власності). Іноземці та особи без громадянства можуть набувати право власності на землю (земельні ділянки) відповідно до закону. Іноземні юридичні особи, іноземні держави та міжнародні організації можуть бути суб'єктами права власності на землю у випадках, встановлених законодавством.

Відповідно до ст. 81 Земельного кодексу України, **громадяни України набувають права власності на землю на підставі:**

а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;

б) безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності;

в) приватизації земельних ділянок, що були раніше надані їм у користування;

г) прийняття спадщини;

г) виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю).

Безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян здійснюється у разі:

– приватизації земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян;

– одержання земельних ділянок внаслідок приватизації державних, комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій;

– одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації (п. 3 ст. 116 ЗК України).

Покупцями земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва можуть бути:

а) громадяни України, які мають сільськогосподарську освіту або досвід роботи у сільському господарстві чи займаються веденням товарного сільськогосподарського виробництва;

б) юридичні особи України, установчими документами яких передбачено ведення сільськогосподарського виробництва.

Переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення мають громадяни України, які постійно проживають на території відповідної місцевої ради, де здійснюється продаж земельної ділянки, а також відповідні органи місцевого самоврядування.

Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати право власності на земельні ділянки у разі:

а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;

б) викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності;

в) прийняття спадщини.

Слід відзначити, що існують певні обмеження у праві власності іноземців та осіб без громадянства на землю в Україні. Так, вони можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призна-

чення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільсько-господарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності.

Іноземні громадяни та особи без громадянства не можуть мати у приватній власності земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземцями, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню (ст. 81 ЗК України).

Юридичні особи, засновані громадянами України або юридичними особами України, можуть набувати у власність земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності у разі:

- а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;
- б) внесення земельних ділянок її засновниками до статутного капіталу;
- в) прийняття спадщини;
- г) виникнення інших підстав, передбачених законом.

Іноземні юридичні особи можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення:

- а) у межах населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності в Україні;
- б) за межами населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна.

Іноземні юридичні особи не можуть мати у приватній власності земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Землі сільськогосподарського призначення, отримані в спадщину іноземними юридичними особами, підлягають відчуженню протягом одного року (ст. 82 ЗК України).

Землі, які належать на праві власності територіальним громадам сіл, селищ, міст, є **комунальною власністю**. У комунальній власності перебувають усі землі в межах населених пунктів, крім земельних ділянок приватної та державної власності, а також земельні ділянки, на яких розташовані будівлі, споруди, інші об'єкти нерухомого майна комунальної власності незалежно від місця їх розташування.

Земельний кодекс України також закріплює *перелік земель, що не можуть передаватись у приватну власність*. До них належать землі атомної енергетики та космічної системи; землі під державними залізницями, об'єктами державної власності повітряного і трубопровідного транспорту; землі оборони; землі під об'єктами природно-заповідного фонду, історико-куль-

турного та оздоровчого призначення, що мають особливу екологічну, оздоровчу, наукову, естетичну та історико-культурну цінність, якщо інше не передбачено законом; землі лісогосподарського призначення, крім випадків, визначених Земельним кодексом України; землі водного фонду, крім випадків, визначених Земельним кодексом України; земельні ділянки, які використовуються для забезпечення діяльності органів державної влади, Національної академії наук України, державних галузевих академій наук; земельні ділянки зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; земельні ділянки, які закріплені за державними професійно-технічними навчальними закладами; земельні ділянки, закріплені за вищими навчальними закладами державної форми власності.

У державній власності перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності. Право державної власності на землю набувається і реалізується державою через органи виконавчої влади відповідно до повноважень, визначених Земельним кодексом України.

На практиці поширеними є ситуації, коли кілька осіб об'єднують свої земельні ділянки в єдиний об'єкт права власності, в результаті чого виникають відносини багатосуб'єктної приналежності землі. Такі відносини називають правом спільної власності. Земельна ділянка може знаходитись у **спільній власності** з визначенням частки кожного з учасників спільної власності (спільна часткова власність) або без визначення часток учасників спільної власності (спільна сумісна власність). Право спільної часткової власності на земельну ділянку виникає при добровільному об'єднанні власниками належних їм земельних ділянок, при придбанні у власність земельної ділянки двома чи більше особами за цивільно-правовими угодами, при прийнятті спадщини на земельну ділянку двома або більше особами, за рішенням суду. Земельний кодекс (п. 2 ст. 89) закріплює вичерпний перелік випадків спільної сумісної власності. У спільній сумісній власності перебувають земельні ділянки:

- подружжя;
- членів фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між ними;
- співвласників жилого будинку.

Цей перелік не підлягає розширеному тлумаченню, з чого можна зробити висновок, що в інших випадках при об'єднанні особами своїх земельних ділянок вони стають учасниками спільної часткової власності на землю. При цьому в законодавстві не вказується гранична чисельність суб'єктів права спільної власності на земельну ділянку.

Відповідно до п. 4 ст. 89 Земельного кодексу співвласники земельної

ділянки, що перебуває у спільній сумісній власності, мають право на її поділ або на виділення з неї окремої частки.

Згідно з п. 2 ст. 127 ЗК України, продаж земельних ділянок державної та комунальної власності або прав на них (оренди, суперфіцію, емфітевзису) на конкурентних засадах у формі аукціону здійснюється у випадках та порядку, встановлених главою 21 цього Кодексу. А відповідно до ст. 128, продаж громадянам і юридичним особам земельних ділянок державної (крім земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації) та комунальної власності для потреб, визначених цим Кодексом, провадиться місцевими державними адміністраціями, Радою міністрів Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень. Продаж громадянам і юридичним особам земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації, здійснюється державними органами приватизації у порядку, що затверджує Кабінет Міністрів України.

Громадяни та юридичні особи, зацікавлені у придбанні земельних ділянок у власність, подають заяву (клопотання) до відповідного органу виконавчої влади або сільської, селищної, міської ради чи державного органу приватизації. У заяві (*клопотанні*) зазначаються місце розташування земельної ділянки, її цільове призначення, розміри та площа, а також згода на укладення договору про оплату авансового внеску в рахунок оплати ціни земельної ділянки. До заяви (клопотання) додаються:

а) документ, що посвідчує право користування земельною ділянкою (у разі його наявності), та документи, що посвідчують право власності на нерухоме майно (будівлі та споруди), розташоване на цій земельній ділянці (у разі наявності на земельній ділянці будівель, споруд);

б) копія установчих документів для юридичної особи, а для громадянина – копія документа, що посвідчує особу.

Орган державної влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування у місячний строк розглядає заяву (клопотання) і приймає рішення про надання дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (якщо такий проект відсутній) та/або про проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки (крім земельних ділянок площею понад 50 гектарів для розміщення відкритих спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд) чи про відмову в продажі із зазначенням обґрунтованих причин відмови.

Підставою для відмови в продажу земельної ділянки є:

а) неподання документів, необхідних для прийняття рішення щодо продажу такої земельної ділянки;

б) виявлення недостовірних відомостей у поданих документах;

в) якщо щодо суб'єкта підприємницької діяльності порушена справа про банкрутство або припинення його діяльності;

г) встановлена цим Кодексом заборона на передачу земельної ділянки у приватну власність;

г) відмова від укладення договору про оплату авансового внеску в рахунок оплати ціни земельної ділянки.

Рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, сільської, селищної, міської ради про продаж земельної ділянки є підставою для укладання договору купівлі-продажу земельної ділянки.

Продаж земельних ділянок, що перебувають у власності держави, крім земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації, **іноземним державам та іноземним юридичним особам** здійснюється Кабінетом Міністрів України за погодженням з Верховною Радою України. Продаж земельних ділянок, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації, іноземним державам та іноземним юридичним особам здійснюється державними органами приватизації за погодженням з Кабінетом Міністрів України. Продаж земельних ділянок, що перебувають у власності територіальних громад, іноземним державам та іноземним юридичним особам здійснюється відповідними радами за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

Продаж земельних ділянок, що перебувають у власності держави та територіальних громад, іноземним юридичним особам допускається за умови реєстрації іноземною юридичною особою постійного представництва з правом ведення господарської діяльності на території України.

Іноземні держави, зацікавлені у придбанні земельних ділянок у власність із земель державної або комунальної власності, подають **клопотання** до Кабінету Міністрів України.

Іноземні юридичні особи, зацікавлені у придбанні земельних ділянок, подають клопотання до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради і державного органу приватизації. **До клопотання додається документ, що посвідчує право власності на нерухоме майно (будівлі та споруди), розташоване на цій земельній ділянці, копія свідоцтва про реєстрацію іноземною юридичною особою постійного представництва з правом ведення господарської діяльності на території України.**

Розгляд клопотання і продаж земельних ділянок здійснюються сільськими, селищними, міськими радами після отримання погодження Кабінету

Міністрів України. Розгляд клопотання і продаж земельних ділянок, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації, здійснюються державними органами приватизації після отримання погодження Кабінету Міністрів України.

Громадяни та юридичні особи України, а також територіальні громади та держава мають право набувати у власність земельні ділянки на підставі міни, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод.

Діюче законодавство визначає перелік правочинів щодо відчуження земельних ділянок, для яких встановлено нотаріальну форму посвідчення і які підлягають державній реєстрації. Це, зокрема:

– придбання земельних ділянок, що перебувають у колективній або приватній власності;

– відчуження земельних ділянок, переданих громадянам у приватну власність для ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва;

– придбання громадянами у місцевих рад земельних ділянок у власність для ведення сільського (фермерського) господарства понад площу, що передається безоплатно;

– договори купівлі-продажу, дарування, міни права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом;

– договори купівлі-продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності між відповідними державними адміністраціями, виконавчими комітетами, громадянами та юридичними особами України, у статутному капіталі яких відсутня будь-яка частка майна, що знаходиться в загальнодержавній власності;

– договори купівлі-продажу ділянок несільськогосподарського призначення, на яких знаходяться об'єкти нерухомого майна, в тому числі об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, приватизовані (відчужені) відповідно до законодавства України.

Згідно зі ст. 55 Закону України «Про нотаріат», **правочини щодо відчуження земельних ділянок посвідчуються за їх місцезнаходженням.**

При посвідченні правочинів щодо відчуження земельних ділянок нотаріус повинен **перевірити певні документи щодо права власності на земельну ділянку.**

По-перше, відповідно до підпункту 1.4 пункту 1 глави 2 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України право власності на земельну ділянку підтверджується документами, оформленими відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме

майно та їх обтяжень». Таким документом є **свідоцтво про право власності**. Слід звернути увагу, що до 2 травня 2009 р. документом, що посвідчував право власності на земельну ділянку незалежно від способу набуття власником такого права, виступав виключно **державний акт**. Такі державні акти є чинними правовстановлюючими документами, що підтверджують право власності на земельні ділянки, оскільки Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» ч. 4 ст. 3 встановлює правило, відповідно до якого права на нерухоме майно та їх обтяження, що виникли до набрання чинності цим Законом, визнаються дійсними у разі відсутності їх державної реєстрації, передбаченої цим Законом, якщо реєстрація прав та їх обтяжень була проведена відповідно до законодавства, що діяло на момент їх виникнення, або якщо на момент виникнення прав та їх обтяжень діяло законодавство, що не передбачало обов'язкової реєстрації таких прав та їх обтяжень.

З 2 травня 2009 р. у зв'язку з прийняттям Закону України від 5 березня 2009 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що посвідчують право на земельну ділянку, а також порядку поділу та об'єднання земельних ділянок» відбулося спрощення процедури переходу права власності на земельну ділянку, із земель приватної форми власності. Вказаним Законом України було внесено зміни у ст. 126 Земельного кодексу в частині визначення документів, якими могло бути посвідчене право власності на землю. Такими документами Земельний кодекс визнав: державний акт про право власності на земельну ділянку; **цивільно-правову угоду** щодо відчуження земельної ділянки, укладену в порядку, встановленому законом, у разі набуття права власності на земельну ділянку за такою угодою; **свідоцтво про право на спадщину**. Відтак, з 2 травня 2009 р. отримання державного акта на право власності на земельну ділянку стало необхідним лише у разі набуття права власності із земель державної чи комунальної форми власності, а також при зміні меж та/чи цільового призначення землі.

На сьогоднішній день ст. 126 Земельного кодексу чинна в редакції Закону України від 7 липня 2011 р.: право власності, користування земельною ділянкою оформлюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Цим Законом встановлено, що з 1 січня 2013 р. право власності на земельну ділянку, при її формуванні, посвідчується на загальних засадах посвідчення права власності на об'єкти нерухомого майна, тобто свідоцтвом про право власності, що видає державний реєстратор прав з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

По-друге, згідно з підпунктом 1.12 пункту 1 глави 2 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України при посвідченні правочинів відчуження земельних ділянок у випадках, встановлених Законом України «Про оцінку земель», нотаріус вимагає надати йому **документи про грошову оцінку** відчужуваної земельної ділянки. Це потрібно, оскільки продаж земельних ділянок здійснюється за ціною, що встановлюється угодою сторін, але вона не може бути нижчою за грошову оцінку землі.

Грошова оцінка земельних ділянок залежно від призначення та порядку проведення може бути нормативною і експертною.

З аналізу ст. 5 Закону України «Про оцінку земель» вбачається, *нормативна грошова оцінка* земельних ділянок використовується для визначення розміру земельного податку, державного мита при міні, спадкуванні (крім випадків спадкування спадкоємцями першої та другої черги за законом (як випадків спадкування ними за законом, так і випадків спадкування ними за заповітом) і за правом представлення, а також випадків спадкування власності, вартість якої оподатковується за нульовою ставкою) та даруванні земельних ділянок згідно із законом, орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, вартості земельних ділянок площею понад 50 гектарів для розміщення відкритих спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд, а також при розробці показників та механізмів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель.

Для визначення вартості об'єкта оцінки при здійсненні цивільно-правових угод щодо земельних ділянок та прав на них проводиться *експертна грошова оцінка*.

Дані про нормативну грошову оцінку окремої земельної ділянки оформляються як витяг з технічної документації з нормативної грошової оцінки земель і видаються відповідним органом виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Вимоги щодо експертної грошової оцінки земельних ділянок урегульовані Методикою експертної грошової оцінки земельних ділянок, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2002 р. № 1531, та Порядком проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок, затвердженим Наказом Державного комітету України по земельних ресурсах від 9 січня 2003 р. № 2⁴.

По-третє, при посвідченні договору про відчуження земельної ділянки як самостійного об'єкта цивільних правовідносин нотаріус перевіряє

⁴ Див. Лист Мін'юсту України від 04.02.2004 за № 3112/197.

відсутність (наявність) обмежень (обтяжень) за даними Державного земельного кадастру. Перехід права власності на земельну ділянку не припиняє встановленого обмеження (обтяження). Про встановлене обмеження (обтяження) та його зміст нотаріус зазначає в тексті договору.

При посвідченні договору викупу земельної ділянки (у разі відсутності на ній житлового будинку, споруди та іншого нерухомого майна, насаджень), що перебуває у приватній власності, для суспільних потреб нотаріус вимагає подання відповідного рішення органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування. Для посвідчення правочину про передачу права власності на земельну ділянку нотаріусу, крім документів, що підтверджують право власності на таку ділянку, подаються заява власника земельної ділянки та рішення органів місцевого самоврядування або органів виконавчої влади про згоду на одержання права власності на таку земельну ділянку.

Угоди про перехід права власності на земельні ділянки повинні містити:

- а) назву сторін (прізвище, ім'я та по батькові громадянина, назва юридичної особи);
- б) вид угоди;
- в) предмет угоди (земельна ділянка з визначенням місця розташування, площі, цільового призначення, складу угідь, правового режиму тощо);
- г) документ, що підтверджує право власності на земельну ділянку;
- г) відомості про відсутність заборон на відчуження земельної ділянки;
- д) відомості про відсутність або наявність обмежень щодо використання земельної ділянки за цільовим призначенням (застава, оренда, сервітути тощо);
- е) договірну ціну;
- є) права та обов'язки сторін;
- ж) кадастровий номер земельної ділянки;
- з) момент переходу права власності на земельну ділянку.

Угоди про перехід права власності на земельні ділянки вважаються укладеними з дня їх нотаріального посвідчення.

§ 7. Посвідчення договорів відчуження транспортних засобів

Посвідчення договорів відчуження, оренди або позички транспортних засобів є однією з найбільш розповсюджених нотаріальних дій.

Правовими засадами посвідчення договорів відчуження транспортних засобів є, зокрема, статті 799, 828 Цивільного кодексу та п. 6 глави 2 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Відповідно до чинного законодавства, обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають:

- договори найму (оренди) транспортних засобів за участю фізичної особи (ст. 799 ЦК України);

– договори позички транспортного засобу (крім наземних самохідних транспортних засобів), в якому хоча б однією стороною є фізична особа (ст. 828 ЦК України).

Слід зазначити, що договори купівлі-продажу транспортних засобів, згідно з чинним законодавством, не підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню, однак, згідно зі ст. 54 Закону України «Про нотаріат» за бажанням сторін нотаріусами посвідчуються й інші правочини, для яких законодавством не встановлено обов'язкової нотаріальної форми.

Особливості цієї нотаріальної дії полягають у тому, що вона може виконуватись як державними, так і приватними нотаріусами незалежно від місця реєстрації транспортних засобів.

Договори про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів (далі – транспортні засоби) посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності цього майна на ім'я відчужувачів, та перевірки відсутності обтяжень за даними Державного реєстру обтяжень рухомого майна. У разі перебування транспортних засобів у податковій заставі договір про їх відчуження посвідчується за умови письмової згоди відповідного податкового органу.

Право власності на транспортні засоби і законність їх придбання відповідно до п. 8 Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1998 р. № 1388 можуть бути підтверджені такими документами:

– договорами та угодами, укладеними на товарних біржах на зареєстрованих у Департаменті Державтоінспекції бланках, договорами купівлі-продажу транспортних засобів, оформленими в Державтоінспекції, іншими засвідченими в установленому порядку документами, що встановлюють право власності на транспортні засоби;

– копіями рішень суду, засвідченими в установленому порядку, із зазначенням юридичних чи фізичних осіб, які визнаються власниками транспортних засобів, марки, моделі, року випуску таких засобів, а також ідентифікаційних номерів їх складових частин;

– довідками органу соціального захисту населення або управління виконав-

чої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що виділили автомобіль або мотоцикляску;

– актами приймання-передачі транспортних засобів встановленої форми, виданими підприємством-виробником або підприємством, яке переобладнало чи встановило на транспортний засіб спеціальний пристрій згідно із свідоцтвом про погодження конструкції транспортного засобу щодо забезпечення безпеки дорожнього руху, із зазначенням ідентифікаційних номерів такого транспортного засобу та конкретного одержувача;

– довідками-рахунками встановленої форми, видана суб'єктом господарювання, діяльність якого пов'язана з реалізацією транспортних засобів та їх складових частин, що мають ідентифікаційні номери;

– митними деклараціями на бланку єдиного адміністративного документа на паперовому носії або електронними митними деклараціями, або виданими митним органом посвідченнями про реєстрацію в підрозділах Державної інспекції транспортних засобів чи їх складових частин, що мають ідентифікаційні номери;

– договорами фінансового лізингу;

– актами про проведений аукціон або постановами та актами про передачу майна стягувачу в рахунок погашення боргу, виданими органом державної виконавчої служби.

На продані транспортні засоби видається сервісна книжка, інструкція про порядок експлуатації, товарний (касовий) чек або інший письмовий документ, що засвідчує факт купівлі-продажу, а також довідка-рахунок, що є підставою для реєстрації транспортного засобу в органах ДАІ. У разі відсутності сервісної книжки покупцю видається довідка про проведення передпродажної підготовки транспортних засобів. При продажу транспортних засобів увезених з-за кордону, в довідках-рахунках обов'язково робиться запис «У митному відношенні оформлено». Митна декларація, дата, номер, завіряється печаткою митниці.

Чинним законодавством встановлені деякі обмеження та особливості відчуження транспортних засобів, що зводяться до такого:

По-перше, це стосується відчуження транспортних засобів, що належать неповнолітнім. Так, згідно з п. 3 ст. 25 ЦК України, у випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права і обов'язки може пов'язуватись з досягненням фізичною особою відповідного віку. Зокрема, п. 2 ст. 32 ЦК України передбачає, що на вчинення неповнолітньою особою (від 14 до 18 років) правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування. Якщо транспортний засіб належить

особі, яка має неповну цивільну дієздатність, в обліковій картці та книзі обліку таких транспортних засобів також вказується прізвище та ім'я батьків неповнолітнього чи їх опікунів, і ставиться відмітка про заборону зняття з обліку транспортного засобу без їхньої згоди і дозволу органу опіки і піклування.

Після досягнення 18-річного віку всі обмеження відносно реєстрації, зняття з обліку транспортного засобу, що встановлюються для неповнолітніх, знімаються.

Транспортні засоби, керування якими дозволяється з 16-річного віку, можуть бути зняті з обліку за бажанням їх неповнолітнього власника після досягнення вказаного віку.

По-друге, існують спеціальні положення щодо відчуження придбаного інвалідами транспорту, які містяться в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку забезпечення інвалідів автомобілями» від 8 вересня 1997 р. № 999. Згідно з цією Постановою, інваліди, що безплатно або на пільгових умовах отримали автомобілі від відповідних органів соціального захисту України, не можуть їх продавати, дарувати чи передавати іншим особам. Органи ДАІ у свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу роблять таку помітку: «Автомобіль видано органами соціального захисту населення безплатно без права продажу, передачі або дарування іншій особі» або «Автомобіль продано органами соціального захисту населення на пільгових умовах без права продажу, передачі або дарування іншій особі».

По-третє, при посвідченні договорів дарування транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, що є спільною власністю подружжя, вимагається згода другого з подружжя з дотриманням вимог, викладених в підпунктах 4.2, 4.4 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

При посвідченні правочину, який передбачає будь-який перехід права власності на об'єкти рухомого майна нотаріус також витребує документ про сплату до бюджету податку на доходи фізичних осіб та документ про оціночну вартість такого майна, визначену суб'єктом оціночної діяльності згідно з вимогами нормативно-правових актів з оцінки майна.

Приватний нотаріус, вчиняючи такі самі нотаріальні дії, стягує плату. Згідно з Указом Президента «Про впорядкування справляти плату за вчинення нотаріальних дій» від 10 липня 1998 р. № 762/98, розмір плати, яку справляє приватний нотаріус, не може бути меншим за розмір державного мита, що справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії⁵.

Таким чином, основними документами, на підставі яких проводиться посвідчення нотаріусом договорів відчуження, найму або позички транс-

⁵ Радзівєвська Л. К., Пасічник С. Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юринком Інтер, 2000. – С. 156-157.

портного засобу, є заява власника, документи, що посвідчують його особу та встановлюють правомірність придбання транспортного засобу, а також документ про оціночну вартість.

§ 8. Посвідчення договорів про приватизацію майна державних підприємств

Відповідно до чинного законодавства, обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають договори купівлі-продажу (приватизації) державного майна та відчуження приватизованого майна (ч. 4 ст. 27 Закону України «Про приватизацію державного майна» та абз. 2 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»). Такі правочини мають спеціальну назву: «угоди приватизації» (ст. 27 Закону «Про приватизацію державного майна»).

Приватизація державного майна – платне відчуження майна, що перебуває у державній власності, у тому числі разом із земельною ділянкою державної власності, на якій розташований об'єкт, що підлягає приватизації, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до закону, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів для здійснення структурної перебудови національної економіки.

З юридичної точки зору, приватизація – це майнова угода між суб'єктами приватизації, змістом якої є оплатне, частково оплатне або безоплатне відчуження державного майна. Такі оплатні та частково оплатні угоди згідно з законодавством про приватизацію є особливими договорами купівлі-продажу державного майна. Тому зміст і порядок укладання та виконання цих договорів регулюються головним чином законодавчими актами про приватизацію. Це комплексне законодавство, яке об'єднує норми цивільного, адміністративного, фінансового та інших галузей права.

Головні цілі **приватизації** визначаються державною програмою приватизації, зокрема: зміна відносин власності на засоби виробництва з метою їх якісного відтворення та ефективного використання, створення прошарку недержавних власників як основи багатуукладної соціально-орієнтованої економіки, структурна перебудова економіки.

Приватизація здійснюється на основі таких принципів:

- законності;
- державного регулювання та контролю;
- надання громадянам України пріоритетного права на придбання державного майна;
- надання пільг для придбання державного майна членам трудових колективів підприємств, що приватизуються;

- забезпечення соціальної захищеності та рівності прав участі громадян України у процесі приватизації;
- продажу об'єктів приватизації з урахуванням їх індивідуальних особливостей виключно за кошти;
- пріоритетного права трудових колективів на придбання майна своїх підприємств;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій;
- додержання антимонопольного законодавства;
- повного, своєчасного та достовірного інформування громадян про порядок приватизації та відомості про об'єкти приватизації;
- врахування особливостей приватизації об'єктів агропромислового комплексу, гірничодобувної промисловості, незавершеного будівництва, невеликих державних підприємств, підприємств, заснованих на базі об'єднання майна різних форм власності, та об'єктів науково-технічної сфери;
- забезпечення конкурентності продажу, якщо інше не визначено Законом «Про приватизацію державного майна».

Дія Закону «Про приватизацію державного майна» не поширюється на: приватизацію об'єктів державного житлового фонду, у тому числі гуртожитків, а також об'єктів соціально-культурного призначення, що фінансуються з державного бюджету, в тому числі об'єктів сфери охорони здоров'я, за винятком тих, які належать підприємствам, що приватизуються, крім закладів охорони здоров'я, майно яких вноситься до статутного капіталу публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування відповідно до Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування»; внесення майна залізничного транспорту загального користування до статутного капіталу публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування, що утворюється відповідно до Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування».

Приватизація акцій (часток, паїв), що належать державі у статутному капіталі господарських товариств, інших господарських організацій та підприємств, заснованих на базі об'єднання майна різних форм власності, здійснюється відповідно до законодавства з урахуванням положень установчих документів таких товариств (організацій).

До об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, належать:

- підприємства (цехи, виробництва, дільниці, інші підрозділи, якщо в разі їх виділення у самостійні підприємства не порушується технологічна

єдність виробництва з основної спеціалізації підприємства, із структури якого вони виділяються) як єдині майнові комплекси, до складу яких входять усі види майна, призначені для їх діяльності, що визначені Цивільним кодексом України, у тому числі разом із земельними ділянками державної власності, на яких вони розташовані;

– об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, у тому числі разом із земельними ділянками державної власності, на яких вони розташовані;

– окреме індивідуально визначене майно, у тому числі разом із земельними ділянками державної власності, на яких це майно розташовано;

– акції (частки, паї), що належать державі у статутному капіталі господарських товариств, інших господарських організацій та підприємств, заснованих на базі об'єднання майна різних форм власності;

– об'єкти соціально-культурного призначення, у тому числі разом із земельними ділянками державної власності, на яких вони розташовані, крім тих, що не підлягають приватизації.

Приватизації не підлягають об'єкти, що мають загальнодержавне значення, а також казенні підприємства.

Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» загальнодержавне значення мають:

а) об'єкти та майно, які забезпечують виконання державою своїх функцій, забезпечують обороноздатність держави, її економічну незалежність, та об'єкти права власності Українського народу, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України, зокрема: майно органів державної влади та органів місцевого самоврядування; надра, корисні копалини загальнодержавного значення, території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, природні ресурси; системи створення та збереження золотовалютних резервів; державні реєстри, інші інформаційні системи, що створені та утримуються за рахунок коштів державного бюджету та ін.;

б) об'єкти, діяльність яких забезпечує соціальний розвиток, збереження та підвищення культурного, наукового потенціалу, духовних цінностей, зокрема: Національний архівний фонд, архіви (архівні установи), документи з них, архівні підрозділи, архівні відділи та бібліотеки, об'єкти культури, мистецтва, заповідники, парки загальнонаціонального значення; пам'ятки археології; документи Державного бібліотечного фонду України та ін.;

в) об'єкти, контроль за діяльністю яких з боку держави гарантує захист громадян від наслідків впливу неконтрольованого виготовлення, використання або розповсюдження небезпечних речовин, а саме: ядерні матеріали, ядерні установки і об'єкти, призначені для поводження з радіоактивни-

ми відходами, які мають загальнодержавне значення; полігони, будови, споруди та устаткування для захоронення твердих промислових та побутових відходів, скотомогильники;

г) об'єкти, які забезпечують життєдіяльність держави в цілому, зокрема: запаси державного резерву незалежно від його місцезнаходження, підприємства, установи і організації та інші об'єкти, що входять до системи державного резерву; майно Державної кримінально-виконавчої служби України; майно підприємств, установ і організацій національної гідрометеорологічної служби, атомні електростанції, гідроелектростанції з греблями, що забезпечують водопостачання споживачам та проведення гідромеліоративних робіт; місця поховання; захисні споруди цивільного захисту та ін.

З метою технічного переозброєння та відновлення виробництва, поліпшення фінансово-економічного стану підприємств Збройних Сил України майно таких підприємств, яке є єдиним майновим комплексом, може корпоративуватись. Приватизація таких підприємств здійснюється із збереженням у державній власності 51 відсотка акцій. Окремими законами України визначається порядок корпоратизації та приватизації зазначених підприємств.

Об'єкти паливно-енергетичного комплексу, за винятком тих, які не підлягають приватизації відповідно до цього Закону, приватизуються у порядку, встановленому окремим законом про особливості приватизації майна підприємств паливно-енергетичного комплексу.

Кабінет Міністрів України затверджує перелік об'єктів державної власності, рішення про приватизацію яких приймаються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. До цього переліку включаються, зокрема (ч. 6 ст. 5 Закону «Про приватизацію державного майна»): підприємства, частка державного замовлення у продукції яких за останні три роки становить у середньому не менш як 70 відсотків обсягу виробництва; підприємства, що є конкурентоспроможними на світовому ринку високотехнологічної продукції (більше 50 відсотків обсягу виробництва цієї продукції за останні три роки становить продукція, що експортується); підприємства, що є виробниками продукції згідно з міждержавними угодами та ін.

Перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, затверджується Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України.

Будівлі (споруди, приміщення) за бажанням покупця приватизуються разом з об'єктами приватизації, що в них розташовані, якщо на це не має прямої заборони відповідно Фонду державного майна України, Верховної Ради АРК. За наявності такої заборони зазначені будівлі (споруди, приміщен-

ня) передаються власникам приватизованих об'єктів за їх бажанням в оренду на строк не менше ніж 10 років.

Якщо в не житлових приміщеннях будинку, що є державною власністю, розміщується два чи більше державних або заснованих на оренді державного майна підприємств, то в разі прийняття рішення про приватизацію одного чи кількох з них займані ними приміщення, за відсутності заборони на приватизацію цього будинку, приватизуються разом з іншим майном підприємства після закріплення за названими співкористувачами займаних ними приміщень на праві повного господарського відання, оперативного управління або на договірних засадах.

Суб'єктами приватизації є:

- державні органи приватизації;
- по купці (їхні представники);
- посередники.

Державну політику в сфері приватизації здійснюють Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва у районах і містах, органи приватизації в Автономній Республіці Крим, що становлять єдину систему державних органів приватизації в Україні.

Посадові особи державних органів приватизації несуть кримінальну, адміністративну, матеріальну та дисциплінарну відповідальність за неправомірні дії щодо майна, яке приватизується, у порядку, встановленому законодавством.

Державні органи приватизації не мають права втручатися в діяльність підприємств, за винятком випадків, передбачених законодавством України та установчими документами цих підприємств.

Органи приватизації в Автономній Республіці Крим діють у межах повноважень, визначених Фондом державного майна України, і повноважень, делегованих Верховною Радою Автономної Республіки Крим щодо розпорядження майном, що належить АРК. Органи приватизації в АРК у питаннях приватизації майна, що належить республіці, є підзвітними та підконтрольними Верховній Раді АРК.

Покупцями об'єктів приватизації можуть бути:

- громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства;
- юридичні особи, зареєстровані на території України;
- юридичні особи інших держав.

Для спільної участі в приватизації громадяни можуть створювати господарські товариства, в тому числі з членів трудового колективу, в порядку, встановленому законодавством України.

Господарське товариство членів трудового колективу підприємства, що приватизується, засновується на підставі рішення загальних зборів, у

яких брало участь понад 50 відсотків працівників підприємства або їх уповноважених представників.

Не можуть бути покупцями:

– юридичні особи, у майні яких частка державної власності перевищує 25 відсотків;

– органи державної влади;

– працівники державних органів приватизації.

Порядок проведення **малої приватизації** регламентується Законом України «Про приватизацію невеликих державних підприємств». Цим Законом визначено галузі, які підлягають першочерговій приватизації: це переробна і місцева промисловість, промисловість будівельних матеріалів, легка і харчова промисловість, будівництво, окремі види транспорту, торгівля і громадське харчування, побутове обслуговування населення, житлово-експлуатаційне і ремонтне господарство.

Об'єктами малої приватизації є:

1) єдині майнові комплекси державних підприємств та їх структурних підрозділів, які можуть бути виділені в самостійні суб'єкти господарювання – юридичні особи (у тому числі ті, що передані в оренду, перебувають у процесі реструктуризації), на яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 100 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за такий період не перевищує 70 мільйонів гривень та/або вартості майна яких недостатньо для формування статутного капіталу акціонерного товариства, у тому числі разом із земельними ділянками державної власності, на яких вони розташовані;

2) окреме індивідуально визначене майно;

3) об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти, в тому числі разом із земельними ділянками державної власності, на яких вони розташовані.

У випадках, коли до складу підприємств входять структурні підрозділи (магазини, перукарні, майстерні, їдальні тощо), які можуть бути виділені у самостійні підприємства, об'єктами малої приватизації є названі структурні підрозділи.

Будівлі (споруди, приміщення) приватизуються разом з розташованими в них об'єктами приватизації, крім випадків відмови покупця від приватизації будівлі (споруди, приміщення), в якій розташований об'єкт, що приватизується шляхом викупу, або якщо на це немає прямої заборони відповідно Фонду державного майна України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи місцевої Ради відповідного рівня. Не можуть бути об'єктами малої приватизації будівлі (споруди, приміщення) або їх окремі частини, які ста-

новлять національну, культурну та історичну цінність і перебувають під охороною держави, захисні споруди цивільного захисту та будівлі (споруди, приміщення) або їх окремі частини, де розміщуються бібліотеки, книгарні та державні видавництва, заклади охорони здоров'я системи екстреної медичної допомоги.

За наявності заборони на приватизацію будівлі (споруди, приміщення), в якій розташований об'єкт приватизації, або у разі відмови покупця від приватизації будівлі (споруди, приміщення), в якій розташований об'єкт, що приватизується шляхом викупу, зазначені будівлі (споруди, приміщення) передаються у встановленому порядку власникам приватизованих об'єктів в оренду на строк не менш як десять років.

Якщо в нежилых приміщеннях будинку, що є державною власністю, розміщується два чи більше державних або заснованих на оренді державного майна підприємств, то у разі прийняття рішення про приватизацію одного чи кількох із них займані ними приміщення, за відсутності заборони на приватизацію цього будинку, приватизуються разом з іншим майном підприємства після закріплення за названими співкористувачами займаних ними приміщень на праві повного господарського відання, оперативного управління або на договірних засадах.

Не підлягають приватизації заклади охорони здоров'я системи екстреної медичної допомоги, визначені в установленому порядку спеціалізовані підприємства торгівлі, що обслуговують виключно громадян, які мають пільги згідно з чинним законодавством.

Приватизація об'єктів малої приватизації здійснюється шляхом:

- викупу;
- продажу на аукціоні (в тому числі за методом зниження ціни, без оголошення ціни);
- продажу за конкурсом з відкритістю пропонування ціни за принципом аукціону.

Продаж об'єктів на аукціоні – спосіб приватизації, коли власником об'єкта стає покупець, який запропонував в ході аукціону максимальну ціну. При продажу об'єктів за конкурсом власником об'єкта стає покупець, що запропонував найкращі умови подальшої його експлуатації (некомерційний конкурс), або за рівних фіксованих умов – найвищу ціну (комерційний конкурс).

Викуп застосовується щодо об'єктів малої приватизації непроданих на аукціоні чи за конкурсом, включених до переліку об'єктів, що підлягають приватизації шляхом викупу, зданих в оренду, якщо право на викуп було передбачено договором оренди, укладеним до набрання чинності Закону України «Про оренду державного майна».

Продавцями об'єктів малої приватизації, що перебувають у загальнодержавній та комунальній власності, є відповідно Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва, а також органи приватизації, створені місцевими Радами. Продавцями об'єктів приватизації, що перебувають у власності АРК, є органи по управлінню її майном, створювані Верховною Радою АРК.

Покупцями об'єктів малої приватизації можуть бути фізичні та юридичні особи у випадках і в порядку, передбаченому Законом України «Про приватизацію державного майна».

Об'єкти малої приватизації можуть бути придбані покупцями за рахунок власних чи позичених коштів.

У разі придбання об'єкта малої приватизації за рахунок грошових коштів покупці – фізичні особи подають до органу приватизації довідку органу доходів і зборів про подану декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію).

Договір купівлі-продажу державного майна **підлягає нотаріальному посвідченню** та у випадках, передбачених законом, державній реєстрації. У разі придбання об'єкта приватизації на аукціоні, за конкурсом договір купівлі-продажу між покупцем і продавцем укладається не пізніше як у п'ятиденний термін з дня затвердження органом приватизації результатів аукціону, конкурсу.

Договір включає:

- назву підприємства, його адресу;
- відомості про продавця та покупця;
- ціну продажу об'єкта на аукціоні, за конкурсом або розмір викупу;
- взаємні зобов'язання продавця і покупця;
- номери їх розрахункових рахунків;
- назви і адреси банківських установ;
- умови внесення платежів.

До договору включаються зобов'язання сторін, які були визначені умовами аукціону, конкурсу чи викупу, відповідальність та правові наслідки їх невиконання.

Договір купівлі-продажу є підставою для внесення коштів у банківську установу на обумовлений договором рахунок, як оплату за придбаний об'єкт приватизації.

Покупець зобов'язаний внести зазначені платежі протягом 30 календарних днів з моменту нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу. У разі несплати коштів протягом зазначеного строку покупець сплачує на користь державного органу приватизації неустойку в розмірі 20 відсотків ціни

продажу об'єкта. У разі несплати коштів згідно з договором купівлі-продажу разом з неустойкою протягом наступних 30 днів договір підлягає розірванню.

У триденний термін після сплати в повному обсязі ціни продажу об'єкта приватизації уповноважений представник органу приватизації і новий власник підписують акт передачі приватизованого об'єкта.

Визначений законом процес нотаріального посвідчення договорів приватизації спрямований на забезпечення законності в цих відносинах та максимального захисту прав та законних інтересів її учасників. Як і інші нотаріальні дії він передбачає встановлення особи, що звертається до нотаріуса, або її представника, перевірку їх дієздатності, правоздатності юридичних осіб, з'ясування справжніх намірів сторін, роз'яснення їм змісту договору та його юридичних наслідків, перевірку поданих для вчинення нотаріальної дії документів на предмет відповідності закону, складання проектів договору та ін.

Особливу увагу нотаріусам при складанні проектів договорів або посвідченні договорів, наданих сторонами, необхідно приділити перевірці того, щоб до умов договору купівлі-продажу увійшли передбачені бізнес-планом чи планом приватизації взаємні зобов'язання продавця і покупця, які були визначені умовами аукціону, конкурсу чи викупу.

§ 9. Посвідчення договорів найму або позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), найму або позички транспортних засобів, договорів лізингу

За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк. Договір найму (оренди) є двостороннім договором, оскільки кожна зі сторін цього договору набуває прав і обов'язків відносно один до одного, а також консенсуальним, оскільки він вважається укладеним після досягнення сторонами згоди незалежно від моменту передачі речі.

Право передання майна у найм має власник речі або особа, якій належать майнові права. Згідно зі ст. 761 ЦК, наймодавцем може бути також особа, уповноважена на укладання договору найму.

Предметом договору найму може бути річ, визначена індивідуальними ознаками і яка зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживна річ), а також майнові права.

Законом можуть бути встановлені **види майна, що не можуть бути предметом договору найму і особливості найму окремих видів майна**. Так, ст. 4 Закону України «Про оренду державного і комунального майна»

встановлює, що об'єктом такого договору може бути майно цілісних майнових комплексів державних та комунальних підприємств, їх структурних підрозділів. Ця сама стаття встановлює певні обмеження, зокрема, яке майно не може бути предметом оренди, а саме: цілісні майнові комплекси державних та комунальних підприємств, їх структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць), цілісні майнові комплекси структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць) казенних підприємств, що здійснюють діяльність, пов'язану з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, цілісні майнові комплекси казенних підприємств.

Особливості оренди водних об'єктів регулюються Водним кодексом України.

Щодо особливостей передачі військового майна в оренду юридичним і фізичним особам, то Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» встановлює, що вона здійснюється виключно на конкурсній основі з урахуванням необхідності підтримання на належному рівні бойової та мобілізаційної готовності. Порядок і умови проведення конкурсів визначаються Фондом державного майна України за погодженням з Міністерством оборони України.

Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві майно у користування негайно або у строк, встановлений договором найму.

За користування майном з наймача справляється **плата**, розмір якої встановлюється договором найму. Якщо розмір плати не встановлений договором, він визначається з урахуванням споживної якості речі та інших обставин, які мають істотне значення. Плата за користування майном може вноситись за вибором сторін у грошовій чи натуральній формі, що також встановлюється договором найму. Плата за користування майном вноситься щомісячно, якщо інше не встановлено договором. Договором або законом може бути встановлено періодичний перегляд, зміна, індексація розміру плати за користування майном. Наймач має право вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилась.

Договір укладається на **строк**, встановлений договором. Якщо строк найму не встановлений, договір вважається укладеним на невизначений строк. Кожна зі сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може відмовитись від договору в будь-який час, письмово попередивши про це другу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна – за три місяці. Договором або законом може бути встановлено інший строк для попередження про відмову від договору найму, укладеного на невизначений строк.

Відповідно до чинного законодавства, **обов'язковому нотаріальному посвідченню підлягають договори оренди (найму):**

- будівель або інших капітальних споруд;
- транспортних засобів.

Посвідчення договорів оренди землі відповідно до ст. 14 Закону України «Про оренду землі» здійснюється за бажанням однієї із сторін.

Згідно зі ст. 793 ЦК України та п. 3 глави 5 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, договори найму або позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин) строком на три роки і більше, а також договори найму (оренди) транспортного засобу за участю фізичної особи підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Посвідчення договорів **найму або позички будівлі, іншої капітальної споруди** (їх окремих частин) провадиться за місцезнаходженням майна або за місцем реєстрації однієї із сторін договору. Договори про найм (оренду) або позичку транспортного засобу посвідчуються нотаріусами незалежно від місця їх реєстрації.

Окрім того, відповідно до ст. 794 ЦК України договір найму будівлі чи іншої капітальної споруди, укладений на строк не менше року ніж на три роки, підлягає державній реєстрації.

Передавання та повернення будівлі чи іншої капітальної споруди (їх окремої частини) оформляється відповідним документом (актом), який підписується сторонами, і з цього моменту починається чи припиняється обчислення строку договору найму, якщо інше не встановлено договором.

Одночасно з правом найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) наймачеві надається право користування земельною ділянкою, на якій вони знаходяться, а також право користування земельною ділянкою, яка прилягає до будівлі чи споруди, у розмірі, необхідному для мети найму.

При посвідченні договору про найм або позичку будівель, інших споруд (їх частин), належних фізичним та юридичним особам на праві власності, нотаріус вимагає для огляду правостановлюючий документ про належність наймодавцю (позичкодавцю) майна, що здається в найм (позичку).

На бажання сторін у тексті договору найму (позички) будівлі, іншої капітальної споруди вказуються розмір земельної ділянки, яка передається наймачеві (користувачу), та умови користування нею. На підтвердження права власності нотаріус може витребувати у наймодавця (позичкодавця) правостановлюючий документ на земельну ділянку.

Посвідчуючи договори про найм будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), нотаріус роз'яснює сторонам зміст статті 796 ЦК України та про необхідність державної реєстрації прав на об'єкт нерухомого майна у

відповідному органі державної реєстрації за місцем розташування такого об'єкта.

Предметом договору **найму транспортного засобу** можуть бути повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби. Договором найму транспортного засобу може бути встановлено, що він передається у найм разом з екіпажем, який здійснює його обслуговування. Це називається фрахтуванням.

Порядок передачі в найм окремих транспортних засобів регулюється статтями 798-805 ЦК України. Крім того, особливості фрахтування встановлюються окремими законодавчими актами.

Згідно зі ст. 799 ЦК України, договір найму транспортного засобу підлягає нотаріальному посвідченню, коли учасником цього договору є фізична особа.

Для укладання договору найму транспортного засобу фізична особа повинна мати повну дієздатність (18 років). Особа віком 14-18 років для вчинення такого правочину має отримати нотаріально завірену згоду батьків чи піклувальників, а також дозвіл органу опіки і піклування.

При посвідченні договору найму (оренди) або позички транспортного засобу нотаріус вимагає для огляду документ про реєстрацію транспортного засобу за фізичною чи юридичною особою (свідоцтво про реєстрацію, технічний паспорт тощо), а у випадку, коли транспортний засіб не підлягає реєстрації або коли реєстраційне посвідчення не є свідченням права власності на транспортний засіб, – документ, що підтверджує набуття наймодавцем права власності на нього (договори тощо).

.Наймач самостійно здійснює використання транспортного засобу в своїй діяльності та має право без згоди наймодавця укласти від свого імені договори перевезення, а також інші договори відповідно до призначення транспортного засобу. Він зобов'язаний підтримувати його у належному технічному стані, а також відшкодовувати збитки, завдані у зв'язку з втратою або пошкодженням транспортного засобу, якщо він не доведе, що це сталося не з його вини. Також існує умова страхування транспортного засобу, яка є обов'язковою.

Відповідно до ст. 805 ЦК України управління та технічна експлуатація транспортного засобу, переданого у найм з екіпажем, провадяться його екіпажем, який не припиняє трудові відносини з наймодавцем.

Договори лізингу транспортних засобів за участю фізичної особи посвідчуються нотаріусами з дотриманням загальних правил посвідчення договорів найму (оренди) та з урахуванням особливостей, установлених Цивільним кодексом України та Законом України «Про фінансовий лізинг».

§ 10. Посвідчення договорів найму (оренди) житла для проживання

Окремі особливості має договір найму (оренди) житла, за яким одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачу) житло для проживання у ньому на певний строк за плату.

Сторонами у договорі найму є наймодавець і наймач, які можуть бути як фізичними, так і юридичними особами. Про те юридична особа як наймач може використовувати приміщення лише для проживання в ньому фізичних осіб, у чому і полягає характерна ознака договору. Це житло не може використовуватись для здійснення підприємницької діяльності.

Істотними умовами договору є предмет, ціна та строк.

Предметом договору найму житла можуть бути помешкання, зокрема квартира або її частина, житловий будинок або його частина. Не можуть бути самостійним предметом договору найму житлового приміщення непридатні для проживання (підвали та ін.), також підсобні приміщення (кухня, коридор, комора тощо), які здаються в найм тільки разом з житловим приміщенням.

У договорі обов'язково повинні бути зазначені його ціна та строк.

Так, ст. 820 ЦК передбачає, що максимальний розмір плати може бути встановлений законом, і в цьому випадку розмір плати, встановлений договором, не може перевищувати його. Законодавче регулювання плати за користування житлом встановлюється лише при наймі державного та комунального житла.

Договір найму житла укладається на строк, встановлений договором, а за відсутності строку – договір вважається укладеним на п'ять років. ЦК України також визначає поняття короткострокового договору найму, строком менше ніж на один рік (п. 2 ст. 821).

Ст. ст. 816-818 ЦК надають наймачу право проживати у помешканні разом з іншими особами, які можуть бути постійними чи тимчасовими мешканцями. У тексті договору обов'язково зазначаються особи, які проживатимуть разом із наймачем, оскільки вони також набувають прав та обов'язків щодо користування найманим житловим приміщенням.

Також наймач має право здавати житло у найм. За договором піднайму, наймач за згодою наймодавця передає на певний строк частину або все найняте ним приміщення у користування піднаймачу. При цьому піднаймач не набуває самостійного права користування житлом, його права тісно пов'язані з правами наймача. Строк договору піднайму не може перевищувати строку договору найму. У разі дострокового припинення договору най-

му, він припиняється разом із договором піднайму. Розмір плати за користування житлом піднаймачем встановлюється в договорі піднайму.

Ст. 810 ЦК України закріплює особливий вид найму (оренди) житла – оренда житла з викупом. За договором оренди житла з викупом одна сторона підприємство-орендодавець передає другій стороні – фізичній особі (особі-орендарю) житло за плату на довготривалий (до 30 років) строк, після закінчення якого або достроково, за умови повної сплати орендних платежів, житло переходить у власність орендаря.

Відповідно до ст. 811 ЦК України договір оренди житла з викупом підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Укладення та припинення договору оренди житла з викупом здійснюються на умовах та у порядку, визначених законом.

Істотними умовами договору оренди житла з викупом є:

- 1) найменування сторін;
- 2) характеристики житла, щодо якого встановлюються відносини оренди з викупом;
- 3) строк, на який укладається договір;
- 4) розміри, порядок формування, спосіб, форма і строки внесення орендних платежів та умови їх перегляду;
- 5) умови дострокового розірвання договору;
- 6) порядок повернення коштів у разі дострокового розірвання або припинення договору;
- 7) права та зобов'язання сторін;
- 8) відповідальність сторін;
- 9) інші умови, визначені законом.

Договір оренди житла з викупом є документом, що свідчить про перехід права власності на нерухоме майно від підприємства-орендодавця до особи-орендаря з відкладальними обставинами, визначеними законом.

§ 11. Посвідчення договору застави (іпотеки)

Застава посідає одне з чільних місць у системі засобів забезпечення зобов'язань. Заставні правовідносини регулюються Цивільним кодексом України, Законом України «Про заставу», а також іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до ст. 572 Цивільного кодексу виконання зобов'язання може забезпечуватися, зокрема, заставою. Зміст цих відносин полягає у тому, що в разі невиконання боржником (заставадавцем) забезпеченого заставою зобов'язання кредитор (заставодержатель) має право одержати задоволен-

ня своїх вимог за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами, якщо інше не передбачено законом (право застави).

Застава виникає на підставі договору, закону чи рішення суду. Вона має похідний характер по відношенню до основного зобов'язання. Застава може забезпечувати тільки дійсні вимоги, які не суперечать законодавству і за якими не минув строк позивної давності, а також вимоги, які можуть виникнути в майбутньому за умови, якщо є угода сторін про розмір забезпечення заставою таких вимог.

Згідно зі ст. 576 ЦК України та п. 5.5 глави 2 розділу II Правил вчинення нотаріальних дій нотаріусами України **предметом застави** може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення, у тому числі майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо).

Предметом застави не можуть бути культурні цінності, що є об'єктами права державної чи комунальної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання; пам'ятки культурної спадщини, занесені до Переліку пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації. Предметом застави також не можуть бути вимоги, які мають особистий характер, а також вимоги, застава яких заборонена законом, зокрема об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, а також майнові комплекси державних підприємств та їх структурних підрозділів, що знаходяться у процесі корпоратизації. Застава окремих видів майна може бути заборонена або обмежена законом. Предметом застави не може бути майно громадян, на яке не можна звернути стягнення за виконавчими документами. Це може бути житловий будинок з господарськими будівлями або його окремі частини – у осіб, основною діяльністю яких є господарство, якщо боржник та його сім'я постійно у ньому проживають, крім випадків, коли стягується позика, видана банком на будівництво будинку, а також речі, призначені для носіння, та предмети побутового вжитку, необхідні боржникові та особам, які перебувають на його утриманні. Згідно із ст. 5 Закону України «Про приватизаційні папери» не можуть використовуватись як предмети застави приватизаційні папери для забезпечення платежів або кредитів.

Якщо майно знаходиться у спільній власності, то воно може бути передано під заставу тільки за згодою всіх співвласників. Згода на передачу майна в ипотеку має бути нотаріально оформленою. Майно, що перебуває у спільній частковій власності (частки, паї), може бути самостійним предметом застави за умови виділення його в натурі (земельної ділянки – на місце-

вості) та, у разі якщо це передбачено законом, реєстрації права власності щодо виділеної частки як на окремий об'єкт нерухомості.

За загальним правилом застава майна охоплює його приналежності та невіддільні плоди, якщо інше не передбачено законом чи договором. Застава майна може включати віддільні плоди тільки у випадках, межах та порядку, передбачених законом чи договором, та здійснюватися шляхом передачі товаророзпорядчого документа (коносаменту, складського посвідчення, варіанта тощо) кредиторів. Разом з цим, договором застави/іпотечним договором може бути встановлено, що право застави на річ, яка є предметом застави, не поширюється на її приналежність.

Ризик випадкової загибелі предмета застави несе власник заставленого майна, якщо інше не передбачено законом чи договором. Законом чи договором передбачається перебування заставленого майна у володінні заставодавця, заставодержателя або третьої особи. Заставодержатель зобов'язаний страхувати передане в його володіння заставлене майно, якщо це передбачено законом чи договором.

Договір застави можуть укладати фізичні, юридичні особи, а також держава. Сторонами у заставних відносинах є заставодавець (боржник) та заставодержатель (кредитор). В ролі заставодавця виступає боржник, а також може виступати третя особа (майновий поручитель). Заставодавцем може бути власник речі або особа, якій належить майнове право, а також особа, якій вказані особи передали річ або майнове право з правом їх застави.

Державне підприємство, за яким майно закріплене на праві повного господарського відання, самостійно здійснює заставу цього майна, за винятком цілісного майнового комплексу підприємства, його структурних підрозділів, будівель і споруд, застава яких здійснюється з дозволу та на умовах, погоджених з органом, уповноваженим управляти відповідним державним майном. Акціонерне товариство, створене у процесі корпоратизації, всі акції якого перебувають у державній власності, здійснює заставу належного йому майна за погодженням із засновником цього товариства у порядку, передбаченому для державних підприємств.

З моменту прийняття рішення про приватизацію майна державного підприємства або акціонерного товариства, створеного в процесі корпоратизації, застава їх майна здійснюється з дозволу відповідного органу приватизації.

Передача в іпотеку нерухомого майна, що є об'єктом права державної чи комунальної власності і закріплене за відповідною державною чи комунальною юридичною особою на праві господарського відання, здійснюється після отримання у встановленому законодавством порядку згоди органу

державної влади чи органу місцевого самоврядування, до сфери господарського відання якого належить відповідна державна чи комунальна юридична особа.

Заставодержателем земельних ділянок сільськогосподарського призначення та прав на них (оренди, емфітевзису) можуть бути лише банки.

Договір застави укладається у письмовій формі. З цього загального правила є виключення. Так, відповідно до ст. 577 ЦК України договір застави нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів, іншого майна, якщо це передбачено законом, підлягає нотаріальному посвідченню. Посвідчення відбувається у нотаріальних органах щодо нерухомого майна – за місцем знаходження, щодо транспортних засобів та космічних об'єктів – за місцем реєстрації.

Недодержання форми договору застави тягне за собою визнання такого договору недійсним. У цьому випадку кожна зі сторін зобов'язана повернути другій стороні все одержане за договором, а при неможливості повернути одержане в натурі – відшкодувати його вартість у грошовій формі, якщо інші наслідки недійсності договору не передбачені законом. При чому щодо договорів, які потребують нотаріального посвідчення, то у випадку, якщо одна зі сторін повністю або частково виконала його, а друга сторона ухиляється від нотаріального оформлення договору, суд вправі за вимогою сторони, яка виконала договір, визнати його дійсним. В цьому разі наступне нотаріальне оформлення не вимагається.

Існує таке поняття, як *момент виникнення права застави*. Право застави – це той момент, з якого починає діяти договір про заставу. Це право виникає з моменту укладання договору застави, а в разі коли договір підлягає нотаріальному посвідченню, – з моменту нотаріального посвідчення цього договору. Якщо предмет застави відповідно до закону чи договору повинен знаходитись у заставодержателя, право застави виникає в момент передачі йому предмета застави. Якщо таку передачу було здійснено до укладання договору, – то з моменту його укладання. У разі коли предметом застави є рухоме майно, реєстрація застави не пов'язується з моментом виникнення права застави.

Договір застави вважається укладеним, коли між сторонами у належній формі досягнуто згоди щодо всіх істотних умов. Істотні умови визначає Закон України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. Згідно зі ст. 12 цього Закону в договорі застави визначаються суть, розмір та строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, опис предмета застави, а також інші умови, відносно яких за заявою однієї із сторін повинна бути досягнута угода. Опис предмета застави в договорі застави може бути поданий у загальній формі (вказівка на вид заставленого майна тощо).

У певних випадках вимагається державна реєстрація застав. Згідно з п. 2 ст. 577 ЦК, державній реєстрації підлягає застава нерухомого майна у випадках та у порядку, передбачених законом. Ця стаття стосується також і реєстрації рухомого майна, яке заставається. Застава рухомого майна може бути зареєстрована на підставі заяви заставодержателя або заставодавця у Державному реєстрі застав рухомого майна. Відомості, які занесені до Державного реєстру, є відкритими для всіх юридичних та фізичних осіб.

Відповідно до Закону України «Про заставу», заставодержатель зареєстрованої у Державному реєстрі застави отримує переважне право на задоволення своїх вимог у порівнянні з заставодержателями незареєстрованих застав та застав, зареєстрованих пізніше.

Чинне законодавство передбачає такі види застави: іпотека, застава товарів в обороті або у переробці, заклад, застава майнових прав, застава цінних паперів. Всі ці види втілюють в собі як загальні риси застави, так і мають свої особливості щодо предмета застави, форми та змісту договору, прав та обов'язків сторін тощо.

Іпотека – це вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні й користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника в порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку» (ст. 1 Закону).

Іпотека є одним з найбільш ефективних способів забезпечення виконання зобов'язань боржника перед кредитором, оскільки надійно захищає права останнього та встановлює високий пріоритет для вимог іпотекодержателя.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про іпотеку» **предметом іпотеки** можуть бути один або декілька об'єктів нерухомого майна за таких умов:

– нерухоме майно належить іпотекодавцю на праві власності або на праві господарського відання, якщо іпотекодавцем є державне або комунальне підприємство, установа чи організація;

– нерухоме майно може бути відчужене іпотекодавцем і на нього відповідно до законодавства може бути звернене стягнення;

– нерухоме майно зареєстроване у встановленому законом порядку як окремих виділених у натурі об'єкт права власності, якщо інше не встановлено цим Законом.

Предметом іпотеки також можуть бути:

– об'єкт незавершеного будівництва, майнові права на нього, інше нерухоме майно, яке стане власністю іпотекодавця після укладення іпотечного

договору, за умови, що іпотекодавець може документально підтвердити право на набуте ним у власність відповідне нерухоме майно у майбутньому;

– право оренди чи користування нерухомим майном, яке надає орендарю чи користувачу право будувати, володіти та відчужувати об'єкт нерухомого майна.

Обтяження нерухомого майна іпотекою підлягає державній реєстрації відповідно до закону. Взаємні права і обов'язки іпотекодавця та іпотекодержателя виникають з моменту державної реєстрації іпотеки відповідно до закону.

Згідно зі ст. 18 Закону України «Про іпотеку» іпотечний договір укладається між одним або декількома іпотекодавцями та іпотекодержателем у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Іпотечний договір повинен містити такі **істотні умови**:

1) для іпотекодавця та іпотекодержателя – *юридичних осіб* відомості про:
– для резидентів – найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі юридичних та фізичних осіб – підприємців;
– для нерезидентів – найменування, місцезнаходження та державу, де зареєстровано особу.

Як відомо, найменування підприємства існує в повній та скороченій формах. При нотаріальному посвідченні іпотечних договорів нотаріусу слід застосовувати повну назву юридичної особи для полегшення її подальшої ідентифікації при реалізації договору іпотеки.

Місцезнаходженням підприємства є його юридична адреса, яка і повинна зазначатися в тексті договору. У випадку порушення підприємством (боржником) умов договору, який забезпечено іпотекою, в іпотекодержателя виникає проблема, на яку адресу надсилати боржнику претензію про порушення умов договору. Для уникнення проблеми можливе зазначення в тексті іпотечного договору поряд із юридичною – фактичною адреси розташування юридичної особи, оскільки непоодинокі випадки, коли в якості юридичної адреси підприємства використовується домашня адреса одного з його засновників – фізичної особи.

2) для іпотекодавця та іпотекодержателя – *фізичних осіб* відомості про:
– для громадян України – прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання із зазначенням адреси та індивідуальний ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів;
– для іноземців, осіб без громадянства – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), адресу постійного місця проживання за межами України.

Адресою постійного проживання громадян України є адреса, яка зазначена в її паспорті і за якою особа зареєстрована. Проблема, пов'язану з

відсутністю фізичної особи за місцем постійного проживання, можливо вирішити шляхом зазначення в договорі фактичного місця проживання фізичної особи.

3) зміст та розмір основного зобов'язання, строк і порядок його виконання та/або посилання на правочин, у якому встановлено основне зобов'язання.

Як правило, змістом зобов'язання є те, що саме забезпечує іпотечний договір. Це може бути будь-яке зобов'язання, передбачене чинним цивільним законодавством, таке як повернення грошей, здійснення або утримання від здійснення певних дій тощо.

4) опис предмета іпотеки, достатній для його ідентифікації, та/або його реєстраційні дані, у тому числі кадастровий номер. У разі іпотеки земельної ділянки має зазначатися її цільове призначення.

Під описом предмета іпотеки слід вважати зазначення в тексті договору його характерних рис та відомостей про нього, за якими можлива його ідентифікація. Ними можуть бути: адреса розташування, поверх, кількість кімнат, загальна та житлова площа тощо.

5) посилання на видачу заставної або її відсутність.

У разі відсутності в іпотечному договорі однієї з вказаних вище істотних умов він може бути визнаний недійсним на підставі рішення суду.

Іпотечний договір може містити інші положення, зокрема, визначення вартості предмета іпотеки, посилання на документ, що підтверджує право власності іпотекодавця на предмет іпотеки, відомості про обмеження та обтяження прав іпотекодавця на предмет іпотеки, визначення способу звернення стягнення на предмет іпотеки.

Слід відзначити, що з розвитком іпотечного законодавства відбуваються зміни і з нотаріальним порядком оформлення іпотечних правовідносин, адже нотаріальний процес невід'ємно пов'язаний з укладанням іпотечних договорів. З прийняттям нового Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України порядок нотаріального посвідчення іпотечних договорів визначено у п. 5 глави 2 розділу II Правил.

Так, при посвідченні договору застави/іпотечного договору нотаріус має встановити, чи належить предмет застави до майна, яке може передаватися в забезпечення виконання зобов'язання.

У певних випадках перед посвідченням договору іпотеки має бути проведена оцінка майна проводиться у випадках, встановлених законодавчими актами України, міжнародними угодами, на підставі договору, а також на вимогу однієї із сторін угоди та за згодою сторін.

Посвідчення договорів застави та іпотечних договорів здійснюється за відсутності податкової застави, що перевіряється нотаріусом за даними відпо-

відного реєстру інформаційних систем. Передача в заставу/іпотеку майна, що перебуває у податковій заставі, здійснюється з дозволу відповідного органу державної податкової служби та з дотриманням вимог ст. 92 Податкового кодексу України. Посвідчення договору застави/іпотечного договору щодо майна (майнових прав), що перебуває під арештом, не допускається.

Одночасно з посвідченням договору про іпотеку нотаріус, якщо це передбачено договором, за заявою іпотекодержателя накладає заборону на відчуження предмета іпотеки.

Передача в іпотеку нерухомого майна, що є об'єктом права державної чи комунальної власності і закріплене за відповідною юридичною особою на праві господарського відання, здійснюється після отримання у встановленому законодавством порядку згоди органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, до сфери господарського відання якого належить відповідна державна чи комунальна юридична особа.

Іпотечний договір, предметом іпотеки за яким є майнові права на нерухомість, будівництво якої не завершено, посвідчується нотаріусом на підставі документів, що підтверджують наявність цих майнових прав. Іпотекодавцем за таким іпотечним договором може бути забудовник – особа, яка організовує спорудження нерухомості для власних потреб чи для передачі її у власність іншим особам, або особа, власністю якої стане ця нерухомість після завершення будівництва. При посвідченні таких договорів нотаріус роз'яснює іпотекодержателю його обов'язок після закінчення будівництва зареєструвати в установленому законом порядку обтяження прав власника на збудовану нерухомість.

Окремим видом є **застава товарів в обороті або у переробці**. Цей вид застави має свої ознаки:

- 1) предмет застави залишається у заставодавця;
- 2) заставодавець має право змінювати склад і натуральну форму предмета застави;
- 3) предметом застави є не індивідуально визначена річ, а річ, визначена родовими ознаками;
- 4) визначається загальна вартість та місцезнаходження предмета застави;
- 5) при заставі товарів в обороті або у переробці реалізовані заставодавцем товари перестають бути предметом застави з моменту їх вручення набувачу або транспортній організації для відправлення набувачу, або передачі на пошту для пересилки набувачу, а набуті заставодавцем товари, передбачені в договорі застави, стають предметом застави з моменту виникнення на них права власності.

Дуже важливу роль грає місцезнаходження предмета застави, бо майно, яке належить заставодавцеві, але знаходиться в іншому місці, ніж зазна-

чено в договорі, не може бути предметом застави. А якщо майно знаходиться в зазначеному договором місці, яке відповідає родовим ознакам, та в рамках певної вартості, тоді воно стає предметом застави. Якщо ж не буде точно визначено місцезнаходження предмета застави, то від цього опиняється у невігідному становищі заставодавець, оскільки все майно заставодавця, яке підпадатиме під родові ознаки та загальну вартість (незалежно від місця знаходження), буде предметом застави.

Предметом застави товарів в обороті або у переробці можуть бути сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, готова продукція тощо.

Договір застави товарів в обороті або у переробці повинен визначати вид товару, інші його родові ознаки, а також види товарів, якими може бути замінено предмет застави.

Слід відзначити, що в договорі дуже важливим є зазначення точних кількісних та якісних характеристик предмета застави. Також потрібно визначити, яким майном може бути замінений предмет застави. Невизначення цього шкодить інтересам заставодержателя, адже замість бажаного майна він може отримати інше. В договорі потрібно також зазначити загальну вартість предмета застави.

Заставодавець має право володіти, користуватись та розпоряджатись предметом застави.

Під **закладом** слід розуміти заставу рухомого майна, при якій майно, що складає предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя. Якщо при іпотеці або при заставі товарів в обороті або переробці предмет застави залишається у заставодавця, то заклад є таким видом застави, за якого він переходить у володіння заставодержателя. Майно, яке може бути предметом закладу, обмежується рухомим.

Особливістю закладу є те, що заставодержатель (крім того, що він володіє закладеним майном) має право користуватись предметом закладу, якщо це прямо передбачено договором. Якщо при користуванні були набуті доходи, то вони спрямовуються на покриття витрат на утримання предмета закладу, а також зараховуються в рахунок погашення процентів по боргу, забезпеченому закладом зобов'язань чи самого боргу. Але якщо заставодержатель зберігає або використовує предмет закладу не належним чином, заставодавець має право в будь-який час вимагати припинення застави та (або) достроково виконати забезпечене законом зобов'язання.

Якщо виникає загроза загибелі, пошкодження чи зменшення вартості предмета закладу не з вини заставодержателя, він має право вимагати зміни предмета закладу, а при відмові заставодержателя виконати цю вимогу – звернути стягнення на предмет закладу.

За втрату або нестачу предмета закладу заставодержатель несе відповідальність у розмірі вартості втраченого майна, а за пошкодження – в розмірі суми, на яку знизилась вартість заставленого майна.

Застава цінних паперів регулюється ст. 53 Закону України «Про заставу», в якій зазначається, що якщо законом чи договором не передбачено інше, застава векселя чи іншого цінного паперу, який може бути переданий шляхом вчинення передавального запису (індосаменту), здійснюється шляхом індосаменту і вручення заставодержателю індосованого цінного паперу.

Застава цінного паперу, який не передається шляхом індосаменту, здійснюється за угоди заставодержателя і особи, на ім'я якої було видано цінний папір.

За угодою сторін заставлені цінні папери можуть бути передані на зберігання в депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса або банку.

Якщо законом чи договором не передбачено інше, купонні листи на виплату процентів, дивідендів та інші доходи від зазначеного в цінному папері права є предметом договору застави тільки у випадках, якщо вони передані кредитору заставного зобов'язання.

Застава цінних паперів на пред'явника регулюється також правилами, які стосуються застави товарів в обороті або переробці. Особливість цінних паперів як предмета застави полягає в тому, що, з одного боку, особа має право власності на цінні папери, а з іншого, – на права, що впливають з цінних паперів. Тому власник паперу може передавати в заставу як сам цінний папір, так і майнові права, що впливають з нього (право на одержання дивідендів за акціями, що належать заставодавцю тощо). Однією з характерних рис цінного паперу є можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

Застава майнових прав є ще одним видом застави, передбаченим Законом України «Про заставу». Особливістю цього виду застави є те, що він не містить речовоправового аспекту правової природи застави, оскільки майнові права не є матеріальними за своєю суттю. Застава майнових прав подібною до сесії, тобто уступці вимоги: заставодавець (квазіцедент) уступає право вимоги заставодателю (квазіцесіонарію).

Заставодавець може укласти договір застави як належних йому на момент укладання договору прав вимоги по зобов'язаннях, в яких він є предметом, так і тих, що можуть виникнути в майбутньому. Треба сказати про те, що не можуть бути заставлені права вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких забороняється законом.

Якщо право вимоги є дійсним протягом певного строку, то таке право може бути предметом застави протягом усього строку.

Якщо права вимоги не мають грошової оцінки, то вартість предмета застави визначається угодою сторін.

Договори про заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються нотаріусом за умови подання документів, які підтверджують право власності на майно, що заставляється, (та у передбачених законодавством випадках) державної реєстрації прав на це майно.

Визначивши справжні наміри сторін і те, що договір відповідає чинному законодавству в усіх своїх положеннях, установивши особу громадян, їхню дієздатність і правоздатність юридичних осіб – учасників договору, оглянувши всі витребовані документи на майно, якщо воно є предметом договору, нотаріус складає проект договору. Текст договору викладається не менше ніж у двох примірниках. Примірники, що видаються сторонам, викладаються на бланках суворої звітності. Один примірник залишається у справах нотаріуса.

За угодою сторін заставлені цінні папери можуть бути передані на зберігання в депозит державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса або банку.

Договір про наступну заставу вже заставленого майна може бути посвідчений за згодою попередніх заставодержателів, якщо інше не передбачено законом і попереднім договором застави. Наступна іпотека, предметом якої є декілька об'єктів, що належать різним особам і є предметом попередньої іпотеки, допускається за згодою власників усіх об'єктів нерухомого майна, переданих в спільну іпотеку.

За наявності заставної правочин про відступлення прав за іпотечним договором та основним зобов'язанням не посвідчується. У такому випадку відступлення прав за іпотечним договором та основним зобов'язанням здійснюється шляхом виконання на заставній індосантом (особою, якій належить заставна) передавального напису (індосаменту) на користь іншої особи (індосанта) та передачі оригіналу заставної у порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку».

§12. Посвідчення установчих договорів господарських товариств

Відповідно до ст. 87 ЦК України для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження.

Установчим документом товариства є затверджений учасниками **статут або засновницький договір** між учасниками. Крім того, юридична

особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом.

Особливість нотаріальної дії, що розглядається в цьому параграфі, полягає в тому, що посвідчення установчих документів здійснюється разом з засвідченням справжності підписів засновників (учасників) товариства.

1 липня 2004 року набрав чинності Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Вказаним законом регулюються відносини, які виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, а також фізичних осіб-підприємців, встановлюються вимоги до оформлення документів, що подаються для здійснення такої реєстрації.

Згідно з указаним Законом установчі документи юридичної особи, а також зміни до них викладаються письмово, прошиваються, пронумеровуються та підписуються засновниками (учасниками). Справжність підписів засновників (учасників) на установчих документах повинна бути засвідчена нотаріально.

Порядок засвідчення нотаріусами справжності підпису на документах та зразків підписів посадових осіб юридичних осіб на картках, що подаються до банків з метою відкриття рахунків встановлений п. п. 6-7 глави 7 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Нотаріус засвідчує справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить закону і які не мають характеру правочинів та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини. При засвідченні зразків підписів посадових осіб юридичних осіб на картках, що подаються до Національного банку України, комерційних банків з метою відкриття рахунків, нотаріус перевіряє обсяг правоздатності юридичної особи, справжність підписів посадових осіб та їх повноваження на право підпису. На підтвердження повноважень на право підпису нотаріусу подаються копія наказу про призначення на посаду або копія протоколу про обрання посадової особи, довіреність на ім'я керівника, видана вищим органом управління юридичної особи, тощо.

Установчі документи, безспірно, є договорами, а тому оформлення їх вимагає дотримання усіх правил посвідчення договорів.

§ 13. Посвідчення договорів ренти

Згідно зі ст. 731 ЦК України за договором ренти одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту в формі певної грошової суми або в іншій формі. Догово-

ром ренти може бути встановлений обов'язок виплачувати ренту безстроково (безстрокова рента) або протягом певного строку. Договір ренти укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню.

При цьому якщо договором ренти встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти за плату, до відносин сторін щодо передачі майна застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, а якщо майно передається безоплатно, – положення про договір дарування. У цьому разі правила ст. 362 ЦК України не застосовуються.

При посвідченні договору ренти нотаріус дотримується основних правил посвідчення правочинів. Так, першим кроком буде встановлення нотаріусом відповідності між волевиявленням сторін і змістом правочину, а також дотримання сторонами при укладанні правочину вимог законності. Тобто нотаріус встановлює, яких наслідків бажають досягти сторони при вчиненні правочину, чи не помилилися вони в суті правочину, наприклад, чи не бажають сторони насправді укласти договір довічного утримання (догляду), чи не має місце обман.

Сторонами у договорі ренти можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Нотаріус повинен встановити особу громадян, перевірити їхню дієздатність; перевірити правоздатність юридичних осіб, повноважень представників, а також ознайомитись з документами, що встановлюють право власності на це майно, якщо це є обов'язковим.

Нотаріус зобов'язаний роз'яснити сторонам умови договору, а також права, обов'язки та відповідальність, що впливають з нього, зокрема за ст. 731-743 ЦК України.

Текст договору ренти повинен містити: найменування сторін за договором; предмет договору; умови, на яких майно передається під виплату ренти; форму та розмір ренти; строки виплати ренти; відповідальність платника за прострочення ренти; право платника безстрокової ренти на відмову від договору ренти; право одержувача безстрокової ренти на розірвання договору ренти; ризик випадкового знищення або пошкодження майна, що передається під виплату ренти.

Платник ренти має право відчужувати майно, передане йому під виплату ренти, лише за письмовою згодою одержувача ренти.

У цьому випадку в тексті договору відчуження майна, яке передане під виплату ренти, крім істотних умов договору відчуження, обов'язково зазначається про перехід обов'язків платника ренти до нового набувача, а також інші істотні умови договору ренти.

Договори ренти посвідчуються нотаріусами з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження, а договір про передачу нерухомого майна підлягає державній реєстрації.

§ 14. Посвідчення договору довічного утримання (догляду) та договорів про надання утримання

Основною метою договору довічного утримання є забезпечення особі, яка за віком, станом здоров'я або з інших причин потребує постійного піклування або додаткового матеріального забезпечення, що не можна отримати від держави, можливості отримати догляд або матеріальне утримання за рахунок власного майна.

Відповідно до ст. 744 ЦК України за договором довічного утримання (догляду) одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частку, інше нерухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та доглядом довічно.

Деякі вчені намагаються віднести цей договір до договорів з надання послуг, а не з відчуження майна, оскільки більш важливим у цьому випадку є саме догляд, піклування, опікування, тобто певні послуги, що надаються однією особою іншій, а не матеріальні виплати. Такий догляд не можна виразити в певному грошовому еквіваленті, а тому особи, які бажають укласти цей договір, мають досягти домовленості щодо обсягу послуг, що надаватимуться відчужувачу.

Відповідно до ст. 745 ЦК України договір довічного утримання належить до числа договорів, для яких встановлено обов'язкову письмову форму та які підлягають нотаріальному посвідченню.

Посвідчення договорів довічного утримання здійснюється з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження.

Якщо відчужувачем є один із співвласників майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, договір довічного утримання (догляду) може бути посвідчений після визначення частки цього співвласника у спільному майні або визначення порядку користування цим майном між співвласниками. У разі коли предметом договору довічного утримання (догляду) є майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, такий договір укладається за наявності згоди обох з подружжя.

Нотаріус повинен роз'яснити сторонам зміст посвідчуваної угоди, права і обов'язки сторін за чинним цивільним законодавством, зокрема положення статей 744-758 ЦК України, а також встановити, чи відповідають умови договору дійсним намірам сторін.

Укладання договору довічного утримання має свої особливості. Так, при посвідченні таких договорів не застосовуються положення ст. 362 ЦК України щодо повідомлення інших учасників спільної часткової власності про відчуження своєї частки.

На відміну від раніше чинного цивільного законодавства відчужувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я. Набувачем майна за договором довічного утримання (догляду) може бути повнолітня дієздатна фізична особа або юридична особа. Якщо набувачами є кілька фізичних осіб, вони стають співвласниками майна, переданого їм за договором довічного утримання, на праві спільної сумісної власності. Їхній обов'язок перед відчужувачем є солідарним. Договір довічного утримання також може бути укладений відчужувачем на користь третьої особи.

У тексті договору довічного утримання (догляду) обов'язково зазначається, що набувач майна зобов'язаний надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення, а також усі види догляду (опікування) з їх конкретизуванням або без такого, та визначається грошова оцінка матеріального забезпечення відчужувача, яка встановлюється за згодою сторін. Якщо такої згоди не було досягнуто, договір не може бути посвідчено. У випадку якщо обов'язки набувача не були конкретно визначені в договорі, спір має вирішуватись на засадах справедливості та розумності.

Набувач повинен в разі смерті відчужувача поховати його, навіть якщо це не було передбачено договором довічного утримання (догляду). Якщо частина майна відчужувача перейшла до його спадкоємців, витрати на поховання мають бути справедливо розподілені між ними та набувачем.

Набувач може бути зобов'язаний забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який йому переданий за договором довічного утримання (догляду). В такому разі в тексті договору зазначається конкретно визначена частина помешкання, в якій відчужувач або третя особа мають право проживати.

При посвідченні договору довічного утримання (догляду) накладається заборона відчуження майна в установленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору.

Договір може бути змінений, а саме:

– з появою необхідності зміни обсягу чи виду послуг, що надаються набувачем з істотних підстав (при погіршенні стану здоров'я відчужувачу тощо);

– у разі неможливості подальшого виконання фізичною особою своїх обов'язків за договором з підстав, що мають істотне значення, набувач може передати їх іншій особі за згодою відчужувача. Відмова відчужувача від передання обов'язків набувача іншій особі може бути оскаржена до суду (ст. 752 ЦК України);

– набувач та відчужувач можуть домовитись про заміну речі, яка є предметом договору на іншу річ, при чому обсяг обов'язків за домовлен-

істю сторін може бути змінений або залишений незмінним (ст. 753 ЦК України).

Розірвання договору довічного утримання можливе:

– на вимогу відчужувача або третьої особи, на користь якої він був укладений, у разі з не виконання чи не належного виконання набувачем своїх обов'язків незалежно від його вини;

– на вимогу набувача, у зв'язку з неможливістю подальшого виконання своїх обов'язків з підстав, що мають істотне значення (наприклад, неможливість надавати відчужувачу і далі передбачений договором догляд чи матеріальне утримання);

– за згодою сторін.

Зміна або розірвання договору довічного утримання оформляється шляхом складання окремого договору, який додається до примірника основного договору, що міститься у матеріалах нотаріальної справи. Такий договір підписується сторонами і посвідчується нотаріусом. На всіх примірниках основного договору робиться відмітка про його зміну або розірвання, в якій зазначаються номер за реєстром та дата посвідчення договору про зміну або розірвання. Відмітка підписується нотаріусом і скріплюється його печаткою. Про зміну або розірвання договору робиться запис у реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, де зареєстровано основний договір.

Договір довічного утримання **припиняється** зі смертю відчужувача. Якщо ж помер набувач-фізична особа, то договір припиняється лише у разі відсутності у такої особи спадкоємців або при відмові їх від договору довічного утримання (догляду). У випадку ліквідації набувача-юридичної особи договір припиняється за умови відсутності у ліквідованої юридичної особи правонаступників. При цьому відчужувачу повертається приєднаний до примірника договору довічного утримання (догляду) первинний правостановлювальний документ на майно або його дублікат, який міститься у матеріалах нотаріальної справи. Разом з листом нотаріуса про припинення дії договору довічного утримання (догляду) цей правостановлюючий документ (або його дублікат) подається відповідному реєструвальному органу для переєстрації.

На всіх примірниках договору нотаріус робить відповідний напис про припинення дії договору з посиланням на ст. 758 ЦК України.

На підставі договору про розірвання договору довічного утримання (догляду) або внесення до нього змін щодо заміни речі, яка була передана за договором, на іншу річ, переходу прав та обов'язків за цим договором до спадкоємців (правонаступників) набувача майна нотаріус уносить відповідні зміни до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Подружжя має право укласти договір про надання утримання одному з них, у якому визначаються умови, розмір та строки виплати аліментів. Такий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню.

При посвідченні договорів про надання утримання нотаріус повинен додержуватись правил статей 75-78, 82 Сімейного кодексу України, в яких зазначається, що подружжя, а також особи, шлюб між якими було розірвано, вправі укласти договір про припинення утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру, інше нерухоме майно або одержання одноразової грошової виплати.

У разі розірвання договору про утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати, обумовлена грошова сума має бути внесена на депозитний рахунок державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса до посвідчення договору.

§ 15. Договір управління майном

Відповідно до ст. 1029 ЦК України за договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителю) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача). Отже, цей договір не передбачає виникнення права власності в управителя. Управитель має право лише здійснювати повноваження власника, які передає установник управління. Власнику (установнику управління) залишається лише право власності без повноважень.

Договір управління майном належить до реальних договорів, оскільки він вважається укладеним з моменту передачі майна управителю. Цей договір є оплатним. У ньому мають бути зазначені розмір і форма плати управителя (ст. 1035 ЦК України). У договорі завжди повинен бути визначений строк управління, тому цей договір є строковим (ст. 1036 ЦК України). Договір управління майном може бути як на користь його учасників, так і на користь третьої особи (вигодонабувача).

Договір управління майном має деякі спільні риси з договором доручення, проте, на відміну від нього, договір управління майном передбачає здійснення будь-яких дій управителем від власного імені. Разом з цим, управитель зобов'язаний сповістити всіх третіх осіб про те, що він не є власником, а діє на підставі договору.

Сторонами договору управління майном є установник управління (кредитор) і управитель (боржник), а у випадках, передбачених договором, –

третя особа – вигодонабувач. Установником управління завжди є власник майна. Ним не можуть бути фізичні особи, які не мають повної цивільної дієздатності (малолітні особи віком до 14 років; неповнолітні особи віком від 14 до 18 років, за винятком емансипації неповнолітніх осіб).

Первісний установник управління – власник переданого майна може бути у певних випадках замінений іншою особою. Наприклад, у разі смерті установника і спадкування його майна спадкоємцями за законом або за заповітом. Але існує важлива норма, згідно з якою перехід права власності на майно, що є предметом договору управління, від установника управління до іншої особи, не має наслідком припинення договору управління майном, крім випадків, коли право власності на майно переходить через звернення на нього стягнення (п. 6 ст. 1032 ЦК України)⁶.

Управління майном є одним із видів підприємницької діяльності, спрямованим на отримання прибутку. У зв'язку з цим управителем може бути суб'єкт підприємницької діяльності (ст. 1033 ЦК України).

Управитель має особисто виконувати покладені на нього обов'язки з управління майном. Але у випадках, визначених законом, йому дозволено передати свої повноваження іншій особі – заміснику (ст. 1041 ЦК України). Замісник вчиняє від імені управителя дії, необхідні для управління майном.

Установник управління може вказати в договорі особу, яка має право набувати вигоди від майна, переданого в управління. Вигодонабувачем може бути будь-яка особа, крім управителя майном.

Предметом договору управління майном можуть бути підприємства як єдині майнові комплекси, нерухомі речі, цінні папери, майнові права та інше майно. Самостійним предметом управління майном не можуть бути грошові кошти, крім випадків, коли право здійснювати управління грошовими коштами прямо встановлено законом (ст. 1030 ЦК України).

Однією з основних вимог щодо предмета управління майном є необхідність його відокремлення від іншого майна установника управління і від майна управителя. З цією метою майно, передане в управління, має обліковуватися в управителя на окремому балансі і щодо нього має вестися окремий облік (ст. 1030 ЦК України)⁷.

У ЦК України детально зазначені **істотні умови договору управління майном**, тобто такі умови, щодо яких сторони обов'язково мають досягнути згоди. Істотними умовами цього договору згідно зі ст. 1035 ЦК

⁶ Цивільне право України. Підручник / За заг. ред. Я.М. Шевченка. – К.: Ін Юре, 2003. – Т. 2. – С. 175.

⁷ Цивільне право України. Підручник / За заг. ред. Я.М. Шевченка. – К.: Ін Юре, 2003. – Т. 2. – С. 176.

України є, по-перше, перелік майна, що передається в управління і, по-друге, розмір і форма плати за управління майном.

Важливим є також і строк договору, але законодавець не відносить його до істотних умов. Строк управління повинен встановлюватись у договорі управління. Якщо сторони не визначили строку договору управління майном, він вважається укладеним на п'ять років (ст. 1036 ЦК України). При укладенні договору нотаріус зобов'язаний роз'яснити цю обставину сторонам договору.

Договори управління нерухомим майном підлягають нотаріальному посвідченню і посвідчуються нотаріусами за місцезнаходженням нерухомого майна.

Установником управління може бути лише власник майна, яке передається в управління.

У разі якщо власником майна, яке передається в управління, є фізична особа, місцеперебування якої невідоме, або особа, визнана безвісно відсутньою, установником управління є орган опіки та піклування за останнім відомим постійним місцем проживання такої особи. У цьому разі для посвідчення договору управління майном нотаріусу подається рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою, рішення відповідного органу виконавчої влади про встановлення управління майном, яке належить таким особам, із зазначенням всіх істотних умов, які необхідно включити до договору, довіреність про уповноваження представника органу виконавчої влади або органу опіки та піклування на підписання договору управління майном.

Як уже зазначалося, управителем майна за договором управління може бути суб'єкт підприємницької діяльності. Дані про документи, що підтверджують статус осіб як суб'єктів підприємницької діяльності, зазначаються нотаріусом у тексті договору. Засвідчені в установленому порядку фотокопії цих документів долучаються до примірника договору, що залишається у справах нотаріуса.

Не можуть бути управителями майна за договором управління вигодонабувач (особа, яка має право за умовами договору набувати вигоди від майна, переданого в управління), органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим або органи місцевого самоврядування, якщо інше не встановлено законом.

Припинення дії договору управління майном на бажання сторін здійснюється на підставі укладеного між ними відповідного договору. У цьому випадку сторонами договору нотаріусу повертається примірник договору управління майном, який долучається до примірника договору, що зберігається у справах нотаріуса.

У разі відмови однієї із сторін від договору управління майном (відмови вигодонабувача від одержання вигоди за договором, відмови управите-

ля або установника управління від договору управління майном у зв'язку з неможливістю управителя здійснювати управління майном) до припинення його дії нотаріусу подаються докази про повідомлення іншої сторони договору про намір припинити дію договору. У такому випадку дія договору припиняється після спливу трьох місяців з дня одержання другою стороною відповідного повідомлення. Повідомлення другої сторони про відмову від договору може бути вчинено шляхом передачі заяви.

Якщо від договору управління майном відмовляється установник управління з іншої причини, ніж неможливість управителем здійснювати управління майном, припинення дії договору відбувається лише за письмовою згодою управителя за умови виплати йому плати, передбаченої договором.

Одержавши повідомлення однієї із сторін або рішення суду про закінчення строку дії договору, про загибель майна, переданого в управління, про смерть фізичної особи – вигодонабувача або ліквідацію юридичної особи – вигодонабувача, якщо інше не встановлено договором (у разі якщо особа вигодонабувача збігається з особою установника управління (власника майна)), визнання управителя недієздатним, безвісно відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності або смерті, визнання установника управління банкрутом, нотаріус на підставі відповідних документів припиняє договір управління майном, про що робить відповідні відмітки на всіх примірниках договору та відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

§ 16. Представництво і довіреність

Потреба у представництві виникає тоді, коли особа, яку представляють в силу закону (наприклад, відсутність дієздатності) або через конкретні життєві обставини (наприклад, тривала відсутність за місцем проживання, тяжка хвороба, відрядження, зайнятість), не може особисто здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки. Крім цього, до послуг представників звертаються для того, щоб використати спеціальні знання і досвід, заощадити час і кошти тощо.

Під **відносинами представництва** в цивільному праві розуміються такі правовідносини, в силу яких правочини вчиняються однією особою (представником) від імені іншої особи, яку представляють. **Представництво виникає на підставі договору**, закону, акту органу юридичної особи та з інших підстав, передбачених цивільним законодавством.

Згідно зі ст. 244 ЦК України **довіреність** – це письмовий документ, що видається однією особою іншій для представництва перед третіми осо-

бами. У довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити повіреному.

Посвідчення довіреностей – одна з найбільш поширених нотаріальних дій. Довіреності посвідчуються державними та приватними нотаріусами та посадовими особами, вказаними у ст. 37 та 40 Закону «Про нотаріат» на всій території України.

Відповідно до ст. 40 Закону України «Про нотаріат» до нотаріально посвідчених довіреностей прирівнюються:

1) довіреності військовослужбовців або інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закладах, посвідчені начальниками цих закладів, їх заступниками з медичної частини, старшими або черговими лікарями;

2) довіреності військовослужбовців, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також довіреності працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

3) довіреності осіб, які тримаються в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, посвідчені начальниками таких установ чи слідчих ізоляторів;

4) довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами.

Нотаріуси посвідчують довіреності, складені від імені однієї або кількох осіб, на ім'я однієї особи або кількох осіб за усним зверненням довірителя.

Чинне законодавство містить перелік довіреностей, для яких встановлено обов'язкову нотаріальну форму. Так, довіреність на укладання договорів, що потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо державних, кооперативних та громадських організацій, повинна бути нотаріально посвідченою. Згідно з п. 2 ст. 245 ЦК України, довіреності, видані в порядку передоручення, також повинні бути посвідчені нотаріально. Крім цього, нотаріальної форми вимагають довіреності фізичних осіб на здійснення представництва в суді.

Чинне законодавство містить певні **вимоги до змісту посвідчуваної довіреності**. Зокрема, відповідно до п. 2 глави 4 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України у довіреності мають бути чітко

визначені юридичні дії, які належить вчинити представнику. Дії, які належить вчинити представнику, мають бути правомірними, конкретними та здійсненими. Довіреність від імені кількох осіб може бути посвідчена на вчинення юридичних дій для досягнення спільної мети. Довіреність на вчинення правочину, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто довірительом, нотаріусом не посвідчується. У довіреності на укладання договору дарування обов'язково зазначаються прізвище, ім'я, по батькові або повне найменування обдаровуваного. У разі невиконання такої умови довіреність є нікчемною. У тексті довіреності мають бути зазначені місце і дата її складання (підписання), прізвища, імена, по батькові (повне найменування для юридичної особи), місце проживання (місцезнаходження – для юридичної особи) представника і особи, яку представляють, а в необхідних випадках і посади, які вони займають. У довіреностях, що видаються на вчинення правочинів щодо розпорядження майном, також зазначається реєстраційний номер облікової картки платника податків довірителя (податковий номер). У довіреностях, виданих на ім'я адвокатів, можуть зазначатися їх статус та членство в адвокатському об'єднанні (якщо адвокат є членом адвокатського об'єднання).

Довіреність є строковою, відсутність у ній посилання на дату вчинення робить таку довіреність нікчемною. Строк, на який може бути видана довіреність, визначається відповідно до ст. 247 ЦК України. Якщо строк довіреності не встановлений, вона зберігає чинність до припинення її дії. Строк дії довіреності зазначається словами та визначається роками, місяцями, тижнями, днями і не може бути визначений настанням будь-якої події.

Довіреність, видана в порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню після подання основної довіреності, у якій застережене право на передоручення, або після подання доказів того, що представник за основною довіреністю примушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала довіреність.

Порядок вчинення нотаріальних дій також передбачає можливість передачі повноважень за нотаріально посвідченими довіреностями засобами телеграфу. Для цього нотаріус складає телеграму-довіреність. Змістом такої довіреності є текст довіреності та посвідчувальний напис з розшифруванням підпису нотаріуса і його печатки.

Особа, яка видала довіреність, за винятком безвідкличної, може у будь-який час скасувати довіреність або довіреність, видану в порядку передоручення.

Нотаріус, завідувач державного нотаріального архіву при одержанні заяви про скасування довіреності або передоручення робить про це відмітку

на примірнику довіреності, що зберігається у справах нотаріуса, у державному нотаріальному архіві, і відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Якщо особа, яка видала довіреність, подасть примірник довіреності, що є у неї, напис про скасування довіреності або передоручення робиться і на цьому примірнику, після чого він разом із заявою додається до примірника, що зберігається у справах нотаріуса, в державному нотаріальному архіві.

Повідомлення особи, яка видала довіреність, представника, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими була видана довіреність, про скасування довіреності може бути оформлено нотаріусом згідно з цим Порядком шляхом передавання відповідної заяви.

Посвідчені нотаріусами довіреності, а також передоручення за ними, припинення їх дії підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей у порядку, установленому Положенням про Єдиний реєстр довіреностей, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 28.12.2006 № 111/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28.12.2006 за № 1378/13252.

§ 17. Посвідчення договорів доручення

Для забезпечення вчинення правочинів від імені та за рахунок однієї сторони (довірителя) укладається договір доручення, який за бажанням сторін може бути нотаріально посвідченим і згідно з яким друга сторона (повірений) зобов'язується вчинити певні юридичні дії, які призводять до створення, зміни, припинення цивільних прав та обов'язків довірителя.

За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується від імені і за рахунок іншої сторони (довірителя) виконати певні юридичні дії. У правовій літературі той, хто видає доручення, називається довірителем, а представник називається повіреною особою. І довірителем, і представником можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Подібна термінологія використовується і в довіреності. Проте довіреність не тотожна договору доручення. Співвідношення між ними таке: договір доручення є підставою видачі довіреності. В основі довіреності може бути і договір експедиції, і трудовий договір. Наприклад, матеріально відповідальній особі може бути видана довіреність для вчинення дій, пов'язаних безпосередньо з виконанням нею трудових обов'язків.

У договорі доручення або виданій на підставі договору довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить учинити повіреному. Дії, які належить учинити повіреному, мають бути правомірними, конкретними та здійсненими (ст. 1003 ЦК України).

Крім того, договором доручення може бути встановлено виключне право повіреного на вчинення від імені та за рахунок довірителя всіх або

частини юридичних дій, а також строк дії доручення та (або) територія, у межах якої є чинним виключне право повіреного.

У договорі доручення на укладання договору дарування обов'язково вказується ім'я обдаровуваного. Якщо ця вимога невиконана, договір доручення є нікчемним.

Повірений повинен виконати дане йому доручення особисто. Він має право передати виконання доручення іншій особі (замісникові), якщо це передбачено договором доручення або якщо повірений був вимушений до цього обставинами, з метою охорони інтересів довірителя. У випадку, коли можливість вчинення дій замісником повіреного не передбачена або така можливість передбачена, але замісник у договорі не вказаний, повірений відповідає за вибір замісника.

Права та обов'язки повіреного і довірителя встановлені статтями 1006 і 1007 ЦК України.

Договір доручення припиняється на загальних підставах припинення договору, а також у разі визнання довірителя або повіреного недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності, відмови довірителя чи повіреного від договору, а також у разі їх смерті.

§ 18. Шлюбний договір

Шлюбний договір – це правочин, який укладають за власним бажанням особи, що беруть шлюб, і яким регулюються майнові правовідносини між подружжям, зокрема визначаються їхні майнові права і обов'язки як батьків.

Закон вимагає обов'язкового укладання шлюбного договору в письмовій формі з нотаріальним посвідченням (ст. 94 Сімейного кодексу України). У разі недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору, такий договір є нікчемним.

Порядок укладення шлюбного договору та його посвідчення регулюються статтями 92-103 Сімейного кодексу України (далі – СК України) та п. 2 глави 5 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Згідно зі ст. 92 СК України шлюбний договір може бути укладено, на відміну від раніше чинного законодавства, особами, які подали заяву на реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу, а якщо його укладено подружжям – то у день його нотаріального посвідчення, про що має бути зазначено в тексті договору (ст. 95 СК України).

Що може включатись до шлюбного договору? До прийняття нового сімейного кодексу навіть у спеціальній літературі існувала така точка зору,

що в шлюбний договір можна записати будь-що за умови згоди іншого з подружжя. Така думка є помилковою. По-перше, шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми (п. 3 ст. 93 СК України). По-друге, шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним кодексом, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище (п. 4 ст. 93 СК України). По-третє, за таким договором не може передаватись у власність одного з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації (п. 5 ст. 93 СК України).

Згідно зі статтями 96-99 СК України, до шлюбного договору можуть бути включені такі положення:

- загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків;

- чинність договору або його окремих умов і після припинення шлюбу;

- порядок зміни його умов;

- майно, яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу;

- положення про визнання майна, набутого ними за час шлюбу, таким, що вважатиметься їхньою спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них;

- можливий порядок поділу майна, у тому числі й у разі розірвання шлюбу;

- використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб;

- можливість надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби в матеріальній допомозі, а також можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації;

- порядок користування одним із подружжя житловим приміщенням, яке належить іншому з подружжя, а також проживання у житловому приміщенні, яке є їхньою спільною власністю, їхніх родичів, а також звільнення житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї;

- умови, розмір та строки виплати аліментів у разі розірвання шлюбу.

Оскільки шлюбний договір є актом вільного волевиявлення, сторони можуть домовитись про включення до нього будь-яких інших умов щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства.

Зміни до шлюбного договору можуть бути внесені подружжям шляхом укладання відповідного договору, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

У п. 3 ст. 100 СК України зазначено, що на вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дітей, що мають істотне значення. Також на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може ставитись питання про визнання цього договору недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України. Шлюбний договір може бути і розірваний на вимогу одного з подружжя за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання.

Право сторін на звернення до суду за захистом їхніх прав і законних інтересів роз'яснюється нотаріусом і може бути зазначене в тексті шлюбного договору.

Слід зазначити, що місце вчинення цієї нотаріальної дії не досить чітко визначене законодавством. Договір укладається за місцем проживання однієї зі сторін або за місцем проживання однієї з осіб, які беруть шлюб.

Посвідчуючи шлюбний договір, нотаріус зобов'язаний встановити особу, перевірити дієздатність осіб, які виступають сторонами договору. Сімейним кодексом шлюбний вік для жінки встановлено у сімнадцять, а для чоловіків – у вісімнадцять років. У разі зниження шлюбного віку до реєстрації шлюбу шлюбний договір укладається неповнолітніми за письмовою заявою їх батьків або піклувальника, справжність підпису яких засвідчується нотаріусом з дотриманням вимог цього Порядку.

Нотаріус зобов'язаний роз'яснити сторонам зміст посвідчуваного договору, права і обов'язки сторін за ним, можливість зміни його умов та розірвання, а також звернення до суду за захистом у разі порушення його умов однією зі сторін.

Шлюбний договір укладається в письмовій формі в трьох оригінальних примірниках і нотаріально посвідчується. У разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такий договір є нікчемним.

§ 19. Спадковий договір

Відповідно до ст. 1302 ЦК України за спадковим договором односторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчувувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчувувача.

У прямому розумінні спадковий договір не передбачає виникнення спадкових правовідносин і до спадкового права належить лише через те, що настання певних правових наслідків для однієї сторони пов'язані зі смертю іншої. В основному спадковий договір має чимало схожого з договором про довічне утримання. Основна відмінність між ними полягає в часі виникнення у набувача права власності на майно: за договором довічного утримання це право виникає з моменту нотаріального посвідчення договору, а за спадковим договором набувач стає власником майна після смерті відчужувача. Особливість спадкового договору також полягає у тому, що зобов'язання, покладене на набувача, може здійснитись і до, і після відкриття спадщини.

Сторонами спадкового договору згідно зі ст. 1303 ЦК України, можуть бути:

- *відчужувач* – подружжя, один із подружжя, інша особа;
- *набувач* – фізична або юридична особи.

Відповідно до ст. 1305 ЦК України, набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний здійснити певну дію як майнового, так і немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття. Тобто набуття права власності на майно відчужувача пов'язується зі здійсненням певної дії на його користь або, очевидно, і на користь іншої особи. Важко сказати, про які саме дії майнового чи немайнового характеру може йти мова, а також чому в законі йдеться про «дію», а не «дії» набувача. Ці питання залишаються неврегульованими. При цьому не можна сказати, що ЦК України передбачає виконання набувачем одноразового акта (дії). Можна зробити припущення, що за аналогією з договором довічного утримання, за спадковим договором набувач буде зобов'язаний виконувати певні дії, спрямовані на забезпечення відчужувача або інших осіб за вказівкою відчужувача утриманням та доглядом. Проте, на відміну від договору довічного утримання, в Кодексі зазначається, що дії набувача можуть мати і немайновий характер.

За ст. 1306 ЦК, якщо відчужувачем за спадковим договором є подружжя, то предметом договору може бути майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності або приватної власності будь-кого з подружжя.

У договорі може бути також передбачено, що у разі смерті одного з подружжя майно переходить до другого з подружжя і тільки після смерті останнього – до набувача за договором. Слід відзначити, що після смерті як першого, так і другого з подружжя спадщина щодо них не відкривається (норми спадкового права не вступають у дію, спадкоємці не набувають права на спадкування тощо). Заповіт щодо майна, вказаного в спадковому договорі, є нікчемним.

На виконання умов спадкового договору набувачем відчужувач має право призначити особу, яка здійснюватиме такий контроль після його смерті. Тобто це положення поширюється на здійснення визначених договором дій, які мали бути вчинені після смерті відчужувача.

Спадковий договір може бути розірваний за згодою сторін. В односторонньому порядку розірвання договору можливе за рішенням суду на вимогу відчужувача, у разі невиконання набувачем його розпоряджень, або на вимогу набувача, у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача (ст. 1308 ЦК України).

Згідно зі ст. 1304 ЦК спадковий договір укладається в письмовій формі і підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

При посвідченні спадкових договорів нотаріуси повинні дотримуватись загальних правил посвідчення правочинів. Так, нотаріус має визначити справжні наміри сторін, зокрема, чи не помилились вони в сутності правочину, відповідність правочину чинному законодавству, наприклад, чи не суперечить зобов'язання вимогам закону та моральним засадам суспільства. Установивши особу громадян, їхню дієздатність, а також правоздатність юридичних осіб, перевіривши повноваження представників та розглянувши інші необхідні документи, нотаріус розглядає проект договору, що подається сторонами. Договір викладається не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у матеріалах нотаріальної справи.

Спадкові договори, предметом яких є нерухоме майно, посвідчуються нотаріусом з дотриманням правил посвідчення договорів відчуження. Правовстановлювальний документ на майно після його огляду нотаріусом повертається власнику майна (відчужувачу), а в тексті договору зазначаються назва цього документа, номер і дата його видачі та найменування юридичної особи, яка його видала.

Якщо предметом спадкового договору є майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації, нотаріус у тексті договору зазначає про необхідність реєстрації права власності у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно після смерті відчужувача. Нотаріус, який посвідчив спадковий договір, після смерті відчужувача здійснює реєстрацію права власності за спадковим договором у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

При посвідченні спадкових договорів правила забезпечення реалізації права купівлі частки у праві спільної часткової власності не застосовуються.

На майно, яке є предметом спадкового договору, нотаріус накладає заборону відчуження у встановленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору. У разі смерті відчужувача на підставі свідоцтва органу цивільного стану про смерть нотаріус знімає заборону відчуження.

Після смерті відчужувача нотаріусу повертається правовстановлюючий документ на нерухоме майно, що було предметом договору, який приєднується до примірника спадкового договору, що зберігається у справах нотаріуса. На повернутому примірнику правовстановлюючого документа нотаріус робить відмітку про перехід права власності до набувача у зв'язку зі смертю відчужувача за спадковим договором.

У разі смерті фізичної особи – набувача або ліквідації юридичної особи – набувача за спадковим договором дія договору припиняється, а на примірниках договору за письмовою заявою відчужувача нотаріус вчиняє відповідний напис. Відомості про припинення дії договору та зняття заборони відчуження майна, яке є предметом спадкового договору, нотаріус вносить до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Відомості про спадкові договори підлягають обов'язковому внесенню до Спадкового реєстру в порядку, передбаченому Положенням про Спадковий реєстр.

§ 20. Посвідчення заповітів

Законодавство України гарантує кожному громадянину на випадок своєї смерті право залишити все своє майно або його частину одній або кільком особам, а також державі чи юридичній особі. Законодавчо закріплене визначення заповіту дається в ст. 1233 ЦК України – як особистого розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Заповіт належить до односторонніх правочинів, має на меті настання певних юридичних наслідків, а саме передачу прав та обов'язків спадкодавця іншій особі (спадкоємцю).

Особливостями заповіту як правочину є те, що він є особистим волевиявленням громадянина. Заповіт укладається лише від імені фізичної особи, яка досягла повної дієздатності та особисто звернулася до нотаріуса за посвідченням заповіту. Вчинення заповіту через представника недопускається (ст. 1234 ЦК України).

Заповідач самостійно визначає зміст заповіту та його основні положення. Заповідач також має право скасувати або змінити заповіт, що є проявом принципу свободи заповіту.

Визначаючи коло спадкоємців, заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кількох фізичних осіб. Спадкоємцями можуть бути названі будь-які учасники цивільних відносин – фізичні та юридичні особи, держава, територіальні громади, АРК. Водночас, заповідач може без зазначення причин позбавити права на спадкування особу (осіб), яка є його спадкоємцем за законом. Проте закон має деякі обмеження, визначаючи коло

осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині (ст. 1241 ЦК України). До них належать: малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки. Ці особи мають право спадкувати половину тієї частки, яка належала б кожному з них за законом. При цьому, цивільне законодавство також передбачає можливість усунення спадкоємця від спадкування (ст. 1224 ЦК України), правило щодо зменшення обов'язкової частки у спадщині судом (ч. 1 ст. 1241 ЦК України).

Заповідач має право визначити обсяг спадщини і заповідати спадкоємцям усі свої права та обов'язки або їх частину. Якщо заповідач поділив у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав (ч. 3 ст. 1236 ЦК України). Це пов'язано з тим, що до складу спадщини включаються як права, так і обов'язки спадкодавця, і ніхто із спадкоємців не може спадкувати лише права, залишаючи обов'язки іншим особам. Частина спадщини, що залишилася неохопленою заповітом, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах. До числа спадкоємців входять і ті спадкоємці за законом, яким інша частина спадщини була передана за заповітом (ст. 1223 ЦК України), тобто їхня частка у спадщині буде відповідно збільшена.

Заповідач має право зробити у заповіті особливі розпорядження, до яких належать:

1) *заповідальний відказ (легат)* – покласти на спадкоємця зобов'язання передати іншій особі – відказ одержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнове право або речі, що входить або не входить до складу спадщини (ст. 1237 ЦК України);

2) *покладання на спадкоємця деяких обов'язків* – зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій немайнового характеру, що стосуються особисто спадкодавця (ст. 1240 ЦК України);

3) *визначення умови отримання спадщини* – обумовити виникнення права на спадкування умовою як пов'язаною, так і не пов'язаною з поведінкою спадкоємця (народження у спадкоємця дитини, здобуття освіти тощо), але у межах дотримання чинного законодавства (ст. 1242 ЦК України);

4) *підпризначення спадкоємця: вказати не лише основного, а й іншого* – підпризначеного спадкоємця, і якщо спадкоємець, зазначений у заповіті, помре до відкриття спадщини, то діє правило щодо спадкування майна підпризначеним спадкоємцем, а не правило спадкування за правом представлення (ст. 1244 ЦК України);

5) *встановлення сервітуту* – надати право конкретно визначеній особі (особистий сервітут) користуватися будинком, дачею, квартирою (окремими їх частинами), що передається у спадок іншій особі (ст. 1246 ЦК України);

б) *призначення виконавця заповіту* – призначити фізичну або юридичну особу як із числа спадкоємців, так і з тих, які не є спадкоємцями, яка вживатиме заходів щодо охорони спадкового майна; така особа вимагатиме від боржників спадкодавця виконання ними своїх зобов'язань; управлятиме спадщиною; забезпечить одержання частки у спадщині особами, які мають право на обов'язкову частку у спадщині (ст. 1386 ЦК України).

ЦК України закріплює також такий різновид заповітів, як **заповіт подружжя**. Відповідно до ст. 1243 ЦК України подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності. У разі складання спільного заповіту подружжям частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до того, хто його пережив. Спадщина при цьому не відкривається, у спадкоємців не виникає право на спадкування. У випадку смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного у заповіті подружжя. Лише після смерті останнього з подружжя особи, зазначені подружжям у заповіті, мають право на спадкування.

Введення спільного заповіту подружжя як новели законодавства викликає свої складнощі, пов'язані з його застосуванням на практиці. Так, якщо один з подружжя на багато років переживе іншого, спадкоємці того з подружжя, хто помре першим (у тому числі ті, які мають право на обов'язкову частку), фактично усуваються від прийняття спадщини. Щодо того з подружжя, хто залишається живим, то протягом свого життя він не матиме права відчувувати майно, яке він отримав за заповітом, бо на нього буде накладено заборону відчуження.

Одним з основних принципів спадкового права є **таємниця заповіту**. Лише сам спадкодавець має право доводити до відома спадкоємців або інших осіб відомості, що стосуються заповіту. Нотаріус, інша посадова, службова особа, яка посвідчує заповіт, свідки, а також фізична особа, яка підписує заповіт замість заповідача, до відкриття спадщини не мають права розголошувати відомості щодо факту складання заповіту, його змісту, скасування або зміни (ст. 1255 ЦК України).

З метою більш повного захисту інтересів заповідача, збереження таємниці заповіту законодавством передбачається можливість складання **секретного заповіту**, який посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом.

Дійсність заповіту безпосередньо пов'язана з додержанням відповідних умов щодо його форми. Заповіт має бути складений письмово і посвідчений нотаріусом або іншою посадовою особою.

Заповіт може бути посвідчений в будь-якій нотаріальній конторі, в тому числі і за місцем перебування заповідача, якщо він за станом здоров'я не

може прибути для посвідчення заповіту до нотаріуса. В останньому випадку на заповіті робиться відповідна відмітка. Для забезпечення прав громадян, які не мають змоги звернутись до нотаріуса через його відсутність у відповідному населеному пункті або за інших умов (перебування в плаванні, у лікарні, в експедиції, в місці позбавлення волі тощо), заповіт може бути посвідчений посадовими чи службовими особами, зазначеними в ст. 40 Закону України «Про нотаріат». Заповіт громадянина, який перебуває за кордоном, посвідчують посадові особи консульських установ в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Нотаріус посвідчує заповіти фізичних осіб з повною цивільною дієздатністю, у тому числі подружжя, які складені відповідно до вимог статей 1233-1257 ЦК України та особисто подані нотаріусу.

Для посвідчення заповіту висуваються ті самі вимоги, що і для посвідчення будь-яких інших правочинів. Так, насамперед встановлюється особа громадянина, який звернувся за посвідченням заповіту. Особа встановлюється за паспортом або іншими документами, що виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина. Перевіряється вік і дієздатність громадянина.

При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається.

Заповіт має бути складений у письмовій формі із зазначенням місця і часу складання заповіту, дати та місця народження заповідача та підписаний особисто заповідачем. Нотаріус посвідчує заповіт, який написаний заповідачем власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів (комп'ютер, друкарська машинка). Нотаріус може на прохання особи записати заповіт з її слів власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. У цьому разі заповіт має бути вголос прочитаний заповідачем і підписаний ним, про що зазначається ним перед його підписом. Якщо заповідач унаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може власноручно підписати заповіт, за дорученням заповідача він може бути підписаний іншою фізичною особою. Фізична особа, на користь якої заповідається майно, не вправі підписувати заповіт за заповідача.

Нотаріус перевіряє, чи не містить заповіт розпоряджень, що суперечать чинному законодавству. За заповітом майно може бути заповідане тільки у власність, крім того, заповідач може покласти на спадкоємця сервітут або обумовити виникнення права на спадщину в особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови. Умова, визначена у заповіті, є нікчемною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства. До заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (наприклад, розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми

здійснення ритуалу поховання заповідача, бажання призначити опіку над неповнолітнім, виконання дій, спрямованих на здійснення певної суспільно корисної мети тощо).

Заповіт має бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало незрозумілостей чи суперечок після відкриття спадщини.

Особи, які мають право посвідчувати заповіти, зобов'язуються роз'яснити заповідачу основні положення законодавства про спадкування та його права. Нотаріус при посвідченні заповіту зобов'язаний роз'яснити заповідачу зміст ст. 1241 ЦК України про право на обов'язкову частку у спадщині та зміст ст. 1307 ЦК України щодо нікчемності заповіту на майно, яке є предметом спадкового договору.

Відповідно до ст. 1253 ЦК України, п. 1.11 глави 3 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України на бажання заповідача його заповіт може бути посвідчений **при свідках**. У випадках, встановлених абзацом третім частини другої ст. 1248 (якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт) і ст. 1252 ЦК України, присутність не менш як двох свідків при посвідченні заповіту є обов'язковою. **Свідками не можуть бути:** нотаріус; особи, на користь яких складено заповіт; члени сім'ї та близькі родичі спадкоємців за заповітом; особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт. Текст заповіту має містити відомості про особи свідків, а саме: прізвище, ім'я, по батькові кожного з них, дату народження, місце проживання, реквізити паспорта чи іншого документа, на підставі якого було встановлено особу свідка. Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому. Отже, свідками можуть бути дієздатні особи, які розуміють значення своїх дій і не є прямо або опосередковано зацікавленими щодо спадку.

Відповідно до ст. 1249 ЦК України, п. 3 глави 3 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України особа, яка склала **секретний заповіт, подає його нотаріусові в закляєному конверті**. На конверті має бути особистий підпис заповідача. Якщо підпис на конверті проставлений заповідачем не в присутності нотаріуса, заповідач повинен особисто підтвердити, що підпис на конверті зроблений ним. Нотаріус ставить на конверті, у якому міститься секретний заповіт, посвідчувальний напис про посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту, скріплює його печаткою і в присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує. На конверті зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, дата народження заповідача і дата прийняття на зберігання цього заповіту.

Особливий порядок посвідчення нотаріусом секретного заповіту робить неможливим передчасне ознайомлення з його змістом будь-якої осо-

би. Секретний заповіт оголошується нотаріусом лише після смерті заповідача і відкриття спадщини.

Нотаріус повинен роз'яснювати заповідачу, що текст заповіту має бути викладений таким чином, щоб розпорядження заповідача не викликало неясностей чи суперечок після відкриття спадщини.

Нотаріус, у якого зберігається секретний заповіт, у разі одержання інформації про відкриття спадщини та подання свідоцтва про смерть заповідача призначає день оголошення змісту заповіту.

Про день та час оголошення змісту заповіту нотаріус повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця, якщо їх місця проживання йому відомі, або робить про це повідомлення в друкованих засобах масової інформації.

Нотаріус у присутності заінтересованих осіб та двох свідків відкриває конверт, у якому зберігався заповіт, та оголошує його зміст. Про оголошення заповіту складається протокол, який підписують нотаріус та свідки.

У протоколі зазначаються: дата, час та місце складання протоколу про оголошення секретного заповіту; дата посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту; прізвище, ім'я, по батькові осіб, присутніх при оголошенні, у тому числі свідків; відомості про повідомлення осіб, які не з'явилися на оголошення секретного заповіту, або відомості про повідомлення в друкованих засобах масової інформації; стан заповіту (наприклад, наявність закреслених місць, поправок або інших недоліків); стан конверта, у якому знаходився заповіт, а також записується весь текст заповіту. У протоколі можуть бути зазначені й інші істотні обставини оголошення заповіту.

Секретний заповіт після його оголошення залишається в матеріалах нотаріальної справи.

Якщо заінтересована особа, належним чином повідомлена про день оголошення секретного заповіту, на оголошення не з'явиться, нотаріус оголошує зміст секретного заповіту тим особам, які з'явилися. У разі з'явлення заінтересованої особи після оголошення заповіту нотаріус ознайомлює її з протоколом оголошення секретного заповіту, про що робить відповідну відмітку, яка підписується також цією особою.

Якщо з тексту секретного заповіту неможливо визначити справжню волю заповідача, нотаріусом у протоколі відтворюється витлумачений спадкоємцями текст заповіту та відомості про досягнення (чи недосягнення) між спадкоємцями згоди щодо тлумачення тексту заповіту.

Секретні заповіти зберігаються в окремому пакеті в залізних шафах чи сейфах. Не допускається підшивання секретних заповітів до їх оголошення в окремі наряди.

Заповідач має право у будь-який час скасувати заповіт. Нотаріус, завідувач державного нотаріального архіву при одержанні заяви про скасування секретного заповіту, а також за наявності нового заповіту роблять про це відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів. У разі скасування секретного заповіту за заявою заповідача нотаріус повертає заповідачу підписаний ним конверт, у якому зберігається секретний заповіт.

Відомості про заповіти підлягають обов'язковій державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, установленому Положенням про Спадковий реєстр, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2011 № 1810/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.07.2011 за № 831/19569.

ГЛАВА 8. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ВИКОНАВЦЮ ЗАПОВІТУ

§ 1. Порядок призначення та обов'язки виконавця заповіту

Особливим розпорядженням заповідач може призначити виконавця заповіту – фізичну або юридичну особу як із числа спадкоємців, так і з тих, які не є спадкоємцями¹. Виконавцем заповіту може бути тільки особа з повною цивільною дієздатністю.

Слід відзначити, що **виконавець заповіту може також бути призначений за ініціативою спадкоємців чи нотаріусом**. Згідно зі ст. 1287 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), **спадкоємці мають право пред'явити позов про усунення виконавця заповіту, призначеного заповідачем**, від виконання ним своїх повноважень, якщо він не може забезпечити виконання волі заповідача. У випадку, коли заповідач не призначив виконавця заповіту або якщо особа, яка була ним призначена, відмовилась від виконання заповіту, **спадкоємці мають право обрати виконавця з числа спадкоємців або призначити виконавцем заповіту іншу особу. Якщо вони не можуть досягти згоди з цього питання, виконавець на вимогу одного з них може бути призначений судом**.

Якщо заповідач не призначив виконавця заповіту, якщо виконавець відмовився від виконання заповіту чи був усунений від його виконання і якщо цього потребують інтереси спадкоємців, **виконавець заповіту може бути призначений нотаріусом за місцем відкриття спадщини**.

Згідно зі ст. 1289 ЦК України, особа може бути призначена виконавцем заповіту лише за її згодою.

Виконавець заповіту має коло обов'язків, серед яких:

- 1) вжиття заходів щодо охорони спадкового майна;
- 2) вжиття заходів щодо повідомлення спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів про відкриття спадщини;
- 3) вимагання від боржників спадкодавця виконання ними своїх зобов'язань;
- 4) управління спадщиною;

¹ Цивільне право України. Підручник в 2-х т. // За заг. ред. Я.М. Шевченко. – Київ: Ін Юре, 2003. – Т. 1. – С. 384.

5) забезпечення одержання кожним із спадкоємців частки спадщини, яка визначена у заповіті;

6) забезпечення одержання частки у спадщині особами, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.

Також виконавець заповіту зобов'язаний забезпечити виконання спадкоємцем дій, до яких вони були зобов'язані заповітом.

Виконавець заповіту має **право на плату** за виконання своїх повноважень. Так, заповідач має право визначити у заповіті те майно (в натурі або у грошах), яке виконавець заповіту має право одержати зі складу спадщини як плату за виконання своїх повноважень.

Якщо розмір плати не визначений заповідачем, він може бути визначений за домовленістю виконавця заповіту та спадкоємців, а в разі спору – судом.

Виконавець заповіту також має право вимагати від спадкоємців **відшкодування витрат**, які були ним зроблені для охорони спадщини, управління нею та виконання заповіту.

Повноваження виконавця заповіту є досить широкими, що вимагає реального контролю з боку зацікавлених осіб. **Спадкоємці мають право контролювати дії виконавця заповіту.** Якщо спадкоємцями є малолітні, неповнолітні, недієздатні або обмежено дієздатні особи, контроль здійснюють батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники, а також орган опіки та піклування. За їх вимогою виконавець заповіту повинен звітувати про дії, вчинені ним для виконання заповіту.

Після виконання заповіту виконавець подає спадкоємцям або їхнім законним представникам звіт про виконання своїх повноважень (ст. 1292 ЦК).

Спадкоємці, їхні законні представники, а також орган опіки та піклування мають право оскаржити до суду дії виконавця заповіту, якщо вони є незаконними або порушують інтереси спадкоємців.

Повноваження виконавця заповіту тривають до повного здійснення волі спадкодавця, яка виражена у заповіті. Проте виконавець заповіту має право відмовитись від здійснення своїх повноважень і зобов'язаний негайно повідомити спадкоємців, а також осіб, щодо яких він повинен був вчинити певні дії, про відмову від здійснення своїх повноважень.

Виконавець заповіту не може відмовитись від здійснення своїх повноважень у разі необхідності вчинення невідкладних дій, зволікання з якими загрожує завданням збитків спадкоємцям.

§ 2. Порядок видачі свідоцтва виконавцю заповіту

Повноваження виконавця заповіту посвідчуються свідоцтвом, яке видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини за заявою особи, яка заповідачем або спадкоємцями заповідача призначена виконавцем заповіту. Цей документ дає можливість виконавцю заповіту здійснювати покладені на нього обов'язки, наприклад, виконувати дії щодо охорони чи управління спадковим майном, звертатись до боржників спадкодавця і є офіційним підтвердженням його повноважень.

Як вже згадувалось раніше, у випадку, коли заповідач не призначив виконавця заповіту або якщо виконавець заповіту відмовився від виконання заповіту чи був усунений від його виконання, нотаріус призначає виконавця заповіту та видає йому свідоцтво. Якщо заповіт складено на користь кількох осіб, виконання заповіту може бути доручено будь-кому з них. У цьому разі нотаріусу подається письмова згода цих осіб на призначення одного з них виконавцем заповіту. У разі, якщо заповіт складено на користь однієї особи, в її інтересах виконавцем заповіту може бути призначено особу не з числа спадкоємців.

Особа може бути призначена нотаріусом виконавцем заповіту лише за її письмовою згодою, яка може бути виражена у тексті самого заповіту або додана до нього. Заяву про згоду бути виконавцем заповіту особа може подати до нотаріуса за місцем відкриття спадщини після її відкриття.

У тексті свідоцтва виконавця заповіту нотаріус обов'язково зазначає всі повноваження виконавця заповіту, передбачені статтею 1290 Цивільного кодексу України.

Якщо спадкоємцями є малолітні, неповнолітні, недієздатні особи або особи, цивільна дієздатність яких обмежена, про видачу свідоцтва виконавця заповіту нотаріус повідомляє відповідні органи опіки та піклування.

Чинність повноважень виконавця заповіту припиняється нотаріусом за місцем відкриття спадщини за письмовою згодою спадкоємців, а також осіб (органів), які мають право здійснювати контроль за виконанням заповіту.

Після повернення виконавцем заповіту виданого йому свідоцтва нотаріус робить відмітку про припинення чинності повноважень виконавця на примірнику свідоцтва, що зберігається у справах нотаріуса, у державному нотаріальному архіві, на примірнику свідоцтва, повернутого виконавцем, та відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, у книзі обліку спадкових справ.

На всіх заявах зазначається час їх надходження та номер спадкової справи. Заяви та примірники свідоцтва підшиваються в спадкову справу.

ГЛАВА 9. ВИДАЧА СВДОЦТВА ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ

§ 1. Загальні положення про спадкування

Згідно зі ст. 1216 ЦК України, спадкування – це перехід прав та обов’язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Відповідно до цього визначення, спадщину можна визначити як сукупність прав та обов’язків спадкодавця, за винятком тих, які за своєю природою не можуть бути передані іншим особам.

Спадкування має деякі особливості:

– спадкоємцям можуть перейти лише *ті права та обов’язки, що належали спадкодавцю на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті* (ст. 1218 ЦК України);

– права та обов’язки спадкодавця переходять до *правонаступників у комплексі, з урахуванням як всіх прав, так і всіх обтяжень*. Отже, якщо спадкодавець залишив борги або його майно було заставлене, до його правонаступників переходять обов’язки щодо погашення цих зобов’язань. Так, ст. 1231 ЦК визначає, що спадкоємці можуть успадкувати обов’язок відшкодувати майнову та моральну шкоду, які були завдані спадкодавцем;

– *деякі права та обов’язки за своїм характером не можуть увійти до складу спадщини* – це права та обов’язки, що безпосередньо пов’язані з особистістю спадкодавця. Згідно зі ст. 1219 ЦК України, до них, зокрема, належать:

- 1) особисті немайнові права;
- 2) право на участь у товариствах та право членства в об’єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами;
- 3) право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров’я;
- 4) права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом;
- 5) права та обов’язки особи як кредитора або боржника, якщо вони нерозривно пов’язані з його особою й у зв’язку з цим не можуть бути виконані іншою особою.

Слід відзначити, що чинний ЦК України значно розширив склад спадщини.

Так, ст. 1225-1231 та ст. 1232 ЦК визначено особливості спадкування права на земельну ділянку, частки у праві спільної сумісної власності, сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, права на вклад у банку (фінансовій установі), права на одержання страхових виплат (страхового відшкодування), права на відшкодування збитків, моральної шкоди та сплату неустойки тощо. Згідно зі ст. 23 Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р., майно та земельні ділянки фермерського господарства можуть успадковуватись відповідно до закону. Проте, якщо успадкування здійснюється двома чи більше особами, земельна ділянка не підлягає поділу, якщо в результаті поділу утвориться хоча б одна земельна ділянка менша за мінімальний розмір, встановлений для певного регіону. Відповідно до п. 4 ст. 21 Закону України «Про кооперацію» від 06.07.2003 р., право власності членів кооперативу – фізичних осіб на пай є спадковим.

До об'єктів немайнового характеру, що можуть бути успадковані, слід також віднести права у сфері інтелектуальної власності – авторське право, право на наукове відкриття, винахід, корисну модель, промисловий зразок. Об'єктами спадкування є право на одержання винагороди, авторського свідоцтва, патенту тощо.

Спадкодавцем може бути тільки фізична особа.

Коло **спадкоємців** є значно ширшим. Відповідно до ст. 1222 ЦК України, спадкоємцями можуть бути фізичні особи, що є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин – держава, територіальні громади. Основна особливість полягає в тому, що фізичні особи можуть бути спадкоємцями як за законом, так і за заповітом, тоді коли інші особи можуть набути право на спадкування за заповітом. Окремо слід сказати про відумерлість спадщини: за ст. 1277 ЦК, територіальна громада може набувати право власності на майно, яке визнано судом відумерлим.

Право на спадкування мають особи, визначені у заповіті. У разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини, право на спадкування за законом одержують особи за правилами черговості.

Так, у ст. 1258 ЦК зазначається, що спадкоємці за законом одержують право на спадкування почергово. Кожна наступна черга одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмо-

ви від її прийняття, крім випадків зміни черговості, зазначених у ст. 1259 ЦК України.

Чинний ЦК України значно розширив коло спадкоємців за законом. Це здійснюється як збільшенням кількості черг спадкоємців, так і збільшенням кількості осіб, які мають право спадкування за правом представлення.

Отже, закон передбачає **п'ять черг спадкоємців** (ст. 1261-1265 ЦК України).

До **першої черги** належать найбільш близькі родичі спадкодавця – діти, у тому числі зачаті за його життя та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки.

Відповідно до ст. 1260 ЦК України, у разі спадкування за законом усиновлений та його нащадки, з одного боку, та усиновлювачі його родичі – з іншого, прирівнюються до родичів за походженням. Тому усиновлений спадкує після усиновлювача і навпаки, на загальних підставах, як спадкоємець першої черги. Усиновлений не спадкує за законом після смерті рідних батьків та інших родичів за висхідною лінією, а батьки усиновленого не спадкують після його смерті.

До **другої черги** відносяться рідні брати та сестри спадкодавця, його баба та дід як з боку матері, так і з боку батька. Якщо за рішенням суду про усиновлення збережений правовий зв'язок між усиновленим та його рідними братом чи сестрою, то у разі їх смерті він має право на спадкування як спадкоємець другої черги. У разі смерті усиновленого, його баба, дід, брат, сестра, з якими був збережений правовий зв'язок, спадкують на загальних підставах, тобто як спадкоємці другої черги.

У **третьої черги** спадкоємців за законом входять рідні дядьки та тітки спадкодавця.

В **четвертій черзі** право на спадкування мають особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше ніж п'яти років до часу відкриття спадщини.

У **п'ятій черзі** право на спадкування мають інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно, при чому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення. Ступінь споріднення визначається за числом народжень, що віддаляють родича від спадкодавця, при чому народження його самого не зараховується до цього числа.

Також у **п'ятій черзі** право на спадкування за законом отримують утриманці спадкодавця – неповнолітні чи непрацездатні особи, які не були членами його сім'ї, але не менше ніж п'ять років одержували від нього матеріальну допомогу, що була для них єдиним або основним джерелом засобів до існування.

Слід відзначити, що ЦК України відмовляється від імперативності права черговості, що означає можливість її зміни. По-перше, спадкоємці можуть домовитись про зміну черговості, уклавши відповідний договір після відкриття спадщини. По-друге, зміна черговості може відбутись за рішенням суду у випадку, коли фізична особа, яка є спадкоємцем за законом більш далекої черги, може отримати право на спадкування разом зі спадкоємцями іншої черги. При цьому суд може керуватись такими обставинами, як надання допомоги, матеріального забезпечення тощо цією особою спадкодавцеві, який через похилий вік, хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Існує також поняття спадкування **за правом представлення**. Так, ст. 1266 ЦК України визначає, що внуки, правнуки спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові, бабі, дідові, якби вони були живі на час відкриття спадщини. Прабаба, прадід спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім дітям (бабі, дідові спадкодавця, якби вони були живими. Племінники спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (сестрі, братові спадкодавця), якби вони були живими. Двоююрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (тітці, дядькові спадкодавця), якби вони були живими.

Якщо спадкування за правом представлення здійснюється кількома особами, частка їхнього померлого родича ділиться між ними порівну. При спадкуванні по прямій низхідній лінії право представлення діє без обмежень ступеня споріднення.

Закон визначає також випадки усунення **спадкоємців від права на спадкування** (ст. 1224 ЦК України), яке стосується осіб, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя. Проте це положення не застосовується, якщо спадкодавець, знаючи про замах, все ж призначив їх своїм спадкоємцем за заповітом.

Не мають права на спадкування також особи, які умисно перешкоджали спадкодавцеві скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт і цим сприяли виникненню права спадкування у них самих чи в інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині.

Взагалі не мають права на спадкування батьки, які були позбавлені батьківських прав, а також батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені), інші особи, які ухилялись від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, якщо це встановлено судом. За рішенням суду особа може бути усунена від права на спадкування за законом, якщо вона ухилялася від надання допомоги спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу

або каліцтво був у безпорадному стані. Не мають права спадкування особи, шлюб між якими є недійсним або визнаний таким за рішенням суду, крім випадку, коли другий з подружжя, який його пережив та не знав і не міг знати про перешкоди до реєстрації шлюбу.

Держава та інші особи публічного права, за загальним правилом, не можуть бути спадкоємцями фізичної особи. Тільки у випадку, коли особа не має спадкоємців за заповітом і за законом, або вони усунені від права на спадкування, не прийняли спадщину, відмовились від її прийняття, спадщина може переходити у власність особи публічного права – територіальної громади за місцем відкриття спадщини. Для цього суд визнає спадщину відумерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування, яка подається після спливу одного року після відкриття спадщини (ст. 1277 ЦК України).

Часом відкриття спадщини є, відповідно до ч. 2 ст. 1220 ЦК України, день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Відповідно до ч. 3 ст. 1220 ЦК України, якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно й окремо щодо кожної з них, при чому конкретна година смерті кожної не має значення. Так, якщо подружжя загинуло внаслідок автомобільної аварії протягом однієї доби, але не одночасно, спадщина відкривається щодо обох разом. Таким чином, той з подружжя, який помер першим, не стає спадкодавцем другого і навпаки. У разі смерті цих осіб одна після одної протягом різних діб, навіть з невеликим розривом у часі, спадщина відкривається на загальних підставах. Особа, яка померла останньою, вважається померлою після відкриття спадщини, і якщо вона не встигла її прийняти, право на прийняття її частки у спадщині переходить до спадкоємців за правилами спадкової трансмісії (ст. 1276 ЦК України).

Якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно й окремо щодо кожної з цих осіб (ч. 4 ст. 1220 ЦК України). В цьому випадку час настання смерті осіб припускається, тому ця норма застосовується, коли конкретний час смерті осіб визначити неможливо. Якщо відомо, що одна з них пережила іншу і померла пізніше (в іншу добу), спадкування здійснюється за правилами спадкової трансмісії.

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця (ст. 1221 ЦК України). Якщо спадкодавець мав декілька місць проживання, місцем відкриття спадщини вважається останнє місце реєстрації спадкодавця.

Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна. В особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом. Якщо об'єктів нерухомості декілька і їх місцезнаходження різне, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження одного із об'єктів цього майна на вибір спадкоємця (ів).

Місцем проживання фізичної особи віком до 14 років визнається місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я. Місцем проживання недієздатної особи є місце проживання її опікуна або місцезнаходження відповідної організації, яка виконує щодо неї функції опікуна. Місцем відкриття спадщини для військовослужбовців строкової служби, осіб, які померли в місцях позбавлення волі, чи для осіб, які навчалися в навчальних закладах, що розташовані поза місцем їх проживання, буде те місце, де вони проживали до призову на військову службу, до арешту (взяття під варту) або до вступу до навчального закладу. Після смерті громадянина, який проживав на території монастиря, храму, іншого культового будинку, місцем відкриття спадщини вважається місцезнаходження відповідного будинку.

Якщо спадкодавець, якому належало майно на території України, мав останнє місце проживання на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається на підставі Закону України «Про міжнародне приватне право».

Згідно зі ст. 1268 ЦК, спадкоємець за заповітом чи за законом має право **прийняти спадщину** або не прийняти її. При цьому не допускається прийняття спадщини з умовою чи із застереженням. За загальним правилом, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців з часу її відкриття.

Спадкоємець за заповітом чи за законом також може відмовитись **від прийняття спадщини**. Заява про відмову подається до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини.

Ст. 1278 ЦК України встановлює, що частки кожного спадкоємця у спадщині є рівними, якщо спадкодавець у заповіті сам не розподілив спадщину між ними.

§ 2. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину

Право на спадщину має бути оформлене у відповідному порядку, встановленому законодавством, який залежить від характеру спадкового майна. Якщо майно складають предмети звичайної домашньої обстановки та

вжитку, спадкоємці можуть вчинити фактичні дії щодо його прийняття – наприклад, продовжувати користуватись цими речами.

Згідно з ЦК України, обов'язок спадкоємця звернутись за свідоцтвом про право на спадщину виникає при прийнятті ним спадщини, у складі якої є нерухоме майно.

Таким чином, можна зробити висновок, що в усіх інших випадках отримання свідоцтва є правом, а не обов'язком спадкодавця. Проте якщо до складу спадщини входить нерухоме майно, спадкоємець, який прийняв спадщину, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно, оскільки воно підтверджує право спадкоємця на ці речі (ст. 1297 ЦК України).

Право на спадкування здійснюється спадкоємцями шляхом прийняття спадщини або її неприйняття.

Для того, щоб не допустити пропуску шестимісячного строку для прийняття спадщини, нотаріус роз'яснює спадкоємцям право подачі заяви про прийняття спадщини чи про відмову від її прийняття.

Згідно із п. 3.3 Глави 10 Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 22.02.2012 р. (далі – Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України) згода на прийняття спадщини або відмова від прийняття мають бути оформлені у вигляді письмової заяви, яка подається спадкоємцем особисто до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини. Якщо спадкоємець особисто прибув до нотаріуса за місцем відкриття спадщини, нотаріальне засвідчення справжності його підпису на таких заявах не вимагається. Якщо заява, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, надійшла поштою, вона приймається нотаріусом, заводиться спадкова справа, а спадкоємцю пропонується надіслати заяву, оформлену належним чином, або прибути особисто до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини.

Спадкоємець, який постійно проживав із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, він не заявив про відмову від неї.

Не допускається прийняття заяв про прийняття спадщини, про відмову від неї або заяв про їх відкликання, складених від імені спадкоємців їхніми представниками, що діють на підставі довіреностей.

Неповнолітня особа має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника. Заяву від імені малолітньої особи або недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун.

Малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, за відсутності заяви від їхнього імені про відмову від спадщини.

Особа, яка подала заяву про прийняття спадщини або про відмову від неї, може відкликати її протягом строку, встановленого для прийняття спадщини.

Слід також зазначити, що, згідно з положеннями п. 3.14 Глави 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, прийняття і відмова від спадщини можуть мати місце щодо всього спадкового майна. Спадкоємець не вправі прийняти одну частину спадщини, а від іншої частини відмовитись. Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину. Відмова ж спадкоємця за заповітом від прийняття спадщини не позбавляє його права на спадкування за законом.

Так, свідоцтво про право на спадщину видається на підставі заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, а у випадках, передбачених частиною другою статті 1270, статтею 1276 ЦК України. – не раніше зазначених у цих статтях строків. Строк у шість місяців передбачений для перевірки всіх обставин щодо права спадкування, повідомлення усіх спадкоємців за законом і за заповітом, визначення складу спадщини, поділу майна на частки тощо. Перед видачею свідоцтва нотаріус повинен перевірити час відкриття спадщини, оскільки свідоцтво не може бути видане раніше встановленого законом строку. Свідоцтво про право на спадщину видається за наявності у спадковій справі всіх необхідних документів.

Нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє:

- факт смерті спадкодавця;
- час і місце відкриття спадщини; – наявність підстав для закликання до спадкоємства за законом осіб, які подали заяву про видачу свідоцтва;
- склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво про право на спадщину. На підтвердження цих обставин від спадкоємців обов'язково вимагаються відповідні документи (п. 4.14 Глави 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22.02.2012 р.).

Спадкоємці за законом, які позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання до спадкоємства, можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин із спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину (ч.2 статті 68 ЗУ «Про нотаріат»).

Так, **факт смерті і час відкриття спадщини** підтверджуються свідоцтвом органу реєстрації актів цивільного стану про смерть спадкодавця.

Доказом родинних та інших відносин спадкоємців зі спадкодавцем є: свідоцтва органів реєстрації актів цивільного стану; повний витяг з реєстру актів цивільного стану громадян щодо актового запису; копії актових записів; копії рішень суду, що набрали законні сили, про встановлення факту родинних та інших відносин. Доказом постійного проживання спадкоємця із спадкодавцем може бути відмітка у паспорті про реєстрацію його місця проживання, а у разі її відсутності – довідка житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, відповідного органу місцевого самоврядування про те, що спадкоємець на день смерті спадкодавця проживав разом із цим спадкодавцем.

Факт перебування на утриманні підтверджується рішенням суду, що набрало законної сили, про встановлення факту перебування непрацездатної чи неповнолітньої особи на утриманні.

Непрацездатність утриманця, пов'язана з віком, перевіряється за паспортом, свідоцтвом про народження; непрацездатність, пов'язана зі станом здоров'я, – за пенсійною книжкою або довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи. Факт проживання спадкоємців однією сім'єю зі спадкодавцем підтверджується рішенням суду, яке набрало законної сили.

Якщо один або кілька спадкоємців за законом позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання їх до спадкоємства за законом, вони можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин зі спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину. Така згода спадкоємців оформляється у вигляді письмової заяви, підпис спадкоємців на якій має бути засвідчений.

Місце відкриття спадщини підтверджується: довідкою житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу про реєстрацію (постійне місце проживання) спадкодавця; записом у будинковій книзі про реєстрацію (постійне місце проживання) спадкодавця, довідкою адресного бюро, довідкою райвійськкомату про те, що спадкодавець до призову на військову службу проживав за відповідною адресою. Місце відкриття спадщини не може підтверджуватись свідоцтвом про смерть.

У разі відсутності у спадкоємців зазначених документів, що підтверджують місце відкриття спадщини, нотаріус роз'яснює спадкоємцям їх право на звернення до суду із заявою про встановлення місця відкриття спадщини. У такому випадку суд вимагає копію рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення місця відкриття спадщини.

Видача свідоцтва про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, проводиться нотаріусом після подання правовстановлюючих документів щодо належності цього майна спадкодавцеві та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна (п. 4.15. Глави 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України).

У разі наявності заборони нотаріус письмово повідомляє кредитора про те, що спадкоємцям боржника видано свідоцтво про право на спадщину. Якщо на спадкове майно накладено арешт судовим чи слідчими органами, видача свідоцтва про право на спадщину затримується до зняття арешту.

Якщо до складу спадкового майна входить нерухоме майно, що підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), нотаріус виготовляє витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (п. 4.18. Глави 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України).

Видача свідоцтва про право на спадщину на земельну ділянку нотаріусом проводиться на підставі документів, оформлених відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та витягу з Державного земельного кадастру.

У тому випадку, коли правовстановлювальний документ на майно, що підлягає реєстрації, повертається спадкоємцеві (свідоцтво про реєстрацію чи технічний паспорт на автотранспортний засіб, іншу самохідну машину або механізм, судновий білет чи свідоцтво, договір комерційної концесії тощо), нотаріус перевіряє документ, про що робить відмітку на заяві про видачу свідоцтва про право на спадщину або на примірнику цього свідоцтва, який залишається у правах нотаріуса. Допускається приєднання до матеріалів спадкової справи, засвідчених в установленому порядку, передбаченому Правилами ведення нотаріального діловодства, фотокопій правовстановлювальних документів на майно, які повертаються спадкоємцям.

Нотаріус у випадку видачі свідоцтва про право на спадщину на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно вносить відомості про перехід права власності на ім'я спадкоємця до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно в порядку, установленому законодавством у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Якщо спадщину на нерухоме майно прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається на ім'я кожного з них, із зазначенням імені та частки у спадщині інших спадкоємців.

Нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом перевіряє факт смерті спадкодавця, наявність заповіту, час і місце відкриття спадщини, склад спадкового майна.

При видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом оригінал чи дублікат заповіту (протокол про оголошення секретного заповіту), поданий спадкоємцем, залишається у спадковій справі.

Нотаріус також перевіряє коло осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині (ч. 2 статті 69 ЗУ «Про нотаріат»).

ГЛАВА 10. ОХОРОННІ НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ

§ 1. Встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме

Порядок встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, а також фізичної особи, місце перебування якої невідоме регулюється Роз'ясненням Міністерства юстиції України «Встановлення опіки над майном фізичної особи, визнаної судом безвісно відсутньою» від 04.02.2011 р.

Слід відзначити, що під терміном «**безвісна відсутність**» розуміють відсутність особи протягом 1 року в місці її постійного проживання без відомостей про її місцеперебування.

На підставі рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус за останнім місцем її проживання описує належне їй майно та встановлює над ним опіку (стаття 44 ЦК України).

Нотаріус попереджає опікуна, про кримінальну відповідальність у разі розтрати або приховування майна фізичної особи, визнаної судом безвісно відсутньою, а також про матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду.

До винесення судом рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою нотаріус, на підставі заяви заінтересованої особи або органу опіки та піклування, за останнім відомим місцем проживання такої особи може здійснити опис належного їй майна, призначити опікуна майна та передати йому майно на зберігання.

Складання опису майна, призначення опікунів над цим майном, виключення майна з опису здійснюється за правилами вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.

Опис майна провадиться за участю опікуна, заінтересованих осіб, якщо вони того бажають, і не менше як двох свідків.

В акті опису мають бути зазначені:

- дата рішення про визнання особи безвісно відсутньою, заяви заінтересованої особи або органу опіки та піклування;
- дата проведення опису;
- прізвища, імена, по батькові і адреси осіб, які беруть участь в описі;

- прізвище, ім'я, по батькові особи, майна якої описується;
- місце знаходження майна, що описується;
- чи було опечатане приміщення до прибуття нотаріуса і ким;
- чи не була порушена пломба або печатка;
- докладна характеристика (назва, розмір, номер, рік випуску, колір, сорт та ін.) і оцінка кожного з перерахованих у ньому предметів та процент їх зносу.

Оцінка описаних предметів (з урахуванням їх зносу) провадиться нотаріусом та особами, які брали участь в описі майна, а житлових будинків – виходячи з відновної чи страхової (у місцевостях, де інвентаризація не проведена) оцінки.

У разі незгоди з оцінкою заінтересовані особи вправі запросити спеціаліста – експерта або оцінювача.

Оплата праці спеціалістів (експертів, оцінювачів) здійснюється особою, яка запросила експерта або оцінювача.

На кожній сторінці акта опису підводиться підсумок кількості речей (предметів) та їх вартості, а після закінчення опису – загальний підсумок кількості речей (предметів) і їх вартості.

До акта опису включається все майно, яке є в будинку (квартирі) особи, визнаної безвісно відсутньою. Заяви сусідів та інших осіб про належність їм окремих речей заносяться до акта опису, а заінтересованим особам роз'яснюється порядок звернення до суду з позовом про виключення цього майна з акта опису.

Якщо проведення опису переривається або продовжується кілька днів, приміщення кожний раз опечатується нотаріусом. В акті опису робиться запис про причини і час припинення опису і його відновлення, а також про стан пломб і печаток при наступному розпечатуванні приміщення.

У кінці акта опису зазначається прізвище, ім'я, по батькові, рік народження опікуна, якому передано на зберігання майно, найменування документа, який посвідчує його особу, номер, дата видачі, найменування установи, що видала документ, місце проживання цієї особи.

Акт опису складається не менше, ніж у трьох примірниках. Усі примірники підписуються нотаріусом, заінтересованими особами, свідками та опікуном, якому передано майно на зберігання. Один примірник акта опису видається опікуну над майном фізичної особи визнаної безвісно відсутньою.

Якщо під час опису майна виявляться речі, які у зв'язку зі зносом не мають ніякої цінності, нотаріус за згодою опікуна, не включає до акта опису такі речі, а за окремим описом передає їх для знищення. Якщо серед майна фізичної особи, визнаної судом безвісно відсутньою, виявляться продукти

харчування, нотаріус передає їх родичам. Якщо опис провадиться без участі родичів, продукти довгострокового терміну зберігання передаються відповідним організаціям для реалізації. Передавання провадиться за окремим актом, який підписує, крім нотаріуса та свідків, зацікавлена особа або представник організації, яким передані продукти.

Грошові суми та цінні папери, які залишилися після винесення рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, на прохання опікуна чи інших заінтересованих осіб за окремим описом здаються не пізніше наступного після проведення опису дня в депозит нотаріусу, де перебувають до видачі спадкоємцям (у випадку оголошення особи померлою) або передавання відповідному фінансовому органу у разі визнання спадщини відумерлою та переходу майна у власність територіальної громади.

Срібло і монетарні метали (золото та метали іридієво-платинової групи) у будь-якому вигляді та стані, іноземна валюта і виражені в іноземній валюті або монетарних металах платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати та ін.), вироби із срібла і монетарних металів, дорогоцінного каміння, а також дорогоцінне каміння і перли на прохання опікуна чи інших заінтересованих осіб здаються на зберігання до відповідної банківської установи не пізніше наступного після проведення опису дня.

Зберігання майна у депозиті нотаріуса чи у банку здійснюється за рахунок майна фізичної особи визнаної безвісно відсутньою.

Якщо в складі описаного майна виявляться цінні рукописи, літературні праці, листи, що мають історичне або наукове значення, ці документи за окремим описом здаються на відповідальне зберігання опікуну або відповідним установам (інституту, музею тощо). За неможливості передати перераховане вище на відповідальне зберігання нотаріус опечатує документи або сховище з документами.

У відповідності до Положення про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.93 N 706, виявлені у складі майна вибухові речовини і засоби вибуху, боеприпаси, зброя, спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівливої дії (газові пістолети, револьвери і патрони до них) передаються органу внутрішніх справ за окремим описом.

При виявленні у складі майна об'єктів, які перебувають на державному обліку як пам'ятники історії і культури, відповідно до Постанови Верхов-

ної Ради України від 17.06.92 «Про право власності на окремі види майна», нотаріус повідомляє про це відповідні органи охорони пам'яток історії та культури.

У разі виключення майна з акта опису, на останньому робиться спеціальний напис, у якому за підписом нотаріуса, а також інших осіб, що підписали акт опису, указується перелік вилучених предметів. Цей напис скріплюється печаткою нотаріуса.

Опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, приймає виконання цивільних обов'язків на її користь, погашає за рахунок її майна борги, управляє цим майном в її інтересах.

Крім того, у разі визнання особи безвісно відсутньою опікун, призначений для охорони майна безвісно відсутнього, має право отримувати довідки про вчинені нотаріальні дії, якщо це необхідно для збереження майна, над яким встановлена опіка.

За заявою заінтересованої особи опікун над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або фізичної особи, місце перебування якої невідоме, надає за рахунок цього майна утримання особам, яких вони за законом зобов'язані утримувати.

Заходи охорони майна припиняє нотаріус або посадова особа органу місцевого самоврядування, які їх вживали, у випадку: скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою; появи фізичної особи, місце перебування якої було невідомим.

Якщо громадянин, визнаний безвісно відсутнім, з'явився або виявлено його місце перебування, районний (міський) суд, одержавши відповідну заяву, призначає справу до слухання і скасовує попереднє рішення. Опіку над майном нотаріус припиняє на підставі такого рішення суду або заяви, поданої фізичною особою, визнаної судом безвісно відсутньою до скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою. Опіка над майном триває до скасування рішення суду про визнання фізичної особи безвісно відсутньою.

§ 2. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та їх процесуальний порядок

Однією з найбільш трудомістких та складних нотаріальних дій є забезпечення нотаріусом охорони спадкового майна.

Охорона спадкового майна полягає у вжитті нотаріусом певних заходів для запобігання псуванню чи знищенню цього майна. В п. 1 ст. 1283 ЦК України

зазначається, що охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження його до прийняття спадщини спадкоємцями.

Слід відзначити, такі заходи вживаються через те, що між днем смерті спадкодавця і днем, коли будуть виконані всі необхідні вимоги для прийняття спадкового майна, проходить певний проміжок часу. Цей час використовується на встановлення всіх спадкоємців, визначення черговості спадкування, знаходження всього майна, що є у власності спадкодавця тощо. Якщо майно спадкодавця знаходиться в невизначеному положенні, може виникнути загроза його псування, розкрадання або знищення. Саме тому на державні нотаріальні контори, посадових осіб виконкомів місцевих рад, а також посадових осіб консульських установ покладено вжиття заходів до охорони спадкового майна. Приватний нотаріус не має права вчиняти таку нотаріальну дію, що пов'язано з тим, що ця нотаріальна дія є дуже складною і носить комплексний характер, оскільки на її вчинення потрібні повноваження, якими володіють лише державні нотаріуси і визначені законом посадові особи.

Доцільно розділити нотаріальне провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна на **3 етапи**, а саме:

Підготовчий етап. Заява про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна реєструється в Книзі обліку заяв про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме.

Перед вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна нотаріус вчиняє низку дій, які забезпечують повну охорону цього майна, а саме:

– визначає місце відкриття спадщини, наявність спадкового майна, його склад та місцезнаходження;

– перевіряє наявність спадкової справи за даними Спадкового реєстру. Якщо спадкова справа не заведена, нотаріус реєструє заяву про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна також і в Книзі обліку і реєстрації спадкових справ, заводить спадкову справу і реєструє її у Спадковому реєстрі;

– з'ясовує, чи були вжиті попередні заходи щодо збереження спадкового майна. Якщо такі заходи були вжиті – то ким, коли і як (чи було приміщення опечатано, де знаходяться ключі від цього приміщення тощо);

– повідомляє про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме. Нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення у пресі;

– про проведення опису майна спадкодавця нотаріус повідомляє житлово-експлуатаційні органи, а в разі необхідності – органи внутрішніх справ та інших заінтересованих осіб (кредитора);

– якщо є підстави вважати, що спадщина може бути визнана від умерлою, нотаріус повинен повідомити відповідний орган місцевого самоврядування;

– вживає заходів для залучення до участі в проведенні опису майна свідків (не менше двох). Свідками можуть бути будь-які незаінтересовані особи з повною цивільною дієздатністю.

Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна здійснюється нотаріусом після отримання документів, що підтверджують факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, але не пізніше наступного дня з дати надходження таких документів.

Другий етап – опис спадкового майна, призначення його охоронця та передання майна йому на зберігання.

Опис спадкового майна проводиться за участю заінтересованих осіб (за бажанням) і не менше ніж двох свідків. Присутність виконавця заповіту при здійсненні опису спадкового майна є обов'язковою.

В акті опису мають бути зазначені:

– дата та час складання акта опису, а також прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який проводить опис;

– найменування державної нотаріальної контори або нотаріального округу, в якому зареєстрований приватний нотаріус;

– дата одержання заяви про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна (повідомлення про орієнтовний склад спадкового майна) або доручення нотаріуса, яким заведено спадкову справу, про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна;

– прізвище, ім'я, по батькові, адреса, а в необхідних випадках – місце роботи та посади осіб, які беруть участь в описі;

– прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця, дата його смерті, місце відкриття спадщини та місцезнаходження спадкового майна;

– відомості про спадкоємців;

– відомості про те, чи було опечатано приміщення до прибуття нотаріуса і ким, стан пломб та п'ячаток, якщо приміщення опечатано;

– опис спадкового майна з детальною характеристикою кожної речі окремо (колір, вага, номінал, розмір, сорт, марка, рік випуску, а для іноземної валюти – купюра, її номінал, вартість за курсом Національного банку України тощо) та визначення їх вартості з урахуванням відсотка зносу.

У разі незгоди з оцінкою спадкоємці вправі запросити спеціаліста-експерта або оцінювача. Оплата праці спеціалістів (експертів, оцінювачів) здійснюється спадкоємцями.

На кожній сторінці акта опису підводиться підсумок кількості речей (предметів) та їх вартості, а після закінчення опису – загальний підсумок кількості речей (предметів) і їх вартості. До акта опису включається все майно, яке є в будинку (квартирі) померлого.

Заяви сусідів та інших осіб про належність їм окремих речей заносяться до акта опису, а заінтересованим особам роз'яснюється порядок звернення до суду з позовом про виключення цього майна з акта опису.

Якщо проведення опису переривається або продовжується кілька днів, приміщення кожний раз опечатується нотаріусом. В акті опису робиться запис про причини і час припинення опису і його відновлення, а також про стан пломб і печаток при наступному розпечатуванні приміщення.

У кінці акта опису зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, рік народження охоронця, якому передано на зберігання майно, найменування документа, який посвідчує його особу, номер, дата видачі, найменування установи, що видала документ, місце проживання цієї особи.

Акт опису складається не менше ніж у трьох примірниках. Усі примірники підписуються нотаріусом, заінтересованими особами, свідками та охоронцем, якому передано на зберігання спадкове майно. Один примірник акта опису видається охоронцю спадкового майна.

Для певних видів спадкового майна існують свої особливості.

Виявлені під час опису вибухові речовини і вибухові засоби, боєприпаси, зброя (холодна, вогнепальна, пневматична), спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії передаються нотаріусом за окремим описом до органу внутрішніх справ.

Якщо під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна нотаріусом **виявлені грошові суми** (цінні папери), що залишилися після померлого, вони вносяться на відповідні рахунки для обліку депозитних сум нотаріуса чи до банківської установи, про що виписується відповідна квитанція. Квитанція підшивається до спадкової справи.

Зберігання спадкового майна в депозиті нотаріуса чи банківської установи здійснюється за рахунок спадкоємців.

Якщо під час опису **виявлені золото, платина, срібло, метали іридієво-платинової групи** у будь-якому вигляді, іноземна валюта і виражені в іноземній валюті або монетарних металах платіжні документи, вироби із срібла, монетарних металів, дорогоцінного каміння, а також дорогоцінне каміння і перли, вони здаються до банківської установи на зберігання за окремим описом.

Перед тим як передати зазначені цінності на зберігання до установи банку, нотаріус реєструє їх у Книзі обліку цінностей при вжитті заходів щодо охорони спадкового майна.

Ордени, медалі, нагородні знаки, а також документи про нагородження за наявності спадкоємців залишаються у сім'ї спадкодавця. За згодою спадкоємців державні нагороди можуть бути передані на тимчасове або постійне зберігання до музеїв. Державні нагороди передаються музеям на підставі рішення Комісії державних нагород та геральдики при Президентові України за наявності відповідного клопотання музейного закладу. Передані до музеїв на постійне зберігання державні нагороди спадкоємцям померлого не повертаються. У разі відсутності спадкоємців державні нагороди і документи про нагородження передаються на зберігання державі (стаття 18 Закону України «Про державні нагороди України»).

Цінні рукописи, літературні твори, листи тощо, що мають історичне та наукове значення, включаються до акта опису та передаються на зберігання спадкоємцям. Якщо спадкоємців немає, нотаріус передає документи на зберігання за окремим описом до відповідних організацій (інститут, музей тощо) у порядку, передбаченому чинним законодавством.

При виявленні у складі спадкового майна об'єктів, які перебувають на державному обліку як пам'ятки історії і культури, нотаріус повідомляє про це відповідні органи охорони пам'яток історії та культури.

Ощадні книжки, заставні на речі спадкодавця, що знаходяться в ломбарді тощо, передаються на зберігання спадкоємцям, а якщо спадкоємців немає – зберігаються у нотаріуса.

Якщо під час опису спадкового майна виявляться речі, які у зв'язку зі зносом не мають ніякої цінності, нотаріус за згодою спадкоємців або фінансового органу, якщо опис проводиться без участі спадкоємців, не включає до акта опису такі речі, а за окремим описом передає їх для знищення або на заготівельну базу утильсировини.

Якщо серед спадкового майна виявляться **продукти харчування**, нотаріус передає їх спадкоємцям.

Якщо опис **проводиться без участі спадкоємців**, продукти харчування довгострокового терміну зберігання передаються відповідним організаціям для реалізації. Передавання проводиться за окремим актом, який підписує, крім нотаріуса та свідків, спадкоємець або представник організації, яким передані продукти харчування.

Якщо вжити **заходів до охорони спадкового майна неможливо** (спадкоємці або інші особи, які проживали зі спадкодавцем, заперечують проти опису, не пред'являють майно для опису, майно вивезене тощо), но-

таріус складає акт і повідомляє про це заінтересованих осіб, а в необхідних випадках – фінансовий орган або прокурора.

Якщо під час **вжиття заходів щодо охорони спадкового майна з'ясується, що у складі спадщини є майно**, що потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних та юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту на підставі заяви заінтересованої особи укладає договір на управління спадщиною з цією особою.

Договір на управління спадщиною укладається нотаріусом з дотриманням вимог частини другої статті 212 ЦК України.

Текст договору викладається без застосування спеціальних бланків нотаріальних документів згідно з актом опису спадкового майна, який є невід'ємною частиною договору (перелік цього майна може викладатися в тексті договору). Договір на управління спадщиною не реєструється в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій. Інформація про укладення договору на управління спадщиною заноситься до Книги обліку договорів на управління спадщиною.

При укладанні зазначеного договору нотаріус зобов'язаний пересвідчитись у тому, що це майно було власністю спадкодавця на момент відкриття спадщини, про що зазначається в тексті договору з посиланням на реквізити відповідного документа (за наявності).

У разі надходження до нотаріуса за місцем відкриття спадщини заяви про прийняття спадщини нотаріус повідомляє особу, з якою укладений договір на управління спадщиною, про припинення дії договору.

У разі відсутності спадкоємців за законом і за заповітом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття спадщини ніким із спадкоємців, а також відмови від її прийняття укладений договір на управління спадщиною діє до ухвалення судом рішення про визнання спадщини від умерлою.

У разі одержання нотаріусом рішення суду про виключення майна з акта опису спадкового майна на цьому акті робиться спеціальний напис, у якому зазначаються реквізити цього рішення, на підставі якого майно вилучено з акта опису, перелік вилучених предметів. Напис скріплюється підписом та печаткою нотаріуса. Копія рішення суду додається до матеріалів спадкової справи.

Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини спадкоємцями, а якщо її не прийнято – до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини.

Охорона спадкового майна може тривати після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до нотаріуса надійде заява про згоду на прий-

няття спадщини від осіб, для яких право спадкування виникає у разі неприйняття спадщини іншими спадкоємцями, на підставі частини третьої статті 1270 ЦК України і якщо до спливу встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини залишилось менше трьох місяців.

Третій етап – припинення охорони спадкового майна, що триває до прийняття спадщини спадкоємцями, а якщо її не прийнято – до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини. Для прийняття спадщини встановлено строк у шість місяців з часу відкриття спадщини.

Охорона спадкового майна може тривати після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до нотаріуса надійде заява про згоду на прийняття спадщини від осіб, для яких право спадкування виникає у разі неприйняття спадщини іншими спадкоємцями (ч. 3 ст. 1270 ЦК України), і якщо до спливу встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини залишилось менше трьох місяців.

У цьому разі охорона спадкового майна продовжується до прийняття спадщини всіма спадкоємцями, а якщо вона ними не прийнята – до спливу трьох місяців з дня надходження від будь-кого з цих осіб заяви про згоду прийняти спадщину, якщо частина шестимісячного строку, що залишилась для прийняття спадщини, менше трьох місяців.

Заходи охорони спадкового майна припиняє нотаріус або посадова особа органу місцевого самоврядування, які їх вживали. Якщо місце відкриття спадщини і місце вжиття заходів до охорони спадкового майна різні, про припинення охорони спадкового майна попередньо повідомляється нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

Про припинення охорони спадкового майна нотаріус за місцем відкриття спадщини попередньо повідомляє спадкоємців та виконавця заповіту.

З припиненням заходів до охорони спадкового майна повноваження виконавця заповіту тривають до повного здійснення волі спадкодавця, яка виражена в заповіті.

ГЛАВА 11. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТКУ В СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЖЖЯ

§ 1. Поняття і значення видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя

Згідно з п. 3 ст. 368 ЦК України, майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом. Стаття 21 Сімейного кодексу України (далі СК України) визначає поняття шлюбу як «сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану».

Згідно з СК України, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Тобто незалежно від того, на кого саме видано документ, який встановлює право власності, воно належить рівною мірою обом з подружжя, за умови його придбання під час перебування у зареєстрованих у встановленому законом порядку шлюбних відносинах.

Подружжя має рівні права у здійсненні права власності щодо такого майна, володіє і користується ним спільно. Розпорядження майном, за загальним правилом, здійснюється за взаємною згодою, а у випадку вчинення правочинів щодо розпорядження майном, яке підлягає нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, згода має бути висловлена письмово і нотаріально посвідчена. У разі ж вчинення одним з подружжя правочину щодо розпорядження іншим майном вважається, що він вчинений за згодою другого з подружжя (ст. 63, 65 СК України). Подружжя може також домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності (ст. 66 СК України).

Згідно зі ст. 61 СК, об'єктами права спільної сумісної власності подружжя можуть бути будь-які речі, за винятком тих, які виключені з цивільного обороту. Об'єктом права спільної сумісної власності є також заробітна

плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету або внесені на його особистий рахунок у банківську (кредитну) установу. Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Спільне майно подружжя може бути поділене за домовленістю між ними.

В деяких випадках, наприклад, при розлученні, за наявності бажання одного з подружжя розпоряджатись своєю часткою майна на власний розсуд (укласти договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання (догляду), застави), для уникнення спорів між спадкоємцями тощо, виникає необхідність поділити таке майно та виділити його в натурі. Так, дружина і чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою. В цьому випадку частки є рівними, якщо інше не встановлено договором чи законом, а також за рішенням суду.

Якщо виникає спір щодо поділу такого майна, суд може відступити від засад рівності часток подружжя за обставин, що мають істотне значення, зокрема якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї. За рішенням суду частка майна дружини, чоловіка може бути збільшена, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Згідно зі ст. 71 СК України, майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними.

Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя.

Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених цивільним законодавством України.

Поділ майна та розмір частки в спільному майні подружжя закріплюються саме нотаріусом шляхом видачі свідоцтва про право на частку в спільному майні подружжя.

Особливість цієї нотаріальної дії полягає у тому, що вона може вчинятися і під час перебування осіб у зареєстрованому шлюбі, і після його розірвання, і в разі смерті одного з подружжя.

§ 2. Порядок видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя

У разі смерті одного з подружжя свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя з наступним повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видане на половину спільного майна і має на меті встановлення обсягу спадщини, яка перейде до спадкоємців одного з подружжя. На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

У повідомленні, що надсилається спадкоємцям померлого, які прийняли спадщину, зазначається склад спільного майна подружжя, на частку якого другий із подружжя, що є живим, просить видати свідоцтво про право власності, а також роз'яснюється право звернення до суду у випадку оспорювання спадкоємцями майнових вимог того з подружжя, що залишився живим (п. 1.2-1.3 Глави 11 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України).

Повідомлення надсилається поштою, а спадкоємці, які прибули до нотаріальної контори, повідомляються нотаріусом усно, про що робиться відмітка на заяві того з подружжя, що залишився живим. Така відмітка підписується спадкоємцями.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини (ст. 71 ЗУ «Про нотаріат»).

На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

При видачі свідоцтва нотаріус вимагає документ, який посвідчує шлюбні відносини, в порядку, встановленому чинним законодавством. На примірнику свідоцтва, що залишається у матеріалах нотаріальної справи, робиться відмітка, у якій зазначаються найменування поданого для огляду документа, його номер, дата та найменування юридичної особи, що його видала.

Якщо до складу майна, на частку якого видається свідоцтво, входить майно, що підлягає реєстрації, нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують право власності подружжя на таке майно.

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно, що підлягає реєстрації, нотаріус виготовляє витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, на житловий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку, інше нерухоме майно нотаріус досліджує відповідний правовстановлюючий документ, на якому робиться відмітка про видачу такого свідоцтва.

Якщо правовстановлюючий документ на майно, що підлягає реєстрації, повертається заінтересованим особам, нотаріус досліджує документ, про що робить відмітку на заяві про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя або на примірнику цього свідоцтва, який залишається у матеріалах нотаріальної справи. Допускається приєднання до матеріалів нотаріальної справи засвідчених в установленому порядку фотокопій правовстановлюючих документів на майно, які повертаються заінтересованим особам.

При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них нотаріус, крім документів, визначених у цьому пункті, вимагає свідоцтво про смерть одного з подружжя.

Нотаріус у випадку видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно вносить відповідні відомості про речові права до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно в порядку, установленому законодавством у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

Видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя у випадку наявності заборони відчуження або арешту на майно

За наявності заборони відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя видається у разі згоди на те кредитора (відповідного податкового органу).

Згода кредитора має бути викладена у формі письмової заяви.

Якщо на вищевказане майно накладено арешт судовими чи слідчими органами, видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя відкладається до зняття арешту.

ГЛАВА 12. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРИДБАННЯ АРЕШТОВАНОГО НЕРУХОМОГО МАЙНА, А ТАКОЖ ЗАСТАВЛЕНОГО МАЙНА З ПРИЛЮДНИХ ТОРГІВ (АУКЦІОНІВ). ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРИДБАННЯ МАЙНА, ЩО Є ПРЕДМЕТОМ ІПОТЕКИ

§ 1. Видача свідоцтва про придбання арештованого нерухомого майна, а також заставленого майна з прилюдних торгів (аукціонів)

Видача свідоцтва про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів має на меті засвідчити безспірний факт виникнення права власності на нерухоме майно, а також підтвердити, що виникнення цього права є наслідком саме придбання з прилюдних торгів.

Для набувача основним є підтвердження безспірного факту – набуття права власності на нерухоме майно саме цим набувачем.

Також слід зазначити, що, відповідно до частини четвертої ст. 656 ЦК України, до договору купівлі-продажу на біржах, конкурсах, аукціонах, (публічних торгах), договору купівлі-продажу валютних цінностей і цінних паперів застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено законом про ці види договорів купівлі-продажу або не випливає з їх суті. Договори, зареєстровані на біржі, не прирівнюються до нотаріально посвідчених, у зв'язку з чим необхідно дотримуватися законодавчо встановленої форми угод про відчуження нерухомого майна незалежно від місця, де ці угоди укладаються.

Таким чином, договори щодо придбання на біржових торгах об'єктів нерухомого майна вимагають оформлення в письмовій формі та підлягають нотаріальному посвідченню.

Особливості цієї нотаріальної дії визначаються характером придбання майна – внаслідок проведення прилюдних торгів. Продаж нерухомого майна його власником при цьому є примусовим, в порядку звернення стягнення на це майно. Це може статись унаслідок невиконання основного зобов'язання, забезпеченого нерухомістю як предмета застави чи притримання. Так, згідно зі ст. ст. 591 та 597 ЦК України, реалізація предмета застави чи притримання, на який звернено стягнення, провадиться шляхом продажу з пуб-

лічних торгів. Продаж заставленого або притримуваного майна забезпечує захист інтересів кредитора, виконання зобов'язання.

Також особливість видачі свідоцтва про придбання нерухомого майна з прилюдних торгів полягає у тому, що від нотаріуса не вимагається перевіряти факт належності нерухомого майна колишньому власнику, витребувати правовстановлюючі документи, відомості про факт реєстрації майна органами виконавчої влади, довідку-характеристику органів БПІ та інші документи, як при відчуженні нерухомого майна. Оскільки продаж є примусовим, всі необхідні відомості та документи вже витребувані попереднім провадженням судових органів чи державним виконавцем і залишаються у їх провадженні. При цьому нотаріус має право зробити запити до названих органів щодо правовстановлюючих документів.

Стосовно нотаріального посвідчення договорів купівлі-продажу нерухомого майна, що перебуває у податковій заставі, примусовий продаж активів платника податків, у тому числі об'єктів нерухомого майна, що перебувають у податковій заставі, у рахунок погашення його податкового боргу здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами». Згідно з підпунктом 3.1.1 пункту 3.1 статті 3 цього Закону, активи платника податків можуть бути примусово стягнені в рахунок погашення його податкових зобов'язань виключно за рішенням суду (господарського суду). Підпунктом 10.2.1 пункту 10.2 статті 10 зазначеного Закону встановлено, що такий продаж здійснюється за кошти виключно на цільових аукціонах, які організуються за поданням відповідного податкового органу на біржах. У тому разі, коли на території району або міста, де знаходяться активи платника податків, що продаються, відсутня товарна біржа, визначена центральним податковим органом, податковий орган організує окремий позабіржовий аукціон.

У випадках реалізації нерухомого майна через товарну біржу податковим органом (наприклад, реалізація нерухомого майна, яке перейшло у власність держави, згідно із Постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.98 № 1340 «Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним»), угода, за загальним правилом, повинна бути укладена у письмовій нотаріальній формі.

У разі реалізації нерухомості, на яку накладений арешт державним виконавцем, слід зазначити, що на прилюдних торгах, аукціонах державною виконавчою службою оформляється акт, а саме після повного розрахунку покупця за придбану нерухомість на підставі протоколу про реалізацію та

документів, що підтверджують розрахунок за придбану нерухомість, державний виконавець складає **акт про реалізацію нерухомого майна**.

Затверджений начальником (заступником начальника) відділу державної виконавчої служби акт державний виконавець видає покупцеві, а копії акта надсилає стягувачеві та боржникові.

Акт є підставою для подальшого оформлення покупцем права власності на це майно, тобто на підставі копії цього акта нотаріус видає покупцеві свідоцтво про придбання нерухомого майна.

Таким чином, придбання на прилюдних торгах, аукціонах нерухомого майна, на яке накладено арешт, не передбачає укладання договору купівлі-продажу, а оформляється шляхом видачі нотаріусом на підставі акта про реалізацію нерухомого майна **свідоцтва про придбання нерухомого майна**.

Процесуальний порядок видачі свідоцтва регулюється ст. 72 Закону України «Про нотаріат» та Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України».

Придбання арештованого або заставленого нерухомого майна з прилюдних торгів (аукціонів) оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням такого майна шляхом видачі набувачу відповідного свідоцтва.

Видача свідоцтва про придбання заставленого майна, яке складається лише з рухомого майна, здійснюється за місцем проведення аукціону.

Свідоцтво про придбання арештованого нерухомого майна з прилюдних торгів видається нотаріусом на підставі складеного державним виконавцем **акта про проведені публічні торги**, затвердженого начальником відповідного відділу державної виконавчої служби.

В акті про проведені прилюдні торги має бути зазначено:

- ким, коли і де проводилися публічні торги;
- коротка характеристика реалізованого майна;
- прізвище, ім'я, по-батькові (назва юридичної особи), адреса кожного покупця;
- сума, внесена переможцем торгів за придбане майно;
- прізвище, ім'я, по-батькові (назва юридичної особи) боржника, його адреса;

– дані про правовстановлювальні документи, що підтверджували право власності боржника на майно: назва правовстановлювального документа, ким виданий, посвідчений (для нотаріусів указувати прізвище, ім'я, по батькові, назву нотаріальної контори, нотаріального округу), дата видачі, посвідчення, номер за реєстром, орган реєстрації, дата та номер реєстрації.

Свідоцтво про придбання заставленого майна на аукціоні видається нотаріусом на підставі акта (копії затвердженого суддею акта) про прове-

дений аукціон. Складений організатором аукціону акт про проведений аукціон подається на затвердження нотаріусу, який вчинив виконавчий напис про необхідність звернення стягнення на заставлене майно або який прийняв рішення.

Акт про проведення аукціону, що подається нотаріусу на затвердження, має містити інформацію:

- ким, коли і де проводився аукціон;
- перелік і коротку характеристику реалізованого майна;
- початкову й остаточну ціну реалізації майна;
- прізвище, ім'я, по батькові (назва юридичної особи) боржника, його адресу;
- прізвище, ім'я, по батькові (назва юридичної особи), адресу покупця;
- суму, внесену переможцем аукціону за придбане майно.

До акта додається список учасників аукціону. Крім того, у випадку реалізації на аукціоні майна, що підлягає реєстрації, в акті зазначаються: дані про правовстановлювальні документи, що підтверджували право власності боржника на майно: назва правовстановлювального документа, ким виданий, посвідчений (для нотаріусів указувати прізвище, ім'я, по батькові, назву нотаріальної контори, нотаріального округу), дата видачі, посвідчення, номер за реєстром, орган реєстрації, дата та номер реєстрації.

Після перевірки усіх відомостей нотаріус видає свідоцтво про придбання арештованого нерухомого майна з публічних торгів (аукціонів).

§ 2. Видача свідоцтва про придбання майна, що є предметом іпотеки

Іпотека – спосіб забезпечення зобов'язання, застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи.

Процесуальний порядок видачі свідоцтва регулюється ст. 72 Закону України «Про нотаріат» та Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України».

Придбання нерухомого майна, яке було предметом застави (іпотеки), оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням цього нерухомого майна шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання нерухомого майна.

Придбання нерухомого майна, яке було предметом застави (іпотеки), оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням цього нерухомого майна шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання нерухомого майна.

Свідоцтво про придбання нерухомого майна, що було предметом іпотеки, видається нотаріусом на підставі копії складеного державним вико-

навцем акта про реалізацію предмета іпотеки, затвердженого начальником (заступником начальника) органу державної виконавчої служби.

В акті про реалізацію предмета іпотеки має бути зазначено:

- що реалізація предмета іпотеки відбулась із дотриманням вимог Закону України «Про іпотеку»;
- назва організатора прилюдних торгів, дата і місце їх проведення;
- стисла характеристика та місцезнаходження предмета іпотеки;
- прізвище, ім'я, по батькові (назва юридичної особи), адреса покупця;
- початкова ціна предмета іпотеки та ціна продажу;
- сума коштів, внесена за придбане нерухоме майно;
- прізвище, ім'я та по батькові (назва юридичної особи) боржника, його адреса;
- відомості про документ, на підставі якого право власності на предмет іпотеки належало іпотекодавцю.

Ст. 72 Закону України «Про нотаріат» передбачає, що придбання житлового будинку (квартири) з прилюдних торгів оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням будинку (квартири) шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання житлового будинку (квартири). Якщо торги не відбулися, свідоцтво про придбання житлового будинку (квартири) видається стягувачеві.

ГЛАВА 13. НАКЛАДАННЯ ТА ЗНЯТТЯ ЗАБОРОНИ ЩОДО ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА (МАЙНОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО) І ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДЕРЖАВНІЙ РЕЄСТРАЦІЇ

§ 1. Поняття і підстави накладання заборони відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно) і транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації

Накладання заборони відчуження майна:

– це нотаріальна дія, спрямована на обмеження чи заборону вільного розпорядження майном. Сутність цієї нотаріальної дії полягає у забезпеченні охорони визнаних прав інших осіб на майно від незаконного його відчуження власником. Так, коли на майно накладено заборону відчуження, власник не може розпорядитись ним (продати, подарувати, заставити тощо). Заборона відчуження майна захищає саме осіб, які також мають право на це майно, наприклад, кредиторів боржника, заставодержателя, малолітніх дітей, відчужувача за договором довічного утримання.

Слід відзначити, що згідно з Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», щодо заборони відчуження законодавцем вводиться новий термін – *обтяження речових прав на нерухоме майно* (обтяження нерухомого майна), тобто заборона розпоряджатися та/або користуватися нерухомим майном, встановлена або законом, або актами уповноважених на це органів державної влади, їх посадових осіб або яка виникає на підставі договору.

Нотаріус накладає заборону щодо відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, майнових прав на нерухоме майно і транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації, за місцезнаходженням (місцем реєстрації) цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін правочину, в зв'язку з яким накладається заборона.

Накладання заборони при одержанні повідомлення про смерть особи, що за життя склала спільний заповіт подружжя, провадиться нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

Згідно з п. 2 Глави 15 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України **заборона відчуження майна накладається:**

1) за повідомленням установи банку, підприємства чи організації про видачу громадянину позики (кредиту) на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю житлового будинку (квартири);

2) при посвідченні договору застави (іпотеки) житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, майнових прав на нерухоме майно, а також транспортно-го засобу, що підлягає державній реєстрації, або при посвідченні договору про внесення змін щодо предмета застави (іпотеки), якщо це передбачено договором;

3) при посвідченні договору довічного утримання (догляду);

4) за зверненням органу опіки та піклування з метою захисту особистих і майнових прав та інтересів дитини, яка має право власності або проживає у житловому будинку, квартирі, іншому приміщенні, на відчуження якого накладається заборона;

5) при видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно спадкоємцям фізичної особи, оголошеної померлою (строком на п'ять років);

6) при одержанні повідомлення про смерть одного з подружжя, які за життя склали спільний заповіт подружжя;

7) за повідомленням іпотекодержателя;

8) при посвідченні спадкового договору;

9) в усіх інших випадках, передбачених законом.

Документами, що підтверджують виникнення, перехід та припинення обтяжень речових прав на нерухоме майно, є:

1) рішення суду щодо обтяження речових прав на нерухоме майно, що набрало законної сили;

2) рішення державного виконавця щодо обтяження речових прав на нерухоме майно;

3) визначений законодавством документ, на якому нотаріусом вчинено напис про накладення заборони щодо відчуження нерухомого майна;

4) рішення органу місцевого самоврядування про віднесення об'єктів нерухомого майна до застарілого житлового фонду;

5) договір, укладений у порядку, визначеному законом, яким встановлюється обтяження речових прав на нерухоме майно, чи його дублікат;

6) закон, яким встановлено заборону на користування та/або розпорядження нерухомим майном;

7) інші акти відповідних органів державної влади та посадових осіб згідно із законом¹.

§ 2. Процесуальний порядок накладання заборони відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно) і транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації

Проведення по накладанню нотаріусом заборони відчуження майна включає:

1. Нотаріус накладає заборону відчуження майна шляхом вчинення відповідного посвідчувального напису.

2. Реєстрація накладання заборони відчуження майна.

Накладання заборони щодо відчуження нерухомого майна проводиться шляхом вчинення посвідчувального напису на повідомленні банку, підприємства чи організації про видачу позики (кредиту) на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю житлового будинку, квартири. Один примірник повідомлення з написом нотаріуса про накладення заборони щодо відчуження майна видається представнику відповідного банку, підприємства чи організації, що видав (ло, ла) позику (кредит), а другий залишається у справах нотаріуса. Накладання заборони щодо відчуження за спадковим договором, договором довічного утримання (догляду), застави (іпотеки), а також при видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно спадкоємцям фізичної особи, оголошеної померлою, проводиться шляхом вчинення посвідчувального напису на всіх примірниках договору або свідоцтва про право на спадщину.

Накладання заборони щодо відчуження майна при одержанні повідомлення про смерть особи, яка за життя склала спільний заповіт подружжя, вчинюється нотаріусом, яким заведено спадкову справу, на примірнику поданого нотаріусу заповіту, про що надсилається повідомлення нотаріусу, який посвідчив заповіт.

Накладання заборони щодо відчуження майна за зверненням органу опіки та піклування з метою захисту особистих і майнових прав та інтересів дитини, яка має право власності або проживає у жилому будинку, квартирі, іншому приміщенні, вчинюється нотаріусом на копії рішення зазначеного компетентного органу.

¹ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 17.10.2013 р. № 868 // Офіційний вісник України. – 2013 р. – № 96. – С. 61. – Ст. 35-49.

Накладання заборони щодо відчуження майна реєструється нотаріусами в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та реєстрі для реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна, арештів, накладених на майно судами, слідчими органами, і реєстрації зняття таких заборон та арештів. Про накладені заборони щодо відчуження робиться запис в Алфавітній книзі обліку реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна, а також арештів, накладених на таке майно судами, слідчими органами, і реєстрації зняття таких заборон та арештів.

Накладені заборони щодо відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна та майнових прав на нерухомість підлягають обов'язковій реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі Державний реєстр прав).

Для проведення державної реєстрації обтяжень речових прав на нерухоме майно необхідними документами є документи, що підтверджують виникнення, перехід та припинення обтяжень таких речових прав, та інші документи².

Для проведення державної реєстрації обтяжень речових прав на нерухоме майно заявник, крім документа, що підтверджує виникнення, перехід та припинення обтяжень речових прав на нерухоме майно, подає копію документа, що посвідчує його особу (крім документа, що посвідчує посадову особу органу державної влади або органу місцевого самоврядування).

У разі подання заяви особисто заінтересованою особою додатково також подається копія реєстраційного номера облікової картки платника податку, крім випадків, коли фізична особа через свої релігійні або інші переконання відмовляється від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податку, офіційно повідомила про це відповідним органам державної влади та має відмітку в паспорті громадянина України.

У разі подання заяви уповноваженою особою, яка діє від імені фізичної особи, додатково також подається копія документа, що посвідчує заінтересовану особу, та копія реєстраційного номера облікової картки платника податку такої особи, крім випадків, коли фізична особа через свої релігійні або інші переконання відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податку, офіційно повідомила про це відповідним органам державної влади та має відмітку в паспорті громадянина України.

Державна реєстрація обтяжень речових прав на нерухоме майно, право власності на яке не зареєстроване у Державному реєстрі прав, проводиться у спеціальному розділі зазначеного Реєстру.

² Постанова КМ України «Про затвердження Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 17.10.2013 р. № 868 // Офіційний вісник України. – 2013 р. – № 96. – С. 61. – Ст. 35-49.

Нотаріус, яким проведено державну реєстрацію обтяжень речових прав на нерухоме майно у спеціальному розділі Державного реєстру прав, зберігає заяву, копії поданих заявником для проведення державної реєстрації прав документів, документ, що підтверджує внесення плати за надання витягу з Державного реєстру прав, документ про сплату державного мита, а також інші документи, що видані, оформлені або отримані ним під час проведення державної реєстрації прав, до відкриття розділу Державного реєстру прав та реєстраційної справи на такий об'єкт нерухомого майна.

Нотаріус у строк, що не перевищує п'яти робочих днів з моменту отримання повідомлення про перенесення записів із спеціального розділу Державного реєстру прав, передає вище зазначені документи органів державної реєстрації прав за місцем розташування нерухомого майна у порядку, встановленому Мініюстром, для формування реєстраційної справи відповідно до законодавства.

Реєстрація обтяжень рухомого майна в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна здійснюється відповідно до Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» від 18.11.2003 та постанови Кабінету Міністрів України від 05.07.2004 № 830 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна».

Відповідно до підпункту 5.1 п.5 Глави 15 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України – **нотаріус знімає заборону відчуження майна** при одержанні повідомлення:

- кредитора про погашення позики;
- про припинення договору застави;
- про припинення (розірвання, визнання недійсним) договору застави (іпотеки) у зв'язку з набуттям іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання, після припинення договору іпотеки у зв'язку з відчуженням іпотекодержателем предмета іпотеки;
- про припинення, розірвання, визнання недійсним договору ренти, довічного утримання (догляду), спадкового договору;
- органів опіки та піклування про усунення обставин, що обумовили накладення заборони відчуження майна дитини;
- про скасування рішення суду про оголошення фізичної особи померлою або закінчення п'ятирічного строку з часу видачі свідоцтва про право на спадщину на майно особи, оголошеної померлою;
- про смерть другого з подружжя, що склали спільний заповіт;
- про скасування рішення суду про позбавлення батьків дитини батьківських прав або відібрання дитини без позбавлення батьківських прав;
- про смерть відчужувача за спадковим договором або про смерть другого з подружжя, що уклали спадковий договір;

- про відчуження майна, переданого під виплату ренти;
- за рішенням суду;
- в інших випадках, передбачених законом.

Якщо заборону знімає нотаріус, який її не накладав, він направляє за місцем зберігання справи, що містить відомості про накладання заборони, повідомлення про зняття заборони.

У випадках, передбачених частиною першою статті 537 ЦК України, нотаріус може зняти заборону відчуження заставленого майна за заявою боржника.

Як доказ зазначеного нотаріусу боржником подаються: копія зобов'язання, копія договору застави іпотеки, квитанція про внесення в депозит нотаріуса належних кредиторів грошових коштів або цінних паперів, які свідчили б про повне і безумовне виконання зобов'язання, копія повідомлення нотаріуса кредиторів про внесення боргу в депозит, копія заяви боржника, переданої нотаріусом кредиторів щодо вчинення цим кредитором необхідних дій із зняття заборони відчуження тощо.

Про зняття заборони у цих випадках нотаріус письмово повідомляє кредитора.

При знятті заборони на примірнику правочину, що залишається у справах нотаріуса, проставляється відмітка про зняття заборони, проставляється дата. Підпис нотаріуса та його печатка.

Про зняття заборони, а також про зняття судовими або слідчими органами та органами державної виконавчої служби накладеного ними арешту на майно нотаріус робить відповідні відмітки в реєстрі для реєстрації заборон і арештів та в алфавітній книзі обліку заборон відчуження і арештів нерухомого майна. Повідомлення судових або слідчих органів та органів державної виконавчої служби про зняття арешту після опрацювання повертається нотаріусом ініціаторам звернення. Копія такого повідомлення залишається у справах нотаріуса.

Про зняття заборони, а також про зняття судовими або слідчими органами та органами державної виконавчої служби накладеного ними арешту на майно нотаріус робить відповідні відмітки в реєстрі для реєстрації заборон і арештів та в алфавітній книзі обліку заборон відчуження і арештів нерухомого майна.

Відомості про зняття заборони відчуження нерухомого майна, а також про зняття судовими або слідчими органами та органами державної виконавчої служби накладеного ними арешту на об'єкти нерухомого майна підлягають обов'язковій реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

ГЛАВА 14. ЗАСВІДЧЕННЯ ВІРНОСТІ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ І ВИТЯГІВ З НИХ, СПРАВЖНОСТІ ПІДПИСІВ І ВІРНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

§ 1. Засвідчення вірності копій документів та витягів з них

Слід відзначити, що серед усього переліку нотаріальних дій однією з найбільш поширених є засвідчення вірності копій документів та витягів з них. Ця нотаріальна дія має суттєве значення для охорони прав і законних інтересів громадян, оскільки нотаріальне засвідчення копій і витягів з документів фактично усуває всі сумніви в їх вірності, тобто у відсутності розходжень з оригіналом.

Ви могли зіштовхнутись з ситуацією, коли виникає потреба у засвідченні вірності копій документів та виписок з них, наприклад, при поданні одних і тих самих документів до кількох учбових установ, а також у випадках, якщо оригінал документа буде потрібен у майбутньому чи існує небезпека його втрати. Це стосується документів, що видаються органами ДРАЦСу, навчальними закладами, органами системи охорони здоров'я, документів щодо трудового стажу та інших документів, які стосуються майнових та особистих прав громадян.

Треба сказати, що якщо закон не передбачає обов'язкову нотаріальну форму засвідчення вірності копії документа, то її зобов'язані засвідчити відповідні підприємства, організації та установи. Проте за бажанням громадяни мають право звернутися за засвідченням копії документа, який не потребує обов'язкової нотаріальної форми засвідчення, до нотаріуса.

Згідно зі ст. 75 Закону України «Про нотаріат» та положеннями Глави 7 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», нотаріуси **засвідчують вірність копій документів**, виданих підприємствами, установами і організаціями за умови, що ці документи не суперечать законові, мають юридичне значення і засвідчення вірності їх копій не заборонено законом.

Вірність копії документа, виданого громадянином, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису громадянина на оригіналі цього документа засвідчена нотаріусом або посадовою особою органу місцевого

самоврядування чи підприємством, установою, організацією за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування громадянина.

Не допускається засвідчення вірності копії документа, на підставі якого відповідні установи видають оригінал документа (довідки про народження дитини, довідки про смерть).

Засвідчувати вірність копій документів, крім нотаріусів, мають право державні та громадські організації, установи, підприємства на прохання громадян. Такі документи повинні виходити від цих підприємств, організацій та установ і стосуватися прав та законних інтересів громадян, які звернулися до них з проханням. Копії документів видаються на бланках відповідних підприємств, організацій та установ. Вірність копії засвідчується підписом керівника чи уповноваженої на те службової особи та печаткою, при чому на копії зазначається дата її видачі та робиться відмітка, що оригінал знаходиться на цьому підприємстві, установі, організації. Також вони на прохання громадян можуть видавати копії документів, які знаходяться у них, але виходять від інших підприємств, установ та організацій, в разі неможливості одержати ці копії від останніх. Якщо такі документи було виконано на бланках, під час виготовлення копії відтворюються відповідні реквізити бланків.

Засвідчення копій офіційних документів, які видаються органами реєстрації актів цивільного стану і надалі використовуватимуться за кордоном, нотаріусами здійснюється лише після попередньої легалізації (консульської легалізації чи проставлення апостиля) оригіналів цих документів¹.

Згідно зі ст. 76 Закону України «Про нотаріат» та положеннями п. 1-4 Глави 7 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України вірність копії з копії документа може бути засвідчена нотаріусом, посадовою особою органу місцевого самоврядування, якщо вірність копії засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана підприємством, установою, організацією, що видала оригінал документа. В останньому випадку копія документа повинна бути викладена на бланку даного підприємства, установи, організації з відміткою про те, що оригінал документа знаходиться на даному підприємстві, в установі, організації.

¹ Див.: Інструкцію про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном, затверджену наказом Міністерства закордонних справ України від 04.06.2002 №113, а також Правила проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав, затверджені спільним Наказом Міністерства закордонних справ України, Міністерства освіти та науки України, Міністерства юстиції України від 05.12.2003 № 237/803/151/5.

Вірність копії з копії рішення суду (витяг з нього) може бути засвідчена нотаріусом за наявності відмітки про те, що це рішення набрало законної сили і що оригінал рішення знаходиться в справах суду, який видав документ.

Вірність виписки може бути засвідчена лише у тому разі, коли її зроблено з документа, в якому містяться рішення кількох, не зв'язаних між собою питань. Виписка повинна відтворювати повний текст частини документа з певного питання (ст. 77 Закону України «Про нотаріат» та п. 5 Глави 7 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України).

Відповідно до чинного законодавства, перелічені нотаріальні дії можуть вчиняти державні нотаріальні контори та приватні нотаріуси. У населених пунктах, де немає нотаріусів, засвідчувати вірність копій документа мають право посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад (окрім документів, призначених для дії за кордоном). За кордоном ці нотаріальні дії вчиняються консульськими установами.

Засвідчувати вірність копії документа можна в будь-якій нотаріальній конторі, в цьому випадку діє загальне правило територіальної компетенції.

За вчиненням такої нотаріальної дії до нотаріуса може звернутись як сам власник документа, так і за його дорученням інша особа. Нотаріус в обов'язковому порядку встановлює особу громадянина, який звернувся за засвідченням вірності копії чи витягу. При цьому для встановлення особи можуть використовуватися не тільки паспорт і документи, що його замінюють, а й інші документи, які посвідчують особу: службові посвідчення, посвідчення водія, інваліда тощо.

При підготовці до засвідчення вірності копій документів і виписок з них нотаріус зобов'язаний особисто звірити з оригіналом документа копію чи виписку з документа, вірність яких він засвідчує.

Засвідчення вірності копії документа проводиться вчиненням посвідчувального напису у вигляді штампів з текстом відповідного напису. Посвідчувальний напис повинен бути виконаний ясно, чітко, без підчисток і виправлень.

У написі також робиться відмітка про наявність чи відсутність застережених виправлень та інших особливостей оригіналу документа, в кінці посвідчувального напису.

Слід зазначити, що в копії (витягу) незаповнені до кінця рядки та інші вільні місця прокреслюються, за винятком документів, призначених для дії за кордоном, у яких прокреслення не допускається.

Після того як нотаріус підпише посвідчувальний напис, провадиться реєстрація нотаріальної дії в реєстрі.

При цьому засвідчувати можна будь-яку кількість копій чи витягів за проханням особи, яка звернулась за вчиненням такої нотаріальної дії.

Якщо нотаріус порушить установлений законом порядок засвідчення або допустить перекручення тексту оригіналу, він нестиме передбачену законом відповідальність, а засвідчена копія чи витяг з документа визнаються недійсними в судовому порядку.

§ 2. Засвідчення справжності підпису на документах

Згідно зі ст. 78 Закону України «Про нотаріат», а також положеннями п.6-8 Глави 7 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України нотаріус, посадова особа органу місцевого самоврядування, начальник установи виконання покарань **засвідчують справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить законові і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини.**

На угоді може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, яка не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин.

Нотаріус, посадова особа органу місцевого самоврядування, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчують факти, викладені у документі, а лише підтверджують, що підпис зроблено певною особою.

Нотаріус не може засвідчувати справжність підпису фізичної особи на документі, в якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить лише відповідному державному органу (час народження, шлюбу, смерті, наявність хвороби, інвалідності, права власності на майно тощо). Справжність підпису на зазначених документах може бути засвідчена у випадку, якщо вони призначені для подання до компетентних органів іншої держави.

Засвідчення зразків підписів посадових осіб юридичних осіб на картках, що подаються до банків з метою відкриття рахунків. При засвідченні зразків підписів посадових осіб юридичних осіб на картках, що подаються до Національного банку України, комерційних банків з метою відкриття рахунків, нотаріус перевіряє обсяг правоздатності юридичної особи, справжність підписів посадових осіб та їх повноваження на право підпису.

На підтвердження повноважень на право підпису нотаріусу подаються копія наказу про призначення на посаду або копія протоколу про обрання посадової особи, довіреність на ім'я керівника, видана вищим органом управління юридичної особи, тощо.

За наявності технічних можливостей роботи з електронними документами нотаріус засвідчує справжність електронного цифрового підпису на документах за правилами, передбаченими чинним законодавством.

Коло документів, на яких потрібно засвідчувати справжність підпису є досить широким, на практиці найчастіше засвідчуються різноманітні заяви, пов'язані з сімейними правовідносинами (згода на розлучення, усиновлення, на вступ до шлюбу неповнолітньої дочки, про прийняття спадщини чи відмову від неї тощо). Значне місце також посідають заяви, пов'язані з цивільними правовідносинами – згода другого з подружжя на відчуження нерухомого майна чи автомобіля, відмова одного співвласника від права привілеєвої купівлі частки іншого, скасування заповіту і т. ін. Справжність підпису засвідчується і на статутах юридичних організацій, установчих документах господарських товариств.

За засвідченням справжності підпису на документі можна звернутись як до державної нотаріальної контори, так і до приватного нотаріуса, а також до посадових осіб виконкомів – у місцевостях, де немає нотаріусів. За кордоном засвідчення справжності підпису здійснюють консульські установи.

Нотаріус повинен уважно ознайомитись з документом, що подається для засвідчення справжності підпису, перевірити відсутність перешкод для вчинення такої нотаріальної дії. Потім він встановлює особу громадянина, який звернувся за засвідченням. Громадянин може поставити свій підпис під документом у присутності нотаріуса або підтвердити, що поставлений підпис належить саме йому.

В окремих випадках на угоді може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, яка не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин. У цьому випадку нотаріус встановлює особу як того, хто підписався, так і того, за кого ця особа підписалася. Про причини, з яких фізична особа, заінтересована у вчиненні нотаріальної дії, не могла підписати документ, зазначається в посвідчувальному написі.

§ 3. Засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу

Все більшого поширення в зв'язку з розвитком міжнародних відносин України з іншими державами набуває така нотаріальна дія, як засвідчення вірності перекладу документа з однієї мови на іншу. Багато наших громадян працює, проживає або навчається за кордоном, до України прибуває все більше іноземців, що й спричинило виникнення потреби перекладу документів з української мови на іноземну і навпаки.

Слід зазначити, що при засвідченні вірності перекладу, до документів, щодо яких свідчиться вірність перекладу, пред'являються такі самі вимоги,

як і при засвідченні вірності копій. Зокрема, вони не повинні суперечити закону за сутністю і формою, мати юридичне значення, не містити відомостей, що порочать честь і гідність людини тощо.

Згідно зі ст. 79 Закону України «Про нотаріат», а також положеннями Глави 8 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, нотаріус засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови.

Якщо нотаріус не знає відповідних мов (однієї з них), переклад документа може бути зроблено перекладачем. В останньому випадку нотаріус засвідчує не вірність перекладу, а справжність підпису перекладача під ним. При цьому перекладач поряд з документом, що встановлює його особу, повинен надати документ, який підтверджує його кваліфікацію.

У разі якщо нотаріус засвідчує правильність перекладу документа з однієї мови на іншу, текст перекладу викладається на спеціальному бланку. У разі якщо текст нотаріального документа викладено на трьох і більше сторінках, на бланках викладаються перша й остання сторінки тексту документа. Зазначені нотаріальні дії, виконані без використання спеціального бланка, є нечинними.

Засвідчення нотаріусом справжності підпису перекладача на перекладі можуть здійснюватися без використання спеціальних бланків.

Якщо при вчиненні нотаріальної дії (посвідчення угоди, засвідчення вірності копії та ін.) одночасно вчиняється й переклад на іншу мову, то переклад вміщується поруч з оригіналом угоди, копією тощо на одній сторінці, розділеній вертикальною рисою таким чином, щоб оригінальний текст розташовувався на лівому боці, а переклад – на правому. Переклад має бути зроблений з усього тексту документа, що перекладається, і закінчуватися підписами. Під перекладом вміщується підпис перекладача. Посвідчувальний напис викладається під текстами документа і перекладу з нього.

Переклад, розміщений на окремому від оригіналу чи копії аркуші, прикріплюється до нього, прошнуровується і скріплюється підписом нотаріуса і його печаткою.

Документи, складені за кордоном, що виходять з відповідних органів влади чи складені за їх участю, приймаються нотаріусами для вчинення перекладу і засвідчення вірності копії документа лише за наявності на документі відмітки про його легалізацію органами Міністерства закордонних справ України.

ГЛАВА 15. НОТАРІАЛЬНЕ ПОСВІДЧЕННЯ БЕЗСПІРНИХ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

На прохання громадян державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, консульські установи посвідчують такі безспірні юридичні факти:

- фізична особа є живою;
- перебування її в певному місці;
- тотожності фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці;
- час пред'явлення документів.

Необхідність встановлення даних фактів торкається прав та інтересів не тільки самої фізичної особи, а й осіб, з якими вона перебуває у правових відносинах. Їх встановлення тягне певні юридичні наслідки і сприяє виникненню, припиненню чи продовженню реалізації суб'єктивних прав та обов'язків громадян¹.

§ 1. Посвідчення факту, що фізична особа є живою, та факту перебування її в певному місці

Нотаріус за усним звернення фізичної особи посвідчує факт, що фізична особа є живою. Встановлення цього факту може бути викликане правовою невизначеністю пенсійних, аліментних, майнових та інших відносин, наприклад у випадках, коли існує сумнів, що особа жива, при сплаті аліментів, утримання, боргу, відкриття спадщини чи виплаті пенсій або інших платежів з-за кордону, помилкове визнання громадянина померлим. Те, що громадянин є живим, посвідчується з метою усунення такої невизначеності.

Посвідчення факту, що фізична особа є живою, провадиться як при явці фізичної особи до нотаріуса, так і поза приміщенням, що є робочим місцем нотаріуса.

Для порушення провадження нотаріусу достатньо усної заяви громадянина. Останнім подається документ, що посвідчує особу, і після бесіди з таким громадянином нотаріус вчиняє цю нотаріальну дію.

¹ Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник // За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 267.

Посвідчення факту, що малолітня дитина або недієздатна фізична особа є живою, провадиться за усним зверненням його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна).

Щодо неповнолітньої дитини, фізичної особи, цивільна дієздатність якої обмежена, цей факт посвідчується за їх усним зверненням та за згодою на це законних представників (батьків, усиновителів, піклувальників), викладеною з дотриманням вимог законодавства.

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає заінтересованим особам свідоцтво, в якому вказуються точна адреса і час посвідчення факту, а у разі вчинення цієї нотаріальної дії поза приміщенням нотаріальної контори чи поза робочим місцем приватного нотаріуса, останній вказує, що він посвідчив факт особисто. Якщо факт посвідчується у лікувальній чи іншій установі – вказується також повне найменування установи. Щодо малолітньої, неповнолітньої, недієздатної або обмежено дієздатної особи – також зазначається, хто з законних представників видав дозвіл на посвідчення факту або у супроводі кого особа з'явилась до нотаріуса.

Нотаріус на прохання фізичної особи посвідчує **факт перебування її в певному місці.**

Значення вчинення цієї нотаріальної дії полягає у закріпленні факту перебування громадянина в певний час і в певному місці для встановлення конкретних, важливих для нього обставин. На практиці найчастіше виникає необхідність засвідчити цей факт для скасування рішення суду про визнання громадянина безвісно відсутнім.

Процесуальний порядок засвідчення факту перебування особи в певному місці збігається з порядком посвідчення факту, що громадянин є живим.

На підтвердження факту перебування фізичної особи в певному місці нотаріус видає заінтересованим особам відповідне свідоцтво.

§ 2. Посвідчення часу пред'явлення документів

Слід зазначити, що ця нотаріальна дія до цих пір не мала великого поширення. Проте цінність інформації в сучасних умовах, інформатизація багатьох процесів, прискорення доступу до інформації ця дія використовується для посвідчення факту певного часу пред'явлення документів, що містять пропозиції, винаходи, авторські права і т.ін. – для захисту від розкриття наукових ідей, винаходів, відкриттів, захисту від промислового шпionaжу і недобросовісної конкуренції. Посвідчення факту певного часу пред'явлення документів можливе і в інших випадках, зокрема при потребі засвідчити першість у подачі певних відомостей або наявність певних документів

на певний час у певному місці. Отож, такими документами буде документація, наприклад, описи або розробки винаходів, раціоналізаторських пропозицій, авторські праці та наукові розробки, фонограми, відеограми, комп'ютерні програми на твердому носії та їх описи – для захисту від піратства, плагіату, підробки тощо. Це дозволяє підтвердити пріоритет такого винаходу чи навіть факт авторства, одержати патент, забезпечити охорону своїх авторських прав у судовому порядку.

Посвідчення факту часу пред'явлення документів полягає у вчиненні нотаріусом посвідчувального напису на поданому документі з зазначенням особи, що його пред'явила, що підтверджує його подання у певний час.

Для вчинення цієї нотаріальної дії нотаріус дотримується загальних правил вчинення нотаріальних дій, зокрема встановити особу, що звернулась за вчиненням цієї нотаріальної дії на основі паспорту чи інших документів, передбачених законодавством, перевірити її дієздатність, у необхідних випадках перевірити повноваження представників.

Нотаріус посвідчує час пред'явлення йому документа шляхом вчинення посвідчувального напису встановленого зразка безпосередньо на документі. У написі зазначається особа, що подала документ, час його пред'явлення, найменування нотаріальної контори чи робочого місця приватного нотаріуса, її адресу.

Документ подається нотаріусу у двох примірниках, після вчинення посвідчувальних написів на обох один екземпляр повертається особі, що звернулась за посвідченням, а другий залишається у справах нотаріуса. У необхідних випадках нотаріус може сам виготовити копію документа.

Якщо документ викладено на декількох сторінках, нотаріус зобов'язаний прошити його у спосіб, що унеможливує його роз'єднання, пронумерувати сторінки, скріпити кожен підписом і печаткою.

Якщо для посвідчення подаються кілька документів, посвідчувальний напис вчиняється на кожному з них, вони реєструються в реєстрі нотаріальних дій окремо і державне мито сплачується особою за кожен з них окремо.

ГЛАВА 16. ПЕРЕДАЧА ЗАЯВ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

§ 1. Поняття і значення передачі заяв фізичних та юридичних осіб

Однією з найпоширеніших нотаріальних дій є передача заяв фізичних та юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам, необхідність у вчиненні якої виникає за наявності потреби довести до відома певних осіб важливі відомості. Це може бути інформація, що має певне правове значення і може служити доказом під час судового розгляду тієї чи іншої справи в суді. Так, заяви можуть містити відомості щодо здійснення права власності на нерухоме майно, повідомлення про розлучення, поділ спільного майна, порушення авторських чи інших прав, пропозиції, попередження тощо. Випадки, в яких громадяни можуть звертатись за вчиненням цієї нотаріальної дії, практично необмежені. Це зумовлено тими перевагами, що дає передача заяв через органи нотаріату, зокрема унеможливорює посилання на неповідомлення певної особи про наміри заявника, неотримання попереджень чи пропозицій у випадках, коли вони є обов'язковими, стає доказом, який неможливо оспорити.

Проте слід відзначити, що законодавство України висуває певні умови, яких слід дотримуватися для вчинення цієї нотаріальної дії. Першою умовою є **додержання законності**. Зміст заяви не повинен суперечити законам України, інакше заява не буде дійсною і не матиме юридичних наслідків для заявника. Якщо заява є неправомірною, нотаріус повинен пояснити особі, що звернулась за вчиненням цієї дії, вимоги закону, наслідки її дій. В більшості випадків особи, що звернулись за вчиненням нотаріальної дії, не діють зловмисно, а просто не усвідомлюють свої помилки внаслідок недостатньої правової обізнаності.

Нотаріус передає заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам, якщо **вони не містять відомостей, що порочать честь і гідність людини**. Тобто другою умовою є також відповідність заяви моральним засадам суспільства.

На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви.

Також до умов вчинення цієї нотаріальної дії слід віднести **дотримання процесуального порядку передачі заяв**.

§ 2. Процесуальний порядок передачі заяв

Передача заяв від одних осіб до інших вчиняється тільки державними нотаріальними конторами та приватними нотаріусами, посадові особи консульських установ та виконкомів місцевих рад правом на це не наділені.

Щодо територіальної компетенції, то звернутись за вчиненням цієї нотаріальної дії можна до будь-якої нотаріальної контори або приватного нотаріуса (загальне правило територіальної компетенції).

Згідно з положеннями Глави 20 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України заяви подаються нотаріусу належним чином оформлені і не менше ніж у двох примірниках, один з яких пересилається поштою зі зворотним повідомленням або особисто передається адресатам під розписку.

Заяви складаються з дотриманням вимог до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій, тобто належним чином оформлені (написані ясно і чітко, без підчисток, дописок, закреслень чи інших не застережених виправлень тощо), а якщо вони викладені на двох і більше окремих аркушах, – скріплені належним чином, із зазначенням кількості скріплених аркушів.

Заява обов'язково повинна містити такі відомості:

– ПІБ, місце проживання заявника та особи, до якої звернута заява або назви і місцезнаходження юридичних осіб (без скорочень). У необхідних випадках зазначаються номери рахунків юридичних осіб у банках (інших кредитних установах);

– дату складання, а також у багатьох випадках обов'язковим є зазначення строку на відповідь.

Якщо документ, що підлягає передачі, викладений неправильно чи неграмотно, складений з порушенням вимог чинного законодавства, нотаріус пропонує особі, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, виправити його або скласти новий. На бажання зацікавленої особи документ може бути складений нотаріусом.

Заяви передаються нотаріусу не менше ніж у двох примірниках, один з яких передається поштою зі зворотним повідомленням або особисто адресатам. Інший примірник залишається у справах нотаріуса; на ньому проставляється реєстраційний номер, за яким зареєстровано цю нотаріальну дію, і відмітка про сплату державного мита (плати).

У разі пересилання заяви поштою до неї долучається супровідний лист нотаріуса, копія якого залишається у його справах, разом з квитанцією пошти про прийняття заяви і повідомлення про вручення заяви адресату.

Якщо нотаріус особисто передає заяву адресату, він бере розписку про одержання заяви, яка вчиняється на примірнику, що зберігається у нотаріуса. В розписці вказується ПІБ або повне найменування адресата, найменування документа, час його одержання. У випадку передачі заяви представнику юридичної особи в розписці зазначаються його посада та ПІБ. Розписка скріплюється підписом особи, що прийняла заяву, а у необхідних випадках – печаткою юридичної особи.

Заяви можуть передаватися також з використанням технічних засобів, наприклад, факсимільного апарату, комп'ютерних мереж тощо. У цьому випадку другий примірник заяви повертається особі, що її подала.

Витрати, пов'язані з поштовою пересилкою заяви чи з використанням інших технічних засобів, оплачуються заявником.

Відповідно до п. 4 Глави 20 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України на прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви, яке є доказом передачі заяви конкретного змісту фізичним чи юридичним особам.

Свідоцтво видається особі, яка подала заяву, не раніше вказаного в ній строку на відповідь та за наявності повідомлення пошти про вручення заяви адресату у певний час або відповіді адресата. У ньому викладається зміст одержаної на заяву відповіді або те, що відповідь у встановлений у заяві строк не надійшла.

Нотаріус складає свідоцтво у вигляді окремого документа або на зворотному боці заяви, у двох примірниках. Один примірник видається заявнику, а інший залишається у справах нотаріуса.

У свідоцтві повинні міститись відомості про час отримання заяви нотаріусом, її зміст, час вручення адресату, його відмову від прийняття заяви або неможливість передачі йому заяви з інших причин, час отримання відповіді на заяву та її зміст або відсутність відповіді.

Передавання заяви та видача свідоцтва про передачу заяви є самостійними нотаріальними діями і реєструються в реєстрі нотаріальних дій під окремими номерами.

ГЛАВА 17. ПРИЙНЯТТЯ В ДЕПОЗИТ ГРОШОВИХ СУМ І ЦІННИХ ПАПЕРІВ, ПРИЙНЯТТЯ ДОКУМЕНТІВ НА ЗБЕРІГАННЯ

§ 1. Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

До компетенції нотаріусів відноситься вчинення такої нотаріальної дії, **як прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів.**

Слово «депозит» походить від латинського «depositum» – річ, віддана на зберігання, відкладена. Депозит у нотаріальній практиці є передачею на зберігання матеріальних цінностей, які при настанні певних умов підлягають поверненню або передачі іншій особі. Найбільш поширеним є передання грошей і цінних паперів на депозитні рахунки нотаріуса при неможливості з якихось причин повернути їх кредитору.

Підстави, коли виконання грошового зобов'язання проводиться внесенням боргу в депозит, визначаються ст. 537 ЦК України. Ця стаття закріплює право боржника виконати свій обов'язок шляхом внесення належних з нього кредитором грошей або цінних паперів у депозит нотаріуса у разі:

- відсутності кредитора або уповноваженої ним особи у місці виконання зобов'язання;
- ухилення кредитора або уповноваженої ним особи від прийняття виконання або в разі іншого прострочення з їхнього боку;
- відсутності представника недієздатного кредитора. При цьому кредиторами і боржниками можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи.

Як справедливо відмічають деякі автори, внесенням боргу в депозит боржник намагається уникнути відповідальності за прострочення боргу, коли така загроза існує з незалежних від нього обставин (кредитор навмисно ухиляється від прийняття виконання зобов'язань чи має місце інше прострочення з його боку). В такому випадку боржник зацікавлений у виконанні свого зобов'язання через внесення боргу в депозит, щоб у майбутньому не бути звинуваченим у його невиконанні і запобігти настанню негативних наслідків.

Внесення грошових коштів у депозит нотаріуса вважається виконанням зобов'язання. При чому строком фактичного виконання зобов'язання вважається день внесення грошових сум чи цінних паперів у depo-

зит незалежно від того, чи одержить їх кредитор, чи їх в разі недотримання строку буде перераховано в дохід бюджету.

Вчинення цієї нотаріальної дії належить до компетенції як державних нотаріальних контор, так і приватних нотаріусів. Також приймати в депозит гроші та цінні папери мають право консульські установи України, якщо боржником і кредитором (або одним з них) є українські громадяни чи юридичні особи.

Сторони правочину, в тому числі і попереднього, можуть домовитись про депонування грошових сум у депозиті нотаріуса з метою виконання зобов'язань та наступного їх безготівкового перерахування нотаріусом особі, на ім'я якої вони були внесені безготівковим шляхом, у зв'язку з настанням певної події, що обумовлена договором.

У разі настання певної події, що обумовлена договором, нотаріус в день звернення або не пізніше наступного робочого дня передає безготівковим шляхом гроші особі, на ім'я якої вони були задепоновані, за її заявою, в якій мають бути зазначені реквізити для перерахування. У разі настання певної події, що обумовлена договором, нотаріус повертає безготівковим шляхом гроші з депозиту особі, що їх внесла, за її заявою.

Вчинення цієї нотаріальної дії проводиться за місцем виконання зобов'язань. Згідно із ст. 532 ЦК України, місце виконання зобов'язань встановлюється у договорі.

Якщо місце виконання зобов'язання не встановлено у договорі, виконання провадиться:

– за зобов'язаннями про передання нерухомого майна – за місцезнаходженням цього майна;

– за зобов'язаннями про передання товару (майна), що виникає на підставі договору перевезення, – за місцем здавання товару (майна) перевізникові;

– за зобов'язаннями про передання товару (майна), що виникає на підставі інших правочинів, – за місцем виготовлення або зберігання товару (майна), якщо це місце було відоме кредиторіві на момент виникнення зобов'язання;

– за грошовим зобов'язанням – за місцем проживання кредитора, а якщо кредитором є юридична особа, – за її місцезнаходженням на момент виникнення зобов'язання. Якщо кредитор на момент виконання зобов'язання змінив місце проживання (місцезнаходження) і сповістив про це боржника, зобов'язання виконується за новим місцем проживання (місцезнаходження) кредитора з віднесенням на кредитора всіх втрат, пов'язаних зі зміною місця виконання;

– за іншим зобов'язанням – за місцем проживання (місцезнаходженням) боржника.

Зобов'язання також може бути виконане в іншому місці, якщо це встановлено актами цивільного законодавства або впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

Приймання грошових сум або цінних паперів у депозит для передавання кредитору здійснюється за заявою заінтересованої особи (боржника) або **за заявою** ліквідатора громадянина-підприємця, визнаного банкрутом. Заява реєструється нотаріусом у книзі вхідної кореспонденції і є підставою для вчинення нотаріальної дії.

Заява боржника має містити відомості:

– щодо особи, від якої прийнято внесок у депозит, а також щодо особи, для передачі якій його внесено, а саме:

– для фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові, серія та номер паспорта, коли та ким він був виданий, місце проживання та ідентифікаційний номер облікової картки платника податків;-

– для юридичних осіб: найменування, місцезнаходження та податковий номер, реквізити поточного рахунку, відкритого в установі банку (якщо місцезнаходження або інші відомості щодо особи, для передачі якій робиться внесок, невідомі, то в заяві вказуються останні відомі особі, що звернулася до нотаріуса, відомості);

– щодо мети чи виконання якого зобов'язання зроблено внесок;

– щодо причин, з яких зобов'язання не може бути виконане безпосередньо.

За бажанням особи до заяви можуть бути включені обґрунтування та розрахунок, згідно з яким робиться внесок. У разі прийняття в депозит цінних паперів, випущених у документарній формі, у заяві зазначається їх сумарна номінальна вартість.

Прийняття в депозит грошей або цінних паперів проводиться з дотриманням загальних правил вчинення нотаріальних дій. Так, провадження цієї дії починається з встановлення особи боржника на основі даних паспорту чи інших документів, передбачених законодавством, перевірки його дієздатності та правоздатності юридичних осіб, що беруть участь в угодах, а також перевірки повноважень представників.

Слід відзначити, що приймаючи в депозит грошові суми чи цінні папери, нотаріус **не повинен перевіряти** правочини, що стали підставою для виникнення зобов'язання, чи витребувати у боржника документи, що підтверджують факт наявності самого зобов'язання.

Нотаріус видає особі, яка внесла в депозит грошові суми або цінні папери, **квитанцію про внесок** встановленого зразка. При цьому права частина квитанції (квитанція) видається особі, яка внесла грошову суму в

депозит, а ліва її частина (корінець квитанції) залишається в справах державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса.

У квитанції вказуються:

– відомості щодо особи, від якої прийняті в депозит грошові суми, а також щодо особи, для якої вони вносяться (депонента):

– для фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові, серія та номер паспорта, коли та ким він був виданий, місце проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів;

– для юридичних осіб: найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України, реквізити поточного рахунку, відкритого в установі банку (якщо місцезнаходження депонента невідоме, то нотаріусом у квитанції вказуються останні дані, які відомі особі, що звернулася за внесенням у депозит грошових сум);

– з якою метою чи для виконання якого зобов'язання внесено суму в депозит;

– розмір грошової суми, внесеної у депозит.

У разі прийняття у депозит для передачі за належністю грошових сум або цінних паперів державними нотаріусами справляється державне мито в розмірі, установленому чинним законодавством; приватними нотаріусами справляється плата відповідно до статті 31 Закону та статті 1 Указу Президента України від 10.07.98 № 762 «Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій». Особа, що внесла в депозит грошові суми або цінні папери, або її уповноважений представник розписується на корінці квитанції.

На прохання боржника напис про внесок може бути зроблений на поданому документі, що встановлює заборгованість або з якого випливає внесення грошових сум або цінних паперів у депозит.

Внесення особою грошових сум у депозит нотаріуса провадиться будь-яким шляхом внесення переказу готівки через банки або безготівковим перерахуванням сум з рахунку особи на окремий поточний рахунок приватного нотаріуса тощо. Для зберігання грошових сум, прийнятих у депозит державними нотаріальними конторами, в органах державного казначейства відкриваються відповідні рахунки для обліку депозитних сум.

Нотаріусом у депозит приймаються цінні папери, випущені в документарній формі. Нотаріус складає їх опис у трьох примірниках, кожен з яких підписується особою, що вносить цінні папери в депозит. Прийняті в депозит цінні папери в опечатаних пакетах, на яких позначається їх сумарна номінальна вартість та в які вкладається один примірник опису, здаються на зберігання до банку.

В описі вказуються: найменування та місцезнаходження державної нотаріальної контори або ППБ та нотаріальний округ приватного нотаріуса, кількість, вид, сумарна номінальна вартість та реквізити цінних паперів.

Цінні папери, що надійшли в депозит, здаються нотаріусом до банківської установи не рідше 1 разу на 5 днів.

При прийнятті в депозит цінних паперів на зворотному боці квитанції і корінця квитанції зазначаються вид цінних паперів, їх кількість та сумарна номінальна вартість.

У разі прийняття у депозит для передачі за належністю грошових сум або цінних паперів державними нотаріусами *справляється державне мито* в розмірі, установленому чинним законодавством; приватними нотаріусами справляється плата відповідно до статті 31 Закону України «Про нотаріат» та статті 1 Указу президента України від 10 липня 1998 року № 762 «Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій». Документ, що свідчить про сплату державного мита, наклеюється на корінці квитанції. Особа, що внесла в депозит грошові суми або цінні папери, або її уповноважений представник розписується на корінці квитанції. Витрати, пов'язані з наданням банківськими установами послуг із зберігання цінних паперів, відшкодовуються депонентом.

Якщо під час вжиття заходів до охорони спадкового майна державним нотаріусом будуть виявлені грошові суми (цінні папери), що залишилися після померлого, вони вносяться на відповідні рахунки для обліку депозитних сум державної нотаріальної контори, про що виписується відповідна квитанція. Квитанція підшивається до спадкової справи, а її корінець залишається в справах державної нотаріальної контори. У цьому разі в квитанції зазначаються: ППБ державного нотаріуса, що вживав заходів до охорони спадкового майна; прізвище, ім'я, по батькові та останнє місце проживання спадкодавця; розмір грошових коштів або сумарна номінальна вартість цінних паперів, внесених державним нотаріусом у депозит. На звороті корінця квитанції вказується номер спадкової справи, в якій зберігається квитанція.

Облік депозитних операцій здійснюється державними нотаріальними конторами та приватними нотаріусами у книзі обліку депозитних операцій та книзі обліку особових рахунків депонентів.

Книги обліку депозитних операцій, обліку особових рахунків депонентів мають бути пронумеровані, прошнуровані і скріплені печаткою та підписом посадової особи Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласного, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції із зазначенням кількості аркушів, що містяться в них. Квитанційні книжки обліковуються за правилами обліку документів суворої звітності.

Про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому належні грошові суми або цінні папери.

Якщо боржник не вказав адресу кредитора і нотаріусу ця адреса невідома, боржник попереджається, що повідомлення кредитора про внесення грошей або цінних паперів у депозит є його обов'язком.

Повернення грошових сум і цінних паперів особі, яка внесла їх у депозит, допускається лише за письмовою згодою на це особи, на користь якої був зроблений внесок (кредитора), або за рішенням суду. Видача з депозиту грошових сум або цінних паперів здійснюється за заявою, яку подає депонент. Вимога про повернення грошових сум і цінних паперів і згода на їх повернення повинні бути висловлені в письмовій формі.

На заяві нотаріусом здійснюється службова відмітка про встановлення особи депонента, реквізити документа, на підставі якого особу було встановлено, та вказується документ, що підтверджує право на одержання депозитних сум (свідоцтво про право на спадщину, довіреність тощо).

Видача банками грошових сум депонентам провадиться на підставі платіжних доручень приватних нотаріусів шляхом безготівкового перерахування на рахунок депонента або переказу коштів для виплати депоненту готівкою в банку. Копія платіжного доручення, на підставі якого перераховано грошові суми, залишається в справах державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса.

Про одержання від нотаріуса цінних паперів депонент розписується на заяві.

Невигребувані з депозиту грошові суми та цінні папери, що підлягають передачі фізичним та юридичним особам, зберігаються в депозиті державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса протягом 3 років і після закінчення встановлених термінів їх зберігання підлягають перерахуванню до Державного бюджету України в порядку, установленому чинним законодавством України.

У разі ліквідації державної нотаріальної контори або припинення приватної нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, що вчиняв нотаріальні дії по прийняттю грошей та цінних паперів у депозит нотаріуса, за наказом управління юстиції, до сфери управління якого належить державна нотаріальна контора чи яким зареєстрована приватна нотаріальна діяльність приватного нотаріуса, за наявності залишків грошових коштів на поточних рахунках для ведення депозитних операцій та цінних паперів, що внесені в депозит такої державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, ці кошти передаються для продовження ведення депозитних операцій до іншої державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса для зберігання та

передання депонентам у межах нотаріального округу та з дотриманням встановлених законодавством правил.

§ 2. Прийняття документів на зберігання

Згідно з Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України нотаріуси за заявами заінтересованих юридичних та фізичних осіб приймають на зберігання документи за описом. Прийняття на зберігання документів вчиняється на прохання зацікавленої особи, наприклад, якщо вона позбавлена можливості зберігати певні документи за своїм місцем проживання чи місцезнаходженням. Документи, що приймаються на зберігання, можуть стосуватись дуже важливих для такої особи питань, зокрема це можуть бути документи про освіту, працю, нагороди, участь у діяльності громадських організацій, документи, видані органами ДРАЦСу, документи щодо права власності на нерухоме майно, ділове чи навіть приватне листування тощо.

Приймати на зберігання документи вправі державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси та посадові особи консульських установ. Процесуальний порядок вчинення цієї нотаріальної дії регулюється Главою 19 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та п. 3.19. Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України від 27.12.2004 р. № 142/5/310.

Нотаріус здійснює прийняття документів за описом, що складається в двох примірниках і підписується особою, яка здала документи на зберігання, та нотаріусом.

Опис повинен містити: ПІБ та адресу особи, яка здала документи, найменування документа (документів), що здається на зберігання, реквізити документа – на чие ім'я і ким його видано, номер документа, дата видачі, а також строк зберігання цього документа у нотаріуса. Слід зазначити, що нотаріус також зобов'язаний встановити стан документа чи його вади, наприклад, старість, потертість, рвані краї, плями тощо та зазначити про це в описі, оскільки він несе відповідальність за його збереження в первісному вигляді.

Опис підписується особою, яка здає документи на зберігання, і нотаріусом та скріплюється печаткою нотаріуса. Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий видається особі, яка здала документи на зберігання.

На прохання особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані в присутності нотаріуса. Упаковка має бути скріплена печаткою нотаріуса, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання.

Прийняті документи зберігаються в окремому пакеті в залізних шафах чи сейфах, опечатаних печаткою нотаріуса.

Про прийняття документів на зберігання нотаріус видає особі, яка здала їх, свідоцтво за встановленою формою, до якого додається примірник опису, якщо такий провадився.

Документи, прийняті на зберігання, повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноважених нею осіб при пред'явленні свідоцтва і примірника опису.

У випадку втрати свідоцтва, а також якщо особа здала не тільки свої документи, а й документи, що належать іншій особі, вони видаються лише за рішенням суду.

ГЛАВА 18. ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ

§ 1. Поняття і значення виконавчого напису

Згідно зі ст. 509 та 526 ЦК України та інших актів цивільного законодавства, зобов'язання має виконуватись належним чином відповідно до умов договору. Виходячи з положень цивільного законодавства, можна зробити висновок, що поняття належного виконання зобов'язання охоплює виконання його належними суб'єктами, у належному місці, в належний строк, щодо належного предмета та належним способом.

Виконання зобов'язання може забезпечуватись шляхом звернення кредитора до суду за правовим захистом його порушених прав і законних інтересів. Однак для стягнення грошових сум, передачі або витребування від боржника майна закон передбачає можливість, на відміну від ускладненої судової процедури, інший шлях – виконання зобов'язань у примусовому порядку через вчинення нотаріусом виконавчого напису.

Виконавчий напис – це розпорядження нотаріуса про примусове стягнення з боржника на користь кредитора грошових сум або передачу чи повернення майна кредитору, вчинене на документах, які підтверджують зобов'язання боржника.

В основі вчинення цієї нотаріальної дії лежить поняття «безспірності певної заборгованості». Вчинення виконавчого напису – це не вирішення спору між кредитором і боржником, а підтвердження безспірності зобов'язання¹. Цей правовий інститут забезпечує інтереси як кредитора, полегшуючи і прискорюючи здійснення його прав за відсутності спору, так і боржника шляхом відмови у вчиненні виконавчого напису, якщо виникає спір, який повинен вирішуватись у суді.

В юридичній літературі щодо визначення поняття «виконавчий напис» існує кілька точок зору. Деякі автори під виконавчим написом розуміють «розпорядження нотаріального органу про примусове стягнення з боржника на користь кредитора грошових сум або передачу чи повернення майна кредитору...»². Та

¹ Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000 р. – С. 283.

² Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000 р. – С. 186.

більшість авторів схиляються до думки, що оскільки такий нотаріальний орган, як нотаріальний архів, не вправі здійснювати виконавчий напис, то ця нотаріальна дія є розпорядженням саме нотаріуса. Така позиція авторів вважається найбільш прийнятною і заслуговує на підтримку³.

На думку інших, «правовим змістом виконавчого напису є посвідчення факту невиконання умов договору однією зі сторін угоди, а процесуально-правовим – надання оригіналам документів, що встановлюють заборгованість, виконавчої сили⁴. Проте з цією думкою важко погодитися, адже позиція авторів не враховує, що виконавчий напис вчиняється не тільки на стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами, а й, наприклад, на стягнення податкової заборгованості з фізичних осіб, заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, військовозобов'язаних після закінчення зборів тощо, тобто коли взаємовідносини стягувача та боржника ґрунтуються не на договірних, а на інших підставах.

§ 2. Умови і порядок вчинення виконавчих написів

Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість, або на правочинах, що передбачають звернення стягнення на майно на підставі виконавчих написів.

Для вчинення виконавчого напису нотаріусу необхідно здійснити перевірку наявності певних умов, за яких може бути вчинена ця нотаріальна дія.

Першою умовою є перевірка нотаріусом того, чи належить ця справа до Переліку безспірних заборгованостей, який є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. Наявність цієї умови перевіряється шляхом ознайомлення та звірення зі змістом діючих постанов Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172 «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів», від 11 листопада 1999 р. № 2075 «Про внесення доповнень до переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» і від 24 квітня 2000 р. № 693 «Про внесення доповнень до переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у

³ Довідник нотаріуса / А.М. Ерух, Ю.М. Козьяков, Н.В. Круковес. – К.: Істина, 2000. – Вип. 2: Запитання і відповіді / Відп. ред. С.Р. Станік. – С. 139.

⁴ Фурса С. Я., Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – К.: А.С.К., 2001. – С. 444.

безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів». В цілому, цими постановами із 25 кількість таких заборгованостей зменшена до 11, деякі з них, за вимогою часу, змінили свою назву, з'явилися і нові:

- стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами;
- стягнення з фізичних осіб податкової заборгованості;
- стягнення заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом;
- стягнення заборгованості з батьків, або осіб що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти;
- стягнення заборгованості з батьків, або осіб що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків в загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації;
- стягнення за диспашею;
- стягнення заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних після закінчення зборів;
- повернення об'єкта лізингу;
- стягнення заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном;
- стягнення за чеками;
- стягнення заборгованості за векселями, опротестованими нотаріусами в установленому законом порядку.

Нотаріуси відмовляють у вчиненні виконавчого напису у випадках, коли витребується майно, звернення стягнення на яке забороняється законодавством України або здійснюється виключно на підставі рішення суду.

Друга умова стосується перевірки всіх поданих для вчинення виконавчого напису документів, які підтверджують наявність зобов'язання та його безспірність або іншу відповідальність боржника перед стягувачем. Встановлення цієї умови також проводиться шляхом ознайомлення зі змістом Переліку, де в кожному розділі після найменування вказуються документи, які необхідно пред'явити для вчинення виконавчого напису по кожній заборгованості.

Слід зазначити, що питання, пов'язане з визначенням «спірної» та «безспірної» заборгованості викликає певні складнощі, які стосуються насамперед, поняття та критеріїв оцінки цих термінів.

На жаль, юридичне тлумачення словосполучення «безспірна заборгованість» коментується недостатньо чітко. Якщо розглядати його складові окремо, то термін «безспірний», наприклад, означає «який не викликає заперечень; безперечний, загальноновизнаний»⁵. Під терміном «заборгованість»

⁵ Великий тлумачний словник української мови / Уклад. В.Т. Бусел. – К., 2002.

слід розуміти суму фінансових зобов'язань, грошових боргів, що підлягають погашенню, поверненню у визначений строк. Якщо до цього строку заборгованість не погашена, вона стає простроченою⁶.

На наш погляд, деякі автори достатньо обґрунтовано вважають, що в основу розмежування «спірної» та «безспірної» заборгованості покладено не власне ставлення боржника до пред'явленої вимоги (суб'єктивна ознака), а об'єктивна ознака, тобто такий фактичний склад і характер правовідносин, який, за загальним правилом, виключає можливість оспорювання заборгованості, тобто безспірність стягнення заборгованості не визнається нотаріусом чи стягувачем, а передбачається Переліком⁷. Це є одним з принципових положень і воно рівною мірою відноситься не тільки до боржника, а й до кредиторів, які, маючи свій власний інтерес (наприклад, з метою прискорення процедури стягнення заборгованості та ін.), можуть приховати від нотаріуса таку інформацію, а боржник у свою чергу, маючи заперечення, взагалі позбавлений можливості вплинути на хід подій, оскільки нотаріальна дія вчинятиметься лише на підставі документів, поданих кредитором. Про час і місце вчинення виконавчого напису боржник, зрозуміло, не повідомляється і для з'ясування його можливих заперечень проти вимог кредитора нотаріусом не викликається.

Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на оригіналах документів, які встановлюють безспірну заборгованість або іншу відповідальність боржника перед стягувачем.

Крім того, за деякими стягненнями потрібно надати документи, які підтверджують, що боржника попередили про необхідність погашення заборгованості в певний термін. Таке попередження має на меті спонукати боржника до добровільного погашення заборгованості, а також запобігти примусовому виконанню за відсутності у добросовісного боржника намірів ухилитися від виконання зобов'язання.

За відсутності будь-якого з необхідних документів виконавчий напис не вчиняється.

Третя умова стосується перевірки того, чи не має спору щодо наявності чи змісту зобов'язання або іншої відповідальності між стягувачем і боржником.

⁶ Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь: 2-е издание. – М., 1998. – С. 106.

⁷ Юдельсон К.С., Кац А.К. Научно-практический комментарий к положению о государственном нотариате. – М., 1970. – С. 176-177.

Ця умова перевіряється на підставі представлених документів, що вказані в Переліку, і які підтверджують існування зобов'язання і безспірність заборгованості. За наявності спору між сторонами нотаріус відмовляється вчиняти виконавчий напис та роз'яснює сторонам порядок стягнення заборгованості у судовому порядку.

Дані про наявність спору можуть бути вказані й у представлених документах.

Четвертою умовою є звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису у встановлені строки. Перебіг строку позовної давності для вчинення виконавчого напису починається з дня виникнення права вимоги. Якщо зобов'язання виникло із вчиненої сторонами угоди, перебіг строку починається з моменту, визначеного угодою.

Відповідно до ст. 88 Закону України «Про нотаріат», нотаріус вчиняє виконавчі написи за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року.

Якщо для вимоги, за якою вчиняється виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається в межах цього строку. Спеціальні строки позовної давності передбачені ст. 258 ЦК України. Наприклад, скорочений строк позовної давності тривалістю один рік встановлено для стягнення пені (неустойки, штрафу). Це означає, що якщо стягувач звернувся до нотаріуса за одержанням виконавчого напису пізніше одного року з моменту прострочення платежу, але в межах встановленого законом строку позовної давності, пеня нараховується і стягується тільки за один рік, що передував дню вчинення виконавчого напису. Порядок нарахування пені по кожному простроченому платежу окремий (наприклад, за договором оренди із розрахунку 0,1% за кожний прострочений день). Якщо зобов'язання виникло із вчиненої сторонами угоди, перебіг строку починається з моменту, визначеного угодою.

Строк, пропущений стягувачем навіть з поважних причин, не може бути поновлений нотаріусом. Проте нотаріус зобов'язаний роз'яснити стягувачу, що пропуск строку позовної давності не позбавляє права на звернення до суду з позовом про його поновлення.

При вчиненні виконавчого напису нотаріуси повинні враховувати, що законодавством України можуть бути встановлені випадки заборони звернення стягнень на окремі види майна.

Так, у ч. 2 ст. 754 ЦК України зазначено, що на майно, передане набувачу за договором довічного утримання (догляду), не може бути звернене стягнення протягом життя відчужувача.

Звернення стягнення на майно, що є предметом іпотеки і належить державному чи комунальному підприємству або підприємству, понад 50 відсотків акцій (часток, паїв) якого перебуває у державній власності, здійснюється на підставі рішення суду (ст. 33 Закону України «Про іпотеку»).

Вчинення виконавчого напису за договором позики здійснюється з урахуванням вимог ст. 1050 ЦК України «Наслідки порушення договору позичальником», де визначено, що якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики, він зобов'язаний сплатити грошову суму відповідно до ст. 625 ЦК. Якщо позичальник своєчасно не повернув речі, визначені родовими ознаками, він зобов'язаний сплатити неустойку відповідно до ст. 549-552 ЦК, яка нараховується від дня, коли речі мали бути повернуті, до дня їх фактичного повернення позикодавцеві незалежно від сплати відсотків, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК. Якщо договором встановлений обов'язок позичальника повернути позику частинами (з розстроченням), то в разі прострочення повернення чергової частини позикодавець має право вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася, та сплати відсотків, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК.

Отже, при виникненні звернення щодо вчинення виконавчого напису стосовно окремих видів майна нотаріус повинен впевнитись, що ця дія не підпадає під заборону звернення стягнення.

Процесуальний порядок вчинення виконавчих написів регулюється ст. 87-91 Закону України «Про нотаріат» та Главою 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Згідно з діючим законодавством, вчиняти виконавчі написи на території України вправі нотаріуси незалежно від місця знаходження стягувача і боржника. Право на вчинення виконавчих написів мають також консульські установи, які вчиняють написи на боргових документах, що надходять від організацій України, які знаходяться в межах їх консульського округу та за умови їх вчинення тільки щодо громадян України, що постійно проживають в Україні.

Для вчинення виконавчих написів стягувачем або уповноваженим представником будь-якому нотаріусу незалежно від місця виконання вимоги і знаходження стягувача та боржника (за винятком виконавчих написів на чеках) подається заява. Від імені підприємства, установи, організації заява подається за підписом осіб, уповноважених на це їх статутом (положенням).

Подання документів та одержання виконавчого напису провадиться безпосередньо стягувачем або його представником.

Заява подається у письмовій формі, у ній повинні бути зазначені всі необхідні відомості про стягувача і боржника – відомості про найменування

і місце проживання або місцезнаходження стягувача та боржника, дата і місце народження боржника – фізичної особи, місце його роботи, номери рахунків у банках чи кредитних установах, код ЄДРПОУ для юридичної особи, строк, в який має бути проведено стягнення, інформація щодо суми, яка підлягає стягненню, або майна, що підлягає витребуванню, включаючи пеню, штрафи, проценти тощо.

Зазначимо, що згідно з Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України заява може містити також іншу інформацію, необхідну для вчинення виконавчого напису, і якщо нотаріусу буде необхідно отримати іншу інформацію чи документи, які мають відношення до вчинення виконавчого напису, нотаріус вправі витребувати їх у стягувача.

Як уже відмічалось, виконавчий напис вчиняється на оригіналі документа, що встановлює заборгованість (нотаріально посвідчені угоди, опротестовані векселі та ін.), але при цьому допускаються певні винятки із загального правила, які обумовлені певними особливостями вчинення цієї нотаріальної дії. Так, згідно з п.5.3 Глави 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України виконавчий напис може бути зроблений на копії документа або на виписці з особистого рахунку боржника. Це може бути викликано, зокрема, необхідністю провести стягнення частинами і в деяких інших випадках.

При цьому на оригіналі документа, що встановлює заборгованість, робиться відмітка про вчинення виконавчого напису і зазначається, за який строк і яка сума стягнута, дата і номер за реєстром для реєстрації нотаріальних дій (наприклад, при стягненні заборгованості з орендної плати на підставі пункту 9 Переліку, на оригіналі договору оренди зазначається: «25 січня 2003 р. по реєстру за № 245 вчинено виконавчий напис на стягнення заборгованості з орендної плати за грудень 2002 р. в розмірі 540 (п'ятсот сорок) гривень».

У справах нотаріуса залишається копія документа, що встановлює заборгованість, або виписка з особового рахунку боржника і примірник виконавчого напису (пункт 7.1 Глави 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України). При кожному наступному зверненні за вчиненням виконавчого напису за одним і тим самим зобов'язанням повторне подання копії документа, що встановлює заборгованість, чинним законодавством не вимагається. Як зазначено в п. 7.2 Глави 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, у цих випадках слід обмежитися поданням двох примірників виписки з особового рахунку та оригіналу зобов'язання. При цьому один примірник виписки з виконавчим написом і оригінал зобов'язання повертаються стягувачу.

Відповідно до ст. 89 Закону України «Про нотаріат» та п. 4 Глави 16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України у виконавчому написі повинні зазначатися:

- дата (рік, місяць, число) його вчинення, посада, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчинив виконавчий напис;
- найменування та місце проживання (місцезнаходження) стягувача;
- найменування місце проживання (місцезнаходження) боржника, місце роботи (для фізичних осіб), номери рахунків в установах банків (для юридичних осіб);
- строк, за який провадиться стягнення;
- суми, що підлягають стягненню, або предмети, які підлягають витребуванню, в тому числі пеня, проценти, якщо такі належать до стягнення;
- розмір плати, сума державного мита, сплачуваного стягувачем або мита, яке підлягає стягненню з боржника;
- номер, за яким виконавчий напис зареєстровано;
- дату набрання чинності виконавчим написом;
- строк пред'явлення виконавчого напису до виконання;
- підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис, скріплений печаткою;
- інші відомості, передбачені статтею 18 Закону України «Про виконавче провадження».

Отже, узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що виконавчий напис є основним позасудовим засобом примусового виконання зобов'язань, який дозволяє кредитору при дотриманні певних формальних вимог здійснити швидко поновлення своїх прав у разі невиконання боржником своїх зобов'язань.

Указом президента України від 10 липня 1998 р. № 762/98 «Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій» встановлено, що розмір плати, яка справляється за вчинення нотаріальних дій приватними нотаріусами, не може бути меншим від розміру ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії.

Ставка державного мита за вчинення виконавчого напису передбачена підпунктом «о» пункту 3 ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93 «Про державне мито» і складає 1% суми, що стягується, або 1% вартості майна, яке підлягає витребуванню, але не менше 3 і не більше 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. При цьому сума, яка стягується, включає в себе як суму основного боргу, так і суму неустойки (штраф, пеня), передбаченої умовами договору.

Розмір ставки державного мита за вчинення виконавчого напису, за вчинення протестів векселів, пред'явлення чеків до платежу і посвідчення неоплати чеків, передбачений підпунктом «м», складає 0,3% неоподатковуваного мінімуму.

За загальним правилом, державне мито, сплачене стягувачем за вчинення виконавчого напису, за рахунок боржника не відшкодовується. Проте

якщо стягувач у встановленому порядку звільняється від сплати державного мита, відповідно до Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита (пункту 12 Порядку справлення державного мита за нотаріальні дії, вчинювані державними нотаріальними конторами і виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад), затвердженої наказом Міністерства України від 07.07.2012 р. № 811, належна до сплати сума державного мита стягується з боржника разом з боргом за виконавчим написом державної нотаріальної контори.

§ 3. Процесуальний порядок вчинення виконавчих написів за конкретними видами заборгованостей

Стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими договорами

Нотаріуси, як зазначено в ст. 54 Закону України «Про нотаріат», посвідчують угоди, щодо яких законодавством встановлено обов'язкову нотаріальну форму.

Обов'язковому нотаріальному посвідченню, зокрема, підлягають такі договори:

- купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна (ст. 657 ЦК України);
- застави нерухомого майна, транспортних засобів, космічних об'єктів (ст. 13 Закону України «Про заставу»);
- купівлі-продажу майна державних підприємств (ст. 23 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»);
- договори купівлі-продажу земельних ділянок громадянами (понад норму, яка приватизується безкоштовно) для ведення селянського (фермерського) господарства або особистого підсобного господарства (п. 5 Порядку викупу земельних ділянок громадянами (понад норму, яка приватизується безкоштовно) для ведення селянського (фермерського) або особистого підсобного господарства, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2000 року № 118) та ін.

Як відомо, за бажанням сторін посвідчуються також інші угоди, для яких законодавством обов'язкової нотаріальної форми не встановлено. Такими угодами можуть бути договори позики, застави товарів в обороті або переробці, розподілу спадкового майна з виплатою одним спадкоємцем іншому грошової компенсації, схову, кредитні договори тощо. Однак оскільки ці угоди не мають обов'язкової нотаріальної форми, вони не можуть бути віднесені до переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться в безспірному порядку.

Підставою для вчинення виконавчого напису нотаріусом є:

- а) оригінал нотаріально посвідченої угоди, щодо якої законодавством встановлено обов'язкову нотаріальну форму;
- б) документи, що підтверджують безспірність заборгованості боржника та встановлюють прострочення виконання зобов'язання.

Слід передусім зазначити, що стягнення заборгованості, згідно з п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів», може мати місце тільки за нотаріально посвідченими угодами, за умови, що такі угоди передбачають сплату грошових сум, передачу або повернення майна, а також право звернення стягнення на заставлене майно.

Звичайно, для того щоб пересвідчитися, що термін сплати боржником грошових сум, передачі або повернення майна за такою угодою вже минув і у кредитора виникло право вимоги, нотаріус повинен витребувати оригінал нотаріально посвідченої угоди і ретельно вивчити її зміст.

Під документами, що підтверджують безспірність заборгованості боржника та встановлюють прострочення виконання зобов'язання, можуть розумітись заява (претензія) або будь-який інший подібний за юридичною конструкцією документ, в якому водночас йдеться про прострочення виконання зобов'язання, наводиться розрахунок боргу тощо, якщо такий документ переданий боржникові безпосередньо кредитором, надісланий йому поштою зі зворотним повідомленням або переданий через нотаріуса в порядку, передбаченому ст. 84 Закону України «Про нотаріат» (застосування останнього варіанта найбільш виправдане).

На думку окремих авторів, безспірність заборгованості може встановлюватися тільки боржником. Тому єдиною умовою вчинення виконавчого напису має бути волевиявлення зобов'язаної особи, висловлене нею у нотаріально посвідченій угоді при її укладанні, а не віднесення законодавством та виконавчими органами певних зобов'язань до безспірних.

У практиці нотаріусів виникають питання про можливість вчинення виконавчого напису про звернення стягнення на заставлене за договором застави майно і задоволення за рахунок цього майна лише нарахованих за кредитним договором відсотків. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про заставу», за рахунок заставленого майна заставодержатель має право задовольнити свої вимоги в повному обсязі, що визначається на момент фактичного задоволення, в тому числі відсотки, відшкодування збитків, завданих простроченням виконання (а у випадках, передбачених законом чи договором, – неустойку), необхідні витрати на утримання заставленого майна,

а також витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги, якщо інше не передбачено договором застави.

Право на звернення стягнення на предмет застави заставодержатель набуває у разі, якщо в момент настання терміну виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, воно не буде виконано, якщо інше не передбачено законом чи договором (ст. 20 Закону України «Про заставу»).

Стягнення заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом

Правовою підставою стягнення заборгованості, що впливає з відносин, пов'язаних з авторським правом, є нормативно-правові акти України, які регулюють порядок відрахувань творчими спілками України за використання творів літератури і мистецтва, та п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів».

Документи, що встановлюють заборгованість підприємств, установ, організацій за відрахуваннями (через Державний комітет з питань науки та інтелектуальної власності) творчим спілкам України за використання творів літератури і мистецтва:

1) Літературному Фонду Національної спілки письменників України:

а) видавництв та видавничих організацій за відрахуваннями у розмірі 10 відсотків загальної суми винагороди, нарахованої авторам за оригінальні та перекладні твори художньої літератури;

б) театрів (стаціонарних, пересувних), а також і підприємств, установ, організацій, що надають за договорами майданчики для проведення вистав і концертів колективам і виконавцям, які здійснюють гастрольну діяльність в Україні, за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми валового збору (або суми за договором);

в) театрів та інших організацій за відрахуваннями за вистави малих драматичних форм (скетчі, одноактні водевілі), а також культурно-освітніх закладів за відрахуваннями за твори всіх жанрів у розмірі 0,5 відсотка суми валового збору (або суми за договором);

г) підприємств, що займаються видавничою діяльністю та тиражуванням літературних творів, за відрахуваннями за використання усіх видів літературних творів; за відрахуваннями за використання усіх видів літературно-художніх творів вітчизняних і зарубіжних авторів, що не охороняються авторським правом, у розмірі 2 відсотків суми реалізації.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства,

установи, організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

2) Музичному Фонду України:

а) організацій, які виплачують авторську винагороду за публічне виконання музичних творів, підприємств, установ, організацій, що надають за договорами майданчики для проведення вистав і концертів колективам і виконавцям, які здійснюють гастрольну діяльність в Україні, за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми валового збору, одержаного від продажу квитків, або суми гарантованої оплати згідно з договором, а також видовищних підприємств за такими самовідрахуваннями за музичні вистави (опера, оперета, балет тощо) та естрадні концерти;

б) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору (виручки від реалізації), одержаного за використання музичних творів, що випускаються в записі на магнітній плівці, компактних касетах, платівках і лазерних дисках;

в) видавництв та видавничих організацій, друкованих засобів масової інформації за відрахуваннями у розмірі 10 відсотків загальної суми авторської винагороди, нарахованої за видання музичних і музикознавчих творів.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи, організації, редакції газети (журналу) розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

3) Національній спілці театральних діячів України: театрів (стаціонарних і пересувних) за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору з театральних постановок.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою театру розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

4) Журналістському Фонду України: телерадіоорганізацій, ДІ-НАУ, Українського незалежного інформаційного агентства «Новини», регіональних інформаційних агентств та друкованих засобів масової інформації, видавництв та видавничих організацій за відрахуваннями у розмірі 6 відсотків загальної суми авторської винагороди, нарахованої за суспільно-політичні, публіцистичні, науково-популярні твори, інформаційний та ілюстративний матеріал (крім гонорару, з якого провадяться відрахування до фондів інших творчих спілок).

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою телерадіоорганізації, інформаційного агентства, видавництва, видавничої організації, дру-

кованого засобу масової інформації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

5) Національній спілці кінематографістів України: кіновидовищних закладів (крім розташованих у сільській місцевості) за відрахуваннями у розмірі 1 відсотка суми валового збору, одержаного за розповсюдження і демонстрування фільмів.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою кіновидовищного закладу розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

6) Національній спілці художників України:

а) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків загальної суми авторської винагороди або заробітної плати, нарахованої художникам (живописцям, скульпторам, графікам, оформлювачам, декораторам, художникам, які створюють твори декоративно-прикладного мистецтва, зайнятим у промисловості художникам-конструкторам, модельєрам, макетникам, художникам театру і кіно та іншим) за виконані ними художні роботи (як за оригінальні твори, так і за роботи з копіювання й тиражування);

б) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації художніх творів на комісійних засадах.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи, організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

7) Національній спілці майстрів народного мистецтва України:

а) підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків загальної суми авторської винагороди або заробітної плати, нарахованої творчим майстрам, художникам народного мистецтва і працівникам з тиражування художніх виробів (ткацтво, вишивка, килимарство, гончарство, різьбярство, художні вироби з металу, каменю, дерева, соломки, народне малярство і декоративний розпис тощо);

б) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації творів народного мистецтва на комісійних засадах на виставках, ярмарках, аукціонах тощо.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи і організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості;

8) Фотофонду України:

а) телерадіоорганізацій, ДІНАУ, Українського незалежного інформаційного агентства «Новини», регіональних інформаційних агентств та друкова-

них засобів масової інформації, видавництва видавничих організацій, а також інших підприємств, установ, організацій за відрахуваннями у розмірі 4 відсотків авторської винагороди або заробітної плати фотохудожникам, фотографам і фотолаборантам за використання творів фотомистецтва в усіх видах видань, художнє оформлення фотовидань;

б) промислових підприємств і служб сервісу за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків заробітної плати, нарахованої фотографам і фотолаборантам, як за використання оригінальних творів, так і за їх копіювання й тиражування;

в) організацій за відрахуваннями у розмірі 2 відсотків суми, одержаної від реалізації творів фотомистецтва на комісійних засадах.

Для одержання виконавчого напису подається скріплений підписами керівника і головного (старшого) бухгалтера та печаткою підприємства, установи і організації розрахунковий лист із зазначенням розміру заборгованості.

Розміри вищевказаних відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва встановлені Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 1992 р. № 108. Мінімальні ставки авторської винагороди за публічне виконання творів, за відтворення творів шляхом звукозапису та здачу примірників звукозаписів і аудіовізуальних творів (відеофільмів) у прокат, за відтворення творів образотворчого мистецтва і тиражування у промисловості творів декоративно-прикладного мистецтва та порядок їх застосування затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав». Оскільки постановою передбачені лише мінімальні ставки авторської винагороди, то конкретний розмір винагороди, порядок і терміни її виплати визначаються авторським договором між користувачем твору та його автором або особою, яка володіє правами на цей твір, чи організацією, що управляє майновими правами авторів на колективній основі в межах одержаних від них повноважень. Зауважимо, що передбачені постановою ставки авторської винагороди застосовуються у разі, коли інше не визначене авторським договором і розмір винагороди не є предметом спору між заінтересованими особами.

Стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти

Підставою для вчинення виконавчого напису за пунктом 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» є документи, що

встановлюють заборгованість батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей, які потребують тривалого лікування, у дошкільних закладах освіти, загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах, дитячих будинках (див. Закон України від 11 липня 2001 р. «Про дошкільну освіту»).

Для одержання виконавчого напису нотаріусу має бути поданий засвідчений стягувачем витяг з особового рахунка батька або особи, що його замінює (чи довідка стягувача), з відміткою про непогашення заборгованості у двотижневий термін після вручення письмового попередження.

Нотаріуси повинні враховувати при вирішенні питання про вчинення виконавчого напису такі умови. По-перше, заборгованість має утворюватися за утримання саме тих дітей, які потребують тривалого лікування, і, по-друге, таке лікування має проводитися в конкретно визначених закладах освіти, якими є дошкільні заклади освіти, загальноосвітні санаторні школи-інтернати, дитячі будинки, для дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації. Саме представники таких закладів мають право звертатись до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису.

Як зазначено в Постанові Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2002 р. № 1243 «Про невідкладні питання діяльності дошкільних та інтернатних навчальних закладів», розмір плати для батьків або осіб, які їх замінюють, за харчування дітей в державних і комунальних дошкільних навчальних закладах встановлюється один раз на рік відповідно до ст. 35 Закону «Про дошкільну освіту».

Порядок встановлення плати для батьків за перебування дітей у державних і комунальних дошкільних та інтернатних навчальних закладах затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України від 21 листопада 2002 р. № 667. Цей нормативний документ, зокрема, передбачає, що батьки або особи, які їх замінюють, вносять плату за харчування дітей у державному та комунальному дошкільному закладі в розмірі, що не перевищує 50 відсотків у міській місцевості та 30 відсотків у сільській місцевості від вартості харчування на день.

Розмір плати за поданням дошкільного навчального закладу встановлюють місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування або підприємства, організації та установи, які перебувають у державній (комунальній) формі власності і мають у своєму підпорядкуванні дошкільні навчальні заклади, один раз на рік з урахуванням матеріального стану сім'ї та режиму роботи закладу.

Необхідно підкреслити, що, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1243 від 26 січня 2002 р., звільняються від плати за харчування

дітей у конкретних закладах освіти, а саме: санаторних дошкільних навчальних закладах (групах) для дітей з малими і затухаючими формами туберкульозу, спеціальних дошкільних навчальних закладах (групах) для дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку, батьки або особи, що їх замінюють. Отже, у разі звернення представників зазначених закладів за вчиненням виконавчого напису нотаріус повинен ретельно вивчити подані документи та з'ясувати всі ці обставини.

При цьому, відповідно до пункту 3.4 Наказу Міністерства освіти і науки України від 21 листопада 2002 р., плата за утримання вихованців у загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах не справляється, а звідси випливає, що і виникнення такої заборгованості неможливе.

Стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків у загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається на:

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських і районних у містах рад;
- уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ;
- школи соціальної реабілітації і професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
- приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ;
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) тощо.

Загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації є спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання. Згідно з чинним законодавством, до цих закладів можуть направлятися особи, які вчинили кримінальне правопорушен-

ня у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

До загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації направляються за рішенням суду неповнолітні від 11 до 14 років, а до професійних училищ соціальної реабілітації – віком від 14 років.

Центри медико-соціальної реабілітації дітей створюються для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації.

Цим же Законом (ст. 13) передбачається участь батьків (усиновителів або опікунів (піклувальників) у частковому відшкодуванні витрат на утримання дітей у приймальниках-розподільниках для дітей, загальноосвітніх школах і професійних училищах соціальної реабілітації, центрах медико-соціальної реабілітації дітей.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про організацію діяльності спеціальних навчальних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання» від 13 жовтня 1993 року № 859 та «Про організацію діяльності загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації» від 8 серпня 2012 р. № 734, розмір плати за утримання учнів у загальноосвітній школі соціальної реабілітації та професійному училищі соціальної реабілітації, яка справляється з батьків, дорівнює 20 відсоткам коштів, що припадають на одного члена сім'ї.

Вчинення виконавчих написів на стягнення зазначеного виду заборгованості проводиться на підставі пункту 5 Переліку. При цьому нотаріусу необхідно врахувати, що:

– виконавчий напис вчиняється на стягнення заборгованості за утримання неповнолітніх виключно в загальноосвітніх школах і професійних училищах соціальної реабілітації;

– стягнення заборгованості може мати місце як з батьків неповнолітніх, так і з осіб, що їх замінюють;

– виконавчий напис на стягнення заборгованості за утримання неповнолітніх у приймальниках-розподільниках для неповнолітніх, центрах медико-соціальної реабілітації не вчиняється;

– заборгованість не виникає за утримання дітей-сиріт і дітей, що залишились без піклування батьків або осіб, які їх замінюють, а також з багатодітних, малозабезпечених сімей, оскільки вони всі перебувають на повному державному утриманні;

Документами, що встановлюють заборгованість для цього виду виконавчих написів, є:

а) копія документа про розмір щомісячної плати батьків або осіб, які їх замінюють (оскільки мова йде про звичайну копію, нотаріусу доцільно витребувати її, належним чином оформлену, тобто засвідчену стягувачем);

б) засвідчений стягувачем витяг з особового рахунку батьків або осіб, які їх замінюють (чи довідку стягувача), з відміткою про непогашення заборгованості у двотижневий термін після вручення письмового попередження.

Стягнення заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних після закінчення зборів

Для одержання виконавчого напису нотаріусу подається лише довідка командира (начальника) військової частини про суму заборгованості, що підлягає стягненню.

Відповідно до вимог пункту Постанови Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» (далі – Перелік) та Положення «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі», затвердженого Постановою Верховної Ради України 23 червня 1995 р. № 243/95 (далі – Положення), виконавчі написи видаються на стягнення заборгованості з військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори, за умови їх звільнення та притягнення до матеріальної відповідальності.

До матеріальної відповідальності можуть бути притягнуті військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані, винні у заподіянні шкоди державі під час виконання ними службових обов'язків, передбачених актами законодавства, військовими статутами, порадами та іншими нормативними актами.

Відшкодуванню підлягає пряма дійсна шкода, завдана розкраданням, пошкодженням, втратою або незаконним використанням військового майна, погіршенням або зниженням його цінності, що спричинило додаткові витрати для військових частин, установ, організацій, підприємств та військово-навчальних закладів для відновлення, придбання майна чи інших матеріальних цінностей або надлишкові витрати (пункт 2 Положення).

Для встановлення причин виникнення шкоди, її розміру та винних осіб за фактом її заподіяння призначається розслідування. За результатами розслідування, за умови, що вину військовослужбовця або призваного на збори військовозобов'язаного повністю доведено, командир (начальник) військової частини не пізніше ніж у місячний термін із дня закінчення розслідування видає наказ про притягнення до матеріальної відповідальності винної особи із зазначенням розміру суми, що підлягає стягненню.

При вчиненні виконавчого напису на підставі пункту 7 Переліку нотаріус повинен з'ясувати цілу низку обставин, зокрема:

– чи належить військовослужбовець, військовозобов'язаний до числа осіб, на яких поширюється дія вищевказаного Положення;

– чи є дії військовослужбовця або призваного на збори військовозобов'язаного, що призвели до заподіяння ним шкоди державі, підставою для притягнення його до матеріальної відповідальності (перелік підстав передбачений у пунктах 10-15 Положення);

– чи призначалося розслідування за фактом заподіяння матеріальної шкоди та чи видавався наказ про стягнення з винної особи відповідної суми (пункт 17 Положення);

– чи не порушено місячний термін з дня закінчення розслідування, після якого стягнення може бути проведено у судовому порядку;

– чи ознайомився притягнутий до матеріальної відповідальності з матеріалами розслідування (пункт 22 Положення);

– чи виконував військовослужбовець або військовозобов'язаний, призваний на збори, службові обов'язки, передбачені актами законодавства, військовими статутами, порадиниками, інструкціями та іншими нормативними актами на час заподіяння шкоди та притягнення до матеріальної відповідальності (пункт 31 Положення) та деякі інші питання.

Зазначимо, що правові підстави для постановки вищеназваних питань випливають із пункту 7 Переліку і для їх з'ясування необхідна наявність такого документа, як довідка командира (начальника) військової частини про суму заборгованості, що підлягає стягненню.

Довідка, що подається нотаріусу, повинна містити також всі необхідні для її видачі реквізити та бути підписаною особисто командиром (начальником) військової частини.

Повернення об'єкта лізингу

За договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) (ст. 806 ЦК України).

До договору лізингу застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, встановлених ЦК України та законом.

До відносин, пов'язаних з лізингом, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом. Особливості окремих видів і форм лізингу встановлюються законом.

Згідно із положеннями ЗУ «Про фінансовий лізинг» – фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу.

За договором фінансового лізингу (далі – договір лізингу) лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі) (ч. 2 ст. 1 ЗУ «Про фінансовий лізинг»)

Предметом договору лізингу може бути будь-яка неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів.

Слід звернути увагу на деякі обмеження щодо використання певного майна як предметів лізингу, передбачені чинним законодавством. Зокрема, об'єктами лізингу, згідно зі ст. 807 ЦК України, не можуть бути земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці), а також інші речі, встановлені законом.

Лізингодавець має право відмовитися від договору лізингу та вимагати повернення предмета лізингу від лізингоодержувача у безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо лізингоодержувач не сплатив лізинговий платіж частково або у повному обсязі та прострочення сплати становить понад 30 днів.

Відповідно до правил ч. 1 ст. 8 ЗУ «Про фінансовий лізинг», лізингодавець може передати право власності на об'єкт лізингу іншій особі (суб'єкту підприємницької діяльності). Договір лізингу зберігає силу щодо нового власника. Виконавчий напис на повернення об'єкта лізингу в цьому випадку вчиняється на вимогу нового власника. Разом з іншими документами нотаріусу має бути подана угода, за якою до іншої особи перейшло право власності на об'єкт лізингу.

Нотаріуси повинні відмовляти у вчиненні виконавчого напису й у тих випадках, якщо між сторонами договору лізингу існує спір, пов'язаний із поверненням об'єкта лізингу. Справи з таких спорів підвідомчі господарським судам на загальних підставах.

Для одержання виконавчого напису нотаріусу подаються:

- а) оригінал договору лізингу;
- б) засвідчена лізингодавцем копія рахунку, направленою лізингоодержувачу, з відміткою про несплату платежів після вручення письмового повідомлення.

Для договору лізингу законом передбачається проста письмова форма, при чому укладатися він може як у формі багатосторонньої угоди за участю лізингодавця, лізингоодержувача і продавця об'єкта лізингу, так і двосторонньої угоди між лізингодавцем і лізингоодержувачем. З огляду на просту письмову форму договору лізингу нотаріуси мають перевіряти його зміст на відповідність вимогам законодавства України.

Виконавчий напис на повернення об'єкта лізингу вчиняється на оригіналі договору лізингу. У справах нотаріуса залишається копія договору та виконавчого напису.

Крім оригіналу договору лізингу, нотаріусу подається засвідчена лізингодавцем копія рахунку, направленою лізингоодержувачу, з відміткою про несплату платежів після вручення письмового повідомлення. Нотаріус має перевірити відповідність даних, викладених у копії рахунку, даним договору лізингу. Копія рахунку, скріплена печаткою лізингодавця, має містити дані про вартість об'єкта лізингу, періодичність сплати лізингових платежів, їх розмір, кількість несплачених платежів, їх розмір та період. Якщо договір лізингу не посвідчувався в нотаріальному порядку, рекомендується перевіряти належність об'єкта лізингу лізингодавцю шляхом витребування виписки з балансової відомості.

Стягнення за виконавчим написом нотаріуса провадиться в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».

Стягнення заборгованості за векселями, опротестованими нотаріусами в установленому законом порядку

Для надання опротестованому векселеві сили виконавчого документа щодо нього має бути вчинено виконавчий напис.

Можливість вчинення такого виконавчого напису передбачена пунктом 11 Переліку, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172.

Як зазначено у цьому документі, а також виходячи із Рекомендацій Міністерства юстиції України «Окремі питання вексельного обігу при застосуванні в нотаріальній практиці України», для одержання виконавчого напису нотаріусу подаються:

- а) оригінал опротестованого векселя;
- б) акт про протест векселя.

Подача будь-яких інших документів, які б свідчили про додаткове по-

відомлення боржника про необхідність погашення векселя тощо, чинним законодавством не передбачена.

Виконавчий напис може бути вчинений нотаріусом не раніше опротестування векселя і не пізніше строків позовної давності, зазначених у ст. 70 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі.

Так, згідно із зазначеною статтею, позовні вимоги, які впливають з переказного векселя проти акцептанта, погашаються після закінчення трьох років з дня строку платежу.

Позовні вимоги векселедержателя проти індосантів і проти векселедавця погашаються після закінчення одного року з дня протесту, здійсненого у визначений строк або з дня строку платежу, у разі застереження про оборот без витрат.

Перерва строків позовної давності має силу лише щодо того, проти кого було вчинено дію, яка перериває давність.

Виконавчий напис вчиняється на оригіналі боргового документа, яким у такому випадку є опротестований вексель. При цьому у випадку, коли текст виконавчого напису не вміщується на бланку векселя (що, як правило, і відбувається), то він може бути розпочатий на векселі і продовжений чи навіть викладений повністю на прикріпленому (приклеєному або підшитому) спеціальному бланку нотаріальних документів (наказ Міністерства юстиції України від 9 серпня 2000 року № 33/5 «Про внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів Міністерства юстиції України»).

Основним фактом, з яким законодавець передусім пов'язує вчинення виконавчого напису за векселем, є факт попереднього опротестування векселя. При цьому чинне законодавство не містить будь-яких обмежень щодо того, в чому саме такий вексель опротестовувався. Таким чином, не можна вважати законодавчо обґрунтованими дії окремих учасників вексельного обігу, котрі оскаржують виконавчий напис щодо векселя, опротестованого, наприклад, у неакцепті векселя.

Процедура вчинення виконавчих написів про стягнення заборгованості за векселями, опротестованими в установленому порядку (в тому числі процедура звернення до нотаріуса), здійснюється за загальними правилами і не містить якихось особливостей, крім наведених вище.

ГЛАВА 19. ВЧИНЕННЯ ПРОТЕСТІВ ВЕКСЕЛІВ

§ 1. Поняття та значення векселя

Суб'єкти господарювання в межах своєї компетенції та відповідно до встановленого законодавством порядку можуть використовувати у своїй діяльності такий вид цінних паперів, як вексель. Значення векселя у кредитно-розрахункових відносинах між підприємствами полягає у тому, що вексель історично виник як універсальний інструмент оформлення розстрочки платежу при здійсненні торговельних угод. У сучасних умовах особливого значення набуває проблема пошуку фінансових інструментів, які були б в змозі вирішити проблему неплатежів. Так, існуючу проблему повернення боргів – довготривалий, вартісний і непевний процес можна вирішити шляхом упровадження механізмів вексельного обігу.

Законодавство України про обіг векселів складається із Женевської конвенції 1930 р., якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі, з урахуванням певних застережень, із Женевської конвенції 1930 р. про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі, із Женевської конвенції 1930 р. про гербовий збір стосовно переказних векселів та простих векселів, до яких приєдналась Україна; Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» та інших актів законодавства України. Велике значення має Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 5 квітня 2001 р. № 2374ІІІ, який визначив особливості обігу векселів в Україні, поняття та сутність простих і переказних векселів, здійснення операцій з ними та виконання вексельних зобов'язань у господарській діяльності.

Вексель – цінний папір, що посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Векселі можуть бути прості або переказні та існують виключно у документарній формі.

Основними рисами векселя, які склалися в міжнародній практиці і були прийняті на Женевській конвенції 1930 року, вважаються

– абстрактний характер зобов'язання, визначеного векселем, – текст векселя не повинен містити посилання на угоду, яка є причиною видачі век-

сеся; невиконання зобов'язань за основною угодою не може призвести до невиконання зобов'язань за векселем та інше;

– безумовний характер зобов'язань за векселем – він містить простий і нічим не обумовлений наказ або зобов'язання сплатити певну суму. Вексель посвідчує абстрактне зобов'язання платника про сплату певної грошової суми, проти якого не можуть бути пред'явлені заперечення. Включення до векселя будь-якої умови, що ставить під сумнів абстрактність і безумовність векселя, тягне за собою його недійсність за чинним законодавством України;

– безспірний характер зобов'язань за векселем, якщо він є справжнім;

– вексель – це письмовий документ, що має суворо встановлені обов'язкові реквізити;

– вимагати платежу за векселем може той, хто володіє цим документом (держатель векселя);

– при порушенні встановлених термінів сплати векселя необхідно здійснити нотаріальний протест.

Для розуміння суті векселя потрібно визначити такі терміни:

Векселедержатель (ремітент) – перший одержувач векселя, перед яким платник бере зобов'язання про платіж.

Векселедавець (трасант) – боржник, особа, що виписує вексель, в якому міститься вимога до іншої особи сплатити суму, передбачену у векселі.

Платник (трасат) – особа, до якої векселедавець звертає свій наказ про платіж за векселем.

Простий вексель (соловексель) – це вексель, що містить просте і нічим не обумовлене зобов'язання векселедавця сплатити певну суму векселедержателю.

Переказний вексель (тратта) – це вексель, що має простий і нічим не обумовлений наказ векселедавця третій особі (трасату) сплатити певну суму отримувачу або за його наказом.

Відмінність між простим і переказним векселями полягає в тому, що за переказним векселем платником є не векселедавець, а інша особа, яка повинна письмово підтвердити свою згоду здійснити платіж за векселем у визначений строк – здійснити його акцепт. Тому переказний вексель має форму наказу векселедавця (трасанта) платнику (трасату) сплатити за векселем.

Трасант, підписуючи вексель і видаючи його ремітенту, бере на себе перед ремітентом відповідальність за його оплату. Проте трасант не є основним боржником за векселем, його відповідальність носить вторинний характер, тому вона настає тільки у випадку несплати векселя платником.

Ремітенту (наступному держателю векселя) належить виключне право вимагати від трасанта сплати за векселем у випадку відмови платника від акцепту або сплати векселя. Але це право може бути використане лише за дотримання ремітентом таких умов: своєчасного пред'явлення векселя акцепту або платежу та здійснення протесту у випадку неакцепту або неплатежу.

Акцепт – напис на лицьовому боці векселя, який виражає згоду платника сплатити за переказним векселем в строк. Акцепт має бути простим і нічим не обумовленим, але може бути як повним (на всю суму векселя), так і частковим (на частину суми).

Акцептант – особа, що взяла на себе зобов'язання платника по пред'явленому переказному векселю. Завдяки акцепту платник стає головним боржником за векселем. З того моменту, як акцептант повернув акцептований ним вексель, його зобов'язання по цьому векселю стає безвідкличним.

Індосамент – провідний засіб передачі векселя, особливий передачній напис, що здійснюється на оборотному боці векселя або на додатковому аркуші – **алонжі**. Переуступка (дія передачі) векселя за допомогою передавальних написів називається **індосуванням**, або **індосацією векселя**. Якщо вексель виданий у формі оборотного документа, то він залишається таким до погашення. Жодні застереження на векселі не обмежують його переуступку (передачу), зроблена після видачі векселя, або позавексельна угода сторін, не може вплинути на коливання оборотності векселя. **Індосамент** – одностороння угода суб'єкта вексельних відносин, що поступився своїми правами за векселем і передбачає повну і безумовну передачу прав за векселем. Аби індосамент міг виконати свою функцію, потрібно, щоб усі індосаменти у векселі являли собою безперервну низку переходу прав від однієї особи до іншої, починаючи з ремітента (або трасанта) і продовжуючи індосаментами наступних держателів векселів. Для неперервності достатньо зовнішньої тотожності між підписом індосанта та ім'ям попереднього утримувача. Особа, яка переуступає вексель шляхом вчинення передавального напису, називається **індосантом**. **Індосатор** – особа, на користь якої здійснюється індосамент. Індосант бере на себе відповідальність перед будь-яким наступним векселедержателем в результаті реалізації індосаменту (якщо не має спеціального застереження).

Аваль – вексельне доручительство, за допомогою якого платіж за векселем може бути забезпечений повністю або частково. Аваль дається на лицьовому боці векселя або на додатковому аркуші та підписується авалістом (юридичною особою, тобто керівником і головним бухгалтером). Аваліст і особа, за яку він поручається, несуть взаємну відповідальність. Аваліст відповідає за оплату векселя, навіть якщо зобов'язання виявиться недійсним.

Нормальний процес обігу векселя завершується його оплатою у встановлений термін головним вексельним боржником – акцептантом. Обов'язковою передумовою виконання вексельного зобов'язання є пред'явлення документа для оплати боржнику його законним держателем.

Згідно зі ст. 33 та 77 Уніфікованого закону, переказний і простий векселі можуть підлягати оплаті в строк:

- за пред'явленням;
- у певний термін від пред'явлення;
- у певний термін від складання;
- на визначену дату.

Переказний чи простий вексель, строк платежу за яким не вказано, розглядається як такий, що належить до оплати за пред'явленням. Це дає право векселедержателю простого чи переказного векселя вимагати його оплати протягом одного року з дня його складання, однак цей термін може бути продовжено чи скорочено.

Прості та переказні векселі, які мають строк платежу на визначену дату, у певний термін від складання чи пред'явлення повинні бути подані до оплати або в день, коли вони повинні бути оплачені, або в один з двох наступних робочих днів.

§ 2. Порядок вчинення протестів векселів

Неоплата векселя тягне за собою наслідки у вигляді вексельного протесту – офіційно засвідченої вимоги платежу та повідомлення про його недержання. Опротестування нотаріусом векселя означає, що зобов'язання про сплату певної грошової суми не здійснено, а тому підлягає примусовому виконанню державним виконавцем. Боржник може також не сплатити частину своїх зобов'язань, що також є протестом, та пред'явити позов до будь-якої зобов'язаної особи в розмірі неоплаченої суми (окрім випадку неплатоспроможності платника).

Опротестування векселя оформлюється актом протесту.

Актом протесту може оформлюватись:

- відмова платника від оплати векселя (протест про неоплату);
- відмова платника від акцепту (протест про неакцепт);
- відмова платника (акцептанта) проставити дату акцепту (протест векселя про недатування акцепту). При цьому слід мати на увазі, що протест про неакцепт та протест про недатування акцепту вчиняються лише щодо переказного векселя. Для вчинення протесту нотаріус повинен здійснити перевірку певних умов, за наявності яких може бути вчинена ця нотаріальна дія.

По-перше, нотаріус перевіряє **достовірність векселя** – чи є поданий документ векселем. Вимоги до форми векселя як цінного паперу, що засвідчує наявність грошового зобов'язання, встановлюються статтями 1 і 75 Уніфікованого закону, який передбачає наявність конкретних обов'язкових реквізитів.

Простий вексель містить такі реквізити:

- назву – «простий вексель», яка включена в текст документа і написана тією мовою, якою цей документ складений;
- безумовне зобов'язання сплатити визначену суму;
- найменування особи, яка має платити (трасат);
- зазначення строку платежу;
- зазначення місця, в якому належить здійснити платіж;
- найменування особи, якій або за наказом якої платіж повинен бути здійснений;
- дата та місце складання векселя;
- підпис того, хто видає вексель (векселедавця).

Переказний вексель має такі обов'язкові реквізити:

- назву – «простий вексель», яка включена до тексту документа і написана тією мовою, якою цей документ складений;
- безумовний наказ сплатити визначену суму грошей;
- найменування особи, яка повинна платити (трасат);
- зазначення строку платежу;
- зазначення місця, в якому належить здійснити платіж;
- найменування особи, якій або за наказом якої має здійснюватись платіж;
- дату та місце складання векселя;
- підпис того, хто видає документ (трасат).

Особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов'язань та стягнення за векселями визначаються Законом України «Про обіг векселів в Україні».

Вексель, який видається на території України і місце платежу за яким теж знаходиться на території України, складається державною мовою. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про обіг векселів в Україні», векселі (переказні і прості) складаються у документарній формі на бланках з відповідним ступенем захисту від підроблення, форма та порядок виготовлення яких затверджуються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з Національним банком України з урахуванням норм Уніфікованого закону, і не можуть бути переведені у бездокументарну форму (знерухомлені).

Вексель підписується:

- від імені юридичних осіб – власноручно керівником і головним бухгалтером (якщо така посада передбачена штатним розписом юридичної особи)

чи уповноваженими ними особами. У разі, якщо вексель підписується уповноваженою особою, до тексту векселя включається посилання на внутрішній документ юридичної особи, відповідно до якого уповноважена особа має право підписувати вексель;

– від імені фізичних осіб – власноручно зазначеною фізичною особою (або уповноваженою нею особою), із зазначенням індивідуального номера з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків та інших обов’язкових платежів, наданого органом доходів і зборів (крім випадків відсутності індивідуального ідентифікаційного номера у осіб, які через свої релігійні або інші переконання відмовилися від прийняття такого номера та офіційно повідомили про це відповідні державні органи), та даних паспорта громадянина України або паспортних документів іноземця векселедавця або трасанта (серія та номер паспорта громадянина України або паспортних документів іноземця, найменування органу, що видав паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця, та дата його видачі, місце проживання). У разі якщо вексель підписується уповноваженою особою, до тексту векселя включається посилання на довіреність фізичної особи, відповідно до якої уповноважена особа має право підписувати вексель;

– від імені фізичних осіб – підприємців власноручно зазначеною особою або уповноваженою нею особою, із зазначенням дати та номера запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців і даних паспорта громадянина України або паспортних документів іноземця векселедавця або трасанта (серія та номер паспорта громадянина України або паспортних документів іноземця, найменування органу, що видав паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця, та дата його видачі, місце проживання). Підпис скріплюється печаткою (у разі її наявності). У разі якщо вексель підписується уповноваженою особою, до тексту векселя включається посилання на довіреність фізичної особи, відповідно до якої уповноважена особа має право підписувати вексель.

Найменування трасанта, або векселедавця, інших зобов’язаних за векселем осіб заповнюється тією мовою, якою визначено офіційне найменування в їх установчих документах.

Можливість визнання векселя недійсним передбачена ст. 2 і 33 Уніфікованого закону. До дефектів, що тягнуть за собою недійсність векселя, відносять:

Як відмічають спеціалісти, на практиці особливих труднощів з оформленням векселів не виникає, оскільки з серпня 1992 р. передбачено обов’язкове

використання спеціальних вексельних бланків, в яких наявний ряд реквізитів. Тому невідповідність векселя формальним ознакам – досить рідкісне явище¹.

У нотаріальній практиці частіше зустрічаються дефекти видачі векселів. До таких порушень слід віднести:

- випадки видачі безтоварного векселя;
- підписання векселя особою, що перевищує свої повноваження, або неуповноваженою особою;
- підписання векселя векседавцем всупереч його вільному волевиявленню та ін.

Так, ст. 4 Закону України «Про обіг векселів в Україні» передбачає, що видавати прості і переказні векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги, за виключенням фінансових банківських векселів, фінансових векселів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та фінансових казначейських векселів. У випадках видачі безтоварного векселя нотаріус вправі відмовити у здійсненні протесту векселя і може рекомендувати зацікавленим особам звернутись до суду з позовом про визнання видачі векселя недійсною. Досить розповсюдженими є випадки, коли вексель від імені векседавця підписаний особою, що перевищує свої повноваження, або неуповноваженою особою, наприклад, коли вексель підписано керівником підприємства чи організації, який відсторонений від виконання службових повноважень. Відповідно до чинного законодавства, для підприємства, від імені якого був виданий такий вексель, це не може створювати правових наслідків. Аналогічна ситуація виникає при видачі векселя особою, що не має вексельної правоздатності, чи при видачі векселя, що містить підроблені підписи, а також у випадку недобросовісного придбання чи нечесного володіння векселем особою, яка легітимується в якості кредитора за змістом самого векселя.

Визнання векселя недійсним з зазначених вище підстав тягне за собою певні правові наслідки, а саме відсутність юридичної значимості всіх операцій з ним, неможливість вимагати його оплати і неможливість його подальшого обігу.

По-друге, нотаріуси повинні визначити, **чи має особа, яка звернулася за вчиненням даної нотаріальної дії, право на опротестування векселя, і проти кого конкретний вексель протестується.** Видавати прості та переказні векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, на дані послуги. На момент

¹ Зубарев К. Действительность вексельных обязательств // Юридическая практика, 2003. – № 14. – 8 апреля. – С. 11.

видачі переказного векселя особа, зазначена у векселі як трасат, або векселедавець простого векселя повинні мати перед трасантом та(або) особою, якій чи за наказом якої повинен бути здійснений платіж, зобов'язання, сума якого повинна бути не меншою, ніж сума платежу за векселем.

По-третє, нотаріуси повинні здійснити перевірку дотримання суб'єктами вексельного обігу вимог нормативних актів відносно **місця вчинення протесту векселів**. Так, згідно з положеннями Глави 17 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, неоплачений вексель пред'являється нотаріусу для вчинення пртесту: про неоплату чиняється нотаріусами за місцезнаходженням платника або за місцем платежу; в неакцепті або в недатуванні акцепту – за місцезнаходженням платника; про відмову передати оригінал векселя законному держателю копії векселя – за місцезнаходженням держателя оригіналу векселя; про відмову у проставленні векселедавцем датованої відмітки про пред'явлення йому векселя – за місцезнаходженням векселедавця.

По-четверте, однією з особливостей вексельного законодавства є **спеціальні строки**, які застосовуються виключно до правовідносин, що виникають з вимоги платежу по векселю, і які перевіряє нотаріус.

У випадку неотримання платежу по векселю векселедержатель має право звернутись до нотаріуса (чи до суду) з вимогою стягнути належні йому грошові кошти у примусовому порядку. Це право обмежується часовими межами, а саме періодом часу, протягом якого вексель повинен бути пред'явлений до оплати і пропуск якого позбавляє векселедержателя можливості отримати кошти за векселем. Період часу, відведений законодавством для здійснення дій з захисту матеріального права особи по векселю в нотаріальному порядку, називається вексельною давністю.

Векселі для вчинення протесту про неоплату приймаються нотаріусами після закінчення дати платежу за векселем, але не пізніше 12 години наступного після цього строку дня.

Векселі для вчинення протесту про неперед'явлення примірника векселя, надісланого для акцепту держателю векселя, протест про неакцепт за другим примірником векселя, протест про неплатіж за другим примірником векселя, протест про непередання оригіналу векселя законному держателю копії векселя, протест про відмову у проставленні векселедавцем датованої відмітки про пред'явлення йому векселя приймаються нотаріусами в строки, установлені ст. 44 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі, запровадженого Женевською конвенцією 1930 року.

При вчиненні протестів векселів нотаріус повинен враховувати, що за акцепт і платіж відповідає векселедавець (ст. 9 Уніфікованого закону).

Згідно з Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, протести векселів вчиняються у випадках, якщо:

- вексель неоплачений (вексель було акцептовано, але не сплачено платником);
- оплата здійснена у валюті, яка не зазначена у векселі;
- відсутність платника у місці, зазначеному у векселі.

Опротестування векселя вчиняється в двох екземплярах, один з яких видається векселедержателю чи уповноваженій особі, а другий залишається у нотаріуса. У нотаріуса залишаються також заява особи як підстава вчинення протесту, вексель та опис векселя.

Після прийняття векселя до опротестування нотаріус починає роботу з ним. Так, у день прийняття векселя до протесту нотаріус пред'являє зобов'язаній особі вимогу про здійснення відповідних дій (оплати, акцепту, проставлення дати акцепту). Ця вимога подається шляхом повідомлення платника (або доміциліанта) нотаріусом особисто або через засоби зв'язку. Залежно від дій особи, проти якої здійснюється ця нотаріальна дія, можливі декілька варіантів подальшої роботи нотаріуса.

Якщо зобов'язання було дійсно виконане, про що особа повідомляє нотаріуса, опротестування векселя припиняється. Вексель з відповідними відмітками про одержання усіх приналежних сум повертається особі, яка його оплатила.

Якщо платник виконав вимогу про проставлення акцепту, вексель повертається векселедержателю без вчинення протесту.

Якщо платник (доміциліант) відмовився оплатити або акцептувати вексель або якщо він не з'явився до нотаріуса, нотаріус складає акт про протест, робить відповідний запис у реєстрі, а також ставить відмітку встановленої форми про протест про неоплату або неакцепт на самому векселі.

Без пред'явлення вимоги про оплату або акцепт векселя протест векселя вчиняється, якщо місцезнаходження платника невідоме. Нотаріус робить відповідну відмітку про це в акті про протест та в реєстрі нотаріальних дій.

Так, відповідно до ст. 70 Уніфікованого вексельного закону, позовні вимоги, що витікають з переказного векселя проти акцептанта, погашаються зі спливом трьох років з дня настання строку платежу. Позовні вимоги векселедержателя проти індосантів і до трасанта погашаються зі спливом 1 року з дня протесту, здійсненого у встановлений строк, чи з дня настання строку платежу, у випадку оговорення про «обіг без витрат». Позовні вимоги індосантів один до одного і до трасанта погашаються зі спливом 6 місяців, рахуючи від дня, в який індосант оплатив вексель, або з дня пред'явлення до нього позову.

ГЛАВА 20. ВЧИНЕННЯ МОРСЬКИХ ПРОТЕСТІВ

§ 1. Поняття і значення вчинення морських протестів

Вчинення морських протестів є одним із способів забезпечення доказів для охорони прав і законних інтересів судновласника, необхідних у випадку ведення справи в суді. Заінтересована особа – капітан судна звертається до нотаріуса з письмовою заявою про подію, яка мала місце в період плавання або стоянки судна і яка може стати підставою для пред'явлення до судновласника майнових вимог. При цьому морський протест не є підставою для звільнення судновласника від відповідальності, але цей акт буде важливим документом, який підтверджує певні юридичні факти, що мають значення при вирішенні справи, пов'язаної з пред'явленням судновласнику матеріальних вимог.

Порядок подачі й оформлення морського протесту регламентується ст. 94-95 Закону України «Про нотаріат», Главою 18 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та Кодексом Торговельного мореплавства України.

Морський протест – це оформлена у встановленому порядку письмова заява капітана судна з метою забезпечення доказів для захисту прав і законних інтересів судновласника у тих випадках, коли під час плавання чи стоянки судна мали місце події, що мають характер непереборної сили (форс-мажор), які можуть бути підставою для пред'явлення до судновласника майнових вимог. Такі події, як підводні рифи і течії, шторм, ураган, зіткнення суден, різкі перепади температур та інші, пов'язані зі специфікою судноплавства, можуть заподіяти шкоду та завдати збитків судновласнику.

Шкода може бути заподіяна:

1) **особі** – подія, що трапилась на морі, спричинила загибель, каліцтво або ушкодила здоров'я членів екіпажу чи пасажирів;

2) **самому судну** – внаслідок події було завдано шкоди самому судну; може бути причиною пошкодження чи втрати вантажу цього судна;

3) **вантажу судна** – повна чи часткова втрата вантажу, його псування чи пошкодження;

4) **майну третіх осіб** – ушкодження чи знищення іншого судна чи його вантажу, причалів та інших портових споруд, риболовного спорядження, платформ, що знаходяться в морі, тощо.

Значення морського протесту виявляється в тому, що він служить інтересам насамперед судновласника. Морський протест встановлює **презумпцію невинуватості судновласника**, тобто вважається, що він не є винним у події, що сталася. Складання акту про морський протест не означає, що відповідальність судновласника виключається, він лише перекладає тягар доказування на іншу сторону при виникненні спору, створюючи для судновласника вигідніше процесуальне становище. Так, нотаріус чи інша посадова особа не оцінюють самі обставини, викладені в заяві. Ці факти вважаються достовірними і можуть бути спростовані лише в порядку судового розгляду. У випадку якщо морський протест не буде заявлено, судновласнику доведеться в загальному порядку доводити ті обставини, які могли б знайти своє повне відображення в акті про морський протест.

Слід зазначити, що для вчинення морського протесту не обов'язково мати фактичні дані про нанесення шкоди, капітану досить мати припущення щодо можливості виникнення збитків від певної події, що теж пов'язано з особливостями мореплавства.

При цьому заявлення морського протесту можливе лише у випадку завдання шкоди іншим фізичним чи юридичним особам (вантажовласнику, порту, окремим громадянам). Якщо ж подією завдано збитків лише самому судновласнику, підстав для заяви про морський протест немає.

Отже, якщо в період плавання чи стоянки в порту трапилася подія, яка може бути підставою для пред'явлення судновласникові майнових вимог, капітан судна з метою забезпечення доказів на захист інтересів судновласника робить в установленій законом формі заяву про морський протест.

§ 2. Процесуальний порядок вчинення морських протестів

Якщо подія сталася під час плавання, то відрахування строку у 24 години починається з моменту прибуття судна в порт. Час цього прибуття посвідчується довідкою капітана порту.

В разі корабельної аварії чи затоплення судна строк у 24 години відраховується від моменту прибуття в порт капітана разом з екіпажем або частиною екіпажа. Цей момент теж посвідчується капітаном порту.

Якщо ж подія сталася в порту, заява про морський протест повинна бути зроблена протягом 24 годин з моменту події. Якщо подія має тривалий характер (ураган, пожежа, посадка судна на міліну), то строк відраховується з моменту закінчення події.

Подання заяви про морський протест у визначений законодавством час має велике значення для визначення фактичних обставин, що мали місце.

Проте законодавством передбачено, що в окремих випадках заявити морський протест можна і після завершення встановленого законом строку. В такому разі в заяві повинні бути викладені причини, з яких її не було подано своєчасно. Визнання цих причин поважними чи неповажними належить до компетенції нотаріуса чи посадової особи консульської установи.

Заява про морський протест подається в порту України, незалежно від того, чи він є проміжним чи кінцевим пунктом рейсу. Якщо під час рейсу відбулося кілька подій, які можуть бути підставою для подання морських протестів, заява може бути подана з кожної події окремо в найближчих портах.

Заява про морський протест може бути подана:

– капітанами морських суден – вантажних, пасажирських, змішаного плавання (річково-морських) під час плавання морями, ріками, озерами, іншими морськими шляхами;

– капітанами суден внутрішнього плавання, якщо вони перевозять вантаж морем, або річками, озерами, іншими водними шляхами із заходом в іноземні порти, а також у випадку зіткнення в морях чи інших водах з морськими суднами чи рятування суден внутрішнього плавання морськими суднами;

– командири (капітани) військових кораблів України, якщо вони рятували інші судна, що знаходились у небезпеці;

– капітани іноземних суден – своєму консульству чи українському нотаріальному органу;

– особи, які заступають капітана у разі його хворобичи смерті, відповідно до Статуту служби на суднах морського флоту;

– інші керівники суден, прирівнювані до капітанів.

Подання заяви про морський протест належить відобразити в судовому журналі. Всі відомості, викладені в заяві про морський протест, повинні точно відповідати записам судового журналу.

Заява про морський протест повинна містити певні передбачені законом реквізити: дату і час подання заяви, ПІБ, громадянство, місце проживання капітана судна, назву судна, прапор, належність і порт приписки судна, порт відправлення і порт призначення. Заява про морський протест має містити в собі опис подій, що сталися, і заходів, вжитих капітаном для забезпечення охорони довіреного йому майна. На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, нотаріусу в межах строків, установлених чинним законодавством, повинно бути подано на огляд судовий журнал і засвідчену капітаном виписку з судового журналу, а також інші документи, наприклад, довідку про час прибуття судна в порт. У випадку втрати судового журналу акт про морський протест може бути складено з використанням

інших доказів – наприклад, заяви капітана судна з детальним викладенням усіх фактів, показань свідків, членів екіпажу або рятувальників.

Заява підписується капітаном і скріплюється печаткою судна. Усі виправлення, зроблені в заяві, застерігаються та засвідчуються капітаном.

У статті 95 Закону України «Про нотаріат», а також у положеннях глави 18 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України зазначається, що нотаріус на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опиту самого капітана і, за можливості, не менше чотирьох свідків з числа членів судової команди, в тому числі двох, що належать до осіб командного складу, складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом і печаткою.

Акт про морський протест, як і будь-який офіційний документ, має певні реквізити:

- дату складання акта про морський протест;
- ПІБ нотаріуса, найменування нотаріальної контори;
- час прибуття судна в порт і час подання заяви про морський протест;
- прізвище, ім'я, по батькові капітана, його громадянство та місце проживання;
- назву і прапор судна, його належність, власника, порт приписки;
- зміст заяви капітана (опис події та вжиті заходи);
- ПІБ, службове становище і місце проживання допитаних свідків, а також зміст їхніх показань;
- зміст опитування капітана;
- номер акта у реєстрі нотаріальних дій та дату;
- про розмір державного мита, що було стягнуто.

Показання підписуються кожним із опитаних. Слід відзначити, що показання свідків мають велике значення для достовірного встановлення усіх обставин події, тому нотаріус опитує по можливості усіх свідків, які є в наявності. За проханням капітана можливе опитування більшої кількості свідків, ніж передбачено Інструкцією. Відсутність показань свідків може призвести до зменшення актом про морський протест його доказової сили або до недійсності акту.

Акт про морський протест складається в двох екземплярах. Один примірник акта видається капітанові або уповноваженій ним особі, а другий разом із заявою капітана і витягом з судового журналу залишається у справах нотаріуса. За клопотанням капітана можлива видача кількох ідентичних примірників акта, кожний з яких реєструється і оплачується окремо.

Певні особливості має процесуальний порядок складання акта про морський протест за заявою капітана іноземного судна. Так, якщо нотаріус

не володіє відповідною іноземною мовою, акт складається за участю ліцензованого перекладача. При цьому в акті про морський протест додатково вказується ПБ перекладача та його місце проживання, а також долучається особисто підписана ним заява про переклад з однієї мови на іншу показань капітана і свідків та самого акта про морський протест.

Як і в будь-якій нотаріальній дії, відмову в прийнятті заяви про морський протест чи в складанні акта про морський протест, а також невірне вчинення протесту може бути оскаржено в суді.

ГЛАВА 21. ЗАСТОСУВАННЯ НОТАРІУСОМ ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ. МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ

Нотаріуси відповідно до законодавства України та міжнародних договорів застосовують норми іноземного права.

Згідно зі ст. 98 Закону України «Про нотаріат» нотаріуси приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також вчиняють посвідчувальні написи за формою, передбаченою іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

Дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина на території України, або майна, яке належить одержати іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюється відповідно до законодавства України.

Документи, які складено за кордоном з участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами Міністерства закордонних справ України.

Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

Нотаріуси забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України подаються Міністерством закордонних справ України.

Інші центральні органи виконавчої влади та державні колегіальні органи, а також Верховний суд України, Національний банк України, Генеральна прокуратура України подають пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України разом з Міністерством закордонних справ України.

Підготовка пропозицій щодо ратифікації міжнародних договорів України здійснюється міністерством, іншим центральним органом виконавчої влади, державним колегіальним органом, визначеним відповідальним за укладення міжнародного договору.

Міністерство, інший центральний органи виконавчої влади або державний колегіальний орган готує пропозиції щодо ратифікації міжнародного договору України і подає їх Міністерству закордонних справ України протягом двох місяців з дня його підписання.

Згідно ст. 103 ЗУ «Про нотаріат» передбачено, що якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Якщо міжнародний договір відносить до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріуси вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Міжнародні договори, що містять норми, які стосуються нотаріальних дій, бувають двох видів - двосторонні договори про надання правової допомоги з цивільних, сімейних і кримінальних справ та консульські конвенції.

Нині в Україні діють міжнародні угоди та консульська конвенція, що укладались між СРСР та іншими державами, які зараз змінили свій статус, але незалежні держави, що виникли на їх територіях, заявили про своє правонаступництво щодо міжнародних договорів. Ці угоди на підставі 24-ї Віденської конвенції 1978 р. залишились чинними і для України, оскільки не суперечать національному законодавству.

Крім того, діє Конвенція про правову допомогу і про правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах, укладена державами - членами СНД 22 січня 1993 р.

Також до них відносяться міжнародні договори, укладені Україною після проголошення її суверенітету – між Україною та Республікою Грузія, між Україною та КНР, між Україною та Республікою Польща тощо. Зазначеними договорами і конвенціями врегульовано, зокрема, питання оформлення спадкових справ, вжиття заходів з охорони спадкового майна, звільнення від консульської легалізації тощо.

ТЕСТИ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

1. За Законом України «Про нотаріат», нотаріат – це:

- а) система правових норм та інститутів;
- б) система посадових осіб, які вчиняють нотаріальні дії, передбачені законом;
- в) система органів та посадових осіб, на які покладено обов'язок вчиняти нотаріальні дії, передбачені законом.

2. Нотаріат посвідчує:

- а) права фізичних та юридичних осіб;
- б) факти, що мають юридичне значення; в) права та факти, що мають юридичне значення.

3. Об'єктивна сторона поняття нотаріату – це:

- а) коло нотаріальних дій, які органи та посадові особи нотаріату можуть вчиняти відповідно до чинного законодавства;
- б) органи та посадові особи нотаріату;
- в) права та обов'язки суб'єктів нотаріального процесу.

4. Латинський нотаріат – це:

- а) система, характерна для країн англо-саксонської правової системи;
- б) організація нотаріату на засадах делегування нотаріусу повноважень у сфері надання документам юридичної сили, але як вільної професії;
- в) система організації нотаріату, за якою контроль за діяльністю нотаріусів здійснює лише нотаріальна палата країни.

5. Нотаріальні процесуальні відносини – це:

- а) суспільні відносини, які виникають між особами, що вчиняють нотаріальні дії, та особами, що звертаються за їх вчиненням у порядку, передбаченому законом;
- б) суспільні відносини за участю громадян та організацій;
- в) суспільні відносини приватно-правового характеру.

6. Предметом нотаріальної діяльності є:

- а) суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення нотаріальних дій;
- б) права та охоронювані законом інтереси;
- в) юридичні факти.

7. Нотаріальний процес складається з:

- а) 2-х стадій;
- б) 3-х стадій;
- в) 5-ти стадій.

8. Обов'язковими в нотаріальному процесі є:

- а) 2 стадії;
- б) 3 стадії;
- в) 5 стадій.

9. Нотаріусом в Україні може бути:

- а) лише громадянин України;
- б) іноземний громадянин;
- в) особа з подвійним громадянством.

10. Нотаріус повинен мати:

- а) вищу освіту та володіє державною мовою;
- б) вищу юридичну освіту та стаж роботи у сфері права не менш як шість років;
- в) вищу юридичну освіту та стаж роботи строком не менше 6 місяців.

11. Нотаріус може мешкати:

- а) будь-де, в тому числі й за межами України;
- б) на території України;
- в) лише на території нотаріального округу.

12. Строк обов'язкового стажування помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори:

- а) не менш як три роки;
- б) не менш як 6 місяців;
- в) від 18 місяців до трьох років.

13. Нотаріус за сумісництвом має право:

- а) перебувати в штаті інших приватних організацій;
- б) займатись підприємницькою діяльністю;
- в) займатись науковою та викладацькою діяльністю.

14. Для одержання свідоцтва про право зайняття посади нотаріуса потрібно:

- а) скласти кваліфікаційні іспити;
- б) мати досвід роботи не менше 3-х років;
- в) скласти іспити та пройти обов'язкове 3-х річне стажування помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори.

15. Свідоцтво видається:

- а) Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату;
- б) Міністерством юстиції України;
- в) управліннями юстиції областей.

16. Нотаріус приносить присягу в:

- а) управлінні юстиції;
- б) Міністерстві юстиції України;
- в) нотаріальній конторі чи архіві.

17. Роз'яснення учасникам нотаріального провадження їхніх прав та обов'язків:

- а) носить тільки рекомендаційний характер;
- б) не носить обов'язкового характеру;
- в) є обов'язком нотаріуса.

18. За заподіяну шкоду внаслідок незаконних дій чи недбалості приватний нотаріус відшкодовує:

- а) повний розмір заподіяного;
- б) 50% заподіяної шкоди;
- в) 33% заподіяної шкоди.

19. Робоче місце приватного нотаріуса повинно знаходитись:

- а) в межах нотаріального округу;
- б) на території 2-х чи більше округів;
- в) за межами нотаріального округу.

20. Робоче місце приватного нотаріуса має бути обов'язково обладнане:

- а) засобами зв'язку;
- б) мати сейф та металеву шафу;
- в) комп'ютерною технікою.

21. В яких випадках приватна нотаріальна діяльність може бути припинена?

- а) у випадку втрати громадянства чи виїзду за межі України на постійне проживання;
- б) у випадку винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку, що вступить в силу;

в) немає місця для розміщення -робочого місця нотаріуса.

22. До системи органів та посадових осіб, які мають право вчиняти нотаріальні дії, не належать:

- а) командири військових частин;
- б) начальники експедицій;
- в) помічники капітанів.

23. Що таке предметна компетенція?

- а) розмежування територій по нотаріальним округам;
- б) розподіл нотаріальних дій з урахуванням виду цих дій;
- в) розмежування органів та посадових осіб, що входять у систему нотаріату щодо територіальних одиниць.

24. Що являє собою територіальна компетенція?

- а) розмежування територій по нотаріальним округам;
- б) розмежування органів та посадових осіб, що входять у систему нотаріату щодо територіальних одиниць;
- в) розмежуванням нотаріальних дій з урахуванням території їх здійснення.

25. Компетенція приватного нотаріуса по відношенню до державних нотаріальних контор згідно з чинним законодавством:

- а) повністю співпадає;
- б) частково співпадає;
- в) є набагато вужчою.

26. В компетенцію посадових осіб органів місцевого самоврядування входить:

- а) посвідчення заповітів;
- б) вжиття заходів щодо охорони спадкового майна;
- в) оформлення документів, призначених для дії за кордоном.

27. Нотаріальні дії можуть вчинятись:

- а) тільки у приміщенні державної нотаріальної контори, у приміщенні – робочому місці приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві чи приміщенні органів місцевого самоврядування;
- б) у місці та приміщенні, обране за бажанням осіб, які звернулись до нотаріуса;
- в) у приміщенні державної нотаріальної контори, у приміщенні – робочому місці приватного нотаріуса.

28. Відкладання нотаріальних дій можливе:

- а) на 1 місяць;
- б) на 3 місяці;

в) на 6 місяців.

29. Підставою для відмови вчинення нотаріальних дій взагалі є:

- а) вчинення дії, що суперечить закону;
- б) звернення за вчиненням нотаріальної дії, яка знаходиться поза компетенцією певного нотаріуса;
- в) звернення за вчиненням нотаріальної дії особи, яка знаходиться в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння.

30. Підставою для тимчасової відмови у вчиненні нотаріальних дій є:

- а) звернення за вчиненням нотаріальної дії, яка знаходиться поза компетенцією певного нотаріуса;
- б) звернення за вчиненням нотаріальної дії, яка взагалі не входить до компетенції нотаріальних органів;
- в) якщо вчинення нотаріальної дії принижує честь і гідність громадян.

31. Оскарження відмови у вчиненні нотаріальної дії може здійснюватися:

- а) тільки у суді;
- б) тільки у порядку підлеглості у вищестоящих організаціях;
- в) у суді і в порядку підлеглості.

32. Скарги на дії нотаріуса чи посадової особи, які не належать до сутності нотаріальних функцій, розглядаються:

- а) в адміністративному порядку відповідними відділами юстиції;
- б) Вищою атестаційною комісією Міністерства юстиції;
- в) у судовому порядку.

33. До загальних правил вчинення нотаріальних дій не можна віднести:

- а) вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальних дій;
- б) порядок надання додаткових послуг;
- в) правила нотаріального діловодства.

34. Для укладання правочину щодо майна, яке належить неповнолітньому і виходить за межі побутового, потрібно:

- а) згода батьків, опікунів чи піклувальників;
- б) згода органів опіки та піклування;
- в) правильні відповіді а) і б).

35. Посвідчення правочинів про відчуження нерухомого майна здійснюється:

- а) за місцем проживання власника майна;
- б) за місцезнаходженням майна або за місцезнаходженням однієї із сторін відповідного правочину;
- в) за місцем проживання покупця майна.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

1. Змістом шлюбного договору можуть бути:

- а) особисті відносини подружжя;
- б) питання, пов'язані з правом власності на рухоме чи нерухоме майно;
- в) відносини між подружжям і органом реєстрації шлюбу.

2. Посвідчення правочину про довічне утримання здійснюється за умови, що:

- а) відчужувачем у договорі є фізична особа незалежно від її віку і стану здоров'я;
- б) відчужувачем є фізична особа похилого віку;
- в) відчужувачем є непрацездатна, хвора людина.

3. Посвідчення заповітів здійснюється:

- а) тільки державним нотаріусом;
- б) приватними нотаріусами або посадовими особами, яким чинне законодавство надає право посвідчувати заповіти;
- в) правильні відповіді а) і б).

4. Свідectво про право на спадщину може видавати:

- а) державна нотаріальна контора;
- б) приватний нотаріус;
- в) посадові особи органів місцевого самоврядування.

5. Накладання заборони на відчуження нерухомого майна здійснюється:

- а) державним нотаріусом;
- б) приватним нотаріусом;
- в) всіма посадовими особами органів нотаріату.

6. Заповіт є:

- а) односторонній правочин;
- б) двосторонній правочин;
- в) багатосторонній правочин.

7. Заповідач має право:

- а) позбавити в заповіті права спадкоємства одного або кількох спадкоємців за законом;
- б) позбавити спадкоємців обов'язкової частки у спадщині;
- в) не має жодного з вище вказаних прав.

8. Доручення, видане в порядку передоручення, може засвідчуватись:

- а) державним або приватним нотаріусом;
- б) посадовою особою органу місцевого самоврядування;

в) посадовими особами консульських установ.

9. Охорона спадкового майна за цивільним законодавством України здійснюється:

- а) в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця;
- б) в інтересах спадкоємців;
- в) в інтересах спадкодавця.

10. Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя за смерті одного з подружжя видається:

- а) тільки державним нотаріусом;
- б) державними та приватними нотаріусами;
- в) державними та приватними нотаріусами, а також посадовими особами консульських установ.

11. Накладання заборони відчуження нерухомого та рухомого майна – це:

- а) нотаріальна дія, спрямована на обмеження чи заборону вільного розпорядження нерухомим та рухомим майном;
- б) процес усунення власника від управління майном;
- в) спосіб захисту прав другого з подружжя у разі відчуження спільного нерухомого майна.

12. Засвідчення копій офіційних документів, які видаються органами реєстрації актів громадянського стану і надалі використовуватимуться за кордоном, здійснюється нотаріусами:

- а) лише після перевірки підстав використання цих документів за кордоном;
- б) лише після попередньої легалізації оригіналів цих документів;
- в) лише після їх перекладу мовою країни, для якої вони призначені.

13. Передача грошових сум і цінних паперів в депозит нотаріуса – це:

- а) вид оплати послуг нотаріуса;
- б) передача на зберігання матеріальних цінностей, які при настанні певних умов підлягають поверненню або передачі іншій особі;
- в) вид зберігання грошових коштів та цінних паперів.

14. Прийняття документів нотаріусом на зберігання:

- а) провадиться за умови, що ці документи виходили від цієї нотаріальної контори;
- б) можливе лише в нотаріальному архіві;
- в) вчиняється на прохання заінтересованої особи за описом.

15. Виконавчий напис – це:

- а) розпорядження нотаріуса про примусове стягнення з боржника на користь кредитора грошових сум або передачу чи повернення майна кредитору, вчинене на документах, які підтверджують зобов'язання боржника;
- б) напис, вчинений державним виконавцем на боргових документах;
- в) напис встановленої форми, що вчиняється нотаріусом на заявах для їх передачі фізичним та юридичним особам.

16. Вексельний протест – це:

- а) цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку певну суму грошей власнику векселя (векселедержателю);
- б) офіційно засвідчена вимога платежу та повідомлення про його недержання;
- в) вид морських протестів.

17. Опротестування векселя оформлюється:

- а) протоколом про протест;
- б) заявою про протест;
- в) актом протесту.

18. До дефектів, що тягнуть за собою недійсність векселя, відносять:

- а) дефекти форми та дефекти змісту;
- б) дефекти форми та дефекти видачі;
- в) дефекти реквізитів та дефекти законності.

19. Морський протест – це:

- а) акт про завдання судном судовласника шкоди іншим суднам;
- б) письмова заява капітана судна у випадках, коли під час плавання чи стоянки судна мали місце форсмажорні події, які можуть бути підставою для пред'явлення до судовласника майнових вимог;
- в) письмова заява капітана судна у випадку, коли під час плавання чи стоянки судна мали місце будь-які форсмажорні події.

20. Морський протест оформлюється нотаріусом у вигляді:

- а) заяви про морський протест;
- б) акту про морський протест;
- в) протоколу про завдання збитків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Закон від 28.06.1996, № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Господарський кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18. – Ст. 144.
3. Земельний кодекс України: Кодекс від 25.10.2001 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 34. – Ст. 27.
4. Сімейний кодекс України: Кодекс від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 2122. – Ст. 135.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40. – Ст. 356.
6. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993, № 7-93 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 13. – Ст. 113.
7. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. № 1952-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004 р. – № 51. – Ст. 553.
8. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004 р. – № 50. – Ст. 540.
9. Закон України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. № 2654-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992 р. – № 47. – Ст. 642.
10. Закон України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998 р. – № 46. – Ст. 280.
11. Закон України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 р. № 2163-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992 р. – № 24. – Ст. 348.
12. Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» від 06 березня 1992 р. № 2171-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992 р. – № 24. – Ст. 350.

13. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 5 квітня 2001 р. № 2374-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001 р. – № 24. – Ст. 128.
14. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998 р. – № 16. – Ст. 68.
15. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003 р. – № 38. – Ст. 313.
16. Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII // Вісник Верховної Ради України. – 1993 р. – № 39. – Ст. 383.
17. Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном. Затв. наказом Міністерства закордонних справ України від 4 червня 2002 р. № 113. // Офіційний вісник України. – 2002 р. – № 26. – С. 150. – Ст. 1244.
18. Консульський статут України. Затв. указом Президента України від 2 квітня 1994 р. № 127/94 // [http: zakon4.rada.gov.ua](http://zakon4.rada.gov.ua).
19. Положення про Міністерство юстиції України. Затв. Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 395/2011 // Офіційний вісник України. – 2011 р. – № 28. – С. 45. – Ст. 1162.
20. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розмір плати за видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю» від 22 лютого 1994 р. № 102 // [http: zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).
21. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172 // Офіційний вісник України. – 1999 р. – № 26. – С. 69.
22. Про затвердження порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 17. – С. 66. – Ст. 632.
23. Про затвердження Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 868 // Офіційний вісник України. – 2013 р. – № 96. – С. 61. – Ст. 35-49
24. Про затвердження Інструкції про порядок ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна та заповнення заяв: Наказ Міністерства юстиції України від 29 липня 2004 р. № 73/5 // Офіційний вісник України. – 2004 р. – № 58. – Ст. 20-84.
25. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 2004 р. № 830 // Офіційний вісник України. – 2004 р. – № 27. – Том 1. – С. 196. – Ст. 17-70.

26. Інструкція про ведення Державного реєстру правочинів. Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 18 липня 2004 р. № 86/5 // Офіційний вісник України. – 2004 р. – № 33. – С. 153. – Ст. 22-31.

27. Про затвердження Інструкції з ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян від 24.07.2008 р. № 1269/5 // Офіційний вісник України. – 2008 р. – № 56. – С. 93. – Ст. 18-91.

28. Про затвердження положень про територіальні органи Міністерства юстиції України. Наказ Міністерства юстиції України від 23.06.20011 р. № 1707/5 // Офіційний вісник України. – 2011 р.. – № 49. – С. 9. – Ст. 19-84

29. Положення про Міністерство юстиції України. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 // Офіційний вісник України. – 2014 р. – № 54. – С. 88. – Ст. 14-55.

30. Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України. Затв. спільним наказом Міністерства юстиції та Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310 // Офіційний вісник України. – 2004 р. – № 52. – Том 2. – С. 796. – Ст. 34-92.

31. Положення про державний нотаріальний архів. Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 18 травня 2009 р. № 870/5 // Офіційний вісник України. – 2009 р. – № 39. – С. 102. – Ст. 13-31.

32. Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату. Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 28 грудня 1993 р. № 22/5 // <http://zakon.rada.gov.ua>.

33. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 923 // Офіційний вісник України. – 2011 р. – № 67. – С. 70. – Ст. 25-84.

34. Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса. Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 22 березня 2011 р. № 871/5 // Офіційний вісник України. – 2011 р., № 25, стор. 28, стаття 1028.

35. Положення про вимоги до робочого місця (контори) приватного нотаріуса та здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності: Наказ Міністерства юстиції України від 23 березня 2011 р. № 888/5 // Офіційний вісник України. – 2011 р. – № 25. – Ст. 41. – Ст. 10-30.

36. Про затвердження Інструкції про порядок обчислення та справлення державного мита. Затв. наказом Мінфіну України від 07.07.2012 р. № 811 // Офіційний вісник України. – 2012 р. – № 74. – С. 187. – Ст. 30-11.

37. Правила ведення нотаріального діловодства: Наказ Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 р. № 3253/5 // Офіційний вісник України. – 2010 р. – № 98. – С. 164. – Ст. 35-15.

38. Примірне положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру. Затв. Наказом Міністерства юстиції України від 4 січня 1998 р. № 3/5 // Офіційний вісник України. – 1998 р. – № 5. – С. 153. – Ст. 198.

39. Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України. Затв. Постановою Правління Національного банку України № 520 від 29 грудня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2001 р. – № 8. – С. 68. – Ст. 329.

40. Указ Президента України «Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій» від 10 липня 1998 р. № 762/98 // Офіційний вісник України. – 1998 р. – № 28. – С. 2. – Ст. 1030.

41. Комаров В.В. Нотаріат в Україні: Підручник / В.В. Комаров, В.В. Баранкова. – Х.: Право, 2011. – 384 с.

42. Нотаріат в Україні: Підручник / За ред. В.В. Комарова. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 320 с.

43. *Сміян Л.С., Нікітін Ю.В., Хоменко П.Г.* Нотаріат в Україні: Навчальний посібник (2-ге вид., стереотип) / За ред. Ю.В. Нікітіна. – К.: КНТ, 2008. – 680 с.

44. *Радзівєвська Л.К., Пасічник С.Г.* Нотаріат в Україні: Навч. посібник / За відп. ред. Л.К. Радзівєвської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 528 с.

45. *Ромовська З.В.* Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар / З. Ромовська. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Правова єдність: [Алерта] [КНТ]: [Центр учбової літератури], 2009. – 432 с.

46. *Семаков Г.С., Кондратова С.П.* Нотаріат в Україні: курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 120 с.

47. Сімейне право України: Підручник / За ред. Ю.С. Червоного. – К.: Істина, 2004. – 400 с.

48. *Фурса С.Я., Фурса Є.І.* Нотаріат в Україні. Теорія і практика: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – К.: А.С.К., 2001. – 690 с.

49. *Фурса С.Я.* Нотаріальний процес: Теоретичні основи. – К.: Істина, 2002. – 320 с.

50. Цивільне право України: Академічний курс: Підручник у 2-х т. / За заг. ред. Я.М. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 1. – Загальна частина. – 696 с.

51. Цивільне право України: Загальна частина: Підручник / І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка, С.С. Бичкова; за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. – 3-тє вид., змін. та доповн. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПРАВИЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ НОТАРІУСІВ УКРАЇНИ

НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

від 4 жовтня 2013 р. № 2104/5

Відповідно до статей 2-1, 5 Закону України «Про нотаріат» **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Правила професійної етики нотаріусів України, що додаються.

2. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства юстиції України від 14 березня 2013 року № 431/5 «Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15 березня 2013 року за № 424/22956.

3. Департаменту нотаріату та банкрутства (Чигвінцева Л.В.) забезпечити подання цього наказу на державну реєстрацію відповідно до Указу Президента України від 03 жовтня 1992 року № 493 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади».

4. Департаменту нотаріату та банкрутства (Чигвінцева Л.В.), начальникам головних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі забезпечити належне виконання цього наказу.

5. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

6. Контроль за виконанням цього наказу покласти на Департамент нотаріату та банкрутства (Чигвінцева Л.В.).

Міністр

О. Лукаш

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
юстиції України
04.10.2013 № 2104/5
Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
9 жовтня 2013 р.
за № 1730/24262

ПРАВИЛА професійної етики нотаріусів України

I. Загальні положення

Ці Правила розроблені відповідно до статті 5 Закону України «Про нотаріат» і визначають принципи професійної етики нотаріуса, якими нотаріус має керуватися у відносинах з державними органами, фізичними та юридичними особами, іншими нотаріусами.

II. Завдання

Завданнями цих Правил є:

- забезпечення довіри суспільства та громадян до нотаріусів;
- забезпечення ефективності виконання завдань і функцій органів нотаріату;
- підвищення авторитету нотаріату та репутації нотаріусів;
- розширення можливостей впливу громадськості на якість діяльності нотаріусів;
- інформування фізичних та юридичних осіб про поведінку, яку вони мають право очікувати від нотаріусів.

III. Основні принципи професійної діяльності нотаріусів

Професійна поведінка нотаріусів України ґрунтується на таких основних принципах:

1. Незалежність.

Специфіка цілей і завдань нотаріату вимагає належне здійснення нотаріальної діяльності, максимальну незалежність нотаріуса, свободу від будь-якого впливу чи тиску та від неправомірного втручання у його діяльність.

З метою дотримання цього принципу в своїй професійній діяльності нотаріус зобов'язаний протистояти будь-яким незаконним спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх про-

фесійних обов'язків, відстоюванні професійних прав та їхньому ефективно-му використанні в інтересах учасників нотаріального процесу.

Нотаріус зобов'язаний не допускати у своїй професійній діяльності компромісів, які негативно вплинули б на його професійний імідж, ставлячи за мету отримання благ від керівництва, органів державної влади, третіх осіб або учасників нотаріального процесу, якщо такі компроміси суперечать вимогам закону і перешкоджають належному наданню правової допомоги.

Нотаріус не повинен керуватися вказівками інших осіб стосовно змісту, форм, методів, послідовності та часу здійснення своїх професійних прав та обов'язків, якщо ці вказівки суперечать закону і його професійній уяві про оптимальний варіант виконання власних професійних дій.

2. Законність.

У своїй професійній діяльності нотаріус зобов'язаний дотримуватися чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності, застосовувати всі свої знання і професійну майстерність для належного захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Нотаріус не може давати фізичним і юридичним особам поради, свідомо спрямовані на скоєння ними правопорушень, або іншим чином умисно сприяти їхньому скоєнню.

Нотаріус у своїй професійній діяльності не має права вдаватися до засобів та методів, що суперечать чинному законодавству або цим Правилам.

3. Об'єктивність та неупередженість.

Нотаріус зобов'язаний здійснювати свою професійну діяльність відповідно до законодавства і принесеної присяги та бути неупередженим при вчиненні нотаріальних дій.

Нотаріус зобов'язаний приймати рішення і вчиняти дії неупереджено: не допускати при виконанні своїх обов'язків надання переваг або створення умов для надання переваг будь-яким особам, групам осіб за ознакою статі, раси, національної приналежності, мови, походження, майнового і посадового положення, місця проживання і відношення до релігії, переконань, належності до громадських об'єднань, професійної приналежності та за іншими ознаками, а також будь-яким юридичним особам, якщо інше не передбачено чинним законодавством України.

Нотаріус зобов'язаний не допускати можливості впливу особистих інтересів, інтересів зацікавлених осіб на виконання ним своїх обов'язків.

4. Конфіденційність.

Розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, заборонено за будь-яких обставин, крім випадків, встановлених Законом України «Про нотаріат».

Дотримання принципу конфіденційності є необхідною і найважливішою передумовою довірчих відносин між нотаріусом та фізичними і юридичними особами. Збереження конфіденційності будь-якої інформації, отриманої нотаріусом від фізичних і юридичних осіб, а також про них або інших осіб у процесі здійснення нотаріальної діяльності, є правом нотаріуса у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком – щодо фізичних та юридичних осіб і тих осіб, кого ця інформація стосується.

Дія принципу конфіденційності не обмежена в часі.

Конфіденційність певної інформації, що охороняється згідно з правилами цього пункту, може бути відмінена тільки особою, зацікавленою в її дотриманні (або спадкоємцями такої фізичної особи чи правонаступниками юридичної особи), в письмовій або іншій зафіксованій формі.

Нотаріус зобов'язаний забезпечити розуміння і дотримання принципу конфіденційності та таємниці нотаріальних дій своїми помічниками (консультантами державної нотаріальної контори) та технічним персоналом.

Нотаріус зобов'язаний забезпечити такі умови зберігання документів, що знаходяться в його розпорядженні і містять конфіденційну інформацію, які виключають доступ до них сторонніх осіб, крім випадків, передбачених законодавством.

5. Добросовісність.

Зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків нотаріуса, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, глибоке знання фундаментальних і спеціальних положень чинного законодавства, вміння застосовувати їх на практиці, опанування тактики, методів і процесуальних прийомів нотаріальної діяльності.

Нотаріус зобов'язаний надавати правову допомогу фізичним та юридичним особам компетентно і добросовісно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їх застосування.

Нотаріус має постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і професійної майстерності, володіти достатньою для вчинення нотаріальних дій інформацією про зміни у чинному законодавстві.

Нотаріус повинен забезпечувати необхідний рівень компетентності своїх помічників (консультантів державної нотаріальної контори), технічного пер-

соналу та інших осіб, що залучаються ним для виконання окремих робіт, шляхом постійного підвищення їх рівня кваліфікації.

6. Чесність.

У своїй професійній діяльності нотаріус повинен бути чесним і порядним; не вдаватися до омани, погроз, шантажу, підкупу, використання складних матеріальних чи особистих обставин інших осіб або інших протизаконних засобів для досягнення своїх професійних чи особистих цілей; поважати права, свободи, законні інтереси, честь, гідність, репутацію та почуття осіб, з якими він спілкується при здійсненні нотаріальної діяльності.

7. Повага до професії.

Усією своєю діяльністю і поведінкою нотаріус повинен стверджувати повагу до нотаріальної професії, її сутності і призначення, сприяти збереженню та підвищенню її престижу.

Цього принципу необхідно дотримуватися в усіх сферах діяльності нотаріуса: професійній, громадській, публічній тощо.

Нотаріус не повинен вчиняти дії, спрямовані на обмеження права особи, яка звернулася по вчинення нотаріальної дії, професійних прав нотаріуса, незалежності нотаріальної професії, підрив її престижу.

8. Культура поведінки.

Дбаючи про престиж своєї професії, нотаріус повинен забезпечувати високий рівень культури поведінки, поводитися гідно, стримано, тактовно, зберігати самоконтроль і витримку, мати пристойний зовнішній вигляд.

IV. Сумлінна професійна поведінка

1. Нотаріус зобов'язаний виконувати свої обов'язки згідно з принесеною присягою і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса.

2. Своєю діяльністю та поведінкою нотаріус зобов'язаний сприяти підвищенню позитивної громадської думки про професію нотаріуса, брати участь у розвитку правових відносин у суспільстві та забезпечувати законність у цивільно-правових відносинах.

V. Морально-етичні зобов'язання нотаріуса

1. Нотаріус має дотримуватися таких морально-етичних зобов'язань:

- захищати інтереси людини, суспільства і держави, дотримуватися вимог закону;
- сприяти утвердженню в суспільстві віри у закон і справедливість;
- не вчиняти в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб дій, які могли б поставити під сумнів неупередженість і незалежність нотаріальної

діяльності, скомпрометувати нотаріуса у суспільній думці, заподіяти шкоду авторитету професії нотаріуса;

– ставитися до колег по юридичній професії в душі поваги і доброзичливого співробітництва;

– підтримувати сприятливий морально-психологічний клімат у нотаріальній конторі і в нотаріальній спільноті в цілому, уникати проявів шкідливих звичок і особливостей поведінки, що можуть ображати людську гідність і негативно сприйматися суспільством;

– постійно підвищувати свій професійний рівень, технічну компетентність, вивчати чинне законодавство і нотаріальну практику;

– зберігати професійну таємницю;

– нести повну особисту і майнову відповідальність за дотримання вимог законодавства;

– забезпечувати у своїй діяльності високі критерії і вимоги культури спілкування, в будь-якій ситуації прагнути зберегти витримку й особисту гідність.

2. Нотаріус при виконанні професійних обов'язків не повинен допускати:

– порушення без поважних причин встановленого режиму роботи нотаріальної контори, вимог до приміщення і технічного оснащення нотаріальної контори;

– необґрунтованої відмови у виїзді до осіб, які звернулися по вчинення нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством;

– відсутності на робочому місці у нотаріальній конторі без поважних причин;

– передачі функцій зі вчинення нотаріальних дій співробітникам нотаріальної контори; передачі функцій щодо виконання технічних робіт, підготовки проектів документів, виготовлення оригіналів і копій, розмноження документів іншим особам, крім співробітників нотаріальної контори;

– здійснення прийому відвідувачів у нетверезому стані, паління під час прийому без згоди відвідувачів чи інших проявів зневажливого ставлення до осіб, з якими нотаріусові доводиться взаємодіяти в процесі своєї професійної діяльності.

3. Нотаріус зобов'язаний усувати наслідки порушення ним правил сумлінної поведінки, у тому числі вживати заходів з відновлення суспільної довіри.

VI. Дії, що підривають професійну гідність нотаріуса

Діями, які підривають професійну гідність, визнаються:

– настирливе і неодноразове нав'язування своїх професійних послуг;

– надання юридичної допомоги шляхом шахрайських або інших незаконних дій;

– вчинення або участь у вчиненні незаконних дій;

– використання для особистих цілей грошей, цінних паперів, прийнятих на зберігання або вилучених під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна померлих громадян;

– договори або домовленість з іншими, ніж практикуючий нотаріус, особами про розподіл або передачу коштів, одержаних за вчинення нотаріальних дій;

– пияцтво та наркоманія;

– аморальні дії по відношенню до своїх колег та представників інших юридичних професій.

VII. Конфлікт інтересів

1. Нотаріус не має права використовувати своє офіційне становище для невинновданого здобування особистої користі або особистої та фінансової користі для своєї сім'ї.

2. Нотаріус зобов'язаний запобігати виникненню конфлікту інтересів, а у разі виникнення конфлікту – вжити заходів з його врегулювання.

VIII. Відносини нотаріуса з особами, які до нього звернулися

1. Нотаріус зобов'язаний поважати право особи, щодо якої або за дорученням якої вчиняється нотаріальна дія, знайомитися з усіма необхідними документами, поданими для її вчинення.

2. Нотаріус зобов'язаний:

– постійно підвищувати рівень своєї компетенції;

– сумлінно і чесно діяти як неупереджений радник, утримуватися від втручання у власну професійну діяльність осіб з питань, що виходять за межі його професії та не пов'язані з характером їхнього звернення;

– визнавати право особи консультуватися з питань вчинення нотаріальних дій у іншого нотаріуса чи в іншій компетентній особі;

– утримуватися від виконання своїх обов'язків за умови чи обставин, що можуть загрожувати якості його послуг;

– встановлювати довірливі взаємовідносини зі своїм клієнтом, проявляти терпіння, ввічливість та тактовність у відносинах з тими, з ким він взаємодіє в межах професійного та особистого кола спілкування, не допускаючи вияву неповаги до людей та до їхніх законних інтересів, а також дотримуватися культури мови, поведінки, зовнішнього вигляду;

– не піддаватися тиску третіх осіб, впливу політичної кон'юнктури, суворо дотримуватися вимог законодавства та законних інтересів осіб, які до нього звернулися;

– виконувати професійні обов'язки з урахуванням персонального підходу до клієнта;

– з повагою ставитися до моральних цінностей і особистих переконань осіб, які до нього звертаються, враховуючи законні інтереси клієнта;

– не вводити в оману щодо обов'язковості нотаріального посвідчення дій, що цього не потребують;

– надавати особі, яка до нього звернулася, пояснення, необхідні для правильного розуміння та оцінки вчинюваної ним нотаріальної дії;

– інформувати свого клієнта про природу дій, що вчинятимуться, про можливі правові наслідки, а також про особливості, властиві вчинюваній нотаріальній дії, та про обсяг дій, проведення яких є необхідним;

– інформувати свого клієнта про розмір тарифу (плати) за вчинення нотаріальної дії.

3. Нотаріусові забороняється розподіляти отримані ним кошти за вчинені нотаріальні дії між особами, за участю яких або щодо яких нотаріальні дії вчинялися, або будь-якими іншими особами, які не перебувають з нотаріусом у трудових відносинах.

4. З посиланням на чинне законодавство нотаріус зобов'язаний пояснити особі, яка звернулася по вчинення нотаріальної дії, підстави та порядок нарахування державного мита (плати) за нотаріальну дію, що вчиняється.

ІХ. Відносини нотаріуса з іншими нотаріусами та нотаріальним співтовариством

1. Нотаріус зобов'язаний:

– будувати свої відносини з колегами по професії на принципах поваги, довіри і професійної взаємодії, проявляти коректність і доброзичливість;

– бути тактовним у ставленні до колег, інформуючи їх з питань, які можуть допомогти у їхній роботі, а також про потенційні професійні складнощі і про інші проблеми, що вимагають професійної солідарності;

– оперативно і достовірно відповідати на запити та звернення своїх колег, що стосуються нотаріальної діяльності;

– надавати допомогу і передавати професійний досвід молодим колегам у рамках корпоративної і професійної солідарності, турботи про престиж професії й авторитет усього нотаріального співтовариства;

– уживати всіх доступних заходів з дотримання співробітниками нотаріальної контори вимог законодавства і морально-етичних принципів.

2. Нотаріус у своїх відносинах з колегами і нотаріальним співтовариством не має права:

– характеризуючи свою кваліфікацію, принижувати професійну гідність і авторитет своїх колег;

– вести недобросовісну конкуренцію;

– монополізувати відповідну сферу нотаріальної діяльності чи роботу з особами, перешкоджаючи роботі інших нотаріусів;

– займатися індивідуальною рекламою, у тому числі через засоби масової інформації, рекламувати себе і свою діяльність шляхом посилань на дже-

рела, що не мають прямого відношення до нотаріальної діяльності (не є рекламою вказівки на місцезнаходження і режим роботи нотаріальної контори);

– залучати осіб, які звернулися до нотаріальної контори, шляхом зниження встановлених тарифів, а також недобросовісних обіцянок щодо режиму і порядку роботи нотаріальної контори.

X. Поведінка нотаріуса у позаслужбовий час

Нотаріус як особа, наділена довірою і відповідальністю перед державою і суспільством, зобов'язаний:

– дотримуватися норм етики та моралі;

– утримуватися від будь-якої діяльності, здатної негативно вплинути на здійснення професійних обов'язків нотаріуса або викликати сумнів в його незалежності та об'єктивності, а також перешкоджати залученню членів родини до цієї діяльності;

– утримуватися від вчинення дій, які можуть зашкодити професійній діяльності нотаріуса чи підірвати довіру та престиж професії в суспільстві;

– перешкоджати впливу на нотаріуса у зв'язку із виконанням ним своїх професійних обов'язків і невідкладно інформувати про це компетентні правоохоронні органи.

XI. Рекламування та інформація про нотаріальну діяльність

1. Реклама щодо професійної діяльності нотаріуса може бути подана у вигляді візитної картки, в якій зазначаються прізвище, ім'я та по батькові нотаріуса, адреса нотаріальної контори, номери телефонів, факсу та електронна адреса.

2. Крім зазначеного, нотаріусом може надаватися така інформація:

– відомості про те, в яких навчальних закладах нотаріус навчався, про отриману ним освіту, де він підвищував кваліфікацію;

– про вчені та інші звання нотаріуса, нагороди, вчені праці, інші академічні заслуги і професійні досягнення нотаріуса; його членство в спілках, асоціаціях нотаріусів, участь у роботі їхніх органів;

– дані про тривалість стажу роботи нотаріусом;

– відомості про іноземні мови, якими володіє нотаріус.

3. Не може бути надана інформація, що стосується оціночних характеристик нотаріуса, відгуків інших осіб про роботу нотаріуса, порівнянь з іншими нотаріусами та їх критики.

Директор Департаменту
нотаріату та банкрутства

Л.В. Чигвінцева

ПРО НОТАРІАТ

ЗАКОН УКРАЇНИ

від 2 вересня 1993 р. № 3425-ХІІ

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

- N 210/98-ВР від 24.03.98, ВВР, 1998, N 35, ст.241
N 1709-ІІІ від 11.05.2000, ВВР, 2000, N 32, ст.257
N 2056-ІІІ від 19.10.2000, ВВР, 2000, N 50, ст.436
N 2921-ІІІ від 10.01.2002, ВВР, 2002, N 16, ст.114
N 762-ІV від 15.05.2003, ВВР, 2003, N 30, ст.247
N 980-ІV від 19.06.2003, ВВР, 2004, N 2, ст.6
N 1255-ІV від 18.11.2003, ВВР, 2004, N 11, ст.140
N 2798-ІV від 06.09.2005, ВВР, 2005, N 42, ст.464
N 3201-ІV від 15.12.2005, ВВР, 2006, N 13, ст.110
N 3538-ІV від 15.03.2006, ВВР, 2006, N 35, ст.295
N 614-VI від 01.10.2008, ВВР, 2009, N 13, ст.161
N 1054-VI від 03.03.2009, ВВР, 2009, N 29, ст.392
N 1254-VI від 14.04.2009, ВВР, 2009, N 36-37, ст.511
N 1276-VI від 16.04.2009, ВВР, 2009, N 38, ст.535
N 2398-VI від 01.07.2010, ВВР, 2010, N 38, ст.509
N 2527-VI від 21.09.2010, ВВР, 2011, N 5, ст.29
N 2677-VI від 04.11.2010, ВВР, 2011, N 19-20, ст.142
N 3205-VI від 07.04.2011, ВВР, 2011, N 41, ст.413
N 3271-VI від 21.04.2011, ВВР, 2011, N 44, ст.460
N 4314-VI від 12.01.2012, ВВР, 2012, N 40, ст.475
N 4652-VI від 13.04.2012, ВВР, 2013, N 21, ст.208
N 4709-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, N 7, ст.65
N 4711-VI від 17.05.2012, ВВР, 2013, N 14, ст.89
N 5029-VI від 03.07.2012, ВВР, 2013, N 23, ст.218
N 5037-VI від 04.07.2012, ВВР, 2013, N 23, ст.224
N 5208-VI від 06.09.2012, ВВР, 2013, N 33, ст.436
N 5410-VI від 02.10.2012, ВВР, 2013, N 42, ст.586
N 5492-VI від 20.11.2012, ВВР, 2013, N 51, ст.716
N 224-VII від 14.05.2013, ВВР, 2014, N 11, ст.132
N 406-VII від 04.07.2013, ВВР, 2014, N 20-21, ст.712
N 1206-VII від 15.04.2014, ВВР, 2014, N 24, ст.885*

*N 1219-VII від 16.04.2014, ВВР, 2014, N 23, ст.876
N 1702-VII від 14.10.2014, ВВР, 2014, N 50-51, ст.2057
N 247-VIII від 05.03.2015)*

(У тексті Закону: слова «нотаріус та інша посадова особа» і «нотаріус чи інша посадова особа» в усіх відмінках і числах замінено словами «нотаріус або посадова особа» у відповідному відмінку і числі; слова «управління юстиції Ради Міністрів Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій» в усіх відмінках і числах замінено словами «Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі» у відповідному відмінку; слова «посадова особа виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів» в усіх відмінках і числах замінено словами «посадова особа органу місцевого самоврядування» у відповідному відмінку і числі згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Цей Закон встановлює порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні.

Розділ I

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

ГЛАВА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Поняття нотаріату. Органи і особи, які вчиняють нотаріальні дії
(Назва статті 1 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов’язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

Документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу.

У населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії, передбачені статтею 37 цього Закону, вчиняються уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування.

(Частина четверта статті 1 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Вчинення нотаріальних дій за кордоном покладається на консульські установи України, а у випадках, передбачених чинним законодавством, – на дипломатичні представництва України.

Посвідчення заповітів і доручень, прирівняних до нотаріальних, може провадитись особами, вказаними у статті 40 цього Закону.

Стаття 2. Правова основа діяльності нотаріату

Правовою основою діяльності нотаріату є Конституція України, цей Закон, інші законодавчі акти України.

Стаття 2-1. Державне регулювання нотаріальної діяльності

Державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства; визначенні ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановленні переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами; встановленні правил професійної етики нотаріусів.

Контроль за організацією нотаріату, перевірка організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства здійснюються Міністерством юстиції України, Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

(Закон доповнено статтею 2-1 згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008; в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 3. Нотаріус

Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє

інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності, а також здійснює функції державного реєстратора прав на нерухоме майно у порядку та випадках, встановлених Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

(Частина перша статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 247-VIII від 05.03.2015)

Нотаріусом може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки, склав кваліфікаційний іспит і отримав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду.

Нотаріусу забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

Нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності.

Реєстраційна справа приватного нотаріуса зберігається і ведеться відповідно Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

(Стаття 3 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом N 4711-VI від 17.05.2012; в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 4. Права нотаріуса

Нотаріус має право:

- витребувати від підприємств, установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій;
- одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також за вчинення приватними нотаріусами нотаріальних дій;

(Статтю 4 доповнено абзацом згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008; в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

– складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз’яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права.

Стаття 5. Обов’язки нотаріуса

Нотаріус зобов’язаний:

– здійснювати свої професійні обов’язки відповідно до цього Закону і принесеної присяги, дотримуватися правил професійної етики;

(Абзац другий статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

– сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз’яснювати права і обов’язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду;

– зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв’язку з вчиненням нотаріальних дій;

– відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам;

– вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса відповідно до встановлених правил;

(Статтю 5 доповнено абзацом шостим згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

– дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, не допускати їх пошкодження чи знищення;

(Статтю 5 доповнено абзацом сьомим згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

– надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі при здійсненні ними повноважень щодо контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства;

(Статтю 5 доповнено абзацом восьмим згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

– постійно підвищувати свій професійний рівень, а у випадках, передбачених пунктом 3 частини першої статті 29-1 цього Закону, проходити підвищення кваліфікації;

(Статтю 5 доповнено абзацом дев’ятим згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

– виконувати інші обов'язки, передбачені законом.

(Статтю 5 доповнено абзацом десятим згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 6. Присяга нотаріуса

Особа, якій вперше надається право займатися нотаріальною діяльністю, в Головному управлінні юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управліннях юстиції в областях, містах Києві та Севастополі в урочистій обстановці приносить присягу такого змісту:

«Урочисто присягаю виконувати обов'язки нотаріуса чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права і законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса».

Стаття 7. Вчинення нотаріальних дій

Нотаріуси або посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим, крім того, – законодавством Республіки Крим, наказами Міністра юстиції України, нормативними актами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Нотаріуси у встановленому порядку в межах своєї компетенції вирішують питання, що впливають з норм міжнародного права, а також укладених Україною міждержавних угод.

Стаття 8. Нотаріальна таємниця

Нотаріальна таємниця – сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо.

Нотаріус та особи, зазначені у статті 1 цього Закону, а також помічник нотаріуса зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю, навіть якщо їх діяльність обмежується наданням правової допомоги чи ознайомленням з документами і нотаріальна дія або дія, яка прирівнюється до нотаріальної, не вчинялась.

(Частина друга статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків чи іншої роботи, на осіб, залучених для вчи-

нення нотаріальних дій у якості свідків, та на інших осіб, яким стали відомі відомості, що становлять предмет нотаріальної таємниці.

Особи, винні в порушенні нотаріальної таємниці, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Подання нотаріусом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, не є порушенням нотаріальної таємниці.

(Статтю 8 доповнено новою частиною згідно із Законом N 1702-VII від 14.10.2014)

Нотаріус не несе дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за подання центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, інформації про фінансову операцію, навіть якщо такими діями завдано шкоди юридичним або фізичним особам, та за інші дії, якщо він діяв у межах виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

(Статтю 8 доповнено новою частиною згідно із Законом N 1702-VII від 14.10.2014)

Довідки про вчинені нотаріальні дії та копії документів, що зберігаються у нотаріуса, видаються нотаріусом виключно фізичним та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. У разі смерті особи чи визнання її померлою такі довідки видаються спадкоємцям померлого. У разі визнання особи безвісно відсутньою опікун, призначений для охорони майна безвісно відсутнього, має право отримувати довідки про вчинені нотаріальні дії, якщо це необхідно для збереження майна, над яким встановлена опіка.

Довідки про вчинені нотаріальні дії та інші документи надаються нотаріусом протягом десяти робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування у зв'язку з кримінальним провадженням.

ням, цивільними, господарськими, адміністративними справами, справами про адміністративні правопорушення, що знаходяться в провадженні цих органів, з обов'язковим зазначенням номера справи та прикладенням гербової печатки відповідного органу.

(Частина статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 4652-VI від 13.04.2012)

Довідки про суму нотаріально посвідчених договорів, які необхідні виключно для встановлення додержання законодавства з питань оподаткування, надаються нотаріусом протягом 10 робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу органів доходів і зборів.

(Частина статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 406-VII від 04.07.2013)

Витяг зі Спадкового реєстру про наявність складеного заповіту видається тільки заповідачу, а після смерті заповідача – будь-якій особі, яка пред'явила свідоцтво про смерть або інший документ, що підтверджує факт смерті заповідача (одного із заповідачів).

(Частина статті 8 в редакції Закону N 2527-VI від 21.09.2010)

Нотаріус не має права давати свідчення в якості свідка щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії.

На вимогу Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі з метою регулювання організації нотаріальної діяльності нотаріуси видають підписані ними копії документів та витяги з них, а також пояснення нотаріусів у строк, встановлений цими органами.

Нотаріус на письмовий запит органів доходів і зборів надає інформацію про вступ фізичної особи у права спадкоємця з обов'язковим зазначенням повних даних про таку особу та даних про майно, отримане за правом успадкування.

(Статтю 8 доповнено частиною згідно із Законом N 406-VII від 04.07.2013)

(Стаття 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 762-IV від 15.05.2003; в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 8-1. Гарантії нотаріальної діяльності

Держава гарантує і забезпечує рівні умови доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю та рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності.

Будь-яке втручання в діяльність нотаріуса, зокрема з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій, у тому числі вимагання від нього, його помічника, інших працівників, які знаходяться у трудових відносинах з нотаріусом, відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, забороняється і тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства.

(Частина друга статті 8-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) провадяться на підставі та в порядку, встановленому законом.

Вилучення (виїмка) реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в порядку, передбаченому цим Законом, а також печатки нотаріуса не допускається. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою постановою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду.

(Закон доповнено статтею 8-1 згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 9. Обмеження у праві вчинення нотаріальних дій

Нотаріус та посадова особа органу місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер), а також на ім'я і від імені працівників даної нотаріальної контори, працівників, що перебувають у трудових відносинах з приватним нотаріусом, або працівників даного виконавчого комітету. Посадові особи органу місцевого самоврядування не вправі вчиняти нотаріальні дії також на ім'я і від імені даного виконавчого комітету. У зазначених випадках нотаріальні дії вчиняються в будь-якій іншій державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса чи у виконавчому комітеті іншої сільської, селищної, міської Ради народних депутатів. Посадові особи, перелічені у статті 40 цього Закону, не вправі посвідчувати заповіти та доручення на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка або своєї дружини, його (її) та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер). Нотаріальні і прирівняні до них дії, вчинені з порушенням встановлених цією статтею правил, є недійсними.

Стаття 10. Вища кваліфікаційна комісія нотаріату та порядок її роботи

Для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю, та вирішення питання про анулювання

свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю при Міністерстві юстиції України утворюється Вища кваліфікаційна комісія нотаріату. Персональний склад Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату затверджується наказом Міністерства юстиції України.

Строк повноважень персонального складу Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату становить три роки, починаючи з дня його затвердження.

Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату затверджується Кабінетом Міністрів України.

За наявності стажу роботи, визначеного у частині другій статті 3 цього Закону, особи, які мають намір скласти кваліфікаційний іспит на право на зайняття нотаріальною діяльністю, допускаються Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату до його складання на підставі подання відповідно Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

(Частина четверта статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Порядок допуску до складання кваліфікаційних іспитів та їх проведення встановлюється Міністерством юстиції України.

На підставі результатів складеного іспиту Вища кваліфікаційна комісія нотаріату приймає рішення про видачу (або відмову у видачі) Міністерством юстиції України свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Особи, які не склали кваліфікаційний іспит, допускаються до наступного його складання не раніш як через рік за поданням відповідно Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

(Частина сьома статті 10 в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

Особа, приватна нотаріальна діяльність якої не здійснювалася протягом трьох років після отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю і яка не працювала нотаріусом, консультантом державної нотаріальної контори чи помічником (консультантом) приватного нотаріуса, не була посадовою особою, яка здійснює керівництво та контроль за діяльністю нотаріату, до подання заяви про реєстрацію нотаріальної діяльності повинна підтвердити свою кваліфікацію шляхом складання нового кваліфікаційного іспиту в порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

Питання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю розглядається Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату за поданням відповідно Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в облас-

тях, містах Києві та Севастополі або Нотаріальної палати України у випадках, визначених цим Законом.

(Частина дев'ята статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Порядок внесення відповідно Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі або Нотаріальною палатою України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю та його розгляд Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату встановлюється Міністерством юстиції України.

(Частина десята статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату може бути оскаржено до суду.

(Стаття 10 в редакції Законів N 614-VI від 01.10.2008, N 3271-VI від 21.04.2011)

Стаття 11. Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю видається Міністерством юстиції України на підставі рішення Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату.

(Частина перша статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3271-VI від 21.04.2011)

Відмову у видачі свідоцтва може бути оскаржено до суду.

(Частина друга статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

За видачу свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю вноситься плата, розмір якої встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 12. Анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути анульовано Міністерством юстиції України:

(Пункт 1 частини першої статті 11 виключено на підставі Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

2) за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату, прийнятим на підставі подання Головного управління юстиції Міністерства юстиції Украї-

ни в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, у випадках:

(Абзац перший пункту 2 частини першої статті 12 в редакції Закону N 3271-VI від 21.04.2011)

а) втрати громадянства України або виїзду за межі України на постійне проживання;

б) винесення щодо нотаріуса обвинувального вироку суду, який набрав чинності;

в) винесення ухвали про застосування щодо нотаріуса примусових заходів медичного характеру, що набрала законної сили;

г) закриття кримінального провадження щодо нотаріуса з nereабілітуючих підстав;

(Підпункт «г» пункту 2 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законами N 4652-VI від 13.04.2012, N 5208-VI від 06.09.2012)

д) винесення рішення суду, що набрало законної сили, про обмеження дієздатності особи, яка виконує обов'язки нотаріуса, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою, оголошення її померлою;

е) неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян;

є) невідповідності нотаріуса займаній посаді внаслідок стану здоров'я, що перешкоджає нотаріальній діяльності;

ж) порушення нотаріусом вимог, передбачених частиною четвертою статті 3, частиною першою статті 8 та статтею 9 цього Закону;

(Підпункт «ж» пункту 2 частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

з) набрання законної сили рішенням суду про порушення нотаріусом вимог законодавства при вчиненні ним нотаріальної дії;

(Пункт 2 частини першої статті 12 доповнено підпунктом «з» згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

и) знищення чи втрати нотаріусом або з його вини архіву нотаріуса або окремих документів;

(Пункт 2 частини першої статті 12 доповнено підпунктом «и» згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

і) неодноразового порушення нотаріусом правил професійної етики, затверджених Міністерством юстиції України;

(Пункт 2 частини першої статті 12 доповнено підпунктом «і» згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

3) за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату, прийнятим на підставі подання Нотаріальної палати України, у разі неодноразового порушення нотаріусом правил професійної етики.

(Частина першу статті 12 доповнено пунктом 3 згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Рішення про анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю може бути оскаржено до суду.

(Частина друга статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 13. Помічник нотаріуса

Помічником нотаріуса може бути громадянин України, який має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менш як три роки. Не може бути помічником нотаріуса особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду.

Помічник нотаріуса не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності.

Помічнику нотаріуса забороняється використовувати свій статус з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

За дорученням нотаріуса помічник нотаріуса бере участь у прийомі фізичних осіб та представників юридичних осіб, складенні проектів правочинів, свідоцтв, інших документів, пов'язаних із вчиненням нотаріальних дій, і статистичних звітів; вносить записи до реєстру для реєстрації нотаріальних дій, веде діловодство та архів нотаріуса, готує та надсилає за дорученням нотаріуса запити до підприємств, установ і організацій щодо відомостей та документів, необхідних для вчинення нотаріальних дій, а також виконує іншу допоміжну і технічну роботу. Помічник нотаріуса не має права підписувати нотаріальні документи та використовувати печатку нотаріуса.

Помічник нотаріуса зобов'язаний виконувати свої професійні обов'язки відповідно до цього Закону та трудового договору, укладеного з нотаріусом; дотримуватися нотаріальної таємниці; дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса; постійно підвищувати свій професійний рівень.

Добір кандидатур і прийняття на роботу помічника приватного нотаріуса є виключним правом нотаріуса. З помічником нотаріуса укладається трудовий договір. Нотаріус може мати одного помічника.

(Стаття 13 в редакції Законів N 614-VI від 01.10.2008, N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 13-1. Нотаріальний округ

Нотаріальний округ – територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і в межах якого знаходиться державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (контора) приватного нотаріуса.

Нотаріальні округи визначаються відповідно до адміністративно-територіального устрою України. У містах з районним поділом округом діяльності нотаріуса є вся територія міста. У разі зміни адміністративно-територіального поділу України, в результаті якого розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса увійшло до іншого нотаріального округу, нотаріальна діяльність відповідних нотаріусів повинна бути зареєстрована в цьому нотаріальному окрузі.

Нотаріус не вправі здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу, за винятком заміщення інших нотаріусів у випадках, передбачених цим Законом.

(Закон доповнено статтею 13-1 згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 14. Нотаріальне діловодство і звітність

Правила ведення нотаріального діловодства затверджуються Міністерством юстиції України за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства.

Державні нотаріальні контори і приватні нотаріуси ведуть встановлену статистичну та бухгалтерську звітність і подають Головному управлінню юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головним управлінням юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Державні нотаріальні контори подають встановлену статистичну і бухгалтерську звітність, приватні нотаріуси – статистичну звітність.

Статистичний звіт про роботу державних нотаріальних контор та приватних нотаріусів подається Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі до Міністерства юстиції України.

Документи нотаріального діловодства та архів приватного нотаріуса є власністю держави і перебувають у володінні та користуванні приватного нотаріуса у зв'язку із здійсненням ним нотаріальної діяльності.

Приватний нотаріус зобов'язаний забезпечити зберігання документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса протягом усього строку здійснення ним нотаріальної діяльності.

У разі припинення приватної нотаріальної діяльності документи нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса передаються ним до відповідного державного нотаріального архіву в порядку, встановленому законодавством.

(Стаття 14 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 15. Мова нотаріального діловодства

Мова нотаріального діловодства визначається статтею 16 Закону України «Про засади державної мовної політики».

(Стаття 15 в редакції Закону N 5029-VI від 03.07.2012)

Стаття 16. Професійне самоврядування нотаріусів

Метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них цим Законом обов'язків і забезпечення їхніх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів та надання їм методичної допомоги, захисту інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса.

Професійне самоврядування нотаріусів здійснюється через Нотаріальну палату України та її органи. Нотаріальна палата України є організацією, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату.

Нотаріальна палата України є неприбутковою юридичною особою, має свою печатку. Діяльність Нотаріальної палати України здійснюється відповідно до законодавства та її статуту. Повноваження Нотаріальної палати України визначаються цим Законом та її статутом.

До повноважень Нотаріальної палати України належать: представлення інтересів нотаріальних палат та нотаріусів у державних та інших установах; забезпечення захисту соціальних та професійних прав нотаріусів; участь у проведенні експертиз законопроектів з питань, пов'язаних з нотаріальною діяльністю; забезпечення підвищення кваліфікації нотаріусів та їхніх помічників; контроль за дотриманням нотаріусами правил професійної етики та інші повноваження.

Професійне самоврядування нотаріусів функціонує на засадах законності, гласності, незалежності, демократичності, колегіальності, виборності, обов'язковості членства нотаріусів та виконання рішень органів професійного самоврядування, прийнятих відповідно до їх компетенції, забезпечення рівних можливостей доступу нотаріусів до участі в професійному самоврядуванні.

Членами Нотаріальної палати України можуть бути особи, які отримали свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Розмір членських внесків та інших платежів членів Нотаріальної палати України, необхідних для виконання її функцій, визначає з'їзд нотаріусів.

Нотаріальна палата України реєструється в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

(Стаття 16 в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

ГЛАВА 2. ДЕРЖАВНІ НОТАРІАЛЬНІ КОНТОРИ І ДЕРЖАВНІ НОТАРІАЛЬНІ АРХІВИ

Стаття 17. Організація роботи державних нотаріальних контор

Державні нотаріальні контори створюються і ліквідуються Міністерством юстиції України.

Штати державних нотаріальних контор затверджуються Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі в межах встановленої для державних нотаріальних контор штатної чисельності і фонду заробітної плати.

Державна нотаріальна контора є юридичною особою, яка створюється та реєструється у встановленому законом порядку. Очолює державну нотаріальну контору завідуючий, який призначається із числа осіб, які мають свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Призначення на посаду державного нотаріуса і завідуючого державною нотаріальною конторою та звільнення з посади провадиться Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

(Стаття 17 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 18. Перевірка організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів

Міністерство юстиції України, Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі проводять перевірку організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів.

Порядок проведення перевірки, передбаченої частиною першою цієї статті, затверджується Міністерством юстиції України.

(Стаття 18 в редакції Законів N 614-VI від 01.10.2008, N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 19. Оплата вчинюваних нотаріальних дій

За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених чинним законодавством.

За надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також технічного характеру справляється окрема плата у розмірах, що встановлюються Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі. Кошти, одержані від надання таких додаткових послуг, спрямовуються до Державного бюджету України.

(Частина друга статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1709-III від 11.05.2000)

Стаття 20. Утримання державних нотаріальних контор

Державні нотаріальні контори утримуються за рахунок державного бюджету.

Стаття 21. Відповідальність державного нотаріуса

Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України.

Стаття 22. Печатка державного нотаріуса

Державний нотаріус має печатку із зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером.

Стаття 23. Державні нотаріальні архіви

В обласних центрах, містах Києві, Сімферополі та Севастополі заснуються державні нотаріальні архіви, які є складовою частиною Національного архівного фонду і здійснюють тимчасове (до 75 років) зберігання нотаріальних документів.

Питання організації діяльності та компетенція державного нотаріального архіву визначаються положенням про нього, що затверджується Міністерством юстиції України.

(Частина друга статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Державний нотаріальний архів очолює завідуючий, який призначається на посаду і звільняється з неї Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Мережа і штати державних нотаріальних архівів затверджуються в порядку, передбаченому для державних нотаріальних контор.

Державний нотаріальний архів є юридичною особою і має печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням.

ГЛАВА 3. ПРИВАТНА НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стаття 24. Реєстрація приватної нотаріальної діяльності. Реєстраційне посвідчення

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності провадиться Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі на підставі заяви особи, яка має свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, та акта про сертифікацію про відповідність робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановленим цим Законом умовам. У заяві зазначається назва нотаріального округу, в якому особа буде займатися нотаріальною діяльністю.

Робоче місце (контора) приватного нотаріуса повинно розташовуватися в межах визначеного для нього нотаріального округу. Вимоги до робо-

чого місця (контори) приватного нотаріуса встановлюються Міністерством юстиції України.

До заяви про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності додаються:

– свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю та його засвідчена копія;

– документ, що підтверджує право власності або право оренди на приміщення для розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса, чи договір про співпрацю з іншим приватним нотаріусом, який надає заявнику відповідне приміщення, та його засвідчена копія;

(Абзац четвертий частини третьої статті 24 виключено на підставі Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

(Абзац п'ятий частини третьої статті 24 виключено на підставі Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

– дві фотокартки розміром 3x4 см;

– паспорт громадянина України, який подається особисто.

(Абзац сьомий частини третьої статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Копії зазначених документів зберігаються в реєстраційній справі нотаріуса.

(Частина четверта статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Реєстраційне посвідчення видається Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі у семиденний строк після подання заяви. Відмова у реєстрації приватної нотаріальної діяльності допускається у разі, якщо подані документи не відповідають установленим вимогам, а також з підстав, передбачених пунктом 8-1 частини першої статті 30 цього Закону. Про видачу реєстраційного посвідчення Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі повідомляють органи доходів і зборів за місцем постійного проживання приватного нотаріуса.

(Частина п'ята статті 24 в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012; із змінами, внесеними згідно із Законом N 406-VII від 04.07.2013)

У реєстраційному посвідченні зазначаються нотаріальний округ та адреса робочого місця (контори) приватного нотаріуса.

Приватний нотаріус зобов'язаний розпочати нотаріальну діяльність протягом 30 робочих днів після видачі реєстраційного посвідчення.

У разі коли нотаріус не розпочав роботу в установлений строк без поважних на те причин, реєстраційне посвідчення за наказом Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі анулюється.

Приватний нотаріус вправі мати контору, укладати цивільно-правові та трудові договори, відкривати поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках.

Час прийому громадян приватним нотаріусом повинен становити не менше п'яти годин на день і п'яти робочих днів на тиждень за виключенням обставин, за яких нотаріус з незалежних від нього причин не може здійснювати такий прийом.

(Стаття 24 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2921-III від 10.01.2002; в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 25. Робоче місце (контора) приватного нотаріуса

Робоче місце (контора) приватного нотаріуса має знаходитись у межах нотаріального округу, в якому приватний нотаріус здійснює нотаріальну діяльність.

Робоче місце (контора) має відповідати таким умовам:

- 1) забезпечувати дотримання нотаріальної таємниці;
- 2) давати можливість кожному приватному нотаріусу, який здійснює нотаріальну діяльність, одночасно та незалежно від іншого приватного нотаріуса здійснювати нотаріальну діяльність;
- 3) бути захищеним від несанкціонованого проникнення;
- 4) бути забезпеченим сейфом для зберігання печаток, штампів, металевою шафою для зберігання архіву нотаріуса;
- 5) кількість кімнат у приміщенні, де знаходиться робоче місце (контора) приватного нотаріуса, не може бути меншою, ніж кількість приватних нотаріусів, які здійснюють нотаріальну діяльність у його межах;
- 6) бути пристосованим для роботи технічного персоналу з документами у відокремленій від нотаріуса кімнаті.

До початку нотаріальної діяльності приватним нотаріусом, а також у разі зміни адреси розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса, Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі протягом 15 днів з моменту отримання заяви про зміну адреси розташування робочого місця (контори) проводиться перевірка відповідності робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановленим цим Законом умовам, за результатами якої складається акт про сертифікацію

робочого місця (контори) приватного нотаріуса або акт про відмову у сертифікації робочого місця (контори) приватного нотаріуса.

Приватний нотаріус може здійснювати нотаріальну діяльність лише за наявності акта про сертифікацію робочого місця (контори) приватного нотаріуса або рішення суду, яке набрало законної сили, яким визнано незаконним акт про відмову у сертифікації робочого місця (контори) приватного нотаріуса.

Про зміну адреси робочого місця (контори) приватний нотаріус зобов'язаний протягом трьох робочих днів повідомити Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

(Стаття 25 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 26. Печатка приватного нотаріуса

Приватний нотаріус має печатку із зображенням Державного Герба України, яка містить слова «приватний нотаріус», його прізвище, ім'я та по батькові, назву нотаріального округу.

Печатка приватного нотаріуса виготовляється та знищується у порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

(Частина друга статті 26 в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

(Стаття 26 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 27. Відповідальність приватного нотаріуса

Шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі.

Нотаріус не несе відповідальності у разі, якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії:

- подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії;
- подала недійсні та/або підроблені документи;
- не заявила про відсутність чи наявність осіб, прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа.

(Стаття 27 в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 28. Страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса

Для забезпечення відшкодування заподіяної внаслідок вчиненої нотаріальної дії здійснення функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових

прав на нерухоме майно та їх обтяжень» шкоди приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності.

(Частина перша статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5037-VI від 04.07.2012)

Держава не несе відповідальності за шкоду, заподіяну неправомірними діями приватного нотаріуса при здійсненні ним нотаріальної діяльності функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно.

(Частина друга статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5037-VI від 04.07.2012)

Приватний нотаріус не несе відповідальності по зобов'язаннях держави. Мінімальний розмір страхової суми становить тисячу мінімальних розмірів заробітної плати.

(Частина четверта статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5037-VI від 04.07.2012)

Розмір відшкодування заподіяної шкоди визначається за згодою сторін або в судовому порядку.

(Стаття 28 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 29. Заміщення приватного нотаріуса

Заміщення приватного нотаріуса можливе у разі зупинення його нотаріальної діяльності в порядку, визначеному цим Законом.

Приватний нотаріус може укласти договір про заміщення його з іншим приватним нотаріусом у порядку та у межах строків, визначених статтями 29-1, 29-2 цього Закону.

Заміщення приватного нотаріуса проводиться до припинення обставин, з якими це заміщення пов'язане.

Приватний нотаріус, який заміщує приватного нотаріуса, нотаріальна діяльність якого зупинена, вчиняє нотаріальні дії від свого імені та прикладає свою особисту печатку.

Приватний нотаріус, якого заміщують, не вправі здійснювати нотаріальну діяльність під час цього заміщення, якщо інше не передбачено цим Законом.

У разі дострокового повернення приватного нотаріуса до здійснення нотаріальної діяльності повноваження нотаріуса, який його заміщує, що виникли внаслідок такого заміщення, автоматично припиняються.

(Стаття 29 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 29-1. Підстави зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса

Нотаріальна діяльність приватного нотаріуса тимчасово зупиняється на час дії таких обставин:

1) якщо приватний нотаріус не має приміщення для розміщення робочого місця або це приміщення не відповідає встановленим цим Законом умовам, – до усунення цих недоліків, але не більше 60 днів з дня виявлення цього порушення;

2) якщо приватний нотаріус не уклав договір про страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса або розмір страхової суми не відповідає вимогам цього Закону, – до усунення цих недоліків, але не більше 30 днів з дня виявлення цього порушення;

3) якщо приватний нотаріус при вчиненні нотаріальних дій неодноразово порушував правила нотаріального діловодства, – до закінчення строку проходження підвищення кваліфікації (не більше двох тижнів);

4) у разі необґрунтованої відмови приватного нотаріуса від надання Міністерству юстиції України, Головному управлінню юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головним управлінням юстиції в областях, містах Києві та Севастополі в порядку, передбаченому цим Законом, документів для перевірки організації нотаріальної діяльності та виконання правил нотаріального діловодства – до усунення цієї обставини;

(Пункт 4 частини першої статті 29-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

5) у разі заміщення приватного нотаріуса в порядку, передбаченому цим Законом, – на строк такого заміщення;

6) у разі ненадання інформації приватним нотаріусом органам та особам, зазначеним у частинах п'ятій – восьмій, десятій статті 8 цього Закону, – до усунення цієї обставини;

7) у разі обрання нотаріуса на посаду, зайняття якої несумісне зі здійсненням нотаріальної діяльності;

8) Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі надіслали до Міністерства юстиції України подання про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю – до вирішення питання по суті, але не більш як на шість місяців.

Приватний нотаріус вправі зупинити нотаріальну діяльність за власним бажанням на строк, що не перевищує двох місяців протягом календарного року, або на більший строк за наявності поважних причин (вагітність, догляд за дитиною, хвороба тощо).

Про зупинення нотаріальної діяльності на строк більше трьох днів приватний нотаріус зобов'язаний не пізніше ніж за один робочий день до дня зупинення нотаріальної діяльності письмово повідомити Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі із зазначенням причин та строку відсутності.

(Частина третя статті 29-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

(Закон доповнено статтею 29-1 згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 29-2. Порядок зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса

Рішення про тимчасове зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса у випадках, передбачених частиною першою статті 29-1 цього Закону, приймає керівник Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі зобов'язані протягом трьох робочих днів з дня видання наказу про зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса письмово повідомити приватного нотаріуса про зупинення його нотаріальної діяльності.

Наказ про зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса може бути оскаржений ним до Міністерства юстиції України або до суду.

Приватний нотаріус зобов'язаний зупинити нотаріальну діяльність з моменту отримання копії наказу про тимчасове зупинення його нотаріальної діяльності.

При зупиненні нотаріальної діяльності приватного нотаріуса він має право, а якщо строк зупинення більше одного місяця, – зобов'язаний, укласти договір про його заміщення з іншим приватним нотаріусом за виключенням підстави, передбаченої пунктом 7 частини першої статті 29-1.

Приватний нотаріус, діяльність якого зупинена, за відсутності заміщення його іншим приватним нотаріусом, має право: знімати заборону відчуження нерухомого майна, видавати з депозиту гроші та цінні папери, документи, прийняті на зберігання, дублювати та копії документів, що зберігаються у справах приватного нотаріуса, а також видавати довідки про вчинені нотаріальні дії.

(Закон доповнено статтею 29-2 згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 30. Підстави припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса

Підставами припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса є:

1) подання приватним нотаріусом письмової заяви про припинення нотаріальної діяльності;

2) анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю;

3) неусунення приватним нотаріусом без поважних причин порушень, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 29-1 цього Закону;

4) смерть приватного нотаріуса або оголошення його померлим у порядку, встановленому законом;

5) припинення громадянства України або виїзд за межі України на постійне проживання;

6) призначення приватного нотаріуса на посаду, зайняття якої несумісне зі здійсненням нотаріальної діяльності;

7) невиконання приватним нотаріусом наказу Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі про зупинення його нотаріальної діяльності, за винятком випадків оскарження приватним нотаріусом такого наказу;

8) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким приватний нотаріус засуджений за навмисний злочин;

8-1) набрання законної сили судовим рішенням, відповідно до якого нотаріуса притягнуто до відповідальності за адміністративне корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції»;

(Статтю 30 доповнено пунктом 8-1 згідно із Законом N 4711-VI від 17.05.2012; із змінами, внесеними згідно із Законом N 224-VII від 14.05.2013)

9) набрання законної сили рішенням суду про визнання приватного нотаріуса недієздатним, обмежено дієздатним або про застосування до нього примусових заходів медичного характеру;

10) набрання законної сили рішенням суду про визнання приватного нотаріуса безвісно відсутнім.

(Стаття 30 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 30-1. Порядок припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса

Припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса здійснюється Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній

Республіці Крим, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі за наявності підстав, передбачених цим Законом, шляхом видання наказу про припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса.

У випадках, передбачених пунктами 1-3, 5-9 частини першої статті 30 цього Закону, Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі зобов'язані негайно передати приватному нотаріусу копію наказу про припинення його нотаріальної діяльності.

Приватний нотаріус зобов'язаний припинити нотаріальну діяльність з моменту отримання копії наказу про припинення його нотаріальної діяльності.

Наказ про припинення нотаріальної діяльності може бути оскаржений приватним нотаріусом до Міністерства юстиції України або до суду. Оскарження цього наказу приватним нотаріусом зупиняє реалізацію положень, передбачених частинами п'ятою і шостою цієї статті.

Особа, нотаріальна діяльність якої припинена, зобов'язана протягом одного місяця з дня одержання копії наказу передати до відповідного державного нотаріального архіву всі документи нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса. У разі якщо цей строк є недостатнім, він може бути продовжений рішенням Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, але лише один раз і не більше ніж на місяць.

У разі неможливості або відмови приватного нотаріуса особисто здійснити передачу документів нотаріального діловодства та архіву приватного нотаріуса у встановлені строки цей обов'язок покладається на Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, яке в разі необхідності залучає до цього представників органів внутрішніх справ.

Порядок та умови здачі і знищення особистої печатки приватного нотаріуса встановлюються і забезпечуються спеціально уповноваженими органами з питань дозвільної системи.

Припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса означає припинення дії реєстраційного посвідчення.

(Закон доповнено статтею 30-1 згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 31. Оплата вчинюваних нотаріальних дій

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом та громадянином або юридичною особою.

Оплата додаткових послуг правового характеру, що надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії, провадиться за домовленістю сторін.

Стаття 32. Сплата приватним нотаріусом податків

Приватний нотаріус сплачує податки, встановлені Податковим кодексом України.

(Стаття 32 в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 33. Перевірка організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, дотримання ним порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства

Міністерство юстиції України, Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі проводять перевірку організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, дотримання ним порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства за певний період. Проведення повторної перевірки з тих питань, які вже були предметом перевірки, не допускається, крім перевірки звернень громадян чи юридичних осіб у межах предмета звернення та повноважень Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Перевірка організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, дотримання ним порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства, крім повторних перевірок, передбачених цим Законом, проводиться не частіше одного разу на два роки виключно на робочому місці (у конторі) приватного нотаріуса з обов'язковим повідомленням його про проведення такої перевірки.

Приватний нотаріус зобов'язаний надавати посадовим особам, уповноваженим проводити перевірку, відомості і документи щодо організації нотаріальної діяльності, дотримання ним порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства.

У разі виявлення під час перевірки порушень в організації нотаріальної діяльності приватного нотаріуса або неодноразових порушень ним правил нотаріального діловодства Міністерство юстиції України, Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, які проводили перевірку, можуть зупинити або припинити нотаріальну діяльність приватного нотаріуса з підстав та у порядку, передбачених цим Законом.

У разі виявлення під час перевірки неодноразового грубого порушення порядку вчинення нотаріальних дій свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю приватного нотаріуса може бути анульовано у порядку та на підставах, передбачених цим Законом.

Порядок проведення перевірки організації нотаріальної діяльності приватних нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства затверджується Міністерством юстиції України.

(Стаття 33 в редакції Законів N 614-VI від 01.10.2008, N 5208-VI від 06.09.2012)

Розділ II

ПОВНОВАЖЕННЯ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Стаття 34. Нотаріальні дії, що вчиняють нотаріуси

Нотаріуси вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності тощо);
- 2) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;
- 3) видають свідоцтва про право на спадщину;
- 4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя;
- 5) видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів);
- 6) видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися;
- 7) провадять опис майна фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою або місце перебування якої невідоме;
- 8) видають дублікати нотаріальних документів, що зберігаються у справах нотаріуса;
- 9) накладають заборону щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягає державній реєстрації;
(Пункт 9 частини першої статті 34 в редакції Закону N 5208-VI від 06.09.2012)
- 10) засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них;
- 11) засвідчують справжність підпису на документах;
- 12) засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 13) посвідчують факт, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту;
- 14) посвідчують факт, що фізична особа є живою;

- 15) посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці;
- 16) посвідчують час пред'явлення документів;
- 17) передають заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам;
- 18) приймають у депозит грошові суми та цінні папери;
- 19) вчиняють виконавчі написи;
- 20) вчиняють протести векселів;
- 21) вчиняють морські протести;
- 22) приймають на зберігання документи.

На нотаріусів може бути покладено вчинення інших нотаріальних дій згідно із законом.

Тексти договорів, заповітів, довіреностей, свідоцтв, актів про морські протести та протести векселів, перекладів у разі засвідчення нотаріусом вірності перекладу документа з однієї мови на іншу, заяв, на яких нотаріусом засвідчується справжність підпису, за винятком тих примірників, що залишаються у справах нотаріуса, а також дублікатів нотаріальних документів, викладаються на спеціальних бланках нотаріальних документів. Зразок, опис, порядок витрачання, зберігання, обігу та звітності спеціальних бланків нотаріальних документів устанавлюються Кабінетом Міністрів України.

(Стаття 34 із змінами, внесеними згідно із Законом N 980-IV від 19.06.2003; в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 35. Нотаріальні дії, що вчиняються в державних нотаріальних архівах

Державні нотаріуси в державних нотаріальних архівах видають дублікати і засвідчують вірність копій і виписок з документів, які зберігаються у справах цих архівів.

(Статтю 36 виключено на підставі Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 37. Нотаріальні дії, що вчиняються посадовими особами органів місцевого самоврядування

У населених пунктах, де немає нотаріусів, уповноважені на це посадові особи органу місцевого самоврядування вчиняють такі нотаріальні дії:

- 1) вживають заходів щодо охорони спадкового майна;
- 2) посвідчують заповіти (крім секретних);
- 3) видають дублікати посвідчених ними документів;
- 4) засвідчують вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них;
- 5) засвідчують справжність підпису на документах.

(Частина перша статті 37 в редакції Закону N 1054-VI від 03.03.2009)

Зазначені посадові особи органів місцевого самоврядування не мають права на оформлення документів, призначених для використання за межами державного кордону.

(Стаття 37 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 38. Нотаріальні дії, вчинювані консульськими установами України

Консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії:

1) посвідчують угоди (договори, заповіти, довіреності тощо), крім іпотечних договорів, угод про відчуження та заставу жилих будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні;

(Пункт 1 частини першої статті 38 в редакції Закону N 980-IV від 19.06.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

2) вживають заходів до охорони спадкового майна;

3) видають свідоцтва про право на спадщину;

4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя;

(Пункт 4 частини першої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

5) засвідчують вірність копій документів і виписок з них;

6) засвідчують справжність підпису на документах;

7) засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;

8) посвідчують факт, що громадянин є живим;

9) посвідчують факт знаходження громадянина в певному місці;

10) посвідчують тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;

11) посвідчують час пред'явлення документів;

12) приймають в депозит грошові суми і цінні папери;

13) вчиняють виконавчі написи;

14) приймають на зберігання документи;

15) вчиняють морські протести;

16) видають дублікати посвідчених ними документів.

(Частина першу статті 38 доповнено пунктом 16 згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консульськими установами України.

Стаття 39. Порядок вчинення нотаріальних дій

Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами та посадовими особами органів місцевого самоврядування встановлюється цим Законом та іншими актами законодавства України.

Порядок вчинення нотаріальних дій консульськими установами встановлюється цим Законом, Консульським статутом України та іншими актами законодавства України.

Стаття 40. Заповіти (крім секретних) і довіреності, прирівнювані до нотаріально посвідчених

До нотаріально посвідчених заповітів (крім секретних) прирівнюються:

1) заповіти осіб, які перебувають на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також осіб, які проживають у будинках для осіб похилого віку та інвалідів, посвідчені головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями цих лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальниками госпіталів, директорами або головними лікарями будинків для осіб похилого віку та інвалідів;

2) заповіти осіб, які перебувають під час плавання на морських, річкових суднах, що ходять під прапором України, посвідчені капітанами цих суден;

3) заповіти осіб, які перебувають у пошукових або інших експедиціях, посвідчені начальниками цих експедицій;

4) заповіти військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріусів чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також заповіти працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

5) заповіти осіб, які тримаються в установах виконання покарань, посвідчені начальниками таких установ;

(Пункт 5 частини першої статті 40 в редакції Закону N 1254-VI від 14.04.2009)

6) заповіти осіб, які тримаються у слідчих ізоляторах, посвідчені начальниками слідчих ізоляторів.

(Пункт 6 частини першої статті 40 в редакції Закону N 1254-VI від 14.04.2009)

До нотаріально посвідчених довіреностей прирівнюються:

1) довіреності військовослужбовців або інших осіб, які перебувають на лікуванні в госпіталях, санаторіях та інших військово-лікувальних закла-

дах, посвідчені начальниками цих закладів, їх заступниками з медичної частини, старшими або черговими лікарями;

2) довіреності військовослужбовців, а в пунктах дислокації військової частини, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, також довіреності працівників, членів їх сімей і членів сімей військовослужбовців, посвідчені командирами (начальниками) цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів;

3) довіреності осіб, які тримаються в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, посвідчені начальниками таких установ чи слідчих ізоляторів;
(Пункт 3 частини другої статті 40 в редакції Закону N 1254-VI від 14.04.2009)

4) довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами.

(Частина друга статті 40 в редакції Закону N 1054-VI від 03.03.2009)

Посадові особи, зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті, зобов'язані негайно передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів у державний нотаріальний архів за місцем проживання заповідача.

(Частина третя статті 40 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1276-VI від 16.04.2009)

Капітани морських суден зобов'язані передати по одному примірнику посвідчених ними заповітів капітанові морського порту або консулові України в іноземному порту для подальшого надсилання їх до державного нотаріального архіву за місцем проживання заповідача.

(Частина четверта статті 40 із змінами, внесеними згідно із Законами N 1276-VI від 16.04.2009, N 4709-VI від 17.05.2012)

Державний нотаріус державного нотаріального архіву зобов'язаний перевірити законність заповіту, що надійшов на зберігання, та залишити у себе отриманий ним примірник заповіту з повідомленням про це заповідача та посадової особи, яка посвідчила заповіт. У разі встановлення невідповідності заповіту законні державний нотаріус державного нотаріального архіву повідомляє про це заповідача і посадову особу, яка посвідчила заповіт.

У разі якщо заповідач не мав місця проживання в Україні або місце проживання заповідача невідоме, заповіт надсилається до Київського державного нотаріального архіву.

(Частина шоста статті 40 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1276-VI від 16.04.2009)

Посвідчення заповітів і довіреностей посадовими особами, зазначеними в цій статті, проводиться з дотриманням вимог цього Закону та інших нормативно-правових актів.

(Стаття 40 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 40-1. Засвідчення справжності підпису на документах начальником установи виконання покарань

Начальник установи виконання покарань засвідчує справжність підпису особи, яка перебуває в такій установі, відповідно до статті 78 цього Закону.

Засвідчення начальником установи виконання покарань справжності підпису на документах привірюється до нотаріального засвідчення справжності підпису.

(Розділ II доповнено статтею 40-1 згідно із Законом N 2398-VI від 01.07.2010)

Розділ III

ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

ГЛАВА 4. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Стаття 41. Місце вчинення нотаріальних дій

Нотаріальні дії можуть вчинятися будь-яким нотаріусом чи посадовою особою органів місцевого самоврядування, за винятком випадків, передбачених статтями 9, 55, 60, 65, 66, 70-73, 85, 93 і 103 цього Закону, та інших випадків, передбачених законодавством України.

(Частина перша статті 41 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Нотаріальні дії вчиняються в приміщенні державної нотаріальної контори, в державному нотаріальному архіві, приміщенні, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, чи приміщенні органів місцевого самоврядування. В окремих випадках, коли громадянин не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості посвідчу-

ваної угоди, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями.

(Частина друга статті 41 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 42. Строки вчинення нотаріальних дій

Нотаріальні дії вчиняються після їх оплати, а також у передбачених законом випадках після сплати до бюджету податку з доходів фізичних осіб та в день подачі всіх необхідних документів.

Вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб або надсилання документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус повинен впевнитись у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії.

Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії в цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

За обґрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулася до суду та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

Законами України можуть бути встановлені також інші підстави для відкладення або зупинення вчинення нотаріальних дій.

(Стаття 42 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 43. Установлення особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії

Не допускається вчинення нотаріальної дії у разі відсутності осіб – її учасників або їх уповноважених представників.

При вчиненні нотаріальної дії нотаріуси встановлюють особу учасників цивільних відносин, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії.

Встановлення особи здійснюється за паспортом громадянина України або за іншими документами, які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії (паспорт громадянина України, паспорт громадянина України для виїзду за кордон, дипломатичний чи службовий паспорт, посвідчення особи моряка, посвідчення члена екіпажу, посвідка на проживання особи, яка мешкає в Україні, національний паспорт іноземця або документ, що його замінює, посвідчення інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни,

посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи). Посвідчення водія, особи моряка, інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи, не можуть бути використані громадянином України для встановлення його особи під час укладення правочинів.

(Частина третя статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5492-VI від 20.11.2012)

Особа віком до 16 років встановлюється за свідоцтвом про народження за умови підтвердження батьками (одним з батьків) того, що ця особа є їх дитиною.

(Стаття 43 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 44. Визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб і перевірка цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб, перевірка повноважень представника фізичної або юридичної особи. Встановлення намірів сторін вчиняти правочин

Під час посвідчення правочинів визначається обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, які беруть у них участь.

Визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної особи здійснюється за паспортом громадянина України або іншими документами, передбаченими статтею 43 цього Закону (крім посвідчення водія, особи моряка, інваліда чи учасника Великої Вітчизняної війни, посвідчення, виданого за місцем роботи фізичної особи), які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії. У разі потреби нотаріусу надається довідка про те, що особа не страждає на психічний розлад, який може вплинути на її здатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними.

(Частина друга статті 44 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5492-VI від 20.11.2012)

У разі наявності сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний звернутися до органу опіки та піклування за місцем проживання відповідної фізичної особи для встановлення факту відсутності опіки або піклування над такою фізичною особою.

При перевірці цивільної правоздатності та дієздатності юридичної особи нотаріус зобов'язаний ознайомитися з установчими документами, інформацією про неї, що міститься в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців цієї юридичної особи і перевірити, чи

відповідає нотаріальна дія, яка вчиняється, обсягу її цивільної правоздатності та дієздатності.

(Частина четверта статті 44 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3205-VI від 07.04.2011, N 5410-VI від 02.10.2012)

У разі наявності у нотаріуса сумнівів щодо поданих документів він може витребувати від цієї юридичної особи, державного реєстратора, органів доходів і зборів, інших органів, установ та фізичних осіб додаткові відомості або документи.

(Частина п'ята статті 44 із змінами, внесеними згідно із Законом N 406-VII від 04.07.2013)

Нотаріус при посвідченні правочинів, вчиненні інших нотаріальних дій за участю уповноваженого представника встановлює його особу відповідно до вимог статті 43 цього Закону, а також перевіряє обсяг його повноважень.

Нотаріусу подається довіреність або інший документ, що надає повноваження представникові. Дійсність довіреності перевіряється нотаріусом за допомогою Єдиного реєстру довіреностей.

Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, нотаріусу подається документ, в якому закріплено повноваження даного органу та розподіл обов'язків між його членами.

У разі наявності сумнівів щодо уповноваженого представника, а також його цивільної дієздатності та правоздатності нотаріус має право зробити запит до відповідної фізичної чи юридичної особи.

Нотаріус зобов'язаний встановити дійсні наміри кожної із сторін до вчинення правочину, який він посвідчує, а також відсутність у сторін заперечень щодо кожної з умов правочину.

Встановлення дійсних намірів кожного з учасників правочину здійснюється шляхом встановлення нотаріусом однакового розуміння сторонами значення, умов правочину та його правових наслідків для кожної із сторін.

Встановлення дійсних намірів однієї із сторін правочину може бути здійснено нотаріусом за відсутності іншої сторони з метою виключення можливості стороннього впливу на її волевиявлення.

Правочин посвідчується нотаріусом, якщо кожна із сторін однаково розуміє значення, умови правочину та його правові наслідки, про що свідчать особисті підписи сторін на правочині.

(Стаття 44 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 45. Підписання нотаріально посвідчуваних правочинів, заяв та інших документів

При посвідченні правочинів і вчиненні інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством, нотаріусом перевіряється справжність підписів учасників правочинів та інших осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії.

Нотаріально посвідчувані правочини, а також заяви та інші документи підписуються у присутності нотаріуса. Якщо заява чи інший документ підписані за відсутності нотаріуса, особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, повинна особисто підтвердити, що документ підписаний нею.

Якщо фізична особа внаслідок фізичної вади або хвороби не може власноручно підписати документ, то за її дорученням у її присутності та в присутності нотаріуса цей документ може підписати інша особа. Про причини, з яких фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не могла підписати документ, зазначається у посвідчувальному написі. Правочин за особу, яка не може підписати його, не може підписувати особа, на користь або за участю якої його посвідчено.

(Стаття 45 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 46. Витребовування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії

Нотаріуси або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії.

Відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій, повинні бути подані в строк, визначений нотаріусом. Цей строк не може перевищувати одного місяця.

Неподання відомостей та документів на вимогу нотаріуса є підставою для відкладення, зупинення вчинення нотаріальної дії або відмови у її вчиненні.

(Стаття 46 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 46-1. Повноваження нотаріусів у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень

Нотаріус як спеціальний суб'єкт, на якого покладаються функції державного реєстратора прав на нерухоме майно та який має печатку такого реєстратора, здійснює повноваження відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

Нотаріус під час вчинення нотаріальних дій з нерухомим майном, об'єктом незавершеного будівництва та під час здійснення функцій державного реєстратора прав на нерухоме майно має доступ та користується Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, здійснює пошук у ньому відомостей про зареєстровані речові права на нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, обтяження таких прав та за його результатами формує витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, який залишається у справі державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

(Частина друга статті 46-1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 247-VIII від 05.03.2015)

Користування Державним реєстром речових прав на нерухоме майно здійснюється безпосередньо нотаріусом, який вчиняє відповідну нотаріальну дію та/або здійснює державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

(Частина третя статті 46-1 в редакції Закону N 247-VIII від 05.03.2015)

Нотаріус під час вчинення нотаріальних дій та/або під час здійснення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно щодо земельної ділянки має доступ та користується Державним земельним кадастром у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

(Статтю 46-1 доповнено частиною четвертою згідно із Законом N 247-VIII від 05.03.2015)

Нотаріус під час вчинення нотаріальних дій щодо земельної ділянки (крім посвідчення заповіту) та/або під час здійснення державної реєстрації речових прав на земельну ділянку здійснює пошук у Державному земельному кадастрі відомостей про зареєстровану земельну ділянку та за його результатами за допомогою програмного забезпечення Державного земельного кадастру формує витяг із Державного земельного кадастру про земельну ділянку, який підписує та посвідчує печаткою нотаріуса. Витяг залишається у справі державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

(Статтю 46-1 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом N 247-VIII від 05.03.2015)

Користування Державним земельним кадастром здійснюється безпосередньо нотаріусом, який вчиняє відповідну нотаріальну дію та/або здійснює державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно.

(Статтю 46-1 доповнено частиною шостою згідно із Законом N 247-VIII від 05.03.2015)

(Закон доповнено статтею 46-1 згідно із Законом N 5037-VI від 04.07.2012; в редакції Закону N 1219-VII від 16.04.2014)

Стаття 47. Вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальної дії

Документи, викладені на двох і більше аркушах, що подаються для вчинення нотаріальної дії, повинні бути прошиті у спосіб, що унеможливило б їх роз'єднання без порушення цілісності, а аркуші пронумеровані.

(Частина перша статті 47 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1206-VII від 15.04.2014)

Тексти нотаріально посвідчуваних правочинів, заяв, засвідчуваних копій (фотокопій) документів і витягів з них, тексти перекладів та заяв повинні бути написані зрозуміло і чітко, дати, що стосуються змісту посвідчуваних правочинів, повинні бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб та їх ідентифікаційний код за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – без скорочень із зазначенням їх місцезнаходження. Прізвища, імена та по батькові фізичних осіб, їх місце проживання та ідентифікаційний номер за даними Державного реєстру фізичних осіб платників податків, крім уповноважених представників юридичних осіб, повинні бути написані повністю, а у випадках, передбачених законами, – із зазначенням дати їх народження.

Для вчинення нотаріальних дій не приймаються документи, які не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи або ділову репутацію юридичної особи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, тексти яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також документи, написані олівцем.

(Стаття 47 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 48. Вчинення посвідчувальних написів та видача свідоцтв

При посвідченні угод, засвідченні вірності копій документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, а також при посвідченні часу пред'явлення документа на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи.

На підтвердження права на спадщину, права власності, посвідчення фактів, що громадянин є живим, перебування його у певному місці, про прийняття на збереження документів видаються відповідні свідоцтва.

(Частина друга статті 48 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 49. Відмова у вчиненні нотаріальних дій

Нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо:

- 1) вчинення такої дії суперечить законодавству України;
- 2) не подано відомості (інформацію) та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії;
- 3) дія підлягає вчиненню іншим нотаріусом або посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії;
- 4) є сумніви у тому, що фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, усвідомлює значення, зміст, правові наслідки цієї дії або ця особа діє під впливом насильства;
- 5) з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулась особа, яка в установленому порядку визнана недієздатною, або уповноважений представник не має необхідних повноважень;
- 6) правочин, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, зазначеним у їх статуті чи положенні, або виходить за межі їх діяльності;
- 7) особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, не внесла плату за її вчинення;
- 8) особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, не внесла встановлені законодавством платежі, пов'язані з її вчиненням;
- 9) в інших випадках, передбачених законом.

(Пункт 9 частини першої статті 49 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1702-VII від 14.10.2014)

Нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, не приймає для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам, встановленим у статті 47 цього Закону, або містять відомості, передбачені частиною третьою статті 47 цього Закону.

Нотаріусу або посадовій особі, яка вчиняє нотаріальні дії, забороняється безпідставно відмовляти у вчиненні нотаріальної дії.

На вимогу особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, зобов'язані викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження. Про відмову у вчиненні нотаріальної дії нотаріус протягом трьох робочих днів виносить відповідну постанову.

(Стаття 49 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 50. Оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні

Нотаріальна дія або відмова у її вчиненні, нотаріальний акт оскаржуються до суду.

Право на оскарження нотаріальної дії або відмови у її вчиненні, нотаріального акта має особа, прав та інтересів якої стосуються такі дії чи акти
(*Стаття 50 із змінами, внесеними згідно із Законами N 762-IV від 15.05.2003, N 3538-IV від 15.03.2006; в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008*)

Стаття 51. Заходи, що вживаються нотаріусом або посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії, при виявленні порушення законодавства

Нотаріус або посадова особа, яка вчиняє нотаріальні дії, у разі виявлення під час вчинення нотаріальних дій порушення законодавства негайно повідомляє про це відповідні правоохоронні органи для вжиття необхідних заходів.

Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нотаріус або посадова особа, які вчиняють нотаріальні дії, вправі залишити цей документ і надіслати його до експертної установи (експерта) для проведення експертизи, оплата якої здійснюється в установленому законом порядку.

У разі виявлення нотаріусом або посадовою особою, які вчиняють нотаріальні дії, що ними допущено помилку при вчиненні нотаріальної дії або вчинена нотаріальна дія не відповідає законодавству, нотаріус або посадова особа, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані повідомити про це сторони (осіб), стосовно яких вчинено нотаріальну дію, для вжиття заходів щодо скасування зазначеної нотаріальної дії відповідно до законодавства.

(Стаття 51 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 52. Реєстрація нотаріальних дій

Про всі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами або посадовими особами органів місцевого самоврядування, робиться запис у реєстрах для реєстрації нотаріальних дій після того, як нотаріус зробить посвідчувальний напис на документі або підпише документ, що ним видається.

Кожна нотаріальна дія реєструється під окремим порядковим номером. Номер, під яким нотаріальна дія зареєстрована, зазначається на документі, що видається нотаріусом, чи в посвідчувальному написі.

Реєстр для реєстрації нотаріальних дій повинен бути прошнурований, аркуші пронумеровані. Кількість аркушів у реєстрі повинна бути засвідчена підписом посадової особи відповідного органу юстиції та печаткою Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі. Кожний нотаріус веде окремий реєстр.

Запис у реєстрі робиться чітко, розбірливо, із заповненням усіх граф, передбачених за встановленою формою. Не допускаються підчистки, дописки, інші незастережні виправлення та запис олівцем.

Запис у реєстрі є доказом вчинення нотаріальної дії.

Порядок ведення реєстрів для реєстрації нотаріальних дій та їх форма встановлюються Міністерством юстиції України.

(Стаття 52 в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 53. Видача дублікату нотаріально посвідченого документа

У разі втрати або зіпсування документа, посвідченого або виданого нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування, за письмовою заявою осіб, перелічених у першому реченні частини п'ятої статті 8 цього Закону, видається дублікат втраченого документа.

(Частина перша статті 53 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Видача дублікату втраченого або зіпсованого документа здійснюється державним нотаріальним архівом. До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування, дублікат втраченого документа видається відповідно нотаріусом чи посадовою особою виконавчого комітету за місцем його зберігання.

(Частина друга статті 53 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Державний нотаріальний архів чи державна нотаріальна контора видають також дублікати заповітів, які надійшли на зберігання від посадових осіб, зазначених у статті 40 цього Закону.

ГЛАВА 5. ПОСВІДЧЕННЯ УГОД

Стаття 54. Угоди, що посвідчуються у нотаріальному порядку

Нотаріуси та посадові особи органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують угоди, щодо яких законодавством встановлено обов'язкову нотаріальну форму, а також за бажанням сторін й інші угоди.

Нотаріуси або посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, перевіряють, чи відповідає зміст посвідчуваної ними угоди вимогам закону і дійсним намірам сторін.

Стаття 55. Посвідчення угод про відчуження та заставу майна

Угоди про відчуження та заставу майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, що підтверджують право власності на майно, що відчужується або заставається. У разі застави майбутнього майна або створення забезпечувального обтяження в майбутньому майні нотаріусу надаються документи, що підтверджують наявність прав на набуття такого майна у власність у майбутньому.

(Частина перша статті 55 в редакції Закону N 1255-IV від 18.11.2003)

При посвідченні угод про відчуження або заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна перевіряється відсутність заборони відчуження або арешту майна.

В разі наявності заборони угода про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується лише у разі згоди кредитора і набувача на переведення боргу на набувача.

Посвідчення правочинів щодо відчуження, іпотеки житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, а також правочинів щодо відчуження, застави транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації, провадиться за місцезнаходженням (місцем реєстрації) цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін відповідного правочину.

(Частина четверта статті 55 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV від 15.12.2005; в редакції Закону N 614-VI від 01.10.2008)

Угоди про відчуження жилого будинку, стороною в яких є фізична особа, та будівництво якого не закінчено і здійснюється з використанням коштів місцевих бюджетів, посвідчуються за наявності рішення виконавчого комітету місцевої ради або відповідної місцевої державної адміністрації про згоду на таке відчуження.

(Частина п'ята статті 55 в редакції Закону N 980-IV від 19.06.2003)

Потечні договори, предметом іпотеки за якими є нерухомість, яка належить третім особам і стане власністю іпотекодавця після укладання такого договору, посвідчуються до моменту оформлення встановленого законодавством документа про право власності іпотекодавця на нерухомість.

(Статтю 55 доповнено частиною шостою згідно із Законом N 980-IV від 19.06.2003)

Після оформлення встановленого законодавством документа про право власності іпотекодавця на нерухомість, що є предметом іпотеки, іпотекодержатель реєструє у встановленому законом порядку обтяження прав влас-

ника на нерухомість. Якщо іпотечним договором передбачено накладення заборони відчуження нерухомого майна, яке є предметом іпотеки, нотаріус накладає таку заборону за повідомленням іпотекодержателя.

(Статтю 55 доповнено частиною сьомою згідно із Законом N 980-IV від 19.06.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV від 15.12.2005)

Іпотечні договори, іпотекою за якими є майнові права на нерухомість, будівництво якої не завершено, посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують майнові права на нерухомість.

(Статтю 55 доповнено частиною восьмою згідно із Законом N 980-IV від 19.06.2003)

Після закінчення будівництва збудована нерухомість продовжує бути предметом іпотеки відповідно до умов іпотечного договору. У цьому разі іпотекодержатель на підставі документа про право власності реєструє у встановленому законом порядку обтяження прав власника на збудовану нерухомість. Якщо іпотечним договором передбачено, нотаріус накладає заборону на відчуження нерухомості, яка є предметом іпотеки, за повідомленням іпотекодержателя. У разі зміни характеристик нерухомості, яка є предметом іпотеки (зміна площі нерухомості, зміни у плануванні приміщень тощо), нотаріус на підставі документа, який підтверджує право власності на нерухомість, зобов'язаний зробити відмітку на примірнику іпотечного договору, що належить іпотекодержателю. При цьому нотаріус не має права вимагати додаткових документів та згоди іпотекодавця.

(Статтю 55 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом N 980-IV від 19.06.2003)

Стаття 56. Посвідчення заповітів

Нотаріуси або посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують заповіти дієздатних громадян, складені відповідно до вимог законодавства України і особисто подані ними нотаріусу або посадовій особі, яка вчиняє нотаріальні дії, а також забезпечують державну реєстрацію заповітів у Спадковому реєстрі відповідно до порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

(Частина перша статті 56 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2527-VI від 21.09.2010)

Посвідчення заповіту через представника, а також одного заповіту від імені кількох осіб не допускається.

При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається.

Стаття 57. Порядок зміни і скасування заповітів

Нотаріус, завідуючий державним нотаріальним архівом, посадова особа органу місцевого самоврядування при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також при наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірнику заповіту, що зберігається в державній нотаріальній конторі, у приватного нотаріуса, в державному нотаріальному архіві чи у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і забезпечують державну реєстрацію нового заповіту, змін до заповіту, скасування заповіту у Спадковому реєстрі відповідно до порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

(Частина перша статті 57 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2527-VI від 21.09.2010)

Справжність підпису на заяві про скасування чи зміну заповіту повинна бути нотаріально засвідчена.

Нотаріус, посадова особа органу місцевого самоврядування, яким в ході посвідчення заповіту стало відомо про наявність раніше складеного заповіту, повідомляють про вчинену нотаріальну дію державний нотаріальний архів чи нотаріуса, виконавчий комітет сільської, селищної, міської Ради народних депутатів, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту. Викладене стосується і державного нотаріуса, який одержав на зберігання заповіт, посвідчений однією із посадових осіб, перелічених у статті 40 цього Закону.

Стаття 58. Посвідчення доручень. Припинення дії доручень

Нотаріуси або посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, посвідчують доручення, складені від імені однієї або кількох осіб, на ім'я однієї особи або кількох осіб.

Строк, на який може бути видано доручення, визначається цивільним законодавством України.

Доручення, видане в порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню після подання основного документа, в якому застережено право на передоручення, або після подання доказів того, що представник за основним дорученням примушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала доручення.

Доручення, видане в порядку передоручення, не може містити в собі більше прав, ніж їх передано за основним дорученням. Строк дії доручення, виданого за передорученням, не може перевищувати строку дії основного доручення, на підставі якого воно видане.

Припинення дії доручення провадиться в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Стаття 59. Кількість примірників документів, в яких викладено зміст угод

Документи, в яких викладено зміст угод, що посвідчуються в нотаріальному порядку, подаються нотаріусу або посадовій особі органу місцевого самоврядування, яка вчиняє нотаріальні дії, не менш ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори, приватного нотаріуса, у виконавчому комітеті сільської, селищної, міської Ради народних депутатів.

**ГЛАВА 6. ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ
ДО ОХОРОНИ СПАДКОВОГО МАЙНА**

Стаття 60. Охорона спадкового майна

Нотаріус за місцем відкриття спадщини за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян або на підставі рішення суду про оголошення фізичної особи померлою чи за своєю ініціативою, а в населених пунктах, де немає нотаріуса, – посадова особа органу місцевого самоврядування, яка вчиняє нотаріальні дії, вживають заходів до охорони спадкового майна, коли це потрібно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів або держави. Ці заходи вживаються ними безпосередньо або шляхом доручення нотаріусам чи посадовим особам органів місцевого самоврядування за місцезнаходженням майна.

(Частина перша статті 60 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2798-IV від 06.09.2005)

Посадові особи органів місцевого самоврядування повідомляють нотаріуса за місцем відкриття спадщини про вжиті заходи щодо охорони спадкового майна.

За повідомленням громадян, підприємств, установ, організацій заходи щодо охорони спадкового майна можуть вживатися нотаріусами або посадовими особами органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, за місцезнаходженням цього майна з повідомленням про вжиті заходи нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

У разі одержання від суду рішення про оголошення фізичної особи померлою державний нотаріальний архів передає це рішення нотаріусу за місцем відкриття спадщини для вжиття заходів з охорони спадкового май-

на. Якщо у відповідному населеному пункті немає нотаріуса, таке рішення передається державним нотаріальним архівом до виконавчого комітету сільської, селищної чи міської ради.

(Статтю 60 доповнено частиною четвертою згідно із Законом N 2798-IV від 06.09.2005)

(Стаття 60 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 61. Опис спадкового майна і передача його на зберігання

Для охорони спадкового майна нотаріуси та посадові особи органів місцевого самоврядування провадять опис майна і передають його на зберігання спадкоємцям або іншим особам.

Якщо у складі спадщини є майно, що потребує управління, а також у разі подання позову кредиторами спадкодавця до прийняття спадщини спадкоємцями нотаріус призначає хранителя майна. У місцевості, де немає нотаріуса, посадова особа органу місцевого самоврядування призначає у цих випадках над спадковим майном опікуна.

Хранителі, опікуни та інші особи, яким передано на зберігання спадкове майно, попереджаються про відповідальність за розтрату або приховування спадкового майна, а також про матеріальну відповідальність за заповідані збитки.

(Стаття 61 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 62. Винагорода за зберігання спадкового майна

Хранителі, опікуни та інші особи, яким передано на зберігання спадкове майно, якщо вони не є спадкоємцями, мають право одержати від спадкоємців винагороду за зберігання спадкового майна в розмірі, передбаченому чинним законодавством України.

Вказані особи також мають право на відшкодування необхідних витрат по зберіганню і управлінню спадковим майном, за вирахуванням фактично одержаної вигоди від використання цього майна.

Стаття 63. Повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини

Нотаріус, який одержав від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме.

Нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення про це у пресі.

(Стаття 63 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 64. Видача грошових сум із спадкового майна

Нотаріус до прийняття спадщини одним чи всіма спадкоємцями, а якщо спадщина переходить до держави, то до видачі державі свідоцтва про право на спадщину дає розпорядження про видачу із спадкового майна грошових сум на покриття витрат:

- по догляду за спадкодавцем під час його хвороби, а також на його поховання;
- на утримання осіб, які перебували на утриманні спадкодавця;
- на задоволення претензій, зумовлених законодавством про працю, та інших претензій, прирівняних до них;
- на охорону спадкового майна і управління ним, а також витрат, пов'язаних із повідомленням спадкоємців про відкриття спадщини.

За заявою громадської організації за місцем останньої роботи або проживання спадкодавця, родичів чи інших близьких осіб померлого, у якого не залишилось спадкоємців, про встановлення йому надгробка нотаріус в разі наявності грошового вкладу на ім'я померлого дає розпорядження банківській установі про переказ підприємству або організації, що встановлює надгробок, його вартості.

В разі відсутності у складі спадкового майна грошових сум нотаріус дає розпорядження про видачу із спадкового майна речей, вартість яких не повинна перевищувати суми фактично зроблених витрат на потреби, зазначені у частинах першій та другій цієї статті.

(Стаття 64 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 65. Припинення охорони спадкового майна

Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини всіма спадкоємцями, а якщо її не прийнято – до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини.

Про припинення охорони спадкового майна нотаріус за місцем відкриття спадщини попередньо повідомляє спадкоємців, а в разі переходу майна за правом спадкоємства до держави – відповідні фінансові органи.

(Стаття 65 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

ГЛАВА 7. ВИДАЧА СВІДОЦТВ ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ

Стаття 66. Свідоцтво про право на спадщину та строки його видачі

На майно, що переходить за правом спадкоємства до спадкоємців або держави, нотаріусом за місцем відкриття спадщини видається свідоцтво про право на спадщину.

Видача свідоцтва провадиться у строки, встановлені цивільним законодавством України.

(Стаття 66 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 67. Порядок видачі свідоцтва про право на спадщину

Свідоцтво про право на спадщину видається за письмовою заявою спадкоємців, які прийняли спадщину в порядку, встановленому цивільним законодавством, на ім'я всіх спадкоємців або за їх бажанням кожному з них окремо.

Спадкоємці, які пропустили строк для прийняття спадщини, можуть бути за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, включені до свідоцтва про право на спадщину як такі, що прийняли спадщину. Така згода спадкоємців повинна бути викладена у письмовій формі і подана нотаріусу до видачі свідоцтва про право на спадщину.

Про видачу свідоцтва про право на спадщину на ім'я неповнолітнього чи недієздатного спадкоємця нотаріус повідомляє органи опіки та піклування за місцем проживання спадкоємця для охорони його майнових інтересів.

При переході спадкового майна до держави свідоцтво про право на спадщину видається відповідному фінансовому органу.

(Стаття 67 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 68. Видача свідоцтва про право на спадщину за законом

Нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства за законом осіб, які подали заяву про видачу свідоцтва, та склад спадкового майна.

Спадкоємці за законом, які позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання до спадкоємства, можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин із спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину.

(Стаття 68 і змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

Стаття 69. Видача свідоцтва про право на спадщину за заповітом

Нотаріус при видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом перевіряє факт смерті спадкодавця, наявність заповіту, час і місце відкриття спадщини, склад спадкового майна.

Нотаріус також перевіряє коло осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині.

(Стаття 69 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

ГЛАВА 8. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ЧАСТКУ В СПІЛЬНОМУ МАЙНІ ПОДРУЗЖЯ

(Статтю 70 виключено на підставі Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 71. Видача свідоцтва в разі смерті одного з подружжя

У разі смерті одного з подружжя свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя з наступним повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видано на половину спільного майна.

На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

(Стаття 71 із змінами, внесеними згідно із Законом N 614-VI від 01.10.2008)

ГЛАВА 9. ВИДАЧА СВІДОЦТВА ПРО ПРИДБАННЯ ЖИЛИХ БУДИНКІВ З ПРИЛЮДНИХ ТОРГІВ

Стаття 72. Видача свідоцтва про придбання нерухомого майна, яке було предметом застави (іпотеки)

(Назва статті 72 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV від 15.12.2005)

Придбання жилого будинку (квартири) з прилюдних торгів оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням будинку (квартири) шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання жилого будинку (квартири). Якщо торги не відбулися, свідоцтво про придбання жилого будинку (квартири) видається стягувачеві.

(Частина перша статті 72 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV від 15.12.2005)

Придбання нерухомого майна, яке було предметом застави (іпотеки), оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням цього нерухомого майна шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання нерухомого майна.

Свідоцтва про придбання жилого будинку (квартири) з прилюдних торгів видаються на підставі акта про продаж будинку (квартири) з прилюдних торгів чи акта про те, що будинок (квартира) залишено за стягувачем у зв'язку з тим, що торги не відбулися.

(Частина третя статті 72 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV від 15.12.2005)

Свідоцтва про придбання нерухомого майна видаються на підставі акта про придбання нерухомого майна або реалізацію предмета іпотеки.

(Частина четверта статті 72 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV від 15.12.2005)

(Стаття 72 в редакції Закону N 980-IV від 19.06.2003)

ГЛАВА 10. НАКЛАДАННЯ ЗАБОРОНИ ВІДЧУЖЕННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Стаття 73. Накладання заборони

Нотаріус за місцем розташування жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна чи місцем розташування земельної ділянки, або за місцезнаходженням однієї із сторін правочину накладають заборону їх відчуження:

(Абзац перший статті 73 із змінами, внесеними згідно із Законами N 3201-IV від 15.12.2005, N 4314-VI від 12.01.2012)

– за повідомленням установи банку, підприємства або організації про видачу громадянину позики (кредиту) на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку (квартири);

(Абзац другий статті 73 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV від 15.12.2005)

– за зверненням органу опіки та піклування з метою захисту особистих і майнових прав та інтересів дитини, яка має право власності або проживає у жилому будинку, квартирі, іншому приміщенні, на відчуження якого накладається заборона;

(Статтю 73 доповнено новим абзацом згідно із Законом N 4314-VI від 12.01.2012)

– при посвідченні договору довічного утримання;

- при посвідченні договору про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;
- за повідомленням іпотекодержателя;

(Статтю 73 доповнено абзацом згідно із Законом N 980-IV від 19.06.2003)

- в усіх інших випадках, передбачених законом.

Стаття 74. Зняття заборони

Одержавши повідомлення установи банку, підприємства чи організації про погашення позики (кредиту), повідомлення про припинення іпотечного договору або договору застави, а також припинення чи розірвання договору довічного утримання, звернення органів опіки та піклування про усунення обставин, що обумовили накладення заборони відчуження майна дитини, нотаріус знімає заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

(Стаття 74 в редакції Закону N 980-IV від 19.06.2003; із змінами, внесеними згідно із Законами N 3201-IV від 15.12.2005, N 4314-VI від 12.01.2012)

ГЛАВА 11. ЗАСВІДЧЕННЯ ВІРНОСТІ КОПІЙ ДОКУМЕНТІВ І ВИПИСОК З НИХ, СПРАВЖНОСТІ ПІДПИСІВ І ВІРНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Стаття 75. Засвідчення вірності копій документів

Нотаріуси, посадові особи органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, засвідчують вірність копій документів, виданих підприємствами, установами і організаціями за умови, що ці документи не суперечать законові, мають юридичне значення і засвідчення вірності їх копій не заборонено законом.

Вірність копії документа, виданого громадянином, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису громадянина на оригіналі цього документа засвідчена нотаріусом або посадовою особою органу місцевого самоврядування чи підприємством, установою, організацією за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування громадянина.

Стаття 76. Засвідчення вірності копії з копії документа

Вірність копії з копії документа може бути засвідчена нотаріусом, посадовою особою органу місцевого самоврядування, якщо вірність копії засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана підприємством, установою, організацією, що видала оригінал документа. В останньому ви-

падку копія документа повинна бути викладена на бланку даного підприємства, установи, організації з відміткою про те, що оригінал документа знаходиться на даному підприємстві, в установі, організації.

(Стаття 76 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1206-VII від 15.04.2014)

Стаття 77. Засвідчення вірності виписки з документа

Вірність виписки може бути засвідчена лише у тому разі, коли її зроблено з документа, в якому містяться рішення кількох не зв'язаних між собою питань. Виписка повинна відтворювати повний текст частини документа з певного питання.

Засвідчення вірності виписки з документа здійснюється за правилами, передбаченими статтями 75 і 76 цього Закону.

Стаття 78. Засвідчення справжності підпису на документах

Нотаріус, посадова особа органу місцевого самоврядування, начальник установи виконання покарань засвідчують справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить законові і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини.

(Частина перша статті 78 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2398-VI від 01.07.2010)

На угоді може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, яка не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин.

Нотаріус, посадова особа органу місцевого самоврядування, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчують факти, викладені у документі, а лише підтверджують, що підпис зроблено певною особою.

Стаття 79. Засвідчення вірності перекладу

Нотаріус засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови.

Якщо нотаріус не знає відповідних мов, переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус.

ГЛАВА 12. ПОСВІДЧЕННЯ ФАКТІВ

Стаття 80. Посвідчення факту, що громадянин є живим

Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт, що громадянин є живим.

Посвідчення факту, що неповнолітній є живим, провадиться на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна або піклувальника).

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає заінтересованим особам свідоцтво.

Стаття 81. Посвідчення факту перебування громадянина в певному місці

Нотаріус на прохання громадянина посвідчує факт перебування його в певному місці.

Посвідчення факту перебування в певному місці неповнолітнього провадиться на прохання його законних представників (батьків, усиновителів, опікуна або піклувальника).

На підтвердження зазначеної обставини нотаріус видає заінтересованим особам свідоцтво.

(Статтю 82 виключено на підставі Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 83. Посвідчення часу пред'явлення документа

Нотаріус посвідчує час пред'явлення йому документа. На підтвердження цієї обставини нотаріус робить посвідчувальний напис на документі з зазначенням особи, що його пред'явила.

Стаття 84. Передача заяв громадян, підприємств, установ та організацій

Нотаріус передає заяви громадян, підприємств, установ та організацій іншим громадянам, підприємствам, установам і організаціям, якщо вони не суперечать закону та не містять відомостей, що порочать честь і гідність людини. Заяви передаються поштою із зворотним повідомленням або особисто адресатам під розписку. Заяви можуть передаватися також з використанням технічних засобів.

На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви.

ГЛАВА 13. ПРИЙНЯТТЯ В ДЕПОЗИТ ГРОШОВИХ СУМ І ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Стаття 85. Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

Нотаріус у передбачених законодавством України випадках приймає від боржника в депозит грошові суми і цінні папери для передачі їх кредиторю.

Про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому грошові суми і цінні папери.

Прийняття нотаріусом грошових сум і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язання.

Стаття 86. Повернення прийнятих у депозит грошових сум і цінних паперів

Повернення грошових сум і цінних паперів особі, яка внесла їх у депозит (дебітору), допускається лише за письмовою згодою на те особи, на користь якої було зроблено внесок (кредитора), або за рішенням суду.

ГЛАВА 14. ВЧИНЕННЯ ВИКОНАВЧИХ НАПИСІВ

Стаття 87. Стягнення грошових сум або витребування майна за виконавчим написом

Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість.

Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 88. Умови вчинення виконавчих написів

Нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року.

Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку.

Стаття 89. Зміст виконавчого напису

У виконавчому написі повинні зазначатися:

- дата (рік, місяць, число) його вчинення, посада, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчинив виконавчий напис;
- найменування та адреса стягувача;
- найменування, адреса, дата і місце народження боржника, місце роботи (для громадян), номери рахунків в установах банків (для юридичних осіб);
- строк, за який провадиться стягнення;

- суми, що підлягають стягненню, або предмети, які підлягають витребуванню, в тому числі пеня, проценти, якщо такі належать до стягнення;
- розмір плати, сума державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;
- номер, за яким виконавчий напис зареєстровано;
- дата набрання юридичної сили;

(Частина першу статті 89 доповнено абзацом дев'ятим згідно із Законом N 2677-VI від 04.11.2010)

– строк пред'явлення виконавчого напису до виконання.

(Частина першу статті 89 доповнено абзацом десятим згідно із Законом N 2677-VI від 04.11.2010)

Виконавчий напис скріплюється підписом і печаткою нотаріуса.

(Стаття 89 в редакції Закону N 2056-III від 19.10.2000)

Стаття 90. Порядок стягнення за виконавчим написом

Стягнення за виконавчим написом провадиться в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».

(Стаття 90 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2056-III від 19.10.2000)

Стаття 91. Строк пред'явлення виконавчого напису

Виконавчий напис може бути пред'явлено до примусового виконання протягом одного року з моменту його вчинення.

(Частина перша статті 91 в редакції Закону N 2677-VI від 04.11.2010)

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого напису здійснюється відповідно до Закону України «Про виконавче провадження».

(Стаття 91 в редакції Закону N 2056-III від 19.10.2000)

ГЛАВА 15. ВЧИНЕННЯ ПРОТЕСТІВ ВЕКСЕЛІВ

(Назва глави 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 5208-VI від 06.09.2012)

Стаття 92. Вчинення протестів векселів

Протест векселів про неоплату, неакцепт або недатування акцепту провадиться нотаріусами відповідно до законодавства України про переказний і простий вексель.

У разі пред'явлення нотаріусу для вчинення протесту векселя, щодо якого постановлено судом ухвалу про заборону будь-яких операцій за ним,

нотаріус зобов'язаний повідомити відповідний суд про пред'явлення такого векселя для вчинення протесту.

(Статтю 92 доповнено частиною другою згідно із Законом N 2798-IV від 06.09.2005)

(Статтю 93 виключено на підставі Закону N 5208-VI від 06.09.2012)

ГЛАВА 16. ВЧИНЕННЯ МОРСЬКИХ ПРОТЕСТІВ

Стаття 94. Заява про морський протест

Нотаріус приймає заяву капітана судна про морський протест, якщо в період плавання або стоянки судна мала місце подія, що може стати підставою для пред'явлення до судновласника майнових вимог.

Заява про морський протест має бути подана нотаріусу в порту України в строки, встановлені чинним законодавством України.

На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, нотаріусу в межах строків, установлених чинним законодавством, повинно бути подано на огляд судовий журнал і засвідчену капітаном виписку з судового журналу.

Стаття 95. Складання акта про морський протест

Нотаріус на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опиту самого капітана і, по можливості, не менше чотирьох свідків з числа членів судової команди, в тому числі двох, що належать до осіб командного складу, складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом і печаткою. Примірник акта видається капітанові або уповноваженій ним особі.

ГЛАВА 17. ПРИЙНЯТТЯ ДОКУМЕНТІВ НА ЗБЕРІГАННЯ

Стаття 96. Зберігання документів нотаріусами

Нотаріуси приймають на зберігання документи за описом. Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий – видається особі, яка здала документи на зберігання.

На прохання особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані в присутності нотаріуса. Упаковка повинна бути скріплена печаткою нотаріуса, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання.

Особі, яка здала документи на зберігання, видається свідоцтво за встановленою формою.

Стаття 97. Повернення прийнятих на зберігання документів

Прийняті на зберігання документи повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноваженої нею особи при пред'явленні свідоцтва і примірника опису чи за рішенням суду.

Розділ IV

**ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ.
МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ**

Стаття 98. Застосування іноземного права

Нотаріуси відповідно до законодавства України, міжнародних договорів застосовують норми іноземного права.

Нотаріуси приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також вчиняють посвідчувальні написи за формою, передбаченою іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

Стаття 99. Застосування права при охороні спадкового майна та при видачі свідоцтва про право на спадщину

Дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина на території України, або майна, яке належить одержати іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюються відповідно до законодавства України.

Стаття 100. Прийняття нотаріусами документів, складених за кордоном

Документи, які складено за кордоном з участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються нотаріусами за умови їх легалізації органами Міністерства закордонних справ України.

Без легалізації такі документи приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна.

Стаття 101. Зносини нотаріусів з іноземними органами юстиції

Порядок зносин нотаріусів з іноземними органами юстиції визначається законодавством України, міжнародними договорами.

Стаття 102. Забезпечення доказів, необхідних для ведення справ в органах іноземних держав

Нотаріуси забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав.

Дії для забезпечення доказів провадяться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

Стаття 103. Міжнародні договори

Якщо міжнародним договором встановлено інші правила про нотаріальні дії, ніж ті, що їх містить законодавство України, то при вчиненні нотаріальних дій застосовуються правила міжнародного договору.

Якщо міжнародний договір відносить до компетенції нотаріусів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, нотаріуси вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, встановлюваному Міністерством юстиції України.

Президент України

Л. Кравчук

м. Київ,
2 вересня 1993 року
N 3425-XII

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОРЯДКУ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ НОТАРІУСАМИ УКРАЇНИ

НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ від 22 лютого 2012 р. № 296/5

*(Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства юстиції
№ 766/5 від 21.05.2012 – Наказ втратив чинність на підставі
Наказу Міністерства юстиції № 880/5 від 14.06.2012*

№ 1951/5 від 26.12.2012

№ 888/5 від 15.05.2013

№ 289/5 від 07.02.2014

№ 563/5 від 25.03.2014

№ 806/5 від 23.05.2014

№ 1949/5 від 20.11.2014

№ 466/5 від 31.03.2015

№ 454/5 від 30.03.2015)

Відповідно до статті 2-1 Закону України «Про нотаріат» та з метою вдосконалення порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України **НАКАЗУЮ:**

1. Затвердити Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, що додається.

2. Визнати такими, що втратили чинність, накази Міністерства юстиції України:

– від 03.03.2004 № 20/5 «Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03.03.2004 за № 283/8882 (із змінами);

– від 18.02.2003 № 13/5 «Про затвердження Інструкції про порядок обліку депозитних операцій у державних нотаріальних конторах та в приватних нотаріусів», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20.02.2003 за № 145/7466.

3. Департаменту нотаріату, банкрутства та функціонування центрального засвідчувального органу (Чижмарь К.І.):

3.1. Забезпечити подання цього наказу на державну реєстрацію в установленому законодавством порядку.

3.2. Довести цей наказ до відома начальників головних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі.

3.3. Департаменту нотаріату, банкрутства та функціонування центрального засвідчувального органу, головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі забезпечити належне виконання цього наказу.

4. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

5. Контроль за виконанням цього наказу покласти на директора Департаменту нотаріату, банкрутства та функціонування центрального засвідчувального органу Чижмарь К.І.

Міністр

Олександр Лавринович

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства
юстиції України
22.02.2012 № 296/5
Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
22 лютого 2012 р.
за № 282/20595

ПОРЯДОК ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ НОТАРІУСАМИ УКРАЇНИ

(У тексті Порядку слова та цифри «Порядком державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 року № 703» замінено словами «законодавством у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно» згідно з Наказом Міністерства юстиції № 289/5 від 07.02.2014)

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1. Місце вчинення нотаріальної дії

1. Нотаріальні дії можуть вчинюватися будь-яким нотаріусом на всій території України, за винятком обмежень у праві вчинення нотаріальних дій, установлених статтями 9, 53, 55, 60, 66, 72, 73, 94 Закону України «Про нотаріат» (далі – Закон) та іншими актами законодавства України.

2. Нотаріальні дії вчиняються у приміщенні державної нотаріальної контори, у державному нотаріальному архіві, приміщенні, яке є робочим місцем (конторою) приватного нотаріуса. В окремих випадках, коли фізична особа не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості посвідчуваного правочину, такі нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями, але в межах нотаріального округу.

3. Якщо нотаріальна дія вчинюється поза приміщенням державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приміщенням, яке є робочим місцем (конторою) приватного нотаріуса, у посвідчувальному написі та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій зазначається місце вчинення нотаріальної дії (удома, у лікарні, за місцезнаходженням юридичної особи

тощо) із зазначенням адреси, а також причин, з яких нотаріальна дія була вчинена поза вказаними приміщеннями.

Запис про вчинення нотаріальної дії поза приміщенням державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву, приміщенням, яке є робочим місцем (конторою) приватного нотаріуса, заноситься до Журналу (книги) обліку викликів нотаріуса за межі державної нотаріальної контори, державного нотаріального архіву чи робочого місця (контори) приватного нотаріуса згідно з додатком 14 до Правил ведення нотаріального діловодства, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 року № 3253/5, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 23 грудня 2010 року за № 1318/18613 (із змінами).

(Пункт 3 глави 1 розділу I доповнено абзацом другим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

4. Нотаріус не вправі здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу, за винятком заміщення інших нотаріусів у випадках, передбачених законодавством.

5. Приватний нотаріус має право мати лише одне приміщення для розміщення робочого місця (контори), яке повинно знаходитись у межах нотаріального округу, в якому здійснюється нотаріальна діяльність.

Глава 2. Строки вчинення нотаріальної дії

1. Нотаріальні дії вчиняються після їх оплати, а також у передбачених законом випадках після сплати до бюджету податку з доходів фізичних осіб у день подачі нотаріусу всіх необхідних документів.

Вчинення нотаріальної дії може бути відкладене в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб або направлення документів на експертизу.

2. Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії у цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

3. За обгрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулася до суду, та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

4. Відкладення або зупинення вчинення нотаріальних дій здійснюється на підставі чинного законодавства.

(Пункт 4 глави 2 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

Глава 3. Установлення особи, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії

1. При вчиненні нотаріальної дії нотаріус установлює особу, що звернулась за вчиненням нотаріальної дії.

2. Встановлення особи здійснюється нотаріусом за документами, передбаченими Законом .

(Пункт 2 глави 3 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

3. Іноземний громадянин, особа без громадянства чи особа, яка має статус біженця, які звертаються за учиненням нотаріальних дій, установлюються нотаріусом на підставі документів, передбачених законодавством України.

4. Посвідчення водія, особи моряка, інваліда чи учасника війни, посвідчення, видане за місцем роботи фізичної особи, не можуть бути прийняті нотаріусом для встановлення його особи під час посвідчення правочинів.

(Пункт 4 глави 3 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5. Особа віком до 16 років встановлюється за свідцтвом про народження за умови підтвердження батьками (одним із батьків) того, що ця особа є їх дитиною.

(Абзац перший пункту 5 глави 3 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

При укладенні правочину неповнолітньою особою нотаріусом витребується заява батьків (одного з них – у разі документально підтвердженої смерті, позбавлення батьківських прав або права опіки другого з батьків, а також у разі коли запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проводився за прізвиськом та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини були записані за її вказівкою чи взагалі відсутні у свідцтві про народження відомості про батька) про згоду на вчинення правочину неповнолітнім. Текст зазначеної заяви може розміщуватися у тексті самого правочину перед підписом неповнолітнього, якщо батьки (або один із них) присутні при укладенні такою особою правочину.

(Абзац другий пункту 5 глави 3 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

У разі викладення заяви окремо від тексту правочину підпис(и) на такій заяві повинен(ні) бути засвідчений(і) нотаріально.

6. У разі якщо за фізичну особу, яка внаслідок фізичної вади або хвороби не може власноручно підписати правочин і заяву або інший документ підписує інша фізична особа, нотаріус установлює особу громадянина, що бере участь у нотаріальній дії, і особу громадянина, який підписався за нього.

Глава 4. Визначення обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, перевірка повноважень представника фізичної особи

1. Дієздатність громадянина, що звернувся за вчиненням нотаріальної дії, перевіряється нотаріусом на підставі наданих документів, передбачених статтею 43 Закону, що підтверджують його вік, а також на підставі переконаності нотаріуса в результаті проведеної розмови та роз'яснення наслідків вчинення нотаріальної дії у здатності цієї особи усвідомлювати значення цієї нотаріальної дії, її наслідків та змісту роз'яснень нотаріуса, а також відповідності волі і волевиявлення особи щодо вчинення нотаріальної дії.

*(Пункт 2 глави 4 розділу I виключено на підставі
Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

2. У разі наявності сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний звернутися до органу опіки та піклування за місцем проживання відповідної фізичної особи для встановлення факту відсутності опіки або піклування над такою фізичною особою.

3. У разі перевірки цивільної дієздатності фізичної особи, яка не досягла 18 років, але може бути визнана такою, що має повну цивільну дієздатність у зв'язку з укладенням такою особою шлюбу, нотаріус витребує свідоцтво про шлюб щодо факту реєстрації шлюбу особи, яка не досягла повноліття.

У разі перевірки цивільної дієздатності фізичної особи, яка не досягла 18 років і є матір'ю або батьком дитини, нотаріус витребує свідоцтво про народження дитини, в якому неповнолітня особа записана матір'ю або батьком, та рішення органу опіки та піклування про надання такій особі повної цивільної дієздатності, а у разі відсутності такого рішення нотаріус витребує відповідне рішення суду.

У разі перевірки цивільної дієздатності фізичної особи, яка досягла 16 років і займається підприємницькою діяльністю, нотаріус отримує відомості з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців шляхом пошуку через офіційний веб-сайт розпорядника Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

*(Абзац третій пункту 3 глави 4 розділу I в редакції
Наказу Міністерства юстиції № 466/5 від 31.03.2015)*

У разі перевірки цивільної дієздатності фізичної особи, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, нотаріус витребує довідку з місця роботи такої особи та рішення органу опіки та піклування про надання такої особі повної цивільної дієздатності, а у разі відсутності такого рішення витребує відповідне рішення суду.

*(Пункт 3 глави 4 розділу I в редакції
Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

4. Перевірка повноважень представників осіб за довіреністю або за законом здійснюється за довіреністю або документом, що підтверджує повноваження законного представника.

Нотаріус при посвідченні правочинів, вчиненні інших нотаріальних дій за участю уповноваженого представника встановлює його особу відповідно до вимог статті 43 Закону України, а також перевіряє його дієздатність та обсяг наданих йому повноважень.

Дійсність нотаріально посвідченої довіреності перевіряється нотаріусом за Єдиним реєстром довіреностей, за винятком довіреностей, які посвідчено або видано за кордоном компетентними органами іноземних держав, за умови їх легалізації уповноваженими органами. Без легалізації такі довіреності приймаються нотаріусами у тих випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними договорами, в яких бере участь Україна. За результатами перевірки дійсності довіреності (її дубліката) виготовляється витяг з Єдиного реєстру довіреностей, який додається до примірника правочину, що залишається у справах нотаріуса.

*(Абзац третій пункту 4 глави 4 розділу I із змінами, внесеними згідно з
Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

У разі наявності сумнівів щодо обсягу повноважень уповноваженого представника, а також його цивільної дієздатності нотаріус має право зробити запит до відповідної фізичної або юридичної особи, від імені якої діє представник

*(Абзац четвертий пункту 4 глави 4 розділу I із змінами, внесеними
згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

Глава 5. Перевірка цивільної правоздатності та дієздатності юридичної особи, перевірка повноважень представника юридичної особи

1. Цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи, від імені якої діє уповноважений орган та/або посадова особа, перевіряється нотаріусом на підставі установчих документів, відомостей з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які отримуються

шляхом пошуку через офіційний веб-сайт розпорядника Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, та документів, що підтверджують повноваження органів та/або посадових осіб. Нотаріус перевіряє, чи відповідає нотаріальна дія, яка вчинюється, обсягу її цивільної правоздатності та дієздатності.

(Пункт 1 глави 5 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 466/5 від 31.03.2015)

2. У разі наявності у нотаріуса сумнівів щодо поданих документів він може витребувати від цієї юридичної особи, державного реєстратора, органів державної податкової служби, інших органів, установ та фізичних осіб додаткові відомості або документи.

3. Додаткові дані для вивчення особи, яка звернулась для вчинення нотаріальної дії, також можуть бути одержані від цієї особи або з інших джерел, якщо така інформація є публічною (відкритою) відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» .

4. Перевірка повноважень представника юридичної особи та дійсності його довіреності здійснюється у порядку, визначеному главою 4 розділу I цього Порядку.

5. Якщо від імені юридичної особи діє колегіальний орган, нотаріусу подається документ, у якому закріплено повноваження даного органу та розподіл обов'язків між його членами.

Глава 6. Установлення волевиявлення та дійсних намірів особи при вчиненні нотаріальних дій

1. Нотаріус зобов'язаний установити волевиявлення особи, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії.

2. Нотаріус зобов'язаний встановити дійсні наміри кожної із сторін до вчинення правочину, який він посвідчує, а також відсутність у сторін заперечень щодо кожної з умов правочину.

3. Установлення дійсних намірів кожного з учасників правочину здійснюється шляхом встановлення нотаріусом однакового розуміння сторонами значення, умов правочину та його правових наслідків для кожної із сторін. Установлення дійсних намірів однієї із сторін правочину може бути здійснено нотаріусом за відсутності іншої сторони.

4. Правочин посвідчується нотаріусом, якщо кожна із сторін однаково розуміє значення, умови правочину та його правові наслідки, про що свідчать особисті підписи сторін на правочині.

Глава 7. Витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії

1. Відповідно до статті 46 Закону нотаріус має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості та (або) документи повинні бути подані в строк, визначений нотаріусом. Цей строк не може перевищувати одного місяця.

2. Неподання відомостей та документів на вимогу нотаріуса є підставою для відкладення, зупинення вчинення нотаріальної дії або відмови у її вчиненні.

3. Документи, на підставі яких вчинено нотаріальну дію, та документи або копії (витяги) з них, необхідні для вчинення нотаріальної дії, обов'язково долучаються до примірника правочину, свідоцтва тощо, які залишаються у справах нотаріуса.

(Пункт 3 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

4. Оригінали документів (наприклад, відповідні свідоцтва про факт державної реєстрації актів цивільного стану – про народження, шлюб, смерть, установчі документи (статuti, положення, засновницькі договори тощо)) повертаються особам, що їх подали, а у нотаріуса залишаються їх копії (фотокопії) або витяги з таких документів.

(Абзац перший пункту 4 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

Копії (фотокопії) або витяги необхідних документів подаються заінтересованими особами або на їх прохання виготовляються нотаріусом чи іншим працівником нотаріальної контори або особою, яка перебуває у трудових відносинах з нотаріусом.

(Абзац другий пункту 4 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5. Документи, за якими встановлено особу, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, чи уповноваженого представника, повертаються особам, що їх подали. У реєстрі для реєстрації нотаріальних дій записуються назва документа, серія, номер, дата його видачі і найменування установи, яка його видала. При посвідченні правочинів, видачі свідоцтв чи оформленні інших документів, примірники яких залишаються у справах нотаріуса, витяг з документа, за яким встановлено особу громадянина, у якому

відображено усі заповнені сторінки, що стосуються реквізитів поданого документа, його дійсності та мають значення для вчинюваної нотаріальної дії, долучається до справ нотаріуса.

(Пункт 5 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

6. Документи, що підтверджують сплату в передбачених законом випадках, податку з доходів громадян та інших обов'язкових платежів, повертаються з відповідною відміткою про вчинену нотаріальну дію особам, які здійснили таку оплату або уповноваженим представникам цих осіб. Копія (фотокопія) платіжного документа долучається до примірника документа, що залишається у справах нотаріуса.

(Пункт 6 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

7. У справах нотаріуса залишаються копії (фотокопії):

– документів, які підтверджують право власності фізичних чи юридичних осіб на житловий будинок (частину будинку), будівлю, садибу, квартиру, садовий будинок, гараж, земельну ділянку чи їх частину, інше нерухоме майно, – якщо посвідчуються договори про заставу (іпотеку), оренду чи найм (позичку) житла, відчуження власником (власниками) частини належного йому (їм) майна, а також якщо учасники спільної часткової власності мають один спільний правовстановлюючий документ на згадане майно і один із них відчужує належну йому частку (чи частку від частки); договорів про визначення чи зміну розміру часток у спільній частковій власності, а також договорів про порядок володіння та користування майном. При посвідченні договорів про відчуження частки (або частки від частки) майна або видачі свідоцтв про право на спадщину на правовстановлюючих документах, що повертаються відчужувачам (співвласникам), здійснюється відмітка про перехід права власності на відчужувану частку (або частку від частки) майна до набувача чи спадкоємця, проставляються дата, підпис нотаріуса та його печатка. Наприклад: «Мною, Івановим І. І., приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, 20 січня 2009 року за реєстровим № 245 посвідчено договір купівлі-продажу 1/2 частини цієї квартири від імені Петрова К. Ф. на ім'я Писаренко У. Д.». У разі повернення оригіналів зазначених документів нотаріусом робиться відмітка на примірниках відповідних правочинів, на заявах про видачу свідоцтв про право на спадщину і свідоцтв про право власності або на інших документах, що долучаються до нотаріально оформлених документів і залишаються у справах нотаріуса.

Відмітка має містити назву документа, ким, коли, за яким номером та на чие ім'я він виданий, та підписується нотаріусом;

(Абзац другий пункту 7 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

– державного акта на право власності на земельну ділянку – при посвідченні договору купівлі-продажу, міни, дарування, пожертви, довічного утримання (догляду), ренти, спадкового договору, а також при видачі свідоцтва про право на спадщину на земельну ділянку. На оригіналі державного акта нотаріусом проставляється відповідна відмітка про перехід права власності на земельну ділянку до набувача чи спадкоємця. Порядок здійснення відмітки про перехід права власності на земельну ділянку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2009 № 439 «Про деякі питання посвідчення права власності на земельну ділянку»;

(Абзац третій пункту 7 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

– сертифікатів про право на земельну частку (пай) – при видачі свідоцтва про право на спадщину;

– свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів, технічних паспортів на транспортні засоби, інші самохідні машини і механізми – при посвідченні договорів про їх відчуження, заставу, оренду, позичку, при видачі свідоцтва про право на спадщину.

На копіях (фотокопіях) зазначених документів проставляється відмітка «згідно з оригіналом» з проставленням дати та підпису нотаріуса.

(Пункт 7 глави 7 розділу I доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

8. При посвідченні правочинів майнового характеру нотаріусом у текстах правочинів зазначаються: для фізичних осіб – реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовились від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку у паспорті) за даними Державного реєстру фізичних осіб – платників податків; для юридичних осіб – код платника податків згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України або податковий номер. На підтвердження наявності номера (коду) нотаріусу подається відповідна довідка чи витяг або фотокопія сторінки паспорта з даними про реєстраційний номер облікової картки платника податків з Державного реєстру,

фотокопія якої (якого) долучається до примірника правочину, який залишається у справах нотаріуса.

(Абзац перший пункту 8 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

Якщо особа через свої релігійні переконання у встановленому законодавством порядку відмовилась від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, нотаріус перевіряє цей факт за відміткою у її паспорті.

(Абзац другий пункту 8 глави 7 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

У випадку засвідчення справжності підпису на заяві, примірник якої залишається у справах нотаріуса, копія документа, зазначеного в першому та другому абзацах цього пункту, долучається до примірника цієї заяви.

9. На копіях (фотокопіях) зазначених у пунктах 4-8 цієї глави документів проставляється відмітка «Згідно з оригіналом» з проставленням дати, підпису нотаріуса.

Глава 8. Вимоги до документів, що подаються для вчинення нотаріальної дії

1. Нотаріуси не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, які не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи або ділову репутацію юридичної особи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, тексти яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також документи, написані олівцем.

2. Дописки, закреслені слова чи інші виправлення, які є в документах, що подаються для вчинення нотаріальних дій, повинні бути застережені підписом відповідної посадової особи і печаткою установи, підприємства або організації (у разі наявності) чи особи, яка видала документ. При цьому виправлення повинні бути зроблені таким чином, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане, а потім виправлене чи закреслене.

(Пункт 2 глави 8 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1949/5 від 20.11.2014)

3. Не приймаються порвані документи та документи, викладені на двох і більше окремих аркушах, якщо аркуші не з'єднані у спосіб, що унеможливає їх роз'єднання без порушення цілісності, не пронумеровані і не

скріплені підписом відповідної посадової особи та печаткою юридичної особи (у разі наявності), яка видала документ.

(Пункт 3 глави 8 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1949/5 від 20.11.2014)

4. Нотаріус перевіряє справжність кожного аркуша документа, який викладений на спеціальних бланках нотаріальних документів та подається для вчинення нотаріальних дій, за допомогою Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів згідно з Порядком ведення Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 04.11.2009 № 2053/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 09.11.2009 за № 1043/17059.

5. Інформаційна довідка про перевірку спеціального бланка нотаріального документа долучається до примірника нотаріального документа (договору, довіреності, свідоцтва тощо), який зберігається у справах нотаріуса.

6. Бланки, відомості про витрачання яких були внесені до Єдиного реєстру спеціальних бланків нотаріальних документів безпосередньо перед вчиненням нотаріальних дій з використанням документів, викладених на цих бланках, вважаються перевіреними для вчинення наступних (за реєстровими номерами) нотаріальних дій.

(Пункт 6 глави 8 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

7. У разі якщо документи, що посвідчуються, видаються або засвідчуються, викладені на двох і більше окремих аркушах, вони повинні бути з'єднані у спосіб, що унеможливило їх роз'єднання без порушення їх цілісності, із зазначенням кількості прошитих (прошнурованих), пронумерованих і скріплених аркушів, з проставлянням підпису та печатки нотаріуса.

(Пункт 7 глави 8 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

Глава 9. Порядок викладення текстів та підписання посвідчуваних правочинів, заяв та інших документів

1. Тексти договорів, заповітів, довіреностей, свідоцтв, актів про морські протести та протести векселів, перекладів у разі засвідчення нотаріусом вірності перекладу документа з однієї мови на іншу, заяв, на яких нотаріусом засвідчується справжність підпису, за винятком заяв у електронній формі заяв та примірників документів, що залишаються у справах нотаріуса, а також дублікатів нотаріальних документів, викладаються на

спеціальних бланках нотаріальних документів з лицьового та зворотного боку цих бланків.

(Абзац перший пункту 1 глави 9 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

(Абзац другий пункту 1 глави 9 розділу I виключено на підставі Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

2. У разі якщо документ викладено на спеціальному бланку нотаріальних документів, на примірнику документа, що залишається у справах нотаріуса, нотаріус після посвідчувального напису у правому нижньому куті аркуша зазначає серію та номери використаних на нотаріальну дію спеціальних бланків нотаріальних документів.

(Пункт 2 глави 9 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

3. Перед підписанням документа нотаріус зобов'язаний забезпечити ознайомлення зі змістом документа сторін (учасників).

4. При вчиненні нотаріальних дій, що потребують прикладення власноручного підпису осіб, нотаріус перевіряє справжність підпису цих осіб шляхом здійснення ними підпису у його присутності. Встановлення їх особи здійснюється за документами, визначеними Законом України «Про нотаріат».

(Пункт 4 глави 9 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5. Якщо фізична особа внаслідок фізичної вади, хвороби або іншої причини (наприклад, неписьменна) не може власноручно підписати документ, то за її дорученням у її присутності та в присутності нотаріуса цей документ може підписати інша особа, яка визначається зазначеною фізичною особою. Про причини, з яких фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не мала змоги підписати документ, зазначається у тексті документа та в посвідчувальному написі. Правочин за особу, яка не може підписати його, не може підписувати особа, на користь або за участю якої його посвідчено.

6. Якщо фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, має вади зору або з інших причин не має змоги самостійно прочитати документ, нотаріус уголос прочитає їй текст документа, про що на документі робиться відповідна відмітка.

(Пункт 6 глави 9 розділу I в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

7. Якщо глуха, німа або глухоніма фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, письменна, вона має прочитати документ і підпи-

сати його. Якщо така особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписати документ, то при вчиненні нотаріальної дії обов'язково повинна бути присутня особа (сурдоперекладач), яка володіє технікою спілкування з глухою, німою або глухонімою особою і може підтвердити своїм підписом, що зміст правочину, заяви чи іншого документа відповідає волевиявленню та дійсним намірам учасника нотаріальної дії. Підпис особи (сурдоперекладача) проставляється після тексту документа.

(Пункт 7 глави 9 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

8. Підпис особи або її представника у разі необхідності свідка(ів) або перекладача на нотаріальному документі виконується власноручно.

(Пункт 8 глави 9 розділу I із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

9. Використання факсимільного підпису не допускається.

10. Якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться нотаріальне діловодство, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй нотаріусом або перекладачем у письмовій або усній формі, про що зазначається в посвідчувальному написі. Особа, що не володіє мовою, якою виготовлений документ, підписується тією мовою, якою вона володіє.

(Главу 9 доповнено новим пунктом 10 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

Глава 10. Посвідчувальні написи нотаріуса

1. При посвідченні правочинів, засвідченні вірності копій (фотокопій) документів і виписок з них, справжності підпису на документах, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу, при посвідченні часу пред'явлення документа, при видачі дублікатів тощо на відповідних документах вчиняються посвідчувальні написи.

2. На підтвердження права на спадщину, права власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя, повноважень виконавця заповіту, про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися, а також посвідчення фактів, що фізична особа є живою, про перебування її у певному місці, про прийняття на зберігання документів, про передачу заяви видаються відповідні свідоцтва.

3. Вчинення посвідчувальних написів та видача свідоцтв здійснюються нотаріусом за формами відповідно до Правил ведення нотаріального діловодства,

затверджених наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 № 3253/5, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 23.12.2010 за № 1318/18613.

Глава 11. Реєстрація нотаріальної дії та визнання її вчиненою

1. Кожній нотаріальній дії присвоюється окремий реєстровий номер. Номер, під яким нотаріальна дія зареєстрована в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, позначається на документах, що видаються нотаріусом, чи в посвідчувальних написах.

2. Нотаріальна дія вважається вчиненою з моменту внесення про це запису до реєстру для реєстрації нотаріальних дій.

3. Запис у реєстрі для реєстрації нотаріальних дій є доказом вчинення нотаріальної дії.

4. Виконавчий напис нотаріуса набирає чинності з дати його реєстрації в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, про що зазначається у тексті самого виконавчого напису.

(Главу 11 розділу I доповнено новим пунктом 4 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

Глава 12. Виконавча сила нотаріального документа

1. Захист цивільних прав здійснюється нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису.

2. Виконавчі написи вчиняються нотаріусами на документах, які встановлюють заборгованість або передбачають повернення майна. Якщо виконавчий напис не вміщується на документі, що встановлює заборгованість, то він має бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа спеціальному бланку нотаріального документа.

Глава 13. Відмова у вчиненні нотаріальної дії

1. Нотаріус відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо:

- вчинення такої дії суперечить законодавству України;
- не подано відомості (інформацію) та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії;
- дія підлягає вчиненню іншим нотаріусом або посадовою особою, яка вчиняє нотаріальні дії;
- є сумніви у тому, що фізична особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, усвідомлює значення, зміст, правові наслідки цієї дії, або є підозра в тому, що ця особа діє під впливом насильства;

– з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулася особа, яка в установленому порядку визнана недієздатною, або уповноважений представник не має необхідних повноважень;

– правочин, що укладається від імені юридичної особи, суперечить цілям, зазначеним у її статуті чи положенні, або виходить за межі її діяльності;

– особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, не внесла плату за її вчинення;

– особа, яка звернулася з проханням про вчинення нотаріальної дії, не внесла встановлені законодавством платежі, пов'язані з її вчиненням;

– в інших випадках, передбачених Законом .

2. Нотаріуси не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам, встановленим у статті 47 Закону, або містять відомості, передбачені частиною третьою статті 47 зазначеного Закону.

3. Нотаріус на вимогу особи, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, зобов'язаний викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження. У цих випадках нотаріус протягом трьох робочих днів виносить постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії.

У постанові про відмову зазначаються:

– дата винесення постанови;

– прізвище, ініціали нотаріуса, який виніс постанову, найменування та місцезнаходження державної нотаріальної контори або найменування нотаріального округу та адреса розташування робочого місця приватного нотаріуса;

– прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, місце її проживання або найменування і місцезнаходження юридичної особи;

– про вчинення якої нотаріальної дії просила особа, що звернулася до нотаріуса (короткий зміст прохання);

– причини відмови у вчиненні нотаріальної дії з посиланням на чинне законодавство;

– порядок і строки оскарження відмови з посиланням на норми цивільного процесуального законодавства.

4. Нотаріусу забороняється безпідставно відмовляти у вчиненні нотаріальної дії.

Глава 14. Оскарження нотаріальної дії або відмови у вчиненні нотаріальної дії

1. Нотаріальна дія або відмова у її вчиненні, нотаріальний акт оскаржуються до суду.

2. Право на оскарження нотаріальної дії або відмови у її вчиненні, нотаріального акта має особа, прав та інтересів якої стосуються такі дії чи акти.

Глава 15. Заходи, що вживаються нотаріусом при виявленні порушення законодавства

1. У разі виявлення нотаріусом, що ним допущено помилку при вчиненні нотаріальної дії або що вчинена нотаріальна дія не відповідає законодавству, нотаріус зобов'язаний повідомити про це сторони (осіб), стосовно яких вчинено нотаріальну дію, для вжиття заходів щодо скасування зазначеної нотаріальної дії відповідно до законодавства.

2. Якщо справжність поданого документа викликає сумнів, нотаріус вправі затримати цей документ і направити його до експертної установи (експерта) для проведення відповідної експертизи.

Глава 16. Оплата за вчинення нотаріальних дій

1. За вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених законодавством.

2. За надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру справляється окрема плата. Перелік таких послуг та розмір плати за них устанавлюються головними управліннями юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, в областях, містах Києві та Севастополі.

3. Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між приватним нотаріусом та фізичною або юридичною особою, але не меншу від розміру ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами за аналогічні нотаріальні дії.

II. ПОРЯДОК ВЧИНЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

Глава 1. Основні правила посвідчення правочинів

1. Місце посвідчення правочину

Посвідчення правочинів щодо відчуження або застави житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, а також майна, на яке поширено режим нерухомої речі, управління нерухомим майном, а також правочинів щодо відчуження та застави транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації, провадиться за місцезнаходженням (місцем реєстрації) цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін відповідного правочину.

2. Кількість примірників правочину

2.1. Письмові правочини, що посвідчуються нотаріально, виготовляються нотаріусом не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у матеріалах нотаріальної справи.

2.2. Усі примірники підписуються учасниками правочину та мають силу оригіналу, у тому числі примірник, який зберігається у справах нотаріуса.

2.3. Посвідчувальний напис вчинюється на всіх примірниках правочину.

2.4. На бажання сторін договору кожній із них видається по одному примірнику, про що зазначається у тексті договору.

3. Посвідчення правочинів за участю дітей, а також осіб, над якими встановлено опіку або піклування

3.1. У разі укладення правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, у тому числі договорів щодо поділу, обміну житлового будинку, квартири за участю малолітніх осіб, а також осіб, над якими встановлено опіку або піклування, нотаріус перевіряє наявність дозволу органу опіки та піклування на укладення таких правочинів.

3.2. Правочини за малолітніх, а також від імені фізичних осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними, вчиняють батьки (усиновлювачі) або опікуни.

3.3. На вчинення одним із батьків правочинів щодо транспортних засобів та нерухомого майна малолітньої дитини повинна бути згода другого з батьків, справжність підпису на якій засвідчується нотаріально. Якщо той із батьків, хто проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини або якщо місце його проживання невідоме, правочини, зазначені у цій частині статті, можуть бути вчинені без його згоди.

У разі якщо другий із батьків заперечує проти укладення правочину щодо майна малолітньої дитини, нотаріус відмовляє заінтересованим особам у вчиненні нотаріальної дії і роз'яснює, що зазначений спір може бути вирішений органом опіки та піклування або судом.

3.4. Нотаріус не приймає для посвідчення правочин, що укладається від імені малолітньої дитини представником батьків (усиновлювачів) або одного з них.

3.5. Правочини від імені неповнолітніх, а також від імені осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть бути посвідчені лише за умови, якщо вони вчинені за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника та з дозволу органу опіки та піклування.

3.6. Справжність підпису(ів) батьків (усиновлювачів) або піклувальників на заяві про їх згоду на посвідчення правочинів від імені неповнолітніх,

а також від імені осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, повинна бути засвідчена нотаріально.

(Підпункт 3.6 пункту 3 глави 1 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

4. Посвідчення правочину щодо розпорядження майном, що є спільною сумісною власністю, зокрема подружжя

4.1. Правочини щодо розпорядження майном, що є спільною сумісною власністю, підписуються всіма співвласниками цього майна або уповноваженими ними особами.

4.2. При посвідченні правочинів щодо розпорядження спільним майном подружжя, якщо правовстановлюючий документ оформлений на ім'я одного з подружжя, нотаріус вимагає письмову згоду іншого з подружжя. Справжність підпису другого з подружжя на заяві про таку згоду має бути нотаріально засвідчена.

Якщо в заяві про згоду на відчуження спільного майна зазначено прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, найменування юридичної особи, на відчуження якого дається згода, нотаріус при посвідченні відповідного договору зобов'язаний перевірити додержання умов, зазначених у такій заяві.

4.3. Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу.

4.4. Правочин щодо розпорядження майном може бути посвідчений нотаріусом без згоди другого з подружжя у разі, якщо з правовстановлюючого документа, договору, укладеного між подружжям, акта цивільного стану про укладення шлюбу та інших документів випливає, що зазначене майно є особистою приватною власністю одного з подружжя, тобто набуте до реєстрації шлюбу, за час шлюбу, але на умовах, передбачених шлюбним або іншим договором, укладеним між подружжям, за договором дарування, або в порядку спадкування, або за кошти, які належали їй (йому) особисто, тощо.

4.5. Про перевірку цих обставин нотаріус робить відмітку на примірнику правочину, що залишається в матеріалах нотаріальної справи, з посиланням на реквізити відповідних документів, якщо ці документи не приєднуються до примірника такого правочину.

4.6. При посвідченні нотаріусом правочинів щодо відчуження майна від імені особи, у якої немає чоловіка або дружини (неодружена /неодружений, удова/удівець), відчужувач подає відповідну заяву, у якій також зазначається, що майно, яке є предметом цього правочину, не є спільною сумісною власністю. Нотаріус доводить зміст такої заяви до відома другого учасника правочину та зазначає про це в його тексті. Така заява повинна виходити особисто від відчужувача, а в разі вчинення правочину через пред-

ставника – від представника, якщо відчужувач надав йому право при оформленні правочину подавати від його імені заяву про належність йому (відчужувачу) майна на праві особистої приватної власності.

4.7. На підтвердження того факту, що майно набуто одним із подружжя під час окремого проживання з другим з подружжя у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин, подається копія рішення суду, що набрало законної сили, про визнання особистою приватною власністю одного з подружжя майна, що є предметом цього договору.

5. Реалізація переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності

5.1. У разі якщо один з учасників спільної часткової власності продає належну йому частку в спільній власності іншій особі, нотаріус повинен упевнитись у тому, що продавець у письмовій формі повідомив усіх інших учасників спільної часткової власності (як фізичних, так і юридичних осіб) про свій намір продати свою частку іншій особі із зазначенням ціни та інших умов, на яких продається ця частка.

5.2. Доказом повідомлення учасників спільної часткової власності про подальший продаж частки в спільному майні є або свідоцтво, видане нотаріусом, про передачу їм заяви продавця, або заява учасників спільної часткової власності про відмову від здійснення права переважної купівлі частки майна, що продається (із зазначенням ціни та інших умов продажу цієї частки). Справжність підпису на заяві має бути засвідчена нотаріально.

5.3. Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права переважної купівлі може бути викладена на окремому стандартному білому аркуші паперу з одночасною реєстрацією в журналі реєстрації вхідних документів або на спеціальному бланку нотаріальних документів (за бажанням зазначеного учасника).

5.4. Якщо вказана заява передана особисто учаснику спільної часткової власності нотаріусом, який посвідчує договір, то свідоцтво про передачу заяви не видається, при цьому примірник заяви з написом нотаріуса про її вручення додається до примірника договору купівлі-продажу частки відчужуваного майна, який залишається в матеріалах нотаріальної справи.

При одержанні від учасників спільної часткової власності письмової відповіді на повідомлення про продаж ця відповідь додається до примірника договору, що залишається у матеріалах нотаріальної справи.

5.5. Правила, викладені у цьому пункті, не застосовуються при посвідченні договорів довічного утримання (догляду); спадкового договору; дарування; ренти (якщо майно передається безоплатно); пожертви, міни; міни частки майна або відчуження частки майна, виділеної за згодою

співвласників чи за рішенням суду, а також у разі продажу частки у праві власності на майно з публічних торгів (аукціону).

5.6. Якщо решта учасників спільної часткової власності відмовиться від здійснення права переважної купівлі або не здійснить цього права щодо нерухомого майна протягом одного місяця, а щодо іншого майна – протягом десяти днів з дня одержання повідомлення про намір і умови продажу, то нотаріус після одержання заяви про відмову або після спливу встановленого терміну може посвідчити договір купівлі-продажу частки спільного майна іншій особі.

5.7. Договір купівлі-продажу частки спільного майна іншій особі може бути посвідчений нотаріусом за наявності відомостей про те, що учасники спільної часткової власності відмовились одержати надіслані на їх адресу заяви продавця про його намір продати свою частку. Про цю обставину повинна свідчити зроблена на зворотному повідомленні відмітка органу зв'язку.

5.8. Договір купівлі-продажу частки спільного майна іншій особі може бути посвідчений також у разі, якщо адреса інших учасників спільної часткової власності невідома. На підтвердження цього повинен бути наданий документ відповідного компетентного органу (довідкової служби, адресно-довідкового бюро тощо).

5.9. Заява учасника спільної часткової власності про відмову від права переважної купівлі або фактична відмова учасника спільної часткової власності, який протягом установленого строку не здійснив свого права на переважну купівлю, дійсна протягом трьох місяців. Цей строк обчислюється з дня подання заяви про відмову від права переважної купівлі або з дня, наступного за останнім днем зазначеного місячного (десятиденного) терміну.

У разі посвідчення договору купівлі-продажу частки спільного майна за більшу ціну порівняно з тією, що була запропонована в переданому повідомленні, але з дотриманням інших визначених умов, подання доказів повторного повідомлення учасників спільної часткової власності не вимагається.

5.10. У тексті договору про відчуження частки майна вказуються арифметичні (у простих дробах) частки.

Про відчуження частки майна, право власності на яке підлягає державній реєстрації, нотаріус робить відмітку на правовстановлюючому документі, якщо такий документ повертається відчужувачу.

6. Порядок володіння та користування спільним майном або конкретними його частинами та укладення договорів про визначення розміру часток, зміну розміру часток, а також виділення частки в натурі

6.1. У договорі про відчуження власником частки майна за бажанням сторін може бути встановлено порядок володіння та користування конкретними його частинами відповідно до розміру частки кожного з співвласників.

6.2. У договорі про відчуження одним з учасників спільної часткової власності належної йому частки майна порядок володіння та користування конкретними його частинами може бути вказаний лише за наявності відповідного договору між учасниками спільної часткової власності про порядок володіння та користування майном або за їх письмовою згодою чи за наявності судового рішення про порядок володіння та користування майном (конкретними його частинами).

6.3. Договір про порядок володіння та користування спільним майном або конкретними його частинами, крім того, може бути оформлений шляхом складання самостійного документа, який є невід'ємною частиною правовстановлюючого документа (при укладанні договору щодо порядку володіння та користування майном, яке підлягає реєстрації).

6.4. Договір може бути укладений між усіма учасниками спільної часткової власності або між кількома з них. В останньому випадку необхідна письмова згода всіх учасників спільної часткової власності про встановлення порядку володіння та користування майном або конкретними його частинами.

6.5. При посвідченні самостійних (без посвідчення договору про відчуження) договорів про порядок володіння та користування майном, право на яке підлягає державній реєстрації, вимагається правовстановлюючий документ. Правовстановлюючий документ після його огляду повертається власникові, а в тексті правочину зазначаються найменування цього документа, номер і дата його видачі та найменування юридичної особи, що його видала.

6.6. Учасники спільної часткової власності вправі укладати договори про визначення розміру часток, зміну розміру часток, а також виділення частки в натурі (поділу).

6.7. Договір про визначення часток, зміну розміру часток є невід'ємною частиною правовстановлюючого документа. При цьому нотаріус або підшиває один примірник такого договору до правовстановлюючого документа, або вчиняє на цьому документі службову відмітку щодо посвідчення договору про визначення, зміну розміру часток.

6.8. Договори про виділ частки в натурі майна (поділ), право власності на яке підлягає реєстрації, посвідчуються нотаріусом на підставі документів, що встановлюють право власності на таке майно.

6.9. Одночасно з посвідченням договору про виділ частки в натурі (поділ) житлового будинку, будівлі або споруди нотаріусом посвідчується договір про виділ частки в натурі на місцевості земельної ділянки. Для посвідчення останнього разом з іншими документами нотаріусу подається нотаріально посвідчений договір про спільну часткову власність на земельну ділянку.

6.10. Укладення договору про виділ частки в натурі припиняє спільну часткову власність для особи (осіб), частка якої виділяється за цим договором. Укладення договору про поділ спільного майна припиняє спільну власність для усіх співвласників. У посвідчувальному написі нотаріусом зазначається про необхідність реєстрації прав за цим договором у порядку, встановленому чинним законодавством.

6.11. Якщо між учасниками спільної часткової власності виникають спори щодо визначення, зміни розміру часток, а також виділу частки спільного майна в натурі (поділу), нотаріус відмовляє у вчиненні такої нотаріальної дії і роз'яснює заінтересованим особам їх право звернутися до суду для вирішення цих спорів.

7. Зміна або розірвання нотаріально посвідченого договору

7.1. Договір сторін про зміну або розірвання нотаріально посвідченого договору здійснюється шляхом складання окремого договору.

7.2. Договір про зміну або розірвання договору підписується сторонами і посвідчується нотаріусом. На всіх наданих нотаріусу примірниках основного договору проставляється відмітка про його зміну або розірвання, у якій зазначаються номер за реєстром та дата посвідчення договору про зміну або розірвання, проставляється нотаріусом підпис і скріплюється його печаткою.

7.3. Якщо нотаріус, який посвідчив договір, позбавлений можливості посвідчити договір про його зміну або розірвання (у разі смерті, заміщення нотаріуса, у разі неможливості виконання ним своїх обов'язків, припинення нотаріусом діяльності, передачі документів до державного нотаріального архіву або з будь-яких інших причин), договір про зміну або розірвання договору може бути посвідчений іншим нотаріусом. При цьому таким нотаріусом складається додатковий примірник договору, який направляється ним за місцем зберігання договору, що змінюється або розривається. Сторонам договору нотаріус роз'яснює про повернення правовстановлюючого документа за місцем зберігання примірника договору, що розірваний.

7.4. Якщо договір про розірвання договору про відчуження нерухомого майна посвідчується після державної реєстрації договору про відчуження, нотаріус виготовляє витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, де перевіряє відсутність (наявність) заборони відчуження або арешту, відсутність (наявність) реєстрації іпотеки.

Відсутність або наявність податкової застави та інших застав нотаріусом перевіряється за даними Державного реєстру обтяжень рухомого майна, про що виготовляються відповідні витяги.

*(Підпункт 7.4 пункту 7 глави 1 розділу II в редакції
Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

7.5. Розірвання договорів, предметом яких є майно, що перебуває у податковій заставі, здійснюється за письмовою згодою відповідного податкового органу.

7.6. У разі одержання рішення суду про визнання нотаріально посвідченого договору недійсним нотаріус проставляє про це відмітку на примірнику договору, який зберігається в матеріалах нотаріальної справи, долучивши до нього копію рішення суду, а також проставляє відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і, при можливості, на всіх інших примірниках договору.

7.7. Правовстановлюючий документ повертається відчужувачу майна.

7.8. Державне мито чи плата за посвідчення договору про відчуження майна при його зміні або розірванні сторонам не повертається.

Глава 2. Посвідчення правочинів про відчуження та заставу майна

1. Документи, що подаються нотаріусу при вчиненні правочину про відчуження та заставу майна

1.1. Правочини щодо відчуження та застави майна, право власності на яке підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, що підтверджують право власності (довірчої власності) на майно, що відчужується або заставається, та, у передбачених законодавством випадках, документів, що підтверджують державну реєстрацію прав на це майно в осіб, які його відчужують.

1.2. Право власності на житловий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, інші будівлі і споруди, що відчужуються, може бути підтверджено, зокрема, одним з таких документів або їх дублікатів: нотаріально посвідченим договором купівлі-продажу, пожертви, довічного утримання (догляду), ренти, дарування, міни, спадковим договором; свідоцтвом про придбання арештованого нерухомого майна з публічних торгів (аукціонів); свідоцтвом про придбання заставленого майна на аукціоні (публічних торгах); свідоцтвом про право власності на об'єкти нерухомого майна; свідоцтвом про право на спадщину; свідоцтвом про право власності на частку в спільному майні подружжя; договором про поділ спадкового майна; договором про припинення права на утримання за умови набуття права на нерухоме майно; договором про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно; договором про виділення частки в натурі (поділ); іпотечним договором, договором про задоволення вимог іпотекодержателя, якщо умовами таких договорів передбачено передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки; рішенням

ням суду; договором купівлі-продажу, зареєстрованим на біржі, укладеним відповідно до вимог законодавства, за наявності відмітки на ньому про реєстрацію відповідних прав тощо.

1.3. Право довірчої власності підтверджується договором управління майном.

1.4. Право власності на земельну ділянку підтверджується документами, оформленими відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень».

*(Підпункт 1.4 пункту 1 глави 2 розділу II в редакції
Наказу Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)*

1.5. Право власності на земельну частку (пай) фізичних осіб, евакуйованих із зони відчуження, які відселені із зони безумовного (обов'язкового) або зони гарантованого добровільного відселення, а також фізичних осіб, що самостійно переселилися з територій, які зазнали радіоактивного забруднення і які на момент евакуації, відселення або самостійного переселення були членами колективних або інших сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонерів з їх числа, які проживають у сільській місцевості, може бути підтверджене трудовою книжкою члена колективного або іншого сільськогосподарського підприємства чи нотаріально засвідченим витягом з неї за наявності в ній відповідного запису.

1.6. Доказом факту евакуації фізичних осіб із зони відчуження, відселення або їх самостійного переселення та членства в колективному або іншому сільськогосподарському підприємстві є довідки, видані обласними державними адміністраціями за місцем евакуації, відселення чи самостійного переселення про їх:

– евакуацію, відселення чи самостійне переселення з територій, що зазнали радіоактивного забруднення;

– членство в колективному або іншому сільськогосподарському підприємстві, яке розміщувалося на території, що зазнала радіоактивного забруднення.

1.7. Крім правовстановлюючого документа на житловий будинок, квартиру садибу та інше нерухоме майно, якщо воно підлягає реєстрації, долучається витяг із Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

(Абзац перший підпункту 1.7 пункту 1 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

У разі якщо подані документи не містять усіх передбачених законодавством відомостей або в таких документах міститься суперечлива інформація, нотаріус може запитувати від відповідних суб'єктів (органів виконавчої

влади або органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які видавали такі документи) інформацію (довідки, копії документів тощо), необхідну для вчинення нотаріальної дії та/або проведення державної реєстрації прав та їх обтяжень.

(Абзац другий підпункту 1.7 пункту 1 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012 ; в редакції Наказу Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

1.8. Якщо з поданих нотаріусу документів випливає, що житловий будинок, будівля, споруда тощо збудовані (або будуються) на земельній ділянці, що не була відведена для цієї мети, нотаріус відмовляє в посвідченні договору відчуження житлового будинку та іншого нерухомого майна.

1.9. З метою перевірки відсутності прав малолітніх та неповнолітніх дітей, недієздатних чи обмежено дієздатних осіб на користування відчужуваними житловим будинком, квартирою, кімнатою або їх частиною нотаріус вимагає подачі йому довідки про склад сім'ї житлово-експлуатаційної організації, квартального комітету або іншого уповноваженого органу з питань реєстрації місця проживання.

1.10. У разі виявлення з поданих відчужувачем документів, що право власності або право користування відчужуваним житловим будинком, квартирою, кімнатою або їх частиною мають малолітні або неповнолітні діти або недієздатні чи обмежено дієздатні особи, нотаріус повинен витребувати у відчужувача дозвіл органу опіки та піклування на вчинення такого правочину у формі витягу з рішення відповідної районної, районної у містах Києві та Севастополі державної адміністрації, відповідного виконавчого органу міських, районних у містах, сільських, селищних рад.

1.11. У разі посвідчення правочину, спрямованого на відчуження земельної ділянки, нотаріус перевіряє відсутність (наявність) обмежень (обтяжень) такої земельної ділянки. Перехід права власності на земельну ділянку не припиняє встановленого обмеження (обтяження). Про встановлене обмеження (обтяження) та його зміст нотаріус зазначає в тексті договору.

1.12. При посвідченні правочинів відчуження земельних ділянок у випадках, встановлених Законом України «Про оцінку земель», нотаріус вимагає надати йому документи про грошову оцінку відчужуваної земельної ділянки.

Під час проведення операцій з продажу (обміну) фізичними особами об'єктів нерухомості у значеннях, наведених у Податковому кодексі України, а також в інших випадках, визначених законодавством України, нотаріус посвідчує відповідний договір за наявності оціночної вартості такого нерухомого майна, яка визначена суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом

господарювання приватної форми власності, виключним видом діяльності якого є оцінка для цілей оподаткування та нарахування і сплати інших обов'язкових платежів, які справляються відповідно до законодавства (у тому числі правочинів, що підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації), який отримав сертифікат суб'єкта оціночної діяльності за напрямом оцінки для цілей оподаткування та нарахування і сплати інших обов'язкових платежів, які справляються відповідно до законодавства, та інформація про якого включена до Державного реєстру оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності за напрямом оцінки для цілей оподаткування та нарахування і сплати інших обов'язкових платежів, які справляються відповідно до законодавства.

(Підпункт 1.12 пункту 1 глави 2 розділу II доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 766/5 від 21.05.2012 – зміни втратили чинність на підставі Наказу Міністерства юстиції № 880/5 від 14.06.2012)

1.13. Для посвідчення договору про передачу права власності на земельну ділянку на користь органу державної влади або органу місцевого самоврядування нотаріусу подаються також заява власника земельної ділянки та рішення органів місцевого самоврядування або органів виконавчої влади про згоду на одержання права власності на таку земельну ділянку.

1.14. У разі наявності заборони правочин про відчуження майна, обтяженого боргом, посвідчується лише у разі згоди кредитора і набувача на переведення боргу на набувача.

1.15. Передача в іпотеку об'єктів незавершеного будівництва здійснюється шляхом передачі в іпотеку прав на земельну ділянку, на якій розташований об'єкт незавершеного будівництва, об'єктів незавершеного будівництва та майнових прав на них.

1.16. Обтяження об'єкта незавершеного будівництва іпотекою підлягає державній реєстрації у встановленому законодавством порядку.

1.17. Після завершення будівництва будівля (споруда), житловий будинок або житлова квартира залишається предметом іпотеки відповідно до іпотечного договору.

1.18. Правочини про відчуження або заставу (іпотеку) майна, яке передано за договором управління, посвідчуються нотаріусом за наявності письмової згоди установника управління.

Справжність підпису на заяві установника управління про згоду на укладання таких правочинів повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку.

1.19. При приватизації майна державних підприємств шляхом його викупу, продажу на аукціоні, за конкурсом між продавцем і покупцем укладається відповідний договір купівлі-продажу, що підлягає нотаріальному посвідченню.

Укладання таких договорів здійснюється з дотриманням вимог чинного законодавства про приватизацію.

1.20. Нотаріус посвідчує правочин, який передбачає будь-який перехід права власності на об'єкти нерухомості та об'єкти незавершеного будівництва, крім їх успадкування та дарування, за наявності документа про сплату до бюджету податку на доходи фізичних осіб, обчисленого з ціни, зазначеної у правочині, але не нижче оціночної вартості такого нерухомого майна, визначеної суб'єктом оціночної діяльності згідно з вимогами нормативно-правових актів з оцінки майна, та документа про оціночну вартість.

(Пункт 1 глави 2 розділу II доповнено підпунктом 1.20 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013, в редакції Наказу Міністерства юстиції № 563/5 від 25.03.2014)

1.21. Нотаріус зобов'язаний видати сторонам правочину письмову довідку про розмір плати за вчинення відповідної нотаріальної дії. Така довідка має бути підписана нотаріусом та скріплена його печаткою.

(Пункт 1 глави 2 розділу II доповнено новим підпунктом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 806/5 від 23.05.2014)

2. Підготовка до посвідчення правочину про відчуження та заставу майна

2.1. При підготовці до посвідчення правочинів про відчуження або заставу нерухомого майна нотаріусом перевіряється відсутність заборони відчуження або арешту майна за даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

(Підпункт 2.1 пункту 2 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

2.2. Договори про відчуження або заставу нерухомого та рухомого майна посвідчуються нотаріусом після перевірки відсутності податкової застави.

2.3. Договори про відчуження майна (майнових прав) платником податків, активи якого перебувають у податковій заставі, посвідчуються за умови письмової згоди відповідного податкового органу.

2.4. При укладенні вказаних договорів нотаріус перевіряє відсутність обтяження нерухомого майна іпотекою за даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

(Абзац перший підпункту 2.4 пункту 2 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

У разі наявності обтяження іпотекою на укладання вищевказаних договорів вимагається згода іпотекодержателя, якщо це не заборонено іпотечним договором.

2.5. У разі оформлення заставної перехід права власності на предмет іпотеки не допускається до повного задоволення вимоги за заставною.

2.6. При підготовці до посвідчення правочину про відчуження житлового будинку, стороною в якому є фізична особа та будівництво якого не закінчено і здійснюється з використанням коштів місцевих бюджетів, перевіряється наявність рішення виконавчого комітету місцевої ради або відповідної місцевої державної адміністрації про згоду на таке відчуження.

2.7. Якщо рішенням суду або договором про задоволення вимог іпотекодержателя передбачено право іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки будь-якій особі-покупцеві, посвідчення таких договорів здійснюється за загальними правилами посвідчення договорів відчуження.

Для посвідчення такого договору іпотекодержатель зобов'язаний за тридцять днів до укладення договору купівлі-продажу письмово повідомити іпотекодавця та всіх осіб, які мають зареєстровані в установленому законом порядку права чи вимоги на предмет іпотеки, про свій намір укласти такий договір. Іпотекодержатель має документально підтвердити нотаріусу, що він повідомив осіб, які мають зареєстровані в установленому законом порядку права чи вимоги на предмет іпотеки, відповідно до витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

(Абзац другий підпункту 2.7 пункту 2 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

2.8. Особи, які виявили бажання придбати предмет іпотеки (відмовитися від права купівлі), повинні в тридцятиденний строк з дня одержання повідомлення щодо наміру продажу письмово повідомити іпотекодержателя або нотаріуса про свій намір. Особа набуває переважне право на придбання предмета іпотеки в іпотекодержателя з дня отримання іпотекодержателем повідомлення про згоду на купівлю предмета іпотеки.

Якщо в установлений строк відповідь на повідомлення від осіб, які мають право переважної купівлі предмета іпотеки, не надійшла, нотаріус вправі посвідчити договір купівлі-продажу предмета іпотеки будь-якій іншій особі на розсуд іпотекодержателя.

2.9. Якщо особа, яка висловила згоду придбати предмет іпотеки, ухиляється або з інших причин не вчиняє дій до укладення договору купівлі-продажу предмета іпотеки з іпотекодержателем протягом п'яти днів після закінчення тридцятиденного строку, встановленого для надання такої згоди, вона втрачає право на придбання предмета іпотеки. Це право переходить до інших осіб, які висловили намір придбати предмет іпотеки, відповідно до пріоритету їх прав і вимог.

2.10. Якщо повідомлень про згоду на придбання предмета іпотеки надійшло декілька, право на придбання предмета іпотеки в іпотекодержателя належить особі, яка має вищий пріоритет своїх зареєстрованих прав чи вимог.

2.11. Нотаріус має право посвідчити договір купівлі-продажу предмета іпотеки іншій особі за наявності відомостей про те, що інші особи, які мають зареєстровані в установленому законодавством порядку права чи вимоги на предмет іпотеки, відмовились одержати надіслані на їх адресу повідомлення про намір продати предмет іпотеки. Про цю обставину повинна свідчити зроблена на зворотному повідомленні відмітка органу зв'язку.

2.12. Договір купівлі-продажу предмета іпотеки сторонній особі може бути посвідчений також у разі, якщо адреси інших осіб, які мають зареєстровані в установленому законом порядку права чи вимоги на предмет іпотеки, невідомі. На підтвердження цього факту повинен бути поданий документ відповідного компетентного органу (довідкової служби, адресного бюро тощо).

2.13. Ціна продажу предмета іпотеки має бути встановлена за згодою між іпотекодержателем та іпотекодавцем. У разі недосягнення згоди щодо ціни продажу предмет іпотеки здійснюється за ціною, не нижчою за встановлену незалежною оцінкою, що підтверджується відповідним актом про оцінку.

2.14. Підставою для припинення іпотеки та зняття заборони відчуження предмета іпотеки у випадку укладення договору купівлі-продажу є заява іпотекодержателя.

*(Підпункт 2.14 пункту 2 глави 2 розділу II в редакції
Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

2.15. Договір купівлі-продажу предмета іпотеки є правовою підставою для реєстрації права власності покупця на нерухоме майно, що було предметом іпотеки.

3. Посвідчення правочинів про передачу права власності на земельну ділянку

3.1. При посвідченні договору викупу земельної ділянки (у разі відсутності на ній житлового будинку, споруди та іншого нерухомого майна, насаджень), що перебуває у приватній власності, для суспільних потреб нотаріус вимагає подання відповідного рішення органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування. При посвідченні такого договору нотаріус роз'яснює власникові земельної ділянки зміст статті 146 Земельного кодексу України та статті 350 Цивільного кодексу України, про що зазначається в тексті договору.

3.2. Для посвідчення правочину про передачу права власності на земельну ділянку нотаріусу, крім документів, передбачених підпунктом 1.4 пункту 1 глави 2 цього розділу, подаються заява власника земельної ділян-

ки та рішення органів місцевого самоврядування або органів виконавчої влади про згоду на одержання права власності на таку земельну ділянку.

3.3. При посвідченні договору про відчуження земельної ділянки як самостійного об'єкта цивільних правовідносин нотаріус витребує витяг з Державного земельного кадастру.

Відомості з цього витягу про встановлене обмеження (обтяження) зазначаються нотаріусом в тексті договору.

*(Підпункт 3.3 пункту 3 глави 2 розділу II в редакції
Наказу Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)*

3.4. При посвідченні правочинів про перехід права власності на житловий будинок, будівлю або споруду нотаріус роз'яснює сторонам зміст статті 377 Цивільного кодексу України щодо переходу права власності або права користування на земельну ділянку, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення.

3.5. У разі якщо власник земельної ділянки, яка розташована всередині єдиного масиву, що використовується спільно власниками земельних ділянок чи іншими особами для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, виявляє бажання використовувати належну йому земельну ділянку самостійно, він може обміняти її на іншу земельну ділянку на межі цього або іншого масиву. Обмін земельними ділянками здійснюється за згодою їх власників відповідно до закону та посвідчується нотаріально.

4. Посвідчення договорів про відчуження об'єктів незавершеного будівництва

4.1. Договір відчуження об'єкта незавершеного будівництва може бути укладено за умови, що право власності на нього зареєстровано органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно.

У разі здійснення продажу об'єкта незавершеного будівництва органом приватизації нотаріусу подаються такі документи:

*(Підпункт 4.1 пункту 4 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом
згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

– копія наказу Фонду державного майна України про включення об'єкта незавершеного будівництва до переліку об'єктів державної власності, що підлягають приватизації;

*(Підпункт 4.1 пункту 4 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом
згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

– копія наказу державного органу приватизації про прийняття рішення про приватизацію об'єкта;

*(Підпункт 4.1 пункту 4 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом
згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

– копія наказу державного органу приватизації про затвердження висновку про вартість об'єкта;

(Підпункт 4.1 пункту 4 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

– акт обстеження об'єкта незавершеного будівництва (опис об'єкта);
(Підпункт 4.1 пункту 4 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

– витяг з інформації про продаж об'єкта, опублікованої в офіційних друкованих виданнях державних органів приватизації;
(Підпункт 4.1 пункту 4 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

– копія затвердженого органами приватизації протоколу про проведення аукціону або протоколу засідання конкурсної комісії;
(Підпункт 4.1 пункту 4 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

– довіреність на право представництва інтересів державних органів приватизації.
(Підпункт 4.1 пункту 4 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

4.2. При посвідченні договору про відчуження об'єкта незавершеного будівництва нотаріусові подається витяг про державну реєстрацію прав, виданий органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, разом з документом, на підставі якого проводиться будівництво (дозвіл на виконання будівельних робіт, декларація про початок виконання будівельних робіт, будівельний паспорт тощо), та документ, що підтверджує право на земельну ділянку.

4.3. У разі переходу права власності на земельну ділянку, на якій розташовано відчужуваний об'єкт незавершеного будівництва, така відмітка проставляється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 06.05.2009 № 439 «Про деякі питання посвідчення права власності на земельну ділянку».

4.4. Для посвідчення договору відчуження об'єкта незавершеного будівництва нотаріус виготовляє витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, який залишається у справах нотаріуса.

(Підпункт 4.4 пункту 4 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

4.5. У разі переходу права власності на земельну ділянку, на якій розташовано відчужуваний об'єкт незавершеного будівництва, зміст до-

говору відчуження має викладатися з дотриманням відповідних норм Земельного кодексу України, а для посвідчення правочину нотаріусові також подаються документи, передбачені підпунктом 1.4 пункту 1 глави 2 цього розділу.

4.6. У договорі відчужуваного об'єкта незавершеного будівництва його характеристика наводиться з урахуванням інформації, зазначеної у витязі з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

(Підпункт 4.6 пункту 4 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

4.7. Посвідчення договорів про відчуження об'єктів незавершеного будівництва здійснюється нотаріусом з дотриманням загальних вимог законодавства, що застосовується при відчуженні нерухомого майна.

4.8. Посвідчення договорів про безоплатну передачу в приватну власність громадян незавершених будівництвом будинків садибного типу, що споруджувалися (споруджуються) за рахунок коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, здійснюється нотаріусом на підставі рішення обласної або районної державної адміністрації за місцем переселення з дотриманням вимог Положення про порядок передачі у приватну власність громадян незавершених будівництвом будинків садибного типу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.97 № 637.

4.9. Нотаріус відмовляє у посвідченні договору відчуження об'єкта незавершеного будівництва, придбаного шляхом приватизації, та земельної ділянки, на якій розташований цей об'єкт (стаття 19 Закону України «Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва»). При цьому нотаріус роз'яснює сторонам, що договір про відчуження може бути посвідчений після завершення будівництва, введення об'єкта в експлуатацію.

5. Посвідчення договорів застави

5.1. Сторонами договору застави (заставадавцем і заставадержателем) можуть бути фізичні, юридичні особи та держава.

5.2. Заставадавцем при заставі майна може бути його власник (сам боржник чи третя особа – майновий поручитель), який має право відчужувати заставлене майно на підставах, передбачених законом, а також особа, якій власник в установленому порядку передав майно і право застави на це майно.

5.3. Заставадержателем земельних ділянок сільськогосподарського призначення та прав на них (оренди, емфітевзису) можуть бути лише банки.

5.4. При посвідченні договору застави/іпотечного договору нотаріус має встановити, чи належить предмет застави до майна, яке може передаватися в забезпечення виконання зобов'язання.

5.5. Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення, у тому числі майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо).

5.6. Об'єкт незавершеного будівництва може бути переданий в іпотеку після державної реєстрації права власності.

5.7. Предметом іпотечного договору можуть бути права оренди земельної ділянки, права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіції).

5.8. Предметом іпотеки може бути право оренди чи користування нерухомим майном, яке надає орендарю чи користувачу право будувати, володіти та відчужувати об'єкт нерухомого майна. Відповідно до вимог статті 5 Закону України «Про іпотеку» для цілей цього Закону таке право оренди чи користування нерухомим майном вважається нерухомим майном.

5.9. Договором застави/іпотечним договором може бути встановлено, що право застави на річ, яка є предметом застави, не поширюється на її приналежність.

5.10. Оцінка майна проводиться у випадках, встановлених законодавчими актами України, міжнародними угодами, на підставі договору, а також на вимогу однієї із сторін угоди та за згодою сторін.

Проведення оцінки майна є обов'язковим у випадках застави державного та комунального майна, відчуження державного та комунального майна способами, що не передбачають конкуренцію покупців у процесі продажу, або у разі продажу одному покупцю, визначення збитків або розміру відшкодування, під час вирішення спорів та в інших випадках, визначених законодавством або за згодою сторін.

(Підпункт 5.10 пункту 5 глави 2 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 766/5 від 21.05.2012 – зміни втратили чинність на підставі Наказу Міністерства юстиції № 880/5 від 14.06.2012; в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5.11. Іпотечні договори щодо прав на земельні ділянки: права оренди земельної ділянки, права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіції) – посвідчуються нотаріусом після ознайомлення з документами, що підтверджують ці права (договори оренди, емфітевзису, суперфіцію).

5.12. Іпотечні договори, предметом іпотеки за якими є нерухомість, що належить третім особам і стане власністю іпотекодавця після укладання такого договору, посвідчуються з дотриманням загальних правил. Нотаріу-

сові також мають бути подані документи, що підтверджують виникнення правовідносин іпотекодавця та третьої особи.

(Підпункт 5.13 пункту 5 глави 2 розділу II виключено на підставі Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5.13. Договори про наступну заставу вже заставленого майна можуть посвідчуватися за наявності згоди попередніх заставодержателів, якщо інше не передбачено законом і попередніми договорами застави.

5.14. Посвідчення договорів застави та іпотечних договорів здійснюється за відсутності податкової застави, що перевіряється нотаріусом за даними відповідного реєстру інформаційних систем.

5.15. Передача в заставу/іпотеку майна, що перебуває у податковій заставі, здійснюється з дозволу відповідного органу державної податкової служби та з дотриманням вимог статті 92 Податкового кодексу України. Посвідчення договору застави/іпотечного договору щодо майна (майнових прав), що перебуває під арештом, не допускається.

5.16. Договір застави/іпотечний договір та договір, що обумовлює основне зобов'язання (кредитний договір, договори позики, купівлі-продажу, лізингу тощо), можуть бути оформлені та нотаріально посвідчені у вигляді одного документа. Такий документ за формою і змістом повинен відповідати вимогам, встановленим у статті 12 Закону України «Про заставу», статті 18 Закону України «Про іпотеку», а також вимогам, встановленим законодавством для основного зобов'язання.

5.17. Будівля (споруда), включаючи об'єкт незавершеного будівництва, що розташована на земельній ділянці, яка належить іпотекодавцю на праві власності, передається в іпотеку разом із земельною ділянкою, на якій вона розташована.

5.18. Якщо в іпотеку передається земельна ділянка, на якій розташовані будівлі (споруди), включаючи об'єкти незавершеного будівництва, які належать іпотекодавцю на праві власності, така земельна ділянка підлягає передачі в іпотеку разом з цими будівлями (спорудами).

5.19. Передача в іпотеку нерухомого майна, що є об'єктом права державної чи комунальної власності і закріплене за відповідною юридичною особою на праві господарського відання, здійснюється після отримання у встановленому законодавством порядку згоди органу державної влади чи органу місцевого самоврядування, до сфери господарського відання якого належить відповідна державна чи комунальна юридична особа.

5.20. Іпотечний договір, предметом іпотеки за яким є майнові права на нерухомість, будівництво якої не завершено, посвідчується нотаріусом на підставі документів, що підтверджують наявність цих майнових прав. Іпоте-

кодавцем за таким іпотечним договором може бути забудовник – особа, яка організовує спорудження нерухомості для власних потреб чи для передачі її у власність іншим особам, або особа, власністю якої стане ця нерухомість після завершення будівництва. При посвідченні таких договорів нотаріус роз'яснює іпотекодержателю його обов'язок після закінчення будівництва зареєструвати в установленому законом порядку обтяження прав власника на збудовану нерухомість.

5.21. У разі зміни в процесі будівництва характеристик нерухомості, яка є предметом іпотеки (зміна площі нерухомості, зміна планування приміщень тощо), нотаріус на підставі документа, який підтверджує право власності на нерухомість, зобов'язаний зробити відмітку на примірнику іпотечного договору, що належить іпотекодержателю. При цьому нотаріус не має права вимагати додаткових документів та згоди іпотекодавця.

5.22. Майно, що перебуває у спільній власності, може бути передано в заставу тільки за згодою всіх співвласників. Згода на передачу майна в іпотеку має бути нотаріально оформленою.

5.23. Передача в заставу/іпотеку цілого об'єкта, що належить кільком співвласникам, які зазначені у правовстановлюючому документі, здійснюється за умови підписання договору застави/іпотеки усіма учасниками спільної власності, які виступають як майнові поручителі заставодавця.

5.24. Передача в заставу/іпотеку цілого об'єкта, право у спільній власності на який належить кільком особам, які, проте, не всі вказані у правовстановлюючому документі, здійснюється за наявності згоди всіх інших учасників спільної власності. Справжність підпису на заяві, якою надається згода на передачу майна в іпотеку, засвідчується нотаріально.

5.25. Майно, що перебуває у спільній частковій власності (частки, паї), може бути самостійним предметом застави за умови виділення його в натурі (земельної ділянки – на місцевості) та, у разі якщо це передбачено законом, реєстрації права власності щодо виділеної частки як на окремий об'єкт нерухомості.

5.26. Одночасно з посвідченням договору про іпотеку нотаріус, якщо це передбачено договором, за заявою іпотекодержателя накладає заборону на відчуження предмета іпотеки.

(Підпункт 5.26 пункту 5 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5.27. Текст договору застави/іпотечного договору має відповідати загальним вимогам, встановленим законодавством.

5.28. У разі домовленості про перехід до іпотекодержателя права власності на передане в іпотеку нерухоме майно нотаріус роз'яснює сторонам,

що права і вимоги інших осіб на це нерухоме майно, зареєстровані в установленому законом порядку, залишаються дійсними.

5.29. У разі надання нотаріусові угоди про внесення змін до основного договору посилання на неї відображається у тексті договору про внесення змін та/чи доповнень до договору застави (іпотечного договору).

Зміни і доповнення до іпотечного договору підлягають нотаріальному посвідченню. Угода про внесення змін та доповнень до інших договорів застави вчинюється з дотриманням вимог статті 654 Цивільного кодексу України.

У правочині, яким встановлюються зміни і доповнення до договору застави, зазначається про те, що він є невід'ємною частиною договору, який змінюється (доповнюється).

Унесення змін до договору застави/іпотечного договору не допускається у разі припинення забезпеченого заставою зобов'язання, заміни зобов'язання іншим зобов'язанням, що виникло після укладення договору застави, включення іпотеки до іпотечного пулу, наявності заставної тощо.

Відомості про зміну умов обтяження нерухомого майна іпотекою підлягають державній реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно у встановленому законодавством порядку.

(Абзац п'ятий підпункту 5.29 пункту 5 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5.30. Аграрні розписки посвідчуються нотаріусом на підставі Закону України «Про аграрні розписки» з дотриманням загальних правил посвідчення правочинів про відчуження та заставу майна.

При посвідченні аграрної розписки нотаріус перевіряє відсутність обтяження за відомостями, що містяться в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна.

(Підпункт 5.30 пункту 5 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом другим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 454/5 від 30.03.2015)

Аграрна розписка посвідчується нотаріусом у разі відсутності обтяження (за винятком обтяжень за іншими аграрними розписками).

(Підпункт 5.30 пункту 5 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом третім згідно з Наказом Міністерства юстиції № 454/5 від 30.03.2015)

Відомості про предмет застави за аграрною розпискою вносяться до Державного реєстру обтяжень рухомого майна.

(Підпункт 5.30 пункту 5 глави 2 розділу II доповнено новим абзацом четвертим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 454/5 від 30.03.2015)

Передання прав кредитора за аграрною розпискою здійснюється відповідно до вимог статті 11 Закону України «Про аграрні розписки» шляхом проставлення передавального напису «Відступлено» на ній або на її невід'ємному додатку, оформленому відповідно до Правил ведення нотаріального діловодства, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 року № 3253/5, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 23 грудня 2010 року за № 1318/18613 (із змінами), із зазначенням нового кредитора за аграрною розпискою. Такий напис скріплюється підписом та печаткою (за наявності) попереднього кредитора за аграрною розпискою.

Передання прав за аграрною розпискою підлягає нотаріальному посвідченню, про що укладається Акт приймання-передачі у двох примірниках, один з яких залишається у справах нотаріуса, а інший видається новому кредитору.

(Пункт 5 глави 2 розділу II доповнено підпунктом 5.30 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

6. Посвідчення договорів про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів

6.1. Договори про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів (далі – транспортні засоби) посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності цього майна на ім'я відчужувачів, та перевірки відсутності обтяжень за даними Державного реєстру обтяжень рухомого майна. У разі перебування транспортних засобів у податковій заставі договір про їх відчуження посвідчується за умови письмової згоди відповідного податкового органу.

(Підпункт 6.1 пункту 6 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

(Підпункт 6.2 пункту 6 глави 2 розділу II виключено на підставі Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

6.2. Не допускається посвідчення договорів відчуження автомобілів, безоплатно переданих (або проданих на пільгових умовах) інвалідам відповідними органами праці та соціального захисту населення.

6.3. Нотаріус посвідчує правочин, який передбачає будь-який перехід права власності на об'єкти рухомого майна (крім легкових автомобілів, мотоциклів, мопедів), крім їх успадкування та дарування, за наявності документа про сплату до бюджету податку на доходи фізичних осіб, обчисленого з ціни, зазначеної у правочині, та документа про оціночну вартість такого майна, визначену суб'єктом оціночної діяльності згідно з вимогами нормативно-правових актів з оцінки майна.

При посвідченні правочину, який передбачає будь-який перехід права власності на легкові автомобілі, мотоцикли, мопеди, крім їх успадкування та дарування, відповідний правочин посвідчується нотаріусом за наявності документа про сплату до бюджету податку на доходи фізичних осіб, обчисленого, виходячи із зазначеної у правочині ціни, але не нижче середньоринкової вартості таких транспортних засобів (визначеної відповідно до пункту 173.1 статті 173 розділу IV Податкового кодексу України) або не нижче оціночної вартості таких транспортних засобів, визначеної суб'єктом оціночної діяльності згідно з вимогами нормативно-правових актів з оцінки майна (за вибором платника податку).

У разі якщо платником податку сплачено до бюджету податок на доходи фізичних осіб, обчислений, виходячи із зазначеної у правочині ціни, але не нижче оціночної вартості транспортного засобу, нотаріусу також подається документ про оціночну вартість, визначену суб'єктом оціночної діяльності згідно з вимогами нормативно-правових актів з оцінки майна.

*(Підпункт 6.3 пункту 6 глави 2 розділу II в редакції
Наказів Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013, № 563/5 від
25.03.2014)*

(Підпункт пункту 6 глави 2 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 766/5 від 21.05.2012 – зміни втратили чинність на підставі Наказу Міністерства юстиції № 880/5 від 14.06.2012; в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

6.4. При посвідченні договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів нотаріус роз'яснює набувачу необхідність реєстрації транспортного засобу протягом десяти діб після придбання.

7. Посвідчення договору довічного утримання (догляду)

7.1. Договори довічного утримання (догляду) посвідчуються нотаріусом за усним зверненням заінтересованих у вчиненні цієї нотаріальної дії осіб: відчужувача та набувача.

Відчужувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я.

Набувачем майна за договором довічного утримання (догляду) може бути повнолітня дієздатна фізична особа або юридична особа.

7.2. Договори довічного утримання (догляду) посвідчуються нотаріусами з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження.

7.3. Якщо відчужувачем є один із співвласників майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, договір довічного утримання (догляду) може бути посвідчений після визначення частки цього співвласника у

спільному майні або визначення порядку користування цим майном між співвласниками.

7.4. У разі коли предметом договору довічного утримання (догляду) є майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, такий договір укладається за наявності згоди обох з подружжя.

7.5. При посвідченні договору довічного утримання (догляду) накладається заборона відчуження майна в установленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору.

7.6. У тексті договору довічного утримання (догляду) обов'язково зазначається, що набувач майна зобов'язаний надавати відчужувачеві довічно матеріальне забезпечення, а також усі види догляду (опікування) з їх конкретизуванням або без такого, та визначається грошова оцінка матеріального забезпечення відчужувача, яка встановлюється за згодою сторін.

7.7. У разі зобов'язання набувача забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який (яка) йому переданий(а) за договором довічного утримання (догляду), у тексті договору зазначається конкретно визначена частина помешкання, у якій відчужувач або третя особа має право проживати.

7.8. У разі смерті фізичної особи – набувача за договором довічного утримання (догляду) при відсутності у неї спадкоємців або при відмові їх від договору довічного утримання (догляду) нотаріус за письмовою заявою відчужувача припиняє дію цього договору, про що на всіх його примірниках робить відповідний напис з посиланням на статтю 757 Цивільного кодексу України. Факт смерті набувача підтверджується свідоцтвом державного органу реєстрації актів цивільного стану про смерть.

7.9. У разі ліквідації юридичної особи – набувача за умови відсутності у неї правонаступників нотаріус на підставі витягу з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та письмової заяви відчужувача припиняє дію договору довічного утримання (догляду).

7.10. Відчужувачу повертається приєднаний до примірника договору довічного утримання (догляду) первинний правовстановлюючий документ на майно або його дублікат, який міститься у матеріалах нотаріальної справи. Разом з листом нотаріуса про припинення дії договору довічного утримання (догляду) цей правовстановлюючий документ (або його дублікат) подається відповідному реєструвальному органу для перереєстрації.

7.11. На всіх примірниках договору нотаріус робить відповідний напис про припинення дії договору з посиланням на статтю 758 Цивільного кодексу України.

7.12. Обов'язки набувача за договором довічного утримання (догляду) переходять до тих спадкоємців, до яких перейшло право власності на майно, що було передано відчужувачем.

7.13. Розірвання договору довічного утримання за згодою сторін, у тому числі внесення змін до договору, оформлюється нотаріусом за правилами, викладеними у пункті 8 глави 1 цього розділу.

7.14. На підставі договору про розірвання договору довічного утримання (догляду) або внесення до нього змін щодо заміни речі, яка була передана за договором, на іншу річ, переходу прав та обов'язків за цим договором до спадкоємців (правонаступників) набувача майна нотаріус уносить відповідні зміни до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

(Підпункт 7.14 пункту 7 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

8. Посвідчення спадкового договору

8.1. Спадкові договори посвідчуються нотаріусом за зверненням заінтересованих осіб: набувача і відчужувача.

8.2. Спадкові договори, предметом яких є нерухоме майно, посвідчуються нотаріусом з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження.

8.3. При посвідченні спадкових договорів правила забезпечення реалізації права купівлі частки у праві спільної часткової власності не застосовуються.

8.4. Правовстановлюючий документ на майно після його огляду нотаріусом повертається власнику майна (відчужувачу), а в тексті договору зазначаються назва цього документа, номер і дата його видачі та найменування юридичної особи, яка його видала.

8.5. Якщо предметом спадкового договору є майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації, нотаріус у тексті договору зазначає про необхідність реєстрації права власності у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно після смерті відчужувача. Нотаріус, який посвідчив спадковий договір, після смерті відчужувача здійснює реєстрацію права власності за спадковим договором у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Якщо нотаріус, який посвідчував спадковий договір, позбавлений можливості здійснити таку реєстрацію (у разі смерті, заміщення нотаріуса, у разі неможливості виконання ним своїх обов'язків, припинення нотаріусом діяльності, передачі документів до державного нотаріального архіву або з будь-яких інших причин), така реєстрація може бути здійснена іншим нотаріусом.

(Підпункт 8.5 пункту 8 глави 2 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

8.6. Подружжя має право укласти спадковий договір щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності.

Спадковим договором подружжя може бути встановлено, що в разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а в разі смерті другого з подружжя його майно переходить до набувача за договором.

8.7. На майно, яке є предметом спадкового договору, нотаріус накладає заборону відчуження у встановленому порядку, про що робиться напис на всіх примірниках договору.

8.8. У разі смерті відчужувача на підставі свідоцтва органу цивільного стану про смерть нотаріус знімає заборону відчуження.

8.9. Після смерті відчужувача нотаріусу повертається правовстановлюючий документ на нерухоме майно, що було предметом договору, який приєднується до примірника спадкового договору, що зберігається у справах нотаріуса.

На повернутому примірнику правовстановлюючого документа нотаріус робить відмітку про перехід права власності до набувача у зв'язку зі смертю відчужувача за спадковим договором.

8.10. У разі смерті фізичної особи-набувача або ліквідації юридичної особи – набувача за спадковим договором дія договору припиняється, а на примірниках договору за письмовою заявою відчужувача нотаріус вчиняє відповідний напис.

8.11. Відомості про припинення дії договору та зняття заборони відчуження майна, яке є предметом спадкового договору, нотаріус вносить до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

(Підпункт 8.11 пункту 8 глави 2 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

8.12. Відомості про спадкові договори підлягають обов'язковому внесенню до Спадкового реєстру в порядку, передбаченому Положенням про Спадковий реєстр .

9. Посвідчення договору ренти

9.1. Договір ренти посвідчується нотаріусом з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження.

9.2. Якщо договором ренти встановлено, що одержувач ренти передає майно у власність платника ренти за плату, до відносин сторін щодо передачі майна застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, а якщо майно передається безоплатно – положення про договір дарування. У цьому разі правила статті 362 Цивільного кодексу України не застосовуються.

9.3. Текст договору ренти обов'язково повинен містити:

- найменування сторін за договором;
- предмет договору;
- умови, на яких майно передається під виплату ренти;

- форму та розмір ренти;
- строки виплати ренти;
- відповідальність платника за прострочення ренти;
- визначення права платника безстрокової ренти на відмову від договору ренти;
- визначення права одержувача безстрокової ренти на розірвання договору ренти;
- визначення ризику випадкового знищення або пошкодження майна, що передається під виплату ренти.

9.4. Платник ренти має право відчужувати майно, передане йому під виплату ренти, лише за письмовою згодою одержувача ренти. У цьому випадку в тексті договору відчуження майна, яке передане під виплату ренти, крім істотних умов договору відчуження, обов'язково зазначається про перехід обов'язків платника ренти до нового набувача, а також інші істотні умови договору ренти.

Глава 3. Посвідчення заповіту, внесення змін до нього та його скасування

1. Порядок складення заповіту

1.1. Нотаріус посвідчує заповіти фізичних осіб з повною цивільною дієздатністю, у тому числі подружжя, які складені відповідно до вимог статей 1233-1257 Цивільного кодексу України та особисто подані нотаріусу.

1.2. Посвідчення заповіту через представників не допускається.

1.3. У заповіті зазначаються місце і час складення заповіту, дата та місце народження заповідача.

1.4. Заповіт особисто підписує заповідач.

1.5. При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається.

1.6. Нотаріус посвідчує заповіт, який написаний заповідачем власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів.

1.7. Нотаріус може на прохання особи записати заповіт з її слів власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів.

У цьому разі заповіт має бути вголос прочитаний заповідачем і підписаний ним, про що зазначається перед його підписом.

1.8. Якщо заповідач унаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може власноручно підписати заповіт, за дорученням заповідача він може бути підписаний іншою фізичною особою.

1.9. Фізична особа, на користь якої заповідається майно, не вправі підписувати заповіт за заповідача.

1.10. Нотаріус при посвідченні заповіту зобов'язаний роз'яснити заповідачу зміст статті 1241 Цивільного кодексу України про право на обов'язкову частку у спадщині та зміст статті 1307 Цивільного кодексу України щодо нікчемності заповіту на майно, яке є предметом спадкового договору.

1.11. На бажання заповідача, а також у випадках, якщо заповідач через фізичні вади не може сам прочитати заповіт, посвідчення заповіту має відбуватись не менше ніж при двох свідках.

Свідками можуть бути особи з повною цивільною дієздатністю.

Свідками не можуть бути: нотаріус; особи, на користь яких складено заповіт; члени сім'ї та близькі родичі спадкоємців за заповітом; особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт.

Текст заповіту має містити відомості про особи свідків, а саме: прізвище, ім'я, по батькові кожного з них, дату народження, місце проживання, реквізити паспорта чи іншого документа, на підставі якого було встановлено особу свідка.

Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому.

2. Вимоги до змісту заповіту

2.1. Заповіт має бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало незрозумілостей чи суперечок після відкриття спадщини.

2.2. Нотаріус перевіряє, чи не містить заповіт розпоряджень, що суперечать вимогам законодавства.

2.3. За заповітом майно може бути заповідане тільки у власність.

2.4. Заповідач може покласти на спадкоємця, до якого переходить, зокрема, житловий будинок, квартира або інше рухоме чи нерухоме майно, зобов'язання надати іншій особі право користування цим майном або певною його частиною.

2.5. Заповідач може обумовити виникнення права на спадщину в особі, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявністю інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо).

2.6. Умова, визначена у заповіті, є нікчемною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства.

2.7. До заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (наприклад, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання заповідача, бажання призначити опіку над неповнолітнім, виконання дій, спрямованих на здійснення певної суспільно корисної мети тощо).

3. Посвідчення секретного заповіту

3.1. Нотаріуси посвідчують секретні заповіти, не ознайомлюючись з їх змістом.

3.2. Нотаріус повинен роз'яснювати заповідачу, що текст заповіту має бути викладений таким чином, щоб розпорядження заповідача не викликало неясностей чи суперечок після відкриття спадщини.

3.3. Секретний заповіт подається нотаріусу особою, що його склала, у заклеєному конверті. На конверті має бути особистий підпис заповідача. Якщо підпис на конверті проставлений заповідачем не в присутності нотаріуса, заповідач повинен особисто підтвердити, що підпис на конверті зроблений ним.

3.4. Нотаріус ставить на конверті, у якому міститься секретний заповіт, посвідчувальний напис про посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту, скріплює його печаткою і в присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує.

На конверті зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, дата народження заповідача і дата прийняття на зберігання цього заповіту.

3.5. Секретний заповіт приймається нотаріусом на зберігання без складання опису.

4. Оголошення секретного заповіту

4.1. Нотаріус, у якого зберігається секретний заповіт, у разі одержання інформації про відкриття спадщини та подання свідцтва про смерть заповідача призначає день оголошення змісту заповіту.

4.2. Про день та час оголошення змісту заповіту нотаріус повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця, якщо їх місця проживання йому відомі, або робить про це повідомлення в друкованих засобах масової інформації.

4.3. Нотаріус у присутності заінтересованих осіб та двох свідків відкриває конверт, у якому зберігався заповіт, та оголошує його зміст.

4.4. Про оголошення заповіту складається протокол, який підписують нотаріус та свідки.

4.5. У протоколі зазначаються: дата, час та місце складання протоколу про оголошення секретного заповіту; дата посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту; прізвище, ім'я, по батькові осіб, присутніх при оголошенні, у тому числі свідків; відомості про повідомлення осіб, які не з'явились на оголошення секретного заповіту, або відомості про повідомлення в друкованих засобах масової інформації; стан заповіту (наприклад, наявність закреслених місць, поправок або інших недоліків); стан конверта, у якому знаходився заповіт, а також записується весь текст заповіту.

4.6. Якщо неможливо визначити справжню волю заповідача, нотаріусом у протоколі відтворюється витлумачений спадкоємцями текст заповіту та відомості про досягнення (чи недосягнення) між спадкоємцями згоди щодо тлумачення тексту заповіту.

4.7. У тексті протоколу відображається попередження нотаріусом свідків про відповідальність за шкоду, заподіяну ними внаслідок розголошення відомостей, що стали їм відомі у зв'язку з оголошенням секретного заповіту.

4.8. У протоколі можуть бути зазначені й інші істотні обставини оголошення заповіту.

4.9. Секретний заповіт після його оголошення залишається в матеріалах нотаріальної справи.

4.10. Якщо заінтересована особа, належним чином повідомлена про день оголошення секретного заповіту, на оголошення не з'явиться, нотаріус оголошує зміст секретного заповіту тим особам, які з'явилися.

4.11. У разі з'явлення заінтересованої особи після оголошення заповіту нотаріус ознайомлює її з протоколом оголошення секретного заповіту, про що робить відповідну відмітку, яка підписується також цією особою.

5. Зберігання секретних заповітів

5.1. Секретні заповіти зберігаються в окремому пакеті в залізних шафах чи сейфах.

5.2. Не допускається підшивання секретних заповітів до їх оголошення в окремі наряди.

6. Порядок скасування чи зміни заповіту

6.1. Нотаріус, завідувач державного нотаріального архіву при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також за наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, роблять про це відмітку на примірнику заповіту, що зберігається у справах нотаріуса, у державному нотаріальному архіві, і відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів.

6.2. Якщо заповідач подасть примірник заповіту, що є у нього, то напис про зміну чи скасування заповіту робиться і на цьому примірнику, після чого він разом із заявою (коли заповіт скасовується заявою) додається до примірника, що зберігається у справах нотаріуса, у державному нотаріальному архіві.

6.3. Справжність підпису на заяві про скасування або зміну заповіту має бути нотаріально засвідчена.

6.4. Заповіт подружжя може бути скасований кожним з подружжя лише за життя обох з подружжя.

6.5. Нотаріус, якому під час посвідчення заповіту стало відомо про наявність раніше складеного заповіту, повідомляє про вчинену нотаріальну дію державний нотаріальний архів, нотаріуса чи орган місцевого самоврядування, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту.

7. Порядок скасування секретного заповіту

7.1. Нотаріус, завідувач державного нотаріального архіву при одержанні заяви про скасування секретного заповіту, а також за наявності нового заповіту роблять про це відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів.

7.2. Якщо заповідач подасть примірник свідоцтва про посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту, то напис про скасування заповіту робиться і на цьому примірнику, після чого він разом із заявою (коли заповіт скасований заявою) додається до примірника свідоцтва, що зберігається у справах нотаріуса, у державному нотаріальному архіві.

7.3. У разі скасування секретного заповіту за заявою заповідача нотаріус повертає заповідачу підписаний ним конверт, у якому зберігається секретний заповіт.

7.4. Справжність підпису заповідача на заяві про скасування секретного заповіту має бути нотаріально засвідчена.

8. Державна реєстрація заповіту

Відомості про заповіти підлягають обов'язковій державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, установленому Положенням про Спадковий реєстр, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2011 № 1810/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.07.2011 за № 831/19569.

Глава 4. Посвідчення довіреностей, припинення та скасування довіреностей

1. Звернення до нотаріуса за посвідченням довіреності

1.1. Довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами.

1.2. Нотаріуси посвідчують довіреності, складені від імені однієї або кількох осіб, на ім'я однієї особи або кількох осіб за усним зверненням довірителя.

2. Вимоги до змісту довіреності

2.1. У довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити представнику.

Дії, які належить вчинити представнику, мають бути правомірними, конкретними та здійсненими.

2.2. Довіреність від імені кількох осіб може бути посвідчена на вчинення юридичних дій для досягнення спільної мети.

2.3. Довіреність на вчинення правочину, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто довірителем, нотаріусом не посвідчується.

2.4. У довіреності на укладання договору дарування обов'язково зазначаються прізвище, ім'я, по батькові або повне найменування обдаровуваного. У разі невиконання такої умови довіреність є нікчемною.

2.5. У тексті довіреності мають бути зазначені місце і дата її складання (підписання), прізвища, імена, по батькові (повне найменування для юридичної особи), місце проживання (місцезнаходження – для юридичної особи) представника і особи, яку представляють, а в необхідних випадках і посади, які вони займають. У довіреностях, що видаються на вчинення правочинів щодо розпорядження майном, також зазначається реєстраційний номер облікової картки платника податків довірителя (податковий номер). У довіреностях, виданих на ім'я адвокатів, можуть зазначатися їх статус та членство в адвокатському об'єднанні (якщо адвокат є членом адвокатського об'єднання).

3. Визначення строку дії довіреності

3.1. Строк, на який може бути видана довіреність, визначається відповідно до статті 247 Цивільного кодексу України. Якщо строк довіреності не встановлений, вона зберігає чинність до припинення її дії.

3.2. Строк дії довіреності зазначається словами та визначається роками, місяцями, тижнями, днями і не може бути визначений настанням будь-якої події.

3.3. Довіреність, у якій не зазначена дата її вчинення, є нікчемною.

4. Передача повноважень за нотаріально посвідченими довіреностями, переданими телеграфом

4.1. Повноваження за нотаріально посвідченими довіреностями можуть бути передані телеграфом.

4.2. Телеграма-довіреність складається з тексту довіреності та посвідчувального напису з розшифруванням підпису нотаріуса і його печатки.

5. Посвідчення довіреності, виданої в порядку передоручення

5.1. Довіреність, видана в порядку передоручення, підлягає нотаріальному посвідченню після подання основної довіреності, у якій застережене право на передоручення, або після подання доказів того, що представник за основною довіреністю примушений до цього обставинами для охорони інтересів особи, яка видала довіреність.

5.2. При посвідченні довіреності в порядку передоручення нотаріус роз'яснює представнику довірителя вимоги статті 240 Цивільного кодексу України.

5.3. У довіреності, виданій у порядку передоручення, не допускається передавання повіреній особі права на передоручення.

5.4. Довіреність, видана в порядку передоручення, не може містити в собі більше прав, ніж їх передано за основною довіреністю.

5.5. Строк дії довіреності, виданої за передорученням, не може перевищувати строку дії основної довіреності, на підставі якої вона видана.

5.6. У довіреності, виданій у порядку передоручення, мають бути вказані дата і місце посвідчення основної довіреності, та реєстровий номер, найменування нотаріального округу, прізвище, ім'я та по батькові нотаріуса, який її посвідчив, прізвище, ім'я, по батькові і місце проживання особи, якій видана основна довіреність, і особи, якій вона передоручає свої повноваження.

(Підпункт 5.6 пункту 5 глави 4 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5.7. На основній довіреності робиться відмітка про передоручення.

Копія основної довіреності додається до примірника довіреності, що залишається у матеріалах нотаріальної справи.

5.8. При наступному посвідченні довіреності, виданої за передорученням тим самим нотаріусом, копія основної довіреності не залишається.

На примірнику такої довіреності, що залишається у справах нотаріуса, робиться відмітка із зазначенням реквізитів довіреності, виданої у порядку передоручення, до якої прикріплено копію основної довіреності.

(Підпункт 5.8 пункту 5 глави 4 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

6. Порядок скасування довіреності

6.1. Особа, яка видала довіреність, за винятком беззвідкличної, може у будь-який час скасувати довіреність або довіреність, видану у порядку передоручення.

6.2. Нотаріус, завідувач державного нотаріального архіву при одержанні заяви про скасування довіреності або передоручення робить про це відмітку на примірнику довіреності, що зберігається у справах нотаріуса, у державному нотаріальному архіві, і відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

6.3. Якщо особа, яка видала довіреність, подасть примірник довіреності, що є у неї, напис про скасування довіреності або передоручення робиться і на цьому примірнику, після чого він разом із заявою додається до примірника, що зберігається у справах нотаріуса, в державному нотаріальному архіві.

6.4. Повідомлення особи, яка видала довіреність, представника, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими була видана довіреність, про скасування довіреності може бути оформлено нотаріусом згідно з цим Порядком шляхом передавання відповідної заяви.

7. Реєстрація посвідчення довіреності (припинення її дії)

Посвідчені нотаріусами довіреності, а також передоручення за ними, припинення їх дії підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей у порядку, установленому Положенням про Єдиний реєстр довіреностей, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 28.12.2006 № 111/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28.12.2006 за № 1378/13252.

Глава 5. Інші правочини

1. Посвідчення договорів управління майном

1.1. Установником управління може бути лише власник майна, яке передається в управління.

1.2. У разі якщо власником майна, яке передається в управління, є фізична особа, місцеперебування якої невідоме, або особа, визнана безвісно відсутньою, установником управління є орган опіки та піклування за останнім відомим постійним місцем проживання такої особи. У цьому разі для посвідчення договору управління майном нотаріусу подається рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою, рішення відповідного органу виконавчої влади про встановлення управління майном, яке належить таким особам, із зазначенням всіх істотних умов, які необхідно включити до договору, довіреність про уповноваження представника органу виконавчої влади або органу опіки та піклування на підписання договору управління майном.

1.3. Управителем майна за договором управління може бути суб'єкт підприємницької діяльності. Дані про документи, що підтверджують статус осіб як суб'єктів підприємницької діяльності, зазначаються нотаріусом у тексті договору. Засвідчені в установленому порядку фотокопії цих документів долучаються до примірника договору, що залишається у справах нотаріуса.

1.4. Не можуть бути управителями майна за договором управління вигодонабувач (особа, яка має право за умовами договору набувати вигоди від майна, переданого в управління), органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим або органи місцевого самоврядування, якщо інше не встановлено законом.

1.5. Договір управління майном повинен містити такі істотні умови: перелік майна, що передається в управління; розмір і форму плати за управління майном.

1.6. Договором управління майном може бути передбачений строк його дії. При цьому нотаріус роз'яснює сторонам договору, що в разі невизначення строку, на який він укладається, договір вважається укладеним на п'ять років.

1.7. Установник управління може також надати управителю право доручати іншій особі (замісникові) вчиняти від його імені дії, необхідні для управління майном, про що зазначається в тексті договору.

1.8. Припинення дії договору управління майном на бажання сторін здійснюється на підставі укладеного між ними відповідного договору. У цьому випадку сторонами договору нотаріусу повертається примірник договору управління майном, який долучається до примірника договору, що зберігається у справах нотаріуса.

1.9. У разі відмови однієї із сторін від договору управління майном (відмови вигодонабувача від одержання вигоди за договором, відмови управителя або установника управління від договору управління майном у зв'язку з неможливістю управителя здійснювати управління майном) до припинення його дії нотаріусу подаються докази про повідомлення іншої сторони договору про намір припинити дію договору. У такому випадку дія договору припиняється після спливу трьох місяців з дня одержання другою стороною відповідного повідомлення. Повідомлення другої сторони про відмову від договору може бути вчинено шляхом передачі заяви.

1.10. Якщо від договору управління майном відмовляється установник управління з іншої причини, ніж неможливість управителем здійснювати управління майном, припинення дії договору відбувається лише за письмовою згодою управителя за умови виплати йому плати, передбаченої договором.

1.11. Одержавши повідомлення однієї із сторін або рішення суду про закінчення строку дії договору, про загибель майна, переданого в управління, про смерть фізичної особи – вигодонабувача або ліквідацію юридичної особи – вигодонабувача, якщо інше не встановлено договором (у разі якщо особа вигодонабувача збігається з особою установника управління (власника майна)), визнання управителя недієздатним, безвісно відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності або смерті, визнання установника управління банкрутом, нотаріус на підставі відповідних документів припиняє договір управління майном, про що робить відповідні відмітки на всіх примірниках договору та відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

2. Посвідчення шлюбного договору

2.1. Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя мають право за власним бажанням укласти договір щодо вирішення питань життя сім'ї (шлюбний договір), яким регулюються майнові відносини між подружжям, у тому числі визначаються їхні майнові права та обов'язки як батьків.

2.2. Шлюбний договір укладається в письмовій формі в трьох оригінальних примірниках і нотаріально посвідчується.

2.3. У разі недодержання сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору такої договір є нікчемним.

2.4. Шлюбний договір, укладений до реєстрації шлюбу, набирає чинності в день реєстрації шлюбу, а шлюбний договір, укладений подружжям, – у день його нотаріального посвідчення, про що має бути зазначено в тексті договору.

2.5. У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків, а також може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу.

2.6. Шлюбний договір може включати положення про порядок зміни його умов. Одностороння зміна умов шлюбного договору та одностороння відмова від шлюбного договору не допускаються. Зміни до шлюбного договору можуть бути внесені подружжям шляхом укладання відповідного договору, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

2.7. Шлюбний вік жінок та чоловіків встановлено статтею 22 Сімейного кодексу України. У разі зниження шлюбного віку до реєстрації шлюбу шлюбний договір укладається неповнолітніми за письмовою заявою їх батьків або піклувальника, справжність підпису яких засвідчується нотаріусом з дотриманням вимог цього Порядку.

2.8. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Сторони у шлюбному договорі можуть визначати правовий режим майна, яке дружина, чоловік передають для використання на спільні потреби сім'ї; правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу; порядок користування житлом. Сторони можуть домовитись у шлюбному договорі про зміну правового режиму майна, набутого в шлюбі, та визначити його як особисте майно одного із подружжя або на особисте майно одного із подружжя поширити режим спільного майна подружжя. Шлюбним договором може регулюватися порядок користування одним із подружжя житловим приміщенням, яке належить іншому з подружжя, а також проживання у житловому приміщенні, яке є їхньою спільною власністю, їхніх родичів.

3. Посвідчення договорів найму або позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), найму (оренди) або позички транспортних засобів, договорів лізингу

3.1. Договори найму або позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин) строком на три роки і більше, а також договори найму (оренди) транспортного засобу за участю фізичної особи підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню.

3.2. Посвідчення договорів найму або позички будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин) провадиться за місцезнаходженням майна або за місцем реєстрації однієї із сторін договору.

(Абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 глави 5 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

Договори про найм (оренду) або позичку транспортного засобу посвідчуються нотаріусами незалежно від місця їх реєстрації.

3.3. При посвідченні договору про найм або позичку будівель, інших споруд (їх частин), належних фізичним та юридичним особам на праві власності, нотаріус вимагає для огляду правовстановлюючий документ про належність наймодавцю (позичкодавцю) майна, що здається в найм (позичку).

3.4. На бажання сторін у тексті договору найму (позички) будівлі, іншої капітальної споруди вказуються розмір земельної ділянки, яка передається наймачеві (користувачу), та умови користування нею. На підтвердження права власності нотаріус може витребувати у наймодавця (позичкодавця) правовстановлюючий документ на земельну ділянку.

3.5. Посвідчуючи договори про найм будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), нотаріус роз'яснює сторонам зміст статті 796 Цивільного кодексу України та про необхідність державної реєстрації прав на об'єкт нерухомого майна у відповідному органі державної реєстрації за місцем розташування такого об'єкта.

3.6. При укладанні згаданих договорів наймодавець (орендодавець, позичкодавець) зобов'язаний повідомити наймача (орендаря, користувача) про всі права третіх осіб на майно, що передається у найм (оренду, позичку).

3.7. При посвідченні договору найму (оренди) або позички транспортного засобу нотаріус вимагає для огляду документ про реєстрацію транспортного засобу за фізичною чи юридичною особою (свідоцтво про реєстрацію, технічний паспорт тощо), а у випадку, коли транспортний засіб не підлягає реєстрації або коли реєстраційне посвідчення не є свідченням права власності на транспортний засіб, – документ, що підтверджує набуття наймодавцем права власності на нього (договори тощо).

3.8. Договори піднайму або договір позички майна, яке є предметом укладеного договору позички, посвідчуються нотаріусами за наявності згоди наймодавця (позичкодавця) про передачу майна в піднайм (наступну позичку).

3.9. Строк дії договору піднайму (наступної позички) не може перевищувати строку договору найму (позички).

3.10. У разі смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи – наймача (орендаря, користувача) за заявою наймодавця (орендодавця, позичкодавця) договір найму (оренди, позички) припиняє свою дію, про що

нотаріус робить відповідний напис на всіх примірниках договору та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

3.11. Факт смерті наймача (орендаря, користувача) підтверджується свідоцтвом про смерть або витягом з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про смерть, факт ліквідації юридичної особи підтверджується відомостями з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які отримуються шляхом пошуку через офіційний веб-сайт розпорядника Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, та документів.

(Підпункт 3.11 пункту 3 глави 5 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 466/5 від 31.03.2015)

3.12. Договори лізингу транспортних засобів за участю фізичної особи посвідчуються нотаріусами з дотриманням загальних правил посвідчення договорів найму (оренди) та з урахуванням особливостей, установлених Цивільним кодексом України та Законом України «Про фінансовий лізинг».

3.13. Копії поданих для огляду правовстановлюючих документів, а також документів, що підтверджують право власності на транспортний засіб, оформлені відповідно до вимог глави 7 розділу I цього Порядку, залишаються в справах приватного нотаріуса (державної нотаріальної контори).

4. Посвідчення договорів між подружжям, батьками дитини, а також особами, які проживають однією сім'єю

4.1. Укладання одним із подружжя зі сторонньою особою договорів купівлі-продажу, міни, дарування, ренти, довічного утримання (догляду), застави, спадкового договору щодо своєї частки у спільній сумісній власності подружжя можливе лише за умови її визначення або виділу в натурі.

4.2. Посвідчення нотаріусом договорів, визначених у підпункті 4.1 цього пункту, здійснюється з дотриманням цього Порядку щодо посвідчення правочинів стосовно розпорядження часткою у праві власності на нерухоме майно.

4.3. Договір про відчуження одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності може бути посвідчений нотаріусом без визначення або виділу цієї частки.

4.4. Дружина і чоловік мають право на укладання договорів про поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності.

При укладенні договору про поділ майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, сторони можуть відступити від засад рівності часток подружжя.

4.5. Договір про поділ майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, може бути посвідчений нотаріусом незалежно від розірвання шлюбу.

4.6. Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про поділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

4.7. За домовленістю між подружжям нотаріусом може бути посвідчений договір про надання утримання одному з них.

Договір про надання утримання одному з подружжя має визначати умови надання утримання, строки та розмір утримання.

За домовленістю сторін утримання може надаватись як у натуральній, так і у грошовій формі.

4.8. При посвідченні договору про утримання нотаріусом перевіряється факт непрацездатності того з подружжя, на користь якого укладається угода.

Непрацездатними (за віком або за станом здоров'я) визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого законом, або є інвалідами I, II, III груп, про що зазначається в тексті договору.

4.9. На утримання також матиме право той з подружжя, заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна та інші доходи якого не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом. Про встановлення цих обставин нотаріусом зазначається у тексті договору.

4.10. На примірнику договору про надання утримання, що залишається у матеріалах нотаріальної справи, робиться відмітка, у якій зазначаються реквізити документа, що підтверджує встановлені нотаріусом обставини для надання утримання.

4.11. У тексті договору нотаріусом зазначаються:

- про роз'яснення змісту пункту 4 статті 77 Сімейного кодексу України;
- можливість вчинення виконавчого напису нотаріусом у безспірному порядку у випадку невиконання умов договору про надання утримання з посиланням на пункт 2 статті 78 Сімейного кодексу України.

4.12. Правила, визначені у цьому пункті, застосовуються також при посвідченні договорів між чоловіком та жінкою, які не перебувають у шлюбі між собою, але тривалий час проживали однією сім'єю, про надання утримання тому із них, хто став непрацездатним під час спільного проживання.

4.13. Договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно є договором відчуження, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню за усним зверненням заінтересованих осіб та державній реєстрації в порядку, встановленому чинним законодавством.

4.14. При посвідченні договору про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати нотаріусом перевіряється факт внесення на депозитний рахунок нотаріуса відповідної грошової суми.

На доказ внесення обумовленої сторонами суми на депозит нотаріусу для огляду подається квитанція про внесок, про що зазначається у тексті договору.

4.15. Батьки дитини мають право укласти між собою договір про сплату аліментів на дитину.

Умови договору про сплату аліментів на дитину мають визначати розмір, строки, а також порядок виплати та підстави цільового використання аліментів і не можуть порушувати права дитини, які встановлені Сімейним кодексом України .

4.16. При посвідченні договору про сплату аліментів на дитину нотаріусом роз'яснюється зміст пункту 2 статті 189 Сімейного кодексу України з одночасним зазначенням про це у тексті договору у частині можливості стягнення аліментів у безспірному порядку на підставі виконавчого напису у разі невиконання одним із батьків свого обов'язку за договором.

4.17. Між батьками, один з яких проживає окремо від дитини, з дозволу органу опіки та піклування може бути укладений договір про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передаванням права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо).

4.18. Умовами договору може бути визначено набувачем права власності на нерухоме майно як саму дитину, так і дитину разом з тим із батьків, з ким вона проживає, на праві спільної часткової власності на це майно.

4.19. Укладення та посвідчення договорів про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передаванням права власності на нерухоме майно (житловий будинок, квартиру, земельну ділянку тощо) здійснюються з дотриманням вимог цього Порядку.

Глава 6. Посвідчення фактів

1. Звернення до нотаріуса за посвідченням фактів, що фізична особа є живою, що фізична особа перебуває у певному місці, та видача свідоцтва на підтвердження цих фактів

1.1. Нотаріус за усним зверненням фізичної особи посвідчує факт, що фізична особа є живою.

1.2. Нотаріус за усним зверненням фізичної особи посвідчує факт перебування її в певному місці.

1.3. Посвідчення факту, що фізична особа є живою, та факту перебування її в певному місці проводиться як при явці фізичної особи до нотаріуса, так і поза приміщенням, що є робочим місцем нотаріуса.

1.4. Факти, що малолітня дитина, недієздатна фізична особа є живою чи перебуває в певному місці, посвідчуються за усним зверненням її законних представників (батьків, усиновлювачів, опікуна).

1.5. Факти, що неповнолітня дитина, фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, є живою чи перебуває в певному місці, посвідчуються за їх усним зверненням та за згодою на це законних представників (батьків, усиновлювачів, піклувальників), викладеною з дотриманням вимог цього Порядку щодо посвідчення правочинів за участю неповнолітніх, а також осіб, над якими встановлено піклування.

1.6. На підтвердження факту, що фізична особа є живою, та факту перебування фізичної особи в певному місці нотаріус видає заінтересованим особам, щодо яких було встановлено ці факти, відповідні свідоцтва.

2. Посвідчення часу пред'явлення документа

2.1. Нотаріус посвідчує час пред'явлення документа за усним зверненням заінтересованої особи.

2.2. Нотаріус особисто ознайомлюється зі змістом пред'явленого документа.

2.3. На підтвердження часу пред'явлення документів нотаріус вчиняє посвідчувальний напис на документі із зазначенням особи, що його пред'явила.

Глава 7. Засвідчення вірності копій документів і витягів з них, засвідчення справжності підписів на документах

1. Звернення до нотаріуса за засвідченням вірності копій документів і витягів з них

Засвідчення вірності копій документів і витягів з них здійснюється нотаріусом за усним зверненням заінтересованої особи.

2. Підготовка до засвідчення вірності копій документів і виписок з них
При підготовці до засвідчення вірності копій документів і виписок з них нотаріус зобов'язаний особисто звірити з оригіналом документа копію чи виписку з документа, вірність яких він засвідчує.

3. Умови засвідчення вірності копій документів

3.1. Нотаріуси засвідчують вірність копій документів, виданих юридичними особами, за умови, що ці документи не суперечать закону, мають юридичне значення і засвідчення вірності їх копій не заборонено законом.

3.2. Засвідчення копій офіційних документів, які видаються органами реєстрації актів цивільного стану і надалі використовуватимуться за кордоном, нотаріусами здійснюється лише після попередньої легалізації (консульської легалізації чи проставлення апостиля) оригіналів цих документів.

3.3. Вірність копії документа, виданого фізичною особою, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису фізичної особи на оригіналі цього документа засвідчена нотаріусом або посадовою особою відповідно-

го органу місцевого самоврядування або за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування фізичної особи.

3.4. Не допускається засвідчення вірності копії документа, на підставі якого відповідні установи видають оригінал документа (довідки про народження дитини, довідки про смерть тощо).

4. Умови засвідчення вірності копії з копії документа

4.1. Вірність копії з копії документа може бути засвідчена нотаріусом, якщо вірність копії засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана юридичною особою, що видала оригінал документа.

4.2. У випадку, якщо копія документа видана юридичною особою, що видала оригінал документа, вона має бути викладена на бланку юридичної особи з прикладенням печатки (у разі наявності) і з відміткою про те, що оригінал документа міститься в справах юридичної особи, яка видала документ.

(Підпункт 4.2 пункту 4 глави 7 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1949/5 від 20.11.2014)

4.3. Вірність копії з копії рішення суду (витяг з нього) може бути засвідчена нотаріусом за наявності відмітки про те, що це рішення набрало законної сили, і за наявності відмітки про те, що оригінал рішення міститься в справах суду, який видав документ.

5. Умови засвідчення вірності виписки з документа

5.1. Вірність виписки засвідчується згідно з пунктом 3 цієї глави. Вірність виписки може бути засвідчена у разі, коли її зроблено з документа, у якому міститься рішення кількох, не пов'язаних між собою питань.

5.2. Виписка має відтворювати повний текст частини документа з певного питання.

5.3. При виготовленні виписки з багатосторінкового документа обов'язково відтворюється текст першої та останньої сторінок, які надають можливість ідентифікувати документ, вірність виписки з якого засвідчується.

5.4. Фотокопія-витяг з багатосторінкового документа засвідчується за правилами засвідчення вірності копій з урахуванням положень, встановлених у підпункті 5.3 пункту 5 цієї глави, із зазначенням відомостей про загальну кількість сторінок, що містить оригінал документа, та переліку сторінок, з яких виготовлена така фотокопія-витяг, у посвідчувальному написі.

(Пункт 5 глави 7 розділу II доповнено новим підпунктом 5.4 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

6. Умови засвідчення справжності підпису на документах

6.1. Нотаріус засвідчує справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить закону і які не мають характеру правочинів та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини.

6.2. Нотаріус, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчує факти, викладені у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблений певною особою.

6.3. На документі може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, яка не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин. У цьому випадку нотаріус установлює особу як того, хто підписався, так і того, за кого ця особа підписалася.

Про причини, з яких фізична особа, заінтересована у вчиненні нотаріальної дії, не могла підписати документ, зазначається в посвідчувальному написі.

6.4. Нотаріус не може засвідчувати справжність підпису фізичної особи на документі, у якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить лише відповідному державному органу (час народження, шлюбу, смерті, наявність хвороби, інвалідності, права власності на майно тощо). Справжність підпису на зазначеному документі може бути засвідчена у випадку, якщо документ призначений для подання до компетентних органів іншої держави.

7. Засвідчення зразків підписів посадових осіб юридичних осіб на картках, що подаються до банків з метою відкриття рахунків

7.1. При засвідченні зразків підписів посадових осіб юридичних осіб на картках, що подаються до Національного банку України, комерційних банків з метою відкриття рахунків, нотаріус перевіряє обсяг правоздатності юридичної особи, справжність підписів посадових осіб та їх повноваження на право підпису.

7.2. На підтвердження повноважень на право підпису нотаріусу подаються копія наказу про призначення на посаду або копія протоколу про обрання посадової особи, довіреність на ім'я керівника, видана вищим органом управління юридичної особи, тощо.

8. Засвідчення справжності електронного цифрового підпису

За наявності технічних можливостей роботи з електронними документами нотаріус засвідчує справжність електронного цифрового підпису на документах за правилами, передбаченими чинним законодавством.

Глава 8. Засвідчення вірності перекладу

1. Звернення до нотаріуса за засвідченням вірності перекладу

1.1. Нотаріус засвідчує вірність перекладу документа за усним зверненням заінтересованої особи, а також за клопотанням заінтересованої особи при вчиненні іншої нотаріальної дії.

1.2. Нотаріус засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови, з яких або на які перекладається документ.

2. Засвідчення справжності підпису перекладача

2.1. Якщо нотаріус не знає відповідних мов (однієї з них), переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує нотаріус за правилами, передбаченими цим Порядком.

2.2. Перекладач разом з документом, що встановлює його особу, повинен надати документ, який підтверджує його кваліфікацію.

3. Засвідчення вірності перекладу, що вчинюється при вчиненні іншої нотаріальної дії

3.1. Якщо при вчиненні нотаріальної дії (посвідчення правочину, засвідчення вірності копії тощо) одночасно вчинюється й переклад на іншу мову, то переклад вміщується поруч з текстом документа на одній сторінці, розділеній вертикально рисою таким чином, щоб оригінальний текст розташовувався з лівого боку, а переклад – з правого.

3.2. Переклад має бути зроблений з усього тексту документа, що перекладається, і закінчуватися підписами.

3.3. Під текстами оригіналу та перекладу вміщується підпис перекладача у разі здійснення перекладу перекладачем.

3.4. Посвідчувальний напис викладається під текстами документа і перекладу з нього.

3.5. Переклад, розміщений на окремому від оригіналу чи копії аркуші, прикріплюється до нього, прошнуровується і скріплюється підписом нотаріуса і його печаткою.

Глава 9. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна

1. Підстави вжиття заходів щодо охорони спадкового майна

1.1. Охорона спадкового майна здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження його до прийняття спадщини спадкоємцями. Охорона спадкового майна триває до закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини.

1.2. Нотаріус за місцем відкриття спадщини за заявою заінтересованих осіб або з власної ініціативи вживає заходів щодо охорони спадкового майна.

1.3. Заходи щодо охорони спадкового майна вживаються зазначеним нотаріусом або нотаріусом за місцезнаходженням майна, якому нотаріус, який веде спадкову справу, надіслав доручення.

2. Підготовчі дії нотаріуса перед вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна.

2.1. Заява про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна реєструється в Книзі обліку заяв про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме.

2.2. Перед вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна нотаріус вчиняє низку дій, які забезпечують повну охорону цього майна, а саме:

– визначає місце відкриття спадщини, наявність спадкового майна, його склад та місцезнаходження;

– перевіряє наявність спадкової справи за даними Спадкового реєстру. Якщо спадкова справа не заведена, нотаріус реєструє заяву про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна також і в Книзі обліку і реєстрації спадкових справ, заводить спадкову справу і реєструє її у Спадковому реєстрі;

– з'ясовує, чи були вжиті попередні заходи щодо збереження спадкового майна. Якщо такі заходи були вжиті – то ким, коли і як (чи було приміщення опечатано, де знаходяться ключі від цього приміщення тощо);

– повідомляє про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме. Нотаріус може також зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення у пресі;

– про проведення опису майна спадкодавця нотаріус повідомляє житлово-експлуатаційні органи, а в разі необхідності – органи внутрішніх справ та інших заінтересованих осіб (кредитора);

– якщо є підстави вважати, що спадщина може бути визнана відумерлою, нотаріус повинен повідомити відповідний орган місцевого самоврядування;

– вживає заходів для залучення до участі в проведенні опису майна свідків (не менше двох). Свідками можуть бути будь-які незаінтересовані особи з повною цивільною дієздатністю.

2.3. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна здійснюється нотаріусом після отримання документів, що підтверджують факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, але не пізніше наступного дня з дати надходження таких документів.

3. Опис спадкового майна

3.1. Опис спадкового майна проводиться за участю заінтересованих осіб (за бажанням) і не менше ніж двох свідків.

3.2. Присутність виконавця заповіту при здійсненні опису спадкового майна є обов'язковою.

3.3. В акті опису мають бути зазначені:

– дата та час складання акта опису, а також прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який проводить опис;

– найменування державної нотаріальної контори або нотаріального округу, в якому зареєстрований приватний нотаріус;

– дата одержання заяви про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна (повідомлення про орієнтовний склад спадкового майна) або доручення нотаріуса, яким заведено спадкову справу, про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна;

– прізвище, ім'я, по батькові, адреса, а в необхідних випадках – місце роботи та посади осіб, які беруть участь в описі;

– прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця, дата його смерті, місце відкриття спадщини та місцезнаходження спадкового майна;

– відомості про спадкоємців;

– відомості про те, чи було опечатано приміщення до прибуття нотаріуса і ким, стан пломб та печаток, якщо приміщення опечатано;

– опис спадкового майна з детальною характеристикою кожної речі окремо (колір, вага, номінал, розмір, сорт, марка, рік випуску, а для іноземної валюти – купюра, її номінал, вартість за курсом Національного банку України тощо) та визначення їх вартості з урахуванням відсотка зносу.

3.4. У разі незгоди з оцінкою спадкоємці вправі запросити спеціаліста-експерта або оцінювача. Оплата праці спеціалістів (експертів, оцінювачів) здійснюється спадкоємцями.

3.5. На кожній сторінці акта опису підводиться підсумок кількості речей (предметів) та їх вартості, а після закінчення опису – загальний підсумок кількості речей (предметів) і їх вартості.

3.6. До акта опису включається все майно, яке є в будинку (квартирі) померлого.

3.7. Заяви сусідів та інших осіб про належність їм окремих речей заносяться до акта опису, а заінтересованим особам роз'яснюється порядок звернення до суду з позовом про виключення цього майна з акта опису.

3.8. Якщо проведення опису переривається або продовжується кілька днів, приміщення кожний раз опечатується нотаріусом. В акті опису робиться запис про причини і час припинення опису і його відновлення, а також про стан пломб і печаток при наступному розпечатуванні приміщення.

3.9. У кінці акта опису зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, рік народження охоронця, якому передано на зберігання майно, найменування документа, який посвідчує його особу, номер, дата видачі, найменування установи, що видала документ, місце проживання цієї особи.

3.10. Акт опису складається не менше ніж у трьох примірниках.

3.11. Усі примірники підписуються нотаріусом, заінтересованими особами, свідками та охоронцем, якому передано на зберігання спадкове майно.

3.12. Один примірник акта опису видається охоронцю спадкового майна.

4. Призначення охоронця спадкового майна

4.1. Охоронцем спадкового майна може бути призначено осіб з числа спадкоємців, опікунів над майном осіб, визнаних безвісно відсутніми або місцеперебування яких невідоме, або інших осіб, визначених спадкоємцями.

4.2. За наявності виконавця заповіту він призначається охоронцем усього спадкового майна, як заповіданого, так і не заповіданого.

4.3. За бажанням спадкоємців за законом у разі наявності виконавця заповіту нотаріус може призначити охоронцем майна, що спадкується за законом, із числа інших осіб.

4.4. Нотаріус попереджає охоронця та інших осіб, яким передано на зберігання спадкове майно, про кримінальну відповідальність у разі розтрати або його приховування, а також про матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду.

5. Передача на зберігання окремих видів спадкового майна

5.1. Виявлені під час опису вибухові речовини і вибухові засоби, боеприпаси, зброя (холодна, вогнепальна, пневматична), спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії передаються нотаріусом за окремим описом до органу внутрішніх справ.

5.2. Якщо під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна нотаріусом виявлені грошові суми (цінні папери), що залишилися після померлого, вони вносяться на відповідні рахунки для обліку депозитних сум нотаріуса чи до банківської установи, про що випишується відповідна квитанція. Квитанція підшивається до спадкової справи.

5.3. Зберігання спадкового майна в депозиті нотаріуса чи банківської установи здійснюється за рахунок спадкоємців.

5.4. Якщо під час опису виявлені золото, платина, срібло, метали іридієво-платинової групи у будь-якому вигляді, іноземна валюта і виражені в іноземній валюті або монетарних металах платіжні документи, вироби із срібла, монетарних металів, дорогоцінного каміння, а також дорогоцінне каміння і перли, вони здаються до банківської установи на зберігання за окремим описом.

5.5. Перед тим як передати зазначені цінності на зберігання до установи банку, нотаріус реєструє їх у Книзі обліку цінностей при вжитті заходів щодо охорони спадкового майна.

5.6. Ордени, медалі, нагрудні знаки, а також документи про нагородження за наявності спадкоємців залишаються у сім'ї спадкодавця.

5.7. За згодою спадкоємців державні нагороди можуть бути передані на тимчасове або постійне зберігання до музеїв. Державні нагороди переда-

ються музеям на підставі рішення Комісії державних нагород та геральдики при Президентові України за наявності відповідного клопотання музейного закладу.

5.8. Передані до музеїв на постійне зберігання державні нагороди спадкоємцям померлого не повертаються.

5.9. У разі відсутності спадкоємців державні нагороди і документи про нагородження передаються на зберігання державі (стаття 18 Закону України «Про державні нагороди України»).

5.10. Цінні рукописи, літературні твори, листи тощо, що мають історичне та наукове значення, включаються до акта опису та передаються на зберігання спадкоємцям. Якщо спадкоємців немає, нотаріус передає документи на зберігання за окремим описом до відповідних організацій (інститут, музей тощо) у порядку, передбаченому чинним законодавством.

5.11. При виявленні у складі спадкового майна об'єктів, які перебувають на державному обліку як пам'ятки історії і культури, нотаріус повідомляє про це відповідні органи охорони пам'яток історії та культури.

5.12. Ощадні книжки, заставні на речі спадкодавця, що знаходяться в ломбарді тощо, передаються на зберігання спадкоємцям, а якщо спадкоємців немає – зберігаються у нотаріуса.

6. Передача речей, що не мають цінності у зв'язку зі зносом

Якщо під час опису спадкового майна виявляться речі, які у зв'язку зі зносом не мають ніякої цінності, нотаріус за згодою спадкоємців або фінансового органу, якщо опис проводиться без участі спадкоємців, не включає до акта опису такі речі, а за окремим описом передає їх для знищення або на заготівельну базу утильсировини.

7. Передача на зберігання продуктів харчування

7.1. Якщо серед спадкового майна виявляться продукти харчування, нотаріус передає їх спадкоємцям.

7.2. Якщо опис проводиться без участі спадкоємців, продукти харчування довгострокового терміну зберігання передаються відповідним організаціям для реалізації.

7.3. Передавання проводиться за окремим актом, який підписує, крім нотаріуса та свідків, спадкоємець або представник організації, яким передані продукти харчування.

8. Дії нотаріуса у випадку неможливості вжиття заходів щодо охорони спадкового майна

Якщо вжити заходів до охорони спадкового майна неможливо (спадкоємці або інші особи, які проживали зі спадкодавцем, заперечують проти опису, не пред'являють майно для опису, майно вивезене тощо), нотаріус

складає акт і повідомляє про це заінтересованих осіб, а в необхідних випадках – фінансовий орган або прокурора.

9. Укладання договору на управління спадщиною

9.1. Якщо під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна з'ясується, що у складі спадщини є майно, що потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних та юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту на підставі заяви заінтересованої особи укладає договір на управління спадщиною з цією особою.

9.2. Договір на управління спадщиною укладається нотаріусом з дотриманням вимог частини другої статті 212 Цивільного кодексу України .

9.3. Текст договору викладається без застосування спеціальних бланків нотаріальних документів згідно з актом опису спадкового майна, який є невід'ємною частиною договору (перелік цього майна може викладатися в тексті договору). Договір на управління спадщиною не реєструється в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій. Інформація про укладення договору на управління спадщиною заноситься до Книги обліку договорів на управління спадщиною.

9.4. При укладанні зазначеного договору нотаріус зобов'язаний пересвідчитись у тому, що це майно було власністю спадкодавця на момент відкриття спадщини, про що зазначається в тексті договору з посиланням на реквізити відповідного документа (за наявності).

10. Припинення дії договору на управління спадщиною

10.1. У разі надходження до нотаріуса за місцем відкриття спадщини заяви про прийняття спадщини нотаріус повідомляє особу, з якою укладений договір на управління спадщиною, про припинення дії договору.

10.2. У разі відсутності спадкоємців за законом і за заповітом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття спадщини ніким із спадкоємців, а також відмови від її прийняття укладений договір на управління спадщиною діє до ухвалення судом рішення про визнання спадщини відумерлою.

11. Виключення спадкового майна з акта опису

У разі одержання нотаріусом рішення суду про виключення майна з акта опису спадкового майна на цьому акті робиться спеціальний напис, у якому зазначаються реквізити цього рішення, на підставі якого майно вилучено з акта опису, перелік вилучених предметів. Напис скріплюється підписом та печаткою нотаріуса. Копія рішення суду додається до матеріалів спадкової справи.

12. Строк, протягом якого триває охорона спадкового майна

12.1. Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини спадкоємцями, а якщо її не прийнято – до закінчення строку, установленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини.

12.2. Охорона спадкового майна може тривати після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до нотаріуса надійде заява про згоду на прийняття спадщини від осіб, для яких право спадкування виникає у разі неприйняття спадщини іншими спадкоємцями, на підставі частини третьої статті 1270 Цивільного кодексу України і якщо до спливу встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини залишилось менше трьох місяців.

12.3. У випадку, зазначеному в підпункті 12.2 цього пункту, охорона спадкового майна продовжується до прийняття спадщини всіма особами, названими в підпункті 12.2 цього пункту, а якщо вона ними не прийнята – до спливу трьох місяців з дня надходження від будь-якої з цих осіб заяви про згоду прийняти спадщину, якщо частина шестимісячного строку, що залишилась для прийняття спадщини, менше трьох місяців.

13. Припинення заходів щодо охорони спадкового майна

13.1. Заходи щодо охорони спадкового майна припиняє нотаріус, який їх вживав.

13.2. Якщо місце відкриття спадщини і місце вжиття заходів до охорони спадкового майна різні, про припинення охорони спадкового майна попередньо повідомляється нотаріус за місцем відкриття спадщини.

13.3. Про припинення охорони спадкового майна нотаріус за місцем відкриття спадщини попередньо повідомляє спадкоємців та виконавця заповіту.

13.4. З припиненням заходів до охорони спадкового майна повноваження виконавця заповіту тривають до повного здійснення волі спадкодавця, яка виражена в заповіті.

Глава 10. Видача свідоцтв про право на спадщину

1. Відкриття спадщини. Перевірка нотаріусом факту смерті, часу і місця відкриття спадщини

1.1. Спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою.

1.2. При зверненні спадкоємця у зв'язку з відкриттям спадщини нотаріус з'ясовує відомості стосовно факту смерті спадкодавця, часу і місця відкриття спадщини, кола спадкоємців, наявності заповіту, наявності спадкового майна, його складу та місцезнаходження, необхідність вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.

1.3. Факт смерті фізичної особи і час відкриття спадщини нотаріус перевіряє шляхом витребування від спадкоємця свідоцтва про смерть, виданого органом державної реєстрації актів цивільного стану.

1.4. У разі неможливості пред'явлення спадкоємцями свідоцтва про смерть спадкодавця нотаріус повинен витребувати від органу державної реє-

страції актів цивільного стану копію актового запису про смерть спадкодавця або повний витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян щодо актового запису про смерть.

(Підпункт 1.4 пункту 1 глави 10 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

1.5. Якщо смерть громадянина була зареєстрована на території іншої держави, нотаріусу подається відповідний документ, виданий компетентними органами іноземної держави, який є дійсним на території України за умови його легалізації, якщо інше не передбачено законом, міжнародними договорами України.

1.6. У разі якщо в свідоцтві про смерть спадкодавця зазначено лише місяць та рік або тільки рік смерті, часом відкриття спадщини слід вважати відповідно останній день зазначеного місяця або 31 грудня поточного року.

1.7. Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. Рішення суду про оголошення фізичної особи померлою або про встановлення факту смерті особи в певний час не може бути прийнято нотаріусом на підтвердження факту смерті.

1.8. Якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них.

1.9. Якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб.

1.10. Спадкоємець, який помер хоч і через декілька годин після спадкодавця, але на наступну добу, не вважається померлим з ним одночасно і у нього виникає право на спадщину.

1.11. Часом відкриття спадщини після смерті реабілітованих у встановленому порядку громадян є день прийняття рішення відповідною Комісією з питань поновлення прав реабілітованих про повернення спадкоємцям першої черги майна реабілітованого.

1.12. Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця відповідно до статті 29 Цивільного кодексу України .

Якщо спадкодавець мав декілька місць проживання, місцем відкриття спадщини вважається останнє місце реєстрації спадкодавця.

Після смерті військовослужбовців строкової служби, а також осіб, які навчалися в навчальних закладах, що розташовані поза місцем їх проживання, місцем відкриття спадщини визнається те місце, де вони проживали до призову на строкову військову службу або до вступу до відповідного навчального закладу.

Після смерті громадянина, який проживав у будинку-інтернаті для інвалідів, ветеранів, самотніх осіб та людей похилого віку, іншому закладі соціального призначення, місцем відкриття спадщини вважається місцезнаходження відповідного закладу.

Місцем відкриття спадщини після осіб, померлих в установах виконання покарань, визнається останнє місце проживання до арешту (взяття під варту).

Після смерті громадянина, який проживав на території монастиря, храму, іншого культового будинку, місцем відкриття спадщини вважається місцезнаходження відповідного будинку.

Якщо спадкодавець, якому належало майно на території України, мав останнє місце проживання на території іноземної держави, місце відкриття спадщини визначається на підставі Закону України «Про міжнародне приватне право».

Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна. Якщо об'єктів нерухомого майна декілька і їх місцезнаходження різне, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження одного із об'єктів цього майна на вибір спадкоємця(ів).

За відсутності нерухомого майна місцем відкриття спадщини є місцезнаходження основної частини рухомого майна, що може бути підтверджено свідоцтвом про державну реєстрацію транспортного засобу, витягом з реєстру прав власності на цінні папери, ошадною книжкою тощо.

1.13. Місце відкриття спадщини підтверджується: довідкою житлово-експлуатаційної організації, довідкою правління житлово-будівельного кооперативу про реєстрацію (постійне місце проживання) спадкодавця; записом у будинковій книзі про реєстрацію (постійне місце проживання) спадкодавця, довідкою адресного бюро, довідкою райвійськкомату про те, що спадкодавець до призову на військову службу проживав за відповідною адресою.

Місце відкриття спадщини не може підтверджуватись свідоцтвом про смерть.

1.14. У разі відсутності у спадкоємців документів, що підтверджують місце відкриття спадщини, нотаріус роз'яснює спадкоємцям їх право на звернення до суду із заявою про встановлення місця відкриття спадщини. У такому випадку місце відкриття спадщини підтверджується копією рішення суду, що набрало законної сили.

2. Заведення спадкової справи

2.1. Спадкова справа заводиться нотаріусом за місцем відкриття спадщини на підставі поданої (або такої, що надійшла поштою) першою заяви (повідомлення, телеграми) про прийняття спадщини, про відмову від прийняття

спадщини, про відмову від спадщини, заяви про відкликання заяви про прийняття спадщини або про відмову від спадщини, заяви про видачу свідоцтва про право на спадщину, заяви спадкоємця на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі), заяви про видачу свідоцтва виконавцю заповіту, заяви виконавця заповіту про відмову від здійснення своїх повноважень, заяви другого з подружжя про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя, заяви про вжиття заходів до охорони спадкового майна, претензії кредиторів.

2.2. При заведенні спадкової справи нотаріус за даними Спадкового реєстру перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту.

2.3. У разі наявності заповіту нотаріусу подається його оригінал чи дублікат. Повна інформація про заповіт, який було посвідчено іншим нотаріусом, витребується нотаріусом шляхом направлення запиту.

2.4. У разі підтвердження факту заведення спадкової справи іншим нотаріусом нотаріус відмовляє заявнику у прийнятті заяви (іншого документа) та роз'яснює право її подачі за місцезнаходженням цієї справи, а у разі потреби (неправильно визначено місце відкриття спадщини) витребує цю справу для подальшого провадження.

2.5. Номер спадковій справі присвоюється один раз і складається з порядкового номера, за яким вона зареєстрована в книзі обліку і реєстрації спадкових справ, та зазначається через дріб (дефіс) рік, у якому вона заведена.

2.6. Спадкова справа підлягає обов'язковій реєстрації у книзі обліку і реєстрації спадкових справ, Алфавітній книзі обліку спадкових справ та у Спадковому реєстрі.

2.7. При встановленні факту одночасного відкриття декількох спадкових справ (наприклад, за місцем проживання спадкодавця і за місцезнаходженням спадкового майна), спадкові справи, відкриті з порушенням вимог статті 1221 Цивільного кодексу України, повинні бути передані за належністю нотаріусу, до компетенції якого входить ведення цієї спадкової справи.

2.8. У справах нотаріуса, який передає спадкову справу за належністю, залишається на зберіганні копія спадкової справи з примірником супровідного листа та повідомленням оператора поштового зв'язку, а у разі передачі спадкової справи кур'єром – відмітка нотаріуса про одержання спадкової справи у Розносній книзі для місцевої кореспонденції.

2.9. Нотаріус, який одержав спадкову справу, що була направлена йому за належністю, реєструє її згідно з цим Порядком.

Якщо таким нотаріусом уже було заведено спадкову справу до майна зазначеного спадкодавця, то при одержанні спадкової справи від іншого

нотаріуса він реєструє її у Журналі реєстрації вхідних документів і підшиває до основної спадкової справи.

2.10. Якщо один із спадкоємців, який подав заяву про прийняття спадщини, помер до одержання свідоцтва про право на спадщину, копія спадкової справи направляється тільки за письмовим запитом нотаріуса, яким заведено спадкову справу після такого померлого.

3. Прийняття спадщини або відмова від її прийняття

3.1. Право на спадкування здійснюється спадкоємцями шляхом прийняття спадщини або її неприйняття.

3.2. Для того, щоб не допустити пропуску шестимісячного строку для прийняття спадщини, нотаріус роз'яснює спадкоємцям право подачі заяви про прийняття спадщини чи про відмову від її прийняття.

3.3. Заяви про прийняття спадщини або відмову від її прийняття подаються спадкоємцем особисто нотаріусу за місцем відкриття спадщини у письмовій формі.

3.4. Якщо спадкоємець особисто прибув до нотаріуса за місцем відкриття спадщини, нотаріальне засвідчення справжності його підпису на таких заявах не вимагається. У цьому випадку нотаріус встановлює особу заявника, про що на заяві робиться відповідна службова відмітка. Ця відмітка скріплюється підписом нотаріуса.

3.5. Якщо заява, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, надійшла поштою, вона приймається нотаріусом, заводиться спадкова справа, а спадкоємцю повідомляється про заведення спадкової справи та необхідність надіслати заяву, оформлену належним чином (справжність підпису на таких заявах має бути нотаріально засвідченою), або особисто прибути до нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

3.6. Не допускається приймати заяви про прийняття спадщини, про відмову від неї або заяви про їх відкликання, складені від імені спадкоємців їх представниками, що діють на підставі довіреностей.

3.7. Неповнолітня особа має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника.

3.8. Заяву від імені малолітньої особи або недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун.

3.9. Малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо не було подано заяву про відмову від прийняття спадщини з дотриманням вимог, встановлених законодавством.

3.10. Приймаючи від спадкоємців заяву про прийняття спадщини або про відмову від її прийняття, нотаріус зобов'язаний роз'яснити спадкоєм-

цям їх право на відкликання такої заяви протягом строку, встановленого статтею 1270 Цивільного кодексу України .

3.11. Заява про прийняття спадщини чи про відмову від її прийняття підлягає реєстрації у Книзі обліку і реєстрації спадкових справ у день надходження. У разі надходження такого документа поштою він підлягає також реєстрації у Журналі реєстрації вхідних документів.

Усі наступні заяви (додаткові, від інших спадкоємців, кредиторів) також реєструються у Книзі обліку і реєстрації спадкових справ під самостійними номерами та в хронологічному порядку.

На всіх заявах зазначаються дата і час їх надходження та номер спадкової справи.

3.12. До заяви про відкликання поданої заяви про прийняття спадщини або відмову від її прийняття застосовуються такі самі правила реєстрації.

3.13. Для прийняття спадщини чи відмови від прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

3.14. Прийняття і відмова від прийняття спадщини можуть мати місце щодо всього спадкового майна. Спадкоємець не вправі прийняти одну частину спадщини, а від іншої частини відмовитись. Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину.

3.15. Якщо спадкоємець протягом шести місяців не подав до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв спадщину.

3.16. Суд може визначити спадкоємцю, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

3.17. Спадкоємець, якому за рішенням суду встановлено додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини, повинен у межах встановленого судом строку прийняти спадщину шляхом подання нотаріусу за місцем відкриття спадщини відповідної заяви.

3.18. Не вимагається звернення до суду для визначення додаткового строку, достатнього для прийняття спадщини, якщо усі спадкоємці, які прийняли спадщину, подадуть письмову заяву про згоду на прийняття спадщини спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини.

Такі заяви спадкоємців мають бути подані нотаріусу до видачі свідоцтва про право на спадщину.

3.19. За наявності такої згоди спадкоємцеві, який пропустив строк для прийняття спадщини, необхідно подати до нотаріуса за місцем відкриття спадщини заяву про її прийняття.

3.20. Якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття такою особою спадщини встановлюється три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття. Якщо строк, що залишився, менший трьох місяців, він продовжується до трьох місяців.

3.21. Спадкоємець, який постійно проживав із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 Цивільного кодексу, він не заявив про відмову від неї.

3.22. У разі відсутності у паспорті такого спадкоємця відмітки про реєстрацію його місця проживання доказом постійного проживання із спадкодавцем можуть бути: довідка житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу, відповідного органу місцевого самоврядування про те, що спадкоємець на день смерті спадкодавця проживав разом із цим спадкодавцем.

3.23. Своєчасно надісланою вважається заява, справжність підпису особи на якій засвідчена (або не засвідчена) нотаріально, що направлена поштовим відправленням до закінчення шестимісячного строку для прийняття спадщини і яка надійшла нотаріусу після закінчення цього строку. Нотаріус приймає такі заяви, заводить спадкову справу та у випадку надходження заяви, справжність підпису на якій не засвідчено нотаріально, надсилає лист спадкоємцю, в якому пропонується надіслати заяву, оформлену належним чином, або особисто прибути до нотаріуса за місцем відкриття спадщини. У таких випадках конверт підшивається у спадкову справу.

(Підпункт 3.23 пункту 3 глави 10 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

3.24. У разі якщо спадкоємець відправив нотаріусу за місцем відкриття спадщини поштою належно оформлену заяву про прийняття спадщини, а потім особисто з'явився до нотаріуса і подав заяву про відмову від спадщини, нотаріус бере до уваги ту заяву, яка була зареєстрована першою у Журналі реєстрації вхідних документів.

3.25. Якщо спадкоємець за заповітом або за законом помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти, право на прийняття належної йому частки спадщини, крім права на прийняття обов'язкової частки у спадщині, переходить до його спадкоємців (спадкова трансмісія).

3.26. У цьому випадку право на прийняття спадщини здійснюється спадкоємцями на загальних підставах протягом строку, що залишився для прийняття спадщини. Якщо строк, що залишився, становить менше трьох

місяців, він продовжується до трьох місяців. Свідоцтво про право на спадщину в порядку спадкової трансмісії видається за місцем відкриття спадщини після смерті першого спадкодавця.

3.27. Спадкоємець за заповітом має право відмовитись від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця за заповітом. Якщо заповідач підпризначив спадкоємця, особа, на ім'я якої складено заповіт, може відмовитись від прийняття спадщини лише на користь особи, яка є підпризначеним спадкоємцем.

Спадкоємець за законом має право відмовитись від прийняття спадщини на користь будь-кого із спадкоємців за законом незалежно від черги, у тому числі внуків, правнуків, племінників та інших.

Спадкоємець, на чію користь була здійснена відмова від права на частку у спадщині, має право відмовитися від її прийняття.

Неповнолітня особа може відмовитись від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування.

Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може відмовитися від прийняття спадщини за згодою піклувальника і органу опіки та піклування.

Батьки (усиновлювачі), опікун можуть відмовитися від прийняття спадщини, належної малолітній, недієздатній особі, лише з дозволу органу опіки та піклування.

Приймаючи заяву про відмову від прийняття спадщини, нотаріус роз'яснює спадкоємцю правові наслідки такої відмови.

3.28. У разі відмови від прийняття спадщини усіма спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування отримують спадкоємці за законом почергово.

3.29. У разі заведення спадкової справи та встановлення складу спадкового майна нотаріус надає спадкоємцю письмову довідку щодо переліку документів, необхідних для оформлення спадщини та видачі свідоцтва про право на спадщину, із зазначенням розміру плати за вчинення відповідних нотаріальних дій. Така довідка має бути підписана нотаріусом та скріплена його печаткою.

(Пункт 3 глави 10 розділу II доповнено новим підпунктом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 806/5 від 23.05.2014)

4. Видача свідоцтва про право на спадщину за законом

4.1. При видачі свідоцтва про право на спадщину за законом нотаріус перевіряє наявність підстав для закликання до спадкування за законом осіб, які подали заяви про видачу свідоцтва.

4.2. Доказом родинних та інших відносин спадкоємців зі спадкодавцем є: свідоцтва органів реєстрації актів цивільного стану, повний витяг з

реєстру актів цивільного стану громадян щодо актового запису, копії актових записів, копії рішень суду, що набрали законної сили, про встановлення факту родинних та інших відносин.

4.3. Факт перебування на утриманні підтверджується рішенням суду, що набрало законної сили, про встановлення факту перебування непрацездатної чи неповнолітньої особи на утриманні.

4.4. Непрацездатність утриманця за віком може бути підтверджена паспортом, свідоцтвом про народження; непрацездатність за станом здоров'я – за пенсійною книжкою або довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи. Факт проживання спадкоємців однією сім'єю зі спадкодавцем підтверджується рішенням суду, яке набрало законної сили.

4.5. Якщо один або кілька спадкоємців за законом позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання їх до спадкоємства за законом, вони можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин зі спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину.

4.6. Спадкоємці закликаються до спадкування за законом у порядку черговості. Кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі: відсутності спадкоємців попередньої черги; усунення спадкоємців попередньої черги від права на спадкування; неприйняття спадкоємцями попередньої черги спадщини або відмови від її прийняття.

4.7. Черговість одержання спадкоємцями за законом права на спадкування може бути змінена нотаріально посвідченим договором заінтересованих спадкоємців, укладеним після відкриття спадщини. Такий договір не може порушувати прав спадкоємця, який не бере у ньому участі, а також спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині.

4.8. Частки у спадщині кожного із спадкоємців є рівними. Спадкоємці можуть за усною угодою між собою, якщо це стосується рухомого майна, або за нотаріально посвідченим договором, якщо це стосується нерухомого майна або транспортних засобів, змінити розмір частки у спадщині когось із них.

4.9. Свідоцтво про право на спадщину видається на підставі заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, а у випадках, передбачених частиною другою статті 1270, статтею 1276 Цивільного кодексу України, – не раніше зазначених у цих статтях строків.

4.10. Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена.

4.11. Для спадкоємця, який постійно проживав разом зі спадкодавцем на момент відкриття спадщини, заява про видачу свідоцтва про право на спадщину є первинним документом, на підставі якого заводиться спадкова справа. При цьому нотаріус має виконати всі дії, які передбачені цим Порядком.

4.12. Свідоцтво про право на спадщину видається за наявності у спадковій справі всіх необхідних документів.

4.13. Видача свідоцтва про право на спадщину може бути відкладена у разі: витребування нотаріусом відомостей або документів від фізичних або юридичних осіб, при цьому строк, на який може бути відкладено видачу свідоцтва про право на спадщину, не може перевищувати одного місяця; необхідності отримання нотаріусом від заінтересованих осіб згоди на подачу спадкоємцем, який пропустив строк для прийняття спадщини, заяви про прийняття спадщини згідно з вимогами частини другої статті 1272 Цивільного кодексу України. За обґрунтованою письмовою заявою заінтересованої особи, яка звернулась до суду, та на підставі отриманого від суду повідомлення про надходження позовної заяви заінтересованої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша заінтересована особа, вчинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

4.14. При видачі свідоцтва про право на спадщину нотаріус обов'язково перевіряє: факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства, якщо має місце спадкування за законом, прийняття спадкоємцем спадщини у встановлений законом спосіб, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво про право на спадщину. На підтвердження цих обставин від спадкоємців витребовуються документи, які підтверджують вказані факти.

4.15. Видача свідоцтва про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, проводиться нотаріусом після подання правовстановлюючих документів щодо належності цього майна спадкодавцеві та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна.

4.16. У разі наявності заборони нотаріус письмово повідомляє кредитора про те, що спадкоємцям боржника видано свідоцтво про право на спадщину.

4.17. Якщо на спадкове майно накладено арешт судовим чи слідчими органами, видача свідоцтва про право на спадщину затримується до зняття арешту.

4.18. Якщо до складу спадкового майна входить нерухоме майно, що підлягає реєстрації (за винятком земельної ділянки), нотаріус виготовляє витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. За відсутності у спадкоємця необхідних для видачі свідоцтва про право на спадщину доку-

ментів нотаріус роз'яснює йому процедуру вирішення зазначеного питання в судовому порядку.

(Підпункт 4.18 пункту 4 глави 10 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

4.19. Якщо правовстановлюючий документ на майно, що підлягає реєстрації, повертається спадкоємцеві (свідоцтво про реєстрацію чи технічний паспорт на автотранспортний засіб, іншу самохідну машину або механізм, судновий білет чи договір комерційної концесії тощо), нотаріус перевіряє документ, про що робить відмітку на заяві про видачу свідоцтва про право на спадщину або на примірнику свідоцтва, який залишається у справах нотаріуса. Допускається приєднання до матеріалів спадкової справи, засвідчених у порядку, передбаченому Правилами ведення нотаріального діловодства, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 № 3253/5, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 23.12.2010 за № 1318/18613 (із змінами), фотокопій правовстановлюючих документів на майно, які повертають спадкоємцям.

4.20. Видача свідоцтва про право на спадщину на земельну ділянку нотаріусом проводиться на підставі документів, оформлених відповідно до статті 19 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та витягу з Державного земельного кадастру.

(Підпункт 4.20 пункту 4 глави 10 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012; в редакції Наказу Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

4.21. При оформленні спадщини як за законом, так і за заповітом нотаріус у випадках, коли із правовстановлюючого документа вбачається, що майно може бути спільною сумісною власністю подружжя, повинен з'ясувати, чи є у спадкодавця той з подружжя, який його пережив і який має право на -1/2 частку в спільному майні подружжя. За наявності другого з подружжя нотаріус видає йому свідоцтво про право власності. Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, строком не обмежена. Якщо спадкоємців декілька, то кожному із них видається окреме свідоцтво про право на спадщину із зазначенням його частки. Свідоцтво про право на спадщину оформляється в двох примірниках, один з яких залишається в матеріалах спадкової справи.

4.22. Нотаріус у випадку видачі свідоцтва про право на спадщину на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно вносить відомості про перехід права власності на ім'я спадкоємця до Державного реєстру речо-

вих прав на нерухоме майно в порядку, установленому законодавством у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

(Пункт 4 глави 10 розділу II доповнено новим підпунктом 4.22 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

5. Видача свідоцтва про право на спадщину за заповітом

5.1. При оформленні спадщини за заповітом нотаріус має надати правову оцінку заповіту, перевірити його реєстрацію у Спадковому реєстрі та чинність на момент смерті заповідача. Якщо наданий спадкоємцем заповіт не відповідає вимогам законодавства, нотаріус відмовляє в його прийомі.

5.2. Якщо для оформлення спадщини надано кілька заповітів спадкодавця, нотаріус повинен надати їм правову оцінку, керуючись положеннями статті 1254 Цивільного кодексу України.

5.3. Якщо заповіт визнаний судом недійсним, чинність попереднього заповіту не відновлюється, крім випадків, встановлених статтями 225 та 231 Цивільного кодексу України.

5.4. У разі визнання заповіту недійсним спадкування відбувається за законом.

5.5. При видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом нотаріус має обов'язково з'ясувати наявність спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, перелік яких визначено у статті 1241 Цивільного кодексу України.

5.6. Коло спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, визначається на день відкриття спадщини.

5.7. Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.

5.8. Цивільним кодексом України передбачено випадки, коли особа не має права на спадкування або рішенням суду може бути усунена від права на спадкування за законом. Позбавлення права на спадкування розповсюджується і на спадкоємців обов'язкової частки у спадщині.

5.9. Право на обов'язкову частку у спадщині виникає у спадкоємця, передбаченого частиною першою статті 1241 Цивільного кодексу України, у випадках, якщо у заповіті містяться положення про усунення його від спадкування або цьому спадкоємцеві заповідана частка спадщини, яка є меншою від належної йому обов'язкової частки.

Право на обов'язкову частку у спадщині не залежить від згоди інших спадкоємців, волі спадкодавця та не пов'язане зі спільним проживанням спадкодавця й осіб, які мають право на обов'язкову частку. Право на обов'язкову частку у спадщині має особистий характер та не може переходити в порядку спадкової трансмісії. Нотаріус має пояснити спадкоємцю, який

має право на обов'язкову частку у спадщині, його право на одержання належної частки спадщини. Спадкоємець може відмовитися від права на обов'язкову частку у спадщині шляхом подачі нотаріусу заяви про те, що зі змістом заповіту він ознайомлений, зміст статті 1241 Цивільного кодексу України йому роз'яснено і він не претендує на одержання обов'язкової частки у спадщині.

5.10. При визначенні розміру обов'язкової частки нотаріусу слід враховувати, що частиною першою статті 1241 Цивільного кодексу України встановлено, що обов'язкова частка у спадщині визначається незалежно від змісту заповіту у розмірі половини частки, яка належала б кожному із спадкоємців у разі спадкування за законом. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині нотаріус враховує всіх спадкоємців за законом, які могли б бути закликані до спадкування, якби порядок спадкування не було змінено заповідачем. Нотаріус пропонує як спадкоємцю за заповітом, так і спадкоємцю, що має право на обов'язкову частку у спадщині, вказати у своїх заявах про прийняття спадщини всіх спадкоємців за законом.

5.11. При визначенні розміру обов'язкової частки враховується все спадкове майно, як заповідане, так і те, що не охоплене заповітом, а також речі звичайної домашньої обстановки та вжитку. До складу спадкового майна входить і право на вклад у банку (фінансовій установі) незалежно від того, зроблено розпорядження у заповіті чи безпосередньо у банку (фінансовій установі).

*(Підпункт 5.12 пункту 5 глави 10 розділу II виключено на підставі
Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)*

5.12. Якщо заповідана лише частина спадкового майна, обов'язкова частка визначається, виходячи із вартості всього спадкового майна, але виділяється обов'язковому спадкоємцю з тієї частки спадкового майна, що залишилась поза заповітом. Якщо частка майна, що залишилась не заповіданою, менша порівняно із розміром обов'язкової частки у спадщині, обов'язковий спадкоємець отримує частку, якої не вистачає, із заповіданої частини спадкового майна.

5.13. Якщо спадкоємець за заповітом є одночасно і спадкоємцем за законом, частина спадкового майна, яка залишилась поза заповітом, ділиться порівну між усіма спадкоємцями за законом, у тому числі й спадкоємцем, зазначеним у заповіті.

5.14. Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення.

5.15. Визначивши розмір обов'язкової частки, нотаріус видає спадкоємцю, який має право на обов'язкову частку у спадщині, свідоцтво про право на спадщину за законом, а спадкоємцеві за заповітом – свідоцтво про право на спадщину за заповітом.

5.16. Якщо в заповіті зазначені родинні відносини спадкоємця зі спадкодавцем, нотаріус перевіряє документи, що підтверджують факт родинних відносин, та за бажанням спадкоємців зазначає про родинні відносини у свідоцтві про право на спадщину за заповітом.

5.17. Після видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом поданий спадкоємцями оригінал або дублікат заповіту (протокол про оголошення секретного заповіту) залишається у спадковій справі.

5.18. При оформленні спадщини за секретним заповітом відкриттю спадкової справи передує процедура оголошення секретного заповіту.

Глава 11. Видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя

(Назва глави 11 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

(Пункт 1 глави 11 розділу II виключено на підставі Наказу Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

1. Видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя

1.1. У разі смерті одного з подружжя свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя з подальшим повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видано на половину спільного майна.

1.2. У повідомленні, що надсилається спадкоємцям померлого, які прийняли спадщину, зазначається склад спільного майна подружжя, на частку якого другий із подружжя, що є живим, просить видати свідоцтво про право власності, а також роз'яснюється право звернення до суду у випадку оспорювання спадкоємцями майнових вимог того з подружжя, що залишився живим.

1.3. Повідомлення надсилається поштою, а спадкоємці, які прибули до нотаріальної контори, повідомляються нотаріусом усно, про що робиться відмітка на заяві того з подружжя, що залишився живим. Така відмітка підписується спадкоємцями.

1.4. На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка померлого у спільній власності.

1.5. Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

2. Підстави видачі свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя

2.1. При видачі свідоцтва нотаріус вимагає документ, який посвідчує шлюбні відносини, в порядку, встановленому чинним законодавством. На примірнику свідоцтва, що залишається у матеріалах нотаріальної справи, робиться відмітка, у якій зазначаються найменування поданого для огляду документа, його номер, дата та найменування юридичної особи, що його видала.

2.2. Якщо до складу майна, на частку якого видається свідоцтво, входить майно, що підлягає реєстрації, нотаріус вимагає подання документів, які підтверджують право власності подружжя на таке майно.

2.3. При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно, що підлягає реєстрації, нотаріус виготовляє витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

(Підпункт 2.3 пункту 2 глави 11 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

2.4. При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя, на житловий будинок, квартиру, дачу, садовий будинок, гараж, земельну ділянку, інше нерухоме майно нотаріус досліджує відповідний правовстановлюючий документ, на якому робиться відмітка про видачу такого свідоцтва.

Якщо правовстановлюючий документ на майно, що підлягає реєстрації, повертається заінтересованим особам, нотаріус досліджує документ, про що робить відмітку на заяві про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя або на примірнику цього свідоцтва, який залишається у матеріалах нотаріальної справи. Допускається приєднання до матеріалів нотаріальної справи засвідчених в установленому порядку фотокопій правовстановлюючих документів на майно, які повертаються заінтересованим особам.

2.5. При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них нотаріус, крім документів, визначених у цьому пункті, вимагає свідоцтво про смерть одного з подружжя.

2.6. Нотаріус у випадку видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з подружжя на житловий будинок, квартиру та інше нерухоме майно вносить відповідні відомості про речові права до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно в порядку, установленому законодавством у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

(Пункт 2 глави II розділу II доповнено новим підпунктом 2.6 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

3. Видача свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя у випадку наявності заборони відчуження або арешту на майно

3.1. За наявності заборони відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя видається у разі згоди на те кредитора (відповідного податкового органу).

3.2. Згода кредитора має бути викладена у формі письмової заяви.

3.3. Якщо на вищевказане майно накладено арешт судовими чи слідчими органами, видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя відкладається до зняття арешту.

Глава 12. Видача свідоцтв про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів)

1. Видача нотаріусом свідоцтва про придбання арештованого або заставленого майна з прилюдних торгів (аукціонів)

1.1. Придбання арештованого або заставленого нерухомого майна з прилюдних торгів (аукціонів) оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням такого майна шляхом видачі набувачу відповідного свідоцтва.

1.2. Видача свідоцтва про придбання заставленого майна, яке складається лише з рухомого майна, здійснюється за місцем проведення аукціону.

2. Видача нотаріусом свідоцтва про придбання нерухомого майна, яке було предметом застави (іпотеки)

Придбання нерухомого майна, яке було предметом застави (іпотеки), оформлюється нотаріусом за місцезнаходженням цього нерухомого майна шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання нерухомого майна.

3. Підстава для видачі свідоцтва про придбання арештованого або заставленого майна з прилюдних торгів (аукціонів)

3.1. Свідоцтво про придбання арештованого нерухомого майна з прилюдних торгів видається нотаріусом на підставі складеного державним ви-

конавцем акта про проведені публічні торги, затвердженого начальником відповідного відділу державної виконавчої служби.

3.2. В акті про проведені прилюдні торги має бути зазначено:

- ким, коли і де проводилися прилюдні торги;
- коротка характеристика реалізованого майна;
- прізвище, ім'я, по батькові (назва юридичної особи), адреса кожного покупця;
- сума, внесена переможцем торгів за придбане майно;
- прізвище, ім'я, по батькові (назва юридичної особи) боржника, його адреса;
- дані про правостановлюючі документи, що підтверджували право власності боржника на майно: назва правостановлюючого документа, ким виданий, посвідчений (для нотаріусів указувати прізвище, ім'я, по батькові, нотаріальний округ), дата видачі, посвідчення, номер за реєстром, орган реєстрації, дата і номер реєстрації.

3.3. Свідоцтво про придбання заставленого майна на аукціоні видається нотаріусом на підставі акта (копії затвердженого суддею акта) про проведений аукціон. Складений організатором аукціону акт про проведений аукціон подається на затвердження нотаріусу, який вчинив виконавчий напис про необхідність звернення стягнення на заставлене майно або який прийняв рішення.

3.4. Акт про проведення аукціону, що подається нотаріусу на затвердження, має містити таку інформацію:

- ким, коли і де проводився аукціон;
- перелік і коротку характеристику реалізованого майна;
- початкову й остаточну ціну реалізації майна;
- прізвище, ім'я, по батькові (назву юридичної особи) боржника, його адресу;
- прізвище, ім'я, по батькові (назву юридичної особи), адресу покупця;
- суму, внесену переможцем аукціону за придбане майно.

3.5. До акта додається список учасників аукціону.

3.6. При реалізації на аукціоні майна, що підлягає реєстрації, в акті зазначаються дані про правостановлюючі документи, що підтверджували право власності боржника на майно: назва правостановлюючого документа, ким виданий, посвідчений (для нотаріусів указувати прізвище, ім'я, по батькові, назву нотаріальної контори, нотаріального округу), дата видачі, посвідчення, номер за реєстром, орган реєстрації, дата і номер реєстрації.

3.7. Свідоцтво про придбання нерухомого майна, що було предметом іпотеки, видається нотаріусом на підставі копії складеного державним вико-

навцем акта про реалізацію предмета іпотеки, затвердженого начальником (заступником начальника) органу державної виконавчої служби.

3.8. В акті про реалізацію предмета іпотеки має бути зазначено:

- що реалізація предмета іпотеки відбулась із дотриманням вимог Закону України «Про іпотеку» ;
- назва організатора прилюдних торгів, дата і місце їх проведення;
- стисла характеристика та місцезнаходження предмета іпотеки;
- прізвище, ім'я, по батькові (назва юридичної особи), адреса покупця;
- початкова ціна предмета іпотеки та ціна продажу;
- сума коштів, внесена за придбане нерухоме майно;
- прізвище, ім'я та по батькові (назва юридичної особи) боржника, його адреса;
- відомості про документ, на підставі якого право власності на предмет іпотеки належало іпотекодавцю.

4. Видача нотаріусом свідоцтва про придбання нерухомого майна на аукціоні при продажі майна в провадженні у справі про банкрутство:

4.1. Придбання нерухомого майна на аукціоні при його продажі в провадженні у справі про банкрутство оформлюється нотаріусом відповідно до статті 75 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» за місцезнаходженням такого майна шляхом видачі набувачу відповідного свідоцтва.

4.2. Свідоцтво про придбання майна на аукціоні видається нотаріусом на підставі акта про передання права власності на придбане майно, що підписується сторонами, та протоколу про проведення аукціону, складеного організатором аукціону.

4.3. В акті про передання права власності на куплене нерухоме майно має бути зазначено:

- ім'я (назва) та місце проживання (місцезнаходження) продавця та покупця, а також організатора аукціону;
- відомості про продане нерухоме майно;
- електронну адресу веб-сторінки, на якій розміщено відомості про проведення аукціону.

4.4. В протоколі про проведення аукціону має бути зазначено:

- майно, що запропоноване для продажу, його склад;
- кількість учасників аукціону;
- початкову вартість;
- ціну, запропоновану переможцем аукціону, або відомості про те, що аукціон закінчився без визначення переможця;
- ціну або частину ціни, сплачену переможцем;

- найменування і місцезнаходження (для юридичної особи), прізвище, ім'я, по батькові і місце проживання (для фізичної особи) переможця торгів;
- електронну адресу сторінки веб-сайту, на якій розміщено відомості про проведення аукціону;
- номер банківського рахунку, на який мають бути перераховані кошти за придбане майно;
- інші відомості, передбачені законодавством України.

До протоколу обов'язково має бути доданий засвідчений організатором текст договору, вказаний в оголошенні про проведення аукціону.

(Главу 12 розділу II доповнено новим пунктом 4 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

5. Видача свідоцтва про придбання майна, право власності на яке підлягає реєстрації

Якщо право власності на майно підлягає обов'язковій державній реєстрації, нотаріус зазначає про це в тексті свідоцтва із зазначенням органу, який здійснює таку реєстрацію.

Глава 13. Видача свідоцтв про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо вони не відбулися

1. Підстави для видачі нотаріусом свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо вони не відбулися

Якщо прилюдні торги (аукціон) оголошено такими, що не відбулися, нотаріус видає відповідне свідоцтво про передачу майна стягувачеві в рахунок погашення боргу на підставі складеного та затвердженого в установленому порядку акта із зазначенням того, що прилюдні торги (аукціон) не відбулися.

2. Зміст акта про те, що прилюдні торги (аукціон) не відбулися

В акті про те, що прилюдні торги (аукціон) не відбулися, має бути зазначено:

- ким, коли і де проводилися прилюдні торги (аукціон);
- коротка характеристика майна;
- прізвище, ім'я, по батькові (найменування юридичної особи), місце проживання/місцезнаходження кожного покупця;
- дані про правовстановлюючі документи, що підтверджували право власності боржника на майно: назва правостановлюючого документа, ким виданий, посвідчений (для нотаріусів зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, нотаріальний округ), дата видачі, посвідчення, номер за реєстром, орган реєстрації, дата та номер реєстрації;
- підстави, з яких прилюдні торги (аукціон) не відбулися.

Глава 14. Видача свідоцтва виконавцю заповіту

1. Виконання заповіту

Виконання заповіту здійснюється спадкоємцями за заповітом, за винятком випадків, коли його виконання повністю або у визначеній частині здійснюється виконавцем заповіту.

2. Призначення виконавця заповіту

2.1. Виконавець заповіту може бути призначений заповідачем за ініціативою спадкоємців, нотаріусом або на підставі рішення суду.

2.2. Заповідач може доручити виконання заповіту зазначеній у заповіті особі (виконавцю заповіту) незалежно від того, чи є ця особа спадкоємцем.

2.3. Особа може бути призначена виконавцем заповіту лише за її письмовою згодою.

2.4. Волевиявлення виконавця заповіту щодо покладання на нього обов'язку з виконання заповіту може бути зазначене у самому тексті заповіту, про що має свідчити особистий підпис виконавця заповіту, справжність якого засвідчується нотаріусом, про що зазначається у посвідчувальному написі, вчиненому на заповіті.

2.5. Спадкоємці, які прийняли спадщину, мають право вибрати виконавця заповіту з числа спадкоємців або призначити виконавцем заповіту іншу особу у випадках:

- непризначення виконавця заповіту заповідачем;
- відмови особи, призначеної заповідачем, від виконання заповіту;
- усунення призначеної особи від виконання заповіту.

2.6. У випадку призначення виконавця заповіту спадкоємцями останні мають подати про це відповідні заяви, справжність підпису під якими підлягає нотаріальному засвідченню, або укладений між спадкоємцями та потенційним виконавцем відповідний договір, який посвідчується нотаріально та має передбачати обсяг вчинення виконавцем дій, спрямованих на виконання волі заповідача та його винагороду.

2.7. Суд призначає виконавця заповіту у разі, якщо спадкоємці самостійно не можуть дійти згоди щодо того, хто виконуватиме волю спадкодавця. У цьому випадку повноваження виконавця заповіту будуть підтверджуватися судовим рішенням, яке має бути подане нотаріусу для участі виконавця заповіту під час здійснення відповідних нотаріальних дій.

2.8. Призначення виконавця заповіту нотаріусом здійснюється за умови, що цього потребують інтереси спадкоємців, у випадках:

- непризначення виконавця заповіту заповідачем;
- відмови особи, призначеної заповідачем, від виконання заповіту;
- усунення призначеної особи від виконання заповіту.

2.9. Особливе значення має призначення виконавця заповіту нотаріусом, зокрема у випадках, коли:

- майно заповідається малолітнім особам, у яких відсутні батьки;
- майно заповідається державі або юридичним особам;
- майно заповідається з умовою;

– заповіт містить заповідальний відказ або покладання на спадкоємця (ів) інших обов'язків;

– предметом заповіту є майно, щодо якого після смерті заповідача обов'язково виникає необхідність управління ним (частка в статутному капіталі товариств, акції, приватні підприємства тощо).

2.10. У законі не встановлені вимоги до особи, яку нотаріус може самостійно призначити виконавцем заповіту. Нотаріус має виходити із загальних положень, що виконавцем може бути як особа з числа спадкоємців, так і будь-яка інша особа.

2.11. Виконавцем може бути призначена особа, яка сама виявить бажання ним бути. У цьому випадку така особа подає нотаріусу заяву, яка має містити в собі одночасно згоду на вчинення певних дій. У цій заяві зазначаються зобов'язання особи, які вона бере на себе, висловлюючи бажання стати виконавцем заповіту.

3. Згода виконавця заповіту

Згода виконавця заповіту виконувати покладені на нього обов'язки також може бути викладена в окремій заяві, справжність підпису під якою підлягає нотаріальному засвідченню. Ця заява є невід'ємною частиною заповіту.

4. Повноваження виконавця заповіту

4.1. Повноваження виконавця заповіту виникають з моменту відкриття спадщини.

4.2. Повноваження виконавця заповіту базуються на заповіті та посвідчуються свідоцтвом, яке видається нотаріусом.

4.3. Якщо в заповіті не зазначено інше, виконавець заповіту має вжити таких заходів:

– забезпечити перехід до спадкоємців належного їм спадкового майна відповідно до вираженої в заповіті волі заповідача та закону;

– вжити самостійно або через нотаріуса заходів із забезпечення охорони спадкового майна та управління ним в інтересах спадкоємців;

– отримати належні спадкодавцю грошові кошти та інше майно для подальшої передачі їх спадкоємцям, якщо це майно не підлягає передачі іншим особам;

– виконати заповідальне покладання або вимагати від спадкоємців виконання заповідального відказу або заповідального покладання.

5. Дії нотаріуса при видачі свідоцтва виконавцю заповіту

5.1. Після звернення виконавця заповіту за видачею свідоцтва нотаріус встановлює його особу, здійснює відповідну перевірку за Спадковим реєстром, встановлює факт заведення спадкової справи і, якщо спадкова справа після смерті заповідача ще не заведена, вимагає у особи, що призначена виконавцем заповіту, свідоцтво про смерть спадкодавця або його нотаріально засвідчену копію та заводить спадкову справу, до якої долучає всі документи або їх копії.

5.2. Якщо спадкова справа вже заведена, то всі документи, які є підставою для видачі свідоцтва виконавцю заповіту (заповіт, заява тощо), повинні бути приєднані до спадкової справи.

5.3. Видає свідоцтво виконавцю заповіту той нотаріус, який завів спадкову справу і в якого вона зберігається. За даними Спадкового реєстру нотаріус перевіряє чинність, незмінність та дійсність заповіту.

5.4. Свідоцтво виконавця заповіту підтверджує, що виконавець заповіту наділений правом від свого імені вести справи, пов'язані з виконанням заповіту, в судових органах, органах державної влади та місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності, галузевої належності та підпорядкування.

6. Вимоги до змісту свідоцтва виконавця заповіту

6.1. У свідоцтві необхідно зазначити відомості про виконавця заповіту, підстави виникнення його повноважень з посиланням на заповіт та дату відкриття спадщини. Якщо повноваження, що містяться у заповіті, обмежені і не відповідають передбаченим статтею 1290 Цивільного кодексу України, необхідно додатково обумовити їх у свідоцтві. У разі якщо повноваження у заповіті не перелічені або є посилання на статтю 1290 Цивільного кодексу України, в свідоцтві замість переліку повноважень також може бути посилання на вищезазначену норму.

6.2. Строк чинності повноважень виконавця заповіту встановлюється нотаріусом на підставі статті 1294 Цивільного кодексу України, про що зазначається в свідоцтві.

6.3. Якщо спадкоємцями є малолітні, неповнолітні, недієздатні особи або особи, цивільна дієздатність яких обмежена, про видачу свідоцтва виконавцю заповіту нотаріус повідомляє відповідні органи опіки та піклування.

6.4. Строк дії повноважень виконавця заповіту визначається повним виконанням волі спадкодавця, вираженої в заповіті.

6.5. Повноваження виконавця заповіту можуть бути припинені достроково:

– у випадку визнання заповіту недійсним у судовому порядку;

- у разі смерті особи, призначеної виконавцем заповіту;
- у разі відмови виконавця заповіту від виконання покладених на нього обов'язків;
- у разі неприйняття спадщини спадкоємцями за заповітом;
- на підставі рішення суду.

6.6. Законодавством передбачаються випадки, коли спадкоємці мають право змінити волю спадкодавця щодо призначення виконавця заповіту.

6.7. Якщо виконавець не здатний забезпечити виконання волі спадкодавця з будь – яких причин, спадкоємцям надається право в судовому порядку усунути такого виконавця від виконання.

6.8. Повноваження виконавця заповіту можуть припинятися нотаріусом на підставі письмової заяви спадкоємців, відказоодержувачів, а також осіб, які мають право здійснювати контроль за виконанням заповіту, підписи на якій засвідчуються нотаріально. Нотаріус виносить постанову про припинення виконання повноважень виконавцем заповіту.

6.9. Після подання спадкоємцям (їхнім законним представникам) звіту про виконання своїх повноважень виконавець заповіту повертає свідоцтво нотаріусу, який у свою чергу робить відмітку про припинення чинності повноважень виконавця заповіту на примірнику свідоцтва, що зберігається у справах нотаріуса, державному нотаріальному архіві, на примірнику свідоцтва, повернутому виконавцем, та відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, у книзі обліку спадкових справ.

6.10. На всіх заявах зазначаються дата (час) їх надходження та номер спадкової справи. Заяви та примірники свідоцтва підшиваються у спадкову справу.

6.11. Виконавець має право вимагати відшкодування витрат, які були ним зроблені для охорони спадщини, управління нею та виконання заповіту за рахунок спадкового майна.

6.12. Виконавець має право на плату за виконання своїх повноважень, визначену заповідачем або спадкоємцями, на підставі попередньої домовленості між ними або у разі спору – в судовому порядку.

Глава 15. Накладання та зняття заборони щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно) і транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації

1. Місце вчинення нотаріальної дії – накладання заборони відчуження майна

1.1. Нотаріус накладає заборону щодо відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, майнових прав на нерухоме майно і транспортних за-

собів, що підлягають державній реєстрації, за місцезнаходженням (місцем реєстрації) цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін правочину, в зв'язку з яким накладається заборона.

1.2. Накладання заборони при одержанні повідомлення про смерть особи, що за життя склала спільний заповіт подружжя, провадиться нотаріусом за місцем відкриття спадщини.

2. Підстави накладення заборони відчуження майна

Заборона відчуження майна накладається:

– за повідомленням установи банку, підприємства чи організації про видачу громадянину позики (кредиту) на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю житлового будинку (квартири);

– при посвідченні договору застави (іпотеки) житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, майнових прав на нерухоме майно, а також транспортного засобу, що підлягає державній реєстрації, або при посвідченні договору про внесення змін щодо предмета застави (іпотеки), якщо це передбачено договором;

– за зверненням органу опіки та піклування з метою захисту особистих і майнових прав та інтересів дитини, яка має право власності або проживає у жилому будинку, квартирі, іншому приміщенні, на відчуження якого накладається заборона;

– при посвідченні договору довічного утримання (догляду);

– за повідомленням іпотекодержателя;

– при видачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно спадкоємцям фізичної особи, оголошеної померлою (строком на п'ять років);

– при одержанні повідомлення про смерть одного з подружжя, які за життя склали спільний заповіт подружжя;

– при посвідченні спадкового договору;

– у всіх інших випадках, передбачених законом.

3. Вчинення посвідчувального напису про заборону відчуження майна

3.1. Накладання заборони щодо відчуження нерухомого майна проводиться шляхом вчинення посвідчувального напису на повідомленні банку, підприємства чи організації про видачу позики (кредиту) на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю житлового будинку, квартири. Один примірник повідомлення з написом нотаріуса про накладення заборони щодо відчуження майна видається представнику відповідного банку, підприємства чи організації, що видав (ло, ла) позику (кредит), а другий залишається у справах нотаріуса.

3.2. Накладання заборони щодо відчуження за спадковим договором, договором довічного утримання (догляду), застави (іпотеки), а також при ви-

дачі свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно спадкоємцям фізичної особи, оголошеної померлою, проводиться шляхом вчинення посвідчувального напису на всіх примірниках договору або свідоцтва про право на спадщину.

3.3. Накладання заборони щодо відчуження майна при одержанні повідомлення про смерть особи, яка за життя склала спільний заповіт подружжя, вчинюється нотаріусом, яким заведено спадкову справу, на примірнику поданого нотаріусу заповіту, про що надсилається повідомлення нотаріусу, який посвідчив заповіт.

3.4. Накладання заборони щодо відчуження майна за зверненням органу опіки та піклування з метою захисту особистих і майнових прав та інтересів дитини, яка має право власності або проживає у жилому будинку, квартирі, іншому приміщенні, вчинюється нотаріусом на копії рішення зазначеного компетентного органу.

(Пункт 3 глави 15 розділу II доповнено новим підпунктом 3.4 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

4. Реєстрація накладання заборони відчуження майна

4.1. Накладання заборони щодо відчуження майна реєструється нотаріусами в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та реєстрі для реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна, арештів, накладених на майно судами, слідчими органами, і реєстрації зняття таких заборон та арештів. Про накладені заборони щодо відчуження робиться запис в Алфавітній книзі обліку реєстрації заборон відчуження нерухомого та рухомого майна, а також арештів, накладених на таке майно судами, слідчими органами, і реєстрації зняття таких заборон та арештів.

4.2. Накладені заборони щодо відчуження житлового будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна та майнових прав на нерухомість підлягають обов'язковій реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

(Підпункт 4.2 пункту 4 глави 15 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

5. Зняття заборони відчуження майна

5.1. Нотаріус знімає заборону відчуження майна при одержанні повідомлення:

- кредитора про погашення позики;
- про припинення (розірвання, визнання недійсним) договору застави (іпотеки);
- про припинення договору іпотеки у зв'язку з набуттям іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного

зобов'язання, після припинення договору іпотеки у зв'язку з відчуженням іпотекодержателем предмета іпотеки;

– про припинення, розірвання, визнання недійсним договору ренти, довічного утримання (догляду), спадкового договору;

– органів опіки та піклування про усунення обставин, що обумовили накладення заборони відчуження майна дитини;

– про скасування рішення суду про оголошення фізичної особи померлою або закінчення п'ятирічного строку з часу видачі свідоцтва про право на спадщину на майно особи, оголошеної померлою;

– про смерть другого з подружжя, що склали спільний заповіт;

– про скасування рішення суду про позбавлення батьків дитини батьківських прав або відібрання дитини без позбавлення батьківських прав;

– про смерть відчужувача за спадковим договором або про смерть другого з подружжя, що уклали спадковий договір;

– про відчуження майна, переданого під виплату ренти;

– за рішенням суду;

– в інших випадках, передбачених законом.

(Абзац перший підпункту 5.1 пункту 5 глави 15 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 454/5 від 30.03.2015)

Якщо заборону знімає нотаріус, який її не накладав, він направляє за місцем зберігання справи, що містить відомості про накладання заборони, повідомлення про зняття заборони.

(Підпункт 5.1 пункту 5 глави 15 розділу II доповнено абзацом другим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012; в редакції Наказу Міністерства юстиції № 454/5 від 30.03.2015)

5.2. У випадках, передбачених частиною першою статті 537 Цивільного кодексу України, нотаріус може зняти заборону відчуження заставлено-го майна за заявою боржника.

5.3. Як доказ зазначеного нотаріусу боржником подаються: копія зобов'язання, копія договору застави/іпотеки, квитанція про внесення в депозит нотаріуса належних кредиторів грошових коштів або цінних паперів, які свідчили б про повне і безумовне виконання зобов'язання, копія повідомлення нотаріуса кредиторів про внесення боргу в депозит, копія заяви боржника, переданої нотаріусом кредиторів відповідно до вимог цього Порядку, щодо вчинення цим кредитором необхідних дій із зняття заборони відчуження тощо.

При знятті заборони на примірнику правочину, що залишається у справах нотаріуса, проставляється відмітка про зняття заборони, проставляють-

ся дата, підпис нотаріуса та його печатка. Наприклад: «Мною, Івановим І.І., приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, на підставі статті 74 Закону України «Про нотаріат» та у зв'язку з розірванням договору іпотеки, посвідченого 20 грудня 2012 року за реєстровим № 253, знято заборону відчуження (назва майна, його місцезнаходження/місце реєстрації) у зв'язку з (зазначаються підстава, ким, коли посвідчено документ, та його реєстровий номер)» або «Мною, Івановим І.І., приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу, на підставі статті 74 Закону України «Про нотаріат» та у зв'язку зі смертю (дата, прізвище, ім'я та по батькові відчужувача), який (яка) був(ла) відчужувачем зазначеного у цьому договорі майна, знято заборону відчуження (назва майна, його місцезнаходження/місце реєстрації).

(Підпункт 5.3 пункту 5 глави 15 розділу II доповнено новим абзацом згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

5.4. Про зняття заборони нотаріус письмово повідомляє кредитора.

5.5. Повідомлення судових або слідчих органів та органів державної виконавчої служби про зняття арешту після опрацювання повертається нотаріусом ініціаторам звернення. Копія такого повідомлення залишається у справах нотаріуса.

(Підпункт 5.5 пункту 5 глави 15 розділу II в редакції Наказу Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

6. Реєстрація зняття заборони відчуження та арешту майна

6.1. Про зняття заборони, а також про зняття судовими або слідчими органами та органами державної виконавчої служби накладеного ними арешту на майно нотаріус робить відповідні відмітки в реєстрі для реєстрації заборон і арештів та в алфавітній книзі обліку заборон відчуження і арештів нерухомого майна.

6.2. Відомості про зняття заборони відчуження нерухомого майна, а також про зняття судовими або слідчими органами та органами державної виконавчої служби накладеного ними арешту на об'єкти нерухомого майна підлягають обов'язковій реєстрації в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно в порядку, установленому законодавством у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно.

(Підпункт 6.2 пункту 6 глави 15 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

Глава 16. Вчинення виконавчих написів

1. Стягнення грошових сум або витребування майна за виконавчим написом

1.1. Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють

заборгованість, або на правочинах, що передбачають звернення стягнення на майно на підставі виконавчих написів.

1.2. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, установлюється Кабінетом Міністрів України.

1.3. Нотаріуси відмовляють у вчиненні виконавчого напису у випадках, коли витребується майно, звернення стягнення на яке забороняється законодавством України або здійснюється виключно на підставі рішення суду.

1.4. Виконавчий напис вчинюється нотаріусом незалежно від місця виконання вимоги, місцезнаходження боржника або стягувача.

2. Звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису

2.1. Для вчинення виконавчого напису стягувачем або його уповноваженим представником нотаріусу подається заява, у якій, зокрема, мають бути зазначені:

– відомості про найменування і місце проживання або місцезнаходження стягувача та боржника;

– дата і місце народження боржника – фізичної особи, місце його роботи;

– номери рахунків у банках, кредитних установах, код за ЄДРПОУ для юридичної особи;

– строк, за який має провадитися стягнення;

– інформація щодо суми, яка підлягає стягненню, або предметів, що підлягатимуть витребуванню, включаючи пеню, штрафи, проценти тощо.

Заява може містити також іншу інформацію, необхідну для вчинення виконавчого напису.

2.2. У разі якщо нотаріусу необхідно отримати іншу інформацію чи документи, які мають відношення до вчинення виконавчого напису, нотаріус вправі витребувати їх у стягувача.

2.3. Вчинення виконавчого напису в разі порушення основного зобов'язання та (або) умов іпотечного договору здійснюється нотаріусом після спливу тридцяти днів з моменту надісланих іпотекодержателем повідомлень – письмової вимоги про усунення порушень іпотекодавцю та боржнику, якщо він є відмінним від іпотекодавця.

Повідомлення вважається надісланим, якщо є відмітка іпотекодавця на письмовому повідомленні про його отримання або відмітка поштового відділення зв'язку про відправлення повідомлення на вказану в іпотечному договорі адресу.

(Підпункт 2.3 пункту 2 глави 16 розділу II доповнено абзацом другим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

2.4. Вчинення виконавчого напису за заявою одного з іпотекодержателів здійснюється нотаріусом після спливу десяти днів з дня одержання іншими іпотекодержателями письмового повідомлення про звернення стягнення на предмет іпотеки.

2.5. У разі отримання письмової заяви від попереднього іпотекодержателя, який має вищий пріоритет, про припинення звернення стягнення на предмет іпотеки виконавчий напис нотаріусом не вчинюється.

3. Умови вчинення виконавчого напису

3.1. Нотаріус вчиняє виконавчі написи:

– якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем;

– за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року.

(Абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 глави 16 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

3.2. Безспірність заборгованості підтверджують документи, передбачені Переліком документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.99 № 1172.

3.3. Якщо для вимоги, за якою вчиняється виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис вчиняється у межах цього строку.

3.4. Строки, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, обчислюються з дня, коли у стягувача виникло право примусового стягнення боргу.

3.5. При вчиненні виконавчого напису нотаріус повинен перевірити, чи подано на обґрунтування стягнення документи, зазначені у Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.99 № 1172.

3.6. У разі вчинення виконавчого напису за договором іпотеки нотаріус перевіряє за даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно наявність чи відсутність заставної, наявність чи відсутність інших іпотекодержателів.

(Підпункт 3.6 пункту 3 глави 16 розділу II із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

3.7. За наявності заставної вчинення виконавчого напису може бути здійснено лише на підставі заяви (вимоги) власника заставної.

4. Зміст виконавчого напису

Виконавчий напис має містити:

- дату (рік, місяць, число) вчинення, посаду, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчинив виконавчий напис;
- найменування та місце проживання (місцезнаходження) стягувача;
- найменування та місце проживання (місцезнаходження) боржника, дату й місце його народження, місце роботи (для фізичних осіб), номери рахунків в установах банків (для юридичних осіб);
- строк, за який провадиться стягнення;
- суми, що підлягають стягненню, або предмети, які підлягають витребуванню, у тому числі пеня, проценти, якщо такі належать до стягнення;
- розмір плати, суму державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;
- номер, під яким виконавчий напис зареєстровано;
- дату набрання чинності виконавчим написом;
- строк пред'явлення виконавчого напису до виконання;
- підпис нотаріуса, який вчинив виконавчий напис, скріплений печаткою;
- інші відомості, передбачені статтею 18 Закону України «Про виконавче провадження».

5. Викладення виконавчого напису

5.1. Виконавчий напис вчинюється на оригіналі документа (дублікаті документа, що має силу оригіналу), що встановлює заборгованість.

5.2. Якщо виконавчий напис не вміщується на документі, що встановлює заборгованість, він може бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа спеціальному бланку нотаріальних документів.

5.3. Якщо за борговим документом необхідно провести стягнення частинами, виконавчий напис за кожним стягненням може бути зроблений на копії документа або на виписці з особового рахунку боржника; у цих випадках на оригіналі документа, що встановлює заборгованість, робиться відмітка про вчинення виконавчого напису і зазначаються, за який строк і яка сума стягнута, дата і номер за реєстром нотаріальних дій.

6. Обрахування розміру суми стягнення

6.1. За заявою кредитора розмір суми, яка підлягає стягненню за виконавчим написом, може бути встановлений з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення та трьох процентів річних від простроченої суми, якщо інший розмір не встановлений договором або законом.

6.2. Неустойка (штраф, пеня) включається до виконавчого напису, якщо це передбачено умовами договору.

6.3. Вчинення виконавчого напису за договором позики здійснюється з урахуванням вимог статті 1050 Цивільного кодексу України .

7. Дослідження доказів при вчиненні виконавчого напису

7.1. У справах нотаріуса залишається копія документа, що встановлює заборгованість, чи правочину, за яким здійснюється стягнення, або витяг з особового рахунку боржника і примірник виконавчого напису.

7.2. При кожному наступному вчиненні виконавчого напису за одним і тим самим зобов'язанням повторне подання копії документа, що встановлює заборгованість, не вимагається. У цих випадках нотаріус вимагає подання двох примірників витягу з особового рахунку та оригіналу зобов'язання.

7.3. Один примірник витягу з виконавчим написом і оригінал зобов'язання повертаються стягувачу, а другий примірник залишається у нотаріуса.

7.4. При вчиненні кількох виконавчих написів за документами, що встановлюють заборгованість однакової форми, копія кожного окремого зобов'язання не вимагається. У таких випадках у матеріалах нотаріальної справи залишаються одна копія документа, що встановлює заборгованість (на одного з боржників), і список боржників, на стягнення боргу з яких вчинені виконавчі написи, із зазначенням повної назви та адреси боржників, строку платежу, суми, що підлягає стягненню за виконавчим написом, а в необхідних випадках й інших даних.

7.5. Стягувачу видаються виконавчі написи на кожного боржника окремо відповідно до списку.

7.6. Якщо для вчинення виконавчого напису, крім документа, що встановлює заборгованість, необхідно подати й інші документи, зазначені в Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.99 № 1172, то вони до виконавчого напису не приєднуються, а залишаються у матеріалах нотаріальної справи.

8. Порядок стягнення за виконавчим написом

Стягнення за виконавчим написом провадиться в порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством для виконання судових рішень та Законом України «Про виконавче провадження» .

9. Строк пред'явлення виконавчого напису до виконання

9.1. Виконавчий напис, за яким стягувачем або боржником є фізична особа, може бути пред'явлений до примусового виконання протягом року з моменту вчинення виконавчого напису.

9.2. Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого напису до виконання провадиться відповідно до вимог статті 23 Закону Ук-

раїни «Про виконавче провадження» і статті 371 Цивільного процесуального кодексу України .

Глава 17. Вчинення протестів векселів

1. Вексель, види векселів

1.1. Вексель – це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов’язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

1.2. Векселі можуть бути прості або переказні, існують виключно у письмовій документарній формі та мають обов’язкові реквізити.

1.3. Простий вексель має містити:

- назву «простий вексель», яка включена в текст документа і написана тією мовою, якою цей документ складений;
- безумовне зобов’язання сплатити визначену суму грошей;
- найменування особи, яка має платити (трасат);
- строк платежу;
- місце, в якому має здійснюватись платіж;
- найменування особи, якій або за наказом якої має здійснюватись платіж;
- дату і місце складання простого векселя;
- підпис особи, яка видає вексель (векселедавець).

1.4. Переказний вексель повинен містити:

- назву «переказний вексель», яка включена до тексту документа і написана тією мовою, якою цей документ складений;
- безумовний наказ сплатити визначену суму грошей;
- найменування особи, яка повинна платити (трасат);
- строк платежу;
- місце, в якому має здійснюватись платіж;
- найменування особи, якій або за наказом якої має здійснюватись платіж;
- дату і місце видачі векселя;
- підпис особи, яка видає вексель (трасат).

1.5. Особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями, погашення вексельних зобов’язань та стягнення за векселями визначаються Законом України «Про обіг векселів в Україні» .

2. Місце вчинення протестів векселів

2.1. Відповідно до законодавства, що регулює вексельний обіг в Україні, векселі опротестовуються в неплатежі, неакцепті, недатуванні акцепту.

2.2. Неоплачений вексель пред’являється нотаріусу для вчинення протесту:

– про неоплату – за місцезнаходженням платника або за місцем платежу;
– в неакцепті або в недатованні акцепту – за місцезнаходженням платника;

– про відмову передати оригінал векселя законному держателю копії векселя – за місцезнаходженням держателя оригіналу векселя;

– про непред’явлення примірника векселя, надісланого для акцепту, держателю векселя; про неакцепт за другим примірником векселя, про неплатіж за другим примірником векселя – за місцезнаходженням платника;

– про відмову у проставленні векселедавцем датованої відмітки про пред’явлення йому векселя – за місцезнаходженням векселедавця.

3. Строки для пред’явлення векселів до протесту та строки здійснення протесту векселів

3.1. Векселі для вчинення протесту про неоплату приймаються нотаріусом після закінчення дати платежу за векселем, але не пізніше 12-ї години наступного після цього строку дня.

3.2. Векселі для вчинення протесту про неакцепт можуть бути прийняті протягом строків, встановлених для пред’явлення до акцепту, але не пізніше 12-ї години наступного після цього строку дня.

3.3. Векселі для вчинення протесту про непред’явлення примірника векселя, надісланого для акцепту держателю векселя, протест про неакцепт за другим примірником векселя, протест про неплатіж за другим примірником векселя, протест про непередання оригіналу векселя законному держателю копії векселя, протест про відмову у проставленні векселедавцем датованої відмітки про пред’явлення йому векселя приймаються нотаріусами в строки, установлені статтею 44 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі від 07.06.1930, запровадженого Женевською конвенцією 1930 року.

3.4. Для векселя строком на визначений день або о такій-то годині від дати складання протест про неоплату повинен бути здійснений або в день, коли вексель підлягає оплаті, або в один з двох наступних робочих днів.

3.5. Протест векселя про неоплату за векселем строком по пред’явленні здійснюється протягом строку, встановленого для пред’явлення до акцепту.

3.6. У разі якщо перше пред’явлення векселя зі строком платежу за пред’явленням до платежу було здійснено в останній день цього строку, протест векселя може бути вчинений наступного дня.

3.7. Протест векселя зі строком платежу за пред’явленням у неакцепті здійснюється у строки, встановлені для пред’явлення до акцепту, тобто протягом одного року з дня видачі векселя.

3.8. Протест у недатуванні акцепту вчинюється у разі, якщо платник, акцептуючи вексель, за яким акцепт повинен обов'язково бути датований, не проставить дату акцепту. Це стосується векселів, які підлягають оплаті у визначений строк від пред'явлення, або векселів, які повинні бути пред'явлені для акцепту протягом визначеного строку.

4. Вчинення протесту векселя

4.1. Протест векселя – це нотаріальна дія, яка офіційно засвідчує факт повної неоплати за векселем.

4.2. Протести векселів вчиняються нотаріусом відповідно до Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі, Закону України «Про обіг векселів в Україні» .

4.3. Протест векселя про неоплату вчинюється у разі, якщо:

– вексель неоплачений (вексель було акцептовано, але не сплачено платником);

– оплата здійснена у валюті, яка не зазначена у векселі;

– платник відсутній у місці платежу або у місцезнаходженні, яке зазначено у векселі.

4.4. Протест векселя про неоплату вчинюється як щодо простого, так і щодо переказного векселя.

4.5. Протест про неоплату за простим векселем здійснюється проти векселедавця, за переказним – проти акцептанта (платника).

4.6. Вчинення протесту векселя про неоплату не потребується, якщо вексель раніше був опротестований у неакцепті.

4.7. Протест векселя в неакцепті вчинюється у разі:

– відмови платника від акцепту (здійснення часткового акцепту);

– оплата здійснена у валюті, яка не зазначена у векселі;

– відсутність платника у місці, зазначеному у векселі.

4.8. Протест векселя в недатуванні акцепту вчинюється у разі відсутності дати на акцепті і здійснюється з метою збереження прав векселедержателя за таким векселем.

4.9. За відсутності протесту недатований акцепт вважається таким, що зроблений акцептантом в останній день строку, передбаченого для пред'явлення до акцепту.

4.10. Протест векселя в неакцепті або у недатуванні акцепту вчинюється до переказного векселя і здійснюється проти векселедавця.

4.11. При вчиненні протесту векселя нотаріус повинен враховувати, що за акцепт і платіж відповідає векселедатель.

4.12. Для вчинення протесту векселя векселедержатель або його уповноважена особа подають нотаріусу:

– оригінал векселя (його копію – якщо це було передбачено самими учасниками вексельних правовідносин та про це є відповідні застереження);

– заяву векселедержателя (кредитора) про протест векселя, підписану векселедержателем (кредитором) та скріплену печаткою (у разі наявності).

4.13. У тексті заяви зазначаються повне найменування і адреса векседавця (боржника), платника (доміциліата), векселедержателя (кредитора), вказуються відомості про вексель (векселі), який (які) подається (ються) до опротестування, строк платежу за векселем (векселями), сума, що підлягає сплаті за векселем (векселями), причина опротестування, повне найменування і адреса, номери рахунків у банках, код за ЄДРПОУ – для юридичної особи, реєстраційний номер облікової картки платника податку для фізичної особи (за наявності). Заява може містити інші додаткові відомості;

– векселі подаються нотаріусу під розписку та за окремим описом, у якому зазначаються найменування і адреси векселедержателя, векседавця, платника (доміциліата), вид векселів (простий чи переказний), їх кількість, номери, строк платежу, сума платежу;

– документ, за яким встановлено особу векселедержателя або його уповноваженого представника;

– документи, що підтверджують повноваження уповноваженого представника, а також правоздатність та дієздатність юридичної особи.

4.14. При прийнятті векселя до опротестування нотаріус повинен:

– перевірити наявність усіх необхідних реквізитів векселя та правильність їх заповнення, наявність підписів і печаток та послідовність індо-саментів;

– переконатися, що вексель поданий для протесту в установлені законом строки;

– встановити місце здійснення протесту;

– перевірити факт пред'явлення векселя до сплати. Підтвердженням факту пред'явлення векселя до сплати є відмітка векседавця на письмовій вимозі про прийняття вимоги про сплату векселя або відмітка поштового відділення зв'язку про відправлення такої вимоги поштою чи телеграфом на адресу, вказану у векселі.

4.15. У день прийняття векселя до протесту нотаріус зобов'язаний від свого імені пред'явити письмову вимогу про оплату або акцепт векселя до векседавця (платника). Підтвердженням факту пред'явлення вимоги про сплату векселя є відмітка векседавця на письмовій вимозі про прийняття вимоги про сплату векселя або відмітка поштового відділення зв'язку про відправлення такої вимоги поштою чи телеграфом на адресу, вказану у векселі.

4.16. У тексті вимоги нотаріус зазначає про надходження заяви про протест векселя з усіма його реквізитами та пропозицією сплатити чи акцептувати вексель у певний строк або повідомити про оплату чи акцепт векселя:

– якщо вексель протестується в неплатежі, нотаріус вимагає від особи, проти якої протестується вексель, оплатити суму за векселем;

– якщо вексель протестується в неакцепті, нотаріус висуває вимогу акцептувати вексель;

– якщо вексель протестується в недатуванні акцепту, нотаріус вимагає проставити дату на акцепті.

4.17. Якщо здійснено платіж або буде проставлена відмітка про акцепт, нотаріус повертає вексель платнику без протесту з відміткою про акцепт або платіж.

4.18. Якщо на вимогу нотаріуса не надійшла відповідь від особи, яка має платити за векселем, про його оплату або у разі відмови платника (доміціліата) оплатити або акцептувати вексель нотаріус опротестовує вексель.

4.19. Якщо місцезнаходження платника невідоме, протест векселя вчинюється без пред'явлення вимоги про оплату або акцепт векселя з відповідною відміткою в акті про протест.

4.20. Запис про вчинення протесту векселя вноситься до реєстру для реєстрації нотаріальних дій.

4.21. Протест векселя оформлюється актом у двох примірниках, один з яких залишається у справах нотаріуса.

4.22. У справах нотаріуса також залишаються:

– копія опротестованого векселя (чи копія з копії, коли протест вчинювався за копією) з відповідною відміткою про протест або опис опротестованих векселів, якщо такий подавався, з прикладенням як зразка копії одного опротестованого векселя;

– заява векселедержателя (кредитора) про протест векселя;

– опис векселів, що передаються на опротестування;

– примірник надіслані (передані) боржникові вимоги про оплату або акцепт (оплата) векселя;

– інші документи, якщо такі були подані чи були необхідні для протесту.

4.23. Опротестований вексель з відміткою про вчинення протесту видається векселедержателю або уповноваженій особі.

Глава 18. Вчинення морських протестів

1. Звернення до нотаріуса за вчиненням морського протесту

1.1. З метою забезпечення доказів для охорони прав і законних інтересів судовласника заінтересована особа – капітан судна звертається до

нотаріуса з письмовою заявою про подію, яка мала місце в період плавання або стоянки судна і яка може стати підставою для пред'явлення до судово-ласника майнових вимог.

1.2. Заява про морський протест має містити в собі опис подій, що сталися, і заходів, ужитих капітаном для забезпечення охорони довіреного йому майна.

1.3. На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, нотаріусу в межах строків, установлених чинним законодавством, повинно бути подано для огляду судовий журнал і засвідчений капітаном витяг із судового журналу.

1.4. Заява про морський протест має бути подана нотаріусу в порту України в строки, установлені чинним законодавством України.

1.5. Якщо подати заяву про морський протест у встановлені строки неможливо, то про причини цього має бути зазначено в заяві про морський протест.

2. Складання акта про морський протест

2.1. Нотаріус на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опитування самого капітана і, за можливості, не менше чотирьох свідків з числа членів судової команди, у тому числі двох, що належать до осіб командного складу, складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом і печаткою.

2.2. Примірник акта видається капітанові або уповноваженій ним особі, а другий примірник із заявою капітана і витягом із судового журналу залишається у матеріалах нотаріальної справи.

Глава 19. Прийняття на зберігання документів

1. Звернення до нотаріуса з метою передачі документів на зберігання
Нотаріуси за заявами заінтересованих юридичних та фізичних осіб приймають на зберігання документи за описом.

2. Складання опису документів

2.1. Опис складається в двох примірниках і підписується особою, яка здала документи на зберігання, та нотаріусом.

2.2. Один примірник опису залишається у нотаріуса, а другий видається особі, яка здала документи на зберігання.

3. Прийняття документів на зберігання без опису

3.1. За клопотанням заінтересованої особи нотаріус може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані в присутності нотаріуса.

3.2. Упаковка має бути скріплена печаткою нотаріуса, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання.

4. Видача свідоцтва про прийняття документів на зберігання

Про прийняття документів на зберігання нотаріус видає заінтересованій особі, яка здала їх, свідоцтво за встановленою формою, до якого додається примірник опису, якщо такий проводився.

5. Зберігання документів нотаріусом

Прийняті документи зберігаються в окремому пакеті в залізних шафах чи сейфах, опечатаних печаткою нотаріуса.

6. Повернення документів, прийнятих на зберігання

Документи, прийняті на зберігання, повертаються на вимогу заінтересованої особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноважених нею осіб при пред'явленні свідоцтва і примірника опису чи за рішенням суду.

Глава 20. Передача заяв

1. Звернення до нотаріуса з метою передачі заяв фізичних та юридичних осіб

1.1. Нотаріус передає заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам на підставі усного звернення заінтересованих осіб.

1.2. Передача заяв в електронній формі про проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, які відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» подаються державному реєстратору для проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, здійснюється відповідно до Порядку подання та обігу електронних документів державному реєстратору.

2. Умови передачі заяв фізичних осіб та юридичних осіб

Нотаріус передає заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам, якщо вони не суперечать закону і не містять відомостей, що порочать честь і гідність людини.

3. Порядок передачі заяв фізичних та юридичних осіб

3.1. Заяви подаються нотаріусу належним чином оформлені і не менше ніж у двох примірниках, один з яких пересилається поштою зі зворотним повідомленням або особисто передається адресатам під розписку.

3.2. Заяви можуть передаватися також з використанням технічних засобів.

3.3. У випадку, передбаченому підпунктом 3.2 цього пункту, другий примірник заяви повертається особі, що її подала.

3.4. Витрати, пов'язані з поштовою пересилкою заяви чи з використанням інших технічних засобів, оплачуються заявником.

4. Видача свідоцтва про передачу заяв фізичних та юридичних осіб

4.1. На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передачу заяви.

4.2. У свідоцтві викладається зміст одержаної на заяву відповіді або зазначається, що відповідь у встановлений у заяві строк не надійшла.

4.3. Передача заяви та видача свідоцтва про передачу заяви є самостійними нотаріальними діями і реєструються в реєстрі нотаріальних дій під окремими номерами.

Глава 21. Прийняття у депозит грошових сум та цінних паперів

1. Звернення до нотаріуса з вимогою прийняття у депозит грошових сум і цінних паперів

1.1. Державні та приватні нотаріуси у випадках, передбачених законодавством України, приймають у депозит грошові суми та цінні папери.

Сторони правочину, в тому числі і попереднього, можуть домовитись про депонування грошових сум у депозиті нотаріуса з метою виконання зобов'язань та наступного їх безготівкового перерахування нотаріусом особі, на ім'я якої вони були внесені безготівковим шляхом, у зв'язку з настанням певної події, що обумовлена договором.

(Підпункт 1.1 пункту 1 глави 21 розділу II доповнено абзацом другим згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

У разі настання певної події, що обумовлена договором, нотаріус в день звернення або не пізніше наступного робочого дня передає безготівковим шляхом гроші особі, на ім'я якої вони були задепоновані, за її заявою, в якій мають бути зазначені реквізити для перерахування. У разі ненастання певної події, що обумовлена договором, нотаріус повертає безготівковим шляхом гроші з депозиту особі, що їх внесла, за її заявою.

(Підпункт 1.1 пункту 1 глави 21 розділу II доповнено абзацом третім згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012; із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства юстиції № 888/5 від 15.05.2013)

1.2. Прийняття нотаріусом грошових сум і цінних паперів проводиться за місцем виконання зобов'язання.

1.3. Прийняття грошових сум або цінних паперів у депозит для передавання кредитору здійснюється за відповідною заявою заінтересованої особи (боржника) або за заявою ліквідатора громадянина-підприємця, визнаного банкрутом. Заява реєструється нотаріусом у книзі вхідної кореспонденції і є підставою для вчинення нотаріальної дії.

1.4. Заява боржника має містити такі відомості:

– щодо особи, від якої прийнято внесок у депозит, а також щодо особи, для передачі якій його внесено, а саме:

– для фізичних осіб – прізвище, ім'я, по батькові, серію та номер паспорта, коли та ким він був виданий, місце проживання та реєстраційний номер облікової картки платника податків;

– для юридичних осіб – найменування, місцезнаходження та податковий номер, реквізити поточного рахунку, відкритого в установі банку (якщо місцезнаходження або інші відомості щодо особи, для передачі якій робиться внесок, невідомі, то в заяві вказуються останні відомі особі, що звернулася до нотаріуса, відомості);

– щодо мети чи виконання якого зобов'язання зроблено внесок;

– щодо причин, з яких зобов'язання не може бути виконане безпосередньо.

1.5. На бажання особи до заяви можуть бути включені обґрунтування та розрахунок, згідно з яким робиться внесок. У разі прийняття в депозит цінних паперів, випущених у документарній формі, у заяві зазначається їх сумарна номінальна вартість.

1.6. Якщо боржник не вказав місцезнаходження кредитора і нотаріусу це місцезнаходження невідоме, боржник попереджається, що повідомлення кредитора про внесення грошей або цінних паперів у депозит є його обов'язком.

1.7. Заява ліквідатора громадянина-підприємця, визнаного банкрутом, повинна містити: прізвище, ім'я, по батькові ліквідатора громадянина-підприємця, визнаного банкрутом, з посиланням на реквізити постанови господарського суду, що призначив ліквідатора; прізвище, ім'я, по батькові, серію та номер паспорта, коли та ким він був виданий, місце проживання та номер картки платника податків у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів громадянина-підприємця, визнаного банкрутом, найменування господарського суду (що визначається відповідно до закону розпорядником коштів боржника), прізвище та ініціали судді, що прийняв постанову про визнання громадянина-підприємця банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, щодо мети чи виконання якого зобов'язання зроблено внесок.

2. Способи внесення грошових сум у депозит нотаріуса

2.1. Унесення особою грошових сум у депозит нотаріуса проводиться будь-яким шляхом внесення переказу готівки через банки або безготівковим перерахуванням сум з рахунку особи на окремий поточний рахунок приватного нотаріуса тощо. Для зберігання грошових сум, прийнятих у депозит державними нотаріальними конторами, в органах державного казначейства відкриваються відповідні рахунки для обліку депозитних сум.

2.2. Про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому належні грошові суми або цінні папери.

2.3. У разі якщо грошові суми або цінні папери внесені в депозит нотаріуса ліквідатором громадянина-підприємця, про їх надходження нотаріус повідомляє господарський суд, що визнав громадянина-підприємця банкрутом, і за рішенням господарського суду видає їх з депозиту.

3. Документи, що підтверджують внесок боржника

3.1. На підставі виписок з рахунків, що свідчать про надходження відповідних сум, особі, яка внесла грошові суми в депозит, нотаріусом видається квитанція встановленого зразка. При цьому права частина квитанції (квитанція) видається особі, яка внесла грошову суму в депозит, а ліва її частина (корінець квитанції) залишається у справах державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса. На прохання боржника напис про внесок може бути зроблений на поданому документі, що встановлює заборгованість або з якого випливає внесення грошових сум або цінних паперів у депозит.

3.2. У квитанції вказуються:

– відомості щодо особи, від якої прийняті в депозит грошові суми, а також щодо особи, для якої вони вносяться (далі – депонент):

– для фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові, серія та номер паспорта, коли та ким він був виданий, місце проживання та ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів;

– для юридичних осіб: найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код у Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України, реквізити поточного рахунку, відкритого в установі банку (якщо місцезнаходження депонента невідоме, то нотаріусом у квитанції вказуються останні дані, які відомі особі, що звернулася щодо внесення у депозит грошових сум);

– з якою метою чи для виконання якого зобов'язання внесено суму в депозит;

– розмір грошової суми, унесеної у депозит.

3.3. У разі внесення у депозит цінних паперів нотаріусом видається квитанція встановленого зразка. При цьому нотаріусом вказується сумарна номінальна вартість цінних паперів, що прийняті в депозит.

3.4. При прийнятті в депозит цінних паперів на зворотному боці квитанції і корінця квитанції зазначаються вид цінних паперів, їх кількість та сумарна номінальна вартість.

4. Плата за прийняття у депозит нотаріуса грошових сум і цінних паперів

У разі прийняття у депозит для передачі за належністю грошових сум або цінних паперів державними нотаріусами справляється державне мито в розмірі, установленому чинним законодавством; приватними нотаріусами справляється плата відповідно до статті 31 Закону та статті 1 Указу Президента України від 10.07.98 № 762 «Про впорядкування справляння плати за вчинення нотаріальних дій». Особа, що внесла в депозит грошові суми або цінні папери, або її уповноважений представник розписується на корінці квитанції.

5. Прийняття у депозит нотаріуса грошових сум (цінних паперів), виявлених під час вжиття заходів щодо охорони спадкового майна

5.1. Якщо під час ужиття заходів щодо охорони спадкового майна нотаріусом будуть виявлені грошові суми (цінні папери), що залишилися після померлого, вони вносяться на відповідні рахунки для обліку депозитних сум державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, про що випи-сується відповідна квитанція. Квитанція підшивається до спадкової справи, а її корінець залишається у справах державної нотаріальної контори чи у справах приватного нотаріуса.

5.2. У цьому разі в квитанції зазначаються:

- прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, що вживав заходів щодо охорони спадкового майна;
- прізвище, ім'я, по батькові та останнє місце проживання спадкодавця;
- розмір грошових коштів або сумарна номінальна вартість цінних паперів, унесених нотаріусом у депозит.

5.3. На звороті корінця квитанції вказується номер спадкової справи, у якій зберігається квитанція.

6. Облік депозитних операцій

Облік депозитних операцій здійснюється державними нотаріальними конторами та приватними нотаріусами в таких книгах:

- книга обліку депозитних операцій;
- книга обліку особових рахунків депонентів.

7. Облік надходження та видачі грошових сум та цінних паперів

7.1. Надходження грошових сум та цінних паперів обліковується в прибутковій частині книги обліку депозитних операцій.

7.2. У графі 1 вказується порядковий номер запису; у графі 2 – дата надходження грошових сум або цінних паперів у депозит; у графі 3 – прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи (найменування юридичної особи), прізвище, ім'я та по батькові ліквідатора громадянина-підприємця, від якого прийняті грошові суми або цінні папери; за яким зобов'язанням або в рахунок яких платежів вони внесені; у графі 4 – номер виданої квитанції; у графах 5, 6 вказуються відповідно розмір внесеної у депозит грошової суми,

вид, кількість, номінальна вартість та реквізити цінних паперів, унесених у депозит; у графі 7 – номер особового рахунку депонента. У разі якщо грошові суми або цінні папери внесені в депозит нотаріуса ліквідатором громадянина-підприємця, депонентом є відповідний господарський суд, що визнав громадянина-підприємця банкрутом.

7.3. Видача грошових сум та цінних паперів обліковується у видатковій частині книги обліку депозитних операцій.

7.4. У графі 1 вказується порядковий номер запису; у графі 2 – дата видачі грошових сум або цінних паперів; у графі 3 – прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи (найменування юридичної особи), якій видано (перераховано) грошові суми або цінні папери, підстава видачі; у графі 4 – номер платіжного доручення; у графах 5 і 6 зазначаються відповідно розмір виданих (перерахованих) грошових сум або вид, кількість, номінальна вартість та реквізити цінних паперів; у графі 7 – номер особового рахунку депонента.

7.5. Наприкінці кожного місяця в прибутковій та видатковій частинах книги обліку депозитних операцій підбиваються підсумки за графами 5 і 6, вираховуються залишки коштів за депозитними операціями на перше число наступного місяця, а також вказуються суми нарахованих банком відсотків за зберігання на поточних рахунках грошових сум у разі, якщо нарахування останніх передбачається укладеним з банком договором про розрахунково-касове обслуговування. Залишки депозитних сум та суми відсотків станом на перше число кожного місяця звіряються із сумами, указаними у виписках з окремих поточних рахунків, відкритих у банківських установах.

7.6. Унесення відомостей про грошові суми або цінні папери, що надійшли в депозит, до книги обліку депозитних операцій є підставою для відображення відповідних сум на особових рахунках депонентів у книзі обліку особових рахунків депонентів.

8. Опис цінних паперів, випущених у документарній формі, що приймаються нотаріусом у депозит

8.1. Нотаріусом у депозит приймаються цінні папери, випущені в документарній формі. Нотаріус складає їх опис у трьох примірниках, кожен з яких підписується особою, що вносить цінні папери в депозит. Прийняті в депозит цінні папери в опечатаних пакетах, на яких зазначається їх сумарна номінальна вартість та в які вкладається один примірник опису, зберігаються в сейфі нотаріуса.

8.2. В описі вказуються: найменування та місцезнаходження державної нотаріальної контори або прізвище, ім'я, по батькові та нотаріальний округ приватного нотаріуса, кількість, вид, сумарна номінальна вартість та реквізити цінних паперів.

9. Видача з депозиту нотаріуса грошових сум або цінних паперів

9.1. Видача з депозиту грошових сум або цінних паперів здійснюється за заявою, яку подає депонент, за заявою та рішенням господарського суду, які подає ліквідатор громадянина-підприємця. На заяві нотаріусом здійснюється службова відмітка про встановлення особи депонента, ліквідатора громадянина-підприємця, реквізити документа, на підставі якого особу було встановлено, та вказується документ, що підтверджує право на одержання депозитних сум (свідоцтво про право на спадщину, рішення суду, довіреність тощо).

9.2. Видача банками грошових сум депонентам проводиться на підставі платіжних доручень приватних нотаріусів шляхом безготівкового перерахування на рахунок депонента або переказу коштів для виплати депоненту готівкою в банку.

9.3. Копія платіжного доручення, на підставі якого перераховано грошові суми, залишається у справах державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса.

9.4. Про одержання від нотаріуса цінних паперів депонент розписується на заяві, указаній у підпункті 9.1 цього пункту.

10. Повернення грошових сум і цінних паперів

10.1. Повернення грошових сум і цінних паперів особі, що внесла їх у депозит, допускається лише за згодою депонента. Вимога про повернення грошових сум і цінних паперів і згода на їх повернення повинні бути оформлені письмово.

10.2. Невитребувані з депозиту грошові суми та цінні папери, що підлягають передачі фізичним та юридичним особам, зберігаються в депозиті державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса протягом трьох років і після закінчення встановлених термінів їх зберігання підлягають перерахуванню до Державного бюджету України в порядку, установленому чинним законодавством України.

10.3. Грошові суми, що зберігаються в органах Державної казначейської служби України, спрямовуються до загального фонду державного бюджету України як інші неподаткові надходження. До державного бюджету наприкінці бюджетного року перераховуються також суми нарахованих банком відсотків за зберігання на поточних рахунках грошових сум, зданих у депозит. Перерахування невитребуваних грошових сум до бюджету відображається у графі 8 Книги обліку особових рахунків депонентів.

11. Книги обліку депозитних операцій та квитанційні книжки

Книги обліку депозитних операцій, обліку особових рахунків депонентів, квитанційні книжки мають бути пронумеровані, прошнуровані і скріплені печаткою та підписом посадової особи Головного управління юс-

тиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласного, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції із зазначенням кількості аркушів, що містяться в них.

12. Передача грошових сум, зданих у депозит у зв'язку з ліквідацією державної нотаріальної контори або припиненням приватної нотаріальної діяльності

У разі ліквідації державної нотаріальної контори або припинення приватної нотаріальної діяльності приватного нотаріуса, що вчиняв нотаріальні дії по прийняттю грошей та цінних паперів у депозит нотаріуса, за наказом управління юстиції, до сфери управління якого належить державна нотаріальна контора чи яким зареєстрована приватна нотаріальна діяльність приватного нотаріуса, за наявності залишків грошових коштів на поточних рахунках для ведення депозитних операцій та цінних паперів, що внесені в депозит такої державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, ці кошти передаються для продовження ведення депозитних операцій до іншої державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса для зберігання та передання депонентам у межах нотаріального округу та з дотриманням правил, встановлених цим Порядком.

(Главу 21 розділу II доповнено пунктом 12 згідно з Наказом Міністерства юстиції № 1951/5 від 26.12.2012)

Глава 22. Видача дубліката документа

1. Підстави видачі дубліката документа

1.1. У разі втрати або зіпсування документа, посвідченого або виданого нотаріусом, за письмовою заявою осіб, за дорученням яких або щодо яких учинялася нотаріальна дія, нотаріусом видається дублікат утраченого або зіпсованого документа.

1.2. Дублікати документів, посвідчених або виданих нотаріусом, можуть бути видані за письмовою заявою спадкоємців осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, а також виконавця заповіту та на запит нотаріуса, яким заведено спадкову справу. У цьому разі нотаріусу, крім свідоцтва про смерть таких осіб, подаються документи, які підтверджують їх родинні стосунки (свідоцтво виконавця заповіту).

2. Місце видачі дубліката документа

До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих нотаріусом, дублікат утраченого або зіпсованого документа видається нотаріусом за місцем його зберігання.

3. Видача дублікатів заповітів, прирівнюваних до нотаріально посвідчених

Державний нотаріус державного нотаріального архіву видає також дублікати заповітів, які надійшли на зберігання від посадових осіб, зазначених у статті 40 Закону.

4. Видача дубліката заповіту спадкоємцям або виконавцю заповіту

4.1. Дублікат заповіту може бути виданий вказаним у заповіті спадкоємцям, виконавцю заповіту після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача. У разі смерті спадкоємців, які були вказані в заповіті, дублікат може бути виданий їх спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача і померлого спадкоємця.

4.2. До заяви про видачу дубліката заповіту або видачу дубліката іншого документа спадкоємцям осіб, за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, виконавцю заповіту нотаріус долучає засвідчену ним фотокопію свідоцтва про смерть та засвідчені фотокопії інших документів, які підтверджують їх родинні стосунки (фотокопію свідоцтва виконавця заповіту).

4.3. Дублікат секретного заповіту не видається.

5. Видача дубліката довіреності

5.1. Нотаріус при видачі дубліката втраченої довіреності перевіряє дійсність цієї довіреності за даними Єдиного реєстру довіреностей.

5.2. Дублікати втрачених довіреностей підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей відповідно до Положення про Єдиний реєстр довіреностей, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 28.12.2006 № 111/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28.12.2006 за № 1378/13252 (із змінами).

6. Зміст дубліката документа

6.1. Дублікат документа повинен містити весь текст посвідченого або виданого документа, оригінал якого вважається таким, що втратив чинність.

6.2. На дублікаті документа робиться відмітка про те, що він має силу оригіналу, і вчиняється посвідчувальний напис. Крім того, про видачу дубліката нотаріус робить відмітку на примірнику документа, який зберігається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса.

Директор Департаменту
нотаріату, банкрутства
та функціонування
центрального
засвідчувального органу

К.І. Чижмарь

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ПОРЯДОК УЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ
В ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВАХ
ТА КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ**

**НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310**

У зв'язку з прийняттям Сімейного кодексу України, Цивільного кодексу України та відповідно до Закону України «Про нотаріат», Консульського статуту України НАКАЗУЄМО:

1. Затвердити Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України (далі – Положення), що додається.

2. Департаменту у справах цивільного стану громадян і нотаріату Міністерства юстиції України надіслати Положення Головному управлінню юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласним, Київському та Севастопольському міським управлінням юстиції для застосування в роботі та доведення до відома нотаріусів.

3. Управлінню консульської служби Міністерства закордонних справ України довести вказане Положення до відома дипломатичних представництв та консульських установ України для використання в роботі.

4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступників Міністра юстиції України та Міністра закордонних справ України відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

Міністр юстиції України
Міністр закордонних справ України

О. Лавринович
К. Грищенко

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства юстиції України,
Міністерства закордонних справ України
27.12.2004 N 142/5/310
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
27 грудня 2004 р. за N 1649/10248

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК УЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ В ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВАХ ТА КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Це Положення, розроблене відповідно до Закону України «Про нотаріат», Цивільного та Сімейного кодексів України, глави XI Консульського статуту України, визначає порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України.

1.2. Вчинення нотаріальних дій покладається на консульських посадових осіб (далі – консул), які працюють в дипломатичних представництвах та консульських установах України.

1.3. Консулами вчиняються такі види нотаріальних дій:

1) посвідчуються правочини (договори, заповіти, довіреності та ін.), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу житлових будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні;

2) вживаються заходи до охорони спадкового майна;

3) видаються свідоцтва про право на спадщину;

4) видаються свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;

5) засвідчується вірність копій (фотокопій) документів і виписок з них;

6) засвідчується вірність підпису на документах;

7) засвідчується справжність електронного цифрового підпису на електронних документах (за наявності технічної можливості роботи з електронними документами);

8) засвідчується вірність перекладу документів з однієї мови на іншу;

9) посвідчується факт, що фізична особа є живою;

10) посвідчується факт перебування фізичної особи в певному місці;

- 11) посвідчується тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці;
- 12) посвідчується час пред'явлення документів;
- 13) приймаються у депозит грошові суми та цінні папери;
- 14) учиняються виконавчі написи;
- 15) учиняються морські протести;
- 16) приймаються на зберігання документи.

Законодавством України можуть бути передбачені й інші дії, що вчиняються консулами.

1.4. Консули відповідно до статті 7 Закону України «Про нотаріат» у своїй діяльності керуються законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства закордонних справ України та іншими нормативно-правовими актами.

При вчиненні нотаріальних дій консули в установленому порядку та в межах своєї компетенції вирішують питання, що впливають з норм міжнародного права, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.5. Консули зобов'язані додержувати таємниць нотаріальних дій та відомостей, одержаних ними у зв'язку з їх учиненням.

Довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються тільки фізичним та юридичним особам, за дорученням яких або щодо яких учинялися нотаріальні дії.

На письмову вимогу суду, господарського суду, прокуратури, органів дізнання і слідства довідки про вчинені нотаріальні дії та документи видаються у зв'язку з кримінальними, цивільними або господарськими справами, що перебувають у їх провадженні.

Письмова вимога, з якою звертаються суд та інші зазначені вище органи, має бути належним чином оформлена (зокрема, мати посилання на номер справи, щодо якої виникла потреба в отриманні інформації).

Довідки про заповіти (про наявність заповіту, його зміст та ін.) видаються особам, щодо яких було складено заповіт, а також органам, переліченим в абзаці третьому цього підпункту, та спадкоємцям за законом тільки після смерті заповідача за умови подання свідоцтва (нотаріально засвідченої копії) про його смерть.

Обов'язок додержання таємниці здійснюваних нотаріальних дій поширюється також на осіб, яким про вчинені нотаріальні дії стало відомо у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

1.6. Консули зобов'язані здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до Консульського статуту України, Закону України «Про нотаріат»,

сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права й обов'язки, попереджати про наслідки нотаріальних дій, що вчиняються, для того, щоб юридична необізнаність не могла їм зашкодити, зберігати в таємниці відомості, одержані ними у зв'язку з учиненням нотаріальних дій, відмовляти у вчиненні нотаріальної дії у разі її невідповідності законодавству України або чинним міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

На прохання фізичних чи юридичних осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій, консули мають право витребувати від установ і організацій відомості та документи, необхідні для вчинення цих нотаріальних дій, складати проекти правочинів і заяв, виготовляти копії (фотокопії) документів та витягів з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій.

Чинним законодавством консулу можуть бути надані й інші права.

1.7. Мова нотаріального діловодства визначається у відповідності до статті 10 Конституції України та статті 20 Закону Української РСР «Про мови». Якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не знає мови, якою ведеться діловодство, тексти оформлюваних документів мають бути перекладені їй консулом або перекладачем у письмовій або усній формі, про що зазначається в посвідчувальному написі.

Особа, що не володіє мовою, якою виготовлений документ, підписується тією мовою, яку вона знає.

2. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

2.1. Нотаріальні дії вчиняються у приміщенні дипломатичного представництва та консульської установи. В окремих випадках, коли фізична особа не може з'явитися в зазначене приміщення, а також коли того вимагають особливості вчинюваних нотаріальних дій, нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаними приміщеннями, але в межах території діяльності дипломатичного представництва або консульської установи, у межах консульського округу.

Якщо нотаріальна дія вчиняється поза приміщенням дипломатичного представництва чи консульської установи України, у посвідчувальному написі та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій записується місце вчинення нотаріальної дії (удома, у лікарні тощо) із зазначенням адреси, а також часу вчинення нотаріальної дії та причин, з яких нотаріальна дія була вчинена поза вказаними приміщеннями.

2.2. Нотаріальні дії вчинюються в день пред'явлення всіх необхідних для цього документів, сплати консульського збору і відшкодування фактичних витрат.

Вчинення нотаріальної дії може бути відкладене в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб або направлення документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону консул повинен упевнитись у відсутності в зацікавлених осіб заперечень проти вчинення цієї дії.

Строк, на який відкладається вчинення нотаріальної дії у цих випадках, не може перевищувати одного місяця.

За заявою зацікавленої особи, яка бажає звернутися до суду для оспорування права або факту, про посвідчення яких просить інша зацікавлена особа, учинення нотаріальної дії повинно бути відкладене на строк не більше десяти днів.

Якщо за цей строк від суду не буде одержано повідомлення про надходження заяви, нотаріальна дія повинна бути вчинена.

У разі одержання від суду через Міністерство закордонних справ України повідомлення про надходження заяви зацікавленої особи, яка оспорує право або факт, про посвідчення якого просить інша зацікавлена особа, учинення нотаріальної дії зупиняється до вирішення справи судом.

Законодавством України можуть бути встановлені й інші підстави для відкладення і зупинення нотаріальних дій.

2.3. При вчиненні нотаріальних дій консул установлює особу учасників цивільних правовідносин, які особисто звернулися за вчиненням нотаріальних дій.

Встановлення особи здійснюється за паспортом або іншими документами, які унеможливають будь-які сумніви щодо особи громадянина.

Особа неповнолітнього до 16 років встановлюється за свідоцтвом про народження за умови письмового підтвердження батьками (одним із батьків) особи їх дитини та своєї особи. Засвідчення справжності підпису на такій заяві консулом не здійснюється.

У разі якщо за фізичну особу, яка у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може власноручно підписати правочин чи інший документ, його підписує інша фізична особа, консул встановлює як особу громадянина, що бере участь у такій нотаріальній дії, так і особу громадянина, який підписався за нього.

Відомості про документ (його реквізити), на підставі якого встановлюється особа, уносяться консулом до реєстру для реєстрації нотаріальних дій.

2.4. При посвідченні правочинів з'ясовується обсяг цивільної дієздатності фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у них.

У разі укладання правочинів представником перевіряються його повноваження.

Довіреність, яка надає повноваження представникові, подається консулу. Консул зобов'язаний перевірити через Міністерство закордонних справ України за допомогою Єдиного реєстру доручень, посвідчених у нотаріальному порядку на території України, дійсність довіреності на право розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами, про що після отримання відповіді на примірнику довіреності або її копії, що залишаються у справах консула, робиться відмітка про перевірку дійсності довіреності за даними Єдиного реєстру доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, з обов'язковим зазначенням ідентифікаторного номера перевірки.

2.5. При посвідченні правочинів і вчиненні деяких інших нотаріальних дій у випадках, передбачених законодавством України, консул перевіряє справжність підписів учасників правочинів та інших осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії.

2.6. Нотаріально посвідчувані правочини, а також заяви та інші документи підписуються у присутності консула. Якщо правочин, заява чи інший документ підписаний за відсутності консула, громадянин повинен особисто підтвердити, що документ підписаний ним, та в присутності консула проставити на окремому аркуші свій підпис з тим, щоб консул міг перевірити тотожність цих підписів.

2.7. Якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може власноручно підписати правочин, заяву чи інший документ, за її дорученням і в її присутності та в присутності консула ці документи може підписати інша особа. Про причини, з яких фізична особа, зацікавлена у вчиненні нотаріальної дії, не могла підписати документ, зазначається у посвідчувальному написі. Правочин не може підписувати особа, на користь або за участю якої його посвідчено.

Дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, має право обрати собі помічника.

Якщо глуха, німа або глухоніма фізична особа, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, письменно, вона сама прочитує документ і підписує його. Якщо така особа неписьменна, то при вчиненні нотаріальної дії обов'язково повинна бути присутня письменна особа, яка може порозумітися з глухою, німою або глухонімою особою і посвідчити своїм підписом, що зміст правочину, заяви чи іншого документа відповідає волі учасника нотаріальної дії.

2.8. Застосування електронного цифрового підпису (згідно із Законом України «Про електронний цифровий підпис») на правочинах здійснюється консулом при наявності технічних можливостей роботи з електронними до-

кументами на підставі попередньої письмової згоди підписувача на застосування електронного цифрового підпису. Заява повинна містити перелік правочинів, на яких застосовуватиметься електронний цифровий підпис.

У разі застосування електронного цифрового підпису консул повинен встановити особу підписувача та перевірити його дієздатність, а також обсяг правоздатності юридичної особи та повноважень її представника.

Перевірка цілісності електронного документа (згідно із Законом України «Про електронний цифровий підпис») здійснюється шляхом перевірки електронного цифрового підпису.

Як оригінал електронного документа не можуть бути застосовані свідоцтво про право на спадщину; документ, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригінальному примірнику, крім випадків існування централізованого сховища оригіналів електронних документів та інших випадків, передбачених законом.

Чинність і належність відкритого ключа підписувачу перевіряється за допомогою посиленого сертифіката ключа, виданого акредитованим центром сертифікації ключів.

Посилений сертифікат ключа повинен містити такі обов'язкові дані:

- найменування та реквізити центру сертифікації ключів (центрального засвідчувального органу, засвідчувального центру);
- зазначення, що сертифікат виданий в Україні;
- унікальний реєстраційний номер сертифіката ключа;
- основні дані (реквізити) підписувача – власника особистого ключа;
- дату і час початку та закінчення строку чинності сертифіката;
- відкритий ключ;
- найменування криптографічного алгоритму, що використовується власником особистого ключа;
- інформацію про обмеження використання підпису.

Посилений сертифікат ключа, крім обов'язкових даних, які містяться в сертифікаті ключа, повинен мати ознаку посиленого сертифіката ключа.

Посилений сертифікат ключа може бути як в електронній формі, так і у формі документа на папері.

2.9. При посвідченні договорів майнового характеру консулом у текстах договорів зазначаються: для юридичних осіб резидентів – відомості про найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; для нерезидентів – найменування, місцезнаходження та державу, де зареєстровано юридичну особу; для фізичних осіб громадян України – прізвище, ім'я, по батькові, адресу постійного місця проживання та ідентифікаційний номер

згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів; для іноземців, осіб без громадянства – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), громадянство, адресу постійного місця проживання за межами України.

На підтвердження наявності ідентифікаційного номера (коду) консулу подається відповідна, завірена уповноваженою особою, довідка або витяг, копія (фотокопія) якої(го) долучається до примірника договору, який залишається у справах нотаріуса.

В осіб, які через свої релігійні або інші переконання відмовляються від прийняття ідентифікаційного номера та офіційно повідомили про це відповідні державні органи, ідентифікаційний номер не вимагається за умови, якщо в паспортах цих осіб посадовою особою органу внутрішніх справ зроблена відмітка про наявність у них прав здійснювати будь-які платежі без ідентифікаційного номера. Копія сторінки паспорта з такою відміткою долучається до примірника договору (стаття 1 Закону України «Про державний реєстр фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів» (із змінами) та спільний наказ Державної податкової адміністрації України, Міністерства внутрішніх справ України від 19.10.2004 № 602/1226 «Про затвердження Порядку унесення відмітки до паспорта громадянина України щодо ідентифікаційного номера фізичної особи – платника податків та інших обов'язкових платежів», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.10.2004 № 1345/9944), який зберігається у справах консула. При посвідченні договорів майнового характеру за участю таких осіб консулом у текстах договорів зазначаються серія та номер паспорта.

2.10. У відповідності до статті 46 Закону України «Про нотаріат» консул управі витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості і (або) документи повинні бути подані в строк, указаний консулом. Цей строк не може перевищувати одного місяця.

Ненадання відомостей або документів на вимогу консула є підставою для відкладення, зупинення нотаріальної дії або відмови в її вчиненні.

2.11. Консул не вправі вчиняти нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені свого чоловіка чи своєї дружини, їхніх та своїх родичів (батьків, дітей, онуків, діда, баби, братів, сестер). У цих випадках учинення нотаріальних дій за участю цих осіб може бути здійснено іншою консульською посадовою особою, яка працює в дипломатичному представництві або консульській установі України.

2.12. Консули не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені

виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, а також які написані олівцем.

Дописки, закреслені слова чи інші виправлення, які є в документах, що подаються для вчинення нотаріальних дій, повинні бути застережені підписом посадової (уповноваженої на те) особи і печаткою установи, підприємства або організації чи особи, яка видала документ. Виправлення повинні бути зроблені таким чином, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане.

Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, у яких не можна прочитати все в них написане, як, наприклад, документи, залиті чорнилом, потерті та ін.

Не приймаються порвані документи та документи, викладені на двох і більше окремих аркушах, якщо аркуші не прошнуровано, не пронумеровано і кількість прошнурованих аркушів не завірена підписом посадової (уповноваженої на те) особи та печаткою юридичної чи фізичної особи, що видала документи.

2.13. Тексти нотаріально посвідчуваних правочинів, засвідчуваних копій (фотокопій) документів і виписок з них, тексти перекладів та заяв повинні бути написані зрозуміло і чітко; дати, що стосуються змісту посвідчуваних правочинів, мають бути позначені хоча б один раз словами, а назви юридичних осіб – без скорочень і з зазначенням їх місцезнаходження. У необхідних випадках зазначаються номери рахунків юридичних осіб у банках (кредитних установах), а також дата, місце народження та місце роботи фізичних осіб.

Прізвища, імена, по батькові фізичних осіб, у тому числі представників юридичних осіб, повинні бути написані повністю із зазначенням місця їх проживання. Для представників юридичних осіб місце їх проживання у текстах правочинів зазначається на їхнє бажання, але з обов'язковим його зазначенням у реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

На нотаріально оформлюваних документах не заповнені до кінця рядки та інші вільні місця прокреслюються, за винятком документів, призначених для дії за кордоном, у яких прокреслення не допускаються. Дописки і виправлення повинні бути застережені консулом перед підписом відповідних осіб (сторін правочину та інших осіб, які підписали правочин, заяву та ін.), повторені в кінці посвідчувального напису, скріплені підписом та печаткою консула. Виправлення мають бути зроблені за згодою сторін правочину та інших осіб, які підписали правочин, на всіх примірниках оформлюваних консулом документів і так, щоб усе помилково написане, а потім закреслене можна було прочитати.

Виправлення, зроблені в тексті нотаріально оформлюваного документа, який не потребує підпису особи, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії (наприклад, копія документа), застерігаються консулом лише в кінці посвідчувального напису до підпису консула і проставлення печатки.

Якщо документ, що підлягає посвідченню або засвідченню, викладений неправильно чи неграмотно (чи складений з порушенням вимог чинного законодавства), консул пропонує особі, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії, виправити його або скласти новий. На бажання зацікавленої особи документ може бути складений консулом.

У разі якщо документи, що посвідчуються, видаються або засвідчуються, викладені на двох і більше окремих аркушах, вони повинні бути прошиті або скріплені у спосіб, що унеможливує їх роз'єднання без порушення їхньої цілісності, з проставленням печатки та підпису консула з зазначенням кількості скріплених аркушів.

2.14. При посвідченні правочинів, засвідченні достовірності копій (фотокопій) документів і виписок з них, справжності підпису на документах, правильності перекладу документів з однієї мови на іншу, при посвідченні часу пред'явлення документа на відповідних документах учиняються посвідчувальні написи (додатки 1-29).

Посвідчувальний напис може бути розміщений як на лицьовому боці оформлюваного документа, так і на його звороті.

Посвідчувальний напис повинен бути написаний зрозуміло, чітко, без підчисток, дописок та інших виправлень і застережений підписом консула та його печаткою.

Для вчинення посвідчувальних написів можуть застосовуватись штампи з текстом відповідного напису.

Якщо посвідчувальний напис не вміщується на нотаріально оформлюваному документі, він має бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа аркуші паперу. У цьому разі аркуші, на яких викладено текст документа, і аркуш з посвідчувальним написом прошнуровуються або скріплюються у спосіб, що унеможливує їх роз'єднання без порушення цілісності, пронумеровуються, кількість аркушів завіряється підписом консула і скріплюється його печаткою.

На підтвердження права на спадщину, права власності на частку в спільному майні подружжя, яке видається після відкриття спадщини, а також посвідчення фактів, що фізична особа є живою, про перебування її у певному місці, тотожності фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці, про час пред'явлення документів, про прийняття на зберігання документів видаються відповідні свідоцтва (додатки 30-47).

2.15. Усі нотаріальні дії, учинені консулами, реєструються в реєстрах для реєстрації нотаріальних дій (додаток 48).

Кожній нотаріальній дії присвоюється окремий порядковий номер. Номер, під яким нотаріальна дія зареєстрована в реєстрі, позначається на документах, що видаються консулом, чи в посвідчувальних написах.

Реєстри повинні бути прошнуровані, аркуші їх пронумеровані. Кількість аркушів у реєстрі повинна бути завірена підписом консульської посадової особи, уповноваженої на те керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України. Підпис посадової особи скріплюється гербовою печаткою.

Запис нотаріальної дії у реєстр провадиться консулом чи іншою консульською посадовою особою або особою, яка перебуває у трудових відносинах з керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України, тільки після того, як посвідчувальний напис на документі або документ, що видається консулом, ним підписані та скріплені печаткою.

Нотаріальна дія вважається вчиненою з моменту реєстрації її в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Запис у реєстрі олівцем не допускається.

Дописки та виправлення, зроблені в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, повинні бути застережені консулом і скріплені його підписом.

2.16. Консули вправі видавати витяги з реєстрів для реєстрації нотаріальних дій з урахуванням вимог, встановлених підпунктом 1.5 цього Положення.

Витяги з реєстрів нотаріальних дій щодо заповітів видаються тільки після смерті заповідача.

2.17. Документи, на підставі яких вчинено нотаріальну дію, долучаються до примірника правочину, свідоцтва про право на спадщину та ін., що залишаються у справах консула.

Оригінали документів (наприклад, свідоцтв про реєстрацію актів цивільного стану про народження, шлюб, смерть) повертаються особам, що їх подали, а в консула залишаються їх копії (фотокопії).

Копії (фотокопії) подаються зацікавленими особами або на їх прохання виготовляються консулом чи іншим працівником або особою, яка перебуває у трудових відносинах з керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України. На таких копіях консул робить напис «З оригіналом згідно», ставить дату і свій підпис, які скріплює печаткою.

Документи, що посвідчують особу фізичних осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальних дій, їх представників або представників юридичних осіб, повертаються особам, що їх подали, а в реєстрі записуються наймену-

вання документа, його номер, дата видачі й найменування установи, яка видала документ.

Якщо фізична особа звернулася за засвідченням правильності копії (фотокопії) документа чи виписки з документа, консул встановлює його особу і робить у реєстрі відмітку «Особу встановлено».

2.18. Не залишаються у справах консула:

– документи, які стверджують право власності фізичних осіб на житловий будинок (частину будинку), будівлю, садибу, квартиру, садовий будинок, гараж, земельну ділянку чи їх частини, інше нерухоме майно (свідоцтво про право власності на житло, свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, державні акти про право власності на землю, договори купівлі-продажу, дарування, міни житлового будинку (частини будинку), будівлі, садиби, квартири, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна, у тому числі зареєстровані на біржі, договори про виділення в натурі частки з нерухомого майна, договори про поділ нерухомого майна та ін.), договори про відчуження не закінчених будівництвом житлових будинків, будівель (їх частин) або інших споруд, – якщо видається свідоцтво про право на спадщину на частку (чи частку від частки) майна померлого співвласника, якщо учасники спільної часткової власності мають один спільний правостановлювальний документ;

– свідоцтва про реєстрацію, технічні паспорти, реєстраційні талони, чеки, довідки-рахунки магазину на автотранспортні засоби, інші самохідні машини і механізми – при посвідченні договорів про їх відчуження, заставу, оренду, позичку; при видачі свідоцтва про право на спадщину чи про право власності на неї.

Про наявність зазначених документів робиться відмітка на заявах про видачу свідоцтв про право на спадщину і свідоцтв про право власності або на інших документах, що долучаються до нотаріально оформлених документів, після чого вони повертаються особі, яка їх подала. Відмітка, у якій зазначаються назва документа, ким, коли, за яким номером та на чие ім'я він виданий, підписується консулом.

Можливе залишення у справах консула копій (фотокопій) документів, що повертаються сторонам правочинів. У таких випадках, крім необхідних відміток, на залишених копіях (фотокопіях) консул робить напис «З оригіналом згідно», проставляє дату, свій підпис, який скріплює печаткою.

2.19. У разі втрати документа, посвідченого або виданого консулом, за письмовою заявою осіб (представників юридичних осіб), за дорученням яких або щодо яких вчинялася нотаріальна дія, консулом видається дублікат утраченого документа.

До передачі в архів примірників документів, посвідчених або виданих консулом, дублікат утраченого документа видається консулом за місцем його зберігання.

Дублікати документів, посвідчених або виданих консулом, можуть бути видані за письмовою заявою спадкоємців осіб, за дорученням яких або щодо яких учинялася нотаріальна дія, а також виконавця заповіту. Консулу, крім свідоцтва про смерть таких осіб, подаються документи, які підтверджують їх родинні стосунки (свідоцтво виконавця заповіту).

Дублікат заповіту може бути виданий вказаним у заповіті спадкоємцям, виконавцю заповіту після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача. У разі смерті спадкоємців, які були вказані в заповіті, дублікат може бути виданий їх спадкоємцям після подачі ними свідоцтва про смерть заповідача і померлого спадкоємця.

До заяви про видачу дубліката заповіту або про видачу дубліката іншого документа спадкоємцям осіб, за дорученням яких або щодо яких учинялася нотаріальна дія, а також до заяви виконавця заповіту консул долучає копію (фотокопію) свідоцтва про смерть та копії (фотокопії) інших документів, зокрема тих, які підтверджують родинні стосунки спадкоємців (копія свідоцтва виконавця заповіту), та ін. На таких копіях (фотокопіях) консул робить напис «З оригіналом згідно», ставить дату і свій підпис, який скріплює печаткою.

Дублікат секретного заповіту не видається.

Копія (фотокопія) оголошеного секретного заповіту, засвідчена в установленому порядку, може бути приєднана до дубліката протоколу про оголошення секретного заповіту, який видається у разі його втрати.

Дублікат документа повинен містити весь текст посвідченого або виданого документа.

На дублікаті документа робиться відмітка про те, що він має силу оригіналу, і вчиняється посвідчувальний напис. Про видачу дубліката консул робить відмітку на примірнику документа, який зберігається в справах консула.

2.20. Консули, виявивши при вчиненні нотаріальних дій порушення закону учасниками цивільних відносин, або якщо справжність поданого документа викликає сумнів, повідомляють про це через Міністерство закордонних справ України відповідні органи для вжиття необхідних заходів.

2.21. Консул відмовляє у вчиненні нотаріальної дії, якщо:

- учинення такої дії суперечить законowi;
- не подані відомості (інформація) та документи, необхідні для вчинення нотаріальної дії;
- дія не підлягає вчиненню консулом;

– з проханням про вчинення нотаріальної дії звернулася недієздатна особа, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або представник, який не має необхідних повноважень;

– правочин, що укладається від імені юридичної особи, не відповідає обсягу її цивільної дієздатності;

– в інших випадках, передбачених чинним законодавством України.

Консули не приймають для вчинення нотаріальних дій документи, якщо вони не відповідають вимогам законодавства або містять відомості, що паплюжать честь і гідність людини.

2.22. Консул на прохання особи, якій відмовлено в учиненні нотаріальної дії, повинен викласти причини відмови в письмовій формі і роз'яснити порядок її оскарження. У цих випадках консул не пізніше як у триденний строк виносить постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії.

У постанові про відмову вказуються:

– дата винесення постанови;

– прізвище, ініціали консула, який виніс постанову, найменування та адреса дипломатичного представництва чи консульської установи України;

– прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, місце її проживання або найменування і місцезнаходження юридичної особи;

– про вчинення якої нотаріальної дії просила особа, що звернулася до консула (короткий зміст прохання);

– мотиви, з яких відмовлено в учиненні нотаріальної дії, з посиланням на чинне законодавство;

– порядок і строки оскарження відмови з посиланням на цивільне процесуальне законодавство.

Консул не має права на безпідставну відмову в учиненні нотаріальної дії.

2.23. За вчинення нотаріальних дій консули справляють консульський збір.

За надання консулами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані з учинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру (складання проектів правочинів, заяв, виготовлення копій (фотокопій) документів чи виписок з них тощо) справляється окрема плата. Перелік таких послуг та розмір плати за них установлюються Тарифами консульського збору.

3. ПРАВИЛА ВЧИНЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ

3.1. Основні правила посвідчення правочинів

3.1.1. Зміст правочину не може суперечити Цивільному кодексу України, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства (стаття 203 Цивільного кодексу України).

Консули зобов'язані роз'яснити сторонам зміст і значення поданих ними проектів правочинів і перевірити, чи відповідає зміст посвідчуваних правочинів вимогам закону і дійсним намірам сторін.

3.1.2. Документи, у яких викладено зміст правочинів, що посвідчуються в нотаріальному порядку, виготовляються консулом не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах консула, а інші видаються сторонам.

Усі примірники підписуються учасниками правочину. Посвідчувальний напис учиняється на всіх примірниках правочину.

На бажання учасників правочину кожному з них видається по одному примірнику, про що зазначається у тексті договору.

3.1.3. При посвідченні правочинів консул з'ясовує обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, які є учасниками правочинів (стаття 44 Закону України «Про нотаріат»), виходячи з того, що цивільною дієздатністю фізичної особи визнається її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття).

Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, особі, яка займається підприємницькою діяльністю, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини.

У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу.

На підтвердження набуття повної цивільної дієздатності неповнолітньою особою консулу подаються відповідні документи (трудовий договір, виписка з наказу, свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи – підприємця, свідоцтво про одруження, свідоцтво про народження дитини тощо).

У разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття, у разі припинення дії трудового договору, припинення фізичною особою здійснення підприємницької діяльності набута нею повна цивільна дієздатність зберігається.

Якщо в консула є підстави вважати, що хтось з учасників правочину страждає на хронічний, стійкий психічний розлад, що істотно впливає на здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо, а відомостей про визнання особи недієздатною чи обмежено

дієздатною немає, консул відкладає вчинення правочину і з'ясовує, чи є рішення суду про визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною, яке набрало законної сили. Якщо таке рішення судом не виносилось, консул повідомляє про своє припущення одну з осіб чи один з органів, указаних у статті 237 Цивільного процесуального кодексу України, які можуть звернутись до суду із заявою про визнання цієї особи недієздатною або обмежено дієздатною.

У своєму листі консул пропонує повідомити його про прийняте рішення. Залежно від прийнятого цією особою чи органом рішення консул або вчиняє нотаріальну дію, або зупиняє вчинення нотаріальної дії до розгляду справи в суді.

3.1.4. У разі укладення правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, за участю осіб, над якими встановлено опіку або піклування, консул перевіряє наявність дозволу органу опіки та піклування на укладення таких договорів (стаття 71 Цивільного кодексу України).

Правочини за малолітніх, які не досягли 14 років, а також від імені фізичних осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними, учиняють батьки (усиновлювачі) або опікуни.

При вчиненні правочину одним з батьків малолітньої дитини вимагається письмова нотаріально засвідчена згода другого з батьків.

У разі неможливості отримання згоди другого з батьків (батько дитини записаний зі слів матері; у разі смерті другого з батьків, що підтверджується свідоцтвом про смерть чи довідкою органу реєстрації цивільного стану; у разі визнання другого з батьків безвісно відсутнім чи померлим, у разі ухвалення рішення суду про позбавлення батьківських прав) правочини щодо майна дитини вчиняються тим з батьків, з ким дитина проживає. Про обставини, які свідчать про неможливість отримання згоди другого з батьків, зазначається в тексті правочину.

Консул не приймає для посвідчення правочинів, що укладається від імені малолітньої дитини представником батьків (усиновлювачів) або одного з них.

Правочини, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей (стаття 203 Цивільного кодексу України).

Правочини від імені неповнолітніх віком від 14 до 18 років, а також від імені осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть бути посвідчені за умови, якщо вони вчинені за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника.

На вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна має бути згода обох батьків (усиновлювачів) або піклувальника.

Для укладення інших правочинів неповнолітньою дитиною консул має одержати згоду будь-кого з батьків (усиновлювачів). У разі заперечення того з батьків (усиновлювачів), з яким проживає неповнолітня особа, правочин може бути здійснений з дозволу органу опіки та піклування.

Опікун не має права укладати, а піклувальник давати згоду на укладення договорів між підопічним та своєю дружиною (своїм чоловіком) або своїми близькими родичами, крім передавання майна підопічному у власність за договором дарування або в безоплатне користування на підставі договору позички.

Справжність підпису(ів) батьків (усиновлювачів) або піклувальників на заяві про їх згоду на посвідчення правочинів від імені неповнолітніх віком від 14 до 18 років, а також від імені осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, повинна бути нотаріально засвідчена. Засвідчення справжності підпису не потрібне, якщо батьки, усиновлювачі або піклувальники особисто подадуть консулу заяву про згоду на посвідчення правочину. У цьому разі консул установлює особу заявника, перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві, і вказує назву документа, його номер, дату видачі та назву установи, що видала документ, який стверджує особу. Заява про згоду на посвідчення правочину може бути викладена на звороті примірника правочину, що залишається у справах консула, або на окремому аркуші.

3.1.5. При перевірці обсягу цивільної правоздатності юридичних осіб, які беруть участь у правочинах, консули зобов'язані ознайомитись з установчими документами (статут, засновницький договір), установчими актами, свідоцтвом про державну реєстрацію (перереєстрацію) юридичної особи та/або витягом (випискою) з Державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, положенням про філію та представництво юридичної особи, наказом юридичної особи про призначення керівника філії або представництва і перевірити, чи відповідає нотаріальна дія, яка вчиняється, обсягу цивільної правоздатності юридичної особи.

3.1.6. При укладенні правочину представником консул перевіряє його повноваження. Консул зобов'язаний через Міністерство закордонних справ України перевірити за допомогою Єдиного реєстру доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, дійсність довіреності на право розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами. На примірнику довіреності або її копії, що залишаються у справах дипломатичного представництва чи консульської установи, робиться відмітка про перевірку дійсності довіреності за даними Єдиного реєстру доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, з обов'язковим зазначенням ідентифікаторного номера перевірки.

Консул не вимагає подання довіреностей на вчинення правочинів та інших дій від осіб, уповноважених на це установчими документами юридичної особи, законом або іншими актами цивільного законодавства. У цих випадках від представників вимагаються документи, які передбачають зазначені повноваження та посвідчують їх службове становище.

При посвідченні правочинів консули можуть приймати договори, укладені від імені юридичних осіб їх філіями чи представництвами, підписані уповноваженими на це особами та скріплені печатками цих філій чи представництв.

Якщо від імені юридичної особи діє орган його управління, консул витребує документ, який стверджує повноваження цього органу (статут, засновницький договір, установчий акт, рішення зборів тощо).

3.1.7. Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними.

Договори щодо майна, належного подружжю на праві спільної сумісної власності майна, крім нерухомого, можуть бути посвідчені консулом при наявності письмової згоди другого з подружжя. Справжність підпису на заяві другого з подружжя про згоду на укладення такого договору повинна бути нотаріально засвідчена.

Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, поширюються вимоги, установлені цим Положенням щодо майна, що є правом спільної сумісної власності подружжя. На підтвердження факту проживання однією сім'єю осіб, які не перебувають у шлюбі, нотаріусом можуть бути прийняті: договір про спільне проживання та ведення спільного господарства, рішення суду про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю осіб, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі, тощо, якщо вони разом з іншими документами підтверджують цей факт.

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу.

3.1.8. Договори про оренду майна посвідчуються консулом після перевірки через Міністерство закордонних справ України відсутності заборони на відчуження або арешту за даними Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

У разі наявності заборони договори щодо майна, обтяженого боргом, посвідчуються за умови згоди кредитора на заміну боржника (переведення боргу).

Якщо на майно, що передається в оренду, накладено арешт судовими чи слідчими органами, договори про оренду такого майна посвідчуються лише після зняття арешту.

Договори про оренду рухомого майна (майнових прав) посвідчуються консулом після перевірки через Міністерство закордонних справ України відсутності публічних обтяжень за даними Державного реєстру обтяжень рухомого майна.

3.1.9. Договори сторін про розірвання чи зміну нотаріально посвідчених консулом договорів оформляються шляхом складання окремого договору.

Один примірник договору про розірвання чи зміну нотаріально посвідченого договору додається до примірника договору, що міститься в справах консула, а другий – підшивається в наряд за поточний рік. Договір про зміну або розірвання договору підписується сторонами і посвідчується консулом. На всіх примірниках основного договору робиться відмітка про його зміну або розірвання, у якій зазначаються номер за реєстром та дата посвідчення договору про зміну або розірвання. Відмітка підписується консулом і скріплюється його печаткою. Про розірвання договору робиться запис у реєстрі для реєстрації нотаріальних дій, де зареєстровано договір, що розривається, та зазначаються номер за реєстром та дата посвідчення договору про розірвання.

3.1.10. Якщо консул, який посвідчив договір, позбавлений можливості посвідчити договір про його зміну або розірвання (у разі звільнення, відпустки тощо), договір про зміну або розірвання основного договору може бути посвідчений іншим консулом.

Укладання договорів про зміну або розірвання нотаріально посвідчених договорів здійснюється з дотриманням правил підпункту 3.1.7 цього Положення.

Розірвання договорів, предметом яких є майно, що перебуває у податковій заставі, здійснюється за письмовою згодою відповідного податкового органу.

У разі одержання рішення суду про розірвання нотаріально посвідченого договору або визнання його недійсним консул робить про це відмітку на примірнику договору, який зберігається в його справах, долучивши до нього копію рішення суду, а також робить відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і, по змозі, на всіх інших примірниках договору.

Консульський збір за посвідчення договору про зміну або розірвання посвідченого консулом договору сторонам не повертається.

3.1.11. Ціна в договорі про відчуження майна встановлюється за домовленістю сторін, якщо інше не передбачено законодавчими актами.

3.2. Посвідчення договорів найму (оренди) або позички транспортних засобів

3.2.1. Договори про найм (оренду) або позичку транспортного засобу посвідчуються консулами незалежно від місця їх реєстрації.

3.2.2. При посвідченні договору найму (оренди) або позички транспортного засобу консул вимагає для огляду документ, що підтверджує право власності фізичної та юридичної особи на цей транспортний засіб.

3.2.3. При укладанні згаданих договорів наймодавець (орендодавець), позичкодавець зобов'язані повідомити наймача (орендатора), користувача про всі права третіх осіб на майно, що передається у найм (оренду), позичку. Про права третіх осіб на таке майно зазначається у тексті договору.

3.2.4. Договори піднайму посвідчуються консулами за наявності згоди наймодавця про передачу майна в піднайм, якщо інше не встановлено договором або законом.

Строк дії договору піднайму не може перевищувати строку договору найму.

До договорів піднайму застосовуються положення цього підрозділу.

3.2.5. У разі смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи – наймача (орендаря), користувача за заявою наймодавця (орендавця), позичкодавця договір найму (оренди), позички припиняє свою дію, про що консул робить відповідний напис на всіх примірниках договору.

Факт смерті наймача (орендаря), користувача підтверджується свідоцтвом чи виданою державним органом реєстрації актів цивільного стану копією актового запису про смерть, факт ліквідації юридичної особи підтверджується витягом з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

3.3. Посвідчення договорів про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів

3.3.1. Договори про відчуження транспортних засобів (автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів та мотоколясок), зареєстрованих на території України, посвідчуються консулом незалежно від місця їх реєстрації.

3.3.2. Договори про відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів посвідчуються за умови подання документів, які підтверджують право власності відчужувачів на це майно, та перевірки через Міністерство закордонних справ України відсутності публічних обтяжень за даними Державного реєстру обтяжень рухомого майна. У разі наявності публічного обтяження договори про відчуження транспортних за-

собів, інших самохідних машин і механізмів посвідчуються з дотриманням вимог, передбачених підпунктом 3.1.8 цього Положення.

При посвідченні договорів відчуження транспортних засобів, що перебували в експлуатації і зареєстровані в установленому чинним законодавством порядку, консул перевіряє наявність у свідоцтві про реєстрацію транспортного засобу (технічному паспорті) відмітки про зняття його з обліку.

3.3.3. Консулу також подається висновок експерта про вартість транспортного засобу.

Експертиза вартості транспортного засобу має бути виконана фахівцем, повноваження якого повинні бути належним чином підтверджені.

3.3.4. При посвідченні договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів, що є спільною власністю подружжя, вимагається згода другого з подружжя, яка оформлюється консулом з дотриманням вимог, викладених у підпункті 3.1.7 цього Положення.

3.3.5. Не допускається посвідчення договорів відчуження автомобілів, безоплатно переданих (або проданих на пільгових умовах) інвалідам відповідними органами праці та соціального захисту населення (Порядок забезпечення інвалідів автомобілями, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.97 N 999 (із змінами)).

3.3.6. Договори про відчуження повітряних суден, катерів, яхт, моторних човнів посвідчуються з дотриманням вимог підпункту 3.1.7 цього Положення (Порядок ведення Державного суднового реєстру України і Суднової книги України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26.09.97 N 1069).

3.4. Посвідчення договорів доручення

3.4.1. За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується учинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, учинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя.

Договором доручення може бути встановлено виключне право повіреного на вчинення від імені та за рахунок довірителя всіх або частини юридичних дій, передбачених договором. У договорі можуть бути встановлені строк дії такого доручення та (або) територія, у межах якої є чинним виключне право повіреного, а також може бути встановлена плата за виконання повіреним обов'язків за договором доручення, якщо інше не встановлено законом.

У договорі доручення або у довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити повіреному. Повноваження, передані довірителем за такою довіреністю, не можуть виходити за межі повноважень, передбачених договором доручення.

У договорі доручення на укладення договору дарування обов'язково вказується ім'я обдаровуваного. Якщо ця вимога не виконана, договір доручення є недійсним.

3.4.2. Повірений повинен виконати дане йому доручення особисто. Він має право передати виконання доручення іншій особі (замісникові), якщо це передбачено договором доручення або якщо повірений був вимушений до цього обставинами, з метою охорони інтересів довірителя. Повірений, який передав виконання доручення замісникові, повинен негайно повідомити про це довірителя. У цьому разі повірений відповідає лише за вибір замісника.

Якщо замісник повіреного був указаний у договорі доручення, повірений не відповідає за вибір замісника та за вчинені ним дії.

Права та обов'язки повіреного і довірителя встановлені статтями 1006, 1007 Цивільного кодексу України.

3.4.3. Договір доручення припиняється на загальних підставах припинення договору, а також у разі відмови довірителя або повіреного від договору; визнання довірителя або повіреного недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або визнання безвісно відсутнім; смерті довірителя або повіреного.

3.5. Посвідчення довіреностей

3.5.1. Довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами.

3.5.2. Представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє.

Представництво виникає на підставі договору, закону, акта юридичної особи та з інших підстав, установлених актами цивільного законодавства.

Представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю.

3.5.3. Довіреності (їх дублікати) на право розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами, а також довіреності, видані в порядку передоручення, їх скасування або припинення дії, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, через Міністерство закордонних справ України відповідно до вимог Положення про Єдиний реєстр доручень, посвідчених у нотаріальному порядку.

Довіреність на вчинення правочину, який відповідно до його змісту може бути вчинений лише особисто довірителем, консулом не посвідчується.

Довіреність на укладання договору дарування, у якій не встановлено імені обдаровуваного, є нікчемною.

У тексті довіреності мають бути зазначені місце і дата її складання (підписання), прізвища, імена, по батькові (повне найменування юридичної особи), місце проживання (місцезнаходження юридичної особи) представника й особи, яку представляють, а в необхідних випадках і посаду, яку вони займають. У довіреностях на ім'я адвокатів зазначаються їх статус та членство в адвокатському об'єднанні (якщо адвокат є членом адвокатського об'єднання).

3.5.4. Строк, на який може бути видана довіреність, визначається цивільним законодавством України. Якщо строк довіреності не встановлений, вона зберігає чинність до припинення її дії.

Строк дії довіреності зазначається літерами.

Довіреність, у якій не зазначена дата її посвідчення, є недійсною.

Довіреність, призначена для вчинення дій за кордоном, яка не містить указівок про строк її дії, зберігає силу до її скасування особою, яка видала довіреність.

3.5.5. При посвідченні довіреностей від імені юридичної особи консул дотримується правил, викладених у підпункті 3.1.6 цього Положення.

3.5.6. Довіреності від імені малолітніх, неповнолітніх, а також осіб, визнаних у судовому порядку недієздатними або обмежено дієздатними, посвідчуються з дотриманням вимог підпункту 3.1.3 цього Положення.

3.5.7. При посвідченні довіреності на ведення справи в суді консул роз'яснює довірителю, що вповноважена особа (представник) управі вчиняти від його імені усі процесуальні дії. Обмеження повноважень представника щодо вчинення конкретних процесуальних дій мають бути обумовлені в довіреності.

3.5.8. Повноваження за нотаріально посвідченими довіреностями можуть бути передані телеграфом.

Телеграма-довіреність складається з тексту довіреності та посвідчувального напису з розшифруванням підпису консула і його печатки.

3.5.9. Представник зобов'язаний вчиняти правочин за наданими йому повноваженнями особисто. Він може передати свої повноваження частково або в повному обсязі іншій особі в разі, якщо це встановлено договором між особою, яку представляють, і представником або законом, або якщо представник був вимушений до цього з метою охорони інтересів особи, яку він представляє.

Довіреність, видана в порядку передоручення, посвідчується нотаріально після подання відповідного договору або законодавчого акта, який підтверджує право на передовіру.

При посвідченні довіреності в порядку передоручення консул роз'яснює представнику довірителя вимоги статті 240 Цивільного кодексу України, про що зазначається в тексті довіреності.

У довіреності, виданій у порядку передоручення, не допускається передача повіреній особі права на передоручення.

Довіреність, видана в порядку передоручення, не може містити в собі більше прав, ніж їх передано за основною довіреністю.

Строк дії довіреності, виданої за передорученням, не може перевищувати строку дії, указанного в документі, на підставі якого вона видана.

У довіреності, виданій у порядку передоручення, мають бути вказані дата і місце посвідчення договору, прізвище, ім'я, по батькові і місце проживання сторін, у необхідних випадках їх службове становище або реквізити законодавчого акта, на підтвердження якого видано довіреність у порядку передоручення.

На договорі, на підставі якого видано довіреність в порядку передоручення, робиться відмітка про передоручення. Копія відповідного договору додається до примірника довіреності, що залишається в дипломатичному представництві чи консульській установі України.

3.5.10. Особа, яка видала довіреність, за винятком безвідкличної, згідно із статтею 10 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» може в будь-який час скасувати довіреність або передоручення.

Консул при одержанні заяви про скасування довіреності або передоручення робить про це відмітку на примірнику довіреності, що зберігається у справах консула і відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

Якщо особа, яка видала довіреність, подасть примірник довіреності, що є у неї, то напис про скасування довіреності або передоручення робиться і на цьому примірнику, після чого він разом із заявою додається до примірника, що зберігається у справах консула.

Повідомлення особи, яка видала довіреність, представника, а також відомих їй третіх осіб, для представництва перед якими була видана довіреність, про скасування довіреності може бути оформлено консулом за правилами підпункту 3.15.10 цього Положення шляхом передавання відповідної заяви.

3.6. Посвідчення договорів управління майном

3.6.1. За договором управління майном одна сторона – установник управління, який є власником майна, передає це майно другій стороні – управителеві на певний строк і за плату.

Договір управління нерухомим майном підлягає нотаріальному посвідченню і державній реєстрації.

Предметом договору управління майном можуть бути підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права та інше майно. Предметом такого договору може бути майно, передане в заставу.

Майно, передане в управління, має бути відокремлене від іншого майна установника управління та від майна управителя.

3.6.2. Управителем майна за договором управління може бути суб'єкт підприємницької діяльності. На підтвердження цього консулу подаються відповідне свідоцтво та витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Дані про документи, що підтверджують статус осіб як суб'єктів підприємницької діяльності, вказуються консулом у тексті договору. Засвідчені в установленому порядку фотокопії цих документів долучаються до примірника договору, що залишається у справах консула.

Управитель, якщо це визначено договором про управління майном, є довірчим власником цього майна.

Управитель майна діє без довіреності.

Управитель управляє майном особисто. Він може передати право управління майном іншій особі (замісникові) лише у випадках, передбачених ст. 1041 Цивільного кодексу України. Управитель відповідає за дії обраного ним замісника як за свої власні.

Установник управління може також надати управителю право доручати іншій особі (замісникові) вчиняти від його імені дії, необхідні для управління майном, про що зазначається в тексті договору.

Управитель може відчужувати майно, передане в управління, укладаючи щодо нього договори застави лише за згодою установника управління.

3.6.3. Не може бути управителем майна за договором управління вигодонабувач (особа, яка має право за умовами договору набувати вигоди від майна, переданого в управління).

Управителем майна не може бути орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим або орган місцевого самоврядування, якщо інше не встановлено законом.

3.6.4. Договір управління майном повинен містити такі істотні умови:

- перелік майна, що передається в управління;
- розмір і форму плати за управління майном.

Договором управління майном може бути передбачений строк його дії.

Якщо сторони не визначили строку договору управління майном, він вважається укладеним на п'ять років.

У разі відсутності заяви однієї із сторін про припинення або зміну договору управління майном після закінчення його строку договір вважається продовженим на такий самий строк і на таких самих умовах.

3.6.5. При посвідченні договору управління нерухомим майном консул вимагає витяг з Реєстру прав власності на нерухоме майно і для огляду

правовстановлювальний документ про належність установнику управління нерухомого майна.

Правовстановлювальний документ після його огляду повертається власникові, а в тексті договору зазначаються найменування цього документа, номер і дата його видачі та назва органу, що його видав.

3.6.6. Припинення дії договору управління майном здійснюється на підставі відповідного договору (статті 651, 654 Цивільного кодексу України). У цьому випадку сторони договору повертають консулу примірники договору управління майном, які долучаються до примірника договору, що зберігається у справах консула.

У разі відмови однієї із сторін від договору управління майном з підстав, передбачених статтею 1044 Цивільного кодексу України, вона повинна повідомити другу сторону про це за три місяці до припинення договору, якщо договором не встановлений інший строк.

У такому повідомленні може бути вказана дата припинення дії договору управління майном.

Повідомлення другої сторони про відмову від договору може бути вчинено шляхом передачі заяви за правилами підпункту 3.15.10 цього Положення.

Якщо від договору управління майном установник управління відмовляється з підстав, не передбачених пунктом шостим частини першої статті 1044 Цивільного кодексу України, договір припиняється за умови виплати управителеві плати, передбаченої законом.

Про припинення договору управління майном консул робить відповідні відмітки на всіх примірниках договору та відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій.

3.7. Посвідчення шлюбного договору

3.7.1. Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя мають право за власним бажанням укласти договір щодо вирішення питань життя сім'ї (шлюбний договір), яким регулюються майнові відносини між подружжям, у тому числі визначаються їхні майнові права та обов'язки як батьків.

Шлюбний договір повинен бути нотаріально посвідченим.

3.7.2. Шлюбний вік для жінки встановлено у сімнадцять, а для чоловіків – у вісімнадцять років.

Якщо укладання шлюбного договору здійснюється між неповнолітніми особами до реєстрації шлюбу, посвідчення договору здійснюється за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

Справжність підпису(ів) батьків (усиновлювачів) або піклувальників на заяві про їх згоду на посвідчення шлюбного договору між неповнолітніми повинна бути засвідчена в нотаріальному порядку.

3.7.3. Шлюбний договір, укладений до реєстрації шлюбу, набирає чинності в день реєстрації шлюбу, а шлюбний договір, укладений подружжям, – у день його нотаріального посвідчення, про що має бути зазначено в тексті договору.

У шлюбному договорі можуть бути встановлені загальний строк його дії, строки тривалості окремих прав та обов'язків, а також чинність договору або окремих його умов після припинення шлюбу.

3.7.4. У шлюбному договорі може бути визначене майно, яке дружина або чоловік передають для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу.

Сторони можуть домовитися про:

– непоширеність на майно, набуте ними за час шлюбу, положень статті 60 Сімейного кодексу України щодо підстав набуття права спільної сумісної власності подружжя і про те, щоб вважати його спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них;

– можливий порядок поділу майна, у тому числі в разі розірвання шлюбу;

– використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей або інших осіб.

Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо останні не суперечать закону та моральним засадам суспільства.

3.7.5. Шлюбним договором може бути визначений порядок користування житлом. Якщо у зв'язку з укладенням шлюбу один із подружжя вселяється в житлове приміщення, яке належить другому з них, подружжя може домовитися про:

– порядок користування ним;

– звільнення житлового приміщення тим із подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї;

– проживання у житловому приміщенні, яке належить одному з них чи є спільною власністю їх та їхніх родичів.

3.7.6. Умовами шлюбного договору може бути передбачена можливість надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби в матеріальній допомозі на умовах, визначених у договорі, а також можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації.

Якщо у шлюбному договорі визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису консула в порядку, установленому підрозділом 3.17 цього Положення.

3.7.7. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним кодексом України, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище.

За шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

3.7.8. Умови шлюбного договору можуть бути змінені за договором сторін, який підлягає нотаріальному посвідченню.

Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається. На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути змінений лише за рішенням суду.

3.7.9. Подружжя має право відмовитися від шлюбного договору.

У разі відмови подружжя від шлюбного договору права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються в день подання консулу письмової заяви про відмову від договору, справжність підписів на якій має бути засвідчена в нотаріальному порядку.

На підставі заяви консул припиняє дію шлюбного договору, про що робить відповідні відмітки на всіх примірниках договору та відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій (статті 651, 654 Цивільного кодексу України).

3.7.10. На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний лише за рішенням суду.

3.8. Посвідчення заповітів

3.8.1. Консул посвідчує заповіти дієздатних фізичних осіб, які складені відповідно до вимог статей 1233-1257 Цивільного кодексу України та особисто подані консулу.

Посвідчення заповіту через представників не допускається.

3.8.2. Заповіт має бути складений у письмовій формі, із зазначенням місця і часу складення заповіту, дати та місця народження заповідача та підписаний власноручно заповідачем.

Заповідач може написати заповіт власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів.

Консул може на прохання заповідача записати заповіт з його слів власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. У цьому разі заповіт має бути вголос прочитаний заповідачем, про що останній зазначає перед своїм підписом.

Якщо заповідач унаслідок фізичної вади, хвороби або з будь-яких інших причин не може власноручно підписати заповіт, за його дорученням, у його

присутності та в присутності запрошених ним двох свідків він може бути підписаний іншою фізичною особою за правилами, викладеними в підпункті 2.6 цього Положення. У цьому разі консул установлює особу свідків та фізичної особи, яка підписала заповіт, засвідчує справжність їх підписів, про що зазначає у посвідчувальному написі на заповіті.

Фізична особа, на користь якої заповідається майно, не вправі підписувати заповіт за заповідача.

3.8.3. На бажання заповідача його заповіт може бути посвідчений при свідках.

Свідками можуть бути особи з повною цивільною дієздатністю. Свідками не можуть бути:

- консул;
- особи, на користь яких складено заповіт;
- члени сім'ї та близькі родичі спадкоємців за заповітом;
- особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт.

Текст заповіту має містити відомості про особу свідків, а саме: прізвище, ім'я, по батькові кожного з них, дату народження, місце проживання, реквізити паспорта чи іншого документа, на підставі якого було встановлено особу свідка.

Свідки, при яких посвідчено заповіт, зачитують його вголос та ставлять свої підписи на ньому.

3.8.4. При посвідченні заповіту від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається, крім випадків посвідчення заповітів подружжя.

3.8.5. Заповіт має бути складений так, щоб розпорядження заповідача не викликало незрозумілостей чи суперечок після відкриття спадщини.

За заповітом майно може бути заповідане тільки у власність. Проте заповідач може покласти на спадкоємця, до якого переходить житловий будинок, квартира або інше нерухоме чи рухоме майно, обов'язок надати іншій особі право користування цим майном або певною його частиною.

Заповідач може обумовити виникнення права на спадщину в особи, яка призначена в заповіті, наявністю певної умови як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявністю інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо).

Умова, визначена в заповіті, має існувати на час відкриття спадщини і є недійсною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства.

3.8.6. До заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (наприклад, розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання заповідача, бажання призначи-

ти опікуном над малолітньою дитиною або піклувальником над неповнолітньою дитиною певну фізичну особу, виконання дій, спрямованих на здійснення певної суспільно корисної мети, тощо).

3.8.7. Консул при посвідченні заповіту зобов'язаний роз'яснити заповідачу зміст статті 1241 Цивільного кодексу України про право на обов'язкову частку в спадщині та зміст статті 1307 Цивільного кодексу України щодо нікчемності заповіту на майно, яке є предметом спадкового договору.

3.8.8. Консули посвідчують секретні заповіти, не ознайомлюючись з їх змістом.

Секретний заповіт подається консулу особою, що його склала, у заклясному конверті. Конверт, у якому міститься секретний заповіт, має бути підписаний власноручно заповідачем у присутності консула. Якщо підпис на конверті проставлений заповідачем не в присутності консула, заповідач повинен особисто підтвердити, що підпис на конверті зроблений ним, та в присутності консула проставити на окремому аркуші свій підпис, з тим щоб консул міг перевірити тотожність цього підпису.

Консул учиняє на конверті, у якому міститься секретний заповіт, посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису заповідача, скріплює його печаткою, реєструє цю нотаріальну дію в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій і в присутності заповідача вміщує його в інший конверт, який також опечатує і зазначає на ньому прізвище, ім'я, по батькові, дату народження заповідача і дату прийняття на зберігання цього заповіту.

Секретний заповіт приймається консулом на зберігання без складання опису.

3.8.9. У разі одержання повідомлення про відкриття спадщини і свідоцтва про смерть заповідача консул, у якого зберігається секретний заповіт, призначає день оголошення змісту цього заповіту.

Про день та час оголошення змісту заповіту консул повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця, якщо їхнє місце проживання відоме, або робить про це повідомлення в друкованих засобах масової інформації.

3.8.10. Консул у присутності заінтересованих осіб та двох свідків розпечатує конверт, у якому зберігався секретний заповіт, конверт із секретним заповітом та оголошує його зміст.

Про оголошення секретного заповіту складається протокол, який підписують консул та свідки (додаток 49).

У протоколі зазначаються: дата, час та місце складання протоколу про оголошення секретного заповіту; дата та номер за реєстром засвідчення справжності підпису заповідача, прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання осіб, присутніх при оголошенні, у тому числі свідків; стан конвертів,

у яких містився секретний заповіт, а також відтворюється весь текст заповіту. У протоколі можуть бути зазначені й інші істотні обставини оголошення заповіту.

3.8.11. Протокол про оголошення секретного заповіту прочитується свідками до його підписання. Справжність підписів свідків на протоколі нотаріально засвідчується.

Якщо в призначений для оголошення секретного заповіту день з'являться не всі заінтересовані особи, консул оголошує зміст секретного заповіту тим особам, що з'явилися.

У разі з'явлення заінтересованої особи після оголошення заповіту консул може ознайомити її з протоколом оголошення секретного заповіту лише в разі, якщо вона входить до кола спадкоємців за цим заповітом. Про ознайомлення такого спадкоємця з протоколом на останньому проставляється відповідна відмітка, яка підписується цим спадкоємцем.

Секретний заповіт та протокол про його оголошення залишаються в справах дипломатичного представництва чи консульської установи України до їх передачі на зберігання до Київського міського державного нотаріального архіву через Міністерство закордонних справ України.

Спадкоємцям за секретним заповітом, на їхнє бажання, можуть бути видані примірники протоколу про оголошення секретного заповіту, а спадкоємцям, які з'явилися після оголошення секретного заповіту, – дублікат протоколу. За бажанням спадкоємців їм може бути видана копія (фотокопія) секретного заповіту.

3.8.12. Якщо з тексту заповіту неможливо визначити справжню волю заповідача щодо розпорядження майном, консул роз'яснює заінтересованим особам їх право на звернення до суду (статті 213, 1256 Цивільного кодексу України).

3.8.13. Секретні заповіти зберігаються в окремому пакеті (папці з клапанами) в залізних шафах чи сейфах.

До оголошення консулом секретних заповітів підшивання їх в окремі наряди не допускається.

3.8.14. Заповідач має право в будь-який час скасувати заповіт чи внести до нього зміни.

Справжність підпису на заяві про скасування заповіту (секретного заповіту) має бути нотаріально засвідчена.

Консул при одержанні заяви про скасування чи зміну заповіту, а також при наявності нового заповіту, який скасовує чи змінює раніше складений заповіт, робить про це відмітку на примірнику заповіту (на конверті, у якому міститься секретний заповіт, та на свідоцтві про прийняття секретного запо-

віту на зберігання), що зберігається у справах консула, і відмітку в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій та в алфавітній книзі обліку заповітів.

Якщо заповідач подасть примірник заповіту, що є у нього, то напис про зміну чи скасування заповіту робиться і на цьому примірнику, після чого він разом із заявою (коли заповіт скасовується заявою) долучається до примірника, що зберігається у консула.

Консул, якому при посвідченні заповіту стало відомо про наявність раніше посвідченого заповіту, через Міністерство закордонних справ України повідомляє про новий заповіт нотаріуса, орган місцевого самоврядування чи державний нотаріальний архів, де зберігається примірник раніше посвідченого заповіту. Скасування заповіту, унесення до нього змін провадяться у порядку, установленому Цивільним кодексом України та цим Положенням для посвідчення заповіту.

3.8.15. Подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності.

За життя дружини та чоловіка кожен з них має право відмовитися від спільного заповіту.

3.8.16. Усі заповіти, у тому числі такі, які змінюють або скасовують в установленому законодавством порядку раніше посвідчені заповіти, а також заяви про скасування заповітів підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі заповітів та спадкових справ через Міністерство закордонних справ України у порядку, встановленому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 17.10.2000 N 51/5 (із змінами і доповненнями), зареєстрованим у Мін'юсті України 17.10.2000 за N 714/4935.

При внесенні відомостей до Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ консул обов'язково зазначає вид посвідченого заповіту (секретний, заповіт подружжя).

Заповіти, посвідчені консулом, записуються до алфавітної книги обліку заповітів (додаток 50).

3.8.17. Посвідчені консулом заповіти зберігаються у справах консула до їх передачі через Міністерство закордонних справ України до Київського міського державного нотаріального архіву у встановленому порядку.

3.9. Посвідчення угод між подружжям, батьками дитини, а також особами, які проживають однією сім'єю

3.9.1. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їх спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом.

Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної влас-

ності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними або шлюбним договором.

3.9.2. Подружжя має право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а також є їх особистою приватною власністю.

Між подружжям (особами, які проживають однією сім'єю) можуть бути укладені договори, зокрема:

- про надання утримання;
- про припинення права на утримання за домовленістю подружжя;
- про розмір та сплату аліментів на дитину;
- про спільне проживання та ведення спільного господарства тощо.

3.9.3. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою, поширюються положення глави 8 Сімейного кодексу України.

3.9.4. За домовленістю подружжя між ними може бути укладений договір про надання утримання одному з них, який підлягає нотаріальному посвідченню. Такий договір має визначати умови, розмір та строки виплати аліментів. За домовленістю сторін утримання може надаватися як у натуральній, так і в грошовій формі.

Право на утримання (аліменти) має той з подружжя, який є непрацездатним та потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий з подружжя може надавати матеріальну допомогу.

Непрацездатною (за віком або за станом здоров'я) визнається особа, яка досягла встановленого законом пенсійного віку або є інвалідом I, II, III груп, що підтверджується відповідними документами.

Подружжя, на користь якого складається договір, вважається таким, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія, доходи від використання його майна, інші доходи не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом. Ця умова також повинна бути підтверджена документально.

Про встановлення вказаних обставин консул зазначає у тексті договору. На примірнику договору про надання утримання, що залишається в справах консула, робиться відмітка, у якій зазначаються реквізити документів, що підтверджують встановлені консулом обставини.

3.9.5. Розірвання шлюбу не припиняє права особи на утримання, яке виникло в неї за час шлюбу. Після розірвання шлюбу особа має право на утримання з підстав, викладених у статті 76 Сімейного кодексу України.

3.9.6. У тексті договору, перед підписом сторін, зазначається, що сторонам роз'яснено зміст частини 4 статті 77 Сімейного кодексу України про те, що в разі від'їзду платника аліментів на постійне місце проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, аліменти можуть бути сплачені наперед, а також частини 2 статті 78 цього Кодексу, відповідно до вимог якого в разі невиконання умов договору про надання утримання консулом може бути вчинений виконавчий напис про стягнення аліментів.

3.9.7. Якщо жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою, тривалий час проживали однією сім'єю, той із них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, має право на утримання відповідно до статті 91 Сімейного кодексу України.

3.9.8. Право одного з подружжя на утримання припиняється у випадках, передбачених статтями 82, 83, 85, 89 Сімейного кодексу України. З цих підстав, за бажанням подружжя, а також осіб, шлюб між якими було розірвано, може бути укладений договір про припинення договору про надання утримання, який підлягає нотаріальному посвідченню.

3.9.9. Договір про припинення права на утримання у зв'язку з одержанням одноразової грошової виплати посвідчується консулом після перевірки факту внесення на депозитний рахунок консула відповідної грошової суми. На доказ унесення в депозит обумовленої сторонами суми консулу для огляду подається відповідна квитанція, про що зазначається у тексті договору (стаття 89 Сімейного кодексу України).

3.9.10. Батьки дитини мають право укласти між собою договір про сплату аліментів на дитину. Умови договору мають визначати розмір, строки, а також порядок виплати та підстави цільового використання аліментів і не можуть порушувати права дитини, які встановлені Сімейним кодексом України.

У тексті такого договору перед підписом сторін зазначається, що їм роз'яснено зміст частини 2 статті 189 Сімейного кодексу України, відповідно до вимог якого в разі невиконання умов договору про сплату аліментів консулом може бути вчинений виконавчий напис.

3.10. Ужиття заходів до охорони спадкового майна

3.10.1. Консул за дорученням нотаріуса, за місцем відкриття спадщини, надісланого через Міністерство закордонних справ України, за заявою спадкоємців або виконавця заповіту або за своєю власною ініціативою жи-

ває заходів до охорони спадкового майна, коли це потрібно в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів.

Ці заходи вживаються ним безпосередньо.

Заяви про вжиття заходів до охорони спадкового майна реєструються в книзі обліку заяв про вжиття заходів до охорони спадкового майна (додаток 51), а також в книзі обліку і реєстрації спадкових справ, якщо спадкова справа ще не була заведена (додаток 52).

Доручення нотаріусів та повідомлення спадкоємців, виконавців заповіту про наявність майна, яке залишилось після померлих, реєструються в книзі обліку заяв про вжиття заходів до охорони спадкового майна.

Заходи до охорони спадкового майна консул вживає в день надходження до дипломатичного представництва чи консульської установи України доручення або заяви про наявність спадкового майна, що потребує охорони.

3.10.2. Перед ужиттям заходів до охорони спадкового майна консул установлює факт смерті спадкодавця, місце відкриття спадщини, наявність майна, його склад та місцезнаходження, наявність (через Міністерство закордонних справ України) спадкової справи за даними Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ.

Про опис спадкового майна консул зобов'язаний повідомити тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме.

У разі призначення спадкодавцем виконавця заповіту заходи щодо повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини вживаються виконавцем заповіту.

3.10.3. До здійснення опису спадкового майна консул зобов'язаний з'ясувати, чи були попередньо вжиті заходи до охорони спадкового майна. Якщо такі заходи було вжито, консул з'ясовує, ким і коли було опечатано приміщення з майном спадкодавця.

3.10.4. У разі необхідності консул повідомляє про майбутній опис спадкового майна посадових осіб, представників компетентних органів країни перебування консула та інших заінтересованих осіб.

3.10.5. Опис спадкового майна провадиться за участю заінтересованих осіб, якщо вони того бажають, і не менше як двох свідків. Присутність виконавця заповіту при здійсненні опису спадкового майна є обов'язковою.

3.10.6. Якщо вжити заходів до охорони спадкового майна неможливо (спадкоємці або інші особи, які проживали зі спадкодавцем, заперечують проти опису, не пред'являють майно для опису, майно вивезене тощо), консул складає про це акт і повідомляє про це заінтересованих осіб.

3.10.7. Про охорону спадкового майна консул складає акт опису спадкового майна і передає на зберігання спадкоємцям або іншим особам.

Акт опису складається не менше ніж у трьох примірниках, один з яких залишається у справах консула, який вживав заходів до охорони майна, два інші примірники надсилаються нотаріусу за місцем відкриття спадщини.

В акті опису мають бути зазначені: дата і час складання опису, прізвище, ім'я, по батькові консула, який здійснює опис, назва дипломатичного представництва чи консульської установи України, надходження доручення або заяви (повідомлення) про вжиття заходів до охорони спадкового майна; прізвища, імена, по батькові й адреси осіб, які беруть участь в описі; прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця; час його смерті і місцезнаходження майна, що описується; чи було опечатане приміщення до прибуття консула і ким; чи не була порушена пломба або печатка; докладна характеристика (назва, розмір, номер, рік випуску, колір, сорт та ін.) й оцінка кожного з перерахованих у ньому предметів та процент їх зносу. Оцінка описаних предметів (з урахуванням їх зносу) провадиться консулом та особами, які брали участь в описі спадкового майна.

У разі незгоди з оцінкою спадкоємці вправі запросити спеціаліста (оцінювача).

Оплата праці спеціалістів (оцінювачів) здійснюється спадкоємцями.

3.10.8. На кожній сторінці акта опису підбивається підсумок кількості речей (предметів) та їх вартості, а після закінчення опису – загальний підсумок кількості речей (предметів) і їх вартості.

3.10.9. До акта опису включається все майно, яке є в будинку (квартирі) померлого. Заяви сусідів та інших осіб про належність їм окремих речей заносяться до акта опису, а заінтересованим особам роз'яснюється порядок вирішення питання про виключення цього майна з акта опису.

3.10.10. Якщо проведення опису переривається або продовжується кілька днів, приміщення кожного разу опечатується консулом. В акті опису за підписом консула, свідків та інших заінтересованих осіб, які беруть участь в описі майна, із прикладанням печатки консула робиться запис про причини і час припинення опису або його відновлення, а також про стан пломб і печаток при наступному розпечатуванні приміщення.

3.10.11. Усі примірники акта опису підписуються консулом, свідками, хранителем спадкового майна та іншими заінтересованими особами, які брали участь у здійсненні опису, та особою, якій передано на зберігання це майно, якщо вона була призначена.

У кінці акта опису зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, рік народження хранителя, якому передано на зберігання майно, найменування документа, який посвідчує його особу, номер, дата видачі, найменування установи, що видала документ, місце проживання цієї особи.

Акт опису складається не менше ніж у трьох примірниках. Один примірник видається під розписку хранителеві спадкового майна.

3.10.12. Хранителем спадкового майна може бути призначена особа з числа спадкоємців, опікунів над майном осіб, визнаних безвісно відсутніми або місцеперебування яких невідоме, або інших осіб, визначених спадкоємцями.

Якщо спадкування здійснюється не лише за заповітом, а й за законом, виконавець заповіту, якого призначив спадкодавець, вживає заходів щодо охорони всієї спадщини. На бажання спадкоємців за законом, у разі наявності виконавця заповіту, консул може призначити хранителем майна, що спадкується за законом, з числа інших осіб.

3.10.13. Грошові суми та цінні папери, які залишилися після померлого, на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб за окремим описом здаються не пізніше наступного після проведення опису дня в депозит консулу, де перебувають до видачі спадкоємцям або передання їх відповідному фінансовому органу в разі визнання спадщини відумерлою та переходу до майна у власність територіальної громади.

Срібло і монетарні метали (золото та метали іридієво-платинової групи) у будь-якому вигляді та стані, іноземна валюта і виражені в іноземній валюті або монетарних металах платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати та ін.), вироби із срібла і монетарних металів, дорогоцінного каміння, а також дорогоцінне каміння і перли на прохання спадкоємців чи інших заінтересованих осіб здаються на зберігання до банківської установи місцезнаходження дипломатичного представництва чи консульської установи не пізніше наступного після проведення опису дня.

Зберігання спадкового майна в депозиті консула чи в банку здійснюється за рахунок спадкоємців або інших заінтересованих осіб.

Зазначені цінності, прийняті на зберігання консулом вказаними вище способами, реєструються в книзі обліку цінностей (додаток 53).

3.10.14. Якщо в складі описаного майна виявляться цінні рукописи, літературні праці, листи, що мають історичне або наукове значення, ці документи за окремим описом здаються на відповідальне зберігання спадкоємцям чи іншим особам. За неможливості передати перераховане вище майно на відповідальне зберігання воно зберігається у консула до передачі спадкоємцям.

3.10.15. Питання про зберігання виявлених у складі майна померлого вибухових речовин і засобів вибуху, боєприпасів, зброї, спеціальних засобів

самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії (газових пістолетів, револьверів і патронів до них), вирішується консулом з урахуванням законодавства країни його перебування.

При виявленні у складі спадкового майна об'єктів, які перебувають на державному обліку як пам'ятники історії і культури, консул повідомляє про це відповідні органи охорони пам'яток історії та культури.

3.10.16. У разі виключення спадкового майна з акта опису на останньому робиться спеціальний напис, у якому за підписом консула, а також інших осіб, що підписали акт опису, вказується перелік вилучених предметів. Цей напис скріплюється печаткою консула.

3.10.17. Консул попереджає хранителя та інших осіб, яким передано на зберігання чи в управління спадкове майно, про відповідальність у разі розтрати або його приховування, а також про матеріальну відповідальність за заподіяну шкоду.

3.10.18. Охорона спадкового майна триває до прийняття спадщини спадкоємцями, а якщо її не прийнято – до закінчення строку, встановленого цивільним законодавством України для прийняття спадщини.

Охорона спадкового майна може тривати після спливу шести місяців з дня відкриття спадщини, якщо до консула через Міністерство закордонних справ України надійде повідомлення нотаріуса за місцем відкриття спадщини про прийняття спадщини особами, право спадкування у яких залежить від неприйняття спадщини або відмови від прийняття спадщини іншими спадкоємцями (частина третя статті 1270 Цивільного кодексу України, і якщо до спливу встановленого законом шестимісячного строку для прийняття спадщини залишилось менше трьох місяців (стаття 1276 Цивільного кодексу України).

3.10.19. Заходи до охорони спадкового майна припиняє консул за місцем їх ужиття.

Про припинення охорони спадкового майна консул через Міністерство закордонних справ України попередньо повідомляє нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

3.11. Видача свідоцтва про право на спадщину

3.11.1. На майно, що переходить за правом спадкування до спадкоємців, консулом за місцем відкриття спадщини видається свідоцтво про право на спадщину.

Видача свідоцтва провадиться у строки, встановлені статтею 1298 Цивільного кодексу України.

Свідоцтва про право на спадщину підлягають обов'язковій реєстрації (через Міністерство закордонних справ України) в Єдиному реєстрі заповітів

та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ.

3.11.2. Спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою.

Часом відкриття спадщини є день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою.

Якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них.

3.11.3. Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати консулу заяву про прийняття спадщини.

3.11.4. Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця.

Місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому, у відповідному населеному пункті, в якому спадкодавець проживав постійно, переважно або тимчасово.

Місце проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років, фізичної особи, яка досягла чотирнадцяти років, недієздатної особи визначене статтею 29 Цивільного кодексу України.

Строк для прийняття спадщини встановлюється у шість місяців. Цей строк починається з дня відкриття спадщини.

3.11.5. Якщо свідоцтво про право на спадщину видане на майно, яке підлягає державній реєстрації, про це повинно бути вказано в тексті свідоцтва.

3.11.6. Письмова заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто консулу.

Справжність підпису на таких заявах має бути нотаріально засвідченою.

Якщо заява, на якій справжність підпису спадкоємця не засвідчена, надійшла поштою, вона приймається консулом, заводиться спадкова справа, а спадкоємцю пропонується надіслати заяву, оформлену належним чином, або прибути особисто до консула.

Засвідчення справжності підпису не потрібне, якщо спадкоємець особисто з'явився до консула і подав заяву. У цьому разі консул установлює особу спадкоємця і перевіряє справжність його підпису, про що робить відмітку на заяві і вказує найменування документа, що посвідчує особу, його номер, дату видачі, найменування установи, яка видала документ, рік народження спадкоємця.

Спадкоємці, які пропустили строк для прийняття спадщини, можуть за згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину, подати консулу

заяву про прийняття спадщини за місцем відкриття спадщини. Такі заяви спадкоємців мають бути викладені в письмовій формі і подані консулу до видачі свідоцтва про право на спадщину. Справжність підписів спадкоємців на їх заявах має бути нотаріально засвідчена.

Неповнолітня особа має право подати заяву про прийняття спадщини та про видачу свідоцтва про право на спадщину без згоди своїх батьків або піклувальника.

Особа, яка подала заяву про прийняття спадщини, може відкликати її протягом строку, встановленого для прийняття спадщини.

Якщо протягом шести місяців з часу відкриття спадщини відказоодержувач не відмовився від заповідального відказу, вважається, що він його прийняв.

3.11.7. Відмова від прийняття спадщини є безумовною і беззастережною.

Відмова від прийняття спадщини може бути відкликана протягом строку, встановленого для її прийняття.

Спадкоємець за заповітом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця за заповітом.

Відмова спадкоємця за заповітом від прийняття спадщини не позбавляє його права на спадкування за законом.

Спадкоємець за законом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь будь-кого із спадкоємців за законом незалежно від черги.

Спадкоємець має право відмовитися від частки в спадщині іншого спадкоємця, який відмовився від спадщини на його користь.

Якщо заповідач підпризначив спадкоємця, особа, на ім'я якої складений заповіт, може відмовитися від спадщини лише на користь особи, яка є підпризначеним спадкоємцем.

3.11.8. Прийняття і відмова від спадщини можуть мати місце щодо всього спадкового майна. Спадкоємець не вправі прийняти одну частину спадщини, а від іншої частини відмовитись. Спадкоємець, який прийняв частину спадщини, вважається таким, що прийняв усю спадщину.

Спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого статтею 1270 Цивільного кодексу України. Заява про відмову від прийняття спадщини подається консулу.

Фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, може відмовитися від прийняття спадщини за згодою піклувальника й органу опіки та піклування.

Неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника й органу опіки та піклування.

Батьки (усиновлювачі), опікун можуть відмовитися від прийняття спадщини, належної малолітній, недієздатній особі, лише з дозволу органу опіки та піклування.

3.11.9. Свідоцтво про право на спадщину видається за місцем відкриття спадщини на підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, в порядку, установленому цивільним законодавством, кожному з них за окремими реєстраційними номерами із зазначенням прізвища, імені, по батькові та часток у спадщині інших спадкоємців, як тих, кому вже видані свідоцтва, так і тих, частка спадщини яких залишається відкритою.

Свідоцтво про право на спадщину видається після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, а у випадках, передбачених частиною другою статті 1270, статтею 1276 Цивільного кодексу України, – не раніше зазначених у цих статтях строків.

Видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, строком не обмежена.

3.11.10. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям, що прийняли спадщину, тобто тим, хто постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини чи подав заяву консулу про прийняття спадщини.

Доказом постійного проживання разом зі спадкодавцем можуть бути: довідка, що спадкоємець безпосередньо перед смертю спадкодавця проживав разом зі спадкодавцем; копія рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення факту прийняття спадщини; реєстраційний запис у паспорті спадкоємця або в будинковій книзі, який свідчить про те, що спадкоємець постійно проживав разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, та інші документи, що підтверджують факт постійного проживання разом зі спадкодавцем.

Спадкоємець, якому за рішенням суду встановлено додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини, повинен у межах встановленого судом строку прийняти спадщину шляхом подання консулу за місцем відкриття спадщини відповідної заяви.

3.11.11. Консул при видачі свідоцтва про право на спадщину перевіряє факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, наявність підстав для закликання до спадкоємства за законом осіб, які подали заяву про видачу свідоцтва, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво про право на спадщину, наявність заповіту (через Міністерство закордонних справ України) за даними Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ. На підтвердження цих обставин від спадкоємців обов'язково вимагаються відповідні документи.

Факт смерті і час відкриття спадщини підтверджуються документом про смерть.

Доказом родинних та інших відносин спадкоємців зі спадкодавцем є: свідоцтва органів реєстрації актів цивільного стану; копії актових записів; копії рішень суду, що набрали законної сили, про встановлення факту родинних та інших відносин.

Факт перебування на утриманні підтверджується рішенням суду, що набрало законної сили, про встановлення факту перебування непрацездатної чи неповнолітньої особи на утриманні.

Непрацездатність утриманця, пов'язана з віком, перевіряється за паспортом, свідоцтвом органу цивільного стану про народження, а непрацездатність, пов'язана зі станом здоров'я, – за пенсійною книжкою або довідкою, виданою відповідним органом медико-соціальної експертизи.

Якщо один або кілька спадкоємців за законом позбавлені можливості подати документи, що підтверджують наявність підстав для закликання їх до спадкоємства за законом, вони можуть бути за письмовою згодою всіх інших спадкоємців, які прийняли спадщину і подали докази родинних, шлюбних чи інших відносин зі спадкодавцем, включені до свідоцтва про право на спадщину. Така згода спадкоємців оформляється у вигляді письмової заяви, підпис спадкоємців на якій має бути засвідчений у відповідності до правил, викладених у підпункті 3.11.6 цього Положення.

Місце відкриття спадщини підтверджується: свідоцтвом органу реєстрації актів цивільного стану про смерть спадкодавця, якщо останнє місце проживання і місце його смерті збігаються; довідкою житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу про його місце проживання; записом у будинковій книзі про проживання спадкодавця, а якщо місце проживання померлого невідоме, – документом (витягом з Реєстру прав власності на нерухоме майно та ін.) про місцезнаходження нерухомого спадкового майна або його частини.

У разі відсутності у спадкоємців зазначених документів консул вимагає копію рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення місця відкриття спадщини.

Консул на прохання спадкоємців померлого на підставі статті 46 Закону України «Про нотаріат» вправі витребувати відомості та документи, необхідні для видачі свідоцтва про право на спадщину.

Відповідні відомості і документи повинні бути подані в строк, указаний консулом.

3.11.12. Консул при видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом шляхом витребування відповідних доказів перевіряє: факт смерті спадкодавця, наявність заповіту, час і місце відкриття спадщини, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво, коло осіб, які мають право на обо-

в'язкову частку в спадщині. Перевірка наявності заповіту (секретного заповіту) здійснюється через Міністерство закордонних справ України за допомогою Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ.

Якщо спадкоємець за заповітом бажає, щоб у свідоцтві про право на спадщину були зазначені родинні чи інші відносини із спадкодавцем, консул вимагає подання документів, які б стверджували ці відносини.

3.11.13. При видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом (секретним заповітом) оригінал чи дублікат заповіту (копія (фотокопія) секретного заповіту), оригінал чи дублікат протоколу про оголошення секретного заповіту, які подаються спадкоємцем, залишається у справах консула.

На бажання спадкоємця до свідоцтва про право на спадщину за заповітом, яке йому видається, може бути додана нотаріально засвідчена копія (фотокопія) заповіту (секретного заповіту), протоколу про оголошення секретного заповіту або копія (фотокопія) дубліката заповіту чи протоколу.

3.11.14. При підготовці до видачі свідоцтва про право на спадщину за законом або заповітом консул через Міністерство закордонних справ України перевіряє за даними Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ наявність спадкової справи, заповіту.

3.11.15. Спадкоємцям, які одержали свідоцтво про право на спадщину певної частини спадкового майна, надалі видаються наступні свідоцтва про право на спадщину інших частин спадкового майна, яке не перераховане в раніше виданому свідоцтві.

3.11.16. Свідоцтво про право на спадщину після смерті спадкоємця, який, прийнявши спадщину, помер, не оформивши своїх спадкових прав, видається за місцем останнього проживання такого спадкодавця (спадкоємця), оскільки прийнята спадщина належить спадкоємцю з часу відкриття спадщини. Якщо місце відкриття спадщини після першого спадкодавця інше і у нього є ще інші спадкоємці, то таке свідоцтво про право на спадщину видається з урахуванням документів спадкової справи першого спадкодавця, копії яких повинен надіслати нотаріус, який відкрив цю спадкову справу.

3.11.17. Консул за місцем відкриття спадщини в строк, установлений статтею 1281 Цивільного кодексу України, приймає претензії від кредиторів спадкодавця. Претензії мають бути заявлені у письмовій формі і прийняті незалежно від строку настання права вимоги.

Про претензію, що надійшла, консул повідомляє спадкоємців, які прийняли спадщину, або виконавця заповіту.

3.11.18. Видача свідоцтва про право на спадщину на майно, яке підлягає реєстрації, провадиться консулом після подання правовстановлюваль-

них документів про належність цього майна спадкодавцеві та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна (через Міністерство закордонних справ України) за даними Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

3.11.19. У разі наявності заборони консул роз'яснює спадкоємцям про їх обов'язок повідомити кредитора спадкодавця про відкриття спадщини або про одержання ними свідоцтва про право на спадщину.

У цьому випадку та у випадку, передбаченому підпунктом 3.11.17 цього Положення, у тексті свідоцтва про право на спадщину вказується, що спадкоємцям роз'яснено зміст статті 1281 Цивільного кодексу України.

Якщо на спадкове майно накладено арешт судовими чи слідчими органами, видача свідоцтва про право на спадщину затримується до зняття арешту.

Якщо до складу спадкового майна входить нерухоме майно, що підлягає реєстрації, консул вимагає, крім правовстановлювального документа, витяг з Реєстру прав власності на нерухоме майно.

У тому разі, коли правовстановлювальний документ на майно, що підлягає реєстрації, повертається спадкоємцеві (наприклад, свідоцтво про реєстрацію чи технічний паспорт на автотранспортний засіб, іншу самохідну машину або механізм, судновий білет чи свідоцтво, договір комерційної концесії тощо), консул перевіряє документ і, крім посилання на його реквізити у свідоцтві про право на спадщину, робить відмітку на заяві про видачу свідоцтва про право на спадщину або на примірнику цього свідоцтва, який залишається у справах консула. Допускається приєднання до матеріалів спадкової справи засвідчених у встановленому порядку фотокопій правовстановлювальних документів на майно, які повертаються спадкоємцям.

3.11.20. У свідоцтві про право на спадщину на майно, яке видається на підставі договору довічного утримання (догляду), указуються всі обов'язки, що переходять до спадкоємця (спадкоємців). Договір довічного утримання (догляду) додається до матеріалів спадкової справи, а спадкоємцям видаються його копії.

При видачі свідоцтв про право на спадщину на підставі договору довічного утримання (догляду) на нерухоме майно консул через Міністерство закордонних справ України надсилає копію виданого свідоцтва нотаріусу, яким було посвідчено договір довічного утримання (догляду), для внесення інформації до Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна.

3.11.21. Право на грошовий вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним (заповіт, заповідальне розпорядження).

На вклад, щодо якого зроблено заповідальне розпорядження банку (фінансовій установі), спадкоємцям видається свідоцтво про право на спад-

щину за заповідальним розпорядженням на підставі відповідним чином оформленої копії особового рахунку вкладника банку (фінансової установи) з заповідальним розпорядженням на ньому, яка надійшла на запит консула.

3.11.22. Свідоцтво про право на спадщину на страхову виплату (страхове відшкодування), щодо якого страхувальник зробив спеціальну вказівку страховій установі, після смерті страхувальника не видається.

3.11.23. У разі смерті того з подружжя, на ім'я якого видано правовстановлювальний документ, свідоцтво про право власності на частку в їх спільному майні видається консулом за місцем відкриття спадщини на підставі письмової заяви другого з подружжя, з наступним повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину. Таке свідоцтво може бути видане на половину спільного майна подружжя.

Відсутнім спадкоємцям повідомлення надсилається поштою, а спадкоємці, які прибули до консула, повідомляються ним усно, про що робиться відмітка на заяві того з подружжя, що залишився живим. Така відмітка підписується спадкоємцями. У повідомленні вказується склад спільного майна подружжя, на частку якого буде видано свідоцтво другому з подружжя, а також роз'яснюється право спадкоємців на звернення до суду, якщо вони будуть оспорювати майнові права того із подружжя, що є живим.

3.11.24. На підставі письмової заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, за згодою другого з подружжя, що є живим і на ім'я якого видано правовстановлювальний документ, у свідоцтві про право власності може бути визначена і частка у спільній власності померлого подружжя.

Письмова згода того з подружжя, що є живим, викладається окремою заявою.

Справжність підписів спадкоємців і одного з подружжя має бути засвідчена у відповідності до правил, викладених у підпункті 3.11.6 цього Положення.

У разі відмови того з подружжя, що є живим, надати таку згоду консул відмовляє у видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя і роз'яснює спадкоємцям порядок звернення до суду.

3.11.25. Свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них видається консулом за місцем відкриття спадщини як до, так і після закінчення строку на прийняття спадщини.

Видача таких свідоцтв після смерті обох із подружжя за заявами лише спадкоємців не допускається.

3.11.26. При видачі свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них консул вимагає, крім свідоцтва про смерть, документи і перевіряє обставини, зазначені в підпункті 3.11.12 цього Положення.

3.11.27. Якщо до складу спільного майна подружжя входить майно, що підлягає реєстрації, консул повинен дотримуватись також вимог підпунктів 3.11.18, 3.11.19 цього Положення.

Видаючи свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, до складу якого входить майно, що підлягає державній реєстрації, консул роз'яснює спадкоємцям про необхідність такої реєстрації прав на нерухомість у відповідному органі, про що, з посиланням на статтю 182 Цивільного кодексу України, зазначає в тексті свідоцтва.

3.11.28. Зацікавлені спадкоємці за законом можуть після відкриття спадщини, до видачі свідоцтва про право на спадщину, змінити черговість одержаних права на спадкування, уклавши про це нотаріально посвідчений договір.

Такий договір не може порушувати прав спадкоємця (спадкоємців), який не бере у ньому участі, а також спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині.

Факти прийняття спадщини особою, яка за цим договором одержує право на спадкування, установлюється в порядку, передбаченому Цивільним кодексом України.

3.11.29. Спадкоємці за законом на підставі нотаріально посвідченого договору між ними, якщо це стосується нерухомого майна або транспортних засобів, можуть змінити розмір частки у спадщині когось із них (стаття 1267 Цивільного кодексу України).

Такий договір може бути посвідчений до видачі свідоцтва про право на спадщину.

3.11.30. Якщо після спливу строку для прийняття спадщини і після розподілу її між спадкоємцями спадщину прийняли інші спадкоємці (частина друга і третя статті 1272 Цивільного кодексу України), вона підлягає перерозподілу між ними.

Спадкоємець, який з'явився після спливу строку для прийняття спадщини та до її перерозподілу, за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину, подає консулу за місцем відкриття спадщини заяву про її прийняття.

Такі спадкоємці мають право вимагати передання їм у натурі частини майна, яке збереглося, або сплати грошової компенсації.

Перерозподіл спадщини здійснюється після видачі свідоцтв про право на спадщину за письмовою згодою всіх спадкоємців відповідно до вимог статті 1280 Цивільного кодексу України, але до державної реєстрації права власності, якщо свідоцтва видані на об'єкти нерухомого майна.

Спадкоємцям після повернення ними раніше виданих свідоцтв про право на спадщину видаються нові свідоцтва.

Договір поділу спадкового майна укладається за письмовою заявою спадкоємців, оформленою відповідно до вимог підпункту 3.11.6 цього Положення та з урахуванням статей 1278-1279 Цивільного кодексу України.

Визначені у договорі поділу реальні частини спадкового майна повинні відповідати ідеальним часткам, на які видано свідоцтво про право на спадщину. Якщо вартість часток, виділених в натурі, не відповідає вартості ідеальних часток, можлива грошова компенсація.

3.11.31. Консулом ведуться книга обліку спадкових справ (додаток 53) та алфавітна книга спадкових справ (додаток 54).

У книзі обліку спадкових справ реєструються: заяви про прийняття спадщини, про відкликання заяви про прийняття спадщини, про видачу свідоцтв про право на спадщину, про відмову від спадщини, про відкликання заяви про відмову від спадщини; заява спадкоємця про одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі); претензії кредиторів, а також заяви про вжиття заходів до охорони спадкового майна, за якими були вжиті ці заходи; заяви про укладання договору про управління спадщиною; заява про видачу свідоцтва виконавцю заповіту; заява виконавця заповіту про відмову від здійснення своїх повноважень; заява відказоодержувача про відмову від заповідального відказування тощо. На підставі однієї із перерахованих заяв, зареєстрованої першою, заводиться спадкова справа на ім'я померлого.

Усі наступні заяви (додаткові, від інших спадкоємців і кредиторів) також реєструються в книзі обліку спадкових справ під самостійними номерами та в хронологічному порядку.

На всіх заявах зазначаються час їх надходження та номер спадкової справи.

У спадкову справу підшиваються документи, які були витребувані від спадкоємців, юридичних осіб, подані іншими, крім спадкоємців, фізичними особами, а також примірник договору про управління спадщиною, договору про зміну черговості одержання права на спадкування, примірник договору про зміну розміру частки в спадщині, свідоцтва виконавця заповіту, свідоцтва про право на спадщину тощо.

Консул за даними Єдиного реєстру заповітів та спадкових справ (через Міністерство закордонних справ України) перевіряє наявність заведеної спадкової справи. Якщо така спадкова справа заведена за місцем відкриття спадщини, консул відмовляє у прийнятті заяви (іншого документа), рекомендуючи заявнику подати її за місцезнаходженням цієї справи, а в разі потреби – вимагає цю справу для подальшого провадження.

3.11.32. Усі заведені спадкові справи та відомості про списання спадкової справи до архіву підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі

заповітів та спадкових справ у порядку, передбаченому Положенням про Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ.

Консул до закінчення строку для прийняття спадщини може видати спадкоємцеві дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі), якщо це викликано обставинами, які мають істотне значення.

3.12. Засвідчення вірності копій (фотокопій) документів і витягів з них

3.12.1. Консули засвідчують вірність копій (фотокопій) документів, виданих юридичними особами, за умови, що ці документи не суперечать законам, мають юридичне значення і засвідчення вірності їх копій (фотокопій) не заборонено законом.

Вірність копії (фотокопії) документа, виданого фізичною особою, засвідчується у тих випадках, коли справжність підпису фізичної особи на оригіналі цього документа засвідчена консулом, нотаріусом або посадовою особою відповідного органу місцевого самоврядування або за місцем роботи, навчання, проживання чи лікування фізичної особи та скріплена печаткою відповідного органу.

Забороняється засвідчувати вірність копій паспорта, документів, що його замінюють, військового квитка, депутатського посвідчення, службових посвідчень та інших документів, знімання копії з яких не допускається.

Не допускається засвідчення вірності копії (фотокопії) з документа, в якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить відповідному державному органу, а також засвідчення вірності копії (фотокопії) з додатка без пред'явлення основного документа (витяг із залікової відомості).

3.12.2. Вірність копії з копії документа може бути засвідчена консулом, якщо вірність копії (фотокопії) засвідчена в нотаріальному порядку або якщо ця копія видана юридичною особою, що видала оригінал документа. В останньому випадку копія документа має бути викладена на бланку юридичної особи з прикладенням печатки і з відміткою про те, що оригінал документа перебуває в справах юридичної особи, яка видала документ.

Вірність копії з копії рішення суду (наприклад, витяг з нього) може бути засвідчена консулом за наявності відмітки про те, що це рішення набрало законної сили і що оригінал рішення міститься в суді з зазначенням номера справи.

Не може бути засвідчена копія документа з копії копії цього самого документа. Вірність копії з копії певного документа може бути засвідчена лише один раз.

3.12.3. Засвідчення консулами копій офіційних документів, які видаються органами реєстрації актів цивільного стану громадян для подальшого використання за кордоном, здійснюється лише після попередньої легалізації

оригіналів цих документів або проставляння апостиля (Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном, затверджена наказом Міністерства закордонних справ України від 04.06.2002 N 113, зареєстрована 26.06.2002 за N 535/6823, та Правила проставляння апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав, затверджені наказом Міністерства закордонних справ України, Міністерства освіти та науки України, Міністерства юстиції України від 05.12.2003 N 237/803/151/5, зареєстровані в МЮУ 12.12.2003 за N 1151/8472.

3.12.4. Достовірність витягу може бути засвідчена лише в тому разі, коли його зроблено з документа, у якому міститься рішення кількох не зв'язаних між собою питань. Витяг має відтворювати повний текст частини документа з певного питання.

При виготовленні витягу з багатосторінкового документа обов'язково відтворюється текст першої та останньої сторінок, які дають змогу ідентифікувати документ, справжність витягу з якого засвідчується.

Засвідчення вірності витягу з документа здійснюється за правилами, викладеними в підпунктах 3.12.1, 3.12.2 цього Положення.

3.12.5. Консул зобов'язаний звірити з оригіналом копію (фотокопію) чи витяг з документа, вірність яких він засвідчує.

3.13. Засвідчення справжності підпису на документах

3.13.1. Консул засвідчує справжність підпису на документах, зміст яких не суперечить законові і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що паплюжать честь і гідність людини.

На правочині може бути засвідчена справжність підпису особи, що підписалась за іншу особу, яка не могла це зробити власноручно внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин. У цьому разі консул встановлює особу як того, хто підписався, так і того, за кого ця особа підписалась. Про причини, з яких фізична особа, заінтересована в учиненні нотаріальної дії, не могла підписати документ, зазначається в посвідчувальному написі.

3.13.2. Консул, засвідчуючи справжність підпису, не посвідчує факти, викладені в документі, а лише підтверджує, що підпис зроблений певною особою.

3.13.3. Консул не може засвідчувати справжність підпису фізичної особи на документі, у якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить лише відповідному державному органу (час народження, шлюб, смерті, наявність хвороби, інвалідності, права власності на майно тощо). Справжність підпису на зазначеному документі може бути засвідчена в разі, якщо документ призначений для подання до компетентних органів іншої держави.

3.13.4. За наявності технічних можливостей роботи з електронними документами консул засвідчує справжність електронного цифрового підпису на таких документах за правилами, передбаченими підпунктом 2.8 цього Положення, та вчиняє посвідчувальний напис.

3.14. Засвідчення вірності перекладу

3.14.1. Консул засвідчує вірність перекладу документа з однієї мови на іншу, якщо він знає відповідні мови.

Якщо консул не знає відповідних мов (однієї з них), переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує консул у порядку, установленому підрозділом 3.13 цього Положення. При цьому перекладач поряд з документом, що встановлює його особу, повинен представити документ, який стверджує його кваліфікацію та знання відповідної мови.

3.14.2. Якщо при вчиненні нотаріальної дії (посвідчення правочину, засвідчення справжність копії та ін.) одночасно вчиняється й переклад на іншу мову, то переклад вміщується поруч з оригіналом правочину, копією тощо на одній сторінці, розділений вертикальною рисою таким чином, щоб оригінальний текст розташовувався на лівому боці, а переклад – на правому. Переклад має бути зроблений з усього тексту документа, що перекладається, і закінчуватися підписами. Під перекладом уміщується підпис перекладача. Посвідчувальний напис викладається під текстами документа і перекладу з нього.

Переклад, розміщений на окремому від оригіналу чи копії аркуші, прикріплюється до нього, прошнуровується і скріплюється підписом консула та його печаткою.

3.15. Посвідчення фактів

3.15.1. Консул на прохання фізичної особи посвідчує факт, що фізична особа є живою.

3.15.2. Консул на прохання фізичної особи посвідчує факт перебування її в певному місці.

3.15.3. Посвідчення факту, що фізична особа є живою, та факту перебування її в певному місці провадиться як при явці фізичної особи до консула, так і поза приміщенням, що є робочим місцем консула.

3.15.4. Факти, що малолітня дитина, недієздатна фізична особа є живою чи перебуває в певному місці, посвідчуються на прохання її законних представників (батьків, усиновителів, опікуна).

Факти, згадані вище, щодо неповнолітньої дитини, фізичної особи, цивільна дієздатність якої обмежена, посвідчуються на їх прохання та за згодою на це законних представників (батьків, усиновителів, піклувальників), з дотриманням вимог підпункту 3.1.4 цього Положення.

3.15.5. Консул на прохання фізичної особи посвідчує її тотожність з особою, зображеною на поданій нею фотокартці.

3.15.6. На підтвердження факту, що фізична особа є живою, та факту перебування фізичної особи в певному місці консул видає заінтересованим особам, а на підтвердження тотожності фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці, – цій фізичній особі відповідні свідоцтва (підпункт 2.14 цього Положення).

3.15.7. На примірнику свідоцтва про тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці, уміщується фотокартка, яка розташовується у верхньому лівому куті свідоцтва, скріплюється підписом консула і його печаткою. При цьому печатка має розміщуватися частково на фотокартці, а частково – на свідоцтві.

3.15.8. Консул посвідчує час пред'явлення йому документа, оформленого у відповідності до діючого законодавства.

На підтвердження цієї обставини консул робить посвідчувальний напис на документі із зазначенням особи, що його пред'явила.

3.15.9. Консулу, який на прохання фізичної особи посвідчує певний факт, зацікавленою особою подається заява.

3.15.10. Консул передає заяви фізичних осіб та юридичних осіб іншим фізичним особам та юридичним особам, якщо вони не суперечать закону і не містять відомостей, що паплюжать честь і гідність людини.

Заяви подаються консулу належним чином оформленими не менше ніж у двох примірниках, один з яких передається поштою зі зворотним повідомленням або особисто адресатам під розписку. Заяви можуть передаватися також з використанням технічних засобів.

3.15.11. На прохання особи, що подала заяву, їй видається свідоцтво про передання заяви.

У свідоцтві викладається зміст одержаної на заяву відповіді або те, що відповідь у встановлений у заяві строк не надійшла.

Передавання заяви та видача свідоцтва про передавання заяви є самостійними нотаріальними діями і реєструються в реєстрі нотаріальних дій під окремими номерами.

Витрати, пов'язані з поштовою пересилкою заяви чи з використанням інших технічних засобів, оплачуються заявником.

3.16. Прийняття в депозит грошових сум і цінних паперів

3.16.1. Консул у передбачених законодавством України випадках приймає від боржника в депозит грошові суми та цінні папери для передавання їх кредиторю.

Прийняття консулом грошових сум і цінних паперів провадиться за місцем виконання зобов'язання, яке встановлюється в договорі, а якщо воно

не встановлено, – виконання зобов'язання провадиться за місцем, передбаченим статтею 532 Цивільного кодексу України.

3.16.2. Прийняття грошових сум або цінних паперів у депозит для передавання кредитору здійснюється за заявою зацікавленої особи. Заява має містити відомості:

– щодо особи, від якої прийнято внесок у депозит, а також щодо особи, для передавання якій його внесено, а саме:

– для фізичних осіб: громадян України – прізвище, ім'я, по батькові, серія та номер паспорта, коли та ким він був виданий, місце проживання та ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів; іноземців, осіб без громадянства – прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), громадянство, серія та номер паспорта, коли та ким він був виданий, місце проживання за межами України;

– для юридичних осіб: резидентів – найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, реквізити поточного рахунку, відкритого в установі банку (якщо місцезнаходження або інші відомості щодо особи, для передавання якій робиться внесок, невідомі, то в заяві вказуються останні відомі особі, що звернулася до консула, відомості); нерезидентів – найменування, місцезнаходження та держава, де зареєстровано юридичну особу, реквізити поточного рахунку, відкритого в установі банку (якщо місцезнаходження або інші відомості щодо особи, для передавання якій робиться внесок, невідомі, то в заяві вказуються останні відомі особі, що звернулася до консула, відомості);

– щодо мети чи виконання якого зобов'язання зроблено внесок;

– щодо причин, з яких зобов'язання не може бути виконане безпосередньо.

На бажання особи до заяви можуть бути включені обґрунтування та розрахунок, згідно з якими робиться внесок. У разі прийняття в депозит цінних паперів, випущених у документарній формі, у заяві зазначається їхня сумарна номінальна вартість.

3.16.3. Консул видає особі, яка внесла в депозит грошові суми або цінні папери, квитанцію про внесок. На прохання боржника напис про внесок може бути зроблений на поданому документі, що встановлює заборгованість або з якого випливає внесення грошових сум, або цінних паперів у депозит.

3.16.4. Про надходження грошових сум і цінних паперів консул повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому належні грошові суми або цінні папери.

Якщо боржник не вказав адреси кредитора і консулу ця адреса невідома, боржник попереджається, що повідомлення кредитора про внесення грошей або цінних паперів у депозит є його обов'язком.

3.16.5. Повернення грошових сум і цінних паперів особі, яка внесла їх у депозит (дебітору), допускається лише за письмової згоди на це особи, на користь якої був зроблений внесок (кредитора), або за рішенням суду.

3.17. Вчинення виконавчих написів

3.17.1. Для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна консули вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість.

Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів (далі – Перелік), установлюється постановою Кабінету Міністрів України від 29.06.99 N 1172 (із змінами і доповненнями).

Законодавством України можуть бути встановлені випадки заборони звернення стягнення на окремі види майна (стаття 89 Сімейного кодексу України, стаття 754 Цивільного кодексу України та ін.).

Виконавчий напис вчиняється консулом незалежно від місця виконання вимоги, перебування боржника або стягувача.

3.17.2. Для вчинення виконавчого напису стягувачем або уповноваженим представником консулу подається заява, у якій, зокрема, має бути зазначено:

- відомості про найменування й адресу стягувача та боржника;
- дату та місце народження боржника – фізичної особи, місце його роботи;
- номери рахунків у банках, кредитних установах, код за ЄДРПОУ для юридичної особи;
- строк, за який має провадитися стягнення;
- інформація щодо суми, яка підлягає стягненню, або предметів, що підлягатимуть витребуванню, включаючи пеню, штрафи, проценти тощо.

Заява може містити також іншу інформація, необхідну для вчинення виконавчого напису.

Консул може зажадати від стягувача надання йому іншої інформації чи документів, якщо це буде необхідно для вчинення виконавчого напису.

3.17.3. Консул учиняє виконавчі написи:

- якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем;
 - якщо з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років.
- Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку.

3.17.4. Строки, протягом яких може бути вчинено виконавчий напис, обчислюються з дня, наступного після відповідної календарної дати, з якої у стягувача виникло право примусового стягнення боргу.

3.17.5. Заборгованість або інша відповідальність боржника визнається безспірною і не потребує додаткового доказування у випадках, якщо подані для вчинення виконавчого напису документи передбачені Переліком.

3.17.6. Виконавчий напис має містити:

- дату (рік, місяць, число) вчинення, найменування дипломатичного представництва чи консульської установи України, прізвище, ім'я, по батькові консула, який вчиняє виконавчий напис;
- найменування та адресу стягувача;
- найменування та адресу боржника, дату й місце його народження, місце роботи (для фізичних осіб), номери рахунків у банках, кредитних установах (для юридичних осіб);
- строк, за який провадиться стягнення;
- суми, що підлягають стягненню, або предмети, які підлягають витребуванню, у тому числі пеня, штраф, проценти, якщо такі належать до стягнення;
- розмір плати, суму державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;
- зазначення статті Закону України «Про нотаріат» та пункту Переліку;
- номер, під яким виконавчий напис зареєстровано в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій;
- підпис консула, який вчинив виконавчий напис, печатку.

3.17.7. Виконавчий напис учиняється на оригіналі документа, що встановлює заборгованість (нотаріально посвідчені правочини, опротестований вексель та ін.).

Якщо виконавчий напис не вміщується на документі, що встановлює заборгованість, то він може бути продовжений чи викладений повністю на прикріпленому до документа аркуші паперу.

3.17.8. Якщо за борговим документом необхідно провести стягнення по частинах, то виконавчий напис за кожним стягненням може бути зроблений на копії документа або на виписці з особового рахунку боржника; у цих випадках на оригіналі документа, що встановлює заборгованість, робиться відмітка про вчинення виконавчого напису і зазначаються, за який строк і яка сума стягнута, дата і номер за реєстром для реєстрації нотаріальних дій.

3.17.9. За заявою кредитора розмір суми, яка підлягає стягненню за виконавчим написом, може бути встановлений з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення та трьох процентів річних від простроченої суми, якщо інший розмір не встановлений договором або законом (стаття 625 Цивільного кодексу України).

Неустойка (штраф, пеня) включається до виконавчого напису, якщо це передбачено умовами договору та якщо з дня виникнення права вимоги її минуло не більше одного року (стаття 258 Цивільного кодексу України).

Учинення виконавчого напису за договором позики здійснюється з урахуванням вимог статті 1050 Цивільного кодексу України.

3.17.10. У справах консула залишається копія документа, що встановлює заборгованість, або витяг з особового рахунку боржника з копією виконавчого напису.

При кожному наступному вчиненні виконавчого напису за одним і тим самим зобов'язанням повторне подання копії документа, що встановлює заборгованість, не вимагається. У цих випадках слід обмежитися поданням двох примірників витягу з особового рахунку та оригіналу зобов'язання. Один примірник витягу з виконавчим написом і оригінал зобов'язання повертається стягувачу, а другий примірник залишається у консула.

3.17.11. При вчиненні кількох виконавчих написів за документами, що встановлюють заборгованість однакової форми, копія кожного окремого зобов'язання не вимагається. У таких випадках у справах консула залишається одна копія документа, що встановлює заборгованість (на одного з боржників), і список боржників, на стягнення боргу з яких вчинені виконавчі написи, із зазначенням повної назви та адреси боржників, строку платежу, суми, що підлягає стягненню за виконавчим написом, а в необхідних випадках й інших даних. Стягувачу видаються виконавчі написи на кожного боржника окремо у відповідності до списку.

3.17.12. Якщо для вчинення виконавчого напису, крім документа, що встановлює заборгованість, необхідно подати й інші документи, зазначені в Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, то вони до виконавчого напису не долучаються, а залишаються у справах консула.

3.18. Вчинення морських протестів

3.18.1. Консули з метою забезпечення доказів для охорони прав і законних інтересів судновласника приймають заяву капітана судна про подію, яка мала місце в період плавання або стоянки судна і яка може стати підставою для пред'явлення до судновласника майнових вимог.

3.18.2. Заява про морський протест має містити в собі опис подій, що сталися, і заходів, ужитих капітаном для забезпечення охорони довіреного йому майна.

На підтвердження обставин, викладених у заяві про морський протест, консулу в межах строків, установлених чинним законодавством, повинно бути подано для огляду судовий журнал і засвідчений капітаном витяг з судового журналу.

3.18.3. Заява про морський протест має бути подана консулу в порту консульського округу в строки, установлені чинним законодавством України.

Якщо подати заяву про морський протест у встановлені строки неможливо, то про причини цього має бути зазначено в заяві про морський протест.

3.18.4. Консул на підставі заяви капітана, даних судового журналу, а також опиту самого капітана і, по змозі, не менше чотирьох свідків з числа членів судової команди, у тому числі двох, що належать до осіб командного складу, складає акт про морський протест і засвідчує його своїм підписом і печаткою (додаток 55).

Примірник акта видається капітанові або уповноваженій ним особі, а другий примірник із заявою капітана і витягом із судового журналу залишаються у справах консула.

3.19. Прийняття документів на зберігання

3.19.1. Консули за заявами юридичних осіб та громадян приймають на зберігання документи за описом.

Опис складається в двох примірниках і підписується особою, яка здала документи на зберігання, та консулом.

Один примірник опису залишається у консула, а другий – видається особі, яка здала документи на зберігання.

3.19.2. На прохання особи консул може прийняти документи без опису, якщо вони належним чином упаковані в присутності консула.

Упаковка має бути скріплена печаткою консула, його підписом і підписом особи, яка здала документи на зберігання.

3.19.3. Про прийняття документів на зберігання консул видає особі, яка здала їх, свідоцтво за встановленою формою, до якого додається примірник опису, якщо такий провадився.

3.19.4. Прийняті документи зберігаються в окремому пакеті в залізних шафах чи сейфах, опечатаних печаткою консула.

3.19.5. Документи, прийняті на зберігання, повертаються на вимогу особи, яка здала їх на зберігання, або на вимогу уповноважених нею осіб при пред'явленні свідоцтва і примірника опису чи за рішенням суду.

3.20. Застосування законодавства іноземних держав. Міжнародні договори

3.20.1. Консули відповідно до законодавства України та міжнародних договорів застосовують норми іноземного права.

Консули приймають документи, складені відповідно до вимог іноземного права, а також учиняють на документах посвідчувальні написи у формі, передбаченій іноземним законодавством, якщо це не суперечить законодавству України.

3.20.2. Довіреність, що призначається для вчинення дій за кордоном і не містить вказівки про строк її чинності, зберігає силу до її скасування

особою, яка видала довіреність, про що може бути зазначено в тексті довіреності.

За заявою особи, яка видає довіреність, що призначається для дії за кордоном, така довіреність може бути зареєстрована в Єдиному реєстрі доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, відповідно до вимог Положення про Єдиний реєстр доручень, посвідчених у нотаріальному порядку, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 29.05.99 N 29/5 (із змінами і доповненнями), зареєстрованим в МЮУ 10.06.99 за | 362/3655, через Міністерство закордонних справ України, про що консулом зазначається у тексті довіреності.

3.20.3. Дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземного громадянина і перебуває на території України, або майна, яке належить одержати іноземному громадянину після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюються відповідно до законодавства України.

3.20.4. У відповідності до міжнародного договору у разі, коли заповіт, складений за формою, передбаченою законодавством іноземної держави, після смерті заповідача подається консулу для розкриття і оголошення, консул оголошує зміст заповіту та складає протокол про його стан і зміст. У протоколі вказуються дата, час та місце його складання, дата посвідчення заповіту, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка його подала, стан документа (був він поданий запечатаним чи відкритим; чи були в ньому закреслені місця, виправлення або інші недоліки).

Протокол підписується консулом і особою, яка подала заповіт. Цими самими особами підписується кожний аркуш заповіту. Якщо заповіт зберігався у консула в запечатаному вигляді, усі зазначені вище дії консул провадить одноосібно.

До протоколу додаються засвідчена копія заповіту, а залежно від вимог міжнародного договору – копія протоколу та оригінал заповіту.

Указані документи можуть бути видані заінтересованій особі або надіслані компетентній установі іноземної держави за правилами виконання доручень.

3.20.5. Документи, які складено за кордоном за участю іноземних властей або які від них виходять, приймаються консулами за умови їх засвідчення в порядку, передбаченому міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (або щодо яких держава Україна визнала себе правонаступником).

Без легалізації такі документи приймаються консулами в таких випадках, коли це передбачено законодавством України, міжнародними догово-

рами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (або щодо яких держава Україна визнала себе правонаступником).

3.20.6. Консули забезпечують докази, необхідні для ведення справ в органах іноземних держав.

Дії для забезпечення доказів провадяться відповідно до цивільного процесуального законодавства України.

3.20.7. Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила про нотаріальні дії, ніж ті, що містить законодавство України, то при вчиненні нотаріальних дій застосовуються правила міжнародного договору.

Якщо міжнародний договір відносить до компетенції консулів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, консули вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, установленому Міністерством юстиції України та Міністерством закордонних справ України.

Директор департаменту у справах
цивільного стану громадян та нотаріату

Л.М. Павлова

Міністерства юстиції України
Начальник управління
консульської служби Міністерства
закордонних справ України

М.С. Точицький

Додаток 1 до Положення

Посвідчувальний напис на договорі, укладеному фізичними особами¹

« _____ » _____ року цей договір посвідчено мною,
_____, консулом

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Договір підписано сторонами у моїй присутності.
Особу сторін встановлено, дієздатність їх перевірено.
Зареєстровано в реєстрі за N _____
Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Примітка. При посвідченні договорів відчуження транспортних засобів, інших самохідних машин і механізмів у посвідчувальному написі зазначається про перевірку належності їх відчужувачеві, а також про необхідність їх реєстрації у відповідних органах у встановлені строки (стаття 34 Закону України «Про дорожній рух»).

Додаток 2 до Положення

Посвідчувальний напис на договорі, укладеному фізичними особами за участю представника²

« _____ » _____ року цей договір посвідчено мною,
_____, консулом

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Договір підписано у моїй присутності.
Особу громадян, які підписали договір, встановлено, їх дієздатність, а також повноваження представника перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____
Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ За цією формою робиться посвідчувальний напис на договорах про зміну черговості спадкування, про зміну розміру частки в спадщині тощо. У разі встановлення особи із залученням свідків нотаріус у посвідчувальному написі вказує про встановлення особи свідків.

² За цією формою викладається посвідчувальний напис на договорі, у якому діє договірний представник (на підставі довіреності), законний представник (один з батьків малолітньої дитини до 14 років, його всиновитель, опікун або опікун недієздатної особи).

Додатки

Додаток 3 до Положення

Посвідчувальний напис на договорі за участю юридичної особи

« _____ » _____ року цей договір посвідчено мною,
_____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Договір підписано у моїй присутності.

Особу громадян, які підписали договір, встановлено, їх дієздатність, а також правоздатність і повноваження його (її) представника перевірено.

(найменування юридичної особи)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 4 до Положення

Посвідчувальний напис на договорі за участю неповнолітньої дитини (з 14 до 18 років), яка діє за згодою батьків (усиновителя, піклувальника)

« _____ » _____ року цей договір посвідчено мною,
_____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Договір підписано _____

(прізвище, ім'я, по батькові батьків, усиновителя, піклувальника)

і неповнолітньою дитиною _____

(прізвище, ім'я, по батькові, дата народження)

яка діє за згодою _____

(батьків, усиновителя, піклувальника – прізвище, ім'я і по батькові)

та _____, у моїй присутності.

(прізвище, ім'я, по батькові другої сторони за договором)

Особу сторін встановлено, їх дієздатність перевірено.

Особу _____ встановлено, повноваження перевірено.
(прізвище, ім'я, по батькові батьків, усин., піклу.)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 5 до Положення

**Посвідчувальний напис на договорі, укладеному фізичними особами
за участю особи, яка не може розписатися особисто внаслідок
фізичної вади, хвороби або з інших причин**

« _____ » _____ року цей договір посвідчено мною,
_____, консулом

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Договір підписано у моїй присутності.

Особу сторін, а також особу _____
(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка підписала договір)

який (яка) підписав(ла) договір на прохання _____
(прізвище, ім'я та по батькові того із сторін,
_____ у зв'язку з його (її)

хто не може підписатись)

_____, встановлено.
(причина, яка не дала змоги підписати договір власноручно)

Дієздатність сторін перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додатки

Додаток 6 до Положення

**Посвідчувальний напис на договорі за участю фізичної особи,
що не знає мови, на якій викладено текст договору,
з усним його перекладом консулом**

« _____ » _____ року цей договір посвідчено мною,
_____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Договір підписано сторонами у моїй присутності.
Особу сторін встановлено, дієздатність їх перевірено.

Усний переклад з _____ мови, на _____
(мова, з якої перекладається текст)
_____ мову зроблено мною, консулом.
(мова, на яку перекладається текст)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 7 до Положення

Посвідчувальний напис на довіреності, виданій фізичною особою

« _____ » _____ року ця довіреність посвідчена мною,
_____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Довіреність підписана _____ у моїй присутності.
(прізвище, ім'я, по батькові)

Особу його(її) встановлено, дієздатність перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 8 до Положення

Посвідчувальний напис на довіреності, виданій фізичною особою у порядку передоручення

« _____ » _____ року ця довіреність посвідчена мною, _____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Довіреність підписана від імені _____

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яку представляють)

його представником _____, який діє відповідно до повноважень, що ґрунтуються на довіреності, у моїй присутності.
(прізвище, ім'я, по батькові)

Особу _____, який (яка) підписав(ла) довіреність, встановлено, дієздатність і повноваження його (її) перевірено.
(прізвище і ініціали)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 9 до Положення

Посвідчувальний напис на довіреності, виданій юридичною особою

« _____ » _____ року ця довіреність посвідчена мною, _____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Довіреність підписана від імені _____

(найменування юридичної особи)

_____ у моїй присутності.

(прізвище, ім'я, по батькові та посада)

Правоздатність _____ і повноваження його (її) представника перевірено.

(найменування юридичної особи)

Особу _____, який (яка) підписав(ла) довіреність, встановлено, дієздатність перевірено.
(прізвище та ініціали)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додатки

Додаток 10 до Положення

Посвідчувальний напис на довіреності, виданій юридичною особою в порядку передоручення

« _____ » _____ року ця довіреність посвідчена мною,
_____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Довіреність від імені _____
(найменування юридичної особи)

підписана його (її) представником _____, який (яка)
(прізвище, ім'я, по батькові)

діє відповідно до повноважень, що ґрунтуються на довіреності, у моїй присутності.

Особу _____, який (яка) підписав(ла) довіреність, встановлено,
(прізвище та ініціали)

дієздатність і повноваження його (її) перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 11 до Положення

Посвідчувальний напис на довіреності, виданій неповнолітньою дитиною, яка діє за згодою батьків (усиновителя, піклувальника)

« _____ » _____ року ця довіреність посвідчена мною,
_____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Довіреність підписана неповнолітнім (неповнолітньою) _____,
який (яка) діє за згодою

(прізвище, ім'я, по батькові, дата і рік народження)

(прізвища, ім'я, по батькові батьків, усиновителя, піклувальника)

у моїй присутності, особу його (її) встановлено, дієздатність перевірено.

Особу _____ встановлено, повноваження перевірено.
(прізвища та ініціали батьків, усинов., піклув.)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 12 до Положення

Посвідчувальний напис на довіреності, виданій фізичною особою, яка не може розписатися особисто внаслідок фізичної вади, хвороби або з якихось інших причин

« _____ » _____ року ця довіреність посвідчена мною, _____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

У зв'язку з _____
(причина, через яку особа, яку представляють, не може розписатися особисто)

(прізвище, ім'я, по батькові особи, яку представляють)

і на його (її) прохання довіреність підписана у моїй присутності _____
(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка підписала довіреність)

Особу _____ встановлено,
(прізвище та ініціали особи, яку представляють)

дієздатність його (її) перевірено. Особу _____,
(прізвище та ініціали)

який (яка) підписав(ла) довіреність, встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 13 до Положення

Посвідчувальний напис на телеграмі-довіреності

Посвідчена « _____ » _____ року, реєстр _____.

Консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

(прізвище, ініціали)

Підпис

Печатка

Додатки

Додаток 14 до Положення

Посвідчувальний напис на заповіті¹

« _____ » _____ року цей заповіт посвідчено мною,
_____, консулом

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Заповіт записаний мною, консулом, зі слів _____
(прізвище, ім'я, по батькові заповідача)

Заповіт до підписання прочитаний вголос заповідачем _____
(прізвище, ім'я, по батькові заповідача)

і власноручно підписаний ним у моїй присутності.

Особу заповідача встановлено, дієздатність його (її) перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ Якщо особа, на яку покладено виконання заповіту, висловила свою згоду на самому заповіті, то в посвідчувальному написі слід зазначати: «Особу виконавця заповіту (прізвище, ім'я, по батькові) встановлено, дієздатність його (її) перевірено».

Додаток 15 до Положення

Посвідчувальний напис на заповіті, підписаному в присутності свідків від імені особи, яка у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може власноручно підписатися¹

« _____ » _____ року цей заповіт посвідчено мною, _____, консулом
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

Заповіт записаний мною, консулом, зі слів заповідача _____
(прізвище, ім'я, по батькові заповідача)

У зв'язку з _____
(причина, з якої заповідач не зміг підписати заповіт власноручно)

_____, на його (її) особисте прохання та у його (її) присутності,
(прізвище, ім'я, по батькові заповідача)

текст заповіту підписано _____
(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка підписала заповіт)

Особу заповідача встановлено, дієздатність його (її) перевірено.

Особу _____ встановлено, справжність його (її) підпису перевірено
(П.І.П особи, яка підписала заповіт)

Заповіт вголос прочитаний заповідачем до його підписання у присутності запрошених ним свідків _____.

(прізвища, імена, по батькові свідків)

Особу _____
(прізвища та ініціали свідків, які підписали заповіт)

встановлено, справжність їх підписів перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ Якщо особа, на яку покладено обов'язок з виконання заповіту, висловила свою згоду на самому заповіті, у посвідчувальному написі слід зазначати: «Особу виконавця заповіту (прізвище, ім'я, по батькові) встановлено, дієздатність його (її) перевірено».

Додатки

Додаток 16 до Положення

Посвідчувальний напис на заповіті подружжя

« _____ » _____ року мною, _____,
(прізвище та ініціали)

консулом _____,
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчено заповіт подружжя _____
(прізвища, імена, по батькові заповідачів)

щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності.

Заповіт записаний мною зі слів _____
(прізвища, імена, по батькові заповідачів)

Заповіт до підписання прочитаний вголос заповідачами і власноручно підписаний ними у моїй присутності.

Особу заповідачів встановлено, їхню дієздатність перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 17 до Положення

Посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____,
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую справжність підпису _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

який зроблено у моїй присутності. Особу _____
(прізвище та ініціали)

який (яка) підписав(ла) документ, встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 18 до Положення

**Посвідчувальний напис про засвідчення справжності перекладу,
зробленого консулом**

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____,
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую справжність перекладу цього тексту з _____
(мова, з якої перекладається текст)

_____ мови на _____ мову.
(мова, на яку перекладається текст)

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 19 до Положення

**Посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису
перекладача**

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____,
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую справжність підпису перекладача _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додатки

Додаток 20 до Положення

**Посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису
представника юридичної особи¹**

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____,
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую справжність підпису _____
(посада, найменування юридичної особи,
_____), який зроблено у моїй присутності.
(прізвище, ім'я та по батькові представника)

Особу представника встановлено, повноваження його перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ При засвідченні справжності підписів представників юридичної особи на банківських картках у посвідчувальному написі зазначаються їх посади.

Додаток 21 до Положення

Посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису неповнолітньої дитини (з 14 до 18 років), яка діє за згодою батьків (усиновителя, піклувальника)

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____,
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую справжність підпису _____ який (яка) діє за згодою
(прізвище, ім'я, по батькові, дата і рік народження)

_____, який зроблено у моїй присутності.
(батьків, усиновителя, піклувальника, прізвище, ім'я, по батькові)

Особу гр. _____,
(прізвище та ініціали)

який (яка) підписав(ла) документ, і _____
(прізвище та ініціали батьків, усиновителя, піклувальника)

встановлено, повноваження останніх (нього) перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 22 до Положення

Посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису фізичної особи, яка підписалась за іншу особу, яка не може власноручно підписатися у зв'язку з хворобою або фізичною вадою

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____,
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую справжність підпису _____,
(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка підписала документ)

який (яка) розписався(лась) за _____
(прізвище, ім'я, по батькові особи, за дорученням якої підписано документ)

за його (її) дорученням та в його (її) присутності у зв'язку з _____

(причина, за якої особа не може підписатись)

Особу _____
(прізвище та ініціали громадянина, який підписав документ)

та особу _____ встановлено.
(прізвище та ініціали особи, за дорученням якої підписувався документ)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додатки

Додаток 23 до Положення

**Посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису
на документі, який передається телеграфом**

Справжність підпису засвідчено « ____ » _____ року, реєстр _____.

Консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

_____ (прізвище)

Печатка

Підпис

Додаток 24 до Положення

Посвідчувальний напис про засвідчення вірності фотокопії

« ____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи,
_____, засвідчую вірність цієї фотокопії.
архіву, нотаріального округу)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 25 до Положення

Посвідчувальний напис про засвідчення вірності копії з копії документа

« ____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи,
_____, засвідчую справжність цієї копії з копії документа.
архіву, нотаріального округу)

У поданій копії підчисток, дописок, закреслених слів, інших незастережених виправлень або якихось інших особливостей не виявлено¹.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ Якщо в поданій копії є будь-які особливості, то слова «або якихось інших особливостей» пропускаються і після слів «не виявлено» зазначається: «При цьому в копії...» (перераховуються особливості, що мають місце).

Додаток 26 до Положення

Посвідчувальний напис про засвідчення вірності виписки з документа¹

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи,
_____ , засвідчую вірність цієї виписки
архіву, нотаріального округу)

з _____ . В останньому підчисток, дописок, закреслених слів, інших
(найменування документа)
незастережених виправлень або якихось інших особливостей не виявлено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 27 до Положення

**Посвідчувальний напис про засвідчення вірності копії тексту
документа, вчиненому одночасно з перекладом тексту копії**

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую вірність цієї копії з оригіналом документа. В останньому підчисток, дописок,
закреслених слів, інших незастережених виправлень або якихось інших особливостей не
виявлено.

При цьому засвідчую справжність підпису перекладача _____,
(прізвище, ім'я, по батькові)

який зробив переклад тексту цього документа з _____ мови
(мова, з якої робиться переклад)

на _____ .
(мова, на яку робиться переклад)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹Якщо в оригіналі документа є будь-які особливості, то слова «або якихось інших особливостей» пропускаються і після слів «не виявлено» зазначається: «При цьому в оригіналі...» (перераховуються особливості, що мають місце).

Додатки

Додаток 28 до Положення

Посвідчувальний напис про засвідчення вірності копії документа

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи,
_____, засвідчую вірність цієї копії з оригіналом документа.
архіву, нотаріального округу)

В останньому підчисток, дописок, закреслених слів, інших незастережених виправлень або якихось інших особливостей не виявлено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 29 до Положення

**Посвідчувальний напис про засвідчення справжності підпису
фізичної особи, яка діє за довіреністю**

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую справжність підпису _____
(прізвище, ім'я, по батькові особи, яка підписала документ)

який (яка) діє за довіреністю _____,
(прізвище, ім'я, по батькові особи, яку представляють)

який зроблено у моїй присутності.

Особу _____, який (яка) підписав(ла) документ,
(прізвище та ініціали)

встановлено, повноваження перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Свідоцтво про право на спадщину за законом¹

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України²

спадкоємцем _____ майна _____

(розмір частки)

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

_____, який (яка) помер(ла) « _____ » _____ року,

є його (її) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання)

та родинний чи інший зв'язок з спадкодавцем)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видане це свідоцтво, складається з: _____

(указується все майно, на частку якого

видане свідоцтво, та дається його характеристика)

Свідоцтво про право на спадщину на _____

(указується частка спадкового майна)

видане (ї) _____

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на зазначене в свідоцтві майно підлягає державній реєстрації⁴.

N _____

(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ За такою формою відповідно до вимог ст. 1298 ЦК України видається свідоцтво про право на спадщину кожному із спадкоємців, якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців.

² У разі застосування до спадщини положень Цивільного кодексу УРСР (1963 року) указується відповідна стаття за цим Кодексом.

³ У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав вказується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

⁴ У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Додатки

Додаток 31 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за
законом за правом представлення
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за законом

Місто, країна _____

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул _____

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консул. устан.)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України

спадкоємцем _____ майна _____

(розмір частки)

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

який (яка) помер(ла) « _____ » _____ року,
є його (її) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання)

та родинний зв'язок чи інший зв'язок із спадкодавцем)

батько (мати, інший родич) якого(ї) _____

(прізвище, ім'я, по батькові померлого батька, матері,

_____ , помер(ла) « _____ » _____ року.

іншого родича спадкоємця)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видане це свідоцтво, складається з: _____

(вказується все майно, на частку якого видане свідоцтво, та дається його характеристика)

Свідоцтво про право на _____

(відповідна частка спадкового майна)

спадкового майна видане _____

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

Свідоцтво про право на спадщину на _____

(вказується частка спадкового майна)

видане¹ _____

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право на спадщину на згадане майно
підлягає державній реєстрації².

N _____

(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав вказується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

² У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Додаток 32 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за законом
на майно померлого спадкоємця, який
не встиг прийняти спадщину (спадкова
трансмісія)
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за законом

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України
спадкоємцем _____ майна _____

(розмір частки)

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

який (яка) помер(ла) « _____ » _____ року, був (була) його (її) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання та родинний чи інший зв'язок із спадкодавцем)

_____, але у зв'язку з його (її) смертю
« _____ » _____ року спадщина переходить до його (її) _____.

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання та родинний чи інший зв'язок з спадкодавцем)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видане це свідоцтво, складається з: _____.

(указується все майно, на частку якого видане свідоцтво, та дається його характеристика)

Свідоцтво про право на _____
(відповідна частка спадкового майна)

спадкового майна видане _____.
(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

Свідоцтво про право на спадщину на _____
(указується частка спадкового майна)

видане¹ _____.
(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на згадане майно
підлягає державній реєстрації.

N _____
(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за N _____
Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав указується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

Додатки

Додаток 33 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за
законом на майно померлого
спадкоємця, який прийняв спадщину,
але не оформив своїх спадкових прав¹
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за законом

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України
спадкоємцем _____ майна _____,

(розмір частки)

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

який (яка) помер(ла) « _____ » _____ року, є його (її) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання та родинний чи інший зв'язок спадкоємця)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видано це свідоцтво і яке складається з: _____

(указується все майно, на частку якого видане

_____ , належало

свідоцтво, та дається його характеристика)

(прізвище, ім'я, по батькові, родинний чи інший зв'язок із спадкодавцем)

який (яка) помер(ла) « _____ » _____ року, спадкоємцем якого (якої) був (була)

(прізвище, ім'я, по батькові, родинний чи інший зв'язок із спадкодавцем)

який (яка) прийняв(ла) спадщину, але не оформив(ла) своїх спадкових прав.

Свідоцтво про право на спадщину на _____

(указується частка спадкового майна)

видане² _____.

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на згадане майно
підлягає державній реєстрації³.

№ _____

(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка _____

Підпис _____

¹ Якщо свідоцтво про право на спадщину видається одночасно на майно, яке належало спадкодавцеві особисто, і на майно, прийняте у спадок, але не оформлене ним, у свідоцтві вказується конкретне майно із зазначенням, кому воно належить.

² У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав вказується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

³ У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Додаток 34 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за
законом у разі відмови спадкоємця від
спадщини на користь іншого спадкоємця
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за законом

Місто, країна _____

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України
спадкоємцем _____ майна _____

(розмір частки)

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

який (яка) помер(ла) « ____ » _____ року, є його (її) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання спадкоємців)

у тому числі з урахуванням _____ майна, від якого
(розмір частки)

відмовився(лась) _____
(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця, який

відмовився від спадщини на користь іншого спадкоємця)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видано це свідоцтво, складається з: _____

(зазначається все майно, на частку якого видане

свідоцтво, та дається його повна характеристика)

Свідоцтво про право на спадщину на _____
(указується частка спадкового майна)

видане¹ _____
(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на згадане майно
підлягає державній реєстрації².

N _____
(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав указується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

²У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Додатки

Додаток 35 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за законом, яке видається у випадках, коли частка у спадщині окремих спадкоємців залишається відкритою
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за законом

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України спадкоємцями _____ майна _____,

(розмір частки)

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

який (яка) помер(ла) « ____ » _____ року, є його (її) _____

(прізвища, імена, по батькові, місце проживання)

та родинний чи інший зв'язок із спадкодавцем)

Спадкове майно, на яке в указаній частині видано це свідоцтво, складається з: _____

(вказується все майно, на частку якого видане свідоцтво, та дається його характеристика)

Свідоцтво про право на спадщину на _____ не видано.

(вказується частка спадкового майна)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на згадане майно підлягає державній реєстрації¹.

N _____

(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Додаток 36 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за
заповітом
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за заповітом

Місто, країна _____,
_____.

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі заповіту, посвідченого _____

(ким посвідчено заповіт)

« _____ » _____ року і зареєстрованого в реєстрі за N _____,
спадкоємцем зазначеного в заповіті _____ майна
(розмір частки)

_____ , який (яка) помер(ла)

(прізвище, ім'я, по батькові заповідача)

« _____ » _____ року, є його (її) _____
(прізвища, імена,

_____ по батькові, спадкоємців і місце їх проживання)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видано це свідоцтво, складається з: _____

(вказується все майно, на частку якого видане свідоцтво, та дається його характеристика)

Свідоцтво про право на спадщину на _____
(вказується частка спадкового майна)

видане¹ _____
(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на нерухоме майно
підлягає державній реєстрації².

N _____
(номер спадкової справа)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____
(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав вказується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

²У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Додатки

Додаток 37 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину на
обов'язкову частку
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за законом

Місто, країна _____

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України
спадкоємцем _____ майна _____

(розмір частки)¹

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

який (яка) помер(ла) « _____ » _____ року, є його (її) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання і його родинний зв'язок з спадкодавцем)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видано це свідоцтво, складається з: _____

(указується все майно, на частку якого видане

свідоцтво, та дається його характеристика)

Свідоцтво про право на спадщину на _____

(указується частка спадкового майна)

видане² _____

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на згадане майно
підлягає державній реєстрації³.

N _____

(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹Зазначається обов'язкова частка, згідно з якою спадкоємцеві забезпечується одержання половини частки, яка належала б йому в разі спадкування за законом.

²У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав указується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

³У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Нотаріат в Україні

Додаток 38 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за
заповідальним розпорядженням
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за заповідальним розпорядженням

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі заповідального розпорядження, зробленого _____

(вказується найменування банку (фінансової установи), в якому зроблене заповідальне розпорядження)

« _____ » _____ року на рахунку N _____, спадкоємцем
зазначеного в заповідальному розпорядженні _____ грошового вкладу

(розмір частки)

_____, який (яка) помер(ла)

(прізвище, ім'я, по батькові заповідача)

« _____ » _____ року, є його (її) _____

(прізвища, ім'я, по батькові спадкоємця)

і місце його проживання)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видано це свідоцтво, складається з: _____

(вказується розмір вкладу, на частку якого видане свідоцтво)

Свідоцтво про право на спадщину на _____

(вказується частка вкладу)

видане¹ _____

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

N _____

(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав вказується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

Додатки

Додаток 39 до Положення
Свідоцтво про право на спадщину за
законом, яке видається у випадку внесення
змін до свідоцтва про право на спадщину
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за законом

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул
(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України
спадкоємцем _____ майна _____,

(розмір частки)

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

який (яка) помер(ла) « _____ » _____ року, є його (її) _____.

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання та родинний чи інший зв'язок із спадкодавцем)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видано це свідоцтво, складається з: _____.

(вказується все майно, на частку якого видане свідоцтво, та дається його характеристика)

Указане свідоцтво про право на _____
(відповідна частка спадкового майна)

спадкового майна видане _____ на
(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

заміну раніше виданого _____ свідоцтва про право на
(вказуються, ким видано свідоцтво та його реквізити)

спадщину на підставі статті 1300 Цивільного кодексу України та згоди¹ спадкоємців
померлого (рішення суду) _____.

(прізвище, ім'я, по батькові померлого (реквізити рішення суду))

Свідоцтво про право на спадщину на _____
(вказується частка спадкового майна)

видане² _____
(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на згадане майно
підлягає державній реєстрації³.

№ _____
(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за № _____
Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ Нотаріально оформлена згода спадкоємців або рішення суду приєднується до при-
мірника свідоцтва, яке зберігається у справах нотаріальної контори.

² У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав вказується частка, на
яку свідоцтво не видавалося.

³ У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазна-
чається у тексті свідоцтва.

Додаток 40 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за
секретним заповітом
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за заповітом

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі секретного заповіту, посвідченого _____

(ким посвідчено секретний заповіт)

« _____ » _____ року, зареєстрованого в реєстрі за № _____ та оголошеного _____

(ким оголошено заповіт, дата складання протоколу та номер за реєстром)

спадкоємцем (спадкоємцями) зазначеного в секретному заповіті _____

(розмір частки)

майна _____, який (яка) помер(ла)

(прізвище, ім'я, по батькові спадкодавця)

« _____ » _____ року, є _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

спадкоємця (спадкоємців) і місце його (їх) проживання)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видано це свідоцтво, складається з: _____

(вказується все майно, на частку якого видане свідоцтво, та дається його характеристика)

Свідоцтво про право на _____

(відповідна частка спадкового майна)

спадкового майна видане _____

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

Свідоцтво про право на спадщину на _____

(вказується частка спадкового майна)

видане¹ _____

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на згадане майно підлягає державній реєстрації².

№ _____

(номер спадкової справи)

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹ У разі неоформлення одним із спадкоємців своїх спадкових прав вказується частка, на яку свідоцтво не видавалося.

² У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Додатки

Додаток 41 до Положення

Свідоцтво про право на спадщину за законом на майно, набуте за договором довічного утримання (догляду)
УКРАЇНА

Свідоцтво про право на спадщину за законом

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що на підставі статті _____ Цивільного кодексу України спадкоємцем _____ майна та обов'язків _____

(розмір частки)

(прізвище, ім'я,

_____), який (яка) помер(ла) « _____ » _____ року,

по батькові спадкодавця)

набутих спадкодавцем за договором довічного утримання (догляду), посвідченого « _____ » _____ року за реєстром N _____,

(прізвище та ініціали нотаріуса)

є його _____.

(прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання та родинний чи інший зв'язок із спадкодавцем)

Спадкове майно, на яке в указаній частці видане це свідоцтво, складається з: _____.

(вказується все майно, на частку якого видане свідоцтво, та дається його характеристика)

Обов'язки, які передбачені договором довічного утримання (догляду), переходять до спадкоємця і складаються з: _____.

(вказуються всі обов'язки за договором)

Свідоцтво про право на _____

(відповідна частка спадкового майна)

спадкового майна та обов'язків видане _____.

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

Свідоцтво про право на спадщину на _____

(вказується частка спадкового майна)

видане¹ _____.

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

На підставі статті 1299 Цивільного кодексу України право власності на зазначене в свідоцтві майно підлягає державній реєстрації².

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

N _____

(номер спадкової справи)

Консул

Печатка

Підпис

¹ У разі неоформлення спадкових прав одним із спадкоємців вказується частка(ки), на яку (які) іншому(им) спадкоємцю(ям) свідоцтво не видавалося.

² У разі якщо право власності на майно підлягає державній реєстрації, про це зазначається у тексті свідоцтва.

Нотаріат в Україні

Додаток 42 до Положення

Свідоцтво про посвідчення факту, що
фізична особа є живою
УКРАЇНА

Свідоцтво

Місто, країна _____

(число, місяць, рік)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що _____ є

(прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)

живим(ою) і проживає _____.

(місце проживання)

Гр. _____ з'явився до згаданого консула

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

особисто сьогодні о _____ годині _____ хвилин.

Особу його (її) встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додатки

Додаток 43 до Положення

Свідоцтво про посвідчення факту, що малолітня (неповнолітня) дитина є живою¹
УКРАЇНА

Свідоцтво

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що _____,

(прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)

який (яка) народився(лась) « ____ » _____ року, є живим(ою) і проживає

(місце проживання)

_____ з'явився(лась) до зазначеного

(прізвище та ініціали дитини)

консула о _____ годині _____ хвилин у супроводі _____,

(прізвище, ім'я, по батькові)

який(яка) є _____

(батьком, матір'ю, усиновлювачем, опікуном, піклувальником)

(прізвище та ініціали дитини)

Особу фізичних осіб, зазначених у цьому свідоцтві, встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

¹За цією формою видається свідоцтво про посвідчення факту, що недієздатна фізична особа або фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, є живою.

Нотаріат в Україні

Додаток 44 до Положення

Свідоцтво про посвідчення факту
перебування фізичної особи в певному
місці
УКРАЇНА

Свідоцтво

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що _____,

(прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)

який(яка) проживає _____, «_____» _____ 20 _____ року

(місце проживання)

о _____ годині _____ хвилин перебував(ла) у приміщенні _____

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

(приміщенні, яке є робочим місцем консула _____)

(прізвище, ім'я, по батькові)

за адресою: _____

(адреса розташування ПУ, ГКУ, робочого місця консула)

Особу його (її) встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додатки

Додаток 45 до Положення

Свідоцтво про посвідчення тотожності
фізичної особи з особою, зображеною
на фотокартці
УКРАЇНА

Свідоцтво

Місто, країна _____

_____ (число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що фізична особа, зображена на цій фотокартці, тотожна з особою _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

що проживає _____ і подав(ла) мені цю фотокартку.

_____ (місце проживання)

Особу його (її) встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

_____ (консульського збору)

Консул

Печатка Підпис

Нотаріат в Україні

Додаток 46 до Положення

Свідоцтво про прийняття на зберігання
документів
УКРАЇНА

Свідоцтво

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що _____, який (яка)

(прізвище, ім'я, по батькові)

проживає _____

(місце проживання)

« _____ » _____ року здав(ла) на зберігання _____

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи, прізвище та ініціали консула)

за адресою _____

(місце розташування дипломатичного представництва, консульської установи, робочого місця консула)

строком на _____

(зазначається словами термін зберігання)

документи згідно з описом, що додається.

Особу громадянина(ки), який(яка) здав(ла) документи, встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за № _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додатки

Додаток 47 до Положення

Свідоцтво про час пред'явлення
документа
УКРАЇНА

Свідоцтво

Місто, країна _____,

(число, місяць, рік словами)

Я, _____, консул

(прізвище та ініціали)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

посвідчую, що _____, який (яка)

(прізвище, ім'я, по батькові)

проживає _____,

(місце проживання)

« _____ » _____ року о « _____ » годині пред'явив(ла) мені в приміщенні

(найменування диппредставництва, консульської установи, прізвище та ініціали консула)

за адресою _____

(місце розташування диппредставництва, консульської установи, робочого місця консула)

документ _____.

(назва та реквізити документа, що пред'являється)

Особу громадянина(ки), який(яка) пред'явив (ла) документ, встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 48 до Положення

Реєстр для реєстрації нотаріальних
дій

Реєстр N _____

для реєстрації нотаріальних дій

_____ на _____ рік

Номер нотаріальної дії	Дата вчинення нотаріальної дії	Прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання (найменування і місцезнаходження) осіб, для яких вчиняється нотаріальна дія, або їх представників	Документ, що посвідчує особу, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії	Зміст нотаріальної дії	Стягнуто державного мита або розмір плати за вчинену нотаріальну дію	Розписка в одержанні нотаріально оформленого документа
1	2	3	4	5	6	7

Додаток 49 до Положення

Протокол оголошення секретного заповіту

Протокол оголошення секретного заповіту¹

(місце складання протоколу)

(дата складання протоколу)

Я, _____, консул
(прізвище, ім'я, по батькові)

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

на підставі статті 1250 Цивільного кодексу України у зв'язку зі смертю заповідача

(прізвище, ім'я, по батькові, дата смерті заповідача)

у приміщенні ПУ (ГКУ) (1) в присутності двох свідків:

та

(прізвища, імена, по батькові, місце проживання свідків)

зацікавлених осіб: _____,

(прізвища, імена, по батькові та місце проживання зацікавлених осіб)

які мною були попереджені про дату та місце оголошення секретного заповіту, розпечатав конверт, у якому зберігався секретний заповіт, та конверт із секретним заповітом. Підпис заповідача _____

(прізвище, ім'я, по батькові заповідача)

на конверті із секретним заповітом засвідчено « _____ » _____ року за реєстром N _____

(прізвище, ім'я, по батькові консула,

найменування дипломатичного представництва або консульської установи)

Розпечатані мною конверти не містять (містять) _____

(зазначається стан конвертів, у яких містився секретний заповіт, та стан заповіту)

Оголошено такий текст секретного заповіту: _____

(відтворюється весь текст заповіту)

Секретний заповіт після його оголошення залишається в справах _____

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи, прізвище, ім'я, по батькові консула)

Цей протокол про оголошення секретного заповіту нами прочитаний.

(підпис свідка)

(ініціали та прізвище свідка)

(підпис свідка)

(ініціали та прізвище свідка)

Протокол складений у _____ примірнику (ах).

Цей примірник протоколу виданий _____

(прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця)

« _____ » _____ року я, _____

(прізвище та ініціали)

¹Якщо заповіт оголошується поза приміщенням нотаріальної контори, указується місце його оголошення.

Додатки

консул _____,

(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

засвідчую справжність підписів _____,

(прізвище, ім'я, по батькові свідків)

які зроблено у моєї присутності. Особу _____,

(прізвище та ініціали свідків)

які підписали протокол, встановлено.

Зареєстровано в реєстрі за N _____

Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Додаток 50 до Положення

Алфавітна книга обліку заповітів

Алфавітна книга обліку заповітів

N з/п	Прізвище, ім'я, по батькові заповідача	Дата посвідчення заповіту	Номер за реєстром	Дата посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту	Номер за реєстром	Відмітка про скасування заповіту, секретного заповіту
1	2	3	4	5	6	7

А _____

Б _____

В _____

Г _____

Додаток 51 до Положення

Книга обліку заяв про вжиття заходів до охорони спадкового майна

Книга обліку заяв про вжиття заходів до охорони спадкового майна

N з/п	Число, місяць і рік надходження заяви	Від кого надійшла заява	Прізвище, ім'я, по батькові померлого	Місце знаходження спадкового майна	Число, місяць, рік вжиття заходів до охорони спадкового майна	Оцінка спадкового майна	Число, місяць, рік видачі свідоцтва про право на спадщину
1	2	3	4	5	6	7	8

Додаток 52 до Положення

Книга обліку і реєстрації спадкових справ

Книга обліку і реєстрації спадкових справ

N з/п	Порядковий номер справи	Порядковий номер заяви	Дата надходження заяви	П.І.П померлого	Час смерті	П.І.П заявника	Дата видачі свідоцтва про право на спадщину, нових свідоцтв	Дата видачі свідоцтва виконавцю заповіту та номер за реєстром	Дата припинення повноважень виконавця заповіту	Дата списання в архів, номер справи	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Додаток 53 до Положення

Книга обліку цінностей

Книга обліку цінностей

N з/п	Число, місяць, рік надтодження цінностей	Прізвище, ім'я, по батькові померлого (кому належали)	Докладний опис цінностей	Кількість	Оцінка	Число, місяць, рік здавання цінностей та номер квитанції	Відмітка про видачу цінностей спадкоємцям, виконавцю заповіту, або передавання їх фінорганам для реалізації
1	2	3	4	5	6	7	8

Додаток 54 до Положення

Алфавітна книга спадкових справ

Алфавітна книга спадкових справ

N з/п	Прізвище, ім'я, по батькові померлого	Дата смерті	Номер спадкової справи
1	2	3	4

- А _____
- Б _____
- В _____
- Г _____

Додатки

Додаток 55 до Положення

Акт про морський протест

АКТ про морський протест

« _____ » _____ року я, _____,
(прізвище та ініціали)

консул _____
(найменування дипломатичного представництва, консульської установи)

прийняв(ла) заяву капітана _____
(назва і прапор судна, його належність,

власник, приписка, реєстраційний номер, час прибуття в порт,

прізвище, ім'я по батькові капітана, його громадянство та місце проживання)

про подію, яка мала місце « _____ » _____ року під час плавання (стоянки) судна.
Подія, за заявою капітана, полягає в тому, що _____

Відповідно до статті 95 Закону України "Про нотаріат" я ознайомився (лась) з даними судового журналу, поданого мені капітаном « _____ » _____ року, і опитав(ла) про обставини події самого капітана та свідків з числа членів судової команди, у тому числі осіб командного складу, які показали:

1. _____
(зазначаються прізвище, ім'я, по батькові капітана і

зміст його показань, які ним підписуються)

2. _____
(зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, посада,

громадянство, місце проживання свідка і зміст його показань, які ним підписуються).

3. _____
(те саме)

4. _____
(те саме)

5. _____
(те саме)

Зареєстровано в реєстрі за N _____
Стягнуто _____

(консульського збору)

Консул

Печатка

Підпис

Навчальне видання

НОТАРІАТ В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

4-те видання, доповнене і перероблене

Відповідальний технічний редактор та комп'ютерна верстка
Цаплюк І.В.

Підп.до друку 15.02.2016. Формат вид. 60x80^{1/16}
Папір офсет. № 1. Офс. друк. Гарн. "Times New Roman Cyr"
Ум. друк. арк. 32,96. Обл.-вид. арк. 33,13.
Наклад 300 прим. Зам. 156.

Національна академія управління,
01011, м. Київ, вул. Вінницька, 10, км. 410.
тел. 246-24-45, 246-24-44, тел./факс. 280-80-56,
www.nam.kiev.ua, eco@nam.kiev.ua, NAU-kniga@ukr.net

Віддруковано в типографії
ТОВ «Наш формат», 02105,
м. Київ, пр-т Миру, 7